ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Запорізька політехніка»
Українська асоціація з менеджменту та бізнес-освіти
Жешувський університет, Інститут економіки та фінансів (Польща)
Економічний університет в Кракові (Польща)
Запорізька торгово-промислова палата
Університет Вітаутаса Магнуса Факультет економіки та менеджменту (Литва)
Університет Градец Кралове Факультет інформатики та управління (Чехія)
Економічний університет – Варна (Болгарія)
Академія Куявсько-Поморська (Польща)

Міжнародна науково-практична конференція

«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ: УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

25-26 травня 2023 року.

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Запорізька політехніка»
Українська асоціація з менеджменту та бізнес-освіти
Жешувський університет, Інститут економіки та фінансів (Польща)
Економічний університет в Кракові (Польща)
Запорізька торгово-промислова палата
Університет Вітаутаса Магнуса Факультет економіки та менеджменту (Литва)
Університет Градец Кралове Факультет інформатики та управління (Чехія)
Економічний університет – Варна (Болгарія)
Академія Куявсько-Поморська (Польща)

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної конференції

«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ: УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

25-26 травня 2023 року

Електронне видання на CD-ROM

Запоріжжя, 2023

УДК330(477) (06)
В42

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(Протокол № 9 від 29.05.2023 р.)

Упорядник: Шарова С.В.

Редакційна колегія:
Наумик В.В., д-р техн. наук, професор (відпов. ред.)
Шаломєєв В.А., д-р техн. наук, професор
Корольков В.В., канд. екон. наук, доцент
Шарова С.В., канд. екон. наук, доцент
Лифар В.В., д-р. екон. наук, професор
Губарь О.В., канд. екон. наук, доцент
Пуліна Т.В., д-р. екон. наук, професор
Лищенко О.Г., канд. екон. наук, доцент
Кокарева С.М., канд. фіз. вих, доцент
Висоцька Н.І., начальник патентно-інформаційного відділу

В42 **«Відновлення України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування та забезпечення».** Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 25–26 травня 2023 р. [Електронний ресурс] / Редкол. :В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-418-5

Зібрані тези доповідей, заслуханих на міжнародній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, які проводяться у Національному університеті «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

УДК330(477) (06)

ISBN 978-617-529-418-5

© НУ «Запорізька політехніка», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1 «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ» 22

Шарова С.В.
МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ **22**

Шарова С.В., Сілка С.І.
РИЗИКИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БОРГОВУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ **24**

Андрющенко І.Є.,
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ **26**

Андрющенко І.Є., Лотарьова С.О.
КІБЕРБЕЗПЕКА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ **29**

Андрющенко І.Є., Бугайцова Ю.О.
СТАН СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВІЙНИ **32**

Фатюха Н.Г.
ОЦІНКА СТАНУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В ДОХОДАХ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА СІЧЕНЬ-ГРУДЕНЬ 2020-2022РР. **35**

Фатюха Н.Г., Дмитрук Є.Р.
УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ **37**

Пахомова І.Г., Шестопалова О.В.
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОГО ТА СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **40**

Пахомова І.Г., Бугайцова Ю.О.
ДЕТЕРМІНАНТИ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ **44**

Коваль О.А.
ПРОБЛЕМИ ФІНАНСІВ МОДЕРНУ **46**
Бабенко-Левада В.Г., Скорба О.А.
РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ **48**
Бабенко-Левада В.Г., Лотарьова С.О.
СТРАХУВАННЯ ВІД КІБЕРЗАГРОЗ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРПЕКТИВИ РОЗВИТКУ **50**
Бабенко-Левада В.Г., Бугайцова Ю.О.
РОЗВИТОК ФІНТЕХ-ІНДУСТРІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТРАДИЦІЙНІ БАНКИ УКРАЇНИ **53**
Бабенко-Левада В.Г., Калєдіна О.Д.
РОЛЬ БАНКІВ У ФІНАНСУВАННІ СТАРТАПІВ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ **55**
Набатова Ю.О.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ БОРГОВОЇ КРИЗИ **57**
Глущенко Я. І., **Шутилєва А.В**.
РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ **61**
Дідковська Л.І.
ФІНАНСУВАННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ТА ГІДРОМЕЛІОРАТИВНОЇ ГАЛУЗІ **64**
Міндрова З.М.
ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ **67**
Балджи М.Д., Петриченко А.П.,
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ БЕЗПЕКИ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ **68**
Редзюк Є. В.,
РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ, ФІНАНСОВОЇ ТА ІНВЕ-

СТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ **70**
Нечаєва І. А., Шиловець І. О.
ІНДИКАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ **73**
Бараннік В.О., **Коцко Т.А**.
ДИСПРОПОРЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ПОДОЛАТИ НЕМОЖЛИВО ЗАЛИШИТИ **76**
Коцко Т.А.
ПОЛІТИКА РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ **80**
Сіренко Ю.В.
ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ **83**
Нестор О.Ю.
ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ МАРШАЛЛА **85**
Чепіга О.О., Сорока Р.С.,
Е-ГРИВНЯ – ЦИФРОВІ ГРОШІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ **89**
СЕКЦІЯ 2 «ОБЛІК, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ» **92**
Очеретько Л.М., Полякова А.О.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ **92**
Очеретько Л.М., Замирайло М.М.
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ **94**
Зоря О.П.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ УКРАЇНИ **98**
Зоря О.П., **Никоненко Т.А.**
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК **100**
Bolduyeva V.M.

EKONOMICZNE UZASADNIENIE WYBORU GRUPY SPOŁECZNEJ PRZY PODEJMOWANIU PROMOCJI PRODUKTU NA RYNKU, Z UWZGLĘDNIENIEM PROBLEMU ZRÓŻNICOWANEGO POZIOMU ICH ZDOLNOŚCI NABYWCZEJ **102**

Болдуєв М.В.
ПОТЕНЦІАЛ І ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В МІЖНАРОДНУ ПРАКТИКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ **104**

Болдуєва О.В.
СУЧАСНА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КОНТРОЛІНГУ ІНВЕСТИЦІЙ **106**

Вагонова О.Г.
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ ШВЕЙЦАРІЇ **108**

Дементьєва Н.В.
ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОПОДАТКУВАННІ **109**

Ісіков С.М.
ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ КОНТРОЛЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ **111**

Романюк Н.М.
ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ТА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ **113**

Тимошенко Л.В.
ДОСВІД ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ У США **114**

Чорнобаєв В.В.
СУЧАСНІ МЕТОДИ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ З МЕТОЮ СТИМУЛЮВАННЯ ЙОГО УЧАСТІ У ВИРІШЕНІ СОЦІАЛЬНИХ **116**

ПРОБЛЕМ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В НІМЕЧЧИНІ
Болдуєв М.В., Яремчук І.О.,
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КАМЕРАЛЬНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПЕРЕВІРКИ СЛУЖБА ВНУТРІШНІХ ДОХОДІВ США **117**
Горпинич О.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ СТИМУЛЮВАННЯ ВІЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ **119**
Таратута Л.В., Таратута К.В.,
ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПРОЕКТІВ **120**
Лищенко.О.Г., Никоненко Т.А.
АУДИТ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ **123**
Фролова Н.Б.
ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА УМОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ІТ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД **126**
Лищенко О. Г., Козирєва Є. О.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) **129**
Помулєва В.М.
ОСОБЛИВОСТІ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ТЕНДЕНЦІЙ **132**
Помулєва В.М., **Полякова А. О.**
ПОДАТКОВА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **135**
Помулєва В.М., **Никоненко Т.А**.
ТОРГОВА НАЦІНКА: ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ І ОБЛІКУ **140**
Помулєва В.М., **Замирайло М.М.**
ПОДАТКОВІ ПЕРЕВІРКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД ЗАБОРОНИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ **145**
Панченко О.М.
ОБЛІКОВІ ТА ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ІННОВАЦІЙНОГО МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В

КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ **149**
Панченко О.М., Булат Д.А.
ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ **151**
Панченко О.М., Мельник О.М.
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ
В ЧАСТИНІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ **153**
Панченко О.М., Пржевальська О.В.
ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ ВИТРАТ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ **155**
Панченко О.М., Герасьова О.О.
СИСТЕМА БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА **157**
Максименко І. Я., Никоненко Т.А.
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ БЛАГОДІЙНИХ КОШТІВ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ **159**
Максименко І. Я., Козирєва Є. О.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС **161**
СЕКЦІЯ 3 «МЕНЕДЖМЕНТ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ І ЇЇ РЕГІОНІВ» 165
Агафонова М.В.
КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ **165**
Гудзь П.В., **Гудзь М.В.**,
МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДБУДОВОЮ ЕКОНОМІКИ ГРОМАД І ТЕРИТОРІЙ **169**
Нечаєва І. А., Музолевська Б.Г.
СТАЛЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ **172**

Милько І.П., Романюк А.О.
РОЛЬ СИСТЕМИ СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ **175**
Шашко В.О.
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННІ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ: ІННОВАЦІЇ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ **179**
Нечаєва І. А., Квітковська К.О.
РОЗРОБКА БІЗНЕС-СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА **187**
Валов О.В.
СПРИЯННЯ ЄС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНТЕГРОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ **190**
Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ **192**
Нечаєва І. А.
СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЯ, ПІДХОДИ ТА ТЕОРІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ **195**
Лункіна Т.І., Кємова Я.Р.
ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ – НОВА ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ **198**
Маркушин О.Г.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ **200**
Орєхов М.О., Олексюк М. Р.
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ **202**
Меркулов М.М., Помазан А.А.
РОЗРОБКА СТРАТЕГІЧНОГО БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ **204**
Nechayeva I.A., Kyrylenko M.E.
EUROPEAN EXPERIENCE IN REGULATING THE DEVELOPMENT OF PROBLEM TERRITORIES **210**
Кутідзе Л. С., Самсонова І. А.

ВИЗНАЧЕННЯ І СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ УПРАВЛІННІ **213**
Соріна О. О., Самсонова І. А.
ВПЛИВ МОДЕЛІ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНУ КУЛЬТУРУ **215**
Соляник Д.В.,
ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ **218**
Пуліна Т.В., Нестеренко В.В.
УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА **221**
Пуліна Т.В., Бібікова Т.В., Бойченко К.С.
ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ **224**
Кваша Т. К.,
ПОЛІТИКА ІЗ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН **227**
Тесленок І. М., Усенко К.А.
РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ В УМОВАХ ТЕПЕРІШНЬОГО ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА **233**
Тесленок І. М., Батіг І.Ю.
ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ **235**

Корольков В.В., **Грошева Ю.В**.
ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ «ЗАПОРІЗЬКЕ ОБЛАСНЕ БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ» В УМОВАХ ВІЙНИ **238**
Корольков В.В., **Походенко Р.А.**
РЕОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ **241**
Корольков В.В., **Чурса І.Д.**

КОРПОРАТИВНА ВЛАДА ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ДОБРОВІЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА ПРИКЛАДІ ФОЛЬКЛОРНОГО КОЛЕКТИВУ «ОХРИМОВСКИ ЦВЯТЕНЦА» **244**

Зось-Кіор М. В., Сьомич М. І., Лядський І. К.

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТИ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ **247**

Соріна О.О.

ВИКОРИСТАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОЇ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ МАШИНОБУДІВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ **248**

Соріна О.О., Рибіна Г.О.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ **250**

Соріна О.О., Анненков Р.В.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІД ЧАС ВІЙСКОВИХ ДІЙ **252**

Соріна О.О., Доновський Д.В.

ІМІДЖ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ **255**

Соріна О.О., Кривошей Я.М.

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ **257**

Шитікова Л.В., **Рибіна Г.О.**

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА ШЛЯХУ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА **259**

Шитікова Л.В., **Гришньова В.О.**

АНАЛІЗ СПОСОБІВ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА **261**

Шитікова Л.В., **Андрієнко А.А.**

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ПРИ АНАЛІЗІ ПРОЦЕСІВ, ОБ'ЄКТІВ І ПРОБЛЕМ **263**

Шитікова Л.В., **Полуектов І.А.**
ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ **264**
Шитікова Л.В., **Христенко А.С.**
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ **266**
Шитікова Л.В., **Головатенко С.С.**
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА **268**
Шитікова Л.В., **Головатенко О.С.**
МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ **269**
Шитікова Л.В., **Шиловець І.О.**
ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОТГ **271**
Шитікова Л.В., **Котелевський Б.В**.
РАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ІТ-СФЕРУ ПУБЛІЧНИХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ **272**
Шитікова Л.В., **Зінченко А.А.**
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА ПРИКЛАДІ ПІДГОРОДНЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ОТГ **273**
Шитікова Л.В., **Музолевська Б.Г**.
АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА ПЛАНОВІ ЗАСОБИ МІСЦЕВОГО Е-ВРЯДУВАННЯ ТА Е-ДЕМОКРАТІЇ **276**
Шитікова Л.В., **Змикало О.С.**
ТЕХНІЧНЕ ПЕРЕОЗБРОЄННЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ **277**
Кутідзе Л. С.
НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ **280**
Пуліна Т.В., Чебаненко Ю.В.

КЛІЄНТООРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА **282**

Tatiana Pulina, Yaroslav Maliarenko

CLUSTERS IN MANUFACTURING **284**

Панкова А.Ю., Змикало О.С.

РЕГІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ **287**

Сергієнко Д.О.

ІНФОРМАЦІЙНИ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО РЕСУРСУ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ **290**

Андросова О.Ф.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІК МАЙБУТНЬОГО ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА **292**

Андросов В.О.

ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ТИПИ В ВОЄННИЙ ПЕРІОД **295**

Андросов О.О.

ПРОЦЕСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ **297**

Метеленко Н.Г., Оглобліна В.О.

ESG-ПРИНЦИПИ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ **299**

Нечаєва І. А., Сіра О.В.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ПРИНЦИПАХ СУЧАСНОГО КОНТРОЛІНГУ **302**

But T., Mohelská H.

THE IMPACT OF QUARANTINE ON THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY OF THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE **304**

СЕКЦІЯ 4 «МАРКЕТИНГ І ЛОГІСТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ» 308

Балджи М.Д.
ЛОГІСТИКА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ВОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У ПОВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ **308**
Головко Л.В., Головко Т.В.
ЛОГІСТИКА ЯК ВАГОМИЙ ФАКТОР НАДАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **310**
Драчук Ю.З., **Трушкіна Н.В**.,
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ **312**
Завадська Д.В., Андросова М.О.
ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ **316**
Зеркаль А.В.
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ **322**
Кочнова І.В.
ЦИФРОВІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ БРЕНДІВ У ВОЄННИЙ ЧАС **325**
Кочнова І.В., Поліщук В.П.
РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ **327**
Кулікова Є.О.
ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ **330**
Кочнова І.В., Синишин Б.О.
ВІТЧИЗНЯНИЙ БІЗНЕС ДО ТА ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ **332**
Лифар В.В.
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛОГІСТИКИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ **335**
Лифар В.В., Бужін Т.М.
РОЛЬ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ **337**
Лебедєва І.Л., Данілова К.А.

ЕКСПОРТ І ІМПОРТ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ **339**

Лебедєва І.Л., Гур'єва Г.Д.

ЦІНА НА ПАЛИВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ: АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗ **342**

Павлішина Н.М.

СИТУАТИВНИЙ МАРКЕТИНГ ЧИ ХАЙП НА ВІЙНІ? **345**

Павлішина Н.М., Дейниченко О.В.

ПІДПРИЄМНИЦТВО: ДОСТУП ДО ФІНАНСУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ **348**

Павлішина Н.М., Пацелій Д.С.

ФІНАНСОВА ЛОГІСТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ **350**

Соколова Ю.О.

SMM ЯК ОСНОВА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ **352**

Удова Л. О.

МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОГО АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ (ПО)ВОЄННОГО СТАНУ **355**

Штепа А.С.

МАШИНОБУДІВНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ **359**

Kochnova I.V., Zaverzaiev S.O.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADVERTISING **361**

Pavlishina N., **Dotsenko A.**

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADVERTISING **364**

Wiesława Kuźniar, Wiesław Szopiński

EVENT MARKETING W PROCESIE UMACNIANIA RELACJI POLAKÓW Z NARODEM UKRAIŃSKIM W WARUNKACH WOJNY (NA PRZYKŁADZIE PODKARPACIA) **366**

Онуфрієнко Н.Л., Діденко В.В.

УПАКОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА **369**

Борисенко О.Є., Нечай М.Ю.
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ В МАГАЗИНІ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ **371**
Jan W. Wiktor
ПРИНЦИПИ СПІЛЬНОГО РИНКУ ЄС – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ **373**
СЕКЦІЯ 5 «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО В СИСТЕМІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ» 377
Бойко В.О., Бойко Л.О.
ЕКОІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ - МОДЕЛЬ ЗЕЛЕНОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ **377**
Ушакова Н.Г., Ткач Л.Д.
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ **379**
Ушакова Н.Г., **Носачова А.С.**
ЗОВНІШЬНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КИТАЄМ: ЧИ Є МАЙБУТНЄ? **382**
Венгер В.В., **Романовська Н.І**.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКИХ ПРОМИСЛОВИХ ТОВАРІВ ДО ЯПОНІЇ **384**
Нечаєва І.А., Зінченко А.А.
ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ ЯК МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ **387**
Афендікова Н.О.
РЕГІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ **390**
Юрченко В.І.
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ **392**
Метіль Т.К., Скибу Д.О.

РОЗРОБКА ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИДИ ТОВАРНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА **394**

Лук'яненко Н.Е.

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ **399**

Liubov Zharova

MACROECONOMICS 5.0. AS GLOBAL TREND **401**

Сидорук І.С.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ **404**

Чумак О. В., Шарлай Д. А.

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ **407**

Чумак О. В., Шимко В.М.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В РЕАЛІЯХ ХХІ СТОЛІТТЯ **409**

Чумак О. В.

МОДЕЛЬ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА **411**

Губарь О. В.

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ФАКТОР ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ **414**

Кригульська Т.Б.

МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ **417**

Сердюк Є.М., Соловей Д.В., Тюгаєв М.К.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ УСТАНОВОК НА ПІДПРИЄМСТВІ. **419**

СЕКЦІЯ 6 «ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СФЕР ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ, ФІТНЕСУ, РЕКРЕАЦІЇ ТА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ» 422

Атаманюк С.І.
ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ **422**
Мітова О.О., Шинкарук О.А., Полякова А.В., Ханюкова О.В.
ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДУ ДО РОЗРОБКИ СИСТЕМИ КОМПЛЕКСНОГО КОНТРОЛЮ В КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ **424**
Тищенко В.О., Соколова О.В.,
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА СПОРТІ» **428**
Дубинська О.Я., Бендюг К. В.
ТЕХНОЛОГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІТНЕС POLE DANCE В ОЗДОРОВЧО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ **431**
Ванюк О.І.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У ПІДГОТОВЦІ ВОЛЕЙБОЛИСТІВ У РІЧНОМУ МАКРОЦИКЛІ **435**
Журавльов Ю.Г.
НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ В ПОВОЄННИЙ ЧАС **438**
Іванська О.В., Гальченко Л.В.
РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ **441**
Гурєєва А.М., Шаповалова І.В., Кабала О.Г.
СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ДИХАЛЬНОЇ ГІМНАСТИКИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ **445**
Івченко О.М.
ВИКОРИСТАННЯ ДИХАЛЬНОЇ ГІМНАСТИКИ СТРЕЛЬНИКОВОЇ А.М., ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ БАСКЕТБОЛІСТІВ **447**
Тищенко В.О., Кацаєва К.В.
ПОКАЗНИКИ ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ **452**
Кокарева С.М., Жмуцький М.А.

ПРОБЛЕМА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ **455**

Кокарев Б.В., Кокарева С.М.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОБУДОВИ В ЗАПОРІЖЖІ СУЧАСНОГО ГІМНАСТИЧНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ РІЗНИХ ВИДІВ ГІМНАСТИКИ **457**

Кравчук І.М., Шевчук Р.М.

РОЗВИТОК ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ **462**

Кубатко А.І.

ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ **465**

Рімар Ю.І.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ **467**

Терьохіна О.Л., Терьохін Є.Ю.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАСКЕТБОЛУ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ **470**

Черненко О.Є., Сердюк Д.Г.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ГАНДБОЛІСТІВ **472**

Голєва Н.П., Висоцька Н.І., Сиваш О. Р.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ СПОРТИВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТРЕНАЖЕРІВ У ЯКОСТІ ЗАСОБУ СПІВДІЇ РОЗВИТКУ СТРІЛЕЦЬКОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ **474**

Соляник Д.Г., Голуб А.О.

ПРОБЛЕМИ І ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА РЕКРЕАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ **477**

Данильченко С.І.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СПОРТ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ **479**

Луценко С.Г.

РОЗВИТОК ВОЛЕЙБОЛУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ **482**
Мотуз С.О.
РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ **485**
Напалкова Т.В., Федотова Л.
РЕГУЛЯРНІ ЗАНЯТТЯ ФІТНЕСОМ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ РЕКРЕАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ **487**
Ремешевський О.В.
ДОСВІД РОЗВИТКУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕСУ В ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІДЕРЛАНДІВ З ПОДАЛЬШИМ ІНТЕГРУВАННЯМ В СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ **489**
Черненко А.Є.
ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТИМУЛЯЦІЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ ВНЗ **491**
Шеховцова К.В.
ВИКОРИСТАННЯ МФР ЯК ФІТНЕС-ПРОГРАМИ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ І ФОРМ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ **493**

СЕКЦІЯ «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ»

УДК 336.27(477)
Шарова С.В.
канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кризовий та посткризовий розвиток національної економіки України значно підвищив актуальність дослідження питань забезпечення фінансової стабільності й стійкості фінансової системи країни, де провідним елементом є боргова безпека. Для підвищення рівня боргової безпеки України необхідно розробити комплекс заходів в контексі зміцнення фінансової стабільності держави та її фінансової системи. Всі заходи варто поділити на три групи:

1. Оперативні заходи (строк виконання до року): підвищення контролю за використанням боргових коштів; інвентаризація інвестиційних проектів за кошти міжнародних організацій та країн-донорів і оцінювання їхньої ефективності й доцільності; аналіз можливостей та інструментів активізації залучення кредитних ресурсів на національному фінансовому ринку, у тому числі в домашніх господарств; визначення та оцінювання ризиків боргової безпеки країни (ризики інфляційні, девальваційні, політичні, економічні, зовнішніх відносин, процентні, рефінансування, інституційні, кредитні); визначення ключових параметрів негативного впливу на боргову безпеку.

2. Тактичні заходи (строк виконання від року до трьох): зниження ключових параметрів боргової безпеки до нормативних значень; оптимізація інституційної структури управління державним боргом; вдосконалення законодавчого, нормативного й методичного забезпечення управління борговою безпекою країни; формування дієвої контролюючої вертикалі за державними запозиченнями із залученням суспільних інститутів; активізація імплементації зарубіжного досвіду; формування ефективної політики управління боргови ризиками.

3. Стратегічні заходи (термін більше трьох років): трансформація боргової стратегії України з метою забезпечення підтримки реального сектору економіки, сталого розвитку соціально-економічної системи країни та її конкурентоспроможності на світових ринках збуту продукції (робіт, послуг); визначення ключових параметрів довгострокового розвитку на основі державних запозичень; зменшення показників боргової безпеки до рівня країн, котрі найефективніше управляють державним боргом.

У 2021 році Уряд України схвалив проект постанови КМУ «Про затвердження середньострокової стратегія управління державним боргом на 2021-2024 роки». У рамках наявного боргового портфеля протягом наступних чотирьох років очікуються значні піки рефінансування державного боргу. Зокрема, витрати з погашення та обслуговування державного боргу в 2021 році становитимуть 627 млрд. грн.., а середній обсяг виплат за державним боргом у 2022 – 2024 роках очікується на рівні 622 млрд. гривень. Основна частина цих платежів складається з погашення державного внутрішнього боргу як у національній валюті, так і в іноземних валютах.

Головною метою управління державним боргом залишається залучення необхідного фінансування за найнижчої можливої вартості з урахуванням ризиків. У зв'язку з цим визначено чотири основні цілі управління державним боргом:

1. Збільшення частки державного боргу у національній валюті.

2. Продовження середнього строку до погашення і забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу.

3. Залучення довгострокового пільгового фінансування.

4. Продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом.

У Стратегії визначено план дій щодо реалізації мети. Основні задачі це: зменшення валютного ризику державного боргу; залучення іноземних інвесторів до інвестування в облігації у національній валюті; мінімізація ризику рефінансування; розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів; здійснення активних операцій з ОВДП; здійснення активних операції з управління державним боргом; поглиблення взаємодії з інвесторами; розширення співпраці з МВФ та урядами іноземних держав щодо пільгового фінансування; робота з міжнародними рейтинговими агентствами, важливим є робота уряду щодо покращення рейтингу України як позичальника. Основним завданням для поліпшення відносин з інвесторами є підвищення прозорості та публічності, у тому числі шляхом подальшого розвитку офіційного сайту Мінфіну. У зв'язку з цим продовжуватиметься активна робота над покращенням відносинз інвесторами, що, серед іншого, включає такі заходи:

— щомісячне поширення звітів щодо виконання державного бюджету, стану державного боргу, макроекономічного огляду та актуальних важливих змін і подій в економіці України;

— регулярне оновлення інвесторської презентації з актуальною детальною інформацією щодо економічної ситуації і структури державного боргу та гарантованого державою боргу;

— регулярне оновлення календаря для інвесторів, що включає дати публікації важливих економічних показників;

— відповіді на запити інвесторів та конференц-дзвінки з інвесторами.

Також необхідно продовжити регулярні оновлення сторінки в терміналах Bloomberg та Refinitiv [1,2]. Вище перераховані методи управління державним боргом є необхідними для покращення рівня боргової безпеки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Офіційний сайт Мінфіну. Валовий зовнішній борг України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/

2.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Основна інформація. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija

УДК 336.27(477)

Шарова С.В.[1], Сілка С.І.[2]
[1]канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ- 712м НУ «Запорізька політехніка»

РИЗИКИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БОРГОВУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

Ризики державного боргу – це відхилення фактичних значень показників від планових, що ускладнює виконання боргових зобов'язань державою та призводить до зростання бюджетних витрат внаслідок збільшення сум погашення й обслуговування боргу [2].

У вітчизняній законодавчо-нормативній базі визначаються такі види ризиків державного боргу як: кредитний ризик — ризик, пов'язаний з невиконанням гарантованих зобов'язань; операційний ризик — ризик, пов'язаний з негативним впливом людського і технічного факторів, обставин непереборної сили; ризик ліквідності — ризик, пов'язаний з тимчасовою недостатністю коштів у позичальника для виконання гарантованих зобов'язань. [3].

Управління ризиками здійснюється з урахуванням відношення гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту та граничного обсягу надання державних гарантій шляхом:

1) проведення аналізу:

— доцільності проекту, реалізацію якого передбачається здійснювати за рахунок кредитів (позик), залучених під державну гарантію з урахуванням його відповідності державним завданням і пріоритетам;

— самоокупності проекту;

— фінансового стану позичальника;

2) визначення:

— частки боргових зобов'язань позичальника, виконання яких забезпечуватиметься державною гарантією;

— виду та розміру забезпечення виконання позичальником зобов'язань перед державою з відшкодування витрат державного бюджету на виконання гарантійних зобов'язань;

3) здійснення моніторингу:

— стану реалізації проектів;

— фінансового стану позичальників протягом строку дії державних гарантій;

— розрахунків за гарантованими зобов'язаннями.

Міністерство фінансів України на сьогоднішній день проводить розрахунки за окремими ризиками державного боргу на основі окремих індикаторів [1], які ми використаємо для оцінки ризиків державного боргу протягом 2016-2021 років.

Ризики в управлінні державним боргом класифікуюсть залежно від рівня виникнення:

— ризики макрорівня — такі, що опосередковано пов'язані зі сферою боргових запозичень держави, та впливають: 1) на умови нового державного запозичення; 2) на грошові потоки держави в цілому; 3) на темпи змін обсягів боргових зобов'язань і рівень боргового навантаження на економіку. Серед них — політичний, ризик монетарної політики, ризик економічного розвитку, стратегічний та загальноринковий;

— ризики мікрорівня — такі, що викликають коливання вартісних характеристик боргових зобов'язань. Серед них — ринковий (процентний, ціновий), ризик рефінансування, кредитний, ризик ліквідності, операційний, судовий [4, с.40].

Окремого розгляду потребує ризик умовних зобов'язань, який означає можливість виконання цих зобов'язань не безпосередніми позичальниками, а перекладення їх на бюджет держави.

Управління ризиками умовних зобов'язань передбачає проведення заходів, спрямованих на попередження умов, за яких настає необхідність виконання цих зобов'язань безпосередньо за рахунок коштів державного бюджету. Одним з основних елементів управління цими ризиками є надійна система обліку і моніторингу цих зобов'язань. В Україні така система існує тільки стосовно гарантованого державою боргу та боргу, що виникає за результатами субкредитних операцій. [5, с. 576].

Тобто, державний борг є значним економічним фактором, який впливає на чималі ризики для бюджетної безпеки країни. Виявлення та оцінка ризиків державного боргу є важливою складовою вдосконалення управління державним боргом у контексті підвищення ефективності використання боргових фінансів. Світова тенденція зростаючої залежності державного боргу від

макроекономічних ризиків та трансформація боргу у чинник ризику у кризовому періоді вимагає ґрунтовних досліджень даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text
2. Лондар С.Л. Підходи до систематизації й контролю ризиків, пов'язаних із управлінням державним боргом в Україні / С.Л. Лондар, В.Й. Башко // Фінанси України. – 2012. – № 6. – С. 3–14.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками» від 23 лютого 2011 р. № 131 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/npas/244091822
4. Колот О. А. Фінансові ризики, пов'язані з державним боргом / О. А. Колот // Ринок цінних паперів України. - 2003. - № 3- 4. – С. 39 - 42.
5. Бюджетна система : Підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр уч. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 с.

УДК 336

Андрющенко І.Є.
д-р економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Фінансова безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки держави, оскільки вона забезпечує функціонування будь-якої економіки. Це підтверджує доктор економічних наук Микола Єрмошенко, який стверджує, що фінансові ресурси є «кров'ю» економічної системи держави. Недбалість щодо стану фінансової безпеки може мати катастрофічні наслідки, такі як занепад галузей, банкрутства підприємств та загроза життєзабезпечення держави, що може призвести до втрати її суверенітету. У зв'язку з цим, забезпечення фінансової безпеки є одним з найважливіших завдань держави, що потребує постійного уваги та планування [1, с.21].

Україні поки що не вдається забезпечити ефективну бюджетну політику з позиції фінансової безпеки через низку проблем, таких як нечітке розмежування центрального та місцевих бюджетів, взаємозаліки і секвестрування, відсутність чітких пріоритетів бюджетних витрат і порушення законодавчо визначених норм витрат [2, с.173]. Наявність військових конфліктів та гібри-

дних загроз також можуть суттєво погіршувати економічний та соціальний розвиток держави. У випадку України, воєнний конфлікт на Сході країни призвів до зниження економічного потенціалу цих регіонів, зокрема зниження обсягів виробництва, експорту, зайнятості населення тощо. Це в свою чергу впливає на економічну безпеку держави, оскільки регіони, які раніше були потужними джерелами економічного розвитку, тепер стали залежними від допомоги з боку країни.

До початку збройного конфлікту на Сході України Донецька та Луганська області були добре розвинуті соціально та економічно. Вони вносили значний вклад у ВВП, промисловість, експорт, зайнятість населення та інноваційну діяльність національної економіки України. Таким чином, їхні регіональні економіки значно впливали на стан економічної безпеки держави, а будь-які зміни в цих областях відразу відображалися на індексах безпеки та їхніх підіндексах [3].

Питання забезпечення фінансово-економічної безпеки держави є дуже актуальним для України та отримало значний інтерес від правознавців та науковців. Важливо зазначити, що ситуація в даній сфері неперервно змінюється, оскільки інституційні перетворення спрямовані на вдосконалення соціально-економічних інститутів, які забезпечують реалізацію цивільних прав, підвищення ефективності системи державного управління та адміністративно-правового регулювання, розвиток людського капіталу та громадянського суспільства, стійке функціонування і розвиток національної економіки, подолання технологічного та промислового відставання. Наразі загальною є згода, що вирішення стратегічних завдань розвитку нашої держави можливе лише за умови комплексної модернізації економіки, державного управління, соціальної політики та правоохоронної системи [4, с.57].

В умовах гібридного воєнного конфлікту на Сході України ситуація істотно змінилася, адже деякі регіони знаходяться під окупацією, відповідно, їх економіка тимчасово не враховується [3]. Російська Федерація свідомо та цілеспрямовано знищує економіку України, використовуючи це як один з методів гібридної війни. Руйнування економіки призводить до незадоволеності населення владою, соціальної напруги в суспільстві та підриває довіру до влади. Країна-агресор використовує різні економічні інструменти, включаючи санкції проти українських товарів та послуг, а також вплив на інші держави з метою прийняття рішень, що не відповідають національним інтересам України. Це є однією з основних загроз фінансово-економічній безпеці України, і вимагає ефективних заходів для протидії цьому впливу та відновлення економіки країни [5].

Найбільш відомий досвід повоєнного відновлення - це період економічного зростання, що почався після закінчення Другої світової війни та тривав до 1970-х років, який отримав назву післявоєнного економічного буму. Цей

період відзначався сталим та значним економічним зростанням, що дало змогу досягти майже повної зайнятості у багатьох європейських та східноазіатських країнах, зокрема тих, що постраждали від війни, таких як Японія (японське економічне диво), Західна Німеччина (економічне диво), Франція (славне тридцятиріччя), Італія (італійське економічне диво) та Греція (грецьке економічне диво). Особливий інтерес для України складає досвід швидкого економічного зростання у цей період, що може бути використаний для відшкодування втрат від анексії Криму та швидкого відновлення економіки Донбасу, яка була зруйнована воєнними діями. Крім того, потрібно створити нову концепцію реконструкції, яка враховуватиме сучасні умови.

Як показує практика держав, перед відновленням економіки необхідне політичне рішення, яке ґрунтується на геополітичній доцільності та національному патріотизмі, з метою визначення моделі розвитку. Україна для успішної економічної реконструкції повинна вжити такі послідовні заходи: розробка і реалізація сучасної, заснованої на інноваційному розвитку, концепції реконструкції економіки з урахуванням реальної геополітичної ситуації; реалізація розробленої вітчизняними науковцями і урядом стратегії відновлення та розвитку Донбасу, а також повернення Криму та окупованих територій; визначення пріоритетних галузей розвитку, які забезпечать високу конкурентоспроможність товарів і послуг на зовнішніх ринках та державна підтримка даних галузей; прийняття відповідних законів щодо повної зайнятості, гідної оплати праці, підвищення продуктивності праці, цінової стабільності; розробка механізмів використання запозичених коштів та їх контролю; прийняття відповідних законів щодо уникнення формування монополій; недопущення корупції та запровадження економічних механізмів боротьби з нею; розробка ефективної соціальної політики, політики зростання доходів і споживання населення; створення спеціальних економічних зон і наукових парків [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ткаченко І.П. Фінансова безпека: конспект лекцій з дисципліни. Кам'янське, 2021. 260 с. – URL: https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/36/7-36-kl79.pdf

2. Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В., Живко М.О., Середа В.В., Занора В.О., Бієвець А.В. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с. – URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3466/1/%D0%9D%D0%9C%D0%9F_%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8.pdf

3. Іляш О. І., Блохін П.В. Емпіричне оцінювання впливу збройного конфлікту на стан економічної безпеки тимчасово окупованих Донецької та Луганської областей. Економіка та підприємництво. 2021. № 4. – URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2021/4_2021/5.pdf

4. Алєксєєнко І. Г., Кошельник І. І., Радінська В. О. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти: навчальний посібник. Дніпро: видавець Біла К. О. , 2019. 195 с. – URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/12345678

9/2885/1/%D0%A4%D0%95%D0%91%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf

5. Указ президента України №347. 2021. – URL: https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613

6. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1. – URL: https://er.dduvs.in.ua/

УДК 336.7

Андрющенко І.Є.[1], Лотарьова С.О.[2]
[1]д-р економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

КІБЕРБЕЗПЕКА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

Кібербезпека - це забезпечення безпеки електронних систем, мереж та інформації від зловживання, несанкціонованого доступу, крадіжки даних, вірусів та інших загроз віртуального простору. Деякі науковці стверджують, що кібербезпека - це стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання і забезпечує формування та розвиток інформаційного простору в інтересах громадян, організацій і держави в цілому. Вона також охоплює стан інформаційної інфраструктури та процесів, при яких інформація використовується відповідно до призначення і не має негативного впливу на інформаційні та інші системи держави та інших країн при її використанні [1, с. 11].

Забезпечення кібербезпеки є одним з найважливіших завдань в банківській сфері, оскільки фінансові установи містять значну кількість конфіденційної інформації про клієнтів та їх фінансові операції. Атаки на банки стають все більш витонченими, після чого зловмисники постійно вдосконалюються свої методи злому і шахрайства. Порушення кібербезпеки може призвести до серйозних наслідків для банків та їх клієнтів, таких як втрата коштів, виток конфіденційної інформації, порушення репутації тощо. Тому банки

повинні постійно вирішувати питання кібербезпеки та оновлювати свої методи захисту для забезпечення безпеки своїх систем та клієнтів від теперішніх загроз. Щоб захистити себе від таких загроз, банки повинні дотримуватися високих стандартів кібербезпеки, які включають у себе захист від хакерських атак, вірусів та шкідливого програмного забезпечення. Банки також повинні забезпечувати безпеку своїх мереж та серверів і навчати співробітників про правила безпечного користування комп'ютерами та мережами. Для забезпечення безпеки вони можуть використовувати різні технології, такі як криптографічні протоколи, біометричну аутентифікацію та моніторинг мережі. Крім того, вони можуть співпрацювати зі спеціалізованими компаніями з кібербезпеки, щоб забезпечити найвищий рівень захисту своїх систем та даних.

Для забезпечення кібербезпеки в банківській сфері застосовуються комплексні заходи, що включають керування паролями, двофакторну автентифікацію, шифрування даних, моніторинг мережі та додатків, використання механізмів захисту від DDoS-атак, підвищення свідомості співробітників щодо кібербезпеки, розробку планів дій у випадку інцидентів тощо. Важливою складовою кібербезпеки є також встановлення та дотримання правил користування інформаційно-комунікаційними системами та навчання користувачів безпечному використанню комп’ютерів і мережі. Технології машинного навчання також можуть бути використані для виявлення та запобігання кібератакам [2].

В реаліях, коли Україна захищає свою національну безпеку та цілісність від агресії з боку РФ, кіберпростір – це стратегічно важливий фронт. Наша країна щоденно продовжує бути мішенню хакерських атак, спрямованих на державні установи критичної інфраструктури, приватний бізнес та на українських громадян. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, від початку повномасштабної війни, Росія здійснила 796 кібератак проти України, що втричі більше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. В цілому, за даними звіту від Microsoft, у 2021 році майже 20% усіх кібератак у світі були спрямовані проти України, що, після США, посідає друге місце в цьому «анти-рейтингу».

Не дивлячись на складну ситуацію і численні виклики кібербезпеки, Україна посіла 24 місце із 160 в рейтингу Національного індексу кібербезпеки, який щорічно складає Фонд електронного урядування Естонії. У цьому списку Україна випередила частину європейських країн, зокрема: Австрію, Ірландію та Норвегію. Можемо впевнено трактувати отримані результати як досить оптимістичні, але не варто забувати, що кіберзахист нашої держави все ще має слабкі місця у протистоянні потенційним загрозам [3].

Основні загрози кібербезпеки для України включають: гібридну агресію РФ, яка може дестабілізувати інформаційні системи, спричинити хаос у роботі державних установ, фінансових та ділових центрів; кібератаки з боку

інших країн, які мають за мету викрасти конфіденційну інформацію; кіберзлочинність, яка завдає шкоди інформаційним ресурсам та громадянам; високу технологічну залежність від іноземних виробників ІТ-продукції, включаючи з РФ та РБ; вразливість ІТ-інфраструктури компаній та відсутність належного контролю з боку державних органів; недосконаліть нормативно-правової бази та повільна імплементація релевантних нормативних актів ЄС [3].

Банківська сфера є однією з найбільш привабливих цілей для кіберзлочинців, оскільки банки містять велику кількість цінної інформації та грошових коштів. Деякі з основних викликів кібербезпеки в банківській сфері включають: фішинг та соціальний інжиніринг, які можуть використовувати кіберзлочинці, щоб виманити логін та пароль до банківського облікового запису від користувача; кібератаки на мережу банку такі як DDoS-атаки, щоб перенавантажити мережу банку та зробити її недоступною для користувачів; злам банківської програми для отримання конфіденційної інформації про клієнтів; кібершахрайство, яке використовується щоб отримати доступ до рахунків користувачів та здійснювати незаконні перекази грошей; внутрішні загрози; кібершпигунство, тобто коли інші держави використовують кібератаки для збирання конфіденційної інформації про банківську систему та клієнтів банку [3].

Для забезпечення кібербезпеки в банківській сфері застосовуються різноманітні заходи технічного, організаційного та правового характеру. Основні з них такі: розробка та впровадження комплексної системи кіберзахисту, що включає в себе застосування антивірусного програмного забезпечення, фаєрволів, інструментів для виявлення вторгнень та інші технічні рішення; вдосконалення системи автентифікації та авторизації користувачів, що означає впровадження двофакторної аутентифікації, біометричних технологій та інших методів для забезпечення захисту від несанкціонованого доступу до банківських систем; підвищення кваліфікації персоналу; моніторинг та аналіз відхилень в роботі системи; захист інформації та даних; розробка та впровадження політики кібербезпеки [4].

Отже, все вищесказане підкреслює важливість забезпечення кібербезпеки в інформаційному просторі, який є стратегічно важливим фронтом в боротьбі з кіберзагрозами. В особливості відзначено, що банки є особливо уразливими до кібератак через конфіденційну інформацію, яку вони містять про своїх клієнтів та їх фінансові операції. Порушення кібербезпеки може мати серйозні наслідки для банків та їх клієнтів, такі як виток конфіденційної інформації, втрата коштів та порушення репутації. Приділення належної уваги кібербезпеці та використання сучасних технологій захисту можуть зменшити ризики від кібератак і забезпечити стійкий захист інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісовська Ю.П. Кібербезпека: ризики та заходи: навч. посібник. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. — 272 с. URL: http://dcmaup.com.ua/assets/files/kiberbezpeka.pdf

2. Інтернет-портал «Спека»: Кібербезпека: як українському бізнесу захиститися від атак російських хакерів під час війни: поради ІТ-фахівців, 2022. URL: https://speka.media/

3. Інтернет-ресурс «Pwc Україна»:Публікації: Кібербезпека бізнесу в умовах нестабільності, 2022. URL: https://www.pwc.com/ua/uk

4. Інтеренет-портал «Financial Club»: Пряма мова: Як банкам встояти у випадку кібератаки, 2019. URL: https://finclub.net/ua/

УДК 331

Андрющенко І.Є.[1], Бугайцова Ю.О.[2]
[1]д-р економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

СТАН СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВІЙНИ

Ринок праці найчастіше представляється як система економічних відносин, що виникають між роботодавцем, який бажає підвищити ефективність і прибутковість свого бізнесу, шляхом найму працівників, і працівниками, які шукають оплачувану роботу і готові приступити до неї. Ринок праці є своєрідним дзеркалом внутрішньої ситуації в країні через кризи, геополітичні зміни та надзвичайні ситуації. За останні роки ринок праці України зазнав кількох серйозних змін: перше російське вторгнення у 2013-2014 роках, пандемія у 2020- 2021 роках, а також повномасштабна війна з Росією у 2022 році суттєво вплинули на масштаби смертності, міграції та банкрутства бізнесу, а тому змінилися і основні показники загальної ситуації на ринку праці - кількість зайнятих і безробітних.

Аналіз ринку праці завжди буде актуальною сферою досліджень для багатьох науковців. Методологія аналізу ринку праці гарно описана в роботах Й. Гейєра. Загальному огляду ситуації на ринку праці України присвячені праці Макарчук О., Гончаренко Н., Глінчевської С.

Наразі Україна зіткнеться з найгострішою кризою на ринку праці за всю історію незалежності, адже зараз значна кількість людей мігрує за кордон, в країні великі людські втрати, а ще більший рівень збитків на ринку праці стосуватиметься важкопоранених, які вже не зможуть ефективно працювати або втратять працездатність внаслідок поранення.

Аналіз чисельності працюючих у суб'єктах господарювання України показав, що у 2021 році порівняно з 2020 роком рівень зайнятості населення скоротився з 56,2% до 55,7%. Скорочення обсягів та рівня зайнятості відбу-

лося як серед жінок, так і серед чоловіків. Серед зайнятих жінок цей показник становить 50,4%, а серед чоловіків – 61,5% [1].

Рівень безробіття в Україні у середньому за 2022 рік оцінено в 25,8%, що відповідає загальній кількості безробітних у 3,2 млн. осіб. Для порівняння у 2021 році рівень безробіття становив 9,8% [3].

Аналіз чисельності офіційно зареєстрованих безробітних показав, що у порівнянні з минулими роками їх кількість зменшилась приблизно на 38% у 2023 році. І станом на 1 березня 2023 року 150 тис. громадян (зменшення на 52%) мають статус зареєстрованого безробітного [1]. Така кількість звернень до Державної служби зайнятості зумовлена повномасштабним вторгненням Росії в Україну.

Послугами Державної служби зайнятості у січні-лютому 2023 року скористалися 288,4 тис. осіб, з них 240,8 тис. зареєстрованих безробітних. Отримували допомогу 132,9 тис. осіб [1]. На період воєнного стану строки отримання виплат по безробіттю перерозподілили. Відтак цю допомогу можна отримати упродовж трьох місяців замість 360-ти календарних днів, як це було раніше. Відповідно змінили й розмір допомоги. Найменша сума становить 1000 грн., яка передбачена для застрахованих осіб, які на момент реєстрації мають страховий стаж менш ніж 26 календарних тижнів. Максимальний розмір - обмежується мінімальною заробітною платнею в сумі 6700 грн. [2].

За даними Державної служби зайнятості України, кількість вакансій в Україні зменшилась у 20 разів порівняно з довоєнним часом. Водночас, в середньому по Україні за 2022 рік на одне вільне робоче місце претендує 11 безробітних (у 2021 р. було 6 осіб). Сталим залишається попит на кваліфікованих робітників з інструментом (понад 24%), до яких відносяться токарі, фрезерувальники, електрогазозварники та інші [1].

За видами економічної діяльності, у 2023 року найбільше безробітних громадян працевлаштовано: в сфері торгівлі (20%), у переробній промисловості (19%), в державному управлінні та обороні (9%), у сільському господарстві (9%), в освіті (8%), в охороні здоров'я та соціальній допомозі (7%) [1].

Війна також вплинула на основні вимоги роботодавців до навичок працівників. Так, у 2021 році серед них можна зазначити наступні: пунктуальність, акуратність, навички роботи в команді, орієнтація на результат. Багато з перелічених навичок змінили свій пріоритет у зв’язку з подіями, що відбуваються в країні, це і не дивно, уважність, тактовність, стресостійкість - це все набуває першочергових значень за нинішніх умов для працівників.

За даними Національного банку України, станом на 2022 рік зарплати були на 10-60% (залежно від виду діяльності) нижчими за довоєнні [2]. Проте зросли зарплати для водіїв, медиків та фармацевтів, у переробній промисловості та сільському господарстві. Доходи домогосподарств підтриму-

ються соціальними виплатами, підвищенням пенсій та зростанням грошових виплат військовим.

Далі з відновленням економіки, пожвавленням попиту на робочу силу номінальні заробітні плати швидко зростатимуть і перевищать довоєнний рівень вже у 2023 році. Але через інфляцію реальні зарплати навіть наприкінці 2024 року будуть усе ще нижчими за довоєнний рівень [2].

Таким чином, розвиток ринку праці - одна з перших потреб післявоєнної розбудови, а забезпечення роботою - це невід'ємна частина соціальної політики повоєнного відновлення. Для цього потрібно здійснити наступні заходи:

- збільшити рівень зайнятості;
- знизити рівень безробіття та стабілізувати ринок праці, бо це ключові аспекти соціальної післявоєнної політики держави;
- перерозподілити робочу силу між секторами економіки, що дозволить підвищити рівень її продуктивності;
- створити нові робочі місця;
- розробити спеціальну Державну програму відновлення економіки, зокрема відновлення інфраструктури, передусім соціального спрямування, та житлового фонду, зокрема залучення іноземних інвестицій для забезпечення житлом постраждалих громадян, особливо у регіонах Східної України;
- сприяти вирішенню безпосередніх проблем таких верств населення, які не можуть займатися економічною діяльністю через вік, фізичні вади або з інші причини.

Отже, дані проведеного дослідження свідчать про неоднорідну картину ринку праці України, адже інформація щодо змін на ньому може оновлюватися що хвилини. На ринок праці має безпосередній та суттєвий вплив збройне вторгнення РФ, яке торкнулося абсолютно кожної сфери функціонування держави. Безповоротними втратами працездатного населення України стали загиблі від обстрілів, загиблі та важко поранені військові, біженці, які тікали від війни, а в майбутньому загальна ситуація на ринку праці ставатиме все важче.

У післявоєнний період саме стабілізація ринку праці стає вкрай необхідним завданням. Важливим елементом також має стати розробка механізмів та інструментів реалізації ефективної системи управління ринком праці, що враховує питання освіти, розвитку навичок та збільшення рівня соціального захисту та безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Сайт Державної служби зайнятості України. URL: https://www.dcz.gov.ua/

2.Сайт Національного Банку України. URL: https://bank.gov.ua/

3.Сайт Міністерства фінансів України. URL: https://minfin.com.ua/

УДК 111
Фатюха Н.Г.
канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

ОЦІНКА СТАНУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В ДОХОДАХ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА СІЧЕНЬ-ГРУДЕНЬ 2020-2022РР.

Бюджет є головним фондом фінансових ресурсів держави та адміністративно-територіальних одиниць по всій країні. Своєчасне і повне формування доходів бюджету, визначальне місце у складі яких належить податковим надходженням, набуває особливо важливого значення у контексті забезпечення фінансування завдань і функцій, які здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування [1].

Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори [2].

Динаміку надходження прямих та непрямих податків до Державного бюджету України за січень-грудень 2020-2022рр. представлено у табл.1. Дані таблиці розраховані на основі [3] .

За даними табл.1 слід відмітити тенденцію зростання доходів Державного бюджету України. Податкові надходження за січень-грудень 2020-2021 роки зростали, проте у січні-грудні 2022р. в порівнянні аналогічним періодом минулого року скоротилися на 14,2%.

Серед податків тенденцію росту мали тільки податок та збір на доходи фізичних осіб та інші податки, і це становить відповідно на 7,8% та на 6,9%. Найбільше падіння відбулося за такими податками: акцизний збір та ввізне мито (відповідно на 37,0 та на 36,9%). Таке скорочення податкових надходжень обумовлене скороченням або припиненням економічної діяльності суб'єктів господарювання України внаслідок воєнних дій.

Таблиця 1 - Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України за січень-грудень 2020-2022р.

Види	Податки	Обсяг, млрд.грн.			Структура, %			Темп росту (2022/2021), %
		2020	2021	2022	2020	2021	2022	
Доходи, у т.ч.		1076,0	1296,9	1787,4	100,0	100,0	100,0	137,8

Усього податкових надходжень		851,1	1107,1	949,8	79,1	85,4	53,1	85,8
Непрямі податки	ПДВ	400,6	536,5	467,0	37,2	41,4	26,1	87,0
	Акцизний податок	138,3	162,5	102,4	12,9	12,5	5,7	63,0
	Ввізне мито	30,2	36,9	23,3	2,8	2,9	1,3	63,1
Прямі податки	Податок та збір на доходи фіз.осіб	117,3	137,6	148,4	10,9	10,6	8,3	107,8
	Податок на прибуток підприємств	108,7	147,8	117,0	10,1	11,4	6,6	79,2
	Інші податки	56,0	85,8	91,7	5,2	6,6	5,1	106,9

Структуру податкових надходжень Державного бюджету України наведено на рис. 2.

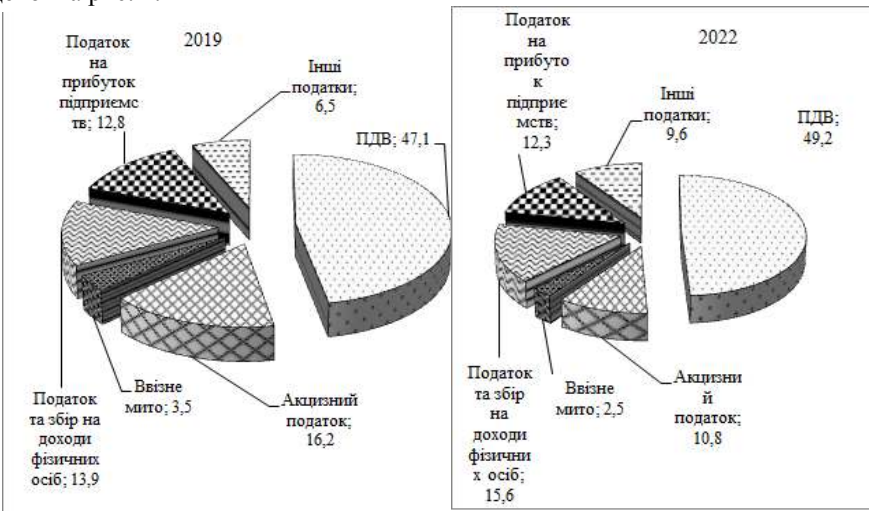

Рис. 2 Структура податкових надходжень Державного бюджету України, %

Найбільша питома вага в структурі податкових надходжень Державного бюджету України належить ПДВ (49,2% у 2022 році), що на 2,1 в.п. більше в порівнянні з 2019 роком і свідчить про значну фіскальну роль в податкових надходженнях. Друге місце займає податок та збір на доходи фізичних осіб і це складає 15,6% у 2022 році в проти 13,9% у 2019 році (ріст на 1,7 в.п.). Це пов'язано із зростанням відрахувань із заробітних плат військовослужбовців, легалізації найманої праці та детенізації заробітної плати. Третє місце в структурі надходжень належить податку на прибуток підприємств (12,3%), проте в порівнянні з 2019 роком він знизився на 0,6 п.п. Інші податки зросли на 3,1 в.п. Акцизний податок та ввізне мито знизилися відповідно на 5,4 та на 1,0 в.п. в порівнянні з 2019 роком.

Таким чином, для зростання податкових надходжень необхідно припинення військових дій, відновлення як виробничого, так і трудового потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимошенко М. В. Роль податків в процесі формування та виконання державного бюджету України. Ефективна економіка. 2020. № 11. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8340 (дата звернення: 07.02.2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.64

2. Бюджетний кодекс України : ВР України від 8 липня 2010 року № 2456-VI2456-V. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

3. Показники виконання Державного бюджету України за січень–грудень 2020-2022 роки. Міністерство фінансів України. Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 07.02. 2023).

УДК 111

Фатюха Н.Г.[1], Дмитрук Є.Р.[2]
[1] канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»
[2]ст. гр. ФЕУ-111 НУ «Запорізька політехніка»

УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ефективність формування та використання місцевих фінансів сприяє підвищенню рівня добробуту територіальних громад і держави.

Однією з важливих характеристик управління місцевими фінансами підприємства в умовах військового стану є швидке реагування та прийняття рішень для забезпечення найнеобхідніших потреб населення територіальних громад. В правовому полі за останній рік було прийнято багато законів і постанов для забезпечення кращого використання місцевих фінансів. Так Кабінет Міністрів України 11 березня прийняв Постанову № 252, якою визначив особливості формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану, якою дозволив керівникам місцевих фінансових органів затверджувати розпорядження про виділення коштів загального фонду на територіях, які після 24 лютого 2022 року є тимчасово непідконтрольними українській владі, тимчасово окупованими або на яких ведуться бойові дії [1]

Саме за допомогою цих та інших документів регулюються відносини у сфері фінансів, таким чином, що територіальні громади отримують стільки фінансових ресурсів щоб забезпечити нормальний рівень свого функціонування у воєнний час. Розглядаючи статистику, треба відзначити, що з початку війни місцеві бюджети нашої держави демонструють позитивний характер, ніж те що прогнозували експерти на початку війни. Зокрема регіони що не потерпають від окупації не зазнали значних проблем із надходження коштів до бюджету, ця особливість пояснюється зростанням надходження від податків фізичних осіб через виплати військовоужбовцям і податковою дисципліною самих платників.[2]

Для аналізу місцевих бюджетів в умовах воєнного стану було обрано декілька областей що не зазнали окупаційного впливу та області що зазнали часткової окупації. Слід зауважити що ситуація в регіонах значно вплинула на показники виконання бюджету у всіх областях і в порівняні з 2021року скоротилися статті доходів і видатків, але за таких умов місцеві бюджети України продовжують підтримувати профіцит, що дає змогу говорити про ефективне використання місцевих бюджетів у 2022 році.

Таблиця 1 - Баланси місцевих бюджетів за 2021-2022 роки [4]

Показники виконання бюджету	Доходи, млн.грн.		Темп росту (зниж), %	Видатки, млн.грн		Темп росту (зниж.), %	Дефіцит(-) /профіцит (+), млн.грн		Абс. приріст, млн. грн
	2021	2022		2021	2022		2021	2022	

Україна, всього	580699,2	555097,1	95,6	569428,2	484295,2	85,0	11029,0	69873,0	58844,0
Черкаська	3971,7	3081,3	77,6	3806,3	2811,9	73,8	163,7	268,8	105,1
Львівська	7258, 7	7283,1	100,3	7234,0	5783,7	80,0	18,9	1498,0	1479,1
Харківська	15631,1	6278,6	40,2	15456,2	5944,3	38,4	175,2	334,5	159,3
Запорізька	6607,5	3986,4	60,3	6177,7	3999,8	64,7	426,8	-11,7	-415,1
Херсонська	3975,8	1566,3	39,4	3932,3	1306,0	33,2	35,5	261,4	225,9

Отже, використання місцевих фінансів протягом 2022 року в умовах війни було досить ефективним. Виходячи з цього результату було створено проект Державного бюджету на 2023 рік, що передбачає наступні зміни щодо розподілу фінансів на користь місцевих бюджетів:

– збільшення частки податку на доходи фізичних осіб, який буде зараховуватися до місцевих бюджетів, до 64%;

– формування в бюджеті фонду відновлення та збільшення резервного фонду на відбудову населених пунктів, які постраждали внаслідок війни;

– продовження зарахування до місцевих бюджетів коштів від податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військовослужбовців;

– виділення субвенції на реалізацію програм Міністерства у справах ветеранів України, кошти якої будуть спрямовуватися до місцевих бюджетів для вирішення медичних, соціальних і житлових проблем військових, ветеранів, учасників бойових дій [3].

Слід відмітити, що під час військового становища в країні, ефективне використання ресурсів місцевих фінансів та економія набувають особливого

значення, що сприяє здійсненню ґрунтовного аналізу можливостей місцевих фінансів і резервів їх залучення. Одним із таких резервів є створення робочих місць для потенційних платників податків. Зокрема, проведення таких заходів як працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, перенесення підприємств з окупованих або постраждалих від війни територій, пошук шляхів залучення інвесторів, може сприяти тому, що дохідна частина місцевих бюджетів буде зростати. Важливим є зміни у видатковій сфері, треба запроваджувати економію коштів та скорочувати видатки тих сфер що не є найбільш необхідними: скорочення витрат на другорядні матеріали та послуги, призупинення фінансування грандіозних урочистих заходів і т.д.

Таким чином скоординовані дії у сфері доходів і видатків місцевих фінансів сприятимуть раціональному використанню місцевих фінансів і їх ефективній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Уряд спростив механізм здійснення операцій з управління бюджетними коштами. Децентралізація. 20.06.2022. URL:https://decentralization.gov.ua/news/15100.

2. Місцеві бюджети – що з виконанням за перші три місяці повномасштабної війни? Вокс Україна. 11.08.2022. URL:https:// https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhety-shho-z-vykonannyam-za-pershi-try-misyatsi-povnomasshtabnoyi-vijny/.

3. Проєкт Державного бюджету на 2023 рік для місцевого самоврядування. Місцеві фінанси. 21.09.2022. URL:https://auc.org.ua/novyna/proyekt-derzhavnogo-byudzhetu-na-2023-rik-dlya-miscevogo-samovryaduvannya .

4. Державний веб-портал бюджету для громадян URL:https://openbudget.gov.ua/

УДК 336.71

Пахомова І.Г.[1],Шестопалова О.В.[2]
[1]канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»
[2]старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОГО ТА СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Останнім часом значна увага приділяється питанням післявоєнної відбудови України, в тому числі джерелам ресурсів, які можуть бути задіяні в цьому процесі.

За оцінками національних та міжнародних експертних інститутів, втрати ВВП України у 2022 році внаслідок військової агресії РФ можуть становити від 30% до 50%.

В абсолютних цифрах у цінах 2021 року це відповідатиме 1,6-2,7 трильйонів гривень (56-92 млрд доларів США) "невиробленої" продукції упродовж року.

Окрім того, матеріальні збитки внаслідок масштабних руйнувань інфраструктурних та цивільних об'єктів оцінюють від 500 до 1000 млрд доларів США.

Відновлення ВВП України до докризового рівня потребуватиме залучення міжнародного фінансування фондів з відбудови економіки України та активізації фіскального та монетарного інструментарію з метою відновлення інвестиційних процесів в Україні.

Щодо стану ліквідності банківської системи, то ліквідність банківської системи (депозитні сертифікати + кореспондентські рахунки) досягла рекордних значень з початку воєнної агресії РФ і становила 227 млрд грн (+9,2 млрд грн за тиждень), в т. ч.:

- у депозитних сертифікатах НБУ – 170,1 млрд грн (+2,6 млрд грн за тиждень);

- на кореспондентських рахунках в НБУ – 56,7 млрд грн (+6,7 млрд грн за тиждень).

Ще близько 50 млрд грн банківської ліквідності знаходиться у вигляді готівки в касах банків.

Рис.1. Загальна ліквідність банківської системи, млрд. грн

Зростання банківської ліквідності майже повністю пояснюється нарощуванням державних витрат шляхом боргового їх фінансування, що призвело до збільшення грошової маси в економіці на 23 млрд грн (за тиждень), з яких близько 10 млрд грн поповнили ліквідність банків, а решта 13 млрд грн – було абсорбовано НБУ через інші монетарні операції (погашення довгострокових кредитів рефінансування тощо).

Поточні цифри ліквідності є рекордними для банківської системи за всю економічну історію України.

Загальна ліквідність перевищує норматив ліквідності (55 млрд грн) в 4 рази.

Співвідношення ліквідності банків до ліквідних зобов'язань банків в квітні 2022 р. повернулося до докризового рівня – 15%.

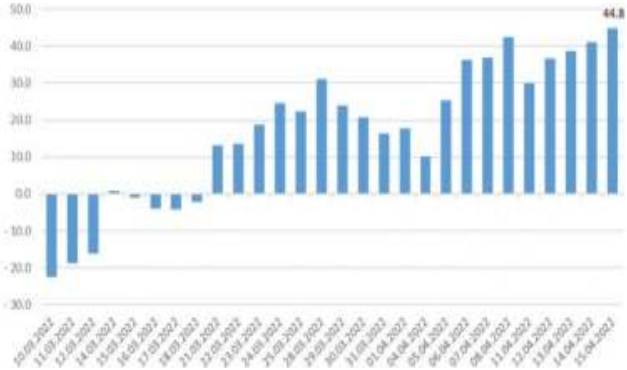

Рис.2. Структурний профіцит ліквідності банківської системи, млрд. грн

Висока ліквідність банківської системи спостерігається на тлі низького рівня монетизації економіки (менше 40% ВВП).

Поряд з загальною ліквідністю зростає і структурний профіцит ліквідності (депозитні сертифікати мінус кредити рефінансування), який станом на 15.04.2022 р. досяг 45 млрд грн (рекордне значення з початку війни).

Наявність структурного профіциту означає, що банківська система в цілому не потребує додаткового фондування. Надлишкова ліквідність генерує пасивні чисті доходи банків (процентні доходи за депозитними сертифікатами НБУ, процентні витрати за кредитами, рефінансування НБУ). Тривалий структурний профіцит перешкоджає адекватній трансмісії процентної ставки, оскільки призводить до заниження банками депозитних процентних ставок, розширення процентної маржі банківської системи. Структурний профіцит ліквідності банківської системи України спостерігається вже 4-й рік поспіль. В минулому році він в середньому складав 65 млрд грн, в позаминулому – 110 млрд грн. У квітні поточного року середні процентні ставки за строковими депозитами населення знизились ще на 75 б. п. (до 7,5% річних станом на 18.04), що майже вдвічі нижче інфляції.

В результаті маржа процентних ставок між новими кредитами та депозитами збільшилась до рекордних 8 б. п. Поряд з цим прибуток банківської системи за рік знаходиться на історично найвищому рівні (понад 90 млрд грн за станом на лютий 2022 року).

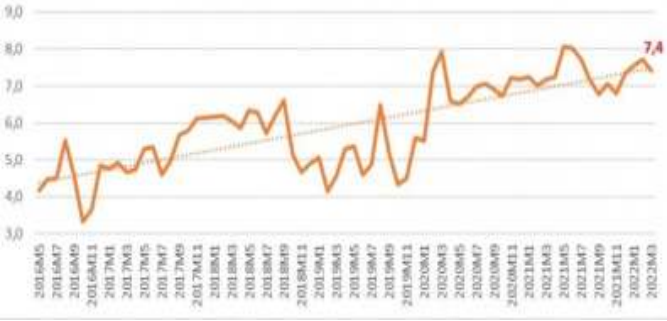

Рис. 3. Процентна маржа між ставками за новими кредитами та депозитами банків.

Отже, банківська система, навіть в нинішніх умовах воєнного стану, має достатній ресурс міцності для посилення своїх посередницьких функцій та розширення кредитної підтримки економіки – критично важливого джерела покриття проблем фінансування бізнесу.

Активізація кредитування також підвищуватиме попит банків на ресурси фондування, що скорочуватиме банківську процентну маржу та знижуватиме надлишковий профіцит ліквідності.

Звичайно, воєнні ризики критично загострюють питання гарантій та застави за кредитами. Уряд вже активізував та розширив державні програми кредитної підтримки суб'єктів бізнесу, що позитивно відобразилось на динаміці кредитування. Однак, бюджетні ресурси є обмеженими. Центральний банк зі свого боку може стимулювати кредитний процес шляхом реалізації інструментів пільгового цільового рефінансування банківських кредитів, або пом'якшення вимог фінансового регулювання кредитної діяльності, зокрема вимог до предметів застави.

Підтримка грошово-кредитних економічних відносин посилюватиме зв'язки фінансового та реального секторів економіки, що позитивно впливатиме на процес трансформації національних заощаджень в потенційні інвестиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua

2. Офіційний сайт Рейтингу надійності банків [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://mind.ua/publications/20214379-rejting-nadijnosti-bankiv-za-pidsumkami-pershoyi-polovini-2022-roku

3. Офіційний сайт рейтингу банків, яким довіряють СК [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://polis.ua/articles/Reytynh-nadiynosti-bankiv-u-2022-rotsi

УДК 336.14
Пахомова І.Г.[1], Бугайцова Ю. О.[2]
[1]канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

ДЕТЕРМІНАНТИ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Вивчення детермінантів бюджетної безпеки держави набуває особливого значення в умовах посилення процесів глобалізації. Бюджетна система України демонструє свою несхильність до викликів глобалізації, вразливість до кризових явищ та накопичення численних внутрішніх дисбалансів. На сьогодні у бюджетній сфері зосереджені найактуальніші проблеми економічного та соціального життя держави, такі як хронічне явище бюджетного дефіциту та державного боргу, недостатня забезпеченість державного бюджету фінансовими ресурсами, низька ефективність використання бюджетних коштів.

Бюджетна безпека держави розглядається як передумова функціонування фінансової системи держави, за якої бюджетна система здатна забезпечити платоспроможність та фінансову стабільність держави, ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин, має потенційні можливості протистояти загрозам внутрішнього та зовнішнього походження та убезпечувати державні фінанси. Стан бюджетної безпеки є важливим показником економіки кожної країни, бо показує наскільки держава здатна через бюджет виконувати свої функції та повноваження та задовольняти потреби платників податків і бюджетних установ з урахуванням суспільних інтересів [1].

Джерелами загроз бюджетній безпеці є умови та фактори, що призводять до деформації бюджетної системи. Серед основних загроз бюджетній безпеці держави можна виділити наступні: загрози на усіх стадіях складання та виконання бюджету, загрози внаслідок одноразових і численних порушень; загрози дохідній та видатковій частині бюджету, загрози фінансуванню дефіциту бюджету, загрози борговій залежності та інші [2]. З огляду на наведені вище загрози можна чітко стверджувати, що ефективність бюджетної безпеки держави визначається певним переліком детермінантів:

- розмір бюджету є важливим показником, оскільки фінансове забезпечення бюджетної діяльності виявляє здатність чи неспроможність держави в повному обсязі виконувати покладені на державу функції та забезпечувати її соціально-економічний розвиток. Основною проблемою є недосконаліть планування та передбачення всіх необхідних і ймовірних видатків на різних рівнях бюджетів.

- збалансованість бюджету є не менш важливим фактором, оскільки передбачає оцінку розміру дефіциту або профіциту бюджету. Цей параметр

визначає здатність держави фінансувати виконання планів щодо основних видатків та погашення державного боргу за рахунок доходів [1].

- існуюче законодавче та інституційне забезпечення проявляється у ступені врахування винятків та особливостей усіх етапів бюджетування, своєчасному прийнятті проектів, звітів та делегуванні повноважень, серйозності підходів до затвердження всіх параметрів і значень у законі про державний бюджет.

- розмір бюджетного фінансування є проявом перерозподілу бюджетних коштів у рамках цього процесу. Державні кошти надаються суб'єктам господарювання для підтримки їх беззбиткової фінансової діяльності.

- не останнє місце займає вибір бюджетної класифікації, яка полягає у розподілі доходів і витрат за групами, що характеризуються спільними ознаками та сферами застосування.

- ступінь бюджетної безпеки держави підвищується або знижується за наявності/відсутності бюджетних резервів, тобто коштів, що формуються в державному бюджеті для безперервного фінансування запланованих заходів і забезпечення невідкладних нових видатків [2].

- варто зазначити, що за відсутності досконалого бюджетного обліку існує більша ймовірність втрати здатності своєчасно ідентифікувати фінансові загрози та ризики, які можна подолати через недостатні фінансові ресурси. Низьке бюджетування знижує прозорість бюджетного процесу та унеможливлює здійснення якісного контролю в бюджетній сфері.

- бюджетна безпека залежить від своєчасного прийняття бюджету, оскільки затримки в бюджетному процесі можуть бути основним дестабілізуючим фактором. Серед прямих наслідків несвоєчасного прийняття бюджету є дезорганізація в соціально-економічній сфері, подальше зниження інвестиційної активності, посилення інфляційних процесів, дестабілізація національної валюти, знецінення доходів громадян.

- бюджетна дисципліна є загальним детермінантом, який включає врахування всіх вищезазначених вимог, а також компетенцію та доброчесність органів, які беруть участь у розподілі бюджетних ресурсів та бюджетних рішеннях, доданих до цього. Дотримання бюджетної дисципліни можна забезпечити шляхом посилення контролю за діями органів законодавчої та виконавчої влади [1].

Отже, економічна безпека має широкий спектр складових, серед яких – бюджетна безпека держави. Детермінанти бюджетної безпеки держави виникають під час реалізації державою своєї бюджетної політики. Вони впливають на соціально-економічний розвиток держави, є індикаторами та критеріями ефективності бюджетної політики і організації бюджетного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку: монографія. Київ: НІПМБ, 2012. 48 с.

2. Денисов А.І. Економічна безпека держави: завдання господарсько-правового забезпечення: вісник. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2014. С. 197-206.

УДК 336
Коваль О.А.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСІВ МОДЕРНУ

Проблемами визначення принципів економіки та фінансів модерну та їх філософським обгрунтуванням світові вчені почали займатися ще до того, як з'явився сам термін «модерн». Економічні та фінансові відношення в індустріальну епоху настільки відрізнялись від відносин аграрного устрію, що це потребувало грунтовної дослідницької роботи, пов'язаної зі створенням відповідної методології, економічної статистики, забезпечення прав властності, юриспруденції та філософського переосмислення. Цими питаннями займались М. Алле, М. Армстронг, Л. Брентано, П. Бурдьє, Т. Веблен, Е. Гідденс, Дж. Голдторп, Р. Дарендорф, Дж. Еванс, Г. Еспін-Андерсен, Ф. Енгельс, Р. Коммонс, Дж. М. Кейнс, М. Кондратьєв, К. Маркс, А. Маршалл, Дж. С. Мілль, В. Парето, С. Подолинський, К. Поланьї, Е. Райт, Дж. Роемер, П. Самуельсон, М. Севедж, А. Сен, А. Сміт, Я. Тінберген, А. Тойнбі, Ю. Хабермас, Й. Шумпетер та інші.

Серед вітчизняних вчених аналізу еволюції та функціонування моделей соціально-економічного розвитку України в рамках сучасної системи господарювання присвячені праці А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, С.В. Мочерного, Ю.М. Пахомова, В.Р. Сіденко, О. І. Соскіна, Н. А. Татаренко, В.П. Черевання, А.А. Чухно та багато інших.

Оскільки автори не ставили завдання огляд всіх концепцій модерну та питання з історіографії, а мали мету сконцентруватись тільки на тих ознаках модернової економіки, які є визначальними для даної епохи, зародження та розвитку протиріч, які призвели до низки економічних, фінансових, енергетичних та інших криз в економіці та суспільстві.

Загалоприйнятним терміном появи модернової економіки вважається XIX – XX сторіччя, однак автори вважають першим, хто фактично визначив основну ознаку модерну, маловідомого філософа та економіста XVII сторіччя, Антоніо Серра, який першим помітив та описав економічний ефект від широкого поділу праці (хоча і не використав сам термін).

А.Сміт, хоча й описав механізм поділу праці, не дослідив виникаючі при цьому протиріччя, головним з яких є зростання підприємницьких ризиків. До речі, загалом в світі мало звертали увагу на те, що глобальний поділ праці (який називають зазвичай «глобалізацією») призвів до глобалізації ризиків – проблеми в одній державі, яка є ланкою в виробничому ланцюжку глобального процесу.

Перша ознака модерну це процесс поглиблення поділу праці, який є неодмінною умовою підвищення ефективності капіталу – приватного, корпоративного та національного, але з часом може призвести до глобальних проблем не тільки в цьому ланцюгу, але й загалом в світовій економімці! Другою ознакою модерну автори вважають виникнення та розвиток широкої фінансової системи, яка є важливою часткою механізму поділу праці. Остання тісно пов'язана з науково–технічним прогресом, без якого розширення та поглиблення поділу праці неможливо. Тобто банки, страхові компанії, біржи та інші фінансові інститути стали механізмом накопичення, інвестування та розподілу фінансових ресурсів, який і забезпечив вибухове зростання виробничого потенціалу індустріальних держав. Слід зазначити, що в тих країнах, де не було створено розвинутої фінансової системи – був відсутній науково–технічний прогрес, а ефективність капіталу була низька. Як приклад можна привести мусульманські країни, або Китай до кінця минулого століття – сучасні фінансові системи в них були заборонені за релігійними або ідеологічними мотивами, і нема кому було здійснювати інвестування в розвиток виробничого процесу. Зараз вони досить швидко надолужують втрачене – оскільки їм тепер відомі всі ці механізми і не треба щє раз проходити тим же шляхом.

Однак розвинена фінансова система породила щє одне протиріччя. Його помічали, але ті шляхи вирішення його, які були запропоновані – фантастичні або нереалістичні. Ще у XIX сторіччі фінансова система настільки виросла, що почала виходити з під свого головного «клієнта» – системи виробничої! І почала займатись не складним та невизначенним інвестуванням в НТП, а тим, що було простіше і вигідніше – простим кредитуванням. Спочатку – комерційним, потім – споживчим в різноманітних формах від іпотеки до кредитних карток. Навіть вважалось, що зростання попиту само по собі витягне виробничі інвестиції для задовільнення цього попиту. Не витягло – термін інвестиційного циклу у порівнянні з минулим суттєво зріс, виросли ризики! В результаті світова економіка отримала споживчу інфляцію, недоінвестування цілих галузей (енергетики, наприклад), втрату управління процессами відтворення в економіці.

УДК 336 (477)
Бабенко-Левада В.Г.[1],Скорба О.А.[2]
[1]канд.економ.наук,, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд.економ.наук,, доц. СумДУ

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Фінансовий сектор на сучасному етапі переживає радикальні зміни, що пов'язані з поширенням цифрових технологій. Поява більш упорядкованих і безпечних продуктів та послуг позитивно впливає на швидкість транзакцій, скоротивши витрати на їх виконання, спростивши процеси обміну інформацією, підвищивши ефективність обробки даних, знизивши витрати на вихід на ринок для нових компаній, формування споживчих уподобань тощо. Нові гравці, а саме FinTech-компанії, впливаючи на зону комфорту традиційних постачальників фінансових послуг, змусили останніх грати за новими правилами гри, прискоривши процес цифрової трансформації ринку фінансових послуг.

Війна сформувала нові парадигми розвитку і зараз в Україні активізуються процеси цифрової трансформації, що зумовлює пошук нетрадиційних форм інноваційного розвитку та потребу впровадження сучасних інформаційних систем і цифрових технологій. Це відповідає Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, яка передбачає підтримку розвитку ринків небанківських фінансових послуг, FinTech, SupTech&RegTech, цифрових технологій і платформ регуляторів. З огляду на це, виникає необхідність більш детального дослідження цифрових технологій в фінансовому секторі.

Основним трендом розвитку фінансового сектору на сучасному етапі є цифровізація, тобто процес поширення цифрових технологій. Цифрові технології впроваджуються як частина бізнес-процесів, і їх широке застосування можна спостерігати у всіх сферах життя, оскільки:

– їх експоненціальне зниження витрат у поєднанні з існуючими хмарними сервісами зменшує капіталовкладення, необхідні для відкриття бізнесу;

– їх використання знижує витрати, підвищує продуктивність праці та ефективність прийняття рішень;

– вони стають дешевшими і, отже, більш доступними завдяки безкоштовному контенту та послугам (через низькі граничні витрати): користувачі платять лише частину вартості, яка створюється в цифровій економіці;

– їх можна використовувати для створення унікальних продуктів, повністю адаптованих до вподобань клієнта [5, с. 30].

Будучи основою надання фінансових послуг, цифрові технології стимулюють проникнення інновацій у фінансовий сектор.

Окрім цього, цифровізація фінансового ринку створила умови для:

– комп'ютеризації внутрішньої структури фінансового ринку та формування сучасного фінансового телекомунікаційного середовища;

– спрямування фінансової діяльності на впровадження передових цифрових технологій;

– розробки базових стандартів, що регламентують форму представлення, методи обробки та передачі інформаційних даних (протоколи обміну, інтерфейси) з урахуванням міжнародних стандартів аналогічного призначення;

– створення основних елементів комп'ютеризації інфраструктури фінансового ринку;

– отримання чіткої взаємодії з національною інформаційною системою;

– виходу до глобальної комп'ютерної мережі з метою використання баз даних про учасників фінансового ринку;

– здійснення масштабного застосування інтегрованих систем обробки інформації;

– відстеження зростаючих можливостей використання цифрових технологій [1].

Фінансові технології представляють собою інноваційні фінансові інструменти, які застосовуються підконтрольними фінансовими установами для підвищення ефективності дотримання нормативних вимог і управління ризиками. Це дає змогу фінансовим установам швидше та з меншими витратами впроваджувати вимоги внутрішнього контролю. Такий тип технології допомагає спростити дотримання фінансовими установами обов'язкових нормативних вимог. Прикладами відповідних інструментів можуть бути технології комплаєнс-контролю, ідентифікації, моніторингу транзакцій, управління ризиками.

Штучний інтелект знайшов практичне застосування в наступних сферах діяльності:

– надає банкам швидкий і точний кредитний скоринг, пропонуючи найбільшу економію коштів;

– банки використовують штучний інтелект для покращення ідентифікації та автентифікації клієнтів, імітації живих співробітників за допомогою чат-ботів та голосових помічників, поглиблення відносин із клієнтами і надання персоналізованих ідей та рекомендацій [3, с.11].

Варто також зазначити, що в сучасних умовах широкого використання цифрових технологій сфера фінансових послуг має бути максимально клієнтоорієнтованою. Крім того, щоб йти в ногу зі змінами в цій сфері, варто використовувати сучасні маркетингові технології для підтримки новостворених маркетингових ініціатив. Використання цифрового маркетингу може відкрити хороші бізнес-перспективи для збільшення та утримання клієнтів, а також встановлення з ними довгострокових партнерських відносин. Переваги циф-

рового маркетингу стануть ключовою сферою для розробки клієнто-орієнтованого підходу, який дозволить організаціям підвищити конкурентоспроможність та ефективно просувати свої бренди [2, с 45].

Отже, в найближчі декілька років «підприємства будуть розвиватися та працювати в умовах цифровізації» [4, с 27]. Наслідком чого будуть передусім еволюційні зміни у світовому фінансовому секторі – традиційні фінансові інститути адаптуватимуться до нових умов і викликів, а учасники ринку приєднуватимуться до глобальної фінансової екосистеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Борисюк О. В. Нові продукти фінансового ринку в умовах цифрової економіки. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/82.pdf

2.Ігнатенко Р. Цифрові комунікації маркетингу: сутність та перспективи розвитку в умовах пандемії COVID-19. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2021. № 31. С. 40–46. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/506.

3.Ковалів М. В., Єсімов С. С., Кравчук С. М. Теоретичні засади правового регулювання систем штучного інтелекту щодо ідентифікації особи у контексті діяльності органів виконавчої влади. Соціально-правові студії. 2020. Випуск 2 (8). С. 8–15. DOI 10.32518/2617-4162-2020-2-8-15.

4.Levchenko Y., Tsizhma Y., Slobodian N., Nehoda O. Organization and planning of the enterprises of the future: legal status. Futurity Economics&Law. 2022. № 2(4), P. 22–29. DOI: 10.57125/FEL.2022.12.25.03.

5.Pawełoszek I., Kumar N., Solanki U. Artificial intelligence, digital technologies and the future of law. Futurity Economics&Law, 2022. № 2(2). DOI: 10.57125/FEL.2022.06.25.03.

УДК 336 (477)

Бабенко-Левада В.Г.[1],Лотарьова С.О.[2]

[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2]студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

СТРАХУВАННЯ ВІД КІБЕРЗАГРОЗ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розвиток глобалізації та інтеграції у сучасній інформаційній економіці викликає нові види ризиків, пов'язаних із кіберзагрозами та кібератаками. Ці ризики мають транснаціональний та транскордонний характер, що може поширюватися на декілька країн одночасно. У зв'язку з цим, необхідно негайно вирішувати проблему покращення кіберзахисту та розвитку інноваційних інструментів ризик-менеджменту, зокрема, застосування кіберстрахування.

В Україні ринок кіберстрахування знаходиться на початковому етапі розвитку і вимагає розробки нових підходів до подальшого зростання, з урахуванням досвіду зарубіжних країн у цьому напрямку [1].

Подія, що сталася влітку 2017 року, коли вірус Petya. А вразив економіку України, відображає важливість захисту від кібертероризму для будь-якої компанії, незалежно від її розміру, специфіки та технічної оснащеності. У зв'язку з епідемією COVID-19, яка змусила частину суб'єктів господарювання працювати в онлайн-просторі, ризики кібератак зросли ще більше. Дослідження IT-компанії Sophos, що було опубліковане в квітні 2022 року, показує, що витрати бізнесу на відновлення після атак вірусів-здирників у світі у річному обчисленні зросли майже удвічі з 761 106 тис. доларів США до 1,85 млн. доларів США [2].

Розвиток ринку кіберстархування в кожній країні залежить від соціально-економічного та технічного становища, рівня інформатизації та впровадження IT-технологій в суспільство. З розвитком штучного інтелекту, мережевих структур, хмарних технологій та ринку аутсорсингу, методи хакерських атак стають більш складними і призводять до зростання кіберзлочинності. Це призводить до збільшення ймовірності кіберризиків, що потребують впровадження інноваційних підходів до продуктів страхування [1].

Хоча кіберстрахування не може замінити міцну базу безпеки, яка потребує сучасних технологій, навченого персоналу та перевірених процедур, воно може стати ефективним запобіжним заходом кібербезпеки для бізнесу будь-яких розмірів. Кіберстрахування може забезпечити стійкість бізнесу до порушень кібербезпеки та допомогти відновити бізнес після масштабних кібератак, що може забезпечити ключову роль у підтримці бізнесу. Однак, не досягнувши необхідного рівня безпеки, страхувальники можуть відмовитися укладати договір страхування, а страховики можуть суттєво підвищити вартість страхування [3].

Страхування кіберризиків може бути вкрай складним завданням, оскільки потрібно визначити збитки та довести їх причинно-наслідковий зв'язок зі страховим випадком. Крім того, оцінка суми збитків може бути непростою і потребує документального підтвердження. Наприклад, складно застрахувати масиви даних, оскільки визначення витоку даних та їх вартості може бути проблематичним для невеликих компаній та приватних осіб [1].

Факторами, що стримують розвиток страхування кіберризиків в Україні є наявність неякісної IT-інфраструктури, у багатьох компаній неліцензійне програмне забезпечення та потреба у доведенні підприємством саме факту кібератаки. Не всі із постраждалих від кібератак бажають повідомляти про витоки даних та проломи у системі безпеки. Перешкодою є й висока вартість страхових програм, оскільки страховики працюють із недостатньою страхо-

вою статистикою, а відтак важко правильно розрахувати страхові тарифи [4, с. 16].

Становлення та функціонування кіберстрахування супроводжується проблемами, що можна розділити за декількома ознаками. Інституційна проблема полягає у відсутності законодавчо-нормативної бази регулювання кіберстрахування та недостатній діяльності страхових компаній, що можуть надавати послуги зі страхування кіберризиків. Фінансова проблема включає в себе недостатній обсяг фінансових ресурсів, що вкладаються у сферу забезпечення кібербезпеки на різних рівнях, а також відсутність ефективних фінансових інструментів і важелів розвитку кіберстрахування. Інформаційна проблема виникає через помилки в розробці та підтримці інформаційних систем страховиків і страхувальників, розвиток кібершпіонажу та перенесення персоналом комерційної інформації в соціальні мережі. Організаційна проблема полягає в відсутності кваліфікованого персоналу в сфері страхування кіберризиків, недостатній довірі юридичних і фізичних осіб до діяльності страхових компаній і ринку кіберстрахування, а також тимчасовому характері страхових відносин. Маркетингова проблема включає в себе низький попит на продукти кіберстрахування через їх високу вартість, небажання клієнтів надавати необхідну інформацію для виявлення страхових випадків, відсутність досвіду страхових компаній у врегулюванні ситуацій настання страхових подій. Ще однією проблемою становлення і функціонування кіберстрахування є відсутність науково-методичного обґрунтування методик визначення показників оцінювання та розрахунку кіберризиків, стандартів оцінки збитків від настання кібератак та суми їх відшкодування страхувальниками [4, с.9-10].

Отже, кіберзагрози стають все більш поширеними і небезпечними в сучасному світі та можуть призвести до витоку конфіденційної інформації, фінансових втрат, порушення роботи комп'ютерних систем та інших негативних наслідків. Через це, страхування від кіберзагроз стає все більш актуальним. Однак, необхідно відзначити, що страхування від кіберзагроз не є панацеєю. Компанії повинні приділяти увагу захисту своєї мережі та інформації в цілому, інакше вони можуть стати жертвою кібератак. Повна безпека може бути досягнута тільки в результаті комплексного підходу, який включає в себе не лише страхування, а й профілактику та захист від кіберзагроз. Також можливо, що у майбутньому будуть розроблені нові види страхування від кіберзагроз, які будуть спеціалізовані для конкретних видів ризиків, таких як ризики, пов'язані з шифруванням даних або зловживанням доступом до мережі. Це може стати важливим кроком у захисті компаній від кіберзагроз.

Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що кіберстрахування є однією з найбільш перспективних галузей страхування, оскільки попит на нього зростає внаслідок збільшення кількості кіберзагроз, що призводить до

розвитку нових продуктів страхування та використання нових технологій для оцінки ризиків. Даний вид страхування має великий потенціал для подальшого розвитку та може стати ключовим напрямком для страхових компаній у майбутньому. Компанії, які будуть активно розвивати цей напрямок, матимуть перевагу на ринку та зможуть задовольняти потреби клієнтів у захисті від кіберзагроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Ільчук В.П., Парубець О.М., Сугоняко Д.О. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні. Ефективна економіка. 2018. №5. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf

2.Ксьонжик І В., Жовта Н. А., Павліна А.І. Страхування ризиків кібербезпеки діяльності суб'єктів господарювання в сучасному інформаційному просторі. Економіка та суспільство. 2021. № 34. – URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/1042%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-998-1-10-20220214.pdf

3.Пікус Р. В., Бабенко Ю.Л. Кіберстрахування: нові можливості для страхового ринку України. Економічна наука. 2022. №2. – URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2022/25.pdf

4.Кіберстрахування 2022: Розвиток кіберстрахування як сегменту глобального страхового ринку. 30 с. URL: https://kon-insurance.mnau.edu.ua/files/work_2020/6.pdf

УДК 336 (477)

Бабенко-Левада В.Г.[1], Бугайцова Ю.О.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ФІНТЕХ-ІНДУСТРІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТРАДИЦІЙНІ БАНКИ УКРАЇНИ

Індустрія фінансових технологій, також відома як ФінТех, останнім часом стрімко розвивається як у світі, так і в Україні. Ця галузь порушила традиційну банківську практику, пропонуючи клієнтам інноваційні та зручні рішення.

Фінансові технології або ФінТех - технології, що застосовуються в фінансових службах, або використовуються для того, щоб допомогти компаніям керувати фінансовими аспектами свого бізнесу, включаючи нові програми та додатки, процеси та бізнес-моделі. Сьогодні ФінТех є основою для усіх онлайн-транзакцій - переказів грошей, кредитування, сплати комунальних платежів тощо [1].

Індустрія фінансових технологій пропонує широкий спектр послуг. Через це вони поділяються за такими напрямками у діяльності:

- Управління особистими фінансами - мобільні програми, що дозволяють стежити за рухами особистих коштів, отримувати докладні звіти і припущення про майбутні витрати на основі предиктивного аналізу.

- Маркетплейси дозволяють надавати кредити клієнтам через посередницькі цифрові платформи, які поєднують кредиторів із позичальниками, з використанням власних коштів таких платформ або ж прямим кредитуванням між учасниками.

- Грошові перекази - компанії цього напряму працюють над інноваціями, що дозволяють переказ грошових коштів без участі банківських установ.

- Big Data - обробка та організація великих обсягів інформації.

- Криптовалюти - до ФінТех-стартапів у цій сфері відносять криптобіржі, обмінники, майнінгові компанії, інвестиційні та ICO-майданчики.

- Необанки надають банківські послуги у цифровому форматі та немає у своєму складі мережі традиційних банківських відділень.

- Інші сучасні фінансові технології [3].

Зростання ФінТех-компаній створює виклики для традиційних банків в Україні. По-перше це конкуренція. ФінТех-компанії конкурують із традиційними банками за клієнтів і частку ринку. Вони часто пропонують кращі тарифи та зручніші послуги, що може зробити їх більш привабливими для клієнтів. По-друге це інновації. ФінТех-компанії є більш гнучкими та інноваційними, ніж традиційні банки. Вони можуть швидко розробляти та тестувати нові продукти та послуги, що дозволяє їм випереджати конкурентів. І останнє - технології. ФінТех-компанії використовують технології для вдосконалення та автоматизації фінансових послуг. Традиційним банкам може бути важко встигати за технологічним прогресом ФінТех-компаній.

Традиційні банки в Україні реагують на виклики, які висувають ФінТех-компанії, приймаючи різні стратегії. Наприклад, традиційні банки інвестують у технології, щоб покращити свої послуги та покращити взаємодію з клієнтами. Вони розробляють мобільні банківські додатки та інвестують в онлайн-банкінгові послуги, щоб конкурувати з компаніями ФінТех. Традиційні банки працюють над дотриманням нормативно-правової бази. Це включає адаптацію їхніх бізнес-моделей відповідно до нових вимог до цифрових активів та інших нових технологій. Наприклад, Національний банк України планує запустити регуляторну «пісочницю» або Sandbox, щоб дозволити ФінТех-компаніям тестувати свої продукти та послуги в у обмеженому середовищі без ризику порушення фінансового законодавства та у безпечному середовищі [2]. Також серед стратегій можна виділити співпрацю традиційних банків з компаніями ФінТех, щоб пропонувати нові продукти та послуги.

Це дозволяє традиційним банкам отримати вигоду від гнучкості та інновацій ФінТех-компаній, водночас залучаючи свою наявну клієнтську базу.

Отже, ФінТех-компанії на сьогодні стрімко розвивають свою діяльність, впроваджуючи технологічні інновації у фінансові послуги та створюючи конкуренцію на ринку банківських послуг. В Україні діяльність ФінТех-компаній активно підтримується низкою різноманітних ініціатив і заходів Національного банку України. Серед заходів, які реалізувались на нинішній день Національним банком України, є затвердження Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, в якій, зокрема, передбачено: підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами; посилення захисту прав споживачів фінансових послуг; підвищення рівня фінансової грамотності населення; сприяння розвитку ринків небанківських фінансових послуг; ефективна інфраструктура ринків капіталу; створення ліквідних ринків фінансових інструментів та механізмів/інструментів зниження ризиків здійснення фінансових операцій; інтеграція фінансового ринку України у світовий фінансовий простір; розвиток відкритої архітектури фінансового ринку та оверсайта; забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів; забезпечення розвитку SupTech&RegTech; розвиток цифрової економіки та інше [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Що таке фінтех і як він впливає на ваше життя вже сьогодні? URL: epravda.com.ua/projects/fintech/2018/12/5/641431/

2. Як регуляторна "пісочниця" від НБУ прискорить розвиток фінтеху. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2021/02/9/670831/

3. Звіт «ФінТех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог». URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/FinTech_Catalogue_feb2018_en_ua.pdf

4. Сайт Національного Банку України. URL: https://bank.gov.ua/

УДК 336 (477)

Бабенко-Левада В.Г.[1], Калєдіна О.Д.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ БАНКІВ У ФІНАНСУВАННІ СТАРТАПІВ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Розвиток новітніх програм має вагомий вплив на економічний стан в країні, тож банки приймають участь у фінансуванні, їх втручання має як переваги, так і недоліки. У свою чергу, стартапи та інноваційні проекти підви-

щують конкурентоспроможність, забезпечують економічне зростання та створюють нові робочі місця.

Розглядаючи дане питання у сучасному аспекті, можемо сказати про його актуальність, оскільки наша держава проходить через нелегкий шлях, виникає необхідність у нововведеннях та залученні сучасних ідей задля того, щоб не допустити інфляцію та кризові явища в економіці. Проте фінансування таких проектів потребує залучення чималих інвестицій та вкладень, особливо на стадії розвитку, саме в цей момент роль банків стає важливою.

Комерційний банк у системі відносин по кредитуванню інноваційних проектів може виступати у трьох ролях:

Кредитор незавершеного виробництва наукових досліджень і розробок.

Орган, який уповноважений замовниками проекту контролювати хід та якість робіт, відповідати за цільове та ефективне використання виділених засобів.

Джерело інвестицій, коли банк здійснює проектне кредитування. [1]

Мобілізуючи грошові кошти для покриття фінансових витрат інвестиційних та інноваційних проектів, комерційні банки мають змогу прямого виходу на світовий фінансовий ринок, метою якого є залучення масового іноземного капіталу для реалізації програм. Вони будуть в змозі брати безпосередню участь у розробці пілотних проектів, модерних проектів, здійснюваних за участю іноземного капіталу, виконуючи функції одного із фінансових агентів уряду, щоб забезпечити ефективне та надійне розміщення зарубіжних інвестицій у національну економіку. Ключовою ланкою між промисловими підприємствами та інвесторами виступають банки, як інституціональними, так і індивідуальними, через ефективну політику мобілізації інвестицій у реальний сектор економіки за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. [2]

Перевагами фінансування банками стартапів та інноваційних проектів є наступні: низькі відсоткові ставки, доступність, регульований ринок та широкий спектр фінансових продуктів. Однак існують недоліки, котрі можна охарактеризувати наступним чином: тривалий процес отримання позик, високі вимоги до забезпечення, обмеження в строку погашення позики та її розміру, а також жорсткі вимоги до кредитної історії.

Виходячи з вищенаведеної інформації можемо зробити заключення про те, що успіх новітніх проектів в значній мірі залежить від організаційних форм та способів їх фінансування. За наявності розвиненої ринкової економіки комерційні банки повинні виконувати роль ініціаторів та організаторів інноваційних проектів. Банки можуть забезпечувати мобілізацію фінансових ресурсів, надавати фінансову підтримку та виступати як гаранти вкладених інвестицій. Проте, від комерційних банків вимагається високий рівень професіоналізму та ризиковості, а також необхідність працювати з потенційними ризиками проектів. [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Смолій О.П. Фінансування банками інноваційної економіки: світовий досвід та вітчизняна практика – URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/32605/1/%D0%A1%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B9%20%D0%9E..pdf

2.Блинда Ю. О. Участь банків у фінансуванні Інноваційних проектів – URL: https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/be4bbebe-31e4-4a34-ba54-5eba784f3fe5/content

3. Васильєва Т.А. Роль банківських установ у проектному фінансуванні інноваційної діяльності – URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53880/5/Vasilyeva_innovation_activity.pdf1.pdf

УДК 336.273.3:005.934

Набатова Ю.О.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ БОРГОВОЇ КРИЗИ

Ефективне управління заборгованістю в країні суттєво впливає на рівень життя населення. Повномасштабне російське вторгнення у 2022 році призвело до падіння номінального ВВП України до $161 млрд і збільшення співвідношення державного боргу України до ВВП до 71,6% із 43,3% у 2021 році. Державний та гарантований державою борг України у 2022 році збільшився на $13,4 млрд до 78,5% ВВП на кінець року, порівняно з 48,9% у 2021 році. Як повідомляв Укрінформ. Станом на 1 січня 2023 року державний борг України збільшившись за рік на 13 млрд дол. Заборгованість може стати поштовхом, який здатний виводити державу зі скрутного становища, нелогічно,але потрібно дослідити це явище.Розглянемо великий борг не проблема, як показовий приклад США – найбільшого позичальника у світовій історії. $31,4 трлн – фантастичні гроші, їх навіть важко уявити, це реальна величезна позика федерального уряду, яка досі не виплачена.

Один із напрямків політики держави у фінансовій сфері, з приводу діяльності країни у вигляді гаранта і позичальника – це управління державним боргом. За іншим трактуванням – це процес випуску, розміщення, обслуговування та погашення боргових зобов'язань та надання гарантій.

Проведено порівняльну характеристику вітчизняної та зарубіжної практики управління зовнішнім державним боргом на прикладі Великобританії та Португалії. Відмічено відмінності в побудові органів управління державним боргом та сферою їх функції. В зарубіжних країнах головним органом управління виступає Агентство, яке має ширший спектр повноважень і свободу дій

в порівнянні з Державною казначейською службою України. Великобританії і Португалія приділяють більшу увагу ринку внутрішніх запозичень, в той час, як наша держава активно використовує зовнішні позики. В Португалії діяльність агентства контролюється з боку незалежної установи – Аудиторського суду, в той час як в Україні діяльність Казначейства підлягає контролю з боку Міністерства фінансів.

Для аналізу цих питань необхідно розглянути, як управляють державним боргом в економічно розвинутих країнах, які оговтуються від наслідків пандемії COVID-19. Рішення, які ухвалювали уряди, можуть допомогти Україні напрацювати власний план стабілізації економіки.

Як для України так і для зарубіжних країн характерне прийняття Програми запозичень, та встановлення певних боргових лімітів. Спільним виступає також прийняття моделі управління ризиками. Якщо підсумовувати проведений аналіз то можна констатувати, що система управління боргом в зарубіжних країнах більш доскакала, адже органи управління мають більшу свободу у вирішенні стратегічних питань. Основними недоліками діяльності органів управління в борговій сфері України являється:

1) відсутність чіткого розмежування повноважень між органами управління;

2) відсутність вищої контролюючої інстанції

3) допущення прорахунків при складанні плану запозичень.

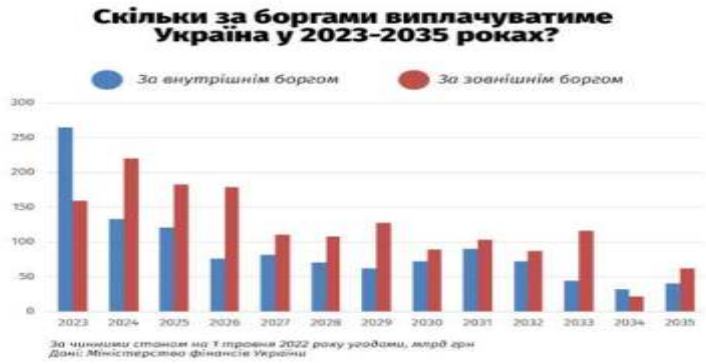

Рис. 1- Скільки за боргами виплачуватиме Україна у 2023-2035 роках

За чинними кредитними угодами та випущеними раніше облігаціями у 2023 році Україна має повернути 423 млрд грн, з яких майже 160 млрд грн – перед іноземцями. Особливо складним обіцяє бути 2024 рік, коли сума виплат за зовнішніми зобов'язаннями зросте до 220 млрд грн у гривневому еквіваленті. Понад половину, 116 млрд грн, потрібно віддати за комерційни-

ми зовнішніми зобов'язаннями, тобто перед міжнародними фінансовими організаціями.

На основі проаналізованих рішень урядів різних країн для стабілізації економіки після кризи пандемії та з урахуванням військових дій потрібно виокремити основні напрямки до ефективного управління державним боргом для України: зменшення відношення чистого державного боргу до ВВП; збільшення частки боргу, номінованого в гривні, у портфелі державного боргу; збільшення уваги до зовнішніх позик, орієнтованих на розвиток; оптимізація вартості та ризиків загального портфеля державного боргу;розвиток та поширення цифровізації фінансів та диджиталізація економічних процесів; розвиток ринку казначейських цінних паперів.

31 березня 2023 року Виконавча рада МВФ схвалила нову чотирирічну програму в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) на суму 11,6 млрд СПЗ (близько 15,6 млрд дол. США). За інформацією Мінфіну, 3 квітня 2023 року перший транш за програмою МВФ в розмірі 2,7 млрд дол. США надійшов до загального фонду державного бюджету України. Загалом у 2023 році Україна має змогу отримати від МВФ три транші на загальну суму 4,5 млрд дол. США.

Щодо шляхів вирішення, перший варіант – справно обслуговувати борги попри складну фінансову ситуацію. У такому разі державі доведеться віддавати частину отриманої від партнерів фінансової допомоги на погашення боргів та виплати процентів. Другий варіант – оголосити дефолт, тобто відмовитися від виплат чи їх частини. Третій варіант – провести реструктуризацію, домовившись з кредиторами про відтермінування платежів, зменшення суми чи процентної ставки. На відміну від дефолту, реструктуризація не нищить довіру інвесторів до України і дозволяє навіть у короткостроковому майбутньому знову отримувати кредити. Четвертий варіант – викупити частину зобов'язань, зокрема українські єврооблігації. Наразі вони коштують 35-45% від номіналу. Це зекономить понад 50% на погашенні суми боргу і 100% коштів, які підуть на виплату відсотків.

Проблема в тому, що Україна не має на це грошей. До війни уряд викупив 10% євробондів з погашенням у вересні, що дозволило зекономити 10-15 млн дол. Оголошення про реструктуризацію може похитнути довіру інвесторів до України. Утім, цю довіру і так похитнула війна. Наша держава вже реструктурувала свої зовнішні зобов'язання. Це сталося у 2015 році через російське вторгнення на Донбас та анексію Криму. Тоді держава домовилася з кредиторами про списання 20% боргу та відтермінування виплат.

Замість списаної суми уряд випустив ВВП-варанти, виплати за якими залежать від темпів економічного зростання і триватимуть аж до 2040 року. На сучасному етапі Україна уникала значних виплат за варантами, але в майбутньому вони можуть перетворитися на "бомбу", закладену в систему дер-

жавних фінансів. Імовірно, після закінчення війни українська економіка відновлюватиметься швидкими темпами, що збільшуватиме суму виплат за цими паперами. Якщо ВВП зросте на 5%, то їх розмір становитиме 0,55% від обсягу економіки. Якби так сталося у 2021 році, то довелось би віддати додаткові 60 млрд грн.Ризики впливу таких виплат уряд дещо мінімізував. За шість місяців до 24 лютого Мінфін поступово викуповував ВВП-варанти, придбавши близько 20% від їх загальної кількості. Таким чином, видатки на них уже на одну п'яту менші.

Думки українських економістів щодо необхідності проведення реструктуризації за зовнішніми комерційними зобов'язаннями розділилися. З одного боку кожен отриманий долар від західних партнерів важливий для перемоги, тож витрачати його на погашення комерційних позик недоречно. Більшу, частину коштів від партнерів Україна отримує на грантових засадах. Домовитися про їх отримання набагато складніше, якщо партнери розумітимуть, що профінансують не боротьбу українців проти окупантів, а прибуток якоїсь фінансової корпорації, яка володіє українськими бондами.

Від війни втрачають усі: і країни ЄС, які обривають зв'язки з країною агресором та погоджуються поступово відмовитися від її нафти та газу, і західні компанії, які страждають від санкцій. Проте найбільше страждає Україна, економіка якої вже зазнала втрат на сотні мільярдів доларів, не кажучи про життя людей.

Стабілізація економіки за рахунок цифровізації та ефективним управлінням державним боргом – це загальносвітова практика для більшості країн. Використовуючи отримані фінансові ресурси грамотно, цілеспрямовано та з перспективним контрольованим управлінням, надає можливість покращити рівень добробуту громадян країни. Завжди стає питання, якщо неефективне управління та розподіл – борг стає важким тягарем не лише для теперішнього, а і для наступних поколінь.

На даному етапі Основними цілями цифровізації є підтримка економічної та фінансової стабільності в умовах надзвичайно високої невизначеності, відновлення боргової стійкості на довгострокову перспективу як за базового, так і за погіршеного сценарію, а також сприяння реформам, які підтримують відновлення України на шляху до вступу в ЄС. Без втрат у такій ситуації можуть залишитися лише кредитори України. З іншого боку переговори про реструктуризацію слід починати тоді, коли позичальник не може повернути всі свої борги. Наразі це не так. Присутня велика ймовірність, що Україні не доведеться проводити переговори про реструктуризацію, боргові зобов'язання покриватимуться за рахунок допомоги міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Положення про 3. Агентство з управління державним боргом України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 127. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-%D0%BF

2.Положення про Агентство з управління державним боргом України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 127. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-%D0%BF

3.Електроний ресурс: https://www.epravda.com.ua/publications/2021/05/31/674429/

4.Brunetti, F., Matt, D. T., Bonfanti, A., De Longhi, A., Pedrini, G., & Orzes, G. (2020). Digital transformation challenges: Strategies emerging from a mul stakeholder approach. TQM Journal, 32(4). Електроний ресурс: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/TQM-12-2019-0309/full/html

УДК 338

Глущенко Я. І.[1], Шутилєва А.В.[2]
[1]канд. економ. наук, доц. КПІ ім. Ігоря Сікорського
[2]студ. гр. УС-11 КПІ ім. Ігоря Сікорського

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Після перемоги України у повномасштабній війни, важливо розпочати економічну відбудову держави. Необхідно сформувати план здійснення модернізації. Важливим етапом є визначення основних напрямків роботи.

Для визначення цих напрямів скористаємось існуючими рейтингами. Як відомо, у міжнародній практиці вже декілька десятиріч розраховують індекс процвітання країн світу Legatum (The Legatum Prosperity Index). Це комбінований показник, який характеризує досягнення країн з точки зору їх процвітання, багатства і благополуччя. Вперше дослідження було проведено у 2006 році в Лондоні британським аналітичним центром «The Legatum Institute». Метою дослідження було вивчення суспільного благополуччя і його поширення на глобальному рівні.

Показники індексу процвітання ґрунтуються на соціологічних дослідженнях, статистичному аналізі та експертних оцінках учасників опитування. Дані для статистичного аналізу надаються міжнародними організаціями та інституціями: Організацією Об'єднаних Націй, Світовим Банком, Всесвітньої торгової організації тощо. Представники провідних університетів та дослідницьких центрів входять до редакційної ради видання Індексу [1, с. 71].

Для порівняння країн використовують такі 12 показників: безпека та захищеність; особиста свобода; управління; соціальний капітал (група – інклю-

зивне суспільство); інвестиційне середовище; умови ведення бізнесу; інфраструктура та доступ до ринку; економічна стабільність (група – відкритість економіки); умови життя; здоров'я; освіта; навколишнє середовище (група – уповноважені особи) [2].

У 2023 році Україна посідає 74-у позицію в Індексі процвітання. Це є найвищим показником нашої держави з моменту створення даного індексу. На рисунку 1 зображено динаміку зміни місця України в глобальному рейтингу за 2013-2023 роки. На початку періоду впродовж 4 років ми спостерігаємо несуттєві зміни – на одну-дві позиції. Після цього, у 2017 році бачимо стрімке зниження аж до 103 місця. З наступного року і аж до 2023 спостерігаємо підйом у рейтингу, спочатку незначне, далі – стрімке.

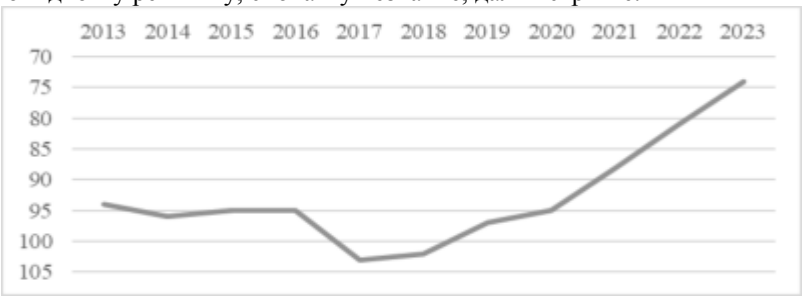

Рис 1. – Місце України в рейтингу за Індексом процвітання у 2013-2023 рр. [2]

За загальним Індексом у 2023 році Україна знаходиться між В'єтнамом (73 місце) та Південною Африкою (75 місце). Рейтинг у 2023 році очолили: Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія. Серед країн сусідів найвищу позицію займає Словаччина (35 місце), за нею Польща (37 місце) [2].

У показниках найвищу позицію Україна має в групі «уповноважені особи» – 57 місце. Найвищий показник в цій групі – освіта, за яким наша держава посідає 40 позицію серед усіх країн та 9 серед країн Східної Європи. В топ-3 країн за якістю освіти входять: Сінгапур, Фінляндія та Південна Корея. За якістю навколишнього середовища ми посідаємо 88 місце, піднявшись на 45 позицій за останні 10 років. За умовами життя та якістю здоров'я Україна посіла 74 та 101 місця відповідно.

За групою «інклюзивне суспільство» Україна посіла 81 позицію. Найгірший показник в цій групі і загалом – безпека та захищеність (131 місце серед усіх країн). За цим показником Україна посіла 22 місце серед 23 країн Східної Європи. Першими за цим показником у світі є Люксембург, Швейцарія, Норвегія, а серед країн Східної Європи – Чехія, Словенія та Словаччина. За останні 10 років рівень нашої держави у «безпеці і захищеності» впав на 41 позицію, це найбільш значний та стрімкий спад серед усіх категорій. Од-

нак у цій же групі спостерігаємо значний розвиток – на 76 позицій за 2013-2023 роки у категорії «соціальний капітал», за яким Україна посіла 59 місце (найбільш значний розвиток для України серед усіх показників). Щодо «особистої свободи» та «управління», маємо 68 та 91 позиції відповідно. У післявоєнній відбудові доцільно велику увагу приділяти «безпеці та захищеності», це позитивно вплине на сприйняття народом уряду та впевненості у майбутньому. Також важливо працювати у напрямі управління, а саме в: доброчесності уряду, інституційній довірі, політичній відповідальності.

За «відкритістю економіки» Україна посіла 87 місце загалом та 22 серед країн Східної Європи. Найгірший рівень спостерігаємо у «інвестиційному середовищі» – 124 позиція. Інші ж категорії («умови ведення бізнесу», «інфраструктура та доступ до ринку», «економічна стабільність») знаходяться на приблизно одному рівні у межах 76-78 місць.

Тож найгіршими показниками для України є «безпека та захищеність» та «інвестиційне середовище». Для першого показника вагому роль зіграли «війна та громадянський конфлікт» (150 місце) та «тероризм» (131 місце), хоча й інші категорії, які впливають на даний показник, є доволі незадовільними. Вочевидь, інвестиційна діяльність є надважливим пунктом у післявоєнній модернізації. На інвестиційний клімат в Україні найбільш негативно вплинули «обмеження на міжнародні інвестиції» та «фінансова екосистема» (161 та 147 позиції відповідно). Дані категорії впродовж 10 років погіршились на декілька позицій. Хоча «забезпечення виконання контрактів» для України є досить позитивним і посідає 63 місце. Також окрім показників Індексу процвітання, Україна має ще низку негативних факторів для залучення інвестицій: монополізація ринків, недовіра до української судової системи, високий рівень корупції, високий темп інфляції тощо. Задля залучення іноземних коштів після перемоги необхідне реформування інвестиційного середовища в Україні опрацюванням наявних недоліків системи.

Найкращі показники для України – освіта та соціальний капітал. Серед характеристик освіти найбільше виділяються – навички для дорослих (8 місце серед усіх країн світу) та високий рівень мають середня та вища освіти (41 та 42 місця відповідно). Більшого ж розвитку потребують дошкільна та початкова освіти, вони значно відстають від вищезгаданих. В соціальному капіталі виділяється «довіра між людьми», які посідає 19 місце серед усіх країн світу.

Головною передумовою початку відновлення нашої держави має бути гарантія миру та безпеки на території України. Після цього вже доцільно розглядати основні напрями роботи у відбудові: формування захищеності, залучення іноземних коштів, удосконалення системи управління державою тощо. Також, варто не забувати, що одним із головних аспектів розвитку

України має стати формування тісного партнерства із країнами ЄС та Великої сімки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік: навч.-метод. посіб. / В.В. Козюк [та ін.]; за ред. В.В. Козюка. — 2-ге вид., випр. і доп. — Тернопіль: Вектор, 2015. — 248 с.

2. Rankings Globe Country Profiles. The Legatum Prosperity Index. URL: https://www.prosperity.com/

УДК 355/359-63: 338.054.23
Дідковська Л.І.
старш.наук.сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ФІНАНСУВАННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ТА ГІДРОМЕЛІОРАТИВНОЇ ГАЛУЗІ

Повномасштабне вторгнення росії до нашої країни завдало потужного удару по всіх ланках вітчизняної економічної системи та спричинило значні втрати. Станом на початок 2023 р. збитки та руйнування, завдані росією внаслідок невиправданої збройної агресії, становили 600-750 млрд дол. США. Згідно з оцінками аналітиків KSE Агроцентру і Мінагрополітики, сума прямих і непрямих збитків сільського господарства становила понад 40 млрд. дол. США. Через окупацію, руйнування та постійні обстріли втрачено понад 70% зрошуваних земель.

По закінченню війни в першу чергу слід провести розмінування територій та здійснити оцінювання масштабів руйнувань, а також визначитися з пріоритетністю напрямків та об'єктів відбудови. Представниками найбільшого інвестиційного банку світу JP Morgan в процесі обговорення створення платформи для залучення приватного капіталу до відбудови України було визначено пріоритетні напрями реалізації великих інвестиційних проєктів, серед яких виокремлено розробку та впровадження агротехнологій.

Успішність реалізації відбудови аграрного сектора після війни залежатиме від багатьох факторів, визначальним з яких буде наявність фінансових ресурсів. Заходи з дерегуляції, мінімізації бюрократичних процедур, зменшення податкового тиску, формування чесної конкуренції тощо сприятимуть залученню інвестицій для відбудови. Міжнародні фінансові організації та зарубіжні країни мають намір надати фінансову допомогу Україні для подолання наслідків військових дій. Зокрема у 2022 р. з бюджету ЄС на підтримку України перераховано 10,4 млрд євро. У поточному році розмір допомоги збільшиться на 73% і становитиме 18 млрд євро. Також про готовність спри-

яння повоєнній відбудові нашої країни заявили США, Велика Британія, Швеція тощо.

Згідно з даними Мінагрополітики у 2023 р. відбулися переговори з представниками міжнародних організацій щодо пропозицій, спрямованих на відновлення гідромеліоративної галузі України. Зокрема відбулася участь Мінагрополітики у заходах та обговоренні з представниками: Світового Банку щодо підтримки проведення оцінки збитків меліоративної інфраструктури через військові дії та вдосконалення системи управління об'єктами інженерної інфраструктури меліоративних систем державної власності; Міністерства сільського господарства природи та якості харчових продуктів (Нідерланди), Нідерландського водного партнерства, де обговорювалася реалізація проєктів з відновлення меліорації земель та водогосподарського комплексу; Japan International Cooperation Agency з питань відновлення та розвитку зрошуваного землеробства; Програми USAID з аграрного та сільського розвитку щодо рекомендацій для формування організацій водокористувачів; французької компанії Beten Ingénierie International щодо водозабезпечення Інгулецької зрошувальної системи, відновлення постачання питної води для Миколаєва, розробки інвестиційних проєктів з відновлення пошкоджених меліоративних систем [1].

Отже, стратегія повоєнного відродження аграрного сектора (в т.ч. й гідромеліоративної галузі) України має бути орієнтована на дерегуляцію, інноваційну модернізацію (одним з показник якої є розмір капіталовкладень від 150 дол. США/га, тоді як протягом 2016-2021 рр. капітальні інвестиції становили 70-100 дол. США/га угідь [2]), екологізацію, розвиток глибокої переробки сільгосппродукції та створення умов для переходу аграрного сектора до сталого виробництва, а також слід забезпечити перехід від монокультурного й експортоорієнтованого до сівозмінного землеробства та розвитку тваринництва. Для відновлення аграрного сектора та меліорації земель в Україні необхідно буде залучати як державні кошти, так і приватний капітал. В умовах дефіциту власних фінансових ресурсів визначальним є залучення іноземного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіти про роботу Мінагрополітики. URL: https://minagro.gov.ua/pronas/plani-ta-zviti/zviti-pro-robotu-minagropolitiki

2. Як відродиться агросектор після перемоги? Вирішать інновації. URL: https://agroportal.ua/publishing/klub-agroeffektivnosti/yak-vidroditsya-agrosektor-pislya-peremogi-virishat-innovaciji

УДК 347.73

Міндрова З.М.
канд. економ. наук, доц. ЛТЕУ

ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Війна в Україні з моменту повномасштабного вторгнення агресора призвела до збільшення кількості безробітних та еміграції молодих людей за кордон. Це стало причиною того, що значно скоротились надходження внесків до Пенсійного фонду України, які здебільшого і забезпечують фінансування пенсій.

Іншою проблемою є збільшення кількості пенсіонерів в зоні бойових дій. Більшість з них не можуть отримати пенсії, оскільки їм не вдається переселитися до мирних районів та зареєструватися у відповідних органах. Це призводить до того, що вони змушені жити на межі виживання та не мають можливості забезпечити собі належний життєвий рівень.

Також варто зазначити, що війна в країні призвела до збільшення кількості інвалідів. Багато з них не можуть отримувати належні пенсійні виплати через складні процедури реєстрації та визначення ступеня інвалідності. Це призводить до того, що багато інвалідів змушені жити в небезпеці та не мають достатньої підтримки від держави.

Те, що ця трагедія українського народу розгортається на хвилі глобальної пандемії, посилює відчуття невизначеності.

Спробуємо проаналізувати основні проблеми пенсійної системи в Україні, загострені через війну, та пошукаємо шляхи їх вирішення.

Пенсійна система — це сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством заходів, спрямованих на забезпечення соціальних довічних грошових виплат непрацездатним громадянам у зв’язку з настанням певних обставин у їхньому житті та у розмірі, не нижчому від встановленого законодавством прожиткового мінімуму [1].

Пенсійна система України складається з трьох рівнів, хоча на сьогоднішній день дієздатними є лише два.

Перший рівень — солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених законодавством.

Другий рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страху-

вання довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень — система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [1].

Отже, перший рівень пенсійної системи — солідарна система загальнообов"язкового пенсійного страхування. Солідарність в даному випадку означає, що працюючі в даний момент особи сплачують внески, з яких фінансуються нинішні пенсії.

В умовах все більшого старіння населення, зменшення кількості працездатного населення через військові дії на території України, як ми вже зазначали, значно скоротились надходження до Пенсійного фонду. Уряду довелося йти на дещо не популярні заходи, такі як збільшення пенсійного віку, впровадження значної кількості обмежень, відміну індексації пенсій, зменшення кількості осіб, які мають право на достроковий вихід на пенсію. Найбільш знаковим стало рішення знизити ставку єдиного соціального внеску на загальнообов"язкове пенсійне страхування. Так, у 2015 році єдиний соціальний внесок становив для роботодавців від 36,76% до 49,7% залежно від класу професійного ризику виробництва, для самозайнятих осіб 34,7% та 3,6% для найманих робітників. Проте, вже з 2016 року ЄСВ сплачують лише роботодавці та самозайняті особи за ставкою 22% [2, с.29].

На жаль, солідарна система не спроможна забезпечити ефективний перерозподіл фінансових ресурсів у суспільстві, більшість прогресивних країн пропонує своїм громадянам участь у т.зв. накопичувальному пенсійному страхуванні. В Україні давно вже робляться спроби запровадити цю складову пенсійного страхування, проте другий рівень пенсійної системи в Україні досі не функціонує.

До слова, перший і другий рівні пенсійної системи України є загальнообов'язковими. Але якщо на першому рівні розмір пенсій цілком залежить переважно від страхового стажу і лягає тягарем на нинішніх робітників, то на другому передбачається накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді з подальшою їх виплатою. Тобто розмір майбутніх виплат цілком залежатиме від особисто нагромадженого капіталу.

Третій рівень пенсійної системи становлять недержавні пенсії. Цей рівень існує в Україні з 2005 року, проте через низьку довіру громадян до фінансових інституцій, через побоювання у фінансових зрушеннях у довгій перспективі ці інституції не користуються популярністю у населення.

Хоча саме приватні пенсійні системи в усьому світі полегшують важкий тягар, який лягає на уряди, зменшуючи державні витрати, необхідні для підтримки суспільства, яке стає дедалі старшим.

Подібно до того, як диверсифікація є ключовою частиною будь-якої інвестиційної схеми, участь у всіх трьох рівнях пенсійної системи надасть можливість майбутнім пенсіонерам диверсифікувати свої пенсійні заощадження між регулярним доходом, належним захистом і доступом до капіталу, а також різними джерелами фінансової підтримки, включаючи державні, приватні пенсії та індивідуальні заощадження.

Україні, яка вже не один рік намагається реформувати пенсійну систему, варто скористатися досвідом зарубіжних країн, більшість з яких давно запровадила трирівневу систему пенсійного забезпечення. І оскільки з моменту повномасштабного вторгнення проблеми в пенсійній системі Україні тільки посилились, реформувати пенсійну систему необхідно негайно, не відкладаючи до мирних часів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про загальнообов'язкове пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 № 1058-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15 (дата звернення: 03.04.2023)

2. Білий Д.І. Історичні трансформаційні процеси пенсійної системи України та її сучасний стан. *Світ наукових досліджень. Випуск 12:* матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 29-30 вересня 2022 р.) URL: http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3841.

УДК 614.8:338.48

Балджи М.Д.[1], Петриченко А.П. [2]
[1] д-р економ. наук,проф. ОНМУ
[2] студ. 42 гр. ННІІТтаІП ОНМУ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ БЕЗПЕКИ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема дослідження туристичної сфери набуває особливої актуальності в контексті загального послаблення здоров'я населення, що обумовлено, в тому числі, відсутністю впевненості у безпечному подорожуванні. Оновлення круїзного туризму надає можливість довести, що одного параметра "ефективності" для економічного зростання і збільшення маршрутів недостатньо: він має бути підкріплений принципами безпеки. Оскільки стан дослідження поставленої проблеми залишається відкритим, адже в існуючій ситуації соціо-економічна безпека виступає визначальним показником загального

розвитку й базується на оновленому підході до проблем туристичної діяльності та забезпечує впевненість у туристичних подорожах і покращення існуючого потенціалу з впровадженням ефективних новацій. У повоєнний час означена проблема потребуватиме невідкладного вирішення, що обумовлено прогнозним напливом туристичних потоків до України.

Одним з найважливіших елементів організації туризму є забезпечення безпеки життя і здоров'я туристів. Забезпечення безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження здоров'я, життя і майна. При наданні туристських послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів, як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в країні перебування [1].

Особи, які організовують експлуатацію туристичних ресурсів, зобов'язані забезпечувати виконання вимог щодо охорони довкілля та охорони культурної спадщини, а також вживати заходів для забезпечення мінімізації або припинення шкідливого впливу на довкілля і соціально-культурне середовище та компенсувати завдані їм при цьому збитки. Надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації в межах території України, здійснюють спеціалізовані державні, комунальні та приватні служби, а також рятувальні команди, що утворюються відповідно до законодавства. Туристичні підприємства повинні розробляти конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів та екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях, з метою запобігання травматизму та нещасним випадкам і саме підприємства, згідно із законодавством, несуть відповідальність за їх виконання.

Поняття «безпека туризму» запропоновано визначити як комплексну систему адміністративно-правових, організаційних та соціально-економічних заходів, спрямованих на захист конституційних прав суб'єктів туристичної діяльності під час туристичних подорожей, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам у сфері туризму, з метою створення безпечних умов життєдіяльності під час отримання туристичних послуг [2]. Це визначення дає підставу для виокремлення суттєвих ознак поняття безпеки туризму:

1) безпека туризму спрямована на захист конституційних прав суб'єктів туристичної діяльності;

2) безпека – це комплексна система адміністративно-правових, організаційних та соціально-економічних заходів, що пояснюється складністю та багатоаспектністю об'єкту захисту;

3) об'єктом забезпечення безпеки туризму є права туристів, довкілля, туристичні об'єкти, духовні та культурні цінності;

4) метою здійснення заходів безпеки є забезпечення безпеки суб'єктів туристичних відносин,яке може полягати не лише в повній ліквідації загроз, а й у здійсненні заходів щодо зниження рівня небезпеки туристів;

5) забезпечення безпеки туризму пов'язано з ліквідацією реальних або потенційних загроз. Основними ризиками, які загрожують безпеці туризму, є нещасні випадки, захворювання, інфекційні хвороби й епідемії, тероризм, військові ускладнення і конфлікти, піратство, криміногенна обстановка та злочинність, поширення наркотиків, радіоактивне й інше зараження місцевості, проституція, вандалізм, будь-які форми насильства тощо.

У повоєнний час в Україні небезпечними будуть території, де відбувались бойові дії та прикордонні з ними регіони, що обумовлено наявністю залишків різних видів боєприпасів та бойових украплень. В зв'язку з цим, політика відвідування цих територій має носити обмежених характер, а туристична діяльність відбуватись за строго встановленими територіальними і часовими обмеженнями.

Отже, безпека в туризмі залежить від різних чинників, які необхідно враховувати при плануванні туристичної діяльності у повоєнній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондель В. М. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Безпека туризму». – Полтава : ПП «Астрая», 2020. – 162 с.

2. Торяник В.М., Джинджоян В.В. Безпека туризму: навчальний посібник. –Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2018. – 284 с.

УДК 330.3; 336; 339

Редзюк Є. В.
канд.економ.наук, доц., старш. наук. сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ, ФІНАНСОВОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сучасні екзистенційні геополітичні та геоекономічні виклики перед державою України вимагають від неї суттєвої трансформації існуючих правил і норм ведення фінансової, інвестиційної та економічної політики довоєнного часу. Для нашої країни є доречним на даний момент прислів'я: «Битви виграє військо, а війну виграє економіка». Тому дослідження нових більш ефективних підходів до активізації інвестицій, економічних процесів і розвитку фінансових послуг є актуальним й необхідним завданням для перемоги у війні, подальшого успішного розвитку нашої країни та її повноцінної інтеграції до заможних і самодостатніх розвинених держав світу.

Відзначимо, що до війни за різними міжнародними рейтингами економічних свобод та бізнес-активності останні 20-30 років свого розвитку Україна займала аутсайдерські позиції. Так, вітчизняні державні і суспільні інститути не змогли сформувати ефективної політики розвитку економіки, фінансів, а інвестиційні процеси в основному носили локальний і несистемний характер. На жаль, економіка України структурно примітизовувалась й майже не змогла на міжнародному рівні запропонувати конкурентоспроможні товари з високою доданою вартістю. У зв'язку з цим є необхідність сформувати більш системну та прагматичну державну соціально-економічну і фінансово-інвестиційну політику.

Відзначимо, що сучасні бізнес-процеси активізуються в основному у країнах, що інституційно гарно організовані, де право власності добре захищено, де стимулюються економічні свободи (не обтяжуюча система оподаткування, регулювання тощо) і які значною мірою інвестують системно кошти в свій розвиток, освіту, науку, інновації, систему прогресивного управління, в соціальні й маркетингові дослідження. Але в Україні суттєвою перешкодою для розвитку економіки та активізації інвестиційних процесів лишається державно-інституціональна неспроможність та незахищеність прав громадян України. На відміну від країн Європи, США, Японії, Канади, Австралії та більшості інших країн, що активно розвиваються; в Україні діють не завжди ефективно, справедливо і вчасно – суди, правоохоронні органи, державні регуляторні служби. Тому вітчизняні бізнес-структури та починаючі підприємці мають більш складні умови для функціонування й розвитку. Крім того, в Україні сформувались декілька олігархічних груп, що контролюють значну частку економіки і суттєво впливають на політичні рішення, пригніченість конкуренції, відзначається завдяки їм й закритість вітчизняної економіки до інвестицій. До того ж, суттєво проявляються структурні дисбаланси й невідповідності, домінує сировинно-аграрна спрямованість в економіці. При такій структурі економіки в Україні залишається зайвим більшість населення, чому й потрібно формувати інноваційно орієнтовану економіку, економіку з високою доданою вартістю, з тим, щоб продавати на зовнішніх ринках складну технічну або брендовану продукцію (послуги) [1;2].

На наш погляд, для виправлення цієї ситуації потрібна політична воля керівництва держави для реформування існуючих правових і соціально-економічних відносин, щоб загальносуспільні інтереси почали домінувати, а вплив олігархічних кланів був зменшений. Вважаємо, що для цього необхідно суттєво активізувати реформи в Міністерстві юстиції України, Міністерстві економіки України, Державному фонді майна, Антимонопольному комітеті, Національному банку України (НБУ), Національній комісії по цінним паперам і фондовому ринку (НКЦПФР). При цьому реформи мають бути

стратегічно орієнтованими, взаємопов'язаними, чіткими, прозорими й зі зрозумілими результатами.

В контексті запропонованого реформування відзначимо, що антимонопольний комітет в Європі забороняє домінувати одразу в декількох соціально чутливих сферах одночасно (інформаційно-комунікаційна, фінансова, транспортна, трубна, мережі). Тому, на наш погляд, для подальшого соціально відповідального розвитку економіки і покращення рівня інвестицій в Україну за принципами ЄС – потрібно надати вибір для мажоритарного акціонера власника з доходністю від 100 млн. євро на рік щодо обрання профільної діяльності, після чого він має позбавитись від непрофільних активів і працювати далі за європейськими корпоративними стандартами. Таким чином вертикальна інтеграція корпоративних структур в Україні посилить їх конкурентні позиції на профільних ринках, посприяє їх більшій інноваційності в обраній сфері, вплив на політичні й державні органи влади знизиться. В той же час, соціально чутливі сфери стануть працювати не на олігархів, а на більш професійній та суспільно орієнтованій основі.

Крім того, для покращення бізнес-активності, рівня інвестування й сплати податків в Україні необхідне впровадження справедливого податкового навантаження, антиофшорного законодавства; механізмів BEPS; впровадження системи європейського фінансового моніторингу; при певних умовах можливо введення податку на виведений капітал тощо. Вважаємо такі заходи – одними з найбільш ефективних щодо повернення зацікавленості у населення України, приватних компаній, інвестиційних і пенсійних фондів до системного інвестування на вітчизняному економіку. При такому підході очікувано зросте ВВП України та всі бюджети, що позитивно вплине на стійкість державних інститутів і заможність населення.

Значним драйвером для покращення стану вітчизняного бізнес-середовища є прогнозована і проактивна щодо підприємницьких структур політика НБУ й НКЦПФР, які на наш погляд, мають зосереджуватись й стимулювати всебічне фінансування бізнес-структур під низькі відсотки та вигідні умови. Тому НБУ було б доцільно дотримуватись політики низьких відсоткових ставок, а НКЦПФР нарешті створити ефективно діючий фондовий ринок з відповідальними емітентами і прозорим регулюванням. Доцільним є і продовження державних програм щодо стимулювання започаткування й розвитку бізнесу, по типу кредитної програми «5%-7%-9%».

Сучасні світові тенденції з цифровізації і розвитку ІТ-сфери обумовлюють переглянути принципи, підходи й практику регулювання державними органами бізнес-середовища. Так, в умовах всеосяжного швидкісного інтернету доцільним є перевести в онлайн зі зручними сервісами всі (або переважну більшість) регуляторних функцій щодо бізнес-структур. При такому підході очікувано буде знижуватись рівень корупції, дискреції, затягування різ-

них процесів видачі дозволів, ліцензій, реєстрацій тощо. На наш погляд, при вдалій реалізації державними органами влади цих рішень рівень інвестування і динаміка економічних процесів в Україні суттєво покращиться.

На даний момент часу для світової економіки Україна є відкритою малою сировинною країною, що суттєво вразлива до зовнішніх викликів, ризиків і криз. Тому для формування стійкості перед зовнішніми загрозами та розвитку експортноорієнтованої і несировинної економіки Україні потрібне покращення інформаційно-консультаційного забезпечення та запровадження дієвих програм з розвитку ринків збуту для вітчизняних бізнес-структур за кордоном, особливо для малого і середнього бізнесу (формування компетенцій для виходу на зовнішні ринки, які охоплюють освітні, юридичні та фінансові особливості, стратегії маркетингу та продажів, міжнародну логістику, геополітичні ризики й кроскультурні особливості).

Підсумовуючи відзначимо, що зазначені вище механізми та інструменти державної політики базуються на успішному досвіді країн, які використали їх для свого виживання і розвитку в надскладних геополітичних і геоекономічних умовах (Ізраїль, Південна Корея). Україні також необхідно посилювати власну економіку для її відновлення на засадах стійкості, інноваційності та спроможності знаходити ніші з високою доданою вартістю на світових ринках. Тільки тоді прийде стабільність, стійкість державних інституцій і заможність в українському суспільстві, що вимагає вже зараз переглянути принципи, підходи і практику регулювання державними органами влади економічної, фінансової та інвестиційної політики в Україні [3;4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.gov.ua/

2. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають // Пер. з англ. О.Демянчука. – К., 2016. – 472 с.

3. Редзюк Є.В. Механізми ефективного державного стимулювання і пріоритети при інвестуванні в економіку України / Економіка України. 2021. № 8 (717). – С.68-80

4. Редзюк Є.В. Стан, проблеми і чинники гальмування розвитку бізнес-активності в Україні / Збірник наукових праць "Стратегія економічного розвитку України", КНЕУ ім. В.Гетьмана. –2 (52) м.Київ, 2022. – с.35-48

УДК 338.26:338.14
Нечаєва І.А.[1], Шиловець І.О.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

ІНДИКАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Глобальною стратегічною ціллю у відновленні України є зростання. Розвиток економіки неможливий без будівництва нових виробництв та відбудови старих, що, у свою чергу, потребує значних інвестицій. Тому важливим завданням є створення умов для притоку іноземних інвестицій в Україну для співпраці іноземних замовників із вітчизняними підприємствами .

У проекті Плану відновлення України індикативне планування є тим інструментом, завдяки якому відбудеться стрімкий розвиток нових приватних промислових виробництв, що, безумовно, є позитивним моментом [1, с. 62].

Натомість у плані Відновлення України були представлені національні програми, які дозволять (у теорії) відбудувати країну у всіх сферах. На програму розвитку секторів економіки з доданою вартістю буде виділено 50 млрд дол. І саме в цій програмі є проект "Впровадження індикативного планування для реалізації проектів інвестиційного меню"

Індикативне планування – це тип економічного планування, при якому уряд надає керівні принципи або цілі для економіки, але не контролює безпосередньо розподіл ресурсів або виробничі рішення. Замість цього уряд використовує різні стимули та правила для впливу на поведінку бізнесу та окремих осіб, а також покладається на ринкові механізми для розподілу ресурсів і товарів та послуг [2, с. 182].

Фундаментальними компонентами у вирішенні завдань індикативного планування є:

Планування потреб, наявних потужностей та сировини.

Розрахунок необхідних нових потужностей та сировини.

Формування набору стимулів і гарантій для інвесторів для перетворення енергії зростання одних галузей у розвиток та появу нових [1, с. 20].

Щоб впровадити дану ініціативу в економічне життя України необхідне вдосконалення інвестиційного законодавства, адже незважаючи на розгалужену систему правових актів, говорити про цілісну і узгоджену систему законодавства наразі передчасно. Національне законодавство у сфері регулювання інвестиційної діяльності нестабільне, нормативно-правова база зазнає постійних змін, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти приймаються, інші відміняються, або їх положення знаходять своє відображення в інших нормативно-правових актах. Але в останні роки ведеться активна робота щодо врегулювання відносин в інвестиційній сфері, а національне інвестиційне законодавство наближається до стабілізації [3]. Прикладом даної роботи є закон про "інвест-нянь". Можна сказати, що Закон "Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні" – абсолютно новий підхід підтримки інвесторів. Питаннями взаємо-

дії з інвесторами, залученню вітчизняних та іноземних інвестицій, формування позитивного інвестиційного іміджу України займається Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство економіки України, Міністерство енергетики України, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України [4].

Для України індикативне планування може стати способом поєднання переваг державного планування з гнучкістю та ефективністю ринкових механізмів. Ефективне індикативне планування в Україні функціонуватиме за таких умов:

інвестиційні напрями – орієнтири для інвесторів. Виходячи з ситуації, в якій опинилася Україна, можна виокремити такі стратегічні сфери для спрямування інвестицій, які вже відображені у вигляді Національних програм:

1.Зміцнення оборони та безпеки.

2.Розвиток секторів економіки з доданою вартістю.

3.Енергетичне незалежність та Зелений Курс.

4.Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів.

5.Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури.

надання стимулів для інвестицій. Це може бути встановлення різних привілеїв інвесторам, щоб заохочувати їх інвестувати саме в українські проекти. Дану умову вже задовольнив Закон "Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні";

координація між урядом та приватним сектором щоб забезпечити відповідність інвестиційних зусиль національним пріоритетам. Цю координацію забезпечує саме Закон "Про державно-приватне партнерство" та Закон України "Про концесію". Щодо концесії, то це право концесіонера на створення та управління об'єктом, а також надання суспільно значущих послуг. Простіше кажучи, інвестор отримує в експлуатацію об'єкт, вкладає в нього гроші і згодом отримує прибуток [5].

Одним із механізмів державного індикативного планування є державно-приватне партнерство. Ці партнерства передбачають співпрацю між урядом та приватним бізнесом для фінансування та управління інвестиційними проектами [2]. Це досить ефективний спосіб заохочення інвестицій в пріоритетні сектори економіки. Такий вид партнерства дозволить ефективно відбудувати та розвинути інфраструктуру. Сектор енергетики також є гарною сферою для державно-приватного партнерства. Відновлення існуючих та будівництво нових електростанцій – це те, що додасть нового імпульсу у відновленні економіки. Головною сферою, де повинно бути найбільше проектів державно-приватного партнерства є оборонно-промисловий комплекс. Це покращить обороноздатність країни. Проблемою може бути те, що іноземні партнери можуть не долучатися до проектів саме цієї сфери, через політичні розбіжності щодо російсько-української війни та через геополітичну ситуацію в ціло-

му. Отже, державно-приватне партнерство є ключовим елементом заохочення інвестицій, які дозволять відновити економіку.

Можна виділити такі переваги індикативного планування:

-планування визначається самостійно з урахуванням внутрішнього і зовнішнього становища суб'єктів господарювання;

-самостійна ініціатива підприємства щодо доцільності складання планів, їх структури, вихідних даних та запланованих результатів діяльності;

-відсутність відповідальності, посилення аналізу причин невиконання планових завдань;

-самостійно визначається вплив конкуренції, передбачаються кошти на підвищення конкурентних переваг і витрати на ризики, пов´язані з конкурентами [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». – URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf.

2. Ляшук Н.О., Гбур З.В., Механізм державного регулювання впровадження індикативного планування для реалізації інвестиційних проектів. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 6. – URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1244/1253

3. Інвестиційне законодавство: стан, проблеми, перспективи. – URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40069

4. Мінастерство з питань стратегічних галузей промисловості України. Місія та повноваження. – URL: https://mspu.gov.ua/pro-ministerstvo/misiya-ta-povnovazhennya

5. Економічна правда. Півтора року тому запрацював закон про концесію. Що це змінило? – URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/12/672860/

6. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. – URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-4045.html.

УДК 332.1

Бараннік В.О.[1], Коцко Т.А.[2]

[1] канд.економ.наук, пров. наук. сп. НІСД

[2] канд.економ.наук, доц. КПІ ім. Ігоря Сікорського

ДИСПРОПОРЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ПОДОЛАТИ НЕМОЖЛИВО ЗАЛИШИТИ

Серед проблем, які були передбачені для вирішення діючою Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки [1] та, безумовно, в тому чи іншому виді, будуть передбачені і наступними стратегічними документами вже в післявоєнний час, можна виділити наступну: немає відчутних змін у зміцненні партнерських відносин між регіонами, зменшенні міжрегіональної та внутрішньо регіональної диспропорції за показниками економічного розвитку та якості життя людей. При цьому, в Стратегії передбачалося що «заходи щодо реалізації державної регіональної політики спрямовуватимуться на підтримку потенційних центрів економічного зростання, які можуть поширювати свій позитивний вплив на розвиток сусідніх територій та впливають на розвиток регіону в цілому, а також на підтримку інтегрованих проектів розвитку територій з особливими проблемами розвитку, що повинно сприяти зниженню рівня міжрегіональної та внутрішньорегіональної асиметрії в розвитку територіальних громад та якості життя людини».

Слід зазначити, що проблема «асиметрії розвитку» (в першу чергу подолання відчутних диспропорцій) характерна для більшості країн та регіонів світу, але, в той же час, шляхи вирішення даної проблеми однозначно не визначені та, здебільшого, стають предметом суттєвих суперечок як в суто науковому середовищі й, тим більше, при їх практичній реалізації.

Дана робота не ставить за ціль вирішення зазначеної проблематики, а в більшому мірі, спрямована на визначення сутності тих суперечностей, складнощів та протиріч, які характерні при «асиметрії розвитку» та які необхідно подолати для забезпечення успішного довгострокового економічного розвитку України та її регіонів.

Фактори економічного зростання. Глобальний вимір. В загальному плані, економічне зростання визначає збільшення кількості та якості економічних товарів та послуг, які виробляються та споживаються суспільством (країною, регіоном) [2]. Доволі просте визначення економічного зростання вже ставить надзвичайно складні питання щодо його виміру, і вже достатньо традиційне для спеціалістів з питань безпеки, взаємовпливу та взаємозалежності основних його складових. Крім того, так як економічне зростання і досягнення економічного (загального) процвітання – як, певним чином, цільова функція розвитку – не відбувається миттєво, а вимагає дослідження цих процесів в динаміці (короткострокової, середньострокової й навіть довгострокової).

Так як економічне зростання не відбувалося однаково швидко в усіх регіонах та для усіх членів суспільства, то, відповідно спричиняє та накопичує суттєву нерівність як окремих регіонів (країн), так і в їх середині (відомо, що

нерівність багатства суттєво більша ніж нерівність доходів). Зазначимо, що нерівність не обмежується тільки доходами, вона визначається на широкому спектрі складових процвітання (здоров'я, освіта, якість життєвого середовища) в дійсний час і на майбутнє. Тоні Аткінсон (автор індексу Аткінсона – одного із показників соціальної нерівності; ще одним відомим показником нерівності є індекс Джині) сказав це дуже чітко: «Нерівність результатів серед сьогоднішнього покоління є джерелом несправедливої переваги, яку отримує наступне покоління. Якщо ми стурбовані рівністю можливостей завтра, ми повинні бути стурбовані нерівністю результатів сьогодні» [3].

Традиційно до основних факторів економічного зростання відносять: фактори пропозиції (кількість та якість природних ресурсів; кількість та якість трудових ресурсів; обсяги та доступність капіталу (фінансових ресурсів); технологічний рівень); фактори попиту (фізичний обсяг та цінові тренди); фактори розподілу. Враховуючи взаємовплив та взаємозалежність цих факторів маємо в теорії економічного зростання достатню кількість моделей економічного зростання, які, саме і враховують взаємовплив та взаємозалежність окремих факторів.

В той же час, і ця тема набула достатньо широкого обговорення в сучасному світі [4] (в першу чергу при оцінці справедливості і таких суб'єктивних компонентів розвитку як добробут та щастя), економічне зростання само по собі не покращує добробут звичайної людини, тобто, твердження «якщо ми хочемо більшого прогресу нам потрібно покращити (забезпечити) довгострокові темпи зростання» викликає суттєві протиріччя і, в першу чергу, через невирішеність проблеми розподілу.

Україна. Що стосується України, то загальний рівень нерівності (за загальним багатством оцінений Research institute Credit Suisse [5]) та визначений індексом Джині складає 0,834 при середньому рівні багатства на дорослу особу в 19 742$. Для порівняння: світ в цілому 0,889 (87 489$), Китай – 0,701 (76 639$), США – 0,850 (579 051$), Польща – 0,716 (50 426$), Індія – 0,823 (15 535$), Гаїті – 0,789 (1 358$), країни з найменшою нерівністю: Словенія – 0,652 (107 476$), Катар – 0,586 (183 106$), країни з найбільшим рівнем нерівності: Бразилія – 0,892 (21 429$), Бруней – 0,897 (57 419$), Багами – 0,895 (60 263$), Бахрейн – 0,885 (98 031$). Таким чином, прямої залежності між наявним багатством та рівнем нерівності в країні не має.

В той же час, як показано в роботі Е. Лібанової [6]: «Більшість суспільств, а відповідно і урядовців, визначають викорінення несправедливої нерівності як одне з головних завдань державної політики. Проте, коли доводиться вибирати між забезпеченням вищих темпів економічного зростання і зниженням нерівності шляхом первинного або вторинного перерозподілу доходів, уряди часто опиняються перед жорсткою альтернативою, оскільки переваги, досягнуті шляхом забезпечення більшої справедливості, можуть

бути зведені нанівець втратами, що пов'язані з уповільненням темпів економічного зростання.

Кількісні значення основних складових економічного розвитку регіонів України наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Основні складові економічного зростання за регіонами України

Регіон	Постійне населення (01.02.2022)	Природні ресурси, млрд. $	Трудові ресурси	Фінансові ресурси	ВРП на особу, грн (2021)
			Кількість зайнятих працівників (2020 рік)	Капітальні інвестиції (2020 рік), млн. грн	
Україна, $	40 960 795	14 800[1]	6 366 104	508 217,0	131 734
в т.ч. області					
Вінницька	1 500 653	24	173 073	13 601,5	114 218
Волинська	1 018 042	46	114 320	9 121,6	90 331
Дніпропетровська	3 089 842	3 500	665 740	58 601,4	186 697
Донецька	4 043 520	3 800	267 657	26 597,8	69 446
Житомирська	1 178 333	555	135 160	9 270,2	95 948
Закарпатська	1 240 888	63	91 380	5 081,0	60 632
Запорізька	1 635 533	605	268 639	15 495,0	138 521
Івано-Франківська	1 347 839	99	112 325	6 338,0	88 227
Київська	1 789 763	21	329 278	32 760,0	162 696
Кіровоградська	895 860	270	111 636	6 746,0	109 183
Луганська	2 097 056	3 200	75 148	3 259,1	24 684
Львівська	2 457 743	521	353 520	23 641,5	119 049
Миколаївська	1 089 777	38	132 114	9 504,9	112 864
Одеська	2 338 689	10	301 947	21 437,6	115 129
Полтавська	1 342 726	790	209 597	25 156,9	195 825

[1] В загальній вартості корисних копалин 62% забезпечує кам'яне вугілля, 14% – залізна руда, кожен з Forbes оцінив вартість усіх корисних копалин України https://forbes.ua/money/viyna-za-resursi-forbes-otsiniv-vartist-vsikh-korisnikh-kopalin-ukraini-25042023-13255

Рівненська	1 139 842	43	103 538	5 650,6	77 599
Сумська	1 032 172	62	122 436	7 200,1	100 760
Тернопільська	1 017 702	14	92 834	7 296,8	79 412
Харківська	2 580 614	685	39 5687	20 248,6	122 227
Херсонська	998 938	< 10	92 607	7 199,1	87 378
Хмельницька	1 224 311	31	126 878	10 617,0	96 964
Черкаська	1 155 571	168	145 488	9 079,3	112 145
Чернівецька	886 863	< 10	60 371	3 319,5	61 088
Чернігівська	949 123	25	113 422	7 957,1	117 225
м. Київ	2 909 395		1 771 309	163 036,3	431 616

Джерело: Державний комітет статистики України

Як видно із таблиці однозначної відповіді на питання обґрунтованості (справедливості) досягнутих рівнів добробуту регіонів України не має, а значить питання коми у назві роботи залишається відкритим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text
2. Economic Growth by Max Roser // Our World in Data https://ourworldindata.org/economic-growth
3. Global Economic Inequality by Max Roser // Our World in Data https://ourworldindata.org/global-economic-inequality
4. Will faster economic growth make us happier? The relevance of the Easterlin Paradox to Progress Studies // The Happier Lives Institute https://www.happierlivesinstitute.org/report/economic-growth/
5. Global Wealth Databook 2022 //Credit Suisse Research Institute: https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html
6. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М. Лібанової. − К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. − 404 с.

УДК 330.3

Коцко Т.А.

канд.економ.наук, доц. КПІ ім. Ігоря Сікорського

ПОЛІТИКА РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

Військова агресія Російської Федерації проти України, масштабне та тривале військове протистояння, обумовили втрату значної частини промислового потенціалу країни, який у перспективі доведеться відновлювати незважаючи на рівень військово-політичної чи фінансової підтримки західних партнерів. Ситуація, яка виникла потребує обґрунтування відповідної моделі економічної політики держави за комплексом складових з урахуванням нових економічних, соціальних, військово-політичних та безпекових реалій. Особливої уваги потребуватиме базовий напрям економічної політики – структурна політика, необхідність переосмислення якої є більш ніж очевидною.

Зазначені питання стали об'єктом особливої уваги науковців, представників бізнесу, політиків. Пропонуються різні акценти у підходах, методах, інструментах економічної політики. Однак, формуючи економічну політику в контексті післявоєнної відбудови країни, слід брати до уваги ряд важливих аспектів як економічного, так і безпекового характеру. По-перше, проблема полягає не лише в тому, щоб створити передумови економічного зростання, а формувати багатогалузеву структуру економіки, яка визначатиме її стратегічну конкурентоспроможність, участь в системі міжнародного поділу праці. По-друге, особливої уваги потребуватиме розвиток військово-промислового комплексу, який має стати основою військової могутності країни, гарантією її національної безпеки. Важливо вийти на таку модель розвитку, яка б унеможливлювала негативні ефекти мілітаризації економіки, що є достатньо складним завданням. По-третє, значної актуальності набуває проблема розміщення продуктивних сил. Крім того, економічне зростання має супроводжуватись посиленням міжгалузевої інтеграції, розвитком внутрішнього ринку, формуванням гнучкої структури економіки, схильної до саморозвитку, в якій досягається баланс між сферами матеріального та нематеріального виробництва.

Комплекс окреслених завдань є багатоаспектним і складним. Проблема ускладнюється відсутністю розгалуженої системи інститутів, їх низькою ефективністю. За таких умов, значні обсяги фінансових потоків, які можуть надійти в економіку України обумовлюватимуть ефекти, які обмежуватимуть можливості формування багатогалузевої структури економіки, яка б відповідала стратегічним інтересам економічної та національної безпеки.

В системі напрямів економічної політики важливо звернути увагу на політику реіндустріалізації, обґрунтування якої дозволить урахувати специфіку окреслених вище завдань формування структурної моделі економіки України. Така необхідність обумовлена тривалими процесами деіндустріалі-

зації економіки України починаючи з початку 1990-х років, характером поведінки економіки України в умовах світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років, а також втратою частини промислового комплексу у результаті військового протистояння з Російською Федерацією. Даний акцент в економічній політиці держави пов'язаний перш за все з необхідністю розвитку виробничого сектору, а не просто активізацією процесів економічного зростання, нехай навіть на основі створення стійких передумов. Пріоритетам економічної та національної безпеки України відповідає розгалужена структура економіки, з високим рівнем розвитку виробничого сектору, структура економіки, в якій наявна система галузей військово-промислового комплексу. У даному контексті реіндустріалізація визначається як структурні зміни, що досягаються внаслідок проведення комплексної державної політики в різних сферах та окреслено як один із механізмів необхідних для зростання частки виробничого сектору в структурі ВВП, відновлення національних виробничих комплексів [1, с. 29]. Сучасне розуміння реіндустріалізації передбачає орієнтацію розвитку виробничого сектору на інноваційні пріоритети, пріоритети вищих технологічних укладів. Змістовність поняття «реіндустріалізація» надзвичайно ємне [1, 2]. Вивчення сутності даного поняття, підходів до його осмислення, дозволяє стверджувати про те, що політика реіндустріалізації не зменшує ролі сфери послуг, не суперечить задачам поступу в напрямі руху до моделі сталого розвитку, а формує каркас економічної системи, який генеруватиме імпульси розвиту сфери послуг, каркас, який інтегрує промисловий комплекс в цілісну структуру.

Політика реіндустріалізації має бути спрямованою не лише а відновлення виробничого сектору, а його диверсифікований розвиток. Створення диверсифікованого промислового комплексу, формування інтегрованої моделі «освіта – наука – виробництво», слід визначити стратегічними пріоритетами політки розвитку України в довготерміновому періоді. Таким чином, реіндустріалізацію необхідно розглядати з точки зору інтересів національної та економічної безпеки України.

Після світової економічної кризи 2008-2009 років, а також у результаті загострення суперечностей в системі міжнародних відносин, особливо між Китаєм та США, усе частіше можна почути заклики до реіндустріалізації у розвинутих країнах, яка розглядається в контексті відновлення національного виробництва, повернення виробничих потужностей з країн, що розвиваються. Такі заклики також пов’язані з безпековими аспектами. Подібну аргументацію не варто ігнорувати і в контексті безпекових пріоритетів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ситник Н.С., Шушкова Ю.В. Реіндустріалізація економіки на основі технологічної модернізації: сутнісна характеристика поняття // Інноваційна економіка. – 2019. – № 5-6. – С. 27-34.

2. Волосюк М.В. Реіндустріалізація України як передумова економічного зростання // Бізнес Інформ. – 2020. – № 4. – С. 63-70.

УДК 336
Сіренко Ю.В.
економ. ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Сучасна економіка країни знаходиться в умовах постійного впливу економічних і політичних факторів. Саме це вимагає від держави та суспільства знаходження нових шляхів та заходів для забезпечення системи фінансово-економічної безпеки країни.

Проблема фінансово-економічної безпеки зростає внаслідок прискорення глобалізації світової економіки та участі України в цих процесах. В теперішній час посилюються проблема внутрішньої регіональної фінансово-економічної безпеки України у зв'язку із загостренням ситуації в країні. Що потребує в свою чергу перегляду існуючих концепцій фінансово-економічної безпеки та удосконалення пріоритетних шляхів для її забезпечення.

Економічна безпека регіону (мезоекономічна безпека) має свої особливості у формуванні та функціонуванні регіональних систем забезпечення економічної безпеки, тобто тих інститутів і механізмів, які покликано захистити економічні інтереси та власність особистості, населення господарських суб'єктів регіону. Особлива роль мезорівнів полягає в тому, що вони виконують роль буферів при активізації загроз стабільності для основних рівнів господарської системи та слугують резервами при надлишку або нестачі факторів, ресурсів та умов сталого розвитку [1].

Специфічним фактором виникнення загроз економічній безпеці регіонів України є їх місце у загальному економічному просторі, зосередження на їх території природних сировинних ресурсів, виробничого потенціалу, транспортних коридорів, що пов'язують регіональні економіки. Формування регіональної системи економічної безпеки повинне спиратися на обґрунтування системи економічних інтересів регіону, яка взаємодіє та витікає, практично, із системи національних економічних інтересів [3].

Національна економічна безпека держави - це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально орієнтований розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найнесприятливі-

ших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. Загальний стан національної економічної безпеки України в умовах розбудови ринкової економіки і громадянського суспільства є, по-перше, інтегрованим макроекономічним показником соціально-економічного розвитку країни; по-друге, основою для розробки стратегічної державної політики і конкретних заходів її реалізації і, по-третє, вирішальною умовою узгодження та реалізації всієї системи економічних інтересів країни [4]

На фінансово-економічну безпеку країни впливає дія численних факторів та умов. Механізмом її забезпечення є сукупність інституційно-правових та організаційних заходів, які будуть спрямованні для попередження загроз стабільності та стійкості фінансово-економічної системи країни. Основні риси фінансово-економічної безпеки є стабільність та ефективність фінансової системи, конкурентоспроможність та фінансова незалежність і т.д.

Основне завдання держави у контексті забезпечення фінансової безпеки держави-створення економічного,політичного,правового середовища та інституційної інфраструктури,які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства,інвестиційні процеси тощо. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів,у розробці яких критеріями для підтримання фінансової безпеки на макрорівні є її складові,а основними стабілізаційними напрямами можуть бути :зниження дефіциту державного бюджету; ліквідація нецільового використання бюджетних коштів та заборгованості із соціальних виплат;здійснення бюджетної реформи;удосконалення податкової системи; детінізація економіки;зниження інфляції;створення достатнього золотовалютного запасу держави; вдосконалення національної банківської системи; реалізація виваженої політики внутрішніх і зовнішніх запозичень; забезпечення позитивної динаміки платіжного балансу тощо [2]

На мою думку, що під фінансово-економічною безпекою країни слід розуміти захищену фінансову систему країни від загроз, які перешкоджають ефективному використанню її фінансових ресурсів в інтересах як окремої людини так і суспільства в цілому.

Система фінансово-економічної безпеки як сукупність головних компонентів, на мій погляд, повинна включати наступні види безпеки: соціальну, екологічну, інформаційну, інноваційно-технологічну, інвестиційну та зовнішньоекономічну. Суттєве посилення фінансово-економічної безпеки, зміцнення фінансового потенціалу економіки, фінансового ринку, поліпшення інвестиційного клімату являються ключовими завданнями для забезпечення та покращення фінансової безпеки країни.

Таким чином, фінасово-економічна безпека країни це захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стабільність та стійкість фінансової системи держави в умовах впливу на неї різних факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головченко О.М. Економічна безпека регіону в гарантування стабільності національної економіки: монографія / О. М. Головченко. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2008. – 399 с.

2. Калантай А.М. Роль і місце фінансової безпеки в контексті національних інтересів/А.М. Калантай//Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України.-2012.-№1.-С.143-153.

3. Стеценко С. П. Закономірності формування мезоекономічного рівня економічної безпеки/ С. П.Стеценко// Ефективна економіка. – 2013. - №3 [Электронный ресурс]. – Режим доступу:ttp://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2495.

4. Шевченко Л.С. Основи економічної теорії: Підручник/ Л.С. Шевченко. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу:http://uristinfo.net/uchebnye-materialy/280-osnovi-ekonomichnoyi-teoriyi--ls-shevchenko-/8827-glava-23-ekonomichna-bezpeka-derzhavi.html.

УДК 330.322:336.563

Нестор О.Ю.
канд.економ.наук, наук. сп. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ МАРШАЛЛА

План Маршалла як програма відновлення Європи після Другої світової війни вирізняється значними здобутками з далекосяжними позитивними наслідками. Проблематика інструментів реалізації Плану Маршалла та їх особливостей залишається актуальною у зв'язку з потребою відновлювати економіку України як безпосередньо під час, так і після завершення російсько-української війни.

Діяльність Управління економічної співпраці (the Economic Cooperation Administration, ECA), незалежного урядового агентства, створеного для реалізації Плану Маршалла, зосередилось на впливі на уряди для ухвалення тими обґрунтованої політики відновлення, а використання допомоги було лише одним із важливих елементів такої політики [1].

Розглянемо інструменти реалізації Плану Маршалла детальніше.

1. Запрошення до дії. У промові держсекретаря Дж.К.Маршалла було чітко вказано, що односторонній порядок підготовки програми відновлення американським урядом не був ані доцільним, ані ефективним, оскільки програма має бути спільною та погодженою європейськими націями. Наслідком цього стала співпраця європейських країн під модеруванням США.

2. Консультації. Тісні консультації на технічному та політичному рівнях були найпродуктивнішою технікою, використаною під час розроблення та

реалізації Плану Маршалла. Пізніше її ефективність дещо знизилась через зміни персоналу, цілей та організаційних стосунків. Однак, досвід ЕСА показав, що неформальна консультація є дуже важливою за умов сильного тиску, спрямованого на досягнення швидких результатів. Завдяки досягненню ширшого розуміння проблеми з'являлися можливості розглянути її не фрагментарно, а цілісно, а отже, уникати необдуманих дій, передбачити та запобігти труднощам.

3. Співпраця фахівців. Політичні консультації посприяли безпрецедентному рівню співпраці між американськими та європейськими фахівцями. Ця співпраця була важким процесом, під час якого довелося примирити багато думок і поглядів. Однак, практика давала особливі переваги, оскільки коли відповідальні за здійснення аналізу та розробку рекомендацій із певних питань фахівці розмовляли спільною професійною мовою, їм часто вдавалося досягти результатів, яких неможливо було б досягти лише шляхом дипломатичних переговорів.

4. Спільна відповідальність. Європейські уряди на вимогу США узяли на себе відповідальність за розроблення рекомендацій з розподілу допомоги між країнами, що сприяло закладенню основ європейської співпраці. У свою чергу, така ситуація позбавила уряд США потреби приймати односторонні рішення у цьому делікатному питанні. Те, що уряди країн-учасниць відповідали за розподіл допомоги та прийняли на себе основну відповідальність, було ще одним аргументом на користь підтримки проголошених спільних цілей Плану Маршалла та демонструвало, що інтереси США не були визначальними в управлінні програмою відновлення.

5. Аналіз національних рахунків. ЕСА приймало остаточні рішення щодо розподілу допомоги та управляла нею після розподілу. Агентство також розробило процедуру аналізу національних рахунків, що дало змогу отримати корисний інструмент для оцінки планів та політики відновлення й їх впливу в окремих країнах. Також завдяки цьому аналізу вдалося отримувати інформацію щодо відносного прогресу відновлення в країнах-учасницях. Потреба у розробці процедури аналізу національних рахунків виникла через те, що існували відмінності у статистичних даних різних країн та застосовуваних методах, що ускладнювало можливість порівнювати дані про національні рахунки в різних країнах.

6. Спектр аналітичних підходів. Наприклад, модель світової торгівлі та платежів, розроблена відділом аналізу торгівлі ЕСА, була ще одним інструментом для перевірки узгодженості припущень і прогнозів щодо відновлення Європи. Модель надавала історичні дані та прогнози щодо торгівлі та платежів у світі з деталізацією за регіонами. Спочатку інформація щодо зовнішньої торгівлі деяких країн-учасниць не зовсім підходила для аналітичних цілей. У більшості випадків класифікація товарів не була порівнянною, що унеможли-

влювало комбінування даних різних країн про торгівлю та отримання загальної цифри імпорту чи експорту якогось товару. Згодом Статистичне управління Організації Об'єднаних Націй розробило товарний код як постійну систему класифікації для країн-учасниць, впровадження якого дало змогу полегшити звітність про зовнішню торгівлю та скоротити час, необхідний для її формування [1].

7. Переконання. Зазначений метод використовувався ЕСА для забезпечення співпраці та ефективності у наданні допомоги. ЕСА як самостійно, так і у співпраці з іншими агентствами США, здійснювало позитивний вплив на європейські уряди. ЕСА займалася двома основними напрямками діяльності: 1) впливом на відновлення Європи у напрямку, сприятливому як для Європи, так і для США, і, за потреби, намагалася вносити зміни у плани, політику та дії країн-учасниць і ОЕЕС та 2) надання допомоги країнам-учасницям. Обидва ці напрямки були важливими та взаємопов'язаними, однак саме вплив на європейську політику відновлення у контексті найбільшої вигоди для Європи був основною метою ЕСА. Зазначене пояснювалося обмеженими обсягами допомоги США та потребою забезпечити найефективніше їхнє використання. Вплив найчастіше реалізувався шляхом прямого обговорення та вмовлянь. Хоча адміністратор ЕСА мав повноваження скорочувати або припиняти допомогу у разі невиконання узгоджених зобов'язань країною-реципієнтом, питання щодо дотримання домовленостей вирішувалися шляхом переговорів, а припинення допомоги як покарання за порушення так і не було застосоване. Зусилля ЕСА щодо впливу на внутрішню політику реципієнтів значно відрізнялися у різних країнах. Наприклад, у Греції, яка була практично без уряду у перші повоєнні роки, ці зусилля були дуже значними, у Італії – досить далекосяжними, у Великобританії – відносно обмеженими. Найвагомішими та найдалекосяжнішими були контакти ЕСА з ОЕЕС шляхом спеціальних конференцій чи засідань комітетів, на яких представники ЕСА були присутні як спостерігачі чи фахівці, або у неформальних обговореннях у позаробочий час.

8. Контроль за наданою допомогою. Контроль за використанням допомоги, що здійснювався ЕСА, був ще одним інструментом впливу та використовувався виключно з метою підтримки взаємоузгоджених принципів і цілей. Найвагомішим прикладом контролю допомоги з метою впливу на політику є так звана "умовна допомога" для вивільнення внутрішньоєвропейських платежів та підтримки Європейського Платіжного Союзу.

Розпорядження коштами, виділеними Конгресом США, зробило ЕСА відповідальною за забезпечення ефективного використання закуплених матеріалів та обладнання у країнах-реципієнтах допомоги. З цією метою була розроблена спеціальна процедура із назвою "перевірка кінцевого використання", котру застосовували як засіб для максимізації ефекту допомоги.

9. Право голосу щодо використання коштів допоміжних партнерських фондів. За умовами надання допомоги передбачалося, що кожен уряд повинен був внести у допоміжний партнерський фонд суму у місцевій валюті, еквівалентну отриманій доларовій допомозі. Цей інструмент фактично був засобом впливу на урядову політику країн-реципієнтів, оскільки ЕСА мало право вето на спрямування коштів із фонду. На практиці в деяких країнах кошти цих фондів мали широкий спектр використання для досягнення цілей з відновлення. Також допоміжні партнерські фонди відіграли особливу роль у формуванні інвестиційних програм в Австрії, Італії, Греції, Західній Німеччині, Франції та Туреччині.

10. Проектна процедура. Цей інструмент розробили для того, щоб забезпечити можливість впливати на вибір та поведінку ключових підприємств, які залучали американську допомогу. Частину допомоги використали на конкретні, ретельно розроблені проекти, які відповідали встановленим критеріям і детально розглядалися промисловими чи технічними фахівцями ЕСА. Фахівці ЕСА (або інжинірингові компанії, послуги яких оплачувало ЕСА) також брали участь у розробці проектних пропозицій та могли допомогти у виборі та встановленні обладнання, запуску операцій. Зазначена процедура надала можливість фахівцям у сфері інженерії, енергетики, аграріям та іншим зробити свій внесок у якість і продуктивність європейських промислових підприємств.

11. Технічна допомога. Технічна допомога, часом одночасно із проектною процедурою, забезпечила один із найважливіших засобів стимулювання прогресу у методах виробництва та його ефективності. Програму Сполучених Штатів з технічної допомоги та підвищення продуктивності (the United States Technical Assistance and Productivity Program, USTAP) можна вважати одним із найефективніших інструментів Плану Маршалла. Завдяки реалізації програми понад 6 тисяч європейських фахівців приїжджали до США для вивчення методів виробництва і будівництва. Американські фахівці також відвідували Європу для викладання та демонстрації американського досвіду. Технічна допомога реалізувалася в різних формах – допомога у певних галузях європейської промисловості та спеціальних проектах, навчальні поїздки фахівців і менеджерів до США, участь у міжнародних семінарах з управління [1; 2].

Варто також зазначити, що вплив США на європейську економіку не був одноманітним. Скажімо, він був вагомішим для лібералізації внутрішньоєвропейської торгівлі та багатосторонніх платежів, аніж для координації інвестицій чи у сфері публічної інформації. Вагомішим у нафтовій галузі, аніж в електроенергетиці. Або ж, якщо дивитися у розрізі країн, то вплив на сільське господарство був більшим у Данії та Нідерландах, аніж у Франції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bayard P. H. The Marshall Plan and Its Meaning. Cornell University Press. 1955. 424 с.

2. Sorel E., Padoan P. C. The Marshall Plan: Lessons Learned for the 21st Century. OECD. 2008. 125 с.

УДК 004

Чепіга О.О.[1], Сорока Р.С.[2]

[1]старш. викл.ННІ «Каразінський банківський інститут» ХНУ імені В. Н. Каразіна,

[2]студ. ННІ «Каразінський банківський інститут» ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Е-ГРИВНЯ – ЦИФРОВІ ГРОШІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ

Національний банк України постійно проводить вивчення передових цифрових технологій, які здатні покращити фінансову та економічну складову економки України. Однією з таких ідей є впровадження власної цифрової валюти. Основою для такої зацікавленості є зростання ролі сучасних інформаційних технологій у фінансовому секторі, що призводить до появи інноваційних технологій на ринку платіжних систем, що у свою чергу підвищує прозорість, швидкість та зручність розрахунків, а також зменшує обіг готівки.[1]

За визначенням Європейського центрального банку, «Цифрова валюта центрального банку (ЦВЦБ) – цифрова форма фіатних грошей, яка є загальнодоступною, випускається державою і має статус законного платіжного засобу» [2].

Е-гривня – це електронна форма грошової одиниці, емітентом якої є Національний банк. Призначення е-гривні – ефективне виконання функції грошей, у додаток до готівкових та безготівкових розрахунків. Використання е-гривні повинно бути доступним як для фізичних так і юридичних осіб.

Наслідки впровадження е-гривні сприятиме:

розвитку платіжної системи України;

подальшій цифровізації економіки;

підвищенню прозорості розрахунків;

зростанню довіри до національної валюти.

Впровадження Е-гривні позитивно вплине на економічну безпеку України, здатність Національного банку підтримувати фінансову та цінову стабільність держави.

Восени 2021 року Національний банк започаткував проект "Е-гривня", основною ціллю якого є вивчення умов та параметрів впровадження в Україні Е-гривні.

У жовтні 2022 року ДП “УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ” (УКРПАТЕНТ) зареєструвало торговельну марку "е-гривня" та "e-hryvnia", яка належить Національному банку. [3]

Загальною практикою світового тренду є використання у якості технологічної основи впровадження електронних грошей технології розподілених реєстрів (DLT). DLT – це технологія розподіленого реєстру, яка пов’язує вузли мережі (комп`ютери) для того, щоб забезпечити надійний запис та використання даних.

DLT не має центрального сховища даних або функції керування (на відміну від традиційних баз даних), тобто основною відмінністю цієї технології є децентралізація. Однією з поширених на сьогодні технологій реалізації DLT є блокчейн.

У таблиці 1 наведено переваги технології DLT перед класичними базами даних.

Таблиця 1 - Порівняння DLT та класичних баз даних

Децентралізація. Відсутність централізованого керування. Будь яка особа може перевірити будь-які операції, що призводить до високої прозорості системи.	Централізація. Наявність централізованого керування (власника системи). Значно нижча прозорість функціонування системи.
Дані у системі базово захищені криптографією і не можуть бути змінені.	Вразливість. Потребує значних зусиль, як матеріальних так і людських для забезпечення безпеки.
Надійність даних у системі з часом: чим довше інформація перебуває у системі, тим безпечнішою вона стає, оскільки підтверджуються все більшою кількістю учасників. Усі дані автоматично перевіряються.	Ризиковість. З плином часу виникають нові ризики щодо збереження конфіденційності інформації.

У 2021 році було ухвалено Закон України "Про платіжні послуги", який вводиться у дію 1 серпня 2022 року. Закон запроваджує рамкове регулювання CBDC і визначає у законодавстві поняття "цифрові гроші Національного банку України". [4]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку, https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia

2.Cryptocurrencies and tokens, ECB FXCG update, https://www.ecb.europa.eu/paym/groups/pdf/fxcg/2018/20180906/Item_2a_-_Cryptocurrencies_and_tokens.pdf

3. Національний банк представив учасникам платіжного ринку та ринку віртуальних активів проєкт концепції е-гривні, https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-predstaviv-uchasnikam-platijnogo-rinku-ta-rinku-virtualnih-aktiviv--proyekt-kontseptsiyi-e-grivni

4.Майбутнє цифрових грошей в Україні: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/12/699012/

СЕКЦІЯ «ОБЛІК, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ

УДК 657.42: 336.02
Очеретько Л.М.[1], Полякова А.О. [2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ- 610 НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

У сучасних умов господарювання виробничі запаси забезпечують ритмічність, безперервність, постійність діяльності кожного підприємства та гарантують його економічну безпеку. Головною передумовою успішного здійснення виробничого процесу як основної ланки діяльності господарського суб'єкта є наявність і раціональне використання виробничих запасів,оскільки виробничі запаси є дуже важливим елементом діяльності підприємства. Забезпеченість цими запасами є необхідною умовою здійснення господарської діяльності, а їх ефективне використання - передумова прибуткового функціонування підприємства[4].

Багато вчених досліджували сутність і методику управління виробничими запасами на підприємствах, аналізували їх діяльність. Бутинець Ф.Ф.[1].,Гетьман О.О.[2], Сайко О.В. [3], Світлична В.Ю.[4] приділяли значну увагу обліку виробничих запасів. Так, наприклад, при дослідженні даної тематики , Сайко О.В. вказала на негативні сторони існуючої методики обліку виробничих запасів на підприємствах та звернула увагу на те, що необхідно доопрацьовувати та доцільно вдосконалити діючі форми документації з оперативного обліку виробничих запасів, а саме: їх рух у процесі виробництва. [3].

На нашу думку, основними проблемними моментами обліку виробничих запасів в Україні на сьогодні можна виділити такі:

1)Недостатня автоматизація процесу обліку виробничих запасів. Здебільшого, облік ведеться вручну, що спричиняє наявність помилок та затримки у відображенні фактичного стану запасів.

2)Відсутність достатнього моніторингу за рухом запасів. В Україні досить часто неприсутня ефективна система моніторингу за рухом виробничих запасів, що може призвести до надмірного запасу та неоптимального використання ресурсів.

3) Проблеми з вибором в обліку методики оцінки при вибутті виробничих запасів. Підприємства можуть використовувати застарілі методи оцінки вибуття запасів, що не відповідають сучасним вимогам, не враховують специфіку діяльності підприємства. Застосування не виправданого методу оцін-

ки вибуття запасів є підґрунтям для шахрайства або перекручення інформації про реальний фінансовий стан підприємства.

4) Відсутність єдиних стандартів обліку виробничих запасів. Так як Україна не має єдиних стандартів, які б детально описували правила обліку та звітності виробничих запасів, різні підходи до оцінки виробничих запасів можуть призвести до неоднаковості оцінки вартості запасів.

5)Проблематика складського обліку. Підприємства що мають проблеми зі складським обліком, стикаються з затримками у виробництві та невиконанням замовлень. Також неправильне складування виробничих запасів може призвести до їх псування або втрати, що в свою чергу може вплинути на точність фінансового обліку.

Всі ці проблеми можуть мати негативний вплив на ефективність управління виробничими запасами підприємства, тому важливо їх вирішувати і вдосконалювати процеси обліку виробничих запасів відповідно до сучасних стандартів та технологій.

Ми вважаємо, що для покращення обліку виробничих запасів можна запропонувати наступні заходи:

-автоматизація процесу обліку виробничих запасів, що запасів дозволить зменшити кількість помилок та збільшити точність обліку.

-розробка ефективної системи моніторингу за рухом запасів, що дозволить забезпечити контроль за рухом запасів, зменшити надмірні запаси та забезпечити оптимальне використання ресурсів.

-використання сучасних та відповідних підприємству методів оцінки вибуття виробничих запасів, що дозволить зменшити ризики переоцінки або недооцінки запасів та забезпечити їх точну оцінку.

-розробка та впровадження єдиних стандартів обліку виробничих запасів, які б детально описували правила обліку та звітності виробничих запасів, допоможе зменшити ризики помилок та забезпечити єдиний підхід до обліку запасів.

-вдосконалення системи складського обліку та використання сучасних технологій дозволить забезпечити швидкий та точний доступ до інформації про запаси, зменшити час на обробку документації та забезпечити швидку реакцію на зміни в запасах.

Ці заходи допоможуть покращити ефективність управління виробничими запасами та зменшити витрати підприємства, що буде сприяти його розвитку та конкурентоспроможності на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік [Текст] : підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / Ф.Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2009. – 912 с

2. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – Київ, Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с

3. Сайко О. В. Облік і контроль виробничих запасів (на прикладі підприємств молокопереробної промисловості України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.06.04 / О.В. Сайко.- Київ, 2004. – 19 с. [Електронний ресурс] – режим доступу: contents/p-2/36118.html

4. Світлична В.Ю. Актуальні проблеми організації і ведення обліку виробничих запасів підприємствами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // www. economyconfer.com.ua/full_article/716/.

УДК 657.421.1

Очеретько Л.М[1], Замирайло М.М.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

Проблематика обліку грошових коштів та їх еквівалентів виникає з необхідністю точного відображення фінансових операцій, пов'язаних зі збереженням та рухом грошових коштів. Це потребує побудови належної системи бухгалтерського обліку грошових коштів, яка передбачає правильність здійснення та відображення всіх етапів їх руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності.

Проблеми обліку грошових коштів виступають як у теоретичній частині, так і в практичній, оскільки виникає багато різноманітних питань щодо їх обліку, а саме:

-визнання та класифікація грошових коштів;

-правильне їх відображення у фінансовій звітності;

-організація контролю за процесом збереження та використання грошових коштів;

-оптимізація надходжень і виплат готівки та формування інформаційної бази даних для аналізу отриманих і витрачених вигід від проведених заходів;

-повнота, своєчасність та аналітичність відображення в звітності руху грошових коштів;

-матеріально-технічне та організаційне забезпечення ведення обліку грошових коштів.

Визнання та класифікація грошових коштів є важливою темою для економіки та бізнесу, оскільки це допомагає зрозуміти, що саме мається на увазі

під поняттям "грошові кошти", які їх види та що вони означають для різних галузей економіки. Однак, існують певні проблеми, пов’язані з цими питаннями.

По-перше, поняття грошові кошти не має чіткого визначення. Це може призвести до неправильної інтерпретації терміну та плутанини між різними видами грошових активів.

По-друге, класифікація грошових коштів також може бути складною, оскільки існують різні підходи до класифікації. Наприклад, одні дослідники класифікують грошові кошти за звітним періодом, а інші - за типом діяльності, яку вони можуть фінансувати.

По-третє, залежно від галузі економіки, можуть використовуватися різні види грошових коштів. Наприклад, у фінансовому секторі під грошовими коштами можна розуміти банківські депозити та інші фінансові інструменти, тоді як у виробничій галузі це можуть бути готівкові кошти та інші активи.

Таким чином, визначення та класифікація грошових коштів є складними питаннями, що потребують більшої уваги та детальнішого вивчення для точнішого розуміння їх значення в різних галузях економіки.

Один з центральних аспектів фінансової звітності - це відображення грошових коштів, що належать компанії. Таке відображення вимагає точного визначення і оцінки, оскільки помилки можуть вплинути на рішення керівництва компанії, інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін.

Проблеми, пов’язані з правильністю відображення грошових коштів, можуть виникати з наступних причин:

1. Невідповідність отриманих коштів і обов’язків з їх використанням;
2. Помилки відображення потоків грошових коштів;
3. Невірна оцінка валюти та ставок обміну;
4. Відсутність належних резервів на погашення зобов'язань.

Ці проблеми можуть призвести до заниження або завищення грошових коштів відображених в фінансовій звітності, а також до недостатнього відображення поточної фінансової стабільності компанії та приховування ризиків, що пов'язані з її фінансовою діяльністю.

Тому, відображення грошових коштів у фінансовій звітності повинно бути максимально точним, щоб забезпечити надійність фінансових звітів.

Організація контролю за процесом збереження та використання грошових коштів є ключовою проблемою для більшості організацій.

Однією з основних причин проблеми контролю за фінансами є незнання правил та процедур управління грошовими коштами. Недостатня фінансова дисципліна, коли гроші не управляються з обережністю і контролем, можуть виникнути непередбачувані або витратні ситуації, які можуть призвести до відсутності грошей у бюджеті. Крім того, деякі організації можуть не мати відповідних інструментів для виконання контрольних функцій. Недостатній

контроль над грошовими потоками і невідповідність обліку фактичному руху коштів можуть призвести до втрати грошових активів, збитків та фінансових втрат.

Іншою проблемою є нестача персоналу зі спеціальними знаннями та навиками у бухгалтерському обліку. Іноді облік та контроль за коштами можуть бути покладені на людей, які не мають достатнього досвіду та знань. Це може призвести до помилок та збитків для організації. Недостатня компетентність бухгалтера – неправильний облік грошових ресурсів відображається в недостовірних результатах фінансової звітності, що може спричинити серйозні проблеми з оподаткуванням.

У цілому, організація контролю за процесом збереження та використання грошових коштів є складною і вимагає відповідних знань, інструментів та персоналу. Для забезпечення оперативного контролю за рухом грошових коштів, можемо запропонувати здійснювати в організаціях розробку фінансових планів надходження і витрачання грошових коштів на наступний рік, де буде розрахунок планового доходу від основної діяльності та витрати коштів у розрізі статей витрат.

Також підприємствам на початку кожного місяця доцільно було б формувати звіт за попередній місяць про надходження і використання грошових коштів та порівнювати його з нормативними (плановими) показниками. На наш погляд, така система контролю є перспективною і вона значно вплине на підвищення ефективності усього процесу управління діяльністю підприємства.

Наступною, не менш важливою проблемою, з якою стикаються організації під час оптимізації надходжень і виплат готівки, є нестабільність економічного середовища та зміна законодавчих вимог щодо оподаткування та ведення фінансової звітності. Це вимагає постійного контролю і вдосконалення фінансової стратегії організації, що часто є трудомістким процесом.

Крім того, формування інформативної бази даних для отриманих і витрачених вигід від проведених заходів також є важливим елементом оптимізації фінансових витрат. Це дозволяє організації зробити обґрунтовані рішення щодо розподілу ресурсів на майбутні заходи та розвиток бізнесу. Однак, недостатня якість даних або їх відсутність можуть призвести до неправильних рішень і збитків для організації.

Проблема повної, своєчасної та аналітичної звітності про рух грошових коштів є важливою для бізнесу, державних органів та інших організацій, які здійснюють фінансову діяльність.

Незважаючи на те, що існують певні методи та стандарти складання звітності про рух коштів, з ними постійно виникають проблеми. Однією з таких проблем є неповна або некоректна інформація про рух коштів. Це може бути

пов'язано з недостатньою деталізацією витрат, неврахуванням всіх витрат, незбалансованістю між доходами та витратами та іншими факторами.

Одним з найважливіших аспектів звітності про рух коштів є аналітичність. Без аналізу фінансових даних, зібраних в звітності, складно приймати стратегічні рішення та визначати напрямки розвитку. Проте не всі організації здатні проводити глибокий фінансовий аналіз, що створює ризики для бізнесу та може призвести до невдач.

Отже, проблематика повної, своєчасної та аналітичної звітності про рух грошових коштів вимагає уваги та постійної практичної роботи з її вдосконаленням.

Проблематика матеріально-технічного та організаційного забезпечення ведення обліку грошових коштів полягає у тому, що цей процес вимагає не тільки чіткої організації і відповідального підходу до питань, але й наявності спеціальної техніки та програмного забезпечення.

Один з основних проблематичних аспектів полягає у забезпеченні безпечного зберігання грошових коштів, що вимагає використання сейфів та інших захисних засобів. Також потрібна контрольна система, яка відслідковує, хто, коли та скільки коштів знімає чи видає з рахунку.

Іншою проблемою є застарілі системи обліку та зберігання грошових коштів. Багато компаній продовжують використовувати застарілі методи та програмні засоби для ведення фінансового обліку, що призводить до помилок та затримок в обробці даних. Також, це може стати причиною втрати даних.

Загалом, матеріально-технічне та організаційне забезпечення ведення обліку грошових коштів є важливим елементом управління фінансовими ресурсами компанії. Без ефективної системи обліку і контролю можливі проблеми, які можуть стати причиною фінансових втрат для бізнесу.

Крім того, проблематичними можуть стати питання пов'язані з конвертацією валют. При отриманні доходу або оплаті у валюті, її необхідно конвертувати в валюту, що використовується в компанії. Неправильна оцінка курсів валют, невірно обчислені комісії та інші фактори можуть призвести до втрати коштів або невідповідність фактичному руху грошових коштів.

Проблеми, пов'язані з обліком грошових коштів та їх еквівалентів, потребують внимного контролю та сторонньої підтримки для запобігання втратам та фінансовим ризикам.

З огляду на швидкий розвиток цифрових технологій та росту популярності безготівкових видів оплати, перспективи обліку грошових коштів та їх еквівалентів полягають у використанні новітніх програмних засобів та електронних платіжних систем. В загальному, перспективи обліку грошових коштів та їх еквівалентів пов’язані зі зміною технологічного середовища та ростом попиту на ефективне та безпечне управління грошовими коштами.

Тож, перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у пошуку нових методів, механізмів та форм, щодо вдосконалення наявної системи організації бухгалтерського обліку грошових потоків в Україні. Адаптація національних положень до міжнародних стандартів та впровадження нових методів дозволить значно покращити організацію та ведення бухгалтерського обліку грошових коштів, знизить ризики помилок і дозволить підвищити ефективність роботи підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гушу Д. Облік грошових коштів: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: http://confcv.at.ua/forum/83811-1

2. Проблеми обліку операцій з грошовими коштами та напрямки їх удосконалення

3. Латутіна М.О. Діцький Д.С. Проблеми обліку грошових коштів // Актуальні питання економічних наук. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013.

4. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік, оподаткування і звітність: підруч. / Н.М. Ткаченко. – 5-те вид., допов. і перероб. – К. : Алтера, 2015.

5. Титаренко Я. Проблеми організації обліку грошових коштів та рекомендації щодо їх удосконалення. URL: http://www/rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/7_10005

УДК 657.3

Зоря О.П.
канд. соц. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Бухгалтерський облік в банках – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Встановлює основні вимоги щодо організації бухгалтерського обліку в банках України «Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України», яке розроблене відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та основних принципів міжнародних стандартів фінансової звітності.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться банком. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік та фінансова звітність банку ґрунтуються на принципах, визначених у Концептуальній основі міжнародних стандартів фінансової звітності.

Керівник банку відповідно до законодавства України несе відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх операцій банку в первинних документах, збереження оброблених документів, регістрів бухгалтерського обліку і звітності протягом установленого строку, але не менше трьох років.

Банк забезпечує ведення синтетичного обліку за допомогою рахунків II, III, IV порядків Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 11 вересня 2017 року за № 89 (зі змінами).

Детальна інформація про кожного контрагента та кожну операцію фіксується на рівні аналітичного обліку на аналітичних рахунках. Аналітичні рахунки повинні містити обов'язкові параметри, визначені нормативно-правовими актами Національного банку України. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожними відповідним рахункам синтетичного обліку.

Порядок відкриття та закриття рахунків регламентується нормативно-правовими актами Національного банку України. Банк самостійно визначає порядок відкриття та закриття внутрішньобанківських рахунків.

Банк самостійно визначає власну систему аналітичного обліку та відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України створює внутрішній план аналітичних рахунків (сукупність усіх аналітичних рахунків банку). Внутрішній план аналітичних рахунків має передбачати опис характеристики кожного рахунку або групи рахунків, порядок їх відкриття та закриття.

Усі рахунки, що відкриваються клієнтам, а також рахунки за внутрішніми операціями банку реєструються в книзі відкритих рахунків, яка ведеться в розрізі балансових рахунків четвертого порядку та включає такі позиції щодо рахунку:

– номер балансового рахунку;

– номер клієнтського/внутрішньобанківського рахунку;

– код контрагента; найменування контрагента;

– дата відкриття рахунку;

– дата закриття рахунку.

Банк зобов'язаний вести та зберігати книги реєстрації відкритих рахунків у паперовій або електронній формі. Банк зобов'язаний забезпечити можливість перевірки цілісності інформації в книзі реєстрації відкритих рахунків у разі ведення такої книги в електронній формі. Банк на вимогу органів банківського регулювання та нагляду зобов'язаний роздруковувати копії книг реєстрації відкритих рахунків у паперовій формі.

Головний бухгалтер банку контролює правильність ведення книги відкритих рахунків. Головний бухгалтер банку може надавати право ведення книги відкритих рахунків відповідним підрозділам банку. Банк може вести книги відкритих рахунків у розрізі окремих балансових рахунків або структурних підрозділів служби бухгалтерського обліку. Кожна підсистема з реєстрації відкритих рахунків та обліку окремих операцій (наприклад, цінні папери, кредити, депозити, основні засоби) повинна працювати так, щоб уся інформація за рахунками цих підсистем уключалася до загальних даних банку.

Банк зобов'язаний складати фінансову звітність на підставі даних бухгалтерського обліку. Порядок, періодичність складання, подання та оприлюднення фінансової звітності визначається окремим нормативно-правовим актом Національного банку України. Складанню річного звіту має передувати обов'язкова інвентаризація активів, зобов'язань, резервів, уключаючи і облікове на позабалансових рахунках, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан та оцінка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 04.04.2023).

2. Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України : Постанова Правління НБУ № 75 від 04 лип. 2018 р. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go (дата звернення 04.04.2023).

3. Про затвердження нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку : Постанова Правління Національного банку України від 11 вер. 2017 р. № 89. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17 (дата звернення 04.04.2023).

УДК 657.6

Зоря О.П.[1], Никоненко Т.А.[2]
[1] канд. соц. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об’єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні

фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Закон України «Про кредитні спілки» визначає організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, їх об'єднань, права та обов'язки членів кредитних спілок та їх об'єднань. Кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг.

Органами управління кредитної спілки є загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, кредитний комітет та правління. Рішенням загальних зборів членів кредитної спілки можуть бути створені й інші органи управління.

Майно кредитної спілки формується за рахунок:

– вступних, обов'язкових пайових та інших внесків членів кредитної спілки (крім внесків (вкладів) на депозитні рахунки);

– плати за надання своїм членам кредитів та інших послуг, а також доходів від провадження інших видів статутної діяльності;

– доходів від придбаних кредитною спілкою державних цінних паперів та облігацій міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України;

– грошових та інших майнових пожертвувань, благодійних внесків, грантів, безоплатної технічної допомоги як юридичних, так і фізичних осіб, у тому числі іноземних;

– інших надходжень, не заборонених законодавством.

Майно кредитної спілки є її власністю. Кредитна спілка володіє, користується та розпоряджається належним їй майном відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» та свого статуту.

Капітал кредитної спілки складається з пайового, резервного та додаткового капіталів, а також залишку нерозподіленого доходу спілки і не може бути меншим 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань.

Пайовий капітал кредитної спілки формується за рахунок обов'язкових та додаткових пайових членських внесків членів кредитної спілки.

Резервний капітал призначений для відшкодування можливих збитків кредитної спілки, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, забезпечення платоспроможності кредитної спілки та захисту заощаджень її членів. Резервний капітал кредитної спілки формується за рахунок вступних внесків членів кредитної спілки та частини доходів кредитної спілки до моменту досягнення ним не менш як 15 відсотків від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки. Статутом кредитної спілки можуть бути передбачені й інші джерела формування резервного капіталу.

При ліквідації спілки залишок коштів резервного капіталу зараховується до Державного бюджету України. Кредитна спілка створює інші резерви

та фонди відповідно до нормативно-правових актів Уповноваженого органу, статуту та рішень загальних зборів кредитної спілки.

Кредитна спілка згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зобов'язана вести оперативний і бухгалтерський облік результатів своєї діяльності відповідно до законодавства України, а також статистичну звітність та подавати її в установлених порядку та обсязі органам статистики. Кредитна спілка подає Уповноваженому органу фінансову звітність та інші звітні дані в обсягах, формах та у строки, встановлені Уповноваженим органом, а також надає на запити Уповноваженого органу необхідні пояснення щодо звітних даних.

Голова правління несе персональну відповідальність за достовірність та повноту фінансової звітності та інших звітних даних. Достовірність і повнота річної звітності кредитної спілки повинна бути підтверджена незалежним аудитором (аудиторською фірмою), визначеним загальними зборами кредитної спілки.

Аудиторський висновок подається Уповноваженому органу та представляється загальним зборам кредитної спілки. Результати фінансової діяльності кредитної спілки визначаються на підставі річної звітності, включаючи баланс та звіт про доходи і витрати.

Звітність про фінансово-господарську діяльність за рік підлягає затвердженню загальними зборами членів кредитної спілки. Перевірка діяльності кредитної спілки здійснюється відповідно до законодавства України та статуту кредитної спілки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-III від 20.12.2001 р. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 04.04.2023).

2. Закон України «Про акціонерні товариства» № 2465-IX від 27.07.2022 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 04.04..2023).

3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 04.04.2023).

УДК 339.138
Bolduyeva V.M.
Magistr, Uniwersytet WSB Merito we Wrocławiu

EKONOMICZNE UZASADNIENIE WYBORU GRUPY SPOŁECZNEJ PRZY PODEJMOWANIU PROMOCJI PRODUKTU NA RYNKU, Z UWZGLĘDNIENIEM PROBLEMU ZRÓŻNICOWANEGO POZIOMU ICH ZDOLNOŚCI NABYWCZEJ

Promocja produktu jest ważnym elementem sukcesu każdej firmy. Jednak tworząc politykę promocji produktu, należy wziąć pod uwagę zdolność nabywczą różnych grup społecznych.

Pierwszym krokiem w tworzeniu polityki promocji produktu jest określenie rynku docelowego. Przedsiębiorstwa powinny wziąć pod uwagę cechy demograficzne rynku docelowego, takie jak wiek, płeć, poziom dochodów i miejsce zamieszkania. Pozwoli to na określenie przez firmy, które produkty będą najbardziej interesujące dla rynku docelowego i jak najlepiej je promować.

Po określeniu rynku docelowego firmy muszą wziąć pod uwagę potencjał nabywczy różnych grup społecznych. Na przykład gospodarstwa domowe o niskich dochodach mogą nie być w stanie pozwolić sobie na pewne produkty, więc firmy powinny rozważyć zaoferowanie rabatów lub innych zachęt, aby ich produkty były bardziej przystępne. Z tego względu, jeśli chodzi o prowadzenie promocji produktów, firmy muszą uwzględnić wpływ ekonomiczny, jaki na ich działalność ma ukierunkowanie na konkretną grupę społeczną oraz zdolność nabywczą grupy docelowej.

Dla oceny zdolności nabywczej docelowej grupy społecznej praktyka międzynarodowa opracowała metody doboru grupy docelowej.

Jedną z najczęściej stosowanych metod doboru są grupy fokusowe. Jest to sposób na poznanie potrzeb docelowej grupy społecznej. Dzięki zebraniu grupy osób z docelowej grupy społecznej, marketerzy mogą zadawać pytania i uzyskać cenne opinie na temat produktu.

Inną nowoczesną metodą wyboru grupy docelowej jest ankieta. Badanie polega na zadawaniu pytań dotyczących produktu i preferencji docelowej grupy społecznej w kontekście możliwości jego zakupu, z uwzględnieniem poziomu dochodów gospodarstwa domowego.

Agregacja informacji poprzez sieć społecznościową to również świetny sposób na ocenę zdolności nabywczej docelowej grupy społecznej. Śledząc rozmowy i interakcje docelowej grupy społecznej w mediach społecznościowych, marketerzy mogą uzyskać istotny dla nich wgląd w potrzeby i pragnienia docelowej grupy społecznej.

Ważną metodą wyboru grupy społecznej przy promocji produktu, uwzględniającą problem ich zdolności nabywczej, jest badanie wskaźników ekonomicznych rynku. W ten sposób można określić czynniki, które wpływają na zwyczaje i preferencje zakupowe docelowej grupy społecznej.

Po określeniu zdolności nabywczej docelowej grupy społecznej, można ją wykorzystać do określenia opłacalności promocji produktu. Do tych mierników zalicza się koszty reklamy, materiałów i pracy. Istotne jest, aby rozważyć koszt promocji w stosunku do potencjalnego zwrotu z inwestycji. Jeżeli koszt promocji jest zbyt wysoki, może nie być racjonalnie uzasadniony ekonomicznie.

W końcu, przedsiębiorstwa muszą rozważyć potencjalny wpływ reklamy na docelowych odbiorców. Obejmuje to potencjał zwiększenia sprzedaży, świadomości marki i lojalności klientów. Jeśli promocja jest udana, może prowadzić do zwiększenia przychodów i zysków. Z drugiej strony, jeśli promocja nie przyniesie sukcesu, może prowadzić do niższej sprzedaży i niezadowolenia klientów.

Podsumowując, przedsiębiorstwa powinny rozważyć ekonomiczne uzasadnienia wyboru grupy społecznej przy promocji produktu. Musi to obejmować określenie zdolności nabywczej grupy docelowej, uwzględnienie kosztów promocji oraz ocenę ewentualnego wpływu promocji produktu. Podejmując te kroki, firmy mogą uzyskać pewność, że ich promocja produktu będzie opłacalna i skuteczna.

УДК 681.3
Болдуєв М.В.
д-р.держ.упр., проф. НУ "Запорізька політехніка"

ПОТЕНЦІАЛ І ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В МІЖНАРОДНУ ПРАКТИКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У сучасному цифровому світі компанії все частіше звертаються до електронного документообігу, щоб оптимізувати свої процеси та підвищити ефективність. Електронний документообіг – це процес електронного управління та обміну документами між двома або більше сторонами. З точки зору бухгалтерського обліку електронний документообіг – це система, яка дозволяє зберігати, шукати та керувати цифровими документами, такими як фінансові записи, рахунки-фактури та інші документи, пов’язані з бухгалтерським обліком. Електронний документообіг економічно ефективний спосіб покращити швидкість і точність обробки документів, і він може надати ряд переваг для підприємств будь-якого розміру.

Однією з головних переваг електронного документообігу є підвищення ефективності інформаційних потоків. Усунувши необхідність ручного управління та обміну документами, підприємства можуть заощадити час і гроші. Електронний документообіг також допомагає скоротити паперову роботу та оптимізувати процеси, даючи можливість підприємствам зосередитися на

більш важливих завданнях. Крім того, це може допомогти зменшити кількість людських помилок та забезпечити точність обробки документів.

Ще однією можливою перевагою електронного документообігу є потенціальна підвищена інформаційна безпека. Документи можна безпечно зберігати та обмінюватися за допомогою шифрування та інших заходів безпеки. Це гарантує, що конфіденційна інформація залишиться конфіденційною захистивши бізнес від витоку даних. Крім того, електронний документообіг може допомогти зменшити ризик шахрайства та інших зловмисних дій.

Нарешті, електронний документообіг дає можливість покращити обслуговування клієнтів. Завдяки спрощенню обробки документів і скороченню паперової роботи підприємства можуть надавати своїм клієнтам послуги швидше та ефективніше. Це безумовно сприяє підвищенню рівня задоволеності та лояльності клієнтів, а відповідно збільшенню обсягів продажів і прибутків.

Проте сучасний стан електронного документообігу у міжнародній практиці бухгалтерського обліку далекий від ідеального. Багато країн ще не прийняли цю систему, а ті, які прийняли, зробили це поступово. Це призвело до відсутності одноманітності та послідовності в тому, як реалізовано електронний документообіг. Це часто призводить до плутанини та неефективності, оскільки різні країни можуть мати різні стандарти та системи.

Ще однією проблемою є відсутність стандартизації систем електроерозійної обробки даних. У різних країнах діють різні системи, і це може призвести до проблем із сумісністю під час спроб обміну документами між різними країнами, а відповідно до затримок і неефективності процесу обліку.

Нарешті, не вирішені проблеми безпеки зберігання та передачі інформації. Як свідчить практика системи електронного документообігу вразливі до кібератак, і це може призвести до втрати конфіденційної фінансової інформації. Несанкціонований доступ до електронних документів може мати серйозні наслідки для бізнесу, оскільки втрата інформації може стати причиною фінансових втрат і репутаційної шкоди.

Вважаємо, що для того щоб покращити поточний стан електронного документообігу в міжнародній практиці бухгалтерського обліку, потрібно приділяти більше уваги проблематиці стандартизації та безпеки. Цього можна досягти шляхом прийняття міжнародних стандартів. Крім того, уряди країн та міжнародні та національні організації повинні інвестувати в заходи кібербезпеки для забезпечення безпеки цифрових документів.

Реалізація цих кроків дасть можливість міжнародній практиці бухгалтерського обліку, а отже й бізнесу отримати вигоду від ефективності та економії коштів, які може забезпечити електронний документообіг.

УДК 658.513
Болдуєва О.В.
д-р.економ.наук, доц. ЗНУ

СУЧАСНА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КОНТРОЛІНГУ ІНВЕСТИЦІЙ

Концепція контролінгу інвестицій є ключовим компонентом фінансового менеджменту, який передбачає оцінку та управління інвестиціями для забезпечення досягнення очікуваної прибутковості.

Контролінг інвестицій передбачає аналіз поточних ринкових умов, оцінку потенційних ризиків, пов'язаних з інвестиціями, і розробку стратегій для максимізації прибутку, а також моніторинг їх ефективності та впровадження коригувальних заходів, якщо це необхідно.

Таблиця 1 – Авторські підходи визначення сутності контролінгу інвестицій

Автор	Джерело інформації	Визначення контролінгу інвестицій
Джон Мейнард Кейнс (John Maynard Keynes)	The General Theory of Employment, Interest and Money	процес управління фінансовими ресурсами для досягнення бажаних результатів.
Роберт Кіосакі (Robert Kiyosaki)	Rich Dad, Poor Dad	процес прийняття рішень про те, як розподілити ресурси для максимізації прибутку.
УорренБаффет (Warren Buffett)	The Essays of Warren Buffett	процес прийняття рішень про те, як розподілити ресурси, щоб мінімізувати ризик і максимізувати прибутки.
Бенджамін Грем (Benjamin Graham)	The Intelligent Investor	прийняття рішень про те, як розподілити ресурси для максимізації довгострокових прибутків.
Пітер Лінч (Peter Lynch)	One Upon Wall Street	процес прийняття рішень про те, як розподілити ресурси, щоб максимізувати віддачу при мінімізації ризику.
Чарльз Шваб(CharlesSchwab)	The Charles Schwab Guideto Investing	процес прийняття рішень про те, як розподіляти ресурси для досягнення фінансових цілей.
Вільям Бернштейн (William Bernstein)	The Four Pillars of Investing	процес прийняття рішень про те, як розподілити ресурси для досягнення бажаних результатів при

		мінімізації ризику.
Бертон Малкіель (Burton Malkiel)	A Random Walk Down Wall Street	процес прийняття рішень про те, як розподіляти ресурси для максимізації прибутку, мінімізуючи ризик і забезпечуючи диверсифікацію.
Девід Свенсен (David Swensen)	Unconventional Success	процес прийняття рішень про те, як розподілити ресурси для максимізації довгострокових прибутків при мінімізації ризику.
Джон Богл (John Bogle)	The Little Bookof Common Sense Investing	процес прийняття рішень про те, як розподілити ресурси для досягнення довгострокових фінансових цілей при мінімізації ризику.

Як свідчить аналіз наукової думки основною метою контролінгу інвестицій є максимізація прибутку за умов мінімізації ризику. Це здійснюється шляхом оцінки потенційних ризиків, пов'язаних із інвестиціями, і розробки стратегій пом'якшення їх наслідків. Процес включає вибір відповідних інвестицій, їх диверсифікацію та моніторинг ефективності.

Процес контролінгу інвестицій також передбачає оцінку поточних ринкових умов і розробку стратегій капіталізації цих умов шляхом відбору найбільш перспективних інвестицій, термінів їх реалізації і впровадження стратегій максимізації прибутку. Крім того, контролінг інвестицій передбачає оцінювання ефективності інвестицій та впровадження заходів коригування за умов якщо це необхідно.

Для більш ефективного контролінгу інвестицій у сучасній міжнародній практиці застосовується ряд методів. Ці методи розроблені, щоб допомогти інвесторам максимізувати прибутки та мінімізувати ризики. До основних з них слід віднести:

1. Управління ризиками. Управління ризиками є одним із найважливіших аспектів контролінгу інвестицій. Метод передбачає оцінювання ризиків, пов'язаних із інвестиціями та вжиття заходів для зменшення їх негативний наслідків. Це може включати диверсифікацію інвестицій, обмеження впливу певних типів інвестицій і використання стратегій хеджування.

2. Оптимізація інвестиційного портфеля. Оптимізація портфеля – це процес вибору правильного поєднання інвестицій для досягнення бажаного рівня прибутку та профілю ризику. Метод передбачає аналіз очікуваної прибутковості, ризику та співвідношення різних інвестицій, а потім вибір найбільш прийнятного їх поєднання.

3. Автоматизована торгівля. Автоматична торгівля – процес використання комп'ютерних алгоритмів для торгівлі на фінансових ринках. Метод дає можливість інвесторам користуватися перевагами ринкових змін і отримувати прибуток без постійного моніторингу ринків.

4. Податкове планування. Податкове планування є важливою частиною контролінгу інвестицій. Метод передбачає вжиття заходів для мінімізації податків, що сплачуються з інвестицій. Він може включати використання податкових кредитів, відрахувань та інших стратегій економії податків.

5. Розподіл активів. Розподіл активів – це процес розподілу інвестиційного портфеля між різними класами активів, що дає можливість диверсифікувати ризик і максимізувати прибутки.

Дієвість цих методів засвідчила, що їх застосування дає можливість інвесторам максимізувати свої прибутки та мінімізувати ризики.

УДК 336.226
Вагонова О.Г.
д-р.економ.наук, проф. НТУ «Дніпровська політехніка»

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ ШВЕЙЦАРІЇ

Малі підприємства є важливою частиною швейцарської економіки, вони здійснюють значний внесок у ВВП країни та забезпечують роботою багато людей. Малий бізнес забезпечує значну частину експорту країни, а також надає широкий спектр послуг і продуктів для місцевого населення. Важливе значення для економіки країни має їх суттєвий внесок в інновації і технологічний прогрес. Малі підприємствадопомагають створити конкурентне середовище в економіці Швейцарії, надаючи клієнтам широкий вибір і підтримуючисоціально прийнятний рівень ціни на товари.

Малий бізнес у Швейцарії має право на різноманітну податкову підтримку, спрямовану на стимулювання зростання та розвиток бізнесу. Державна політика спрямована на те щоб зменшити податковий тягар для малих підприємств, даючи їм можливість реінвестувати прибутки у свій бізнес і розвиватися.

До основних особливостей політики податкової підтримки малого бізнесу в Швейцарії слід віднести.

1. Знижені ставки корпоративного податку: малі підприємства в Швейцарії мають право на знижені ставки корпоративного податку. Стандартна ставка корпоративного податку в Швейцарії становить 8,5%, але малі підприємства можуть скористатися зниженою ставкою 6,5%. Ця знижена ставка поширюється на підприємства з річним обігом менше 500 000 швейцарських франків.

2. Звільнення від сплати податків. До них належать звільнення від податку на приріст капіталу, податку на спадщину та гербового збору. Малі підприємства також можуть отримати вигоду від низки інших податкових пільг, таких як відрахування витрат на дослідження та розробки.

3. Малі підприємства в Швейцарії можуть отримати вигоду від низки податкових пільг. До них відносяться кредити на придбання нового обладнання та техніки, а також кредити на наймання нових працівників.

Гранти на придбання нового обладнання та обладнання доступні для малих підприємств у Швейцарії через Програму сприяння малому бізнесу Швейцарської Конфедерації (KMU-Förderung). Ця програма надає гранти на придбання нового обладнання та техніки, а також на розробку нових продуктів і послуг. Гранти надаються у формі позики, максимальна сума позики становить 500 000 швейцарських франків. Кредит необхідно повернути протягом п'яти років, максимальна відсоткова ставка – 2%.

Позики на наймання нових працівників доступні через Програму сприяння працевлаштуванню Швейцарської Конфедерації (Arbeitsmarktförderung). Ця програма надає позики до 500 000 швейцарських франків малим підприємствам з метою найму нових працівників. Кредит необхідно повернути протягом п'яти років, максимальна відсоткова ставка – 2%. Крім того, підприємства можуть мати право на податкові пільги у вигляді знижених податків на заробітну плату, що виплачується новим працівникам.

Також малі підприємства в Швейцарії можуть отримати вигоду від таких податкових пільг як перерви на купівлю нових приміщень, а також перерви на купівлю нових транспортних засобів, які покликані заохотити підприємства інвестувати у свою діяльність і розвиватися.

Перерва на купівлю нового приміщеннявключає зменшення суми гербового збору та реєстраційних зборів, які необхідно сплатити. Крім того, малий бізнес може мати право на податкову знижку при купівлі нових приміщень. Ці відрахування дорівнюють сумі купівельної ціни і доступні протягом 10 років.

Перерва на купівлю нових транспортних засобіввключає зменшення суми реєстраційних зборів, які необхідно сплатити. Крім того, малі підприємства можуть мати право на податкову знижку при придбанні нових транспортних засобів. Ці відрахування дорівнюють сумі купівельної ціни і доступні протягом 5 років.

В цілому політика податкової підтримки малого бізнесу в Швейцаріїспрямована на стимулювання зростання та розвитку бізнесу, дає можливість підприємствам реінвестувати свої прибутки у розвиток бізнесу.

УДК 336.226

Дементьєва Н.В.
старш. викл. НТУ «Дніпровська політехніка»

ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОПОДАТКУВАННІ

Оподаткування є одним із найважливіших аспектів будь-якого сучасного суспільства. Податки стягуються для фінансування діяльності уряду, надання основних послуг і підтримки програм соціального забезпечення. Проте оподаткування це є не лише збором доходів. Воно також відіграє життєво важливу роль у просуванні соціальної справедливості та вирішенні проблеми економічної нерівності.

Соціальна справедливість означає справедливий розподіл можливостей, ресурсів і благ у суспільстві. Оподаткування можна використовувати як інструмент для сприяння соціальній справедливості, гарантуючи, що кожен сплачує свою справедливу частку та що тягар оподаткування розподіляється прогресивним чином.

Важливість соціальної справедливості в оподаткуванні важко переоцінити. Вкрай важливо створити більш справедливе суспільство та зменшити економічну нерівність. Одним із способів оподаткування який може сприяти соціальній справедливості є фінансування програм соціального забезпечення. Ці програми надають підтримку окремим особам і сім'ям, які мають обмежені фінансові можливості. Це включає такі програми, як охорона здоров'я, освіта та допомога з придбанням житла тощо.

У багатьох суспільствах зростає прірва між багатими та бідними, причому найбагатші люди часто платять нижчу ефективну ставку податку, ніж ті, хто заробляє менше. Прогресивне оподаткування дає можливість зменшити нерівність розподілу доходів і багатства. Прогресивне оподаткування – це система, в якій ставка податку зростає зі збільшенням доходу або багатства. Це гарантує, що ті, хто може дозволити собі платити більше – платять, тоді як ті, хто має менше доходів, платять пропорційно менше.

Принцип прогресивного оподаткування широко застосовується в країнах ЄС як засіб просування соціальної справедливості та зменшення економічної нерівності. Застосування цього механізму відрізняється від країни до країни.

Так у Франції система податку на доходи фізичних осіб є дуже прогресивною, з граничною ставкою податку 45% на доходи понад 157 806 євро. У країні також діє податок на багатство, який поширюється на осіб, чий капітал перевищує 1,3 мільйона євро.

Німеччина має прогресивну систему податку на прибуток із найвищою граничною ставкою податку 45% на доходи понад 270 500 євро. У країні

також діє надбавка солідарності, яка є додатковим податком на доходи та прибуток підприємств.

У Швеції діє прогресивна система податку на прибуток із максимальною граничною ставкою податку 57,1% на доходи понад 675 700 шведських крон. Також діє податок на багатство, який застосовується до осіб із чистими активами понад 1,5 мільйона шведських крон.

Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії має прогресивну систему податку на прибуток із найвищою граничною ставкою податку 45% на доходи понад 150 000 фунтів стерлінгів. У країні також діє податок на дивіденди, який застосовується до фізичних осіб, які отримують дивіденди від акцій.

В Італії застосовується прогресивна система податку на прибуток із найвищою граничною ставкою 43% для доходів понад 75 000 євро. Також діє податок на багатство до осіб із чистими активами понад 1,5 мільйона євро.

Крім того, оподаткування в країнах ЄС застосовують для вирішення інших питань соціальної справедливості, таких як гендерна нерівність і расова дискримінація. Наприклад, деякі країни запровадили податкову політику, яка передбачає пільги або звільнення від сплати податків підприємствам, що належать жінкам або підприємствам, які належать меншинам.

Таким чином оподаткування можна використовувати як інструмент для сприяння соціальній справедливості, гарантуючи, що кожен сплачує свою справедливу частку та тягар оподаткування розподіляється прогресивним чином. Це дає можливість зменшити економічну нерівність, сприяти розмаїттю та інклюзії та створити більш справедливе суспільство. Водночас важливо зазначити, що лише оподаткування не може вирішити всі питання соціальної справедливості. Заходи в сфері політики освіти, охорони здоров'я тощо, також необхідні для усунення основних причин нерівності. Оподаткування має бути частиною ширшої стратегії, спрямованої на сприяння соціальній та економічній справедливості.

УДК 336.144
Ісіков С.М.
канд.держ.упр., доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ КОНТРОЛЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Місцеві громади відіграють життєво важливу роль у розвитку нації. Вони відповідають за надання базових послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура, своїм громадянам. Таким чином, важливо, щоб місцеві

громади могли ефективно та результативно розпоряджатися виділеними їм коштами. Важливою частиною цього процесу є моніторинг ефективності та цільового використання коштів.

Основною метою моніторингу ефективності та цільового використання коштів є забезпечення прозорого використання коштів. Це означає, що місцеві громади повинні мати можливість відстежувати, як витрачаються їхні кошти, і гарантувати, що вони використовуються найефективнішим чином. Відстежуючи ефективність і цільове використання коштів, місцеві громади можуть визначати сфери, де кошти витрачаються марно або не за цільовим призначенням, і вживати заходів для виправлення ситуації.

Моніторинг ефективності та цільового використання коштів також дає можливість місцевим громадам переконатися, що їх кошти використовуються на потрібні для громади цілі. Наприклад, якщо місцевій громаді виділяються кошти на будівництво нової школи, вони можуть переконатися, що кошти використовуються для будівництва школи, а не спрямовуються на інші проекти. Це допомагає гарантувати, що кошти використовуються найбільш ефективно.

Нарешті, моніторинг ефективності та цільового використання коштів допомагає забезпечити можливість місцевих громад приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу своїх коштів. Відстежуючи, як використовуються їхні кошти, місцеві громади можуть визначити сфери, де можуть знадобитися додаткові кошти, або де кошти можна перерозподілити на більш ефективні проекти.

Місцеві громади Великобританії вже давно відповідають за контроль ефективності та цільового використання коштів. Такий контроль здійснюється шляхом проведення моніторингу і регулярного аудити коштів.

Першим кроком у моніторингу цільового використання коштів є забезпечення того, щоб кошти розподілялися на правильні цілі. Це здійснюється шляхом встановлення чітких критеріїв для виділення коштів і забезпечення їх розподілу відповідно до цих критеріїв. Це означає, що кошти розподіляються на найбільш пріоритетні цілі.

Другим кроком у моніторингу ефективності та цільового використання коштів територіальних громад Великій Британії є забезпечення того, щоб кошти використовувалися відповідно встановленої процедури. Для цього встановлюються чіткі вказівки щодо використання коштів і забезпечується їх використання відповідно до цих вказівок. Це означає, що кошти використовуються найбільш результативним способом.

Третім кроком у моніторингу є забезпечення того, щоб кошти використовувалися якомога ефективніше. Це досягається шляхом проведення регулярних перевірок фондів і забезпечення того, щоб будь-які зміни до фондів вносилися відповідно до викладених критеріїв і вказівок.

Таким чином моніторинг ефективності та цільового використання коштів є важливою частиною забезпечення того, щоб територіальні громади Великій Британії здатні ефективно та раціонально розпоряджатися виділеними їм коштами. Відстежуючи, як використовуються кошти, місцеві громади мають можливість визначити сфери, де кошти витрачаються даремно або із зловживаннями, і вжити відповідних заходів для виправлення ситуації. Встановлюючи чіткі критерії розподілу коштів і проводячи регулярні перевірки, аудити та вносячи зміни до фондів, місцеві громади у Великій Британії мають можливість гарантувати, що кошти використовуються найбільш ефективним способом.

УДК 336.226
Романюк Н.М.
канд.економ.наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ТА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Податкові спори між податковою службою та платниками податків є поширеною проблемою багатьох країн. Вони можуть мати значний вплив на державу та суспільство, оскільки можуть призвести до зменшення податкових надходжень та збільшення вартості трансакційних витрат. Тому для держави та суспільства важливо не допустити конфліктів між податковою службою та платниками податків.

Європейський Союз (ЄС) – це союз 28 країн, які погодилися співпрацювати та працювати разом на благо своїх громадян. Таким чином, ЄС встановив закони та правила, яких повинні дотримуватися всі країни-члени. Одним із таких законів є право на оскарження рішення податкової служби платниками податків у країнах Європейського Союзу.

Право на оскарження рішення податкової служби є важливою частиною зобов'язань ЄС щодо захисту прав своїх громадян. Це право дозволяє платникам податків оскаржувати рішення податкової служби, які, на їхню думку, є несправедливими чи неправильними. Щоб забезпечити дотримання цього права, ЄС встановив низку процедур, яких необхідно дотримуватися при оскарженні рішення податкової служби.

Першим кроком до оскарження рішення податкової служби є звернення до податкової служби відповідної країни. Платник податків повинен пояснити, чому вважає рішення неправильним і вимагати перегляду рішення. Тоді податкова служба зобов’язана надати відповідь на запит протягом певного терміну.

Якщо платник податків не задоволений відповіддю податкової служби, він може оскаржити рішення у суді відповідної країни. Платник податків повинен надати докази на підтвердження свого твердження про неправильність рішення. Після цього суд перевірить докази та винесе рішення щодо апеляції.

Нарешті, якщо платник податків все одно не задоволений рішенням суду, він може оскаржити це рішення у Європейському суді. Це найвищий суд ЄС, і його рішення є обов'язковими для всіх держав-членів.

Дотримуючись цих кроків, платники податків у країнах Європейського Союзу спроможні забезпечити дотримання свого права на оскарження рішення податкової служби.

Крім того до сучасних підходів до вирішення спорів між податковою службою та платниками податків слід віднести використання методів альтернативного вирішення спорів. Такі методи як посередництво, арбітраж і переговори, можна використовувати для вирішення спорів без потреби у дорогих і тривалих судових процесах. Ці прийоми часто використовуються для швидкого та ефективного вирішення суперечок, а також досягнення взаємовигідної угоди між податковою службою та платниками податків.

Крім того, у багатьох країнах створено незалежні податкові трибунали або суди для розгляду суперечок між податковою службою та платниками податків. Ці трибунали або суди є неупередженим форумом для вирішення спорів між податковою службою та платниками податків і можуть бути використані для забезпечення справедливого ставлення до платників податків і дотримання їхніх прав.

Таким чином, в ЄС сформувався підхід згідно якого для держави та суспільства є важливим не допустити конфліктів між податковою службою та платниками податків. Для швидкого та ефективного вирішення спорів між податковою службою та платниками податків можуть використовуватися сучасні підходи, методи передбачені правилами PS LA 2013/3 (ADR), право на оскарження у незалежних податкових трибуналах або суді.

УДК 336.226
Тимошенко Л.В.
канд.економ.наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ДОСВІД ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ У США

Корупція в податковому адмініструванні є серйозною проблемою, яка згубно впливає на державу та суспільство. Це форма шахрайства, яка має місце, коли податкові службовці зловживають своїм становищем, щоб отри-

мати особисту вигоду або вигоду своїм сім'ям, друзям чи партнерам. Корупція в системі податкового адміністрування може призвести до низки негативних наслідків.

Найбільш очевидним наслідком корупції в системі податкового адміністрування є зменшення доходів держави. Це відбувається, коли податкові службовці отримують хабарі або іншим чином зловживають своїм становищем, щоб зменшити суму податків, які збираються. Це може призвести до зменшення кількості коштів, доступних для державних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. Це також може призвести до зменшення кількості грошей, доступних для програм соціального забезпечення, таких як допомога по безробіттю тощо.

Ухилення від сплати податків відбувається може призвести до зменшення кількості грошей, доступних для державних послуг і програм соціального забезпечення.

Нарешті, корупція в системі податкового адміністрування може призвести до зниження довіри населення до уряду. Коли податківців вважають корумпованими, це може призвести до зниження довіри населення до уряду, а відповідно готовності населення сплачувати податки, що може ще більше зменшити кількість грошей, доступних для державних послуг і програм соціального забезпечення.

Корупція в податковому управлінні в Сполучених Штатах є проблемою яка перебуває в постійному полі зору суспільства. Це давня проблема, з якою було важко боротися. Проте в останні роки уряд США вжив заходів для зменшення корупції в системі податкового адміністрування та покращення обліково-управлінської системи в цілому.

Служба внутрішніх доходів (IRS) запровадила ряд заходів для боротьби з корупцією в податковому адмініструванні. Ці заходи включають підвищення прозорості, покращення нагляду та посилення дотримання законів і нормативних актів. IRS також запровадило програму інформаторів, яка дозволяє платникам податків повідомляти про підозри в шахрайстві або зловживаннях у податковій системі. Крім того, IRS розширила використання технологій для виявлення та запобігання шахрайству та зловживанням.

IRS вжила заходів для підвищення загальної ефективності податкової системи. Це включає спрощення процесу подання декларацій, полегшення розуміння платниками податків їхніх зобов'язань та надання кращого обслуговування клієнтів. Податкове управління США також запровадило низку ініціатив щодо зменшення тягаря подання податкових декларацій, наприклад дозволу платникам податків подавати декларації в електронному вигляді та надання безкоштовних послуг онлайн-декларування.

Нарешті, IRS запровадила ряд ініціатив для покращення загальної цілісності податкової системи. Це включає посилення контролю за дотриманням

законів і нормативних актів, збільшення штрафів за ухиляння від сплати податків і підвищення точності податкових декларацій. IRS працює над підвищенням безпеки податкової системи шляхом збільшення використання шифрування та інших заходів безпеки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що корупція в податковому адмініструванні призводить до серйозних негативних наслідків для держави та суспільства. З метою вирішення зазначеної проблеми уряд США вживає заходів спрямованих на зменшення корупції в податковому адмініструванні та покращення системи в цілому. Ці заходи допомогли створити більш прозору та ефективну систему, яка краще виявляє та запобігає шахрайству та зловживанням. Слід констатувати, що уряд США досяг значного прогресу в боротьбі з корупцією в системі податкового адміністрування.

УДК 336.226
Чорнобаєв В.В.
канд.економ.наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ З МЕТОЮ СТИМУЛЮВАННЯ ЙОГО УЧАСТІ У ВИРІШЕНІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В НІМЕЧЧИНІ

Уряд Німеччини давно усвідомлює необхідність вирішення соціальних проблем своїх територій. Важливим інструментом залучення бізнесу до вирішення соціальних проблем територіальних громад Німеччини є податкові пільги. В останні роки уряд Німеччини запровадив низку податкових пільг, щоб заохотити бізнес інвестувати в місцеві громади та сприяти їх розвитку. Ці стимули спрямовані на заохочення підприємств інвестувати в проекти, які приносять користь місцевому населенню, створюють робочі місця та підтримують економічне зростання.

Уряд Німеччини запровадив кілька податкових пільг, щоб заохотити бізнес інвестувати в місцеві громади. Одним із найпопулярніших стимулів є «Kapitalanlagegesetz» (KAG), який дозволяє підприємствам відраховувати до 50% своїх інвестицій у місцеві проекти з податку на прибуток підприємств. Цей стимул був особливо ефективним у заохоченні бізнесу інвестувати в інфраструктурні проекти, створення робочих місць та освітні ініціативи.

Окрім KAG, уряд Німеччини також запровадив низку інших податкових пільг. Наприклад, «Investitionszulage» (IZ) дозволяє підприємствам відраховувати до 25% своїх інвестицій у місцеві проекти з податку на прибуток підприємств. «Gewerbesteuer» (GST) дозволяє підприємствам відраховувати до 30% своїх інвестицій у місцеві проекти з податку на прибуток компаній.«KommunaleInvestitionsförderung» (KIF) дозволяє підприємствам відрахо-

вувати до 50% своїх інвестицій у місцеві проекти з податку на прибуток підприємств. Ці стимул були особливо ефективним у заохоченні підприємств інвестувати в проекти, які створюють робочі місця та підтримують економічне зростання.

На рівні федеральної влади та територіальні громади податкові пільги для бізнесу застосовуються для зменшення бідності. Наприклад, підприємствам можуть бути запропоновані податкові пільги для інвестування в місцеву інфраструктуру, таку як дороги, мости та громадський транспорт. Це дає можливість допомогти покращити доступ до послуг і працевлаштування місцевих жителів.

Крім того, підприємствам можуть бути запропоновані податкові пільги для інвестування в освіту та професійне навчання. Такий підхід дозволяє органам місцевої влади покращити якість освіти в регіоні, що, в свою чергу зумовлює зменшення кількість людей, які живуть у бідності.

Нарешті, підприємствам можуть бути запропоновані податкові пільги для інвестування в соціальні послуги, такі як охорона здоров'я та забезпечення житлом.

Для того, щоб ці податкові пільги були ефективними, важливо, щоб федеральна влада та територіальні громади працювали разом над їх впровадженням. Щоб забезпечити належне впровадження стимулів федеральні органи влади в Німеччині здійснюютьзагальне управління та підтримку територіальних громад. В свою чергу територіальні громади приділяють особливу увагутому, щоб бізнес знав про стимули та користувався ними.

Таким чином уряд Німеччини запровадив низку податкових пільг для заохочення бізнесу інвестувати в місцеві громади. Працюючи разом, державна, федеральна влада та територіальні громади можуть забезпечити використання податкових пільг для ефективного вирішення соціальних проблем на територіях Німеччини. Інвестуючи в місцеві громади, бізнесзменшує рівень бідності, покращує освіту та створює робочі місця, що в цілому сприяє покращенню якості життя місцевого населення та сприяє розвитку регіону.

УДК 336.226
Болдуєв М.В.[1], Яремчук І.О.[2]
[1]д-р.держ.упр., проф. НУ "Запорізька політехніка"
[2]старш. викл. НТУ «Дніпровська політехніка»

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КАМЕРАЛЬНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПЕРЕВІРКИ СЛУЖБА ВНУТРІШНІХ ДОХОДІВ США

Камеральна податкова перевірка — метод перевірки податковим органом фінансової та податкової звітності підприємства. У США Служба

внутрішніх доходів (IRS) відповідає за проведення камеральних податкових перевірок. Вона охоплює охоплює всі аспекти фінансової звітності підприємства, включаючи податок на прибуток, ПДВ, акцизний податок та інші податки. Аудит також охоплює інші фінансові записи, такі як баланси, звіти про прибутки та збитки та звіти про рух грошових коштів. Практика таких перевірок виробила сформувала певну послідовність дій та методичних підходів. В цілому можна визначити такі етапи здійснення камеральних податкових перевірок в США:

1. Визначення обсягу аудиту: палатальний податковий аудит охоплює всі аспекти фінансової документації підприємства, включаючи податок на прибуток, податок з продажів, податок із заробітної плати та інші податки. Аудит також охоплює інші фінансові записи, такі як баланси, звіти про прибутки та збитки та звіти про рух грошових коштів.

2. Підготовка до аудиту: перед аудитом підприємство має зібрати та впорядкувати всі фінансові та податкові записи. Воно також має призначити особу або команду для проведення перевірки та підготовки до запитів податкових органів на інформацію.

3. Сповіщення про камеральну податкову перевірку: IRS зазвичай повідомляє підприємство заздалегідь про проведення камеральної податкової перевірки. У повідомленні зазначаються дата і час проведення перевірки, обсяг перевірки та документи, які підприємство повинно надати до податкового органу. Підприємство має негайно відреагувати на повідомлення та надати необхідну інформацію.

4. Спілкування з платником податку: під час перевірки податковий орган спілкується з підприємством для отримання інформації та з'ясування будь-яких питань, що виникають. Підприємство має бути готовим до співпраці та відповідати на інформаційні запити податкових органів. Підприємство також має бути готовим представити свою справу та відповісти на будь-які звинувачення щодо невідповідностей.

5. Підготовка та передача висновку: наприкінці аудиту IRS надає підприємству звіт про свої висновки. Звіт містить будь-які невідповідності або порушення податкового законодавства та нормативних актів, виявлені під час перевірки. Підприємство має ретельно переглянути висновки та відповісти на будь-які запитання чи занепокоєння, які можуть виникнути у IRS.

6. Відповідь на висновки: якщо IRS виявить, що підприємство порушило податкові закони та правила, воно може накласти штрафи та штрафи. IRS також може вимагати від підприємства сплати додаткових податків і відсотків. Підприємство має негайно відреагувати на висновки IRS і за необхідності вжити коригувальних заходів.

Підсумовуючи, палатний податковий аудит є важливим методом, який використовується IRS для забезпечення дотримання податкового законодавства та нормативних актів. Для ефективного застосування цього методу підприємства повинні розуміти обсяг перевірки, підготуватися до перевірки, відповісти на повідомлення, поспілкуватися з податковим органом, переглянути висновки та відреагувати на висновки. Дотримуючись цих кроків, податкова служба і підприємства можуть зменшити ризик невідповідності та забезпечити плавний і успішний процес аудиту.

УДК 336.226
Горпинич О.В.
канд.економ.наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУВ СФЕРІ СТИМУЛЮВАННЯ ВІЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Європейський Союз (ЄС) – це політичний і економічний союз 28 держав-членів. ЄС має низку політичних заходів для сприяння конкуренції та стимулювання економічного зростання. Однією з найважливіших таких політик є податкова політика стимулювання конкуренції. Ця політика спрямована на заохочення конкуренції між підприємствами в ЄС, що, у свою чергу, сприяє створенню робочих місць, підвищенню продуктивності та просуванню інновацій.

Стимулювання конкуренції в податковій політиці ЄС досягається шляхом впровадження Спільної консолідованої бази оподаткування підприємств. Це система корпоративного оподаткування, яка дає можливість компаніям розраховувати свій оподатковуваний прибуток в країні ЄС, незалежно від того, де вони здійснюють свою діяльність. Це спонукає компанії інвестувати та вести бізнес у ЄС, оскільки вони можуть отримати вигоду від нижчих податкових ставок у деяких країнах.

Податкова політика стимулювання конкуренції в ЄС базується на принципі недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації. Це означає, що на всі підприємства в ЄС поширюються однакові правила оподаткування, незалежно від їх розміру чи місця розташування. Це забезпечує гарантію, що підприємства не опиняться у невигідному становищі через свій розмір або місце розташування, і що вони можуть конкурувати на рівних.

Європейський Союз запровадив низку заходів щодо боротьби з антиконкурентною практикою та сприяння конкуренції на ринку. Серед них заборона антиконкурентних угод, контроль концентрації, контроль державної допомоги та застосування правил конкуренції до цифрової економіки. Крім

того, ЄС прийняв спеціальну антимонопольну податкову політику, яка спрямована на те, щоб компанії не отримували несправедливих податкових переваг. Ця політика вимагає від компаній сплачувати податки в країні, де вони отримують прибуток, і уникати стратегій агресивного податкового планування. Політика також обмежує можливість компаній переміщувати прибутки в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування. Нарешті, політика вимагає від компаній розкривати інформацію про свої податкові угоди.

Податкова політика стимулювання конкуренції в ЄС також передбачає заходи щодо зменшення податкового навантаження на бізнес. Це включає зниження корпоративних податків і дозвіл підприємствам вираховувати певні витрати зі свого оподатковуваного доходу. Це дає можливість суб'єктам господарювання зменшити витрати на ведення бізнесу, що, у свою чергу, спонукає підприємства інвестувати в нові технології та розширювати свою діяльність.

Стимулювання інвестицій у дослідження та розробкиє важливою складовою податкової політики стимулювання конкуренції в ЄС. Воноздійснюється шляхом надання податкових пільг підприємствам, які інвестують у дослідження та розробки (зниження ставки податку на науково-дослідну діяльність, податкові пільги для витрат на дослідження та розробки і податкові відрахування для інвестицій у дослідження та розробки), а також надання грантів та інших форм фінансової підтримки підприємствам, які займаються дослідженнями та розробками.

Як свідчить практика, зменшення адміністративного навантаження на бізнес має суттєвий стимулюючий вплив на розвиток конкуренції в ЄС. Таке зменшення включає спрощення процесу подання податкових декларацій, зменшення кількості податкових форм, які мають заповнювати підприємства, а також надання підприємствам додаткової інформації про їхні податкові зобов'язання.

Загалом податкова політика стимулювання конкуренції в ЄС спрямована на створення рівних умов для бізнесу в ЄС та заохочення інвестицій у дослідження та інноваційні розробки. Це допомагає створювати робочі місця, підвищувати продуктивність і сприяти інноваціям, що, у свою чергу, допомагає створити сильнішу та процвітаючу економіку ЄС.

УДК 620
Таратута Л.В.[1], Таратута К.В.[2]
[1]канд.економ.наук, доц., директор ТОВ «Аудиторська фірма «Злагода»
[2]канд.техн.наук, доц. ЗНУ

ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПРОЕКТІВ

Техніко-економічне обґрунтування – це документ, який достеменно та комплексно досліджує усі аспекти підготовки та впровадження проекту в розрізі економічних, фінансових, соціальних, правових, технічних та екологічних параметрів з метою виявлення потреби у проекті, можливості його здійснення, необхідних вкладень (ресурсів) та очікуваних результатів, а також дає висновки, за якими кожен із партнерів може прийняти рішення щодо здійснення чи відмови від запропонованого проекту [1].

Дослідженням бізнес-планування та техніко-економічним обґрунтуванням з врахуванням різних факторів, зокрема соціальної та економічної ситуації в країні, займалися відомі вчені та закордонні вчені. [2 – 4 та інші].

Бізнес-план має схожість із техніко-економічним обґрунтуванням (ТЕО). Але основна відмінність полягає в тому, що техніко-економічне обґрунтування - це специфічний плановий документ для створення й розвитку промислових об'єктів. Тому особливий акцент у структурі ТЕО зроблений на виробничо-технічні аспекти проекту, а комерційні, ринкові проблеми майбутнього бізнесу залишаються майже нерозкритими. Крім того, відмінність бізнес-плану від ТЕО полягає в його стратегічній спрямованості. Отже, можна говорити про набагато більш вузький, специфічний характер ТЕО в порівнянні з бізнес-планом.

Єдиного підходу до структури ТЕО в Україні не сформовано, тому виникає необхідність систематизувати наявні підходи до формування ТЕО на промислових підприємствах.

Стандарти складання техніко-економічне обґрунтування проекту в Україні стосуються інвестиційних проектів у державному секторі, що потребують значного фінансування [5]. У цьому випадку структура ТЕО складається з наступних розділів: 1) резюме техніко-економічного обґрунтування; 2) оцінка технічної здійсненності проекту та опис технічних рішень; 3) обсяг значних інвестицій та оціночна вартість утримання (експлуатації) об’єкта інвестування; 4) юридичні аспекти реалізації проекту; 5) аналіз соціальних, економічних показників проекту та оцінка соціального ефекту від реалізації проекту за результатами проведення аналізу витрат та вигод; 6) опис ринкового середовища; 7) результати аналізу комерційної привабливості проекту; 8) результати аналізу фіскального впливу (бюджетної ефективності) проекту; 9) аналіз фінансових показників та фінансовий аналіз проекту за результатами аналізу фінансової моделі проекту; 10) загальна характеристика державної підтримки, опис форм та загального обсягу державної підтримки, що пропонуються до надання для реалізації проекту; 11) результати аналізу екологічних аспектів проекту; 12) перелік виявлених ризиків проекту, їх оцінка, а

також визначення форми управління такими ризиками; 13) строк та етапи реалізації проекту, результати попередньої оцінки організації та управління виконанням робіт.

Також наявні вимоги окремих міністерств та відомств, щодо підготовки ТЕО проектів, в рамках державно-приватного партнерства. [6, 7 та інші]. Саме для розробки вимог, щодо підготовки ТЕО Міністерства економіки України розробило методичні рекомендації [8], відповідно до яких структура ТЕО має включати: 1) опис технічної доцільності; 2) аналіз попиту; 3) економічна доцільність; 4) фінансова доцільність; 5) фіскальна доступність; 6) екологічна та соціальна доцільність; 7) оцінка ризиків; 8) оцінка співвідношення ціни та якості; 9) тестування ринку і маркетинг проекту; 10) аналіз ефективності.

Один з можливих варіантів структури техніко-економічних обґрунтувань проекту, для залученні міжнародного фінансування, складається з наступних етапів [9]: назва та предмет, опис проекту, оцінка впливу на навколишнє середовище, план реалізації проекту та його подальшого функціонування, фінансування проекту, фінансовий аналіз та аналіз стійкості, аналіз соціально-економічних витрат та користі, аналіз ризиків.

Таким чином, в залежності від призначення ТЕО, користувачів, напрямку використання, обсягів фінансування слід обирати найбільш доцільну структуру ТЕО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Практичний посібник з підготовки техніко-економічного обґрунтування та застосування методики проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства, за підтримки USAID. –К.: Бізнес центр «Горизонт», 2012.- 102с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?fileId=0640ae90-dbd7-425b-88e4-b7791abc4092

2. Жук А.Я., Желябіна Н.К., Таратута К.В., Коваль М.В. Напрями творчого проектування та його техніко – економічне обгрунтування. Книга 1. Навчальний посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2012р.- 574с.

3. Жук А.Я., Бойко О.В., Таратута К.В., Коваль М.В. Напрями творчого проектування та його техніко – економічне обгрунтування. Книга 2. Навчальний посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2012р.-542с.

4. Техніко-економічне обґрунтування інженерних рішень на СТО та АТП : Навчальний посібник / укладачі : Гевко І.Б., Ляшук О.Л., Луциків І.В., Плекан У.М., Клендій В.М. - Тернопіль : Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2021. – 276 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35982/1/Tekhniko_ekonomichne_%20obgruntuvannya_%20inzhenernykh_rishen′_na_%20STO_ta_ATP.pdf

5. Постанова Кабінет Міністрів України від 19.05.2021 р. № 515 «Про затвердження вимог до техніко-економічного обґрунтування інвестиційного проекту із значними інвестиціями»
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/515-2021-%D0%BF#n8
6. Наказ Державна комісія України по запасах корисних копалин від 29.12.2010 № 720 «Про затвердження Методичних вказівок щодо порядку техніко-економічного обґрунтування балансової належності експлуатаційних запасів родовищ питних і технічних підземних вод». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0720339-10#Text
7. Наказ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України від 27.12.2013 № 1591 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення техніко-економічного обґрунтування забезпечення ефективного використання об'єктів права державної та комунальної власності, що пропонуються до передачі». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1591731-13#Text
8. Методичні рекомендації Міністерства економіки України з питань державно-приватного партнерства. Частина 2. Оцінка техніко-економічного обґрунтування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2bc79196-a3b2-41a9-86e2-f55f9a8f5c9c&title=MetodichniRekomendatsii
9. Програма транскордонного співробітництва PL-UA 2021-27 Preparation guide technical and economic justifications. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.pbu2020.eu/files/uploads/pages_en/Guidelines%20on%20feasibility%20study%20RUS.pdf

УДК 657.1
Лищенко.О.Г.[1], Никоненко Т.А.[2]
1 канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
2 студ. гр. ФЕУ- 610 НУ «Запорізька політехніка»

АУДИТ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Вступ. Облікова політика є ключовим інструментом для ефективного управління та довгострокового розвитку підприємства. Оскільки облікова політика є невід'ємною частиною бухгалтерської звітності, аудит облікової політики є одним з головних пунктів аудиту. Результати цього аудиту можуть вплинути на підсумковий висновок аудитора. Тому важливо, щоб облікова політика періодично підлягала аудиторській перевірці та була сформована відповідно до потреб та стратегії підприємства.

Матеріали та методи.

Дослідження з організації аудиту облікової політики здійснювали багато вчених, серед яких можна виділити Л. Баєвську, А. Глушаченка, О. Ширкіну, І. Василевича, П. Житнього, В. Тищенка та інших.

За даними О. Ширкіної та І. Василевича, облікова політика підприємства є важливим аспектом аудиту, оскільки вона впливає на достовірність бухгалтерської звітності та перевіряється на всіх етапах аудиту. [4]

З свого боку, А. Глушаченко зазначає, що вивчення змісту облікової політики підприємства є важливим етапом під час аудиту, оскільки це дозволяє визначити особливості обліку та скласти точний план перевірки. [2]

Л. Баєвська зазначає, що облікова політика передбачає побудову інформаційної системи, що забезпечує обґрунтовані та ефективні управлінські рішення на основі показників звітності. Більшість підприємств в Україні визначили свою облікову політику при переході на П(С)БО в 2000 році, з урахуванням різних умов та галузевих особливостей [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою аудиту облікової політики є встановлення відповідності застосовування підприємством способів ведення бухгалтерського обліку діючим нормативно-правовим актам у періоді, який перевіряється, для того щоб сформувати думку про достовірність звітності у всіх суттєвих аспектах.

Для досягнення визначеної мети та завдань необхідний добре структурований процес аудиту облікової політики, який повинен бути розбитий на певні етапи.

На етапі підготовки до аудиторської перевірки, необхідно укласти договір та сформувати аудиторську групу. Крім загальної інформації про підприємство, необхідно застосувати метод тестування облікової політики для складання оптимального плану та програми перевірки.

На початковому етапі аудиторської перевірки складається план та програма, з урахуванням інформації, зібраної на попередньому етапі. Також визначається рівень суттєвості та проводиться оцінка можливих аудиторських ризиків у системі внутрішнього контролю. На цьому етапі дуже важливо визначити систему критеріїв ефективності для всіх складових облікової політики.

На головному етапі, аудитор (або аудиторська група) перевіряє законність та доцільність кожного положення облікової політики, збираючи необхідну кількість аудиторських доказів, щоб дати об'єктивну думку.

На завершальному етапі підготовлюється звіт із результатами аудиторської перевірки, а також надаються рекомендації керівництву на підставі отриманих даних.

На нашу думку , аудит облікової політики підприємства є складним та відповідальним процесом, що вимагає високої кваліфікації аудитора та знан-

ня особливостей діяльності підприємства. У зв'язку з цим, у даній роботі запропоновано удосконалення методики аудиту облікової політики підприємства на основі використання наступних підходів:

1.Аналіз ризиків підприємства

Для ефективного проведення аудиту облікової політики підприємства необхідно визначити основні ризики, що можуть вплинути на якість фінансової звітності. З метою аналізу ризиків підприємства, аудитор повинен ознайомитися з діяльністю підприємства, його структурою та бізнес-процесами.

2.Визначення основних аспектів облікової політики

Для успішного аудиту облікової політики підприємства необхідно визначити основні аспекти облікової політики, які є ключовими в процесі формування фінансової звітності. До таких аспектів можна віднести визначення методів оцінки активів та зобов'язань, обліку витрат та доходів, визначення порядку проведення інвентаризації тощо.

3.Оцінка дотримання встановлених правил та нормативів

Одним з головних завдань аудитора є оцінка дотримання підприємством встановлених правил та нормативів, що стосуються формування фінансової звітності. Для досягнення цієї мети необхідно проводити перевірку документів, які доводять правильність та повноту інформації, що міститься у фінансовій звітності.

4.Використання сучасних технологій та програмного забезпечення

Останнім часом на ринку з'явилися нові технології та програмне забезпечення, що дозволяє значно полегшити та прискорити процес аудиту облікової політики підприємства. До таких технологій можна віднести електронний обмін документами, використання спеціалізованих програм для аналізу фінансової звітності, автоматизацію процесу проведення аудиту тощо.

5. Підготовка звіту про аудит.

Аудитор повинен підготувати звіт про аудит облікової політики підприємства, в якому має бути відображена його оцінка та рекомендації щодо удосконалення обліку та звітності.

Висновок. Належне формування облікової політики є необхідною передумовою для ведення бухгалтерського обліку на підприємствах згідно з нормативною базою. Оцінювання організації облікової політики потребує правильної програми вивчення цієї тематики. Особливу увагу слід приділити перевірці відповідності принципів та процедур бухгалтерського обліку фінансової звітності, а також перевірці правильності складання та виконання Наказу про облікову політику підприємства за всіма його розділами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баєвська Л.Л. Особливості облікової політики та її вплив на фінансову звітність інтегрованих підприємств / Л.Л. Баєвська // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 5. – С. 16-21.

2. Глушаченко А.І. Сучасні аспекти облікової політики сільськогосподарських підприємств та її застосування при аудиті / А.І. Глушаченко // Вісник СНАУ [Серія "Економіка та менеджмент"]. – Випуск 6-7. – 2005. – С. 150-156.

3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016-2017 рр. / Пер. з англ. К.: Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2017, ч. 1. 1142 с. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть1.pdf (дата звернення:12.09.2022).

4.Ширкина Е.І. Аудит облікової політики / Е.І. Ширкина, І.П. Васильєвич // М.: Бухгалтерский облік. – 2000. – № 15. – С. 41-45.

УДК 336.225

Фролова Н.Б.
канд.економ.наук, старш. наук.сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА УМОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ІТ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання пошуку шляхів формування бюджетних ресурсів, обмежених внаслідок спаду економічної діяльності в країні. В цьому контексті увагу особливу увагу привертає оподаткування ІТ індустрії, яка за період війни в Україні чи не єдина показала високий рівень адаптивності. За даними дослідження IT Research Resilience, у травні 2022 р. 85% ІТ-компаній повністю або майже повністю відновили бізнес-активність. При цьому 63% з них відзначили позитивний фінансовий результат, а 13% — зростання доходу в межах 25-50% [1]. За підсумками 2022 року ІТ-індустрія забезпечила валютні надходження до української економіки у розмірі 7,34 млрд доларів. Обсяг експорту збільшився на 400 млн доларів у порівнянні з 2021 роком [2]. Враховуючи це досить дискусійним питанням насьогодні стало скасування податкових пільг для ІТ-компаній.

До основних аргументів на користь скасування податкових пільг для ІТ сектора відносять:

по-перше, те, що імплементація податкових пільг призводить до недоотримання бюджетом частки надходжень від оподаткування;

по-друге, продовження дії пільги з ПДВ для програмної продукції суперечить директиві ЄС щодо цього податку, що може стати перешкодою на шляху до вступу України в Євросоюз [3]. Результатом таких занепокоєнь стало відновлення з 1 січня 2023 р. обкладання ПДВ результатів комп'ютерного програмування; копій комп'ютерних програм і їхніх компонентів; оновлення та доповнення програмного забезпечення; криптографічні засоби захисту інформації.

Як відомо, більшість спеціалістів в ІТ сфері - чоловіки: за оцінками IT Research Resilience, на їх долю припадає біля 75% зайнятих [1]. Той факт, що вони не мають наразі змоги виїхати з країни, а відтак зацікавлені у збереженні своїх робочих місць, мінімізує ризик відмови від зайнятості з боку учасників ринку у відповідь на скасування податкових пільг.

Втім скасування пільги з ПДВ для ІТ сектору не гарантуватиме збільшення надходжень до бюджету. Той факт, що платниками ПДВ стали не всі, а лише компанії, які перебувають на загальній системі оподаткування, продають свій продукт (примірники програм) в Україні і поштучно, а також мають річний обіг більше 1 млн грн., створює лазівки для податкових ухилень. Так, на думку експертів, великі компанії, щоб запобігти зниженню власних доходів, почнуть переструктуровуватися і повертатися до співпраці з розробниками-ФОПами або дробитися на менші юрособи — і перестають відповідати критеріям платників ПДВ [4].

Крім того, як зазначають експерти, бізнес, який розробляє і продає примірники програмного забезпечення в Україні (а не розробляє щось унікальне на замовлення), не є високоприбутковим і збільшення вартості їх продуктів на 20% (розмір ПДВ), відверне частину клієнтів, що призведе до зниження доходів українських компаній, а відтак і їх податкоспроможності [4].

З метою формування податкових надходжень слід не лише скорочувати податкові пільги, а насамперед шукати шляхи розширення податкової бази. Позитивним кроком у цьому напрямку стало впровадження з 1 квітня 2023 р. закону про е-резидентство, згідно якого іноземні ІТ-спеціалісти, за винятком громадян Росії та країн, що входять у «сірий» чи «чорний» список FATF[2], зможуть ставати підприємцями в Україні та сплачувати податки в держбюджет. Для цього їм необхідно зареєструватись в «Дії», пройти фінансову та безпекову перевірку. Статус е-резидента дозволяє сплачувати податки на пільгових умовах, а саме - стати платником єдиного податку третьої групи. Це передбачає сплату 5% доходу (якщо оборот не перевищує ліміти для ІІІ

[2] Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей - міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей

групи ФОП) та 15% (якщо ліміти перевищено). Заступник міністра цифрової трансформації з питань розвитку ІТ О. Борняков зазначив, що планується залучити таким чином близько 1000 е-резидентів. В середньому кожен е-резидент поповнюватиме бюджет України на 1000 дол США на рік. Отже в найближчий рік в міністерстві планують акумулювати в бюджет приблизно 1млн. дол США [5].

В той же час з точки зору формування бюджету України важливе значення має вирішення питання збереження вітчизняного податкового резиденства українців, які виїхали за кордон, серед яких, за оцінками IT Research Resilience, від 50 до 57 тисяч працівників індустрії ІТ індустрії (практично кожен 5 фахівець галузі) [1].

Перебування в Європі строком понад 183 днів може створити юридичну невизначеність в статусі податкової резидентності українських біженців та призвести до необхідності сплати податків в країні тимчасового перебування навіть без отримання там громадянства. Отримавши статус податкового резидента, українські біженці за кордоном повинні сплачувати податки до місцевих бюджетів, навіть якщо податки вже сплачені в Україні. Хоча інформація щодо зарплат, які біженці отримують від українських роботодавців на рахунки у вітчизняних банках, для іноземних податкових органів поки не доступна, після імплеменатції автоматичного обміну інформацією вони зможуть отримати таку інформацію з України.

Наразі лише Литва та Ірландія не вимагають змінювати податкове резиденство українських біженців-підприємців на час війни, навіть якщо вони будуть знаходиться у цих країнах більше 183 днів [6]. Відтак, українці, що виїхали до цих країн, зможуть зберегти податкову резидентність України та не сплачувати податки в країні перебування, якщо вони отримують їх із закордону. Що стосується інших країн, то експерти радять або змінювати країну свого тимчасового перебування кожні пів року, щоб іноземні податкові органи не змогли претендувати на стягнення податків, або надати докази наявності центру економічних інтересів в Україні, як-то сертифікат податкового резидента України, який зараз можна оформити онлайн, докази про наявність зареєстрованого в Україні ФОП (документи щодо реєстрації та податкові декларації) [7]. Разом з тим, ризик подвійного оподаткування доходів може спонукати українців відмовитись від роботи в Україні і шукати працевлаштування за кордоном, що в результаті призведе до вимивання вітчизняної податкової бази і до скорочення податкових надходжень.

Висновки

Підсумовуючи зазначене, слід відзначити серед позитивних змін в системі оподаткування ІТ індустрії за останній рік з точки зору розширення податкової бази, в першу чергу, запровадження е-резидентства для іноземних фахівців.

З 2023 р. відбулось скасування багаторічної пільги з ПДВ при постачанні програмної продукції. Такий захід, з одного боку, було обумовлено бюджетними міркуваннями, з іншого, - прагненням привести вітчизняне податкове законодавство у відповідність до європейських норм, де така пільга відсутня. Втім це може негативно позначитись на конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, тому це викликало неоднозначну реакцію, особливо з боку працівників ІТ індустрії.

Вимагає зусиль з боку українського уряду питання врегулювання статусу податкового резидентства для українців, які виїхали за кордон, але продовжують працювати віддалено з вітчизняними роботодавцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Донати, експорт та еміграція. Головні цифри ІТ за рік повномасштабного наступу Росії, 24 лютого 2023 р. https://itcluster.lviv.ua/donaty-eksport-ta-emigracziya-golovni-czyfry-it-za-rik-povnomasshtabnogo-nastupu-rosiyi/

2. В 2022 році ІТ-індустрія сплатила до бюджету України 32,2 млрд гривень податків, 31 січня 2023 р. https://lb.ua/economics/2023/01/31/544302_2022_rotsi_itindustriya_splatila.html

3. Технології втратили пільгу: як змінилася робота ІТ-бізнесу після повернення ПДВ, 20 лютого 2023 р. https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/20/697208/

4. ПДВ для ІТ-компаній з 2023 року — як зберегти бізнес, 14 лютого 2023 р. https://ain.ua/2023/02/14/pdv-dlya-it-kompanij-z-2023-roku-yak-zberegty-biznes/

5. В Україні сьогодні почав діяти закон про е-резидентство, 1 квітня 2023 р. https://lb.ua/economics/2023/04/01/550728_ukraini_sogodni_pochav_diyati_zakon.html

6. Українські ІТ-шники в Польщі зможуть платити податки в Україні, 18 липня 2022 https://finclub.net/ua/news/ukrainski-itshnyky-v-polshchi-zmozhut-platyty-podatky-v-ukraini.html

7. Мільйони українців ризикують заплатити податки зі своєї зарплати двічі. Як цього уникнути? Економічна правда, 12 жовтня 2022 https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/12/692515/

УДК 657

Лищенко О. Г.[1], Козирєва Є. О. [2]

[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2]студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ТОВАРИ, (РОБОТИ, ПОСЛУГИ)

З початком повномасштабного вторгнення сусідньої держави на територію України робота вітчизняних підприємств значно ускладнилися. У такі скрутні часи в контексті відновлення економіки особлива надія покладається на великий, середній та малий бізнеси, перед якими постала задача здійснення інтенсифікації виробництва та ведення євроінтеграційного курсу у своїй роботі. Оскільки дебіторська заборгованість має значну вагу в складі поточних активів і може суттєво впливати на фінансовий стан підприємств, є доцільним розглянути шляхи удосконалення ведення обліку дебіторської заборгованості за товари, (роботи, послуги) на українських підприємствах.

Дослідження проведено з використанням методу дедукції, синтезу, абстрагування, конкретизації та порівняння; на основі праць в частині питання регулювання організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та його удосконалення таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Ф.Ф. Бутинця, І.А. Бланка, А.В. Гриліцька, Г.С. П'ятигорець, О. Д. Дерев'янко, Н.А. Матицина, Т.К. Лагода, В.В. Сопка, С.Д. Батехіна та ін.

Фінансовий стан підприємств значною мірою залежить від ефективності управління дебіторською заборгованістю, яка становить питому вагу у їх балансі. Зважаючи на необхідний для країни розвиток відносин між українськими та міжнародними компаніями велику увагу під час розгляду шляхів вдосконалення роботи з вказаною заборгованістю слід приділити міжнародним стандартам обліку. За вказаних умов наближення у деяких аспектах національних стандартів до міжнародних значно підвищить ефективність роботи бізнесу.

Основним видом дебіторської заборгованості на підприємствах є дебіторська заборгованість за товари, (роботи, послуги), система обліку якої в Україні регулюється П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно нього дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Під дебіторами слід розуміти юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1]. У зарубіжних країнах не визначено окремого стандарту для регулювання зазначеної заборгованості. Натомість існує ряд документів, якими слід керуватися: МСБО 1 "Подання фінансових звітів", МСБО 16 "Основні засоби", МСБО 18 "Дохід", МСБО 32 "Фінансові інструменти: розкриття та подання", МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка", МСФЗ 9 "Фінансові інструменти", МСФЗ 7 "Фінансові інструменти: розкриття інформації". Згідно міжнародних стандартів, зокрема МСБО 39, дебіторська заборгованість є похідним фінансового активу з фіксованими платежами, що підлягають визначенню та не мають котиру-

вання на активному ринку. Різні трактування одного поняття за національними стандартами та міжнародними вже вказують на існування суттєвих відмінностей у регулюванні дебіторської заборгованості[2].

Основні відмінності між національними та міжнародними стандартами в частині обліку дебіторської заборгованості наявні в її оцінці та визначенні резерву сумнівних боргів, на що варто звернути особливу увагу. Згідно МСБО та МСФЗ підприємства не зобов'язані створювати резерв сумнівних боргів. Умовою визнання сумнівної заборгованості за МСБО 39 може бути: порушення контракту; значні фінансові труднощі емітента або боржника; стає можливим, що позичальник оголосить банкрутство або іншу фінансову реорганізацію; зникнення активного ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів [2]. Натомість за П(С)БО 10 заборгованість визнається, якщо є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності [1].

Стандарти також не передбачають й окремі методи для визначення його величини. На зарубіжних підприємствах визначення величини резерву покладається на професійну думку фахівця. Здебільшого нарахування резерву здійснюється в процентному відношенні від виручки за період. Такий варіант розрахунки є менш трудомістким за вітчизняні, але не менш ефективним. Згідно міжнародної практики після нарахування резерву дебіторська заборгованість поділяється на кілька груп залежно від періодів відстрочки і нарахування резерву в процентному відношенні, визначеному для кожної групи. Поділ заборгованості на групи є необхідним для підприємств кроком, який дозволяє вести аналітичний облік заборгованості більш ефективно, що дозволить виконувати управлінські задачі з найменшими затратами. Для відображення поділу контрагентів на групи за терміном погашення боргу доцільно використовувати такі аналітичні рахунки: 361-1 для групи з відстрочкою до 10 днів; 361-2 для групи з відстрочкою до 1 місяця; 361-3 для групи з відстрочкою від 1 до 2 місяців; 361-4 для групи з відстрочкою від 2 до 3 місяців; 361-5 для групи з відстрочкою платежу від 3 до 6 місяців; 361-6 для групи з відстрочкою від 6 місяців до 1 року.

На шляху до вдосконалення обліку дебіторської заборгованості українським підприємствам слід використати досвід зарубіжних колег в частині формування резерву сумнівних боргів, а саме врахувати його залежність від розмірів підприємства, обсягів та характеру діяльності. Створювати ж резерв сумнівних боргів за результатами проведеної інвентаризації дебіторської заборгованості за товари, (роботи, послуги) в кінці року перед складанням звітності й використовувати його протягом звітного року. Рішення про запровадження змін слід зважити, беручи до уваги характеристику власного підприємства, його мету та поставлені перед ним задачі. Запровадження роботи за новими нормами відображається в обліковій політиці.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що ефективність ведення обліку дебіторської заборгованості, що має вплив на фінансовий стан підприємства, значною мірою впливає на успішність євроінтеграції українського бізнесу, його розвитку та стійкості до зовнішніх чинників. Відмінність вітчизняного обліку дебіторської заборгованості від міжнародного є наявність чіткої регламентації та відсутність альтернативи для підприємства, а також те, що міжнародні стандарти розглядають дебіторську заборгованість більш широко з урахуванням тривалого досвіду співпраці з іноземними контрагентами. Вивчення міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, їх адаптація під український бізнес допоможе зменшити трудомісткість управлінських завдань та підвищити ефективність управління дебіторської заборгованості .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]: Наказ МФУ [затверджений 08.10.1999р. № 237]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text

2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: редакція станом на 17.10.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 28.07.2020).

УДК 336.226.331:339.9
Помулєва В.М.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ТЕНДЕНЦІЙ

Акцизний податок щороку потерпає змін, не виняток і період воєнного часу. Це чи не єдиний податок, у якому розширення бази оподаткування, механічне підвищення ставок відразу ж призводить до збільшення податкових надходжень без соціально-економічних спротивів, оскільки специфічний акциз класично призначається на споживання високорентабельних, монопольних товарів і товарів, які шкодять життю та здоров'ю громадян, до яких належать і тютюнові вироби.

Особливості акцизного оподаткування тютюнових виробів визначає стаття 221 ПКУ, відповідно до якої обчислення сум податку з тютюнових виробів здійснюється одночасно за адвалорними та специфічними ставками.

Водночас, сума акцизного податку, обчислена одночасно за встановленими адвалорною та специфічною ставками, не повинна бути меншою встановленого мінімального акцизного податкового зобов'язання.

Специфічна ставка встановлена у гривнях за 1000 шт. сигарет/сигарил, адвалорна - у відсотках від максимальної роздрібної ціни.

Ставка мінімального податкового зобов'язання за своєю природою також є специфічною.

Наявність мінімального податкового зобов'язання означає, що платник податку має розрахувати податкове зобов'язання шляхом додавання сум, обчислених окремо за кожною ставкою: суми податку на основі специфічної ставки (2257,4 грн./1000 шт. у 2023 р.) та адвалорної (12% від задекларованої максимальної роздрібної ціни).

Таким чином, для держави застосування механізму мінімального податкового зобов'язання є своєрідною гарантією отримання стабільних надходжень від акцизного податку.

У разі виробництва на митній території України тютюнових виробів чи ввезення таких товарів на митну територію України платники податку зобов'язані забезпечити їх маркування марками встановленого зразка, які є підтвердженням сплати податку та легальності ввезення.

Втім, згідно з п. 222.1.2 ПКУ, суми податку з урахуванням мінімального акцизного податкового зобов'язання із сплати акцизного податку на тютюнові вироби та ставок податку, діючих відповідно до норм цього Кодексу, виробниками тютюнових виробів сплачуються до бюджету протягом п'ятнадцяти робочих днів після отримання марок акцизного податку з доплатою (у разі потреби) на день подання податкової декларації.

Тобто, для виробників/імпортерів тютюнових виробів встановлено авансовий платіж по акцизному податку за продукцію, яка ще не реалізована.

Варто зауважити, що такий порядок сплати акцизного податку не відповідає сутності акцизного податку як непрямого податку на споживання. Крім цього, він не відповідає практиці оподаткування тютюнових виробів акцизним податком у країнах ЄС, де сплата акцизного податку відбувається після фактичної реалізації тютюнових виробів, виходячи із вимог статті 7 Директиви Ради 2008/118/ЄС від 16 грудня 2008 року про загальний режим акцизних зборів, відповідно до якої акцизний податок виникає у момент випуску для споживання.

Крім акцизу, який сплачують виробники/імпортери підакцизних товарів, з 2015 року було запроваджено акцизний податок за ставкою 5% з роздрібного продажу, який за змістом є додатковим адвалором, оскільки сплачується як відсоток від кінцевої вартості тютюнових виробів (з урахуванням ПДВ). МРЦ не враховує у своєму складі акцизний податок.

Платниками такого «роздрібного» акцизу є суб'єкти роздрібної торгівлі. Роздрібні продавці тютюнових виробів не мають права реалізувати їх за ціною, вищою за максимальну роздрібну ціну, збільшену на 5%-вий акцизний податок.

Варто зазначити, що 5%-вий акцизний податок із роздрібного продажу підакцизних товарів, зокрема, тютюнових виробів, сплачується до місцевих бюджетів.

Водночас, Законом України від 15.02.2022 № 2042 із змінами з 1 травня 2022 р. запроваджено новий механізм розподілу акцизного податку з роздрібного продажу тютюнових виробів між бюджетами місцевого самоврядування. Такий механізм зарахування до місцевих бюджетів «роздрібного» акцизу затверджено Постановою КМУ від 03.05.2022 № 515 «Деякі питання зарахування акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах». Зарахування акцизу залежно від обсягів реалізації тютюнових виробів на території територіальних громад здійснюватиметься казначейськими органами автоматично. Частки співвідношення вартості реалізованих тютюнових виробів на відповідній території за звітний місяць до загальної вартості реалізованих виробів за цей місяць загалом по Україні визначатиме ДПС України щомісячно на підставі даних реєстраторів розрахункових операцій.

Із внесенням змін до Бюджетного кодексу України з 01.05.2022 р. набували чинності норми Закону України від 30 листопада 2021 року №1914-IX «Про внесення змін до ПКУ та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» обов'язок сплати 5 % акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання (далі – СГ) роздрібної торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, переходить від суб'єктів господарювання роздрібної торгівлі до виробників та імпортерів таких виробів.

Між тим, Україна в рамках Угоди про Асоціацію з країнами ЄС взяла на себе зобов'язання наблизити ставки акцизного податку до рівня ЄС, та згідно з Директивою 2011/64/ЄС мінімальний рівень акцизного податку до 2025 року має збільшити до 90 євро за 1000 штук сигарет.

Згідно з чинним семирічним планом підвищення акцизів на тютюнові вироби, ухваленим ще у 2017 р., акциз продовжує щороку зростати на 20%, щоб вийти на мінімальне значення, яке діє в країнах ЄС.

За перший 2018 рік специфічний акцизний податок на сигарети виріс на 30%, у 2019 році специфічний акциз збільшився у два етапи – на 20% з 1 січня 2019 року та на 9% з 1 липня 2019 року, а починаючи з 2020-го і до 2025 р. , поступове збільшення ставки на 20% щороку.

Такі кроки необхідні з огляду на євроінтеграційні процеси в Україні, а також з метою зменшення контрабанди дешевих українських сигарет до країн Європи.

Водночас, деякі громадські організації пропонують додатково до щорічних 20%, одноразово підвищити акцизи на тютюнові вироби до рівня інфляції.

Підвищення ставок акцизу, насамперед, збільшує податкові надходження до бюджету країни у стані війни, адже акцизний податок є одним із найбільших джерел доходів.

Пильна увага податківцями приділяється сфері обігу підакцизної групи товарів, зокрема, і тютюнових виробів. У той час, коли всі податкові перевірки були зупинені у перший місяць воєнного стану, вже з другої половини березня (на підставі Закону № 2120, що набрав чинності 17.03.2022 р.) припинено мораторій на проведення фактичних перевірок щодо дотримання вимог Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального».

Крім цього, подальші зміни в оподаткуванні тютюнових виробів запропоновані окремими проектами законів, - щодо середньої роздрібної вартості, заборони оплати алкоголю, пального і тютюну готівкою, впровадження е-акцизу, впровадження акцизу на газовані напої тощо.

Ініціатори реформи вважають, що збільшення акцизних податків та виведення ринку тютюнових виробів з тіні буде одним із компенсаторів, який дозволить зберегти надходження до бюджету.

Таким чином, в Україні в оподаткуванні тютюнових виробів акцизним податком використовується досить складна система ставок, яка не дозволяє однозначно оцінювати вплив законодавчих змін на обсяги бюджетних надходжень.

Уряду необхідно шукати можливість скасування акцизу з роздрібного продажу, що дозволить ліквідувати практику подвійного оподаткування.

Крім того, потребує перегляду механізм сплати акцизного податку в авансовій формі, зокрема перенесення обов'язку зі сплати акцизу у момент придбання акцизних марок на момент продажу підакцизного товару кінцевому споживачу.

При цьому, на наше переконання, значний потенціал додаткових надходжень до держбюджету України криється у детінізації тютюнової галузі. Саме тому потрібні дієві заходи активізації боротьби з нелегальним обігом тютюнових виробів з метою створення рівних умов ведення бізнесу.

УДК 336.2
Помулєва В.М.1, Полякова А. О. 2
[1] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ПОДАТКОВА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком великої війни Україна опинилася в складній ситуації: податкові надходження скоротилися і водночас виникла потреба в рази збільшити фінансування оборони. Також зросла кількість людей, яким потрібна підтримка держави. Перш за все, це внутрішньо переміщені особи і безробітні. При цьому можливості українського уряду залучати кошти на зовнішньому та внутрішньому ринках зменшилися [1].

Саме тому істотно важливо не лише зміцнити армію, а й підтримати економіку країни, створити умови для роботи бізнесу, наповнити бюджет, забезпечити робочі місця.

Так, з перших тижнів російського вторгнення, Верховна Рада України з березня 2022 року ухвалила цілу низку законів, норми яких спрямовані на забезпечення підтримки громадян та бізнесу з метою зменшення податкового навантаження на діяльність суб'єктів бізнесу та стимулювання його розвитку.

Зокрема, це Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX від 03.03.2022 [2] (далі – Закон 2118), Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX від 15.03.2022 [3] (далі – Закон 2120), Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» № 2142-IX від 24.03.2022 [4] (далі – Закон 2142), Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» № 2115-IX від 03.03.2022 [5] (далі – Закон 2115), та інші.

Перш за все змін зазнали процедури адміністрування податків і зборів, обліку платників податків, податкового контролю та відповідальності платників податків. Зокрема, відтерміновано строки сплати податків та подання податкової звітності, строки реєстрації податкових накладних, звільнено від відповідальності платників за неподання звітності та несвоєчасну сплату податків, за незастосування реєстраторів розрахункових операцій тощо, запроваджено мораторій на податкові перевірки. Варто зазначити, що Законом 2118 був встановлений мораторій на проведення будь-яких перевірок з питань оподаткування.

Подальші зміни, внесені до ПКУ Законом 2120, Законом 2142, Законом № 2260 від 12.05.2022 р. (набрання чинності з 27.05.2022 р.), Законом № 2719 від 3.11.2022 (набрання чинності з 25.11.2022 р.), Законом України № 2173 від 01.04.2022 р. торкнулися відновлення одних видів перевірок та суттєвого розширення підстав для проведення інших. І вже з 27.05.2022 р. дозволено

всі фактичні та камеральні перевірки, а також документальні позапланові (за визначених підстав). Між тим, на розгляді знаходиться законопроєкт № 8401 від 31 січня 2023 року, яким передбачається відновлення планових перевірок вже 31.07.2023 р.

Низку змін до ПКУ було прийнято щодо оподаткування та звітності фізичних осіб - підприємців (далі – ФОП). Так, врегульовані питання сплати єдиного податку (далі – ЄП) та ЄСВ фізичними особами - підприємцями, що є платниками єдиного податку, визначені особливості подання звітності на період воєнного стану. Для ФОП, платників ЄП першої та другої групи, на період з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану на території України, надано право не сплачувати єдиний податок. З 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після припинення воєнного стану надано право не нараховувати та не сплачувати ЄСВ за себе. Тобто ФОП, які є платниками єдиного податку 1 та 2 групи, мають право не сплачувати ЄП та ЄСВ за себе в зазначених вище періодах. Варто звернути увагу, що це є правом, а не обов'язком таких осіб, і рішення щодо сплати ЄП чи ЄСВ така особа приймає самостійно.

Введений єдиний податок за ставкою 2 % від обороту для бізнесу (формат єдиного податку третьої групи), як альтернатива сплати ПДВ та податку на прибуток, для компаній та фізичних осіб з оборотом до 10 млрд. грн. на рік (з квітня ліміт щодо обороту скасовано).

Крім того, з 1 березня 2022 р. скасовано плату за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за землі, що розташовані на територіях бойових дій/тимчасово окупованих, а також які засмічені вибухонебезпечними предметами. Дана норма буде діяти до 31 грудня року, наступного за роком, у якому скасують воєнний стан. За 2022 та 2023 податкові (звітні) роки не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов’язання за земельні ділянки, що розташовані на вказаних вище територіях.

Аналогічно із землею, за об’єктами оподаткування, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, також звільнено від сплати екологічного податку за 2022 рік.

Ключовою умовою, за якою у платників податків у період дії воєнного стану в Україні виникає право не нараховувати та не сплачувати вказані податки, є визначений Кабінетом Міністрів України перелік таких територій. Проте й тут платники стикнулися з проблемами, адже КМУ так і не визначив такий перелік, а перелік, затверджений Мінінтеграції постійно зазнавав змін, до того ж за роз’ясненнями податківців не поширюється на податкові правовідносини. Тому де-факто аграрії все одно мали розрахувати та сплатити ці податки.

У зв’язку з такими колізіями 11.04.2023 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» № 2911, яким унормовано звільнення від вказаних податків у 2022 р. та на поточний 2023 р.

З 5 квітня Верховна Рада звільнила імпорт товарів в Україну від ввізного мита та ПДВ для платників ЄП першої-третьої групи, які сплачують податок за ставкою 2% від обороту, а також встановила спрощену процедуру розмитнення для таких товарів (Закон № 2142). Також повністю звільнено від оподаткування імпорт транспортних засобів громадянами та суб'єктами спрощеної системи [4].

У червні 2022 р. Законом України від 21.06.2022 № 2330-IX «Про внесення змін до ПКУ щодо створення сприятливих умов для діяльності індустріальних парків в Україні» запроваджені податкові пільги для індустріальних парків. Насамперед це звільнення від оподаткування ПДВ та ввізним митом імпорту нового обладнання, звільнення від податку на прибуток протягом десяти років та надання права органам місцевого самоврядування встановлювати пільгові ставки податку на нерухомість і плати за землю (крім земель, нормативна грошова оцінка яких не виконана).

Попри складну ситуацію, з травня Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» № 2260 від 12.05.2022 р., передбачено відновлення податкового обов'язку подання звітності, сплати податків та реєстрації податкових накладних (далі – ПН) і розрахунків коригувань до них у ЄРПН для платників, які мають можливість своєчасно це робити. ПН, не зареєстровані раніше, потрібно було зареєструвати до 15.07.2022 р., а несплачені податки сплатити до 31.07.2022 р. Разом з відновленням роботи СЕА ПДВ, загострилася і проблема блокування реєстрації ПН в ЄРПН, яка набула масового характеру, та часто необґрунтованою.

З метою сприятливих умов для надання благодійної допомоги у воєнний час, парламент передбачив податкові пільги для організацій, які надають благодійну допомогу. Для прикладу, пальне, передане ЗСУ або ТРО, а також гуманітарна допомога не підлягає оподаткуванню ПДВ [1].

Зниження податкового тиску на громадян відзначається деякими пільгами з ПДФО щодо благодійної допомоги. Так, не оподатковується податком на доходи фізичних осіб та військовим збором цільова благодійна допомога, що надається учасникам бойових дій, особам, які проживають у зоні бойових дій, внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від нападів агресора, а з вересня звільнена від оподаткування благодійна допомога, яка

виплачується сім'ям поранених і загиблих учасників бойових дій. Змінами також визначено перелік послуг і коштів, які не включаються до оподатковуваного доходу волонтера чи учасника неурядової організації, якщо вони отримані від цієї організації.

Варто зауважити, що у 2022 році дозволяється податкова знижка на суму благодійної допомоги в розмірі, що не перевищує 16% річного доходу замість 4%. Отже, громадяни, які надавали благодійну допомогу протягом 2022 року, можуть подати у 2023 р. до ДПС декларацію та повернути частину сплаченого ними податку на доходи.

Наразі економічна ситуація в країні залишається вкрай складною, щомісячний дефіцит бюджету вимірюється мільярдами доларів. Завдяки фінансовій підтримці міжнародних партнерів, Україна здатна покривати значну частину своїх соціальних витрат, але міжнародна допомога не йде на фінансування оборони та безпеки. Тому податкові доходи держави мають велике значення, адже за їх рахунок йде фінансування оборонного сектора.

Тож уряд вирішив скасувати деякі запроваджені раніше пільги (до закінчення дії воєнного стану): з 1 липня повернули мита та ПДВ на імпорт товарів, зокрема автомобілів, які були скасовані Законом 2142; Законом 2618 від 21.09.2022 р. були також повернуті акцизи на пальне (хоча їх розмір зменшили), при цьому знижена ставка ПДВ залишилась без змін на рівні 7%. Такі ставки діють до кінця військового стану, але не пізніше 1 липня 2023 року. Після цього ставка ПДВ повернеться до рівня 20%, якою вона була до запровадження пільг у березні, а акцизи – до 213 євро та 140 євро за 1000 л на бензин і дизель відповідно.

Запроваджені урядом податкові пільги з одного боку, захистили підприємницький сектор, але, з іншого, зменшили надходження до бюджету.

Наприклад, сума пільг із ввізного мита, акцизу та ПДВ на ввезення автомобілів за три місяці становила 26,1 млрд. грн., у 14,8 млрд. грн. обійшлися пільги на пальне – нульовий акциз та зниження ПДВ до 7% [1].

Окремі звільнення законотворців є необґрунтованими та невиправдними, як, наприклад, надання можливості переходу на сплату 2% від обороту особам, які організовують азартні ігри, виробляють та продають ювелірну продукцію, займаються фінансовою діяльністю, а також великим підприємствам.

Зважаючи на зобов'язання української влади відповідно до Меморандуму з МВФ узгодити податкове законодавство з нормами ЄС, вже підготовлено і передано на розгляд законопроєкт, який має повернути оподаткування до довоєнного стану вже з 1 липня 2023 р., зокрема, і скасування єдиного податку у розмірі 2%. Це може призвести до порушення принципу стабільності, і додаткових труднощів для платників податків.

Отже, як бачимо, інтенсивність нормотворчої роботи законодавців дуже велика. Законодавство зазнало багато змін, і продовжує змінюватися, тому платникам вкрай важливо постійно стежити за всіма нормативними новаціями у сфері податків і вчасно коригувати свою роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гришко А., Бетлій О. Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути? Економічна правда. 18 жовтня 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 року № 2118-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 року № 2142-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text

5. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 року № 2115-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text

УДК 338.5:346.6:657

Помулєва В.М.[1], Никоненко Т.А. [2]
[1] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ТОРГОВА НАЦІНКА: ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ І ОБЛІКУ

Торгова націнка є однією з найважливіших показників в комерційній діяльності підприємств. Правильність відображення та списання у бухгалтерському обліку торговельної націнки з метою визначення фінансового результату має для підприємств роздрібної торгівлі важливе значення.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про ціни і ціноутворення» [1] торговельна надбавка (націнка) – це сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються у процесі його продажу (реалізації) у роздрібній торгівлі та прибутку. Тобто, витрати, пов'язані зі збутом, вимірю-

ються торговою націнкою лише як різницею між ціною продажу кінцевому користувачеві і ціною, сплаченою виробникові першим покупцем.

Торгова націнка (далі – ТН) визначається як різниця між продажною вартістю товарів і первісною вартістю. Націнка на товар чи послугу повинна бути достатньою, щоб покрити всі операційні витрати та отримати прибуток, що є кінцевою метою будь-якого бізнесу. Отже, торгова націнка є сумою витрат, пов'язаних з обігом товару, яку продавець нараховує при його продажу (реалізації) в роздрібній торгівлі з метою отримання прибутку. Цей термін використовується тільки в роздрібній торгівлі, оскільки для оптової торгівлі передбачений інший термін - "постачальницько-збутова націнка".

За законом, в Україні бізнес може самостійно встановлювати ціни на свої товари та послуги (ст. 11 ЗУ «Про ціни та ціноутворення»). Винятком є деякі соціально значущі групи товарів, вартість яких може регулювати держава. Продавці самостійно встановлюють вільні ціни на товари в залежності від кон'юнктури ринку та інших факторів, за винятком тих, на які встановлено державні регульовані ціни.

Згідно з п. 22 НП(С)БО № 9, підприємства, що мають значну і змінну номенклатуру товарів з приблизно однаковим рівнем торгової націнки, можуть застосовувати метод обліку за цінами продажу [2]. При цьому на субрахунку 282 відображається продажна вартість товарів, що складається з первісної вартості товарів та суми торгової націнки.

При надходженні товарів підприємство відображає в обліку і суму ТН.

На практиці існує два підходи до формування торгової націнки:

1) прямий - наказом (розпорядженням) керівника встановлюється розмір торгової націнки на товари. Зазвичай, такий розмір установлюється у відсотках до первісної вартості товарів;

2) зворотній розрахунок - спочатку встановлюється продажна вартість товару, а потім зворотним рахунком визначається сума торгової націнки [3].

Однак, доцільність вибору конкретного способу визначення суми торгової націнки залежить від особливостей підприємства та його товарів.

Перший спосіб підходить для підприємств, у яких невелика кількість товарів зі стабільним рівнем торгової націнки. Зворотний розрахунок підходить для підприємств з великою кількістю товарів з різним рівнем торгової націнки.

Традиційно багато питань у бухгалтерів торгових підприємств викликає саме порядок розрахунку націнки. Для того, щоб покрити витрати, й отримати прибуток, фахівці пропонують різні методи визначення рівня ТН. Втім найпростішим є пасивний – орієнтуватися на ціни конкурентів.

На нашу думку, для визначення вигідної торгової націнки на товари підприємству необхідно вивчити внутрішнє та зовнішнє середовище його діяльності і розробити стратегічний план на основі цього дослідження. Одним із

головних етапів побудови стратегічного плану є планування торгової націнки. Рентабельність є показником, що характеризує і показує результат діяльності підприємства, а на основі її можна розрахувати приблизний плановий показник торгової націнки.

Наприклад, за даними звіту підприємства за поточний рік, воно реалізувало товарів на 2 500 000 грн. (без ПДВ), а собівартість реалізованих товарів становила 1 900 000 грн. Витрати на збут склали 150 000 грн., адміністративні витрати - 85 000 грн., інші витрати - 50 000 грн. Тоді прибуток підприємства складе: 2 500 000 - 1 900 000 - 150 000 - 85 000 - 50 000 = 315 000 грн.

Рентабельність становитиме:

315 000 / (1 900 000 + 150 000 + 85 000 + 50 000) * 100% = 14,42%.

Для того, щоб рентабельність підприємства у наступному році становила хоча б 14,42%, підприємство повинно встановити торгову націнку не менше 31,6% ((2 500 000 - 1 900 000) / 1 900 000 * 100%).

Також на сьогоднішній день важливим є питання обліку торгової націнки, де існує багато недоліків та суперечностей. А від цього залежить забезпечення своєчасного й точного виявлення фактичної собівартості реалізованих товарів і їх залишку, а також визначення та відображення в бухгалтерському обліку фінансових результатів торговельної діяльності. Тому підприємствам роздрібної торгівлі не слід поверхнево відноситися до процесу обліку торгових націнок.

Планом рахунків для відображення в обліку торгової націнки підприємства передбачено пасивний субрахунок 285 «Торгова націнка».

Порядок бухгалтерського обліку торгової націнки наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Відображення в обліку торгової націнки

Зміст господарської операції	Дт	Кт
Одержано товар від постачальника	282	631
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ	641	631
Нараховано торгову націнку на товар	282	285
Отримано в касу виручку від продажу товару	301	702
Відображено суму податкового зобов'язання з ПДВ у сумі доходу від реалізації	702	641
Списано торгову націнку реалізованого товару (методом червоного сторно)	282	285
Списано собівартість реалізованого товару	902	282

Основою оцінки вибуття товарів за цінами продажу є розрахунок середнього відсотка торгової націнки на реалізовані товари і зрештою собівартості реалізованих товарів [3].

Сума торгової націнки на реалізовані товари розраховується за такою формулою:

$$Тн.реал = Треал \times Втн, \quad (1)$$

де Тн.реал — сума торгової націнки на реалізовані товари; Треал — продажна вартість реалізованих товарів; Втн — середній відсоток торгової націнки.

Згідно з пунктом 22 НП(С)БО 9 [2] середній відсоток торгової націнки визначається за формулою (2):

$$Втн = ((Сп\ 285 + Ок\ 285) / (Сп\ 282 + + Од\ 282)) \times 100\%, \quad (2)$$

де Втн – середній відсоток торгової націнки; Сп 285 – сума залишку торгових націнок на початок звітного місяця; Ок 285 – сума торгових націнок у продажній вартості товарів, отриманих у звітному місяці (обороти кредитові рах. 285); Сп 282 – сальдо за дебетом рахунка 282 (сума залишку товарів на початок періоду); Од 282 – обороти за дебетом рахунка 282 (вартість товарів, які надійшли протягом звітного періоду).

Згідно з п. 22 НП(С)БО 9 [2] різниця продажної вартості і суми торгової націнки на ці товари дорівнює собівартості реалізованих товарів.

На сьогодні в Україні, під час дії воєнного стану, діє державне регулювання цін на соціально значущі продукти харчування, бензин і дизель, а також основні лікарські засоби.

Основний закон, який стосується державного регулювання, – це закон "Про ціни та ціноутворення". Він передбачає регулювання на соціально значущі продукти та товари.

Якщо говорити про способи державного регулювання цін на соціально значущі продукти та товари, то серед них можна виокремити, по-перше, обмеження торговельної надбавки. Другий спосіб — це декларування цін.

Перелік соціально значущих продуктів харчування, ціни на які регулюють, визначений постановою КМУ від 22.04.2020 р. № 341, яка була видана ще на початку пандемії. Відповідно до цієї постанови, до категорії соціально значущих відносять сімнадцять товарів, з яких дванадцять – харчові продукти. На всі ці продукти ціни встановлюються шляхом їх декларування.

Відомості автоматично вносяться до Реєстру роздрібних цін на товари, який ведеться в електронному вигляді Держпродспоживслужбою.

Наразі, обов’язковому декларуванню підлягають зміни роздрібних цін у разі їх підвищення на 5 і більше % виключно на товари, що мають істотну соціальну значущість.

На частину з соціально значущих товарів встановлено граничний рівень торговельної надбавки (націнки) в розмірі не більш ніж 10% з урахуванням рекламних, маркетингових послуг, послуг з підготовки, обробки, пакування, інших послуг, пов'язаних з реалізацією відповідних товарів кінцевому споживачу.

Гранична торговельна надбавка (націнка) є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час реалізації товару в роздрібній торгівлі. Позаяк торговельна надбавка 10% є граничною, то СГ може встановлювати й меншу надбавку, ніж 10%.

Як бачимо з визначення торговельної надбавки, вона включає витрати на збут і має давати операційний прибуток, тобто покривати ще й адміністративні та інші операційні витрати суб'єкта господарювання. Торговельна надбавка не включає ПДВ.

В Україні регульованими є також тарифи на комунальні послуги.

На період воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 "Про введення воєнного стану в Україні", обласні військові адміністрації разом з Національною поліцією, Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками забезпечують контроль за встановленням суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі цін на товари відповідно до переліку, визначеного постановою КМУ від 6 березня 2022 р. № 223 «Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548».

До того ж з 16 квітня такі повноваження надані і податковим органам. Податкові органи здійснюють контроль за дотриманням платниками податків вимог законодавства щодо встановлених державою фіксованих цін, граничних цін та граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) шляхом проведення фактичних перевірок.

Чи продавати соціально значущі товари з націнкою до 10%, СГ має вирішити самостійно. Також можливим є рішення, коли збитки від продажу регульованої категорії товару покриваються за рахунок прибутку від продажу інших категорій цього самого товару або інших товарів.

Отже, встановлення оптимального, обґрунтованого рівня торгової націнки забезпечить підприємствам зростання обсягу товарообігу, оптимізації витрат обігу та збільшення чистого прибутку.

Для ефективного управління торговою націнкою необхідно проводити її аналіз та планування. Аналіз торгової націнки дозволяє визначити її рівень в порівнянні з конкурентами на ринку та зважити витрати. Планування торгової націнки передбачає визначення необхідного рівня прибутковості та врахування ризиків, пов'язаних з коливанням цін на закупівлю товарів та інші фактори.

Також підприємствам слід приділяти особливу увагу тим недолікам і суперечностям, які виникають в процесі обліку торгової націнки. Облік торгової націнки є важливою складовою бухгалтерського обліку для торгових підприємств. Підприємствам, що реалізують товари, на які державою встановлено граничний розмір торгової націнки, враховуючи вимоги законодавства стосовно контролю з боку держави за рівнем цін, слід відкривати аналітичні рахунки до субрахунків 282 і 285.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про ціни та ціноутворення : Закон України від 21 червня 2012 року № 5007-VI URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/5007-17.

2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року № 246 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99/conv.

3. Біляєва О. Облік товарів у роздробі / О. Біляєва // Бухгалтерський тиждень. 2017. № 19-20. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/bn/2017/may/issue-19-20/article-27328.html

УДК 336.225.673

Помулєва В.М.[1], Замирайло М.М.[2]
[1] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ПОДАТКОВІ ПЕРЕВІРКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД ЗАБОРОНИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ

За час дії воєнного стану законодавство щодо податкових перевірок неодноразово зазнавало змін і доповнень. Від повної заборони всіх видів перевірок до повного відновлення одних видів та суттєвого розширення можливості проведення інших.

Відповідно до п. 75.1 ст. 75 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) контролюючі органи мають право проводити камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки [1].

Законом № 2118 від 3.03.2022 р. (набрав чинності з 7.03.2022) внесені зміни до підрозділу 10 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України, його доповнено статтею 69, зокрема п. 69.2, яким визначено, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються. Тобто ведено мораторій всі види податкових перевірок.

Та тривала така заборона недовго, вже буквально за кілька тижнів у ній почали з'являтися винятки. Спершу, заборону зняли з окремих камеральних перевірок та всіх фактичних перевірок. Пізніше переглянули це рішення та

було вирішено відновити проведення всіх видів камеральних перевірок та вивели з-під мораторію документальні позапланові перевірки.

Також положеннями Закону № 2118 було передбачене звільнення платників податків від відповідальності за порушення податкового законодавства за певних умов.

Вже з другої половини березня (на підставі Закону № 2120, що набрав чинності 17.03.2022 р.) припинено мораторій на проведення фактичних перевірок з будь-яких питань та камеральні перевірки щодо бюджетного відшкодування ПДВ.

Разом з тим, Закон № 2120 доповнив перелік підстав для проведення фактичних перевірок. А саме, додатковою підставою для такої перевірки може бути інформація про можливі порушення платником законодавства щодо забезпечення можливості проведення розрахунків за товари (послуги) з використанням електронних платіжних засобів, тобто щодо можливості розраховуватися банківською карткою.

Закон № 2120 визначив низку змін, що стосуються відповідальності за податкові правопорушення, зокрема скасована заборона на застосування штрафів у разі виявлення порушень за результатами проведення вказаних вище фактичних та камеральних перевірок (крім винятків, окремо передбачених законом). Позитивним моментом є скасування пені за порушення податкового законодавства, а також заборона застосування санкцій за порушення порядку здійснення розрахункових операцій, крім санкцій за порушення порядку здійснення розрахункових операцій при продажу підакцизних товарів.

Законом № 2142 від 24.03.2022 (набрав чинності 05.04.2022), відновлено камеральні перевірки податкових декларацій платників єдиного податку четвертої групи (сільськогосподарські товаровиробники).

Відповідно до норм Закону № 2260 від 12.05.2022 р. (набрання чинності з 27.05.2022 р.) п.п. 69.2 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Кодексу викладено у новій редакції, якою передбачено, що контролюючі органи можуть проводити будь-які фактичні перевірки та документальні позапланові перевірки за наявності таких обставин [2]:

- звернення платника податків;

- та/або з підстав, визначених п.п. 78.1.7 ст. 78 ПКУ (розпочато процедуру ліквідації, реорганізації або банкрутства), п.п. 78.1.8 ст. 78 цього Кодексу (заявлено до відшкодування з бюджету ПДВ та/або задекларовано від'ємне значення ПДВ більше 100 тис. гривень);

- та/або документальних позапланових перевірок платників податків, за якими отримано податкову інформацію, що свідчить про порушення платником валютного законодавства в частині дотримання граничних строків надходження товарів за імпортними операціями та/або валютної виручки за експортними операціями.

Таким чином, вже з 27.05.2022 р. дозволено всі фактичні та камеральні перевірки (без обмежень), а також документальні позапланові (за визначених підстав).

Документальні позапланові перевірки, які були розпочаті і незавершені до 24.02.2022 р., поновлені з набранням чинності Законом № 2260, тобто вже з 27.05.2022 р.

Законодавцем встановлена вимога щодо проведення/продовження документальної позапланової перевірки тільки у разі наявного безпечного доступу, допуску до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності, отримання доходів (прибутку) тощо; до документів, звітності та до проведення інвентаризації.

Однак, критерії такого безпечного доступу не визначені, отже, залишаються на розсуд податківців.

Законом № 2719 від 3.11.2022 (набрання чинності з 25.11.2022 р.) було розширено перелік підстав для проведення саме документальних позапланових перевірок під час воєнного стану, а документальні планові перевірки й надалі перебувають під забороною.

Додаткові підстави, які дають право на проведення документальних позапланових перевірок, після введення в дію Закону № 2719:

- неподання платником податків в установлений термін податкової декларації, розрахунків, звітності, яка необхідна для податкового контролю за трансфертним ціноутворенням;
- платником подано заперечення до акту перевірки;
- виявлено невідповідність акту перевірки вимогам законодавства;
- отримано інформацію, яка свідчить про невідповідність умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки»;
- неподання платником звіту про контрольовані операції тощо [3].

Отже, на кінець 2022 р. розширився перелік документальних позапланових перевірок, і фактично наразі проводяться майже всі види позапланових.

Відновлення саме фактичних і позапланових перевірок відбувається в силу того, що їх проводиться найбільша кількість.

Так, у довоєнному 2021 році планових перевірок проведено 3092, позапланових – 41950, фактичних – 26096.

Варто зазначити, що Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» № 2173 від 01.04.2022 р. на період дії воєнного стану надає додаткових повноважень податковим органам проводити перевірки щодо ціноутворення та застосування державних регульованих цін. Зокрема, податкові органи уповноважені проводити фактичні перевірки з питань дотримання платниками податків

встановлених державою фіксованих цін, граничних цін та граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) (у тому числі і за письмовим зверненням споживача).

В разі виявлення наведених порушень щодо платників податків застосовується фінансова відповідальність (штрафні санкції).

Щодо тривалості перевірок, то вони будуть проводитися у загальні строки, визначені ст. 82 ПКУ.

На період воєнного стану діють санкції за податкові правопорушення, але вони стали дещо м'якшими. Платник податку може уникнути фінансової відповідальності, якщо зможе довести, що порушення сталося внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажору). За несвоєчасне виконання податкових обов'язків до порушників будуть застосовані відповідні штрафні санкції.

На сьогодні передбачений Податковим кодексом України мораторій на проведення планових документальних перевірок все ще діє.

Проте у Верховній Раді обговорюється можливість його скасування вже з 1 липня 2023 року (проект закону № 8401 від 31 січня 2023 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану»). Ще одним компонентом, крім перевірок, буде відновлення з 1 липня відповідальності за невикористання реєстраторів розрахункових операцій у торгових точках.

Між тим, незважаючи на чинну заборону проведення документальних планових перевірок, на сайті ДПСУ вже опубліковано План-графік проведення документальних планових перевірок платників податків на 2023 рік.

Відновлення планових документальних перевірок викликано збільшенням витрат держави, необхідністю забезпечення додаткових джерел надходження коштів до бюджету, а також підтвердженням наміру згідно Меморандуму з МВФ щодо відновлення податкових перевірок.

Можемо зробити висновок, що в період воєнного стану діють усі основні види податкових перевірок, за виключенням документальних планових перевірок. Під час дії воєнного стану не потрібно забувати про наявність у платника податків права відстоювати свої законні інтереси. Наразі платникам слід ретельно дотримуватися податкового законодавстві та слідкувати за змінами у ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://docs.dtkt.ua/doc/1011.47.208?page=17

2. Воєнний стан: за яких обставин проводяться перевірки? URL: https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/632302.html

3. Податкові перевірки під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/216236_podatkov-perevrki-pd-chas-vonnogo-stanu

УДК 657:336.22: 334.72
Панченко О.М.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОБЛІКОВІ ТА ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ІННОВАЦІЙНОГО МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Післявоєнне відновлення України – складне та багатомірне завдання для кожного українця, місцевих громад та державних інституцій. Член-кореспондент НАН України, професор С. В. Іванов визначає: «Сьогодні, в найзагальніших рисах, відновлення економіки можна трактувати як комплекс заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на відновлення її конкурентоспроможності, налагодження виробництва, підвищення рівня життя людей і внутрішнього та зовнішнього попиту на основі інноваційних підходів і технологій» [1, с.78]. Він наголошує, що відновлення має відбуватися на основі розробки спеціальних програм, спрямованих на вирішення породжених війною різноманітних проблем. Аналіз інших публікацій різних авторів з теми відновлення України дозволяє впевнено стверджувати, що застосування інструментів програмного методу у майбутній розбудові нашої держави підтримується всіма дослідниками. Відмінності спостерігаються у змісті та напрямах післявоєнного відновлення.

Вважаємо, що одним з пріоритетних напрямів вказаних програм соціально-економічної відбудови України має стати комплекс заходів для створення умов стосовно розвитку сектору малого підприємництва, особливо його інноваційного прошарку. Адже потужний сектор малого підприємництва – це надійні підвалини для сталого розвитку будь-якої країни, формування впливового громадянського суспільства, джерело усіляких інновацій, нові робочі місця, наповнений пенсійний фонд, інструмент реалізації творчого начала у багатьох людей тощо.

Але за результатами вивчення низки проєктів з основних напрямів післявоєнної відбудови, оприлюднених для обговорення, складається враження, що саме цій аспект чомусь не врахований належним чином.

Наприклад, у класифікації головних напрямків відновлення Центру економічних та політичних досліджень, що анонсовані у роботі «Нарис про відбудову України» [2]. У Проекті Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки»), створеного при КМУ

України питанням розвитку сектору малого підприємництва прямо присвячено завдання 2.1 п.2.2.[3] Запропоновані заходи, нажаль, носять загальноописовий характер, що відразу викликає сумніви щодо дієвості такої програми саме у реалізації вказаного вище завдання. Крім того у програмі взагалі не розглядаються облікові та податкові інструменти стимулювання розвитку сектору інноваційного малого підприємництва. На нашу думку це потрібно виправляти.

У світі розроблені та успішно діють різноманітні обліково-податкові, які спрощують та роблять більш ефективним функціонування сектору малого бізнесу. Цей світовий досвід треба вивчати та адаптовано до умов українського соціально-економічного середовища комплексно впроваджувати.

При цьому слід врахувати особливості різних прошарків сектору малого підприємництва для створення системи найбільш дієвих інструментів державного впливу на їх діяльність та ділову активність. Серед податкових важелів пріоритетними мають бути не стільки пільги (костилі для слабких), скільки спрощення адміністрування оподаткування, спрямованого на зниження витрат часу та грошей конкурентоспроможних підприємців, у тому числі інноваційного сектору економіки, на ведення обліку та звітності.

Наприклад, впровадження системи податкових забезпечень в обліку - це приклад такого спрощення. Завдяки застосуванню податкового забезпечення платник податку звільняється від необхідності щомісячно розраховувати величину податкових зобов'язань з урахуванням поточних показників доходів, витрат тощо. Податкове забезпечення виконує роль своєрідного амортизатора, який дозволяє рівномірно розподіляти в обліку очікувану величину витрат на сплату податків впродовж звітного періоду, що істотно знижує податкові ризики, фінансові ризики, зокрема, щодо погіршення фінансової стійкості підприємства через коливання ліквідності, обумовлені нестабільною сумою грошових виплат податкових зобов'язань та порушень ритмічності господарської діяльності. За підсумками звітного періоду величину податкових зобов'язань уточнюють та корегують відповідно до фактичних показників діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України [Текст] / С. В. Іванов // Економіка України. – 2019. – № 1. – С. 75–89

2. Нариси про відбудову України // Центр політичних та економічних досліджень, квітень 2022. URL: https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf

3. Проекті Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки») URL:

https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf

УДК 637.37:334.012.64
Панченко О.М.[1], Булат Д.А.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз- 612м НУ «Запорізька політехніка»

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

У сучасному світі розвинутий сектор цифрової економіки є одним з ключових факторів глобальної конкурентоспроможності та загального економічного зростання країни на інноваційних засадах, що є важливим фактором післявоєнного відновлення України. Цифрова економіка, як модель розвитку, передбачає, у тому числі, широке впровадження диджиталізації у повсякденні бізнес-процеси суб'єктів малого підприємництва (далі – СМП).

Диджиталізація вже сьогодні володіє потужним потенціалом, що надає при його реалізації шанс на досягнення і компаніями, і країнами лідируючих позицій за ключовими напрямами соціально-економічного розвитку [1, с.5].

Можна надати таке визначення поняттю «диджиталізація бухгалтерського обліку» у контексті потреб малого бізнесу – це процес переведення різноманітної економічної інформації у всіх її формах – у цифровий формат, зрозумілий сучасним гаджетам, для ведення бухгалтерського обліку та інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень СМП. Завдяки диджиталізації обліку підприємець отримує можливість швидко та ефективно отримувати та обробляти необхідну інформацію. Поєднуючи різну інформацію шляхом диджиталізації можна отримувати зручні сервіси, які будуть допомагати в управлінні бізнесом. Це дозволить спростити та здешевити бізнес процеси, що є важливими факторами розвитку сектору СМП у післявоєнному відновленню України.

Ключовим елементом дидижиталізації є автоматизація бухгалтерського обліку.

Згідно зі звітом компанії Grand View Research, світовий ринок програмного забезпечення для бухгалтерського обліку в 2020 році оцінювався в 11,8 мільярда доларів США, а до 2030 року очікується його зростання до 19,6 мільярда доларів США. Автоматизація бухгалтерського обліку може призвести до значного зниження витрат на персонал і зниження ризиків помилок в обліку. Понад 80% компаній у світі вже використовують будь-яку форму автоматизації в бухгалтерському обліку [2].

Застосування штучного інтелекту в бухгалтерському обліку потенційно здатне істотно знизити витрати і збільшити операційну ефективність та збільшить прозорість обліку.

У роботі «Knowledge and use of accounting software: evidence from Oman» обґрунтовано, що підприємства, які використовують продукти автоматизації бухгалтерського обліку, найчастіше можуть швидше адаптуватися до зміни ринкових тому, що продукти автоматизації бухгалтерського обліку дають змогу швидко отримувати актуальну інформацію про фінансовий стан підприємства та ухвалювати обґрунтовані рішення на її основі [3].

Глибинні наслідки цифровізації бухгалтерського обліку можливі за умови синергії нових концепцій обробки та передачі інформації: бухгалтерський облік господарських операцій в режимі реального часу (RTA); обмін електронними даними від первинних до звітних (EDI); розширена мова фінансової, управлінської, податкової звітності різних сфер бізнесу (XBRL); «хмарні технології» обчислення, облікові операції, що базуються на хмарах; штучний інтелект (AI) - модернізація математичного моделювання сучасними технологічними; інноваціями (оцінка запасів на складах за допомогою програмно керованих дронів); BigData - використання у розрахунках для підвищення ефективності, точності та швидкості; блокчейн - систематизація і ефективний контроль; м'які цифрові інфраструктури (інфраструктура ідентифікації та довіри інфраструктура відкритих даних, інфраструктура інтероперабельності, інфраструктура електронних розрахунків та транзакцій; інфраструктура електронної комерції та онлайн-взаємодії суб'єктів бізнесу [4].

Отже, диджиталізація бухгалтерського обліку для СМП - це сучасна необхідність, яка буде тільки посилюватися у процесі післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудзь О. Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2018. № 2 (24). С. 4–12.

2. Grand View Research. Global Accounting Software Market Size, Share & Trends Analysis Report By Deployment (Cloud, On-premise), By Application (BFSI, IT & Telecommunication, Manufacturing), By Region, And Segment Forecasts, 2020 - 2030 [Электроний ресурс]. URL: https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/enterprise-software-market (дата звернення: 13.04.2023).

3. Knowledge and use of accounting software: evidence from Oman [Электроний ресурс]. URL: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JIUC-04-2020-0005/full/html (дата звернення: 13.04.2023).

4. Шишкова Н. Л. Перспективи іt-модернізації бухгалтерського обліку: актуалізація теорії і практики. Економіка підприємства. 2019. № 3 (67). С. 146-159.

УДК 637: 336.662
Панченко О.М.[1], Мельник О.М.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ- 612м НУ «Запорізька політехніка»

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В ЧАСТИНІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах важливу роль в розвитку економіки відіграють інновації. Важливу роль у здійсненні інноваційної діяльності відіграють основні засоби. Вони є об'єктами обліку, за якими накопичується інформація щодо витрат. Таким чином, розробка обґрунтованих пропозицій щодо формування напрямів вдосконалення обліку основних засобів в частині інноваційної діяльності є важливим завданням для облікової практики.

Інноваційна діяльність – це діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

Об'єктом бухгалтерського обліку інноваційної діяльності є сам інноваційний продукт і все те, що стосується процесу його виготовлення, організації впровадження та збуту. З цього випливає, що основні засоби, задіяні у даних процесах, також є об'єктом обліку інноваційної діяльності.

Згідно П(С)БО 7 «Основні засоби», основні засоби – це матеріальні активи, які очікується використовувати як засоби праці строком більше ніж один рік у господарській діяльності, а також для адміністративних і соціально-культурних, побутових цілей.

Основні засоби та пов'язані з ними процеси, будь-якої, в тому числі інноваційної, діяльності мають бути відокремлені за допомогою облікового інструменту – формування робочого плану рахунків.

У Плані рахунків та Інструкції про його застосування для відображення витрат, доходів та результатів інноваційної діяльності не наведено типової кореспонденції рахунків. Виходячи з цього, ми рекомендуємо відокремити в робочому плані рахунків витрати від використання основних засобів, що пов'язані з основним виробництвом від використання основних засобів в частині інноваційної діяльності.

Вважаємо, що недоцільно відокремлювати основну діяльність від інноваційної шляхом введення субрахунків для господарських засобів або їх джерел утворення. Такий спосіб перевантажує обліковий процес.

Найкращим рішенням, на нашу думку, є формування робочого плану рахунків на засадах відокремлення центрів відповідальності за доходами та витратами інноваційної діяльності від інших видів діяльності з урахуванням специфіки інноваційного циклу окремо взятого підприємства. На внутрішньому рівні це посилить контроль та аналітичність отриманих даних..

Вважаємо за доцільне здійснювати відокремлення в обліку видів витрат від основних засобів в частині інноваційної діяльності за допомогою кодування в системі управлінських субрахунків. Для здійснення обліку витрат пропонуємо до рахунків класу 8 «Витрати за елементами» відкривати управлінські рахунки третього, четвертого і так далі порядку.

Розглянемо умовну ситуацію обліку на машинобудівному підприємстві на прикладі списання амортизації основного засобу інноваційної діяльності, випробувального стенду "А", що брав участь у виробництві інноваційного зразка - двигуна "Б". Позначимо основний виробничий цех кодом 1, а цех № 5, що займається виробництвом дослідного зразка – кодом 5. Таким чином, амортизація основних засобів, що направлені на виробництво інноваційних продуктів, буде мати субрахунок 831.5. Сам інноваційний продукт "Б" позначимо кодом 10, витрати основного засобу «А» визначимо кодом 25, тоді елемент матеріальних витрат за кодом 831.5.10.25 буде означати «витрати на амортизацію основного засобу «А» для виробництва дослідного зразка «Б».

Отже, на прикладі списання амортизації, облік витрат від використання основних засобів в інноваційній діяльності за допомогою запропонованого підходу буде виглядати наступним чином (табл.1):

Таблиця 1 - Облік витрат від використання основних засобів в частині інноваційної діяльності

№	Зміст господарської операції	Д-т	К-т
1	Нараховано амортизацію на випробувальний стенд "А" загальновиробничого призначення для виробництва інноваційного зразка - двигуна - "Б".	831.5.10.25	131
2	Списано амортизацію, нараховану на випробувальний стенд, що використовується для виробництва інноваційного зразка, на загальновиробничі витрати.	91	831.5.10.25

Отже, для відокремлення в обліку інноваційної діяльності від інших видів діяльності, слід розробити робочий план рахунків на засадах відокремлення центрів відповідальності за доходами та витратами інноваційної діяль-

ності від інших видів діяльності. Для запобігання перевантаження системи аналітичного обліку, здійснювати відокремлення рекомендуємо за допомогою кодування в системі управлінських субрахунків.

УДК 657
Панченко О.М.[1], Пржевальська О.В.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз- 612м НУ «Запорізька політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ ВИТРАТ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Після старту медичної реформи у 2018 році колишні лікарні (комунальні заклади) шляхом реорганізації були перетворені на неприбуткові (некомерційні) комунальні підприємства. Відбувся перехід від бюджетного фінансування до змішаної системи фінансового забезпечення діяльності лікувальних закладів, яка включає в себе страхову медицину, благодійні внески юридичних і фізичних осіб, оплату лікування безпосередньо пацієнтами.

Основне фінансування медичної галузі після реформи відбувається за рахунок Програми медичних гарантій, яка включає 41 пакет послуг з різних напрямків медичного обслуговування. За кожним пакетом щоквартально подається звіт про доходи та витрати медичного підприємства (1-НС) з докладним розписом кожного виду витрат.

Так як медичні заклади комунального сектору є неприбутковими організаціями [1], це вимагає для підтвердження витрат формування фінансового плану підприємства та звітування за цим планом до вищого органу управління – органу місцевого самоврядування, який є власником закладу охорони здоров'я. Фінансовий план є уніфікованим, але кожен власник має право змінити форму плану для більш чіткого відображення плану витрат підприємства.

Звітування за формою 1-НС для Національної служби здоров'я України потребує більш детально розписувати витрати і джерела походження фінансування для здійснення витрат. Зі зміною організаційної форми медичні заклади перейшли на облік витрат за комерційним зразком (таб.1) [2].

Таблиця 1 - Зміни в обліку витрат медичного закладу

Показники	Бюджетна установа	Комунальне некомерційне підприємство
Порядок розрахунку та обліку витрат	Регламентується НП(С)БОДС 135 «Витрати»	Регламентується П(С)БО 16 «Витрати» (останні зміни від 29.09.2020 року)
Відображення на	Згідно з Планом рахунків	Згідно з Планом рахунків

рахунках бухгалтерського обліку	№1203	№291
	Згідно з Порядком №1219	Згідно з Інструкцією №291
Відображення у фінансовій звітності	Регламентується НП(С)БОДС 101 «Подання фінансової звітності»	Регламентується НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (останні зміни від 09.07.2021 року)

Також, крім фінансової звітності, до податкових органів медичні заклади подають звіт про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації.

Обов'язковий перелік витрат у медичному комунальному закладі має включати:

- витрати на заробітну плату та пов'язані з нею нарахування;
- витрати на лікарські засоби;
- комунальні витрати;
- витрати на технічне забезпечення та обслуговування (поточний ремонт) високо вартісного обладнання;
- витрати на програмне забезпечення для ведення обліку наданих медичних послуг.

В період воєнного стану в Україні дуже актуально використовувати дистанційну роботу, а також надавати медичні послуги, якщо це можливо, за допомогою засобів зв'язку з відео та аудіо фіксацією. У зв'язку з чим, наразі до обов'язкових послуг має бути додано послуги з телекомунікаційного зв'язку – телефонія та інтернет, так як згідно реформи медичні заклади мають надавати послуги в режимі 24/7 як на прийомі особисто так і за допомогою засобів зв'язку – телемедицини.

Облік витрат комунального некомерційного підприємства медичної галузі вимагає чіткого розмежування витрат за напрямками використання, джерелами надходження, видами витратних матеріалів та послуг, для формування потреб закупівлі як за кошти державного бюджету так і за власні кошти підприємства, отримані за Програмою медичних гарантій, від благодійних фондів та за рахунок місцевого бюджету (фінансування Власником потреб комунального закладу).

Наразі кожен комунальний медичний заклад обліковує витрати за власними схемами, які не суперечать діючому законодавству, але спільної уніфікованої форми ведення витрат не визначено. У проекті буде реалізовану рекомендаційну методологію ведення обліку витрат та звітування для медичних закладів державного сектору, що дозволить більш ефективно використовувати ресурси підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України. № 2755 – VI від 02.12.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10610/
2. Безкоровайна Л. Як визначити вартість медичної послуги. Медична бухгалтерія №1 від 15.03.2018 р. URL https://ibuhgalter.net/ru/material/382/8332

УДК 637.37:334.012.64
Панченко О.М.[1], Герасьова О.О.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ- 612 НУ «Запорізька політехніка»

СИСТЕМА БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ухвалення ефективних управлінських рішень користувачами можливе лише за умов отримання ними об'єктивної, достовірної та повної обліково-аналітичної інформації. Зважаючи на це суб'єкту малого підприємництва необхідна така організація облікової системи, яка б унеможливлювала появу помилок чи навмисних викривлень даних у звітності, або виявляла б їх ще на етапі збору та обробки облікової інформації. Бухгалтерська звітність є важливим джерелом такої інформації.

Нормативе визначення поняття «бухгалтерська звітність» у чинному законодавстві відсутнє. Зазвичай, у професійних колах, цей термін використовують для характеристики сукупності всіх видів звітності, що генерує бухгалтерія, як підрозділ. Отже, доцільно визначити б**ухгалтерську звітність,** як спеціальну систему узагальнення показників, отриманих за даними різних видів обліку, що характеризує господарську діяльність підприємства за певний період для задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів.

За функціональною ознаками бухгалтерську звітність суб'єкта малого підприємництва можна поділити на фінансову, податкову, спеціальну, статистичну, управлінську. Для кожного виду обліку - своя звітність: для фінансового обліку – фінансова, для управлінського - управлінська (внутрішньогосподарська), для обліку розрахунків з бюджетом за податками та зборами – податкова, для обліку розрахунків за обов'язковим соціальним страхуванням та контролем виконання підприємством державних соціальних стандартів - спеціальна звітність тощо. Конкретний склад звітності за видами визначається організаційної - правовою формою та особливостями господарської діяльності суб'єкта малого підприємництва.

Головна відмінність управлінської звітності суб'єкта малого підприємництва від інших видів звітності – регламентація форми, порядку складання та подання користувачам. За формою звітність – це таблиця, створена за пев-

ним зразком та з огляду на чинне законодавство. Фінансова, податкова, спеціальна, статистична звітність складається за чітко визначеними вимогами, встановленим відповідними державним нормативно-правовими актами. Суб'єкт господарювання несе відповідальність за порушення цих вимог. Управлінська звітність законодавчо не регламентується ні за формою, ні за змістом, ні за порядком складання та подання.

Центральною ланкою бухгалтерської звітності є фінансова звітність. Метою її складання є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства для прийняття рішень. Інформація, наведена у фінансовій звітності, базується виключно на даних аналітичного і синтетичного фінансового обліку.

Вітчизняним законодавством для суб'єктів малого бізнесу (які звітують відповідно до національних положень бухгалтерського обліку) передбачено складання фінансової звітності відповідно до вимог НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність».

НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» установлює зміст і форму Фінансової звітності малого підприємства в складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) та порядок її заповнення, а також зміст і форму Фінансової звітності мікропідприємства в складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс) та порядок її заповнення. Показники цих звітів наводяться у тисячах гривень з одним десятковим знаком. Важливо розуміти, що обирати між формами 1-м та 2-м і 1-мс та 2-мс не можна. Кожен із двох видів спрощеної фінансової звітності поширюється на суб'єкти господарювання, які чітко визначені законодавством.

Не менш важливою при формуванні звітності суб`єкта малого підприємництва є система оподаткування його господарської діяльності. Вітчизняні суб'єкти господарювання можуть обрати загальну або спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, яка являє собою особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Щодо спеціальної звітності, то вона є єдиною за формою та вимогами складання для всіх суб'єктів господарювання в Україні.

Зобов'язання платників податків подавати різні форми статистичної звітності закріплені в Законі України «Про офіційну статистику». Необхідність подання та перелік конкретних форм статистичної звітності для суб'єкта малого підприємництва визначається органами державної статистики залежно від інформаційних потреб.

Ще однією важливою складовою бухгалтерської звітності суб'єкта малого підприємництва є управлінська (внутрішньогосподарська) звітність, адже дані, які розкриваються у спрощених фінансових звітах малого підпри-

ємства, не завжди є достатніми для прийняття ефективних рішень і потребують деталізації за допомогою управлінської звітності.

Отже, облікова система суб'єктів малого підприємництва складається з певного набору альтернатив, передбачених чинним законодавством. Основні законодавчі новації останніх років можна вважати позитивними, оскільки відбулося впорядкування видів суб'єктів малого бізнесу з точки зору форми подання звітності.

УДК 657.6
Максименко І. Я.[1], Никоненко Т.А.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ БЛАГОДІЙНИХ КОШТІВ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

В сучасних умовах однією з актуальних проблем є особливості обліку благодійних коштів у інвалюті в бюджетних установах. Благодійність – це важливий аспект соціального розвитку суспільства, який потребує належного правового регулювання та обліку. У бюджетних установах, особливо в умовах воєнного стану, збір та облік благодійних коштів в інвалюті є актуальною темою. Проте, бухгалтерія бюджетних установ повинна дотримуватись певних правил щодо обліку таких благодійних внесків. У даній роботі розглянуто особливості обліку благодійки в інвалюті в бюджетних установах.

Згідно зі статтею 7 Закону України "Про благодійну діяльність та благодійність", благодійність є діяльністю, що виявляється в наданні допомоги іншим людям та громадським організаціям. Однією з форм благодійної діяльності є надання коштів в інвалюті[1].

Під час збору благодійних коштів в інвалюті у бюджетній установі необхідно дотримуватись наступних правил:

1.Реєстрація благодійної допомоги. Згідно зі статтею 7 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", бухгалтерський облік благодійних коштів ведеться відповідно до Положення про бухгалтерський облік та фінансову звітність в бюджетних установах[1].

2.Відображення операцій з обліку благодійних коштів в інвалюті в бухгалтерському обліку. У бухгалтерському обліку благодійних коштів в інвалюті слід відображати операції з їх збору, зарахування на рахунки у валюті, конвертації, використання та звітування про них.

3.Контроль за використанням благодійних коштів в інвалюті. У бюджетній установі необхідно вести контроль за використанням благодійних кош-

тів в інвалюті та забезпечувати їх використання згідно з метою, для якої були зібрані.

4.Особливості конвертації благодійних коштів в інвалюті. При конвертації благодійних коштів в інвалюті необхідно враховувати зміну курсів валют та виконувати операції згідно з законодавством України.

5.Аналіз сучасного стану благодійних внесків в інвалюті.На сьогоднішній день, найбільш активними благодійниками в Україні є бізнес-компанії та громадські організації. Загальний обсяг благодійних внесків від юридичних осіб в 2022 році становив більше 2,2 мільярдів гривень, що складає близько 70% від загальної суми благодійних внесків.

Благодійні внески в інвалюті також зростають в останні роки. У 2021 році в Україні надійшло близько 15 мільйонів доларів благодійних внесків в іноземній валюті, що становить більше 5% від загальної суми благодійних внесків[2].

А з починаючи з 2022 року в Україні надійшло більше

Варто зазначити, що згідно зі статтею, благодійні внески в інвалюті можуть бути корисними для бюджетних установ, які знаходяться в зоні бойових дій або надають допомогу постраждалим від воєнних конфліктів. Оскільки у таких установах може бути необхідно закуповувати іноземну продукцію або послуги, благодійні внески в інвалюті можуть допомогти збільшити обсяг фінансування та забезпечити більш ефективне функціонування[3].

Отже, благодійні внески в інвалюті можуть стати корисним інструментом для збільшення обсягу фінансування бюджетних установ та підтримки благодійних організацій в Україні. За останні роки зростання благодійних внесків в інвалюті в Україні відбувається, що свідчить про збільшення зацікавленості людей та компаній з інших країн у допомозі Україні. Крім того, умови воєнного стану також можуть стимулювати зростання благодійних внесків в інвалюті, які можуть допомогти бюджетним установам в зоні бойових дій.

Однак, варто зазначити, що інвалютні благодійні внески можуть створювати певні труднощі при їх отриманні та використанні, оскільки необхідно дотримуватися правил та законодавства щодо валютних операцій та оподаткування. Тому, перед здійсненням благодійного внеску в інвалюті, необхідно ознайомитися з усіма вимогами та правилами, що стосуються його отримання та використання.

Загалом, благодійні внески в інвалюті можуть стати ефективним інструментом для збільшення фінансування благодійних організацій та бюджетних установ в Україні, але їх отримання та використання повинні відбуватися відповідно до вимог законодавства та правил, що стосуються валютних операцій та оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Про благодійну діяльність та благодійні організації : закон України від 5 лип. 2012 р. № 5073-VI. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5073-17.

2.Матвєєва В. «Благодійка в інвалюті: коли та як обчислити курсові різниці»./ Матвєєва В.//«Бюджетна бухгалтерія».-2023 р.

3.Станкус Т. «Отримання «благодійки» в умовах воєнного стану»./ Станкус Т.//« Бухгалтерський облік».-2022 р.

УДК 657.6

Максименко І.Я.[1], Козирєва Є.О.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Питання розвитку бізнесу постало досить гостро з огляду на існуючу необхідність інтенсифікації економіки України. В умовах війні для країні є важливим мати сильну економіку та достатню кількість джерел наповнення бюджету країни. Задля здійснення цього необхідно розглянути шляхи спрощення ведення підприємницької діяльності та підвищення її прибутковості в Україні. Оскільки одним із інструментів забезпечення стабільності та ефективності у фінансовому управлінні підприємства є аудит, виникає необхідність вивчити особливості методики його проведення в частині розрахунків з бюджетом, а саме справлянні податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Правильність нарахування, обліку та сплати податків є важливою як для поповнення бюджету країни, так і для нормального функціонування підприємства.

Вивченням питання аудиту розрахунків з бюджетом щодо податків та обов'язкових платежів займалося чимало вітчизняних науковців, серед яких Фоміна Т. В., Гуцаленко Л. В., Артюх О. В., Вишневська І. А., Малишкін О. І. та інші. Проте, зазначене питання потребує додаткового вивчення, з урахуванням особливостей та змін в законодавстві, що стосуються даного податку.

Відповідно до МСА 220 "Управління якістю аудиту фінансової звітності" та МСА 200 "Мета та загальні принципи аудиторської перевірки фінансових звітів"мета проведення операційного аудиту розрахунків з бюджетом за податком на доходи фізичних осіб полягає у підтвердженні достовірності облікових даних про наявність зобов'язань перед бюджетом за зазначеним податком, законності та доцільності проведених розрахунків, а також повноти та своєчасності відображення даних у первинних документах та облікових реєстрах і сплати податку [1; 2].

Методичний аспект проведення аудиту розрахунків за ПДФО включає дослідження розрахунків з оплати праці, зокрема кадрової політики підприємства. Особлива увага повинна бути приділена видам виплат, які відрізняються від основної заробітної плати за тарифною чи погодинною системою, такі як компенсації, виплати за невідпрацьований час та додаткові блага. Дослідження також включає правильність визначення середнього заробітку для виплат за невідпрацьований час.

Проведення аудиторської перевірки розпочинається з ознайомлення з обліковою політикою підприємства, після чого здійснюється аудит податку на доходи фізичних осіб двома етапами: перший - перевірка нарахування, обліку та документального забезпечення розрахунків за податком на доходи фізичних осіб; другий - перевірка правильності складання декларації про майновий стан та доходи, перевірка сплати податку до бюджету країни.

На першому етапі особлива увага приділяється документальному забезпеченню розрахунків ПДФО, а саме трьом основним документальним формам: підтверджуючі складові сукупного доходу; забезпечуючі здійснення перерахунку ПДФО для отримання податкової знижки; підтверджуючі права на отримання підвищеної податкової соціальної пільги з ПДФО.

На другому етапі увага приділяється перевірці форми №1ДФ та додатка 4ДФ, для чого відповідно до МСА 500 використовують наступні аудиторські процедури: аналітичні процедури, перевірку записів та документів, повторні перерахунки тощо [3]. У зв'язку зі змінами в податковому законодавстві, зокрема періодичному оновленню форм звітності, виникає потреба в удосконалені підходу до проведення аудиту ПДФО на цьому етапі. Наприклад, одним з ключових напрямків вдосконалення може бути підвищення рівня професійної компетентності аудиторів та їх здатності виявляти ризики та помилки в деклараціях платників ПДФО. Також, можна вдосконалити механізми взаємодії між аудиторами та органами державної податкової служби з метою забезпечення більш ефективного контролю за правильністю розрахунку та сплати ПДФО. Зазначені напрямки можна реалізувати проведенням вебінарів податковою службою для спілки аудиторів України, в рамках яких здійснювати обмін інформацією, зокрема податківці надавали би роз’яснення до оновлених форм звітності, порядку заповнення декларації та додатків до неї; аудитори, у свою чергу, наголошували би на виявлених порушень під час перевірок підприємств. Таким чином, у співпраці аудитори і податківці можуть вдосконалювати податкове законодавство в місцях, які дозволяють зменшити податкові відрахування до бюджету та місцях, які викликають найбільшу кількість питань з боку підприємств.

Результати аудиторської перевірки відображаються в аудиторському звіті, де зокрема зазначаються факти порушень законодавчих, інших нормативно-правових актів, найбільш поширеними серед яких наступні: арифмети-

чні помилки при нарахуванні доходу, при розрахунках податкових соціальних пільг, при утриманні податку на доходи фізичних осіб, при визначенні бази оподаткування, при застосуванні ставки податку. Згідно інформації, наданої ДПС України, типовими помилками при роботі з відносно новим додатком 4ДФ є вказання невірної ознаки доходу; зазначення дати прийняття на роботу яка перевищує дату звільнення; допущення використання заборонених символів при заповненні граф. Поширеним є також зазначення інформації, що потребує перевірки. Наприклад, по фізичній особі за вказаний період подано два записи з співпадаючими реквізитами РНОКПП, суми податку, суми доходів, ознака доходу та пільги, суми військового збору, дати прийняття та звільнення з роботи. Крім того, вказується з різними значеннями реквізиту Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад за місцезнаходженням податкового агента або відокремленого підрозділу [4].

Постійні зміни податкового законодавства спричиняють допущення чисельних помилок з боку підприємств в частині розрахунку ПДФО, що в свою чергу вимагає від аудитора вдосконалення підходу до проведення аудиту зазначеного податку. Можливі наступні напрямками вдосконалення:

- Розвиток технологічних інструментів та програмного забезпечення для аналізу та перевірки декларацій платників ПДФО;

- Розробка детальних методологій та стандартів аудиту ПДФО з урахуванням нових вимог податкового законодавства;

- Посилення взаємодії аудиторів з платниками ПДФО, зокрема, шляхом проведення консультацій та навчань з питань правильного розрахунку та сплати податків.

Таким чином, законодавча регламентація обліку податку на доходи фізичних осіб спрощує процес проведення аудиторської перевірки зазначеної ділянки, але періодичні оновленні податкового законодавства ускладнюють її. З огляду на це запропоновано шляхи вдосконалення підходу до проведення аудиту ПДФО, які мають сприяти підвищенню рівня довіри до податкової системи, зменшенню ризиків виникнення податкових порушень та забезпеченню більш ефективного контролю за правильністю розрахунку та сплати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародний стандарт аудиту 220 “Управління якістю аудиту фінансової звітності” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/1_ISA_220_(Revised)_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf

2. Міжнародний стандарт аудиту 200 “Загальні цілі незалежного аудитора та проведення”[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/МСА%202016-2017_частина%201(1).pdf

3. Міжнародний стандарт аудиту 500 “Аудиторські докази” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/МСА%202016-2017_частина%201(1).pdf

4. ДПС навела типові помилки в додатку 4ДФ податкового розрахунку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://buh.ligazakon.net/news/217321_dps-navela-tipov-pomilki-v-dodatku-4df-podatkovogo-rozrakhunku

СЕКЦІЯ «МЕНЕДЖМЕНТ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ І ЇЇ РЕГІОНІВ»

УДК 338.24(477):339.9]:338.246.8
Агафонова М.В.
пров.економіст ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На сьогоднішній день існує чимало політичних та економічних викликів на шляху до модернізації економіки України та здійснення економічних трансформацій на інноваційних засадах в рамках повоєнної відбудови держави. Розглянемо деякі з них.

Інституційна стабільність виступає гарантом демократії, верховенства права, прав людини та поваги і захисту прав меншин. Виконання інституційних критеріїв є ключовим аспектом підготовки держави–кандидата до вступу в ЄС. На сьогоднішній день має місце недостатня інституційна спроможність Уряду країни для здійснення повномасштабних євроінтеграційних процесів. До того ж, слабкість державних інституцій створює бар'єри на шляху до формування в країні сприятливого інвестиційного клімату з метою підтримки економічних трансформацій, передусім, на базі імплементації механізму державно–приватного партнерства та залучення прямих іноземних інвестицій. Дослідивши рейтингові показники країн–членів ЄС Центрально–Східного регіону Європи та країн цього ж регіону, що не є членами ЄС, за рівнем інституційної спроможності в рамках світового рейтингового дослідження Global Innovation Index, можемо спостерігати суттєві відмінності, а саме, рейтингові позиції України, Молдови та Білорусі суттєво поступаються позиціям держав–членів ЄС [3] (табл. 2).

Таблиця 1 – Рейтингові позиції України та країн Центрально–Східного регіону Європи за рівнем інституційної спроможності (серед 223 країн світу).

[3] за виключенням бізнес–середовища у Польщі, Словацькій Республіці та Румунії.

	Естонія	Литва	Латвія	Словенія	Чеська республіка	Угорщина	Польща	Болгарія	Словацька Республіка	Румунія	Україна	Молдова	Білорусь
Інституції	12	26	35	37	43	48	65	67	68	75	97	98	130
Політичне середовище	17	21	34	26	30	39	45	68	37	71	107	92	105
Політична та операційна стабільність	10	10	24	30	24	24	37	63	16	53	121	74	97
Ефективність уряду	21	28	37	25	33	42	50	75	43	84	90	95	113
Регуляторне середовище	16	28	27	25	36	40	46	37	45	32	75	95	110
Регуляторна якість	14	29	26	34	23	49	36	46	39	55	91	71	107
Верховенство права	19	30	31	26	27	44	43	66	38	47	103	87	120
Бізнес середовище	8	42	61	83	82	86	109	98	122	116	99	97	130
Політика ведення бізнесу	44	66	60	80	89	86	122	91	102	114	108	107	–

Джерело: сформовано за даними [1].

Першопричиною відсталості демократичних інституцій країн, які не є членами ЄС, від інституцій країн–членів Європейського Союзу виступає відсутність реформ державного управління, проведених країнами–кандидатами ще у підготовчий період до євроінтеграції (за підтримки ЄС в експертному, технологічному та фінансовому рівнях). Варто зауважити, що без проведення політичних та економічних реформ вступ до ЄС є неможливим. Майже одночасно з проведеними інституційними реформами, заздале-

гідь до офіційного приєднання нових країн до ЄС, і цих країнах почали матеріалізуватися переваги членства в ЄС. Оскільки, *як демонструє досвід вступу до ЄС країн Центральної та Східної Європи, більшість переваг від членства в ЄС походить від реформ, проведених саме з метою вступу до Європейського Союзу*, а не від права на отримання структурних фондів чи інших аспектів членства в ЄС. Насправді, країни які вступили до Європейського Союзу до завершення реформ, виявилися нездатними претендувати на структурні фонди, на які вони мали право [2].

Вагомим викликом економічної трансформації України у повоєнний період виступає *імплементація заходів на шляху до протидії корупції,* що включає впровадження антиолігархічного законодавства з метою обмеження надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя. Дане питання було окреслено Європейським Союзом серед інших нагальних питань, які потребують вирішення для отримання повноправного членства в ЄС.

За Індексом сприйняття корупції, оприлюденого міжнародною правозахисною організацею *Transparency International,* Україна у 2022 р. посіла 116 місце зі 180 країн, що робить її другою за корумпованістю країною в Центрально-Східній Європі (ЦСЄ) після Росії. Позиція України за індексом сприйняття корупції серед країн ЦСЄ на часовому проміжку 2002–2022 рр. представлена на рисунку 1.

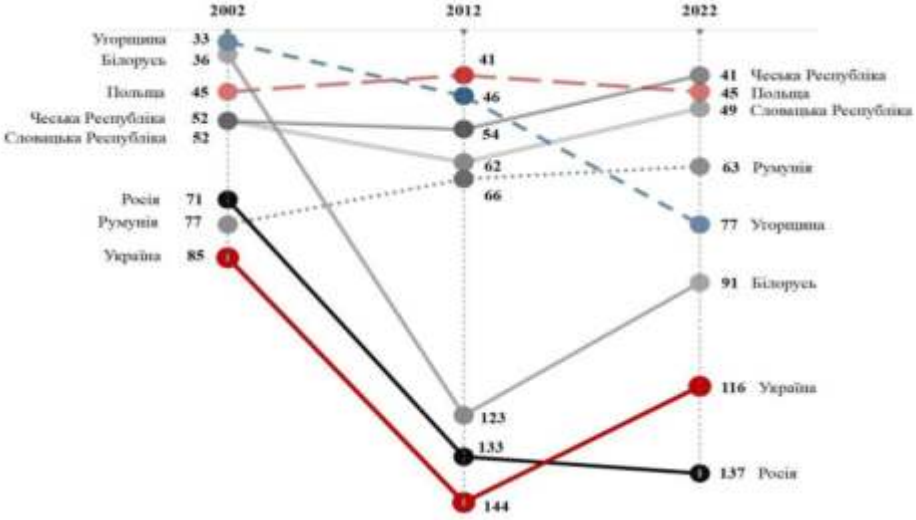

Рисунок 1 – Індекс сприйняття корупції в країнах Центрально–Східної Європи.

Джерело: побудовано за даними [3]

Згідно рисунку 1 Україна у 2022 р. дещо зміцнила власні позиції проти 2012 р. в рейтингу "індекс сприйняття корупції", піднявшись на 28 позицій. Однак для досягнення рівня 2002 року країні необхідно піднятись ще на 31 позицію в міжнародному рейтингу. В цілому ж, щоб полишити сотню найбільш корумпованих країн світу, України слід піднятись вище 80 позиції в міжнародному рейтингу.

Вірогідно, низка антикорупційних заходів, вжита органами виконавчої влади у синергії із кросс–секторальними заходами міжнародної донорської спільноти в питанні протидії корупції сприятимуть скасуванню іміджу України з високим рівнем корупції, тим самим імплементувавши критерій членства в ЄС та забезпечивши прозорість інвестиційного фону для здійснення ефективної інвестиційної діяльності.

Ще одним ключовим викликом економічної трансформації України у повоєнний період є *масштабна демографічна криза.* Враховуючи наслідки широкомасштабної військової агресії за підсумками минулого ріку та зважаючи на значну кількість населення пенсійного віку, у 2022 році показники смертності населення України перевищили показники народжуваності у понад 2,7 рази (277 померлих на 100 народжень[4,5]). В цілому за останні роки загальний тренд смертності в рази перевищує народжуваність (рисунок 2).

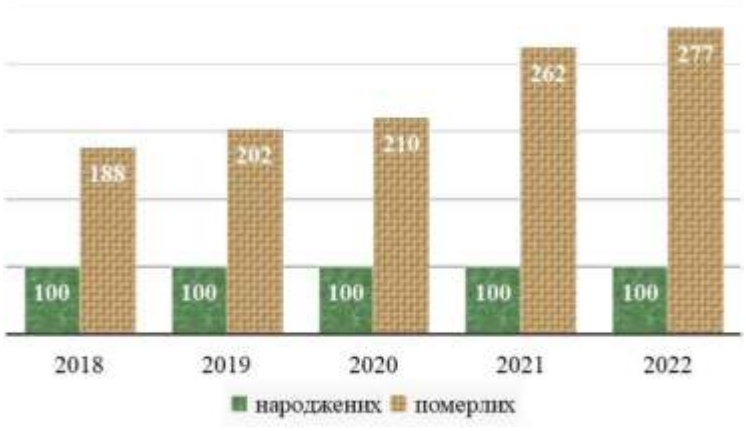

[4] на основі даних про підконтрольну територію України;
[5] за неповного обсягу даних щодо новонароджених за 2022 рік

Рисунок 2 - Кількість померлих на 100 народжених в Україні
Джерело: розрахунки автора за даними [4], [5], [6].

Варто підкреслити, що демографічна криза створює додаткові ризики в питанні повоєнного відновлення України, імплементації якісних трансформацій та євроінтеграційних пріоритетів.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що окреслені виклики мали місце і до початку широкомасштабної військової агресії росії, але набули загрозливих рис та потребують нагального вирішення саме під час перебування економіки країни на військових рейках. Вирішення окреслених викликів надасть можливості для досягнення євроінтеграційного стратегічного імперативу держави, що, в свою чергу, закладе фундамент для ефективної економічної трансформації України у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Global Innovation Index 2022. WIPO. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/;

2. “Enabling an Economic Transformation of Ukraine. Recovery, Reconstruction, and Modernization” CSIS. P.5. January 2023. URL: https://www.csis.org/analysis/enabling–economic–transformation–ukraine;

3. “Corruption Perceptions Index”. Transparency International. January 2022. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2021;

4. Демографічний щорічник “Населення України”. Державний комітет статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/;

5. На 332 тисячі зменшилось населення країни за 2022 р. Опендатабот. URL: https://opendatabot.ua/ru/analytics/death-2022;

6. На третину менше реєстрацій новонароджених за 11 місяців 2022 року. Опендатабот. URL: https://opendatabot.ua/analytics/birth-and-marriage-2022.

УДК 351:355

Гудзь П.В.[1], Гудзь М.В.[2]
[1] д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДБУДОВОЮ ЕКОНОМІКИ ГРОМАД І ТЕРИТОРІЙ

Система публічного управління та адміністрування в Україні знаходиться під впливом руйнівних причин внаслідок військової агресії, тимчасової окупації значної частини території, сповільнення реформи децентралізації влади, дефіциту професійних кадрів з числа публічних службовців, значна

частина яких стала переміщеними особами. В результаті війни поглибилась економічна криза: реальний ВВП у ІІ кварталі 2022 року зменшився порівняно з ІІ кварталом 2021 року – на 37,2%. Інфляція зросла майже до 24 відсотків порівняно з попереднім роком. Істотний бюджетний дефіцит привів до збільшення загального попиту на інфляційній основі при одночасному скороченні пропозиції. Разом з тим, Уряду вдалося в цілому стабілізувати економічний спад: запровадили контроль над рухом капіталу, щоб запобігти масовій втечі грошей із країни, а стабілізувати обмінну вартість гривни з метою упередження інфляційної паніки.

В регіонах в найскладнішій економічній ситуації опинилися ті громади, що знаходяться в зоні бойових дій, де унеможливлена системна робота органів публічної влади, зокрема Запорізька область, територія якої на 75 % є тимчасово окупованою. Кількість зруйнованих об'єктів промислової, соціальної та адміністративної інфраструктури перевищили 3 тис. одиниць: переважно школи, дитсадки, адміністративні будівлі, транспортна інфраструктура. Агресор знищує житловий фонд, об'єкти критичної інфраструктури - теплоцентралі, електричні підстанції, лінії електропередач, мостові переходи, заміновано сільськогосподарські землі, території житлової забудови. Загострюються виклики розвитку регіонів та територіальних громад.

Гострим постає питання вибору моделей, форм, способів відбудови місцевої економіки. Економічна теорія засвідчує, що в публічного управління економічною сферою в особі Національного банку, Уряду та Центральних органів виконавчої влади, існують два основних способи впливу на ринки та галузі економіки для подолання кризових явищ: 1) вплив уряду на пропозицію – скорочуючи податки і збільшуючи частку державних закупівель у бізнесу або 2) державний вплив на умови, чинники регулювання величини попиту на ринках шляхом соціальних виплат, зростання соціальних стандартів для активізації внутрішнього ринку та стимулювання попиту. Гібридна або змішана форма державного впливу на економічний розвиток має місце практично в усіх країнах, проте потребує зваженої політики і узгоджених рішень ринкових акторів.

Завдяки збалансованій регіональній політиці довоєнного періоду Україна відпрацювала Державну стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Згідно стратегічних цілей визначається два, на наш погляд, найважливіших механізми забезпечення післявоєнної відбудови економіки регіонів України: 1) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах, 2) розбудова ефективного багаторівневого врядування [1].

Згуртованість - якісна характеристика зрілості громадянського суспільства, яка відображає усвідомлення людиною власної ідентичності, як громадянина та її здатності навколо певної ідеї до спільної дії у складі спільноти на

принципах довіри, взаємодії, власної приналежності до окремої соціальної групи, участі. Відповідно, згуртованість громади – це об'єднаність територіальної громади на основі ідеї місцевого розвитку, за якої мешканці усвідомлюють власну приналежність до малої батьківщини через спорідненість і уособлення себе на рівні індивідуумів та груп як частини спільної локальної території проживання, роду (родів), культури, релігії, історичних витоків, героїки відомих діячів, традицій і звичаїв, консолідованого бачення майбутнього, та здатних до активної рефлексії в публічній діяльності та управлінні з метою організації сприятливого середовища для життєдіяльності, безпеки і добробуту. Реалізація цілей згуртованості в стратегіях відновлення територіальних громад спрямована на: визначення потреб громади, побудову засад стійкості, у т.ч. продовольчої, комунальної, соціальної, побутової сфер, транспортної логістики, забезпечення безпеки і порядку, застосування оптимальних управлінських моделей. Проф. Жаліло Ярослав виділяє наступні характеристики згуртованості громади: якісні транспорті та інформаційні комунікації; залученість членів громади до процесів управління та функціонування громади як цінність; поєднаність інтересів членів громади на основі взаємної довіри; спільний образ майбутнього, який знаходить втілення у спільній діяльності; спільні практики – механізм повноцінної реалізації соціального капіталу громади [1]. Беручи до уваги принципи розвитку громадянського суспільства, вважаємо за необхідне додати до зазначених ознак ті, що відображають економічну складову згуртованості:

наявність індивідуальної майнової чи земельної власності як елементу внутрішньої, економічної свободи громадянина та консолідуючої спільної власності (права привласнення, володіння, розпорядження, використання) землі, нерухомого майна членів громади;

щільність господарської території, розміщення продуктивних сил, доступність транспортного сполучення, цифрового забезпечення, гуманітарного простору та інфраструктури;

зрілість громади у створенні інститутів громадського суспільства – громадських організацій та органів самоорганізації мешканців громади як неформальних організацій, що функціонують на засадах добровільності, довіри, лідерства та інклюзії;

здатність згуртованої громади ідентифікувати себе як органічну частину згуртованої громади регіону та країни.

Більшість авторів-дослідників явища згуртованості визнають, що інструментом формування згуртованих спільнот різного рівня є практика участі, спільна дія. Враховуючи, що Україні потерпає від безробіття і потрібна фахова зайнятість, видається необхідною ініціатива громад у розробці і реалізації дрібнотоварного виробництва, насамперед, з переробки сільгосппродукції, фруктів, ягід, активізації місцевих промислів: у цих виробництвах висо-

ка частка ручної праці, але і висока додана вартість, що є економічною доктриною функціонування економіки домогосподарств. Громадським активам та депутатами місцевих рад, особливо ТОТ, слід уже зараз проводити аналіз кращих практик розбудови місцевої економіки - від будівництва теплиць до створення майданчиків для індустріальних парків. В експертному середовищі просувається думка окрім планів відновлення ТОТ зі створення робочих місць варто розробити кожній громаді портфель проектів для приватного капіталу. Варто наголосити, що орієнтація економічних зусиль влади має бути спрямована, в першу чергу, на забезпечення умов проживання мешканців – на комунальні послуги, соціальну інфраструктуру і далі - на створення робочих місць, забезпечення виробництва на базі місцевих ресурсів.

Висновок. До механізмів публічного управління та адміністрування повоєнної відбудови і відродження економіки регіонів України відносимо збалансовані урядові програми дій з наявною дорожньою картою їх втілення та нормативною базою; фінансові механізми кредитування національного виробника; забезпечення зайнятості в домогосподарствах та інноваційному секторі економіки. На рівні громад ефективним механізмом відновлення місцевого економічного розвитку постає фактор цілісності та єдності громади – механізм згуртованості у генеруванні управлінських рішень. Адже побудовані на основі довіри членів громади комунікацій на засадах публічності, демократії і колективізмі всередині групи є інструментом перетворення індивідуальних пропозицій у колективні рішення економічного, екологічного, безпекового, соціального характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text

2.Жаліло Я. Економічні засади сприяння згуртованості громад. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://is.gd/AWmpL1

УДК 330.35:005(477)

Нечаєва І.А.[1], Музолевська Б.Г.[2]

[1]канд.економ.наук, доц.. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

СТАЛЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ

Відновлення після війни є надзвичайно складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та координації дій між різними галузями. Водночас, світові тренди та виклики в сфері економіки, соціальної політики та довкілля стають все більш важливими в контексті відновлення

країни та її регіонів. Стале забезпечення економічного розвитку та соціальної справедливості має бути доповнене збереженням природних ресурсів та екологічної стійкості. Такий баланс допоможе забезпечити сталість розвитку та високу якість життя населення в майбутньому.

Стале забезпечення економічного розвитку та соціальної справедливості має бути доповнене збереженням природних ресурсів та екологічної стійкості. Такий баланс допоможе забезпечити сталість розвитку та високу якість життя населення в майбутньому [1, 2]. Виходить, що Стале забезпечення економічного розвитку означає створення умов для стійкого і стабільного зростання економіки, що не призводить до шкідливого впливу на навколишнє середовище і не погіршує якість життя людей. Це може бути досягнуто шляхом впровадження економічних моделей, що базуються на екологічній стійкості та збереженні природних ресурсів, розвитку екологічно чистих технологій та енергетичної ефективності, а також забезпеченням соціальної справедливості та рівної доступності ресурсів для всіх верств населення. Такий підхід допоможе забезпечити сталість розвитку та покращити якість життя населення в майбутньому.

У контексті відновлення України важливо звернути увагу на глобальні тренди та виклики, зокрема на Цілі сталого розвитку ООН. Одна з головних цілей - забезпечення сталого економічного розвитку - повинна стати основою для розвитку України та її регіонів після війни. Економічне зростання є основою для задоволення соціальних потреб та збереження довкілля, тому необхідно забезпечити ефективний менеджмент ресурсів та інфраструктури для розвитку економіки. Потрібно розвивати інновації та технології, забезпечити розвиток освіти та підтримку підприємництва, що допоможе створити нові робочі місця та забезпечити стале економічне зростання. [1].

Україна знаходиться на етапі пошуку шляхів відновлення та сталого економічного зростання, що є вкрай важливим завданням для розвитку країни в контексті глобальних трендів. У зв'язку з цим, роль менеджменту стає надзвичайно важливою у досягненні цієї мети.

У сучасних умовах, врахування глобальних трендів дозволяє підприємствам та країнам розуміти найбільш важливі напрямки розвитку та використовувати їх в своїх стратегіях. Серед глобальних трендів, які впливають на економіку України, можна виділити такі:

Цифрова трансформація: цифрові технології та інтернет-технології впливають на всі галузі економіки, змінюючи бізнес-моделі та створюючи нові можливості для розвитку.

Сталість: збереження навколишнього середовища та ефективне використання ресурсів стає все важливішим завданням для компаній та країн.

Геополітичні та економічні ризики: політичні конфлікти, торговельні війни та інші економічні труднощі можуть впливати на економіку України.

Демографічні зміни: зміна демографічної структури населення може вплинути на ринок праці та споживчі переваги.

Надходження іноземних інвестицій: іноземні інвестиції можуть стати джерелом розвитку економіки України, сприяти розширенню бізнесу та залученню нових технологій.

Для досягнення сталого економічного зростання України, менеджмент повинен враховувати ці глобальні тренди та забезпечити розвиток стратегій, які б забезпечили розвиток країни у напрямках цих трендів. Для цього, менеджмент повинен здійснювати наступні кроки:

Аналізувати глобальні тренди та їх вплив на економіку України.

Розробляти стратегії, які враховують ці глобальні тренди та можуть забезпечити стале економічне зростання країни.

Впроваджувати інноваційні технології та практики, що забезпечують сталість та ефективне використання ресурсів.

Розвивати ефективну систему управління, що сприятиме реалізації стратегії та досягати поставлених цілей.

Забезпечувати сприятливе бізнес-середовище для компаній, що дозволяє їм розвиватися та просуватися на ринку.

Залучати іноземні інвестиції та сприяти їх ефективному використанню.

Для досягнення мети забезпечення сталого економічного зростання та відновлення України необхідно розробляти та впроваджувати стратегії, що враховують глобальні тренди, забезпечувати інноваційний розвиток, ефективне використання ресурсів та створювати сприятливе бізнес-середовище [2, 3].

Однак, при забезпеченні сталого економічного розвитку необхідно не забувати про інші цілі сталого розвитку, зокрема про збереження довкілля та екологічну стійкість. Необхідно розвивати енергоефективні та екологічно чисті технології, зменшувати викиди шкідливих речовин у повітря та воду, зберігати природні ресурси та біорізноманіття. Такий підхід допоможе забезпечити сталість розвитку та збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Крім того, важливо звернути увагу на соціальну політику та підтримку населення. Для досягнення сталого розвитку та забезпечення якісного життя для всіх населення необхідно вжити заходів щодо забезпечення доступу до високоякісної освіти та медичної допомоги. Крім того, необхідно зменшувати рівень бідності та безробіття, щоб забезпечити рівні можливості для всіх верств населення. Це можна здійснити за допомогою ефективної соціальної політики, розвитку бізнесу та створення сприятливих умов для роботи та розвитку [4].

Таким чином, відновлення України та її регіонів після війни вимагає комплексного та збалансованого підходу до забезпечення сталого економіч-

ного розвитку, збереження довкілля та екологічної стійкості, підтримки соціальної політики та населення. Необхідно враховувати глобальні тренди та виклики, зокрема Цілі сталого розвитку ООН, та забезпечувати координацію дій між різними галузями для досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Приступа, О. (2018). Стале економічне зростання: світові тенденції та пріоритети для України. Економіка і регіон, 1(66), 5-14.
2. Ростовщикова, О. В., & Мельник, Т. В. (2018). Вплив глобальних тенденцій на розвиток економіки України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка, (2), 9-14.
3. Коваленко, О. (2020). Розвиток економіки України в умовах глобалізації: тенденції та проблеми. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, (2), 222-233.
4. World Economic Forum. (2021). The Global Risks Report 2021. Retrieved from https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021.

УДК 658:005.962

Милько І.П.[1], Романюк А.О. [2]
[1] канд.економ.наук, доц. ВНУ імені Лесі Українки
[2] студ. гр. Мен-24 ВНУ імені Лесі Українки

РОЛЬ СИСТЕМИ СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасне ділове середовище сповнене напруги та відповідальності, де високий тиск та стислі дедлайни є звичним явищем. Стресові ситуації можуть виникати у будь-якій сфері діяльності та на будь-якому рівні, від простих завдань до складних проєктів. Стрес може негативно вплинути на продуктивність співробітників, призводячи до професійного вигорання, підвищеної плинності персоналу. Саме тому важливо зосередити увагу на формуванні системи стрес-менеджменту як одній з ключових стратегій управління людськими ресурсами, яка допоможе зменшити ризики, пов'язані зі стресом та покращити ефективність роботи.

Метою дослідження є визначення ролі системи стрес-менеджменту у діяльності організації.

Стрес є невід’ємною частиною життя кожного, незалежно від сфери діяльності. Це саме те, що супроводжує нас усюди: на робочому місці, в особистому житті, наодинці з собою. Стресом називаються різні реакції людини,

що виникають у відповідь на екстремальні негативні дії. Ці реакції виявляються на трьох рівнях – фізіологічному, психологічному і поведінковому [1].

На різних людей стресори впливають по-різному, але найпоширенішими є потенційна небезпека, складна ситуація або внутрішні думки, що спричиняють занепокоєння. Усі вони викликають однакові симптоми, про що свідчить звична реакція «бий або біжи». Важливо зазначити, що обсяг стресу і те, наскільки часто ми його відчуваємо, має незначну частку впливу порівняно з нашою реакцією і з тим, як саме ми проживаємо стресову ситуацію. Наше самопочуття у кризовий період ґрунтується на вмінні керувати собою та своїми емоціями. Саме розуміння цього може стати ключем до вирішення проблем, пов'язаних з професійним вигоранням, неусвідомленою тривогою тощо.

У організаціях є багато чинників, які можуть стати причиною стресу і які можна поділити на дві групи: організаційні та персональні. Організаційні чинники стресів, як правило, пов'язані з роботою і можуть включати:

- перевантаження працівників або хронічне недовантаження. Перевантаження працівників є поширеною причиною стресу в організаціях, однак недостатнє навантаження персоналу також може викликати негативні наслідки. Хронічне недовантаження може призвести до почуття непотрібності, оскільки працівник не має можливості використовувати свої здібності та відчувати значущість своєї ролі в організації;

- нецікава робота. Відсутність викликів та зацікавленості в роботі може призвести до відчуття нудьги та безсилля. Людина, яка не відчуває задоволення від виконаної роботи, може страждати від втрати мотивації та енергії, що може спричинити стрес;

- чинник невизначеності ролей. Виконання працівником різних ролей може призвести до виникнення внутрішньоособового конфлікту, наслідком якого є психологічний дискомфорт та відчуття невизначеності, що може привести до стресу;

- недостатнє матеріально-технічне забезпечення. Недостатнє забезпечення робочого місця необхідними інструментами та технікою може призвести до відчуття безпорадності та неефективності;

- відсутність структурованого зворотного зв'язку. Менеджер з персоналу повинен створити структуровану та дієву дорожню карту для розвитку своєї команди. Її відсутність може призвести до виникнення невпевненість у працівників щодо своєї роботи. Як наслідок, це призводить до невпевненості в собі та стресу;

- відсутність належних умов праці: погане освітлення, надмірний шум і невідповідний температурний режим [2].

Вчені пропонують достатньо багато способів формування компетентностей, які важливі для подолання стресу на робочому місці. Зокрема, серед них

– відведення необхідної кількості часу на відновлення сил, розвиток навичок тайм-менеджменту та встановлення пріоритетності завдань, забезпечення балансу між роботою та особистим життям, використання технік релаксації тощо.

У таблиці 1 наведено основні внутрішні та зовнішні ресурси стресостійкості.

Таблиця 1 – Внутрішні та зовнішні ресурси стресостійкості

<table>
<tr><td colspan="2">Внутрішні ресурси стресостійкості</td></tr>
<tr><td rowspan="3">особистісні:
емоційний інтелект;
навички тайм-менеджменту;
впевненість у собі;
позитивне та раціональне мислення;
розуміння власних цілей;
емоційно-вольові якості;
досвід подолання стресових ситуацій;
уміння звернутися за допомогою і її прийняти;
уміння формувати мережу підтримки;
навички психічної регуляції;
психологічна компетентність.</td><td>поведінкові:
копінг-стратегії;
асертивна поведінка;
пошук соціальної підтримки</td></tr>
<tr><td>фізичні:
турбота про збереження та зміцнення здоров’я</td></tr>
<tr><td>стиль життя:
наявність/відсутність шкідливих звичок;
наявність часу для відпочинку;
здорове харчування;
здоровий сон.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Зовнішні ресурси стресостійкості</td></tr>
<tr><td>соціальна підтримка:
інститути соціальної підтримки;
держава;
організація;
родина, друзі.</td><td>матеріальні:
матеріальні рівень добробуту;
умови життя та відпочинку;
безпека життя;
оптимальні умови праці;
стабільність оплати праці.</td></tr>
</table>

Складено на основі [3]

Проте постійна боротьба зі стресом наодинці не є вкрай ефективною в довгостроковій перспективі, адже може призвести до виснаження і недооцінення власних зусиль, тому керівництву організації варто подбати про формування належної системи стрес-менеджменту.

Організація, яка прикладає зусилля для підвищення стійкості до стресу своїх працівників, зменшує ризик втрати досвідченого персоналу і збільшити продуктивність.

Система стрес-менеджменту в організації повинна включати комплекс заходів превентивної дії, зокрема розвиток емоційного інтелекту та управлін-

ня тривогою, програми для зниження рівня стресу та підтримки працівників у стресових ситуаціях.

Основним завданням системи стрес-менеджменту в організації є підвищення ефективності працівників шляхом зниження рівня стресу та зниження втрати робочого часу, пов'язаного із погіршенням стану здоров'ям. Ми вважаємо, що у межах системи стрес-менеджменту доцільно використовувати стратегії й техніки, що запобігають та зменшують ризик виникнення стресу. Такими стратегіями можуть бути:

- організація спеціалізованих тренінгів для керівників і персоналу, зосереджених на розпізнаванні симптомів стресу та їх подоланні;

- розробка програми підтримки співробітників (Employee Assistance Program, EAP), включаючи консультації по запобіганню та лікуванню порушень здоров'я, пов'язаних зі стресом;

- участь у програмах навчання співробітників у зв'язку з технологічними змінами;

- можливість встановлення гнучкого графіка роботи для співробітників, що дозволяє їм раціонально розподіляти свій час та зберігати баланс між роботою та особистим життям;

- створення відкритих каналів комунікації між керівництвом та персоналом, що дозволить вчасно виявляти проблеми та реагувати на них;

- оптимізація системи мотивації персоналу, включаючи планування професійного розвитку та підтримку персональної кар'єри [4].

Важливість діючої системи стрес-менеджменту в організації полягає в тому, що вона допомагає зменшити втрати робочого часу через проблеми зі здоров'ям, підвищити мотивацію та задоволеність працівників роботою, зменшити плинність персоналу, покращити ефективність роботи організації загалом.

Система стрес-менеджменту дозволяє працівникам відчувати підтримку з боку організації у складних життєвих ситуаціях та під час надмірного навантаження на роботі. Це в свою чергу сприяє формуванню позитивної корпоративної культури, де працівники відчувають себе цінними та важливими для компанії.

Ефективна система стрес-менеджменту допомагає організації заощадити кошти, пов'язані зі зменшенням продуктивності та збільшенням витрат на лікування та відпустки працівників.

Отож, у сучасних умовах високий рівень стресу у діловому середовищі є звичним явищем, проте це не нівелює його згубного впливу на продуктивність та ефективність роботи працівників. Тому система стрес-менеджменту є важливим і необхідним елементом успішного управління організацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Злочевська Л. Стрес-менеджмент або як досягти рівноваги і впевненості. URL: https://lib.iitta.gov.ua/10163/1/%D0%A1%D1%82.%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%202014.pdf

2. Дорош І. М., Басюк К. К. Фактори виникнення стресових ситуацій на підприємствах та методи їх подолання. Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (22-25 жовтня), Харків. 2015. С. 243-245.

3. Василик Н.М. Впровадження та розвиток стрес-менеджменту в організаціях. Ефективна економіка. 2022. №2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/93.pdf

4. Самолюк Н.М., Самолюк Н.Н. Професійні стреси: причини та методи запобігання. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2016. № 1. С. 165-175.

УДК 353
Шашко В.О.
канд.економ.наук, доц. ДДМА

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННІ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ: ІННОВАЦІЇ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ

У територіальному управлінні відбуваються перетворення, спрямовані на його адаптацію до змін, що відбуваються в зовнішньому середовищі, зокрема шляхом децентралізації управління. Останні зумовлені процесами глобалізації господарських відносин та ринків, економічної інтеграції, загострення конкуренції до масштабів всесвітнього суперництва, перенасичення ринків споживчими товарами. Децентралізація – шлях прогресу, який обирає країна внаслідок проведення реформи. Демократія є найдієвішою формою розвитку суспільства, оскільки дає можливість людям обирати керівників та контролювати владу. Саме влада народу найшвидше та найраціональніше реагує на виклики сучасності [1].

Переваги проведення реформі децентралізації [2]:

-отримані в результаті децентралізації повноваження та ресурси надали органам місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку своїх територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури.

-місцева влада стала зацікавленою в розвитку інвестиційної привабливості своїх територій на благо громади, адже сплачені тут податки підуть на підвищення якості життя жителів цієї території. Різноманітні дозволи та реєстраційні документи для ведення бізнесу можна буде отримувати на місцях, громади зможуть самостійно залучати інвестиції, сприяючи їх соціально-економічному розвитку.

-переваги реформи багато громад відчули вже сьогодні: в їх містах, селах і селищах почали приводитися до ладу дороги, медичні та освітні заклади – все те, що десятиліттями перебувало у занепаді.

-реформа дала поштовх до повноцінного розвитку громад, можливість поліпшити життя у кожному населеному пункті та у країні в цілому і дозволяє громадянам – кожному з нас – самостійно господарювати там, де вони живуть.

Через повномасштабну війну державна регіональна політика потребує повного переосмислення: нова типологія територій, новий підхід до податкового регулювання та стратегій громад, зміни в адміністративно-територіальному устрої.

В цих умовах ключовою компетенцією, що забезпечує конкурентоспроможність територій та країни в цілому, є сильний і життєздатний організаційний потенціал тих територій, яких не торкнулася війна. До війни території в Україні ділили за критерієм географічним, рельєфним (наприклад, гірські території), але зараз ключовим фактором стає безпека і віддаленість від збройних можливостей агресора. Саме на це в першу чергу зважатиме інвестор. Рельєф, логістика, наявність інфраструктури і робочих рук стає тим, що набувається, але не є критичним для інвестора, а типологія потягне за собою відмінності в підходах до управління, оподаткування і, навіть, адміністрування місцевих податків.

Є спільна позиція з Мінрегіоном, Асоціацією Міст України, що тепер в Україні буде 4 типи територій [3]:

-тимчасово окуповані території;

-території, де відбуваються бойові дії;

-опорні території – там, де спокійно, але при цьому вони надають першу допомогу тим територіям, де є бойові дії.

-території глибоко тилу – найбезпечніші області, куди переселилося найбільше населення, куди відбувається релокація підприємств. Це регіони, котрі тепер генеруватимуть основу економіки та мають стати основою для економічного стрибка.

Ми є свідками переходу від зовнішньої конкуренції територій до зміцнення та суперництва організаційних потенціалів, які дають змогу генерувати внутрішні конкурентні переваги та інвестиційні виклики. Після двох із поло-

виною місяців повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує демонструвати позитивну динаміку відновлення (рисунок 1) [4].

Відбуваються глобальні зміни в бізнес-привабливості територій України. Очевидно, що погіршуються позиції північно-східних та південних регіонів, де відбувалися/відбуваються бойові дії, водночас західні регіони мають протилежну тенденцію. У Донецькій та Луганській областях війна триває вже 8 років — тому їх позиції мало змінилися.

Найбільш негативно шок повномасштабної війни вплинув на ділову активність таких областей: Сумська (з 14 на 20), Миколаївська (з 12 на 21), Херсонська (з 11 на 24). Одночасно суттєве покращення позицій демонструють правобережні області: Тернопільська (з 20 на 8), Черкаська (з 18 на 9), Івано-Франківська (з 16 на 7), Рівненська (з 22 на 13).

Рисунок 1 – Динаміка реєстрації бізнесів в регіонах під час повномасштабної війни (період березень-квітень 2022 р.)

Регіони, на які тепер припадає більшість підприємницької активності, — умовна десятка лідерів: 1 місце — м. Київ. Столиця зберігає своє лідерство в абсолютних цифрах. Але 3-річна динаміка розвитку підприємницької діяльності Києва та Львівщини наштовхує на думку, що столиця почала втрачати свою домінантну позицію, і з нею можуть успішно конкурувати інші регіони з більш привабливим бізнес-кліматом. Частка Києва в Україні

щодо новозареєстрованого бізнесу зменшилася з 17,5 до 16%, а, наприклад, Львівської області виросла з 6,5% до 10,7%. 2 місце — Львівська (помітно зросла — з 5 на 2). 3 місце — Київська (впала з 2 позиції на 3). 4 місце — Хмельницька (впала з 2 позиції на 4). 5 місце — Чернівецька (зросла з 10 на 5). 6 місце — Полтавська (без змін). 7 місце — Івано-Франківська (потрапила вперше — із 16 позиції на 7). 8 місце — Тернопільська (потрапила вперше — з 20 позиції на 8). 9 місце — Черкаська (потрапила вперше — з 18 позиції на 9). 10 місце — Волинська (потрапила вперше — з 17 позиції на 10).

Окрім очевидних причин таких змін, географічного розташування, сформованого ще до 24.02.2022 місцевого бізнес-клімату, інфраструктури підтримки підприємців та інших факторів, які проявили себе ще в період пандемії, важливими чинниками напевно стають (потребує додаткового дослідження):

-інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в громади та залучення їх до економічного розвитку;

-ефективність взаємодії між військовими адміністраціями та територіальними громадами;

-дієвість підрозділів сил територіальної оборони (ТрО) щодо забезпечення безпеки на місцях;

-успішність адаптації до поточних умов місцевих програм та інструментів підтримки бізнесу;

-спроможність допомогти в розвитку експорту;

-розв’язання логістичних питань та ін.

Фактором успіху сучасного територіального стратегічного управління має стати його адресний характер, орієнтація на клієнта, якому буде цікавим певний регіон. Найважливішим з погляду клієнта є внутрішній потенціал спільного створення нових цінностей.

Якщо раніше стратегії громад формувалися щонайменше на сім років, відповідно до державної стратегії, то тепер зрозуміло, що «цементувати» щось на такий тривалий термін не актуально. Зараз має бути більше тактичних кроків. Потрібно мати стратегічне планування на випадок абсолютно мирного плану, на випадок повторення загострення та на випадок нового повномасштабного вторгнення. І відповідно до цього розуміти, як працюватиме економіка тієї чи іншої території у тих чи інших умовах. Територія повинна бути готова до кожного сценарію розвитку подій. Це дасть змогу сформувати міцний взаємозв'язок між територією та клієнтом, в рамках якого останній нерозривно ототожнює себе з регіоном та виявляє зацікавленість у досягненні спільної мети.

Змінюється і сам мотив конкуренції території — від перемоги над конкурентом (наявність «зовнішнього суперника») до «догляду» споживача (клієнта). У першому випадку відбувається відрив інтересів території від інте-

ресів клієнта. У другому випадку результатом конкуренції стають спільні інтереси клієнта та території, формування привабливого іміджу. В результаті виникає можливість створення системи, що максимально повно задовольняє інтересам і потребам клієнтів, яку слід розглядати як головну конкурентну перевагу. Резюмуючи сказане вище, скажімо, що змінюється вектор маркетингу території — від завоювання відносної частки ринку до створення систем забезпечення абсолютного задоволення клієнта.

Перетворення сенсу територіального управління та маркетингу потребує використання інноваційних інструментів. Між традиційним підходом в управлінні територіями, орієнтованим на управління процесами та інноваційним підходом, орієнтованим на концентрацію «ресурсів майбутнього», є кілька відмінностей (таблиця 1).

Таблиця 1 - Відмінності інноваційного підходу до стратегічного управління від традиційного підходу

Критерій порівняння	Традиційний підхід	Інноваційний підхід
Цільова функція	Забезпечення поточної прибутковості та стабільності зовнішнього середовища	Створення майбутньої вартості
Деталізація	Чіткий план (програма) дій	Визначення лише загального напряму дій
Комплексність	Орієнтована на кінцевий результат одинична стратегія	«Полістратегічне» поле та множинність результатів
Прогностична функція	Розробка детального прогнозу	Виділення «загальних» орієнтирів та інтуїтивне прогнозування
Сутність економічної політики	Економічна політика зростання	Структурна економічна політика
Організаційні моделі	Традиційні моделі управління (лінійно-функціональні)	Гнучкі моделі керування (матричні, штабні, мережеві)
Сутність підходу	Екстенсивне зростання та стандартизація (бенчмаркінг)	Інтенсивне зростання та конкурентне лідерство

Головна відмінність полягає у цільовій функції управління.

Інноваційний підхід відрізняється від традиційного більшою невизначеністю змісту, меншою зарегульованістю, відсутністю деталізованого плану

дій, гнучкістю. На основі суміщення цих двох підходів з'являється можливість формування моделі адаптивного управління, більш гнучкої та креативної, що бере до уваги зміни зовнішнього середовища та ризики. Для реалізації практично адаптивної моделі управління необхідні вироблення і використання системних інновацій. Під останніми розуміється комплексне системне рішення, орієнтоване на перетворення організаційної моделі, структури та характеру функціонування об'єкта управління і створює передумови для активізації інноваційного процесу.

Системна інновація сприймається як умова появи лінійних інновацій. У цьому системні інновації є об'єктами безпосередньої комерціалізації. Їхня ефективність проявляється через комерціалізацію лінійних інновацій. Модернізація території на основі системної інновації може здійснюватися на основі двох підходів:

-виявлення ключової компетенції території та її розвиток;

-модернізація території на основі диференціації за рахунок розвитку базових умов та вибору великої кількості напрямів спеціалізації.

Використання першого підходу передбачає визначення ключової компетенції території, реалізацію управлінських рішень щодо розвитку, формування та просування іміджу регіону. На другому етапі розробляються і просуваються на ринку продукти, пов'язані з використанням ключової територіальної компетенції, розширюється їх асортимент. Через війну відбувається диверсифікація економіки території.

При використанні другого підходу реалізуються управлінські рішення щодо розвитку базових умов (інфраструктури, кадрового потенціалу, факторів виробництва та ін.), на основі яких формується широка спеціалізація території. Даний підхід застосовується для регіонів, що мають розвинену інфраструктуру, що займають істотні частки і мають позитивний імідж на зовнішніх ринках. Тут немає необхідності у виділенні ключової компетенції та формуванні нового бренду. Конкурентні переваги у цьому разі створюються з урахуванням розвитку чинних умов, допоміжних видів діяльності та інфраструктури.

Підходи до модернізації регіону передбачають його позиціонування, виділення цільових ринків і орієнтацію на інтереси цільових груп клієнтів. Обидва підходи передбачають створення та посилення конкурентних переваг території, диверсифікацію економіки з формуванням мережевих структур. На перший план виходить необхідність переходу до гнучких адаптивних моделей управління.

Стадії процесу управління:

І. Комплексний та структурний аналіз: виявлення та оцінка факторів територіального потенціалу (інфраструктура, фактори виробництва, люди, імідж…).

II. Аналіз ринку та позиціювання: визначення цільових ринків та їх характеристик, клієнтів території (інвестори, виробництва, корпоративні центри, жителі, туристи, торгівельні компанії, банки…).

III. Формування найбільш привабливих комбінацій факторів потенціалу території для кожної групи клієнтів: інвестори, виробництва, корпоративні центри, торгівельні компанії, туристі. Кожна комбінація – інноваційний комплекс заходів по створенню цінностей для клієнтів.

IV. Диференційований план дій.

V. Впровадження мережевих структур управління та делегування повноважень по реалізації плану.

На I та II стадіях здійснюються аналітичні роботи, пов'язані з виявленням та оцінкою потенціалу території, цільових ринків, клієнтів та їх характеристик. На основі результатів аналізу, позиціонування території та сегментації ринку для кожної з клієнтських груп визначається найбільш приваблива комбінація факторів потенціалу території.

На IV стадії розробляється диференційований план дій із виробництва товарів (послуг) і залученню територію клієнтських груп. З метою ефективної реалізації плану дій здійснюється перетворення структур управління, перехід на гнучкі децентралізовані моделі за участю у процесі прийняття управлінських рішень широкого кола осіб – територіальних громад.

Пропонована модель стратегічного управління територією на основі маркетингового підходу дозволяє найповніше задовольнити потреби клієнтських груп та передбачає інноваційний підхід до стратегічного управління територіальним розвитком. В даному випадку елементами системної інновації на території будуть:

1) позиціонування території, визначення ринкових ніш, у яких можлива найповніша реалізація конкурентних переваг, формування привабливого іміджу;

2) створення факторів привабливості для існуючих та потенційних клієнтів території;

3) формування каналів розподілу та постачання територіальних продуктів та послуг в ефективній та доступній формі;

4) адаптація та вдосконалення внутрішньої управлінської, економічної, територіальної структури відповідно до вимог нової моделі;

5) маркетинг привабливих та корисних якостей даної території з метою інформування клієнтів про її переваги.

Сформульована вище мета системної інновації (створення цінності для клієнтів) має акцентуватися на вибудовуванні у регіоні цілісних ланцюжків створення вартості із залученням резидентних структур у процес створення вартості. Поняття «ланцюжок створення вартості» застосовується для аналізу відтворювальної структури регіональної економіки. Воно визначається М.

Портером як «сукупність різних видів діяльності [компанії], спрямованих на розробку, виробництво, маркетинг, доставку та обслуговування своїх продуктів» [5].

Ланцюжок створення вартості включає елементи, що приймають участь у створенні доданої вартості: предмет праці, кадри, кошти праці (основні виробничі фонди), транспорт і логістику, систему збуту, фінансове обслуговування, систему управління, ринок збуту. Елементи ланцюжка створення вартості спрямовані на формування кінцевої цінності (вартості) для клієнта та забезпечують цілісність відтворювального процесу. Для з'ясування економічних передумов підвищення конкурентоспроможності регіону необхідно проаналізувати рівень концентрації ланцюжків створення вартості на даній території. Мета такого аналізу полягає у визначенні «вузьких місць» відтворювального ланцюжка, оцінці розмірів витоку капіталу з території та виробленні комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення відтворювальної структури.

Важливо пам'ятати, що головним чинником застосування системних інновацій у територіальному управлінні є підготовленість самого суспільства та органів державної влади до структурних змін та покращень. Аналіз практики дозволяє зробити висновок, що окремі випадки застосування розрізнених елементів системної інновації у регіонах неможливо отримати значний позитивний ефект. Багато в чому це пов'язано з інертністю структур державного управління в зовнішньому середовищі, що динамічно змінюється, особливо зараз, а також з поширенням неформальних інститутів, що формують групи владних і ділових еліт, зацікавлених в отриманні алокаційної ефективності від перерозподілу ресурсів, а не від створення майбутньої вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Все про децентралізацію (бюджетну, земельну та інше). – Режим доступу: https://agropolit.com/news/detsentralizatsiya (дата звернення: 19.04.2023).

2. Пронько Л.М. Децентралізація в Україні: переваги та недоліки об'єднання територіальних громад / Л.М. Пронько // The Scientific Heritage. - 2020. - № 49-6 (49). - С. 21-30.

3. Як війна змінить регіональну політику в Україні: децентралізація, громади, податки, економіка. – Режим доступу: https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminit-regionalnu-politiku-v-ukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika (дата звернення: 19.04.2023).

4. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців – аналітика. Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/news/14970 (дата звернення: 19.04.2023).

5. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Пер. с англ. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2005.

УДК 658.014.1
Нечаєва І.А.[1], Квітковська К.О.[2]
[1]канд.економ.наук, доц.. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз-519 НУ «Запорізька політехніка»

РОЗРОБКА БІЗНЕС-СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Дієвим інструментом управління підприємством є його стратегія. Великі підприємства зазвичай розробляють низку підпорядкованих одна одній стратегій (корпоративну, бізнес-стратегію, функціональну тощо), які регламентують різні напрями організаційної діяльності. Натомість, невеликі однопрофільні підприємства розробляють бізнес стратегію, яка є вектором їх розвитку та орієнтиром.

Обґрунтована стратегія є дороговказом на тривалу перспективу, вона дозволяє отримати та зберегти конкурентні переваги, підвищити конкурентоздатності продукції та підприємства загалом, окреслити завдання для окремих підрозділів. Однак варто зауважити що стратегія не є статичним планом, вона ніби живий організм – постійно потребує перегляду та коригування відповідно до ситуації у оточуючому середовищі.

Важливість бізнес-стратегії не піддається сумніву, однак її сутність є предметом дискусій серед науковців. Це зумовлено низкою факторів, серед яких можна виділити декілька важливих:

- багатогранність поняття «стратегія». Науковці по-різному трактують його. Зокрема частина вважає що стратегія це процес досягнення мети, інші вважають що стратегія це результат роботи підприємства, деякі дотримуються думки, що стратегія є переліком правил, спираючись на які, підприємство може приймати управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію;

- багаторівнева структура стратегії. Залежно від мети діяльності, наявних ресурсів, конкурентного середовища підприємство може одночасно використовувати декілька стратегії. Це призводить до появи різних класифікаційних ознак, а від так до появи різних видів бізнес-стратегії [2];

- наявність декількох рівнів декомпонування. Це означає що стратегії підприємства мають певну підпорядкованість. Тобто стратегії розробляються таким чином щоб стратегії нижчого рівня були підпорядковані стратегії вищого рівня [3].

- інші фактори. Рівень розробки стратегії, а отже і зміст бізнес-стратегії будуть залежати від розміру підприємства, сфери його діяльності, галузі, диверсифікованості бізнесу тощо.

Загалом стратегія «виконує стабілізуючу та інтегруючу роль, яка компенсує коливання ринкової кон'юнктури та сприяє адаптації підприємства до зовнішніх викликів» [1, с. 27].

Бізнес стратегія є основою побудови бізнес-моделі та розробки на її основі різноманітних бізнес-процесів. Підпорядкованість цих категорій наведено на рис. 1.

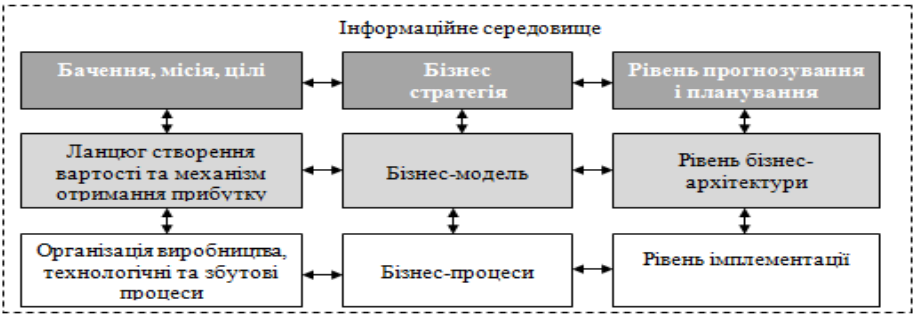

Рисунок 1 – Рівні стратегічної архітектури підприємства [4, с. 30]

Ефективність бізнес стратегії можна забезпечити за умови дотримання принципів її розробки. Основними з яких є: стратегічна орієнтація, гнучкість, системність, реалістичність, творчість. Це дозволить розробити адаптивну бізнес-стратегію, яка буде враховувати поточну ситуацію і підлаштовуватись під мінливе зовнішнє середовище. Алгоритм розробки бізнес стратегії наведено на рис.2.

Рисунок 2 – Алгоритм розробки бізнес стратегії [запропоновано автором]

Послідовне виконання наведених етапів дозволить врахувати максимальну кількість факторів, які здійснюють вплив на роботу підприємства та окреслити певну альтернативну лінію поведінки, дотримання якої має привести до ринкового успіху, отримати суттєву перевагу у конкурентній боротьбі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутко М.П., Дітковська М.Ю., Задорожна С.М Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / За заг. ред. Бутка М.П. – Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 376 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Butko_Mykola/Stratehichnyi_menedzhment.pdf (дата звернення 02.04.2023)

2. Петрук І. Р., Петрук В. А.Особливості стратегій бізнесу торговельних підприємств та їх ефективність. Вісник НУВГП. 2019. Том 2. № 86 URL : https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve220198 (дата звернення 15.03.2023)

3. Саєнко М.Г. Стратегія підприємства : підручник. – Тернопіль: «Економічна думка». 2006. 390 с. URL : https://buklib.net/books/21878/ (дата звернення 01.04.2023)

4. Швиданенко Г. О., Ревуцька Н. В Формування бізнес-моделі підприємства : навч. посіб – Київ : КНЕУ, 2013. 423 с.

УДК 351/354 : 339.9
Валов О.В.
асп. НУБіП України

СПРИЯННЯ ЄС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНТЕГРОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Європейський Союз є стратегічним партнером України. З початку збройної агресії та розв'язання російською федерацією повномасштабної війни від ЄС, його держав-членів та фінансових інституцій Україні виділено 37,8 млрд євро для забезпечення економічної, соціальної та фінансової стійкості. Крім того, обсяг фінансування військової допомоги становить 13 млрд євро, зокрема 4,6 млрд євро у рамках Європейського інструменту підтримки миру. В цілому, загальний обсяг фінансової підтримки України становить понад 50 млрд євро [1].

Забезпечення колективної безпеки Європейської співдружності та подолання агресії ворога спільними зусиллями країн стало вирішальним фактором під час прийняття важливого рішення, коли у червні 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Незважаючи на перебування країни у стані війни, ведення активних бойових дій в окремих її регіонах, руйнування інфраструктурних об'єктів, вагомі фінансові та інші проблеми, подальші трансформаційні процеси в усіх сферах життєдіяльності держави повинні супроводжуватися успішно впровадженими євроінтеграційними реформами, що спрямовані на забезпечення високого рівня життя, добробуту та правового захисту громадян. Перспективи повноцінного членства в ЄС відкривають нові фінансові можливості для України, у т.ч. через Інструмент передвступної допомоги, шляхом надання грантової підтримки, реалізації проектів і програм міжнародної технічної допомоги, залучення інвестиційних ресурсів від 27 країн-членів ЄС [2].

Статус кандидата на вступ до ЄС надає нові можливості, оскільки для таких країн передбачене цільове фінансування проектів і програм зі спеціальних фондів, які допомагають їм досягти відповідності Копенгагенських критеріїв членства. При вступі Польщі, Румунії, Угорщини, Латвії, Литви та Естонії до ЄС багато інфраструктурних проектів на місцевому рівні були профінансовані завдяки потужній підтримці зі спеціальних фондів. Наразі, в

Європейській комісії обговорюється можливість започаткування механізму «Відбудова України», що передбачає додаткове фінансування заходів країни-кандидата до вступу до ЄС у доповнення до виділення коштів зі спеціальних фондів.

Для залучення інвестиційних ресурсів важливими питанням є не лише підготовка територіальними громадами якісних проектів інтегрованого розвитку відповідно до встановлених вимог, а й набуття вмінь управляти отриманими коштами. Тому вирішальну роль у підготовці представників органів місцевого самоврядування та громадськості мають відіграти навчальні заклади, здатні їх підготувати до написання грантових заявок, управління проектами та фінансами. Налагодження партнерських відносин між муніципалітетами сприятиме обміну досвідом між територіальними громадами, де такі проекти вже були успішно впроваджені [3]. Для відбудови територіальних громад у повоєнний період місцевій владі необхідно активніше запроваджувати нові форми ефективного господарювання, використовувати механізми державно-приватного партнерства, реалізовувати спільні інфраструктурні проекти завдяки міжмуніципальному та міжнародному співробітництву [4].

Для повоєнного відновлення територій органи публічної влади повинні відігравати важливу роль у поглибленні подальшої співпраці з ЄС, міжнародними інтеграційними об'єднаннями, фінансовими інституціями та організаціями. Започаткування у січні 2023 р. міжвідомчої Координаційної платформи донорів сприятиме подальшій координації заходів із короткострокової та довгострокової підтримки, забезпечуватиме ефективну роботу сторін з повоєнного відновлення територій, гарантуватиме надання допомоги від міжнародних партнерів відповідно до визначених потреб [2].

Отже, з отриманням статусу кандидата України на членство в ЄС перед громадами відкриваються нові інструменти залучення фінансових ресурсів, для отримання яких необхідно підготувати якісні проекти щодо забезпечення повоєнного відновлення та інтегрованого розвитку територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Допомога ЄС Україні. Режим доступу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine_uk (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрану.

2. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes (дата звернення: 22.04.2023). - Назва з екрану.

3. Козіна В., Кошелюк М. Міжнародне муніципальне партнерство. Методичні рекомендації. Рада Європи. 2022. 128 с.

4. Приліпко С.М., Васильєва Н.В., Маркушин О.Г. Аналіз стану руйнувань інфраструктурних об'єктів в Ірпінській територіальній громаді Київсь-

кої області. *Право та державне управління.* 2022. № 4. С. 221-228. URL: https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.31

УДК 338.245.4
Ілляшенко С.М.[1], Шипуліна Ю.С.[2]
[1] д-р економ.наук, проф. НТУ «Харківський політехнічний університет»; проф. Економіко-гуманітарного університету, м. Бєльсько-Бяла, Польща
[2] д-р економ.наук, проф. НТУ «Харківський політехнічний університет»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Війна, спричинена нападом Росії, привела до втрати значної частини економічного потенціалу України, зокрема: зменшення людських ресурсів, руйнації виробничої бази, об'єктів ринкової та соціальної інфраструктури, виведення з господарської діяльності значних територій країни, втрати природних ресурсів тощо. Повоєнне відновлення потребуватиме величезних обсягів фінансових ресурсів, які можна акумулювати від виплат по репараціях, від іноземних інвестицій, кредитів міжнародних фінансових установ тощо. Враховуючи орієнтацію вітчизняної економіки переважно на виробництва III і IV технологічних укладів (в наш час завершується V і формуються основи VI укладу), мова буде йти не про просте відновлення, а перехід на інноваційний розвиток в руслі концепції інноваційного випередження. Звичайно, якщо не вдовольнитися роллю постачальника дешевої робочої сили, сировини, ринку збуту морально застарілої продукції тощо. Слід також враховувати світові тенденції розвитку, ініційовані IV промисловою революцією (I4.0) яка набирає сили. Вони свідчать про радикальні трансформації існуючих виробництв, галузей економіки, товарних ринків і ринків робочої сили, методів забезпечення людської життєдіяльності, систем управління різного рівня тощо. В цих умовах, основою інноваційного зростання є інтелектуальний капітал в якому сконцентровано інтелект, знання (живі і втілені у об'єкти інтелектуальної власності), досвід, зв'язки, креативність персоналу підприємств та установ.

Проте війна спричинила суттєве зменшення інтелектуального капіталу підприємств і установ, а відповідно і держави у цілому. Особливо це стосується людського (особистісного) капіталу, який є основною підсистемою їх інтелектуального капіталу. Іншими капіталами-підсистемами інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання є організаційний (структурний) капітал і капітал взаємовідносин (споживацький капітал). Відповідно, постає проблема аналізу причин зменшення людського капіталу в умовах війни, як

підсистеми інтелектуального капіталу, а також розроблення заходів його розвитку для забезпечення умов повоєнного відновлення і зростання економіки України.

Основними причинами зменшення людського капіталу в умовах війни є такі:

- тимчасова окупація територій (після 24.02.2022 р.) з людьми, що проживають на них і які не евакуювалися в силу різних причин;

- евакуація за кордон значної частини населення, згідно даних інституту демографії та соціальних досліджень [1] в Україні станом на 01.01.2023 р. залишилося 28-34 млн. громадян, розкид пояснюється відсутністю точних даних щодо громадян які виїхали, а також були депортовані до Росії. Перед війною поза тимчасово окупованими у 2014 р. територіями проживало 37,4 млн. осіб [2];

- евакуація фахівців в інші, відносно безпечні регіони країни, що унеможливлює продовження їх фахової діяльності, при цьому повернення у місця постійного проживання є доволі проблематичним внаслідок руйнації чи знищення їх житла, а також руйнації підприємств чи установ в яких вони працювали;

- призов до ЗСУ кваліфікованих фахівців, їх загибель чи поранення, які унеможливлюють їх подальшу трудову діяльність відповідно до набутих спеціальностей;

- зменшення кількості працездатних фахівців внаслідок досягнення ними пенсійного віку, загострення хронічних захворювань і виникнення нових спричинених війною тощо.

Зазначені проблеми ускладняються тим, що навіть після завершення війни значна частина кваліфікованих фахівців прогнозовано не повернеться з евакуації, оскільки вони в країнах перебування вже відкрили свій бізнес чи влаштувалися на роботу, яка добре оплачується, а умови проживання і праці їх цілком влаштовують. Практика свідчить, що українські фахівці з вищою освітою мають ширший діапазон знань і умінь ніж випускники європейських університетів, що отримують більш глибоку, але вузько спеціалізовану підготовку. В умовах технологічних трансформацій ініційованих І4.0, а відповідно перманентної зміни актуальності професій, вимог до знань і умінь українські фахівці мають конкурентні переваги, оскільки їх підготовка дозволяє швидше і простіше адаптуватися до зазначених вище і інших змін [3]. Особливо це стосується фахівців технічних (інженерних) спеціальностей, а також сфери ІТ послуг.

Для повернення в Україну таких фахівців, які суттєво розширили діапазон своїх знань і умінь, набули досвід роботи у зарубіжних компаніях, засвоїли їх інноваційну культуру, налагодили систему ділових звязків, вивчили іноземні мови тощо, потрібні дуже потужні стимули. Для їх формування

потрібно проведення глибоких системних реформ спрямованих на орієнтацію національної економіки на інноваційний розвиток [4], в т.ч. у руслі концепції інноваційного випередження [5]. Причому пріоритетним є розвиток промисловості, оскільки він безпосередньо впливає на темпи НТП і економічного зростання інших галузей національної економіки. У підсумку це забезпечить попит на кваліфіковану робочу силу, сприятиме зростанню її доходів і доходів населення у цілому, стимулюватиме розвиток системи вищої освіти, мотивуватиме студентів до якісного навчання, що дозволить компенсувати втрату частини інтелектуального капіталу, актуалізувати його стан відповідно до умов І4.0 і трансформації технологічних укладів. Відповідно, буде закладено підвалини повоєнного відновлення економіки України і її переходу на шлях випереджаючого інноваційного розвитку. Його основними драйверами є інтелектуальний капітал і інноваційна культура.

Узагальнюючи викладене слід зазначити, що окреслення і аналіз основних причин зменшення людського капіталу як підсистеми інтелектуального капіталу підприємств та установ, а також причин які стримують його зростання в повоєнний період (а разом з тим і інтелектуального капіталу держави у цілому), дозволяє підвищити рівень обґрунтованості заходів щодо забезпечення повоєнного відновлення і випереджаючого інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Подальші дослідження повинні бути спрямованими на формування засад організаційно-економічного механізму стимулювання процесів розвитку і актуалізації (стосовно змін умов зовнішнього макро- і мікросередовища) інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання різних рівнів: окремих підприємств і установ, галузей економіки, держави у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetsa-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html

2. SPEKA. URL: https://speka.media/piv-roku-viini-v-yakomu-stani-ekonomika-golovne-z-diskusiyi-case-ukrayina-pn6m19

3. Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С. Проблеми кадрового забезпечення повоєнного відновлення економіки України. «Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції»: збірник матеріалів ІІ Міжнародної науково – практичної Інтернет - конференції (м. Херсон – м. Хмельницький, 16 - 17 листопада 2022р.) / ред. кол. Сідельникова Л.П. та ін. Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2022. С. 218-220.

4. Данилишин Б.М. Структурні реформи, які здатні змінити Україну. Чому проведення подальших ринкових реформ не буде мати успіху в умовах

масового безробіття та низького рівня доходів? Економічна правда. 2022. 31 травня. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687649/

5. Ілляшенко Н.С. Управління випереджаючим інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія. Суми : Триторія. 2019. 504 с.

УДК 005.1
Нечаєва І.А.
канд.економ.наук, доц.. НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЯ, ПІДХОДИ ТА ТЕОРІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Практика управління свідчить, що найпоширенішими проблемами, з якими стикаються менеджери у сучасних умовах є: нефективне спілкування, мотивація команди та сприяння командній роботі, вирішення конфліктів між членами команди, звільнення та найм працівників, управління часом, просування місії компанії, створення здорової корпоративної культури, запобігання відтоку мізків, наставництво співробітників, уникнення мікроменеджменту, робота з невизначеністю, тощо [1; 2; 3; 4].

Вирішення цих проблем лежить у площині сучасних концепції та теорій менеджменту.

Існує кілька різних сучасних підходів до управління:

- кількісний підхід до управління використовує статистичні та математичні методи для вирішення складних проблем. Цей сучасний підхід до управління складається з трьох гілок: наука про менеджмент; управління операціями; інформаційна система управління;

- контингентний підхід - відповідно до якого не існує лише одного підходу до управління, який підходить кожній організації, оптимальний стиль управління залежить від ситуації. Ця теорія окреслює три змінні, що впливають на структуру організації: розмір організації, технології, які вона використовує, і стилі керівництва;

- системний підхід, який стверджує, що організації являють собою складну сукупність різноманітних компонентів, які працюють разом для досягнення спільної мети. Організація складається з численних підсистем та компонентів, основними з них є: вхідні ресурси; трансформаційний процес; результати; зворотний зв'язок.

Відповідно до сучасної концепції, менеджмент - це процес ефективного та результативного виконання завдань. Тобто, сучасна концепція управління базується на трьох основних термінах: процес, результативність та ефективність.

Дослідження тенденцій світового менеджменту дозволяє виявити два основні напрями його розвитку: переважання ролі людських ресурсів перед

факторами матеріально-технічного та іншого характеру; чітка практична спрямованість на вирішення конкретних проблем.

Сучасна теорія менеджменту визнає, що організації стикаються зі швидкими змінами та додатковими складнощами, а технологія управління є як потенційною причиною, так і інтрументом вирішення цих проблем. Впроваджуючи сучасну теорію, менеджери використовують технології та математичні методи для аналізу та прийняття управліньких рішень [5].

Головна принципова відмінність сучасного менеджменту від традиційного полягає в тому, що відповідно до класичної теорії менеджменту працівники працюють виключно заради грошової вигоди; сучасна теорія управління вважає, що працівники працюють з багатьох причин, у тому числі для досягнення задоволення, щастя та бажаного способу життя.

Для того, щоб відповідати швидким інноваційним змінам і зростанню індустрії технологій, сучасне управління організацією більше зосереджується на мережах і співпраці, акцентує увагу на динамічному характері комунікації та важливості інтеграції індивідуальних і організаційних інтересів, що значною мірою залежить від розвитку навичок м'якого спілкування, таких як досягнення консенсусу, неявних знань, досвіді, навчанні, інтуїції, впевненості у собі, гнучкості, пріоритезації проблем, толерантності до неоднозначності та невизначеності.

Відповідно, відмінність традиційної організації від сучасної полягає в наступному:

- стабільність: традиційні організації зазвичай стабільні в бізнес-діяльності та прогресі, тоді як сучасні організації є більш динамічними з кількома бізнес-стратегіями, які потребують кількох процесів, орієнтованих на постійні зміни;

- гнучкість: у традиційній організації її структура зазвичай фіксована, стратегія спланована, а менеджмент негнучкий. У той час як сучасна організація орієнтована на вдосконалення робочого процесу, оновлення конкурентоспроможності, а співробітники - на розвиток власних навичок та знань;

- командна робота. Традиційна організація - це «висока ієрархія», яка зосереджена на індивідуальній відповідальності та підпорядкуванні керівнику, тоді як сучасна - це «плоска ієрархія», яка більше зосереджена на командній роботі та співпраці;

- стимулювання морального духу: сучасне управління організацією дозволяє працівникам надавати більше свободи та гнучкості для виконання своєї роботи, що сприяє мобілізації ентузіазму персоналу;

- політика управління: у традиційному бізнесі політика управління є консервативною, яка зазвичай дотримується традиційних правил і положень, використовуючи статичну модель робочого процесу для підтримки бізнес-стратегії та системи управління співробітниками. У той час як сучасна мо-

дель управління передбачає такі зміни, як перепланування, гнучке управління підприємством, динамічна бізнес-стратегія [6; 7].

Завдяки порівнянню стає зрозуміло, що традиційна модель менеджменту має свої обмеження та може не відповідати потребам глобального економічного розвитку з точки зору сучасного менеджменту через різні соціальні, правові, політичні, технічні та економічні фактори, де ефективна координація та співпраця залежить від різних організаційних відносин.

Сутність сучасного менеджменту полягає в тому, що окремі особи роблять внесок в організацію та корпоративну ефективність, керівники приділяють більше уваги збереженню контролю над організацією, її результативність визначається фінансовими прибутками та ціною акцій організації.

Контекст глобального менеджменту включає в себе управління культурним та організаційним середовищем і ситуаційними змінними, щоб створити глобальні управлінські навички, які вимагають не тільки управлінської компетентності (планування, організація, координація, контроль), а також необхідність розвивати мультикультурну компетентність для розуміння та ефективної роботи в різних культурах.

Переваги сучасної теорії менеджменту:

- підвищує продуктивність. Сучасна теорія управління використовує математичні та статистичні методи для оцінки продуктивності в організації;

- допомагає приймати управлінські рішення: сучасні теорії менеджменту дозволяють менеджерам отримувати інформацію про фактори, які їм необхідно вивчити, які вони можуть використати для оцінки своєї організації;

- покращує залученість співробітників: сучасна теорія менеджменту розглядає мотивацію співробітників до роботи поза фінансовою вигодою;

- сприяє об'єктивності: сучасна теорія управління наголошує на використанні математичних методів, які дозволяють менеджерам приймати рішення на основі даних і доказів, а не на особистих думках чи почуттях;

- забезпечує адаптивність: сучасна теорія управління визнає, що сучасні організації часто існують у середовищі, яке швидко змінюється. Ця теорія підкреслює важливість визнання впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на бізнес і спонукає менеджерів використовувати кілька технік і підходів для роботи з ними [6; 7].

Отже, сучасні концепція, теорії та глобальні підходи до управління сприяють менеджменту організацій адаптуватися до постійно мінливого бізнес-середовища, вдосконалювати структуру організації, виробити стратегії, які дозволять бізнесу справлятися зі змінами зовнішнього та внутрішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Jamie Birt. 12 Management Challenges and How To Overcome Them. – URL : https://www.indeed.com/career-advice/career-development/management-challenges.

2.Alison Geskin. 10 Management Challenges And Tips On How To Overcome Them. – URL : https://www.linkedin.com/pulse/10-management-challenges-tips-how-overcome-them-geskin-cec-clc?trk=portfolio_article-card_title.

3.Tarun Sikder. Top 10 Team Management Challenges To Overcome in 2023. – URL : https://wperp.com/96795/top-team-management-challenges-to-overcome/.

4.Antoine Vatar.10 Management Challenges: How to Overcome them. URL : https://youralbert.com/10-management-challenges-how-to-overcome-them/.

5.Нечаєва І. А., Кабак М. В. Особливості управління підприємством на основі використання сучасних технологій і систем менеджменту. Ефективна економіка. 2017. № 9. – URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5771.

6.Modern Theory of Management. –URL : https://harappa.education/harappa-diaries/modern-theory-of-management/.

7.Samuel C. Certo, S. Trevis Certo. (2014). Modern Management: concepts and skills. – URL : https://www.oreilly.com/library/view/modern-management-concepts/9780134729138/.

УДК 331.3

Лункіна Т.І.[1], Кємова Я.Р.[2]
[1]д-р економ.наук, доц. МНАУ
[2]студентка гр. Ф 5/1 МНАУ

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ – НОВА ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Виникнення потреби в управлінні власним часом керівника-менеджера, раціональному розподілі та використанні його зумовило формування поняття «тайм-менеджмент».Тайм-менеджмент являє собою комплексну тему, яка вивчається в багатьох наукових галузях, включаючи психологію, менеджмент, економіку та інші. Вивчення тайм-менеджменту почалося у 1950-х роках, коли науковці почали досліджувати ефективність різних методів управління часом. Одним з перших в галузі тайм-менеджменту був американський психолог Алан Лейкін, який написав бестселер «How to Get Control of Your Time and Your Life» («Як отримати контроль над своїм часом і життям») у 1960 році. Ця книга стала однією з перших, що давала поради та рекомендації щодо організації часу та управління завданнями [1].

Час впливає на життя кожного з нас на різних рівнях, які можна розглядати як індивідуально, так і колективно. На індивідуальному рівні, час є обмеженим ресурсом, який ми не можемо відновити чи відшкодувати. Життя складається зі скінченного числа днів, і кожен з нас має обмежену кількість часу, щоб зробити те, що ми хочемо і потребуємо. Від того, як ми використовуємо свій час, залежить наш добробут, успіх та задоволення від життя. Час також впливає на наші здібності та можливості. Наприклад, залежно від нашого віку та етапу життя, ми можемо мати різні фізичні та психологічні можливості, що дозволяють нам робити різні речі, допомагає нам розвиватися і зростати як особистість, але також може бути чинником стресу і невпевненості, коли ми відчуваємо, що не встигаємо все, що хотіли б [2].

Тому очевидно, що час є нашим найдорожчим товаром. Відображенням цього твердження є вислів «час – гроші», який означає, що час має певну цінність для людини. Розуміючи цей вислів буквально, ми можемо використовувати час, щоб заробляти гроші, але ми також можемо використовувати його, щоб отримати інші цінності, які важливі для управління часом як навички, що впливають на ефективність організації роботи та цінностей, таких як: допомога іншим, зустрічі з іншими, подорожі чи навчання. Тому найбільшою проблемою людей є марна трата часу та відсутність навичок тайм-менеджменту [3].

Проблема марно гаяти час полягає в тому, що людина витрачає свій час на дії, які не приводять до досягнення поставленої мети або не мають жодного значення, наприклад:

- соціальні мережі та інтернет – у наші дні інтернет став необхідністю для багатьох аспектів нашого життя, однак занадто велика кількість часу, що ми проводимо онлайн, може стати причиною того, що ми не можемо зосередитися на роботі або виконанні інших важливих завдань;

- телевізор та фільми – хоча перегляд телевізора і фільмів може бути розважливим і відпочиваючим, він також може забирати багато часу;

- недостатнє планування часу – якщо ми не плануємо свій час, ми можемо витрачати його на непотрібні речі, як результат, наші важливі завдання можуть бути відкладені або не виконані.

Виділяють декілька елементів, які можуть допомогти в управлінні часом. Деякі з них включають:

Планування часу: це означає призначення конкретного часу на виконання певних завдань. Планування може відбуватися на денному, тижневому або місячному рівнях, залежно від потреб.

Створення списків завдань: це може допомогти у визначенні пріоритетів та організації робочого дня.

Встановлення термінів: встановлення термінів для завдань може допомогти зберегти час та уникнути прокрастинації.

Призначення проміжків для перерв: перерви допомагають зберегти енергію та підвищити продуктивність.

Використання технологій: використання технологій, таких як календарі та програми для управління завданнями, можуть допомогти в організації робочого дня та забезпеченні ефективного використання часу [4].

Тож, шляхом оптимізації та аналізу своїх дій ви будете виконувати ту ж роботу, але в коротші терміни. Користь очевидна. Особиста результативність підвищується шляхом раціональних трат. Наприклад, перевірка пошти або читання новин у соціальних мережах можуть «вкрасти» у вас в середньому 50% робочого часу. Живучи за чітким планом, ви втратите свободу вибору. Тайм-менеджмент, навпаки, вчить людину ефективно розподіляти свій час, тому вона стає вільнішою [5].

Отже, подолання повсякденних завдань і проблем може приносити задоволення, якщо вони виконуються швидко й ефективно. Ефективності можна навчитися, але тільки від індивідуального ставлення керівника залежить, чи не буде витрачений час на виконання завдань даремно. Використовуючи тайм-менеджмент, ми збільшуємо свою продуктивність, знижуємо рівень стресу, досягаємо більшого балансу в житті, вдосконалюємо навички та розвиваємо самодисципліну. Тому, обираючи тайм-менеджмент, ми отримуємо багато переваг, які допоможуть стати більш ефективними й успішними в усіх аспектах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Alan Lakein. «How to Get Control of Your Time and Your Life». URL : https://pdfcoffee.com/how-to-get-your-ex-backpdf-pdf-free.html

2.Крикун О. Особливості застосування методів тайм-менеджменту в роботі керівника. International Science Journal of Management, Economics & Finance. 2022. № 4. С. 48-56.

3.Водянка Л. Д. Тайм-менеджмент як техніка планування робочого часу персоналу. Економічна наука. 2020. №7. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020/20.pdf (дата звернення: 15.04.2023 р.)

4.Музиченко Г. В. Тайм-менеджмент про те, як знайти час на все і на цей проєкт зокрема. 2020. С. 139-142.

5.Розумний тайм-менеджмент або як правильно організувати свій день. Що таке тайм-менеджмент, або як ефективно управляти своїм робочим і особистим часом. URL : https://srcaltufevo.ru/uk/umnyi-taim-menedzhment-ili-kak-pravilno-organizovat-svoi-den-chto-takoe.html (дата звернення: 15.04.2023 р.)

УДК 351/354 : 339.9

Маркушин О.Г.
асп. НУБіП України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ

З початку збройної агресії та розв'язання рф повномасштабної війни Європейський Союз залишається одним із стратегічних партнерів України. Протягом 2022 р. неодноразово з'являлися різні ідеї, думки та бачення, як відновлювати зруйновану війною інфраструктуру України. Вітчизняні та міжнародні експерти обговорювали та пропонували різні варіанти нового «плану Маршала» для України, бо саме він успішно підняв економіку Європи після Другої світової війни, яка зросла на 30% порівняно з довоєнними показниками, посприяв її об'єднанню в Європейський Союз.

Повномасштабна агресія з боку росії спричинила значні руйнування інфраструктурних об'єктів, виявила гостру проблему безпекового існування територіальних громад в Україні, що потребує окремого дослідження через призму державно-управлінських рішень [1]. Серед проблем виконання власних і делегованих повноважень органами місцевого самоврядування на особливу увагу заслуговують питання ефективного функціонування інфраструктурних об'єктів у територіальних громадах.

Під інфраструктурою ми розуміємо сукупність споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності територіальних ромад. Інфраструктура продукує матеріальні та нематеріальні блага, є важливим чинником для розвитку економіки, функціонування будь-якого міста або регіону, забезпечує комфортні умови проживання мешканців. Основна функція інфраструктури полягає у створенні умов, необхідних для підтримки нормального процесу виробництва й відтворення. Виділяють укрупнені елементи інфраструктури регіону, такі як інженерна, соціальна, інституціональна, ринкова, інноваційна, екологічна, кожна з яких виконує певні, властиві тільки їй функції [5, с. 189].

У довоєнні роки, Київська область за показником «розвиток інфраструктури» входила до десятки кращих регіонів України. Ірпінську міську територіальну громаду утворено у 2020 р. шляхом об'єднання Ірпінської міської ради та двох сільських рад: Козинцівська (Бородянського району) та Михайлівсько-Рубежівська (Києво-Святошинського району). У результаті об'єднання Ірпінська міська рада набула нових повноважень щодо формування мережі спроможних інфраструктурних об'єктів, здатних надавати якісні соціальні, освітні, медичні, спортивні, культурні, адміністративні й інші послуги на всій території новоутвореної територіальної громади.

Через повномасштабне вторгнення Росії – нещадне бомбардування та обстріл з усіх напрямів – міська інфраструктура Ірпінської міської територіальної громади зазнала значних втрат. Так, було зруйновано близько 70% соціальної інфраструктури та 48% житлового фонду [3].

Для повоєнного відновлення територій органи публічної влади повинні відігравати важливу роль у поглибленні подальшої співпраці з ЄС, міжнародними інтеграційними об'єднаннями, фінансовими інституціями та організаціями. У 2022 році Платформа UNITED24 запустила напрям «Відбудова України», його розпочали саме з Ірпеня: 18 житлових будинків будуть відновленні в Ірпені, Бородянці, Гостомелі, селах Бузове та Мила [2]. І це перші кроки міжнародної допомоги щодо відбудови зруйнованих війною територій.

Вважаємо також, що для відбудови територіальних громад у повоєнний період місцевій владі необхідно активніше запроваджувати нові форми ефективного господарювання, використовувати механізми державно-приватного партнерства, реалізовувати спільні інфраструктурні проекти завдяки міжмуніципальному та міжнародному співробітництву [4].

Отже, війна в Україні спричинила значні руйнування інфраструктурних об'єктів, розширення, оновлення та відбудова яких має стратегічний характер, оскільки охоплює будівництво доріг, сфери освіти, охорони здоров'я й культури, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, роздрібну торгівлю та громадське харчування, пасажирський транспорт, надання населенню публічних послуг тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Васильєва Н. В., Васильєва О. І. (2022). Безпекове існування територіальних громад в Україні: державно-управлінський аспект. Право та державне управління. № 1. С. 209-215. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2022/31.pdf (дата звернення: 07.04.2023).

2.Відбудову зруйнованих росіянами міст у межах платформи United24 почнуть з Ірпеня https://www.epravda.com.ua/news/2023/01/12/695907/

3.Оперативні матеріали Ірпінської міської ради

4.Приліпко С.М., Васильєва Н.В., Маркушин О.Г. Аналіз стану руйнувань інфраструктурних об'єктів в Ірпінській територіальній громаді Київської області. Право та державне управління. 2022. № 4. С. 221-228. URL: https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.31

5. Хом'як М. С. Формування інфраструктури у регіональному фінансовому просторі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 5. С. 188-191.

УДК 338.246.025.2:658.3.07

Орєхов М.О.[1], Олексюк М. Р.[2]
[1]старш.викл. ДНУ ім. Василя Стуса
[2]студ. ДНУ ім. Василя Стуса

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Актуальність. Управління персоналом в кризових ситуаціях є важливою складовою ефективного керування організацією. Кризові ситуації можуть бути спричинені зовнішніми чинниками, такими як економічні кризи, природні катастрофи або політичні нестабільності, або внутрішніми факторами, такими як втрата ключових керівників, технічні проблеми або конфлікти внутрішньої команди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недавні дослідження проводили Патрік Мітчелл та Роберт Д. Кейзі, Рене Шнайдер, Дейв Ульріх, Пітер Кетлер, Крістофер Гарріс та Джон М. Хоффман.

Мета. Метою дослідження теми управління персоналу у кризових ситуаціях є вивчення та аналіз теоретичних та практичних аспектів управління персоналом у складних ситуаціях, таких як економічні кризи, природні катастрофи, епідемії та інші надзвичайні події. Дослідження повинно виявити ефективні методи та стратегії управління персоналом у кризових ситуаціях, що дозволить організаціям підготуватися до непередбачуваних обставин та зменшити ризики для бізнесу.

Основна частина. Управління персоналом в кризових ситуаціях є надзвичайно важливою задачею для будь-якої компанії. Кризові ситуації можуть виникнути з різних причин, таких як пандемії, природні катастрофи, фінансові кризи, політичні нестабільності та інші. У таких умовах управління персоналом повинно бути спрямоване на збереження робочих місць, забезпечення безпеки та здоров'я працівників, зменшення фінансових витрат та забезпечення стабільності компанії.

Основні напрямки управління персоналом в кризових ситуаціях:

Забезпечення безпеки та здоров'я працівників. Управління повинно забезпечувати працівників необхідним захистом та дотриманням правил безпеки. Наприклад, в період пандемії COVID-19, це може означати введення маскового режиму, дотримання соціальної дистанції та регулярне дезінфікування приміщень. А під час воєнного стану, варто забезпечити персонал надійним бомбосховищем.

Зменшення витрат. Управління повинно шукати способи зменшення витрат, зберігаючи при цьому робочі місця. Наприклад, компанія може розглядати можливість скорочення робочого часу або запровадження гнучкого графіку роботи, щоб зберегти робочі місця та зменшити витрати.

Підтримка співробітників. Управління повинно підтримувати співробітників, які переживають труднощі внаслідок кризової ситуації. Це може

означати надання психологічної підтримки, допомогу з отриманням додаткової освіти або перепідготовки.

Нині, під час масштабного вторгнення, постають нові проблеми, до яких майже всі підприємства не готуються та не мають чіткого плану дій.

Управління персоналом під час війни є вкрай складним завданням, яке вимагає від керівництва військових підрозділів та цивільних організацій високого рівня вмінь та знань.

Основними завданнями управління персоналом під час війни є:

Мобілізація персоналу: підготовка кадрів до призову, організація збору та перевезення мобілізованих працівників на місця призначення.

Забезпечення безпеки та здоров'я персоналу: організація доставки та розміщення працівників на безпечних територіях, забезпечення медичної допомоги та профілактики захворювань.

Організація мотивації та винагород: створення стимулів для підвищення мотивації працівників та надання винагород за їхню працю.

Збереження кадрів: заходи щодо збереження здоров'я та безпеки працівників з метою забезпечення їхньої готовності до подальших бойових дій.

Висновок. Узагальнюючи, управління персоналом у кризових ситуаціях передбачає не тільки ефективний план дій, але й забезпечення безпеки та ефективної роботи працівників, а також ефективну комунікацію з ними. Тільки в цілому підхід може допомогти організації пережити кризову ситуацію та підготуватися до майбутніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стаття «ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМУ ЧАС ВІЙНИ», авторка Сновидович Ірина. URL https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39946/2/RSESGP_2022_Snovydovych_I-Innovative_solutions_149-151.pdf [Дата звернення 28.04.23]

2. Стаття «HR менеджмент під час війни: як піклуватися про персонал», авторка Вітковська Олена. URL https://hurma.work/blog/hr-menedzhment-pid-chas-vijny-yak-pikluvatysya-pro-personal/ [Дата звернення 28.04.23]

УДК 659.1

Меркулов М.М.[1], Помазан А.А.[2]
[1] д-р економ. наук, проф. ІДГУ
[2] студ. ІДГУ

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЧНОГО БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ураховуючи сьогоднішню ситуацію воєнного стану у нашій країні потрібно вже зараз працювати над питаннями відновлення економіки країни. Тому розробка стратегічного бренд-менеджменту підприємства допоможе суб'єктам господарювання швидше адаптуватись на ринку. Розкриємо сутність бренд-менеджменту, який виражається у процесі, що намагається встановити контроль над тим, який вплив має марка, що вона виражає та як вона сприймається споживачем. Отже, з'являється необхідність впливу на сприйняття різних цільових аудиторій. Це означає чітку ідентифікацію ідей та понять, які символізує бренд, його індивідуальності, і такого позиціонування, що відрізняє його від брендів-конкурентів (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1. - Види стратегій брендингу за способом ідентифікації

Стратегія брендингу за способом ідентифікації	Переваги	Недоліки	Приклади застосування
Стратегія «Бренд-товар»	- закріплення асоціацій та відмінностей за окремою маркою; - зменшення ризику негативного впливу окремої марки на діяльність компанії - отримання більших площ у торгових залах	- висока вартість; - обмежені можливості розширення марки; - велика ймовірність канібалізму брендів	Ferrari, Lexus, Cadillac, Buick
Стратегія «Бренд - товарна лінія»	- можливості розширення марки; - можливість посилення іміджу марки у випадку покриття різних товарних позицій в межах асортиментної групи - економія витрат	- асортиментна група обмежує позиціонування окремих товарів; - ускладнене вертикальне та інші види розширення марки	IVECO, Mersedes-Benz

	на просування бренду		
Стратегія «Бренд- компанія»	- можливості розширення марки; - скорочення витрат на рекламу і просування; - зростання вартості бренда компанії	- ймовірність послаблення іміджу у зв'язку із надмірним розширенням марки на різні товарні категорії чи поганою якістю певного виду товару	Toyota, Canon, Philips, Sony, ЗАЗ, Богдан
Стратегія поєднання	- економія витрат на маркетинг; - додаткове розширення може посилити імідж корпоративної (товарної) марки; - ширші можливості позиціювання товарів чи товарних ліній для окремих сегментів	- взаємний вплив іміджу марки компанії та марки товару/ товарної лінії; - стратегії просування марок товарів/ товарних ліній обмежуються ключовими цінностями корпоративного бренду	Skoda Fabia, Skoda Octavia, Toyota Corolla, Sony Bravia

Джерело: [1].

Процес бренд-менеджменту ускладнює той факт, що багато елементів, які сприяють успіху бренду, які часто не можуть контролюватися менеджерами: дії конкурентів, економічні фактори та тенденції поведінки споживачів. У щоденній роботі менеджера попереджувальні та реагуючі дії нерозривно пов'язані, і саме ця обставина робить бренд-менеджмент таким хвилюючим: бренди живуть на постійно змінюваному ландшафті, який наповнений проблемами та можливостями. Однак це не означає, що ніяким чином не можна вплинути на обставини зовнішнього середовища, доцільним є реалізація стратегічного маркетингу, що передбачає безперервний і систематичний аналіз потреб певних груп споживачів, розробку та виробництво товару (надання послуг), що дасть можливість підприємству обслуговувати обрані групи більш ефективно, ніж їхні конкуренти.

Основними моделями створення бренду є: колесо бренду, методика Thompson Total Branding (TTB), модель Unilever Brand Key (UBK) та модель Brand Name Development Services (етапності побудови бренду) [2].

Колесо бренду дозволяє детально описати й систематизувати процес взаємодії бренду та споживача. Сутність даної моделі полягає в тому, що бренд розглядається як набір з п'яти оболонок, укладених одна в одну: сутність бренду, центральна ідея; індивідуальність; переваги; атрибути.

Згідно методики Thompson Total Branding (TTB) на формування вражень від марки впливають різні чинники, пов'язані з маркетинговими комунікаціями. Ядром бренду є продукт – те, що він собою являє. Наступним прошарком, що вміщує попередній елемент є позиціонування, тобто те, для чого цей продукт призначений і чим він вирізняється серед інших марок, наступний чинник це цільова аудиторія – потенційні споживачі, на яких спрямовані комунікації та останнім чинником є індивідуальність бренду.

Модель Unilever Brand Key (UBK) на сьогодні є найбільш поширеною. В основі створення бренду лежить фокусування на цільовій аудиторії та аналіз конкурентного середовища. Наступний етап полягає у визначенні притаманних споживачам домінантних мотивів, які можна використати для побудови бренду [2]. Перевагою цієї моделі є те, що вона прив'язана до мотивів цільових споживачів та конкурентного середовища.

У межах моделі Brand Name Development Services основний акцент зроблено на етапності створення бренду. В основу побудови покладено ринкове позиціонування, наступним етапом є розробка стратегії бренду, після чого розробляють креативну ідею та перевіряють чистоту майбутнього бренду.

Завершальним етапом є лінгвістичне тестування під час маркетингових досліджень із використанням якісних та кількісних методик. На цій підставі формується сутність бренду, пов'язана з такими елементами, як визначення бренду, корисність бренду, цінність. Менеджери відповідають на питання, чому споживач має довіряти саме цьому бренду. Ця модель має процесуальний характер та описує основні етапи створення бренду й виведення його на ринок [2].

Бренд підприємства – це сукупність асоціацій споживачів, ділових партнерів, громадських організацій, контактних аудиторій та персоналу з реально існуючим підприємством та його товарами, що обумовлені його цінностями та виділяють серед підприємств-конкурентів.

В умовах маркетингової орієнтації бренд підприємства формується під впливом його потенціалу та клімату. Слід відмітити, що кліматична ситуація на підприємстві, в свою чергу, дуже впливає на його потенціал. Тобто фактори, що формують клімат і потенціал підприємства будуть однаково впливати на формування асоціацій щодо підприємства та його товарів.

Отже, бренд торговельного підприємства складається з бренда товару та іміджу підприємства, формується під впливом певних факторів, елементів та певного ступеня використання маркетингового інструментарію.

Бренд-менеджмент підприємств формується, в свою чергу, під впливом клімату підприємств (макро- та мікроклімату) та потенціалу підприємств (ресурсних, маркетингових та управлінських факторів). Інструментарієм бренд-менеджменту при цьому виступає: сегментація та вибір цільових ринків, позиціонування та комунікації.

Найважливішим етапом брендингу є позиціонування, направлене на те, щоб зайняти сприятливе положення в свідомості цільової групи споживачів. Концепція позиціонування продукту полягає в діях з розробки торгової пропозиції компанії і її іміджу, направлених на те, щоб зайняти відособлене вигідне положення в свідомості цільової групи споживачів.

Концептуальною основою процесу бренд-менеджменту підприємств є система бренд-менеджменту, яка визначена як сукупність цілей, принципів, маркетингових засобів, функцій бренд-менеджменту, складових бренда підприємства та інструментарію бренд-менеджменту підприємств. Основною метою формування стратегії розвитку бренда є досягнення конкурентних переваг, тому стратегію розвитку бренда доцільно формувати крізь призму основних стадій бренд-менеджменту як процесу управління [3, с. 56].

Надалі розглянемо основні етапи створення бренду на підприємстві. У якості прикладу пропонуємо цикл створення бренду, який використовується в компанії BrandAid, включає та який наступних 10 етапів:

1. Опис початкової ідеї:

Мета існування бренду для компанії (наприклад, принести додатковий прибуток, захистити атаки конкурентів, зайняти новий сегмент, вийти на новий сегмент і перемогти в ньому конкурентів, зміцнити позицію існуючого бренду за рахунок розширення на нові сегменти, нейтралізувати сезонні коливання основного бренду);

Диференціація, тобто переваги бренда над конкурентами (наприклад, унікальне обладнання, доступ до унікальних ресурсів, володіння патентами чи технологіями, досвід створення таких товарів, наявність професійної команди, нова упаковка, велика кількість модифікацій товарів);

Опис цільового ринку (наприклад, для вологих серветок: цільова аудиторія – жінки 25+, дохід – середній, освічені, працюючі, слідкують за останніми тенденціями моди, косметики, дистрибуція: магазини, супермаркети, аптеки у великих містах);

Фінансові та маркетингові цілі бренду (наприклад, рівень знання марки – 10%, рівень використання марки – 2%, річний обсяг продажів до третього року – 1,2 млн. дол. при середній роздрібній ціні.

2. Дослідження:

– формування завдання на додаткові дослідження;

– повний опис цільової аудиторії (стиль життя, мотивація, частота покупок, джерела незадоволеності і т.д.);

– сегментація (що? – за типом товару, хто? – за типом споживача, чому? – за мотивами покупки і споживання, коли? – за виникненням обставин потреби, де? – за місцем отриманням вигоди).

3. Розроблення концепції бренду [2].

Суть бренду – фраза, яка об'єднує всі попередні рівні і потрібна для того, щоб донести до всіх, хто задіяний у процесі його розроблення основну ідею

Це не рекламне гасло, не опис функцій товару і не обіцянки. (Наприклад: «благородна постійність», «гармонійні стосунки», «друзі завжди виконують обіцянки», «магія дитинства», «душевна м'якість», «щире спілкування», «впевненість у собі», «можна покластися»).

Персоналізація – ким був би бренд, якби був людиною? (споживачі схильні наділяти товари людськими якостями, наприклад, якісна консервація, на думку українців, повинна володіти такими характеристиками: позитивний,

добродійний, порядний, етичний, безгрішний).

Цінності – це вигоди, які набувають емоційного забарвлення, ABS в автомобілі дає змогу гальмувати без заносів і безпечніше подорожувати).

Вигоди – фізичні результати використання бренду, атрибути, інтерпретовані у свідомості споживача, наприклад, термо-кружка довго зберігає тепло).

Атрибути – факти, які мають відношення до бренду і можуть бути об'єктивно перевірені (інформація, зовнішній вигляд, і місце виробництва, для банку – вигляд відділення і їх кількість, міжнародні платіжні карти, набір банківських продуктів, навіть зовнішній вигляд працівників).

4. Розроблення імені (генерування та відбір імені майбутнього бренду). Ім'я бренду – найбільш важливе, довготривале і в той же час ризикове вкладення. У разі успішного створення ім'я складе основну вартість бренду, інакше – стане причиною великих збитків, бо приведе до повної втрати вкладених у «просування» бренду засобів [3, с. 22].

5. Розроблення графічного оформлення бренду (логотип, емблема, абстрактний символ, зразки упаковки, етикеток, інші елементи корпоративної ідентифікації, технічні вимоги до друку, допуски та обмеження).

6. Тестування бренду (перевірка ідеї на відповідність очікуванням споживачів, перевірка на відповідність розробленій концепції бренду, збір та аналіз інформації, формування завдання на доопрацювання).

7. Розроблення бренд-біблії. У цьому документі зібрана уся інформація, яка допомагає працювати з брендом: від опису цільової аудиторії до правил розташування на полицях. Структура бренд-біблії включає такі розділи: філософія бренду, фінансові цілі бренду, маркетингові цілі бренду, маркетинг-план бренду, план роботи з покупцем, модель (концепція) бренду, опис брен-

ду, стратегія комунікації бренду, система контролю розвитку бренду [3, с. 23].

8. Передача бренду працівникам. Розроблення заходів та проведення тренінгів, які допоможуть усім працівникам зрозуміти стратегію бренду.

9. Впровадження. Розроблення програм просування бренду та безпосереднє виведення його на ринок.

10. Аналіз та коригування. (Яке відношення споживачів щодо сприйняття ідеї бренду? Які існують шляхи розвитку бренду? Які позитивні чи негативні аспекти використання новинки? Чи правильно передано ринку головну перевагу бренду?) [3, с. 24].

Пройшовши всі етапи створення брендингу у цілому, зупинимось на тому, що від цього отримує підприємство:

1. Високий рівень розпізнавання. Створення бренду для компанії допоможе їй виділитися з конкуренції. Унікальна візуальна ідентифікація, логотип чи слоган привертають увагу споживачів.

2. Любов споживача. Багато людей вибирають товар чи послугу, щоб зосередитись на іміджі бренду. Для більшості споживачів бренд асоціюється зі стабільністю та якістю. Формування лояльності клієнтів.

3. Ідеальна картина. Імідж – це те, що робить бренд виділеним від решти. Маркова продукція асоціюється з якістю та стабільністю.

4. Збільшення доходу. Розробка та створення бренду – це спосіб збільшення прибутку компанії. Бренд викликає звикання і заохочує людей робити багаторазові покупки. Представлення нових товарів на ринок під існуючим брендом економічніше, ніж з нуля.

Отже, процес брендингу вимагає ретельного підходу, тому що це запорука успіху для економіки, виробників (власників бізнесу) та споживачів. В умовах жорсткої конкуренції кожна компанія намагається розробити стратегію бренду, яка допоможе вижити та досягти успіху на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Global brands. Top 100 global brands, 2017. The Financial Times. URL: https://ig.ft.com/top-100-global-brands/ (дата звернення: 14.02.2020).

2.Бренд-менеджмент. URL: http://www.polylog.ru/ru/pr-help/brand-management.htm (дата звернення: 24.03.2020).

3.Бренд-менеджмент: опорний конспект лекцій. Для студентів спеціальностей 075 «Маркетинг», 073 «Менеджмент ЗЕД» / укл. В.А. Євтушенко, Г.В. Євтушенко, Іваненко Л.О. Х. : ХНУ, 2015. 85 с.

UDC 338.246:338.124(4)
Nechayeva I.A.[1], Kyrylenko M.E.[2]

[1]cand. of Economics, assistant professor NU “Zaporizhzhya polytechnic”
[2]stud. FEU-310 gr. NU “Zaporizhzhya polytechnic”

EUROPEAN EXPERIENCE IN REGULATING THE DEVELOPMENT OF PROBLEM TERRITORIES

All EU regions and cities are covered by regional policy, which supports job creation, business competitiveness, economic growth, and sustainable development in addition to enhancing the standard of living for inhabitants. The efficient use of regional funding and resources is currently one of the top goals of the execution of EU regional policy.

By minimizing differences in the levels of regional development of the state, the major goal is to increase the social cohesion of the member states. The quality of human potential, the level of infrastructural development, the level of inventive activity, and structural changes are the key sources of geographical differences. Equalizing development is the primary goal of the European economy.

Territorial equivalence principle. The EU has a set of tools with primarily centralized power that encourage the exploitation of the territorial internal potential. State funding for the construction of infrastructure in troubled areas; tax breaks and subsidies (or a complete exemption from local taxes for a five- to ten-year period) for business owners who open or expand operations and create new jobs there; and financial aid for crisis-affected areas.

The EU's equalization program currently has three key focuses.

In order to enable less developed regions (mostly in the newest EU member states) to catch up with more developed nations, economic convergence is the first step.

Second, actions are being taken to make regions and employment more competitive.

Third, encourage regional and international collaboration to lessen the economic significance of national borders.

The fundamental tenets of the present EU equalization strategy call for the allocation of competencies in order to maximize their usefulness, the support of regional efforts, and collaboration across subjects at various levels in order to accomplish a common objective, including:

-programming – EU bodies control and monitor the use of funds, as well as ensure compliance of policy implementation with specific EU directives; implementation of regional state policy based on long-term interrelated strategies, plans and programs;

-partnership – all relevant social partners should be involved both in planning and in the implementation of regional policy; involves consideration of longterm priority; there are short-term goals;

- complementarity – EU funds should supplement the financial resources of member countries, not replace them;

-concentrations - financial resources that the EU provides to individual member states or subjects of territorial and regional development must be integrated at the expense of local authorities.

- coordination – regulation of structural funds activities is carried out with the aim of concentrating funds on priority sectors of EU development and on a limited number of problem regions selected on the basis of relevant criteria.

Since regional economic policies are developed by the state based on the country's long-established national socio-economic model, they each have different objectives, tasks, and implementation strategies. In particular, the complementary actions of transnational, national, and regional structures are what the countries of the European Union use as their regional policy to effectively overcome regional inequalities through the use of investment grants, tax and benefit incentives, loans, and other financial instruments.

It is prohibited to conduct regional economic policy in Ukraine under contemporary circumstances using EU ideas and models. This is because countries' degrees of socioeconomic development vary greatly, as do their financial resources, regional development traditions, and scientific paradigms.

At the turn of the 20th and 21st centuries, nations that made it through the economic transition stage and joined the European Union were important case studies for Ukraine to learn from. For instance, Poland is one of these nations.

Her expertise in regional policy speaks to the high effectiveness of putting European concepts into practice. However, in this nation, there are notable distinctions between national and EU regional policies. This nation only adheres to some standards and the EU's regional policy guidelines in full.

All other key elements – strategic planning, voivodeship contracts, regional development agencies, support programs for disadvantaged areas were significantly modified in accordance with the needs, conditions and financial capabilities of the country.

It is possible to apply to Ukraine the lessons learned from revamping regional policies in recently admitted EU member states as well as the effects of applying EU regulations in this area. According to the experience of the European Union, encouraging internal regional development based on the use of regional circumstances and resources is one of regional policy's most successful avenues in Ukraine.

LIST OF USED RESOURCES

1. Нечаєва, І. А. Визначення, ознаки та характеристики старопромислового регіону. Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами V

міжнародної науково-практичної конференції: «Осінні наукові читання». – Київ: Центр наукових публікацій, 2016. С.105-114.

2. Iryna Nechayeva (2019) "Analysis of state and development of industrial infrastructure in Zaporizhzhya region", Roczniki Ekonomiczne KPSW w Bydgoszczy Roczniki Ekonomiczne Vol. 12 , pp. 137-150, available at:https://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171589755

3. Нечаєва І. А. Податкова реформа в умовах євроінтеграційних процесів та кризи: можливі результати для України. Modern Economics. 2020. No 22(2020). С. 64-71. DOI:https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-10.

4. Karpa, M. (2020). Effectiveness vs Efficiency for Organisational Development: A Study / Gupta S.K., Karpa M.I., Derhaliuk M.O., Tymkova V.A., Kumar R. / Journal of Talent Development and Excellence,Vol.12, No.3s, 2020, pp.2478 – 2486.

5. Karpa M., & Akimov O. (2021). Competence Approach to the Development of Modern Public Administration: Theory and Practice of Implementation. International Conference on Economics, Law and Education Research (ELER 2021). 40-45. DOI: 10.2991/aebmr.k.210320.008.

6. Akimov, O. (2020). Tendencies of development of public-service activity as the bases of the paradigm of the systemogenesis of public administration, Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 3, pp. 135-142. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.135.

УДК 005.72

Кутідзе Л. С.[1], Самсонова І. А. [2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-520 НУ «Запорізька політехніка»

ВИЗНАЧЕННЯ І СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ УПРАВЛІННІ

Вибір стратегії формування корпоративної культури на підприємствах в сучасних умовах відіграє важливу роль. Керівництво підприємств не приділяє важливої уваги вибору стратегії при формуванні корпоративної культури. Корпоративна культура тісно пов'язана з розвитком нових технологій, маневрами конкурентів, раптовою зміною купівельних потреб, незапланованим збільшенням або зменшенням витрат.

В реаліях сьогодення на підприємствах необхідно розробити механізм вироблення стратегії як основну складову формування стратегії корпоративної культури. Системне дослідження організаційно-економічних основ стратегії формування корпоративної культури на підприємствах України в сучас-

них умовах господарювання виділяє основні проблеми, які потребують науково-методичного обґрунтування та швидкого ефекту від їх вирішення. Основними проблемами є виявлення якісної стратегії формування корпоративної культури та одержання ефекту від її реалізації на підприємствах України. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці концептуальних, теоретичних, методологічних, методико-прикладних основ стратегії формування корпоративної культури та ефективності від її реалізації на підприємствах [1].

На сучасному етапі розвитку управління ефективністю діяльності організацій, підприємств, установ багато в чому визначається рівнем розвитку корпоративного управління та корпоративної культури. Передові вітчизняні організації лише розпочали формувати власну корпоративну культуру в системі управління, яка ґрунтується на кодексах етичної та корпоративної поведінки.

Проблематика корпоративної культури багатогранна, відносно нова для нашого суспільства й недостатньо досліджена наукою. У зв'язку з тим, що корпоративна культура перебуває на «перетині» менеджменту, психології, культурології, педагогіки, соціології, філософії та ін., вона потребує комплексних наукових досліджень на засадах системного підходу за участю фахівців різного профілю [2].

В Україні протягом останнього часу корпоративну культуру не розглядали як складову стратегії, що необхідна підприємству. Але проблема залишається невирішеною, на тлі глобальних змін, коли на виробництві збут продукції та отримання послуг стали непростими за виробництво, нововведення практики управління почали упереджати теорію.

В Україні в ході соціально-економічної перебудови корпоративна культура поволі починає втілюватися у вітчизняні підприємства. В сучасних умовах перетворення економіки і соціальної сфери України значні успіхи в розвитку й підвищенні основних показників діяльності підприємств, надають країні можливість повільного її вступу до світового простору, інтеграцію на європейський ринок. Світова інтеграція допоможе визначити основні проблеми корпоративного менеджменту, забезпечить формування придатного рівня корпоративної культури по всій структурі управління.

Корпоративна культура базується на різних видах трактувань, різних аспектах визначення, що забезпечує їй сутність характеру. Спираючись на логічне міркуваннями, характеристику корпоративної культури можна виводити на основі самого словосполучення, що містить як зміст поняття «культура», так і якісну ознаку – «корпоративна». Природа словосполучення доволі складна й над її дослідженням працювали представники різних сфер знання й світосприйняття: філософи, культурологи, психологи, лінгвісти, менеджери, соціологи.

Корпоративна культура належить до складних матеріально-духовних феноменів, системних за своєю суттю. Тому розглядати її треба всебічно, із позицій різних сфер знання. Як і будь-яка культура, корпоративна культура формується і сприймається людською свідомістю, впливає на поведінку людини й спосіб її почувань та думання. Через це, обмежуватися організаційно-економічними чи технічно-функціональними підходами замало [3].

Феномен корпоративної культури вимагає усвідомлення і прийняття відповідної позиції з низки проблем, однією із яких є проблема змісту, який вкладається в це поняття. З позиції методологічної точності, як уже зазначалося, наукове тлумачення даного поняття відрізняється складністю і різноманітністю теоретичних підходів. Ця обставина пояснюється існуванням різноманітних світоглядних і методологічних позицій дослідників феномену культури, а також задачами тих дисциплін, у рамках яких проводяться дослідження.

Корпоративна культура представляє собою єдність трьох її нерозривно пов'язаних аспектів: процесуальний, що характеризує спосіб функціонування і життєдіяльності її організаційних ланок; предметний, що відображає результат (продукт) цієї діяльності, «генетичний», який є джерелом корпоративних змін. Організація в своєму розвитку виступає одночасно об'єктом організаційно-інституціонального впливу, так як є інституціональним носієм корпоративної культури, також переймає корпоративну культуру від попередніх поколінь, і суб'єктом культурної творчості, включає в процес створення нові корпоративні норми [4].

Роль корпоративної культури в механізмі управління організацією проявляється через систему всіх її складників: функцій, елементів, типів, потенціалу [5]. Визначення і сутність корпоративної культури в сучасному управлінні сприяє ефективному розвитку підприємства за допомогою нових підходів наукової думки та тлумачень поняття «корпоративна культура».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ащаулов В. В. Формування маркетингової стратегії підприємства з урахуванням його корпоративної місії. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2013. № 5. С. 50-54.

2. Бабич О. Основні засади створення корпоративної культури як інструменту управління. Вісник Української академії державного управління. 2003. №2. С. 449-456.

3. Захарчин Р. М. Особливості та стратегічні завдання сучасного менеджменту організацій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 14 (2). С. 66-68.

4. Кашуба Я.М. Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва. Економіка та держава. 2011. №9. С.16.

5.Клівець П.Г. Стратегія підприємства: навчальний посібник. Київ: Академвидав. 2007. 320 с.

УДК 005.1:005.73
Соріна О. О.[1], Самсонова І. А. [2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-520 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ МОДЕЛІ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНУ КУЛЬТУРУ

Зміни, що відбуваються в світовій економіці, зумовлюють потребу в формуванні сучасної моделі менеджменту і в Україні. Цю необхідність посилюють процеси глобалізації. Не останнє місце в даному напрямі займає автоматизація та інформатизація бізнес-процесів, зростання рівня конкуренції на ринку та підвищення соціальної відповідальності підприємств [1]. Наявні національні моделі менеджменту у всьому світі зазнають докорінних змін. Низка недоліків, що не дозволяють швидко та відповідно реагувати на зміну економічної ситуації, свідчать про неефективність діючої системи менеджменту в Україні та потребу її трансформації. Неефективність діючої системи менеджменту чинить негативний вплив і на організаційну культуру підприємств загалом, зокрема.

Організаційна культура – це сформована впродовж всієї історії організації сукупність прийомів та правил її адаптації до вимог зовнішнього середовища. За думкою Е. Х. Шейна, вона містить у собі три рівні: зовнішній, внутрішній та глибинний. Трактувати їх можна так: перший рівень – символи та артефакти (герб, дизайн продукції, лозунги та оформлення фасаду), другий рівень – психологічний комфорт (установки, що стосуються роботи, мотивація працівників, взаємовідносини у колективі), третій рівень – менталітет (ставлення до роботи та часу). Модель менеджменту здійснює безпосередній вплив на організаційну культуру. За нашою думкою, найбільшому впливу піддаються такі елементи, як: зовнішній рівень загалом, цілі та стратегії. В залежності від моделі менеджменту будуть обиратися цілі та стратегія, наприклад. А такі елементи, як, менталітет, наприклад, мають незначний вплив моделі менеджменту.

В сучасних умовах ринкового господарювання організаційна культура управління є одним з факторів конкурентоспроможності підприємств. А модель менеджменту, в свою чергу, впливає на організаційну культуру. Про це свідчить низький рівень продуктивності та якості праці на більшості вітчизняних підприємств і їх низька конкурентоспроможність. Такий стан українського бізнесу диктує необхідність осмислення існуючих проблем і форму-

вання більш адекватної моделі українського менеджменту та його організаційної культури. Тому роботи в даному напрямку є досить актуальними.

Рисунок 1 – Основні риси сучасного менеджменту [2].

Існуюча українська модель менеджменту має низку недоліків, що особливо негативно впливає на організаційну культуру підприємства та управлінські процеси:

- орієнтація багатьох досвідчених керівних кадрів на командну систему, яка придушує ініціативу підлеглих, що заважає підприємствам і пристосовуватися до нових економічних умов;

- недостатнє бажання значної частини керівників делегувати повноваження і відповідальність своїм заступникам, намагання все зробити самому і особисто контролювати;

- слабке залучення співробітників до управління, що в значній мірі не враховує знання і досвід працюючих;

- відсутність гнучкості у швидкому реагуванні на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на діяльність підприємства;

- недостатнє знання управлінськими кадрами законодавчих та нормативних актів;

- ігнорування норм ділової етики, а також порушення підприємцями елементарних етичних правил при здійсненні бізнесових операцій; відсутність у багатьох керівників фундаментальних знань з організації управлінських процесів на підприємстві;

- залежність оплати праці найманих працівників від взаємовідносин з керівниками, а не від кваліфікації та результатів праці;

- неувага до працюючих та ігнорування етики управління, обман і грубість, стали нормою поведінки окремих керівників підприємств;

- недостатній рівень механізації, автоматизації та комп'ютеризації управлінської діяльності [4];

- переважання інтуїтивних методів управління;

- необгрунтоване надмірне споживання ресурсів.

Соціологічні дослідження організаційних культур низки українських підприємств вказують на наступні проблеми, пов'язані з управлінням (в дужках вказана кількість респондентів у відсотках) [5]:

1. Переважає оперативне управління (48,2%) в порівнянні з цільовим (35,0%) та стратегічним (16,8%).

2. Домінуючими продовжують залишатись адміністративні методи управління (62,3%), в порівнянні з економічними (27,4%) та соціально-психологічними (10,3%).

3. Недостатньо розвинута соціальна спрямованість менеджменту: відсутність принципу соціальної справедливості (43,7%), гласності та відкритості в управлінні (46,2%); неналежні умови праці на робочих місцях (31,1%).

Наявність ефективної сучасної моделі менеджменту є важливим для забезпечення функціонування та розвитку бізнесу в Україні, формування дієвої організаційної культури вітчизняних підприємств. Така модель повинна бути гнучкою та адаптивною до нинішніх реалій та поєднувати найефективніші, історично сформовані, складові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гапоненко А. Л. Сучасні напрями менеджменту. Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2021. С. 239.

2. Захарчин Р. М. Особливості та стратегічні завдання сучасного менеджменту організацій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 14 (2). С. 66-68.

3. Сташкевич О. О. Європейська та українська моделі менеджменту: реалії та перспективи. Editorial board. 2022. С. 202.

4. Фединець Н. І. Сучасна модель менеджменту в Україні та її вплив на механізм управління персоналом туристичного підприємства. Інноваційна економіка. 2020. № 5-6. С. 83-88.

5. Шкільняк М. Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки. Вісник Економіки. 2019. № 2. С. 163-174.

УДК 366

Соляник Д.В.
викл. ВСП «ЗГФК НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Актуальність теми. Розвиток суспільства потребує підготовки конкурентоздатних фахівців, які зможуть реалізуватися в умовах економічних та соціальних реформ. В даному контексті актуальності набуває питання підвищення якості вищої освіти в нашій країні з урахуванням вимог стейкхолдерів. Якість освіти регламентується її моніторингом щодо відповідності наявним стандартам освіти та прогнозуванням перспективних шляхів її розвитку в умовах ефективних управлінських рішень.

Питання моніторингу якості освіти розглянуто в працях Д.М. Бодненко, І.Є. Булах, В.О. Зінченко, К.Л. Крутій, Т.О. Лукіної, І.Є.Макаренко, Сергієнко В.П., Н.Л. Пастухової, В.М.Приходько, О.В. Чорної та інші.

У XXI столітті в епоху глобалізації та цифровізації усіх сфер життя, освіта висувається в ряд ключових чинників, що визначають економічний та інтелектуальний потенціал країни, рівень добробуту нації та соціальні перспективи кожної людини. У цих умовах центральною проблемою освіти є підвищення її якості. Саме якісна освіта є запорукою прогресивного розвитку та конкурентоспроможності будь-якої країни на світовому ринку.

Як зазначає Ю. Сухарніков, модернізація вищої освіти України щодо підвищення її якості полягає в оновленні національної освітньої системи шляхом врахування українських традицій та світового досвіду в контексті забезпечення навчання впродовж життя [5].

На думку, Т.О. Лукіної якість освіти регламентує принципи розвитку освіти даного періоду і змінюється відповідно до вимог суспільства [2].

О.І. Ляшенко розглядає поняття «якість освіти» як певну відповідність процесу та результату освітньої діяльності визначеним у стандартах освіти цілям підготовки певного фахівця [3].

Ґрунтовним є визначення В.М. Приходька, який розглядає моніторинг якості вищої освіти, як інноваційну технологію функціонування освітньої діяльності у закладах вищої освіти, що спрямована на отримання високого результату шляхом прийняття ефективних управлінських рішень щодо контролю за якістю освіти та оцінювання досягнень, як науково-педагогічних працівників, так і здобувачів вищої освіти [4].

Незважаючи на значні дослідження щодо моніторингу якості освіти в закладах вищої освіти України залишається недостатньо вивченим питання теоретичних підходів щодо моніторингу якості освіти та реформування освітнього процесу з урахуванням цих підходів.

Основними напрямками державної політики в галузі освіти є якість освіти. На забезпечення якості освіти впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори.

До зовнішніх факторів відносять [1]:

- міжнародні вимоги до якості вищої освіти у закладах вищої освіти;
- національні вимоги до якості вищої освіти, які подані в стандартах вищої освіти;
- потреби стейкхолдерів щодо сучасного рівня підготовки фахівців;
- вимоги ринку праці щодо професійних якостей фахівців;
- фінансова автономія закладів вищої освіти;
- академічна мобільність усіх учасників освітнього процесу;
- професійна реалізація випускників закладу вищої освіти в подальшій фаховій діяльності.

Внутрішніми факторами забезпечення якості вищої освіти є [1]:

- внутрішні вимоги закладу вищої освіти щодо якості освітніх програмам за якими здійснюється підготовка в закладі освіти, наявність розроблених положень про організацію освітнього процесу та дотримання їх;
- активність здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, керівників структурних підрозділів закладу вищої освіти;
- впровадження студентоцентрованого навчання, що дозволяє забезпечувати потреби здобувачів вищої освіти у формуванні індивідуальної траєкторії навчання;
- автономія закладів вищої освіти щодо стратегії свого розвитку;
- ефективна модель організації освітнього процесу та управління якістю освіти в закладі вищої освіти.

Мета – особливості моніторингу якості освіти у закладах вищої освіти та перспективи управління якістю.

Наукова новизна полягає в тому, що перше: – систематизовано підходи щодо моніторингу якості освіти в Україні; - удосконалено структуру моніторингу якості освіти. Подальшого розвитку набули питання щодо вивчення структури моніторингу якості освіти у закордонних вузах.

Практичне значення - результати можуть бути використані в процесі організації моніторингу якості освіти у закладах вищої освіти України.

Результатом підготовки фахівців є компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [6].

Важливою метою моніторингу якості освіти у закладах вищої освіти України є створення умов для цілісного відображення всіх характеристик освітнього процесу та врахування результатів моніторингу під час коригування освітнього процесу відповідно до перспективних напрямків розвитку системи вищої освіти. Безперечно, що систему моніторингу якості освіти у

закладах вищої освіти варто розглядати як невід'ємну компоненту системи управління і забезпечення якості вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондур О.С. Система професійної підготовки майбутніх фахівців із якості освіти у ЗВО: дис. на здоб. наук. ступ. док. пед. наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2019. 532 с.

2. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управління : 25.00.02 - механізми державного управління. Київ, 2005. 36 с.

3. Ляшенко О. І Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи : посібник. Київ : К.І.С., 2004. С. 9- 14.

4. Приходько В.М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу: (У запитаннях і відповідях). Науково-методичний посібник. Запоріжжя, 2010. 215 с.

5. Сухарніков Ю. Концептуальні підстави розробки і впровадження національної рамки (академічних) кваліфікацій України. Вища шк. 2012. № 3. С. 16 – 38.

6. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України: [№ 1556-VII від 01.07.2014 р.]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

УДК 658.336:065.11

Пуліна Т.В.[1], Нестеренко В.В.[2]
[1]д-р економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУз-510сп НУ «Запорізька політехніка»

УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сьогоднішня ситуація, в якій опинилась Україна, характеризується не тільки складними і навіть кризовими явищами, пов'язаними із війною, але й більш позитивними аспектами, втіленими в тому, що суспільство, нарешті, дозріло до відмови від застарілих та прорадянських методів і технологій у всіх сферах нашого буття, та справжньої орієнтації на прогресивні західні (з адаптацією під нашу актуальну буденність, а не простою імітацією чи бездумним калькуванням, як відбувалось раніше).

Це твердження справедливо і стосовно управління організаційною культурою. Тут варто зазначити, що організаційна культура громадських об'єднань та не промислових організацій і компаній виявилась більш прогресивною та гнучкою, і вже давно демонструє певні позитивні зрушення в цьо-

му аспекті. Особливо справедливо це щодо таких сучасних напрямів професійної діяльності як ІТ-компанії, маркетингові агенції, дизайнерські студії тощо. Набагато гіршою видається ситуація відносно вітчизняних промислових підприємств. Застарілим тут є буквально все, від технічного оснащення до підходу відносно взаємодії з персоналом. Звісно, просто влити інвестиції та осучаснити техніку буде недостатньо, щоб кардинально змінити цю ситуацію. Потрібно також удосконалювати і процеси управління організаційною культурою промислових підприємств. Отже, ця тема видається надзвичайно актуальною та потрібною в контексті майбутньої відбудови і розвитку України.

Оскільки управління організаційною культурою, як в аспектах її формування чи реформування, так і модернізації й підтримки у відповідному стані, можна представити як ««цілеспрямований вплив на цінності людей з метою зміни їх поведінки на догоду вищому керівництву чи інтересам самої організації в цілому» [7, с. 99], здійснювати його можливо засобами прямого впливу (зазвичай тут мається на увазі створення формальних нормуючих документів, правил та настанов, активна пропаганда потрібних ідей, звільнення незгодних та вплив особистим прикладом тощо) та непрямого впливу (який може передбачати несподіване чи навіть приховане заохочення потрібної поведінки, зміна як матеріальних, так і символічних аспектів організаційної культури, використання впливу на суміжні сфери, які можуть впливати на той чи інший аспект організаційної культури тощо).

На нашу думку, сформувати, стабілізувати, підтримати та зміцнити (або змінити) організаційну культуру можливо за допомогою наступних методів (більшу частину з яких ми знаходимо у С. Гайдученко [2, с. 23-26]):

Поведінки керівника (найефективніший та найважчий в реалізації інструмент дій, який полягає в презентації не тільки прикладу та бажаної рольової моделі поведінки, але й у демонстрації дотримання спільних та прийнятих правил, норм, обов'язків та рекомендацій, що має чіткіше сформувати розуміння «правильних» та «неправильних» дій і посилити усвідомлену власну відповідальність кожного представника колективу, поза залежністю до його чи її місця в ієрархії посад).

Декларацій, заяв та закликів керівництва (мова йде і про формальні механізми, як, наприклад, створення та донесення до робітників цінностей чи лозунгів організації, так і про апеляцію до емоцій, що допоможе створити ефект особистісного залучення та інтеграції у загальний процес, виникнення відчуття відповідальності, бажання вкластись своїми зусиллями в результат, приналежності).

Предметів та об'єктів уваги, а також контрою і оцінки зі сторони менеджерів (найсильніший метод у сфері підтримки чи корекції організаційної культури, оскільки постійні, систематичні та наочні дії менеджерів дозволя-

ють на багатьох рівнях, включаючи інтуїтивний, донести до працівників розуміння того, що від них очікується, що від них потребують отримати).

Моделювання ролей, тренування та навчання (рольові моделі, які доносяться до робітників прикладом, прописаними нормами та негласними традиціями, дозволяють засвоїти аспекти організаційної культури та правильно втілювати їх в життя; окрім того, дуже важливим є включення в процес безперервного та систематичного навчання й тренування: і задля підвищення кваліфікації та отримання безпосередньо потрібних професійних вмінь та навичок, і задля більш глибинного засвоєння неформальних елементів організаційної культури, формування потенціалу кадрів з оглядом на майбутні зміни та вдосконалення робочих процесів).

Критеріїв визначення статусу та винагород (що зумовлює максимально ретельне припрацювання таких питань, як сформованість мотиваційного ядра, задоволеність працею, трудова поведінка, ініціативність та інше).

Критеріїв прийняття на роботу, кар'єрного просування, звільнення (що попри всю неочевидність свого впливу є насправді дуже важливим та значущим аспектом в утворенні загального контексту організаційної культури, і змінами в якому цю культуру можна трансформувати чи навіть повністю змінити).

Підтримки організаційної культури (в першу чергу в аспекті процесу реалізації управлінських функцій, особливо в оцінці поведінки персоналу та показників його діяльності; це питання співвідноситься з питаннями мотивації та кар'єрного просування, але має більш широке трактування та може розглядатись навіть окремо – як механізм дотримання встановлених правил та корекції певних елементів організаційної культури).

Організаційних порядків та традицій (як у питаннях формування і закріплення цих порядків і традицій, так і у питаннях корегування та покарання відступів і порушень встановленого порядку, перенесення декларованого порядку в стан фактичного).

Організаційної обрядовості, символів (практика великих брендів та міжнародних організацій доводить велике значення символіки для формування ставлення персоналу до організації, підвищення відданості та прихильності, приналежності до колективу, гордості та бажання принести користь своїй організації).

Всі вищезазначені методи і прийоми мають втілюватись комплексно та системно, на декількох рівнях, і включати в себе економічні, адміністративні, психологічні та символічні інструменти впливу на персонал, що допоможе підсилити вплив на людей та створити міцну, стабільну і ефективну організаційну культуру.

Звісно, питання управління (і, відповідно, вдосконалення) організаційною культурою взагалі є дуже складним та неоднозначним, та потребує по-

дальшого наукового і практичного дослідження, в тому числі - методами експериментального емпіричного втілення в межах реального українського промислового підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Бондарчук Л., Шалавінський В. Культура управління сучасним підприємством / Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології: зб. матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 06 жовтня 2022р. – Вінниця, 2022. – ЧІ – 739 с.

2.Гайдученко С. О. Організаційна культура : конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування / С. О. Гайдученко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. Бекетова, 2020. – 75 с.

3.Гриценко Н.В. Особливості формування корпоративної культури організації. // Вісник економіки транспорту і промисловості – № 59, 2017. – С. 284-290.

4.Копчак Ю., Дорошенко Т., Біланич Л.. Формування організаційної культури в умовах нестабільного внутрішнього середовища // Наукові перспективи (Naukovì perspektivi) – №4 (22), 2022. – С. 22 - 29

5.Лепейко Т. І., Янієва Д. Д.. Теоретичні аспекти формування організаційної культури підприємства // Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка – № 13, 2022. – С. 99-107.

6.Лещенко М. Є., Кичко І.І. Вплив корпоративної культури на формування соціально-психологічного клімату в колективі // The 9 th International scientific and practical conference “Modern research in world science”(November 28-30, 2022) SPC “Sci-conf. com. ua”, – Lviv, Ukraine. 2022. – С. 11-32

7.Лисиченко Ю. В. Організаційна культура: основні елементи та особливості функціонування / Ю. В. Лисиченко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський. – Харків : НТУ "ХПІ", 2010. – Вип. 27 (31): V Кримські педагогічні читання "Педагогіка вищої школи 21-го століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти" : в 3 ч. Ч. 3. – С. 51-59.

8.Ліпич Л., et al. Детермінанти формування організаційної культури / Рекомендовано до друку науково-технічною, вченою радою ГО «Інститут економічних та еколого-енергетичних досліджень»(Протокол № 4 від 05.05. 2022 р.), 2022. – С. 165.

УДК 005.73:05.21

Пуліна Т.В.[1], Бібікова Т.В.[2], Бойченко К.С.[3]

[1] д-р економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз-519 НУ «Запорізька політехніка»
[3] студ. гр. ФЕУз-519 НУ «Запорізька політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Організаційна культура - це складне соціальне явище, що виступає базовим елементом внутрішнього середовища, який формується внаслідок цілеспрямованого впливу керівництва та еволюційного розвитку організації, об'єднує її співробітників і визначає орієнтири їх поведінки.

На нашу думку, перевагами сильної та коректно побудованої організаційної культури є вплив на імідж організації, який відбувається внаслідок:

- сприяння доведенню цілей та стратегії організації до персоналу
- швидкої адаптація нових співробітників; збереження людського капіталу;
- активного залучення співробітників до організаційних процесів, отримання синергетичного ефекту від роботи;
- можливості протидіяти стереотипам та негативним настановам; зниження опору впроваджуваним змінам;
- підвищення рівня задоволеності роботою;
- створення глибокого почуття причетності та згуртованості серед працівників;
- підвищення якості обслуговування клієнтів;
- можливості отримання «управлінського прибутку» [1], який підприємство одержує за рахунок більш повного використання інтелектуального капіталу та здібностей персоналу, кращого узгодження і розуміння цілей.

Аналіз наукових джерел дозволив виявити певні особливості використання організаційної культури як інструменту стратегічного розвитку організації.

По-перше слід зазначити, що з моменту створення організації її організаційна культура починає формуватися природним шляхом. Якщо на цей процес надавати певний керівний вплив, то є можливість побудувати культуру, що відповідає баченню керівництва; якщо цього не робити – культура остаточно сформується самостійно, під впливом зовнішніх та внутрішніх сил, проте при цьому може надавати гальмуючого і навіть руйнівного впливу на імідж організації.

По-друге, для ефективного використання організаційної культури необхідно підпорядкувати її стратегії організації – саме ступінь їх сумісності буде запорукою успіху компанії.

По-третє слід пам`ятати, що організаційна культура як інструмент управління надає двостороннього впливу - як на організацію, так і навпаки - з

її боку на культуру. Так, управлінський вплив організаційної культури проявляється у типі та особливостях організаційної структурі, різноманітних організаційних практиках та процесах, особливостях організаційної поведінки і стилей керівництва, використовуваної системі критеріїв для відбору призначення, просування, звільнення та заохочення працівників, у реакціях керівників на критичні ситуації в організації, а також у загальних темпах її розвитку. Управлінський вплив на організаційну культуру відбувається завдяки формуванню місії, цінностей та кадрової політики організації, збереженню історії її виникнення і розвитку, набуття досвіду використання різноманітних інструментів управління, прояснення формальних положень філософського існування організації тощо [2].

По-четверте, використання організаційної культури як одного із стратегічних інструментів ускладняється внаслідок особливостей її впливу та високого ступеню суб'єктивізму оцінювання, що потребує від керівника відповідних знань та досвіду. Так, якщо розглядати організаційну культуру за рівнями прояву [3], то зміна елементів першого з них, артефактного, порівняно легко відстежується у показниках діяльності (на цьому рівні зазвичай розглядаються архітектура зовнішнього середовища (конструкція та вигляд будівель та приміщень), методи впливу, структура, поведінка, гасла, мова, технології або товари); на другому, підповерховому (що включає цінності, місію, стратегію тощо) зміни відображаються опосередковано, а третій, глибінний (містить відношення до змісту предметів і явищ, відносини з природою, розуміння реальності, часу і простору, відношення до людини і діяльності, вірування і переконання, національний менталітет тощо), може бути важко усвідомити без глибокого осмислення та аналізу не тільки стороннім спостерігачам, а й співробітникам та керівникам організації.

Отже, організаційна культура є досить складним соціальним явищем та водночас ядром формування внутрішнього середовища організації; проте вона далеко не завжди оцінюється керівництвом як цінний ресурс та ефективний інструмент управління, оскільки його використання має особливості - неосяжність деяких її елементів впливає на суб'єктивність оцінювання та вимагає від керівника певного досвіду та знань, а зміни у культурі не завжди прямо та швидко відображаються у показниках ефективності роботи організації. Проте у довгостроковій перспективі увага до організаційної культури буде суттєво сприяти підвищенню конкурентоспроможності організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1 Кошельник В.М. Сутність та значення організаційної культури у системі управління підприємством в умовах транзитивної економіки. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2011. Вип. 3. С. 263-269

2. Періг О., Миронов Ю. Організаційна культура сучасного підприємства як чинник підвищення його конкурентоспроможності. URL: https://kerivnyk.info/2012/03/perig.html (дата звернення 20.04.23)

3. Schein Edgar H. Organizational Culture and Leadership, 3d Edition, San Francisco; Jossey-Bass. 2004. 458 p.

УДК 001.9; 005.4.

Кваша Т. К.
наук. сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПОЛІТИКА ІЗ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Підтримка та захист людського капіталу залишається головною проблемою десятиліття, яке вже охоплено пандемією, війною, зміною клімату та бідністю. Політика, орієнтована на людей, займає важливе місце в ефективних заходах, які вжили уряди в усьому світі у відповідь на пандемію COVID-19. Політики можуть запозичити досвід з цих зусиль, а також з відповіді на продовольчу, паливну та фінансову кризу (криза 3F) 2008–2009 років, щоб подолати поточну продовольчу та військову кризу [1].

Людський капітал визначено як один з головних факторів, що сприяє росту продуктивності, підтримує поширення існуючих знань і технологій, особливо кваліфікована робоча силі. Він визначається як запас знань, навичок та інших характеристик, втілених у людях, які сприяють їхнім продуктивним можливостям [2].

Існують різноманітні теоретичні аргументи, на яких базується ідея про те, що більший рівень людського капіталу збільшує швидкість технічного прогресу, заохочує інновації, сприяє розповсюдженню нових знань, технологій і нових продуктів. У цьому сенсі будь-який захід, який збільшує людський капітал, буде дуже доречним для нашої країни. Адже станом на квітень 2023 року більше 8,1 млн українців ще лишаються у країнах Європи. З них приблизно 2,7 - 3,3 млн осіб – робоча сила з вищою освітою. З огляду на досвід інших країн, чиї громадяни були біженцями під час воєнних дій, можна очікувати, що частина українських біженців залишаться у країнах, які їх прихистили. Україні доведеться не тільки повертати робочу силу додому, а й відновлювати її.

Існує величезна література, яка документує взаємодоповнюваність між людським капіталом і новими технологіями («технічні зміни, зумовлені навичками»), тому вища якість людського капіталу може мати позитивний вплив на технічні зміни [3].

У літературі аналізуються також чинники впливу людського капіталу на продуктивність та економічне зростання. Це - кваліфікація робочої сили (використання та розповсюдження передових технологій все більше залежить від висококваліфікованих працівників, при цьому рутинні завдання значною мірою поглинаються комп'ютерами, програмним забезпеченням, роботами, залишаючи більше місця для нерутинних творчих завдань, які вимагають вищих навичок [4]), різноманітність людського капіталу (вікова, гендерна, культурна - більш різноманітна робоча сила може принести з собою більшу комплексну перспективу, ширший спектр ідей і краще прийняття рішень [5]), управлінський досвід та набір навичок старших менеджерів і директорату, старіння населення (віковий зсув не обов'язково шкодить продуктивності, старші працівники можуть бути більш відкритими до навчання та впровадження нових технологій, ніж прийнято вважати [6] і можуть фактично принести переваги фірмам, які використовують більш різноманітну за віком робочу силу) [7].

Відмінності у навичках, управлінні та різноманітності спричиняють приблизно одну третину розриву у продуктивності між передовими (10% найвищого розподілу продуктивності) і середньопродуктивними фірмами (40-60 %). Не менш важливими є політика та ефективне управління або якість та методи управління розвитком людського капіталу, на які припадає приблизно 20% розкиду продуктивності між фірмами, принаймні стільки ж, скільки припадає на НДДКР або ІКТ [8].

Політика може бути орієнтована на сприяння інноваціям та експерименти з новими знаннями та технологіями (через інвестиції у нематеріальні активи, такі як дослідження та розробки, оцифрування), на покращення розповсюдження існуючих знань і технологій (через удосконалення навичок та покращення громадської інфраструктури), на сприяння ефективному розподілу ресурсів (через конкуренцію, міжнародну інтеграцію та фінансовий розвиток), а також на покращення управління (інституції).

Найбільш часто обговорюваною політикою із підвищення кількості та якості людського капіталу для зменшення дефіциту інновацій стосується підвищення рівня освіти працівників, насамперед, збільшення кількості осіб, які мають освіту в галузі науки, технологій, інженерії та математики, широко відомої як STEM.

Наприклад, в Японії у минулому столітті швидке розширення доступу до вищої та професійно-технічної освіти було важливим чинником успіху політики Японії в галузі НТІ. Ранні та постійні інвестиції уряду у науково-технічну освіту, зокрема інженерну, призвели до розвитку міцної бази людських ресурсів і мереж для створення власних систем науково-дослідних робіт [9]. Державна політика рішуче підтримувала освіту на всіх рівнях та сприяла спеціалізованій науково-технічній освіті, яка встановлювала міцні

зв'язки між освітою та дослідженнями. Наприклад, система інженерних факультетів у Японії була розроблена не лише для навчання інженерів, але й для передання систематичних наукових знань. Між 1945 і 1975 роками кількість вчених і інженерів на 1000 населення зросла більше, ніж у чотири рази з 2,8 до 11,3.

Управління наукової та технологічної політики Білого дому (OSTP) протягом березня 2023 року проводило опитування щодо Федерального стратегічного плану STEM освіти на 2023-2028 роки [10]. Стратегічний план — це п'ятирічний план, спрямований на покращення освіти STEM та якості робочої сили. Одна з тем - науково-інноваційний потенціал STEM.

Прямим шляхом підтримки STEM освіти є субсидування докторів наук і постдокторантів із цих предметів за рахунок, зокрема збільшення грантів та підтримки відповідних лабораторій.

У більш загальному плані можна підтримувати підвищення рівня освіти на більш ранньому етапі (школа, бакалаврат). Значна частка МСП оцінюють вдосконалення шкільних систем як засіб підвищення якості людського капіталу та залучення кваліфікованих талантів [11].

Політика із підвищення кваліфікації працівників і менеджерів – другий важливий механізм підвищення якості людського капіталу. Причому, підвищення кваліфікації менеджерів спричиняє приріст продуктивності у три рази більший, ніж від підвищення кваліфікації працівників [12]. Ймовірно, це відображає величезну роль менеджерів для продуктивності фірми, наприклад, шляхом впровадження удосконалених методів управління.

На сьогодні ринок праці трансформується і фірми повинні також трансформуватися, щоб не відставати від нього. Ключові перешкоди на шляху трансформації, з якими стикаються організації, - прогалини в навичках і нездатність залучити таланти. Підприємства вважають талант більш стратегічно обмежуючим для їх продуктивності, ніж наявність капіталу. Загалом бізнес більш позитивно ставиться до розвитку талантів наявної робочої сили, ніж до утримання та залучення талантів.

Інвестиції в навчання та навчання на робочому місці та автоматизація процесів є найпоширенішими стратегіями щодо робочої сили, які приймаються для досягнення бізнес-цілей їхніх організацій.

На додаток до цих бар'єрів, розмір компанії також є важливим фактором: МСП на 20% рідше визнають брак кваліфікованих кадрів перешкодою, ніж великі корпорації. При цьому, лише 40% японських компаній повідомляють про те, що вони обмежені кваліфікацією робочої сили, тоді як понад 80% компаній Філіппін, Колумбії та Швеції, очікують, що до 2027 року їм буде недостатньо кваліфікованих кадрів [11].

З регіональної точки зору, компанії у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні особливо схильні інвестувати в навчання та тренінги на робочому

місці, включаючи Республіку Корея, В'єтнам, Гонконг, Китай. Швейцарія, Швеція та Польща віддають перевагу прискоренню процесів автоматизації, тоді як компанії в Чехії та Франції - інвестиціям у навчання з відривом та навчання без відриву від виробництва.

Підтверджується значущість управління та якості менеджменту для малих інноваційних фірм [13, 14], які мають ряд спільних характеристик – талановитий управлінський персонал та менеджмент, кваліфіковані працівники, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та результатів досліджень і розробок (R&D), організація безперервного навчання через практику, стимулювання поглиблення знань працівників про ринок і клієнтів.

Сінгапур використовує всі механізми підвищення якості людського капіталу і у результаті зайняв 1-у місце за Індексом людського капіталу-2020 у світі (Японія та Корея – третє та четверте місця відповідно). Сінгапур вкладав значні кошти у:

у підвищення якості системи початкової та середньої освіти;

- у виховання спеціалізованих талантів через програми підготовки талантів A*STAR та Раду економічного розвитку;

- у розвиток культури інновацій. У 2001 році було запущено національний план дій щодо інновацій, спрямований на підвищення обізнаності з інновацій та створення інноваційного потенціалу;

- розвиток практичних талантів і підвищення кваліфікації шляхом навчання на робочому місці. Наприклад, студенти Сінгапурського політехнічного університету повинні пройти річну практику, щоб налагодити відносини з промисловістю.

Нарешті, Сінгапур залучає іноземні таланти. Наприклад, у 2003 році Сінгапур планував стати «всесвітньою школою» з метою залучити 10 кращих іноземних закладів протягом 10 років. Він також має програми для залучення провідних вчених, які обіймають посади в науково-дослідних установах або в якості професорів університетів, щоб покращити внутрішній потенціал для науково-технічних інновацій [9].

Японія застосовувала програми передачі навичок. Уряд посилав державних службовців і студентів до Європи та Сполучених Штатів і запрошував іноземних інженерів і дослідників для передачі навичок японським стажерам [15]. У Південній Кореї уряд сприяв створенню вищих наукових шкіл, посилював підтримку діяльності фундаментальних наукових досліджень на базі університетів, звільнив від військової служби аспірантів наукових та інженерних навчальних закладів і збільшив стипендії для наукових досліджень. Одночасно уряд проводив політику повернення з-за кордону корейських учених та інженерів. Створення Національного науково-дослідного фонду та державних дослідницьких інститутів мало вирішальне значення для розвитку якісної корейської робочої сили.

Інші механізми політики із підвищення якості людського капіталу стосуються імміграційної політики, політики підвищення якості винахідників, політики залучення різноманітної робочої сили, підвищення заробітної плати як ефективного шляху до зростання талантів, особливо в уряді та державному секторі, перерозподілу кваліфікованих і перекваліфікованих працівників на нові робочі місця усередині фірми, введення гнучкого графіка роботи тощо.

Так, обмежувальна імміграційна політика і раптова втрата однолітків того самого етнічного походження внаслідок такої політики негативно впливає на ефективність роботи кваліфікованих мігрантів та викликає збільшення кількості відмов у продовженні віз H-1B у Сполучених Штатах, починаючи з 2017 року. Перевірка механізмів цього явища свідчить про те, що етнічні зв'язки підвищують індивідуальну продуктивність через переважні канали передачі знань та інформації [16]. Збільшення частки випускників коледжів-іммігрантів на один відсотковий пункт збільшує кількість патентів на одну особу на 9–18 відсотків, а аналіз політики щодо віз визначив позитивні наслідки для інновацій поширення імміграції, причому інновації відбуваються завдяки інноваційним зусиллям самих іммігрантів.

Підвищення якості винахідників. Діти з бідніших сімей мають гірші вроджені здібності, ніж їхні багатші однолітки. Наприклад, якщо заможніші батьки розумніші, їхні діти, ймовірно, будуть розумнішими, і, оскільки інтелект і винахідливість взаємопов'язані, існує зв'язок між винахідництвом та заможністю сім'ї. Навіть для дітей, які входять до 5 відсотків найбільших талантів з математики, вихідці з багатших сімей мають набагато більше шансів стати винахідниками. Відповідна політика може включати такі інструменти:

-покращення умов для бідних учнів, зокрема в школах;

-розроблення програм, які виявляють найбільш успішних учнів та організація спеціальних класів для «обдарованих/відмінних» [17]. В європейських державах загального добробуту політикою для запобігання та зменшення бідності є система підтримки мінімального доходу [18].

Отже, державна політика для росту якості людського капіталу - фінансування освіти і навчання, перекваліфікації та підвищення кваліфікації працівників, стимулювання STEM – освіти, регулювання гнучкості робочого графіка, підвищення гнучкості в практиці найму на роботу та звільнення з неї, а також проведення інформаційних заходів щодо зростання продуктивності внаслідок різноманітності робочої сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1 Protecting and Strengthening Human Capital Amidst a Global Food Crisis, 2023. - Режим доступу:

https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital/brief/protecting-and-strengthening-human-capital-amidst-a-global-food-crisis

2 Productivity, human capital and educational policies. OECD, 2022. - Режим доступу: https://www.oecd.org/economy/human-capital .

3 Autor David Extending the Race between Education and Technology / Autor David, Claudia Goldin, Lawrence F. Katz // AEA PAPERS AND PROCEEDINGS, 2020. - VOL. 110, pp. 347-351.

4 Autor D. Polanyi's Paradox and the Shapen of Employment Growth. NBER Working Paper, 2014. - No. 20485. - Режим доступу: http://dx.doi.org/10.3386/w20485.

5 Criscuolo C. The human side of productivity: Uncovering the role of skills and diversity for firm productivity / Criscuolo C., Gal P., Leidecker T. and Nicoletti G. - OECD Productivity Working Papers, 2021. - No. 29. - Режим доступу: https://doi.org/10.1787/5f391ba9-en.

6 High Growth Firms. NESTA, 2023. - Режим доступу: https://www.nesta.org.uk/project/high-growth-firms/

7 Кваша Т.К. Людський капітал як головний фактор економічного зростання // Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 995-1001. - Режим доступу: https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-problems-of-science-education-and-society-24-26-04-2023-kiyiv-ukrayina-arhiv/

8 Bloom N. What drives differences in management practices?. / Bloom N. et al. // CEP Discussion Paper, 2018. - No. 1470. - London School of Economics and Political Science, London.

9 Evolution of Science, Technology and Innovation Policies for Sustainable Development: the Experiences of China, Japan, the Republic of Korea and Singapore. - United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), 2018. - 131 p.

10 OSTP to Host Listening Sessions to Inform the Federal STEM Strategic Plan. - Режим доступу: https://cossa.org/2023/03/07/ostp-to-host-listening-sessions-to-inform-the-federal-stem-strategic-plan/

11 Future of Jobs Report 2023. - World Economic Forum, 2023. - Режим доступу: https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/

12 Criscuolo C. The human side of productivity: Uncovering the role of skills and diversity for firm productivity / Criscuolo C., Gal P., Leidecker T., Nicoletti, G. // OECD Productivity Working Papers, 2021. - No. 29. - Режим доступу: https://doi.org/10.1787/5f391ba9-en.

13 Vital growth: The importance of high-growth businesses to the recovery. 2011. - Режим доступу: http://www.nesta.org.uk/library/documents/Vital_Growth_v19.pdf

14Syverson C. What determines productivity? / C. Syverson // Journal of Economic Literature, 2011. - № 49 (2), pp. 326–365.

15 Evolution of Science, Technology and Innovation Policies for Sustainable Development: the Experiences of China, Japan, the Republic of Korea and Singapore. - United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), 2018. - 131 p.

16 CHOUDHURY P. Loss of Peers and Individual Worker Performance: Evidence from H-1B Visa Denial / CHOUDHURY P., DORAN K., MARINONI A., YOON C. - CESifo Working Paper, 2022. - No. 10152.

17 John Van Reenen Innovation and human capital policy. MIT, NBER and Centre for Economic Performance, London School of Economics. 2021. - Discussion Paper № 1763. - 31 p.

18 Eichhorst Werner Minimum Income Support Systems as Elements of Crisis Resilience in Europe / Eichhorst Werner et al. - IZA Discussion Paper No. 16066, - Режим доступу: https://ssrn.com/abstract=4416825 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4416825

УДК 338

Тесленок І. М.[1], Усенко К.А. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ В УМОВАХ ТЕПЕРІШНЬОГО ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному стрімкому корпоративному світі здатність до інновацій ще ніколи не була такою важливою. Однак турбулентне середовище, в якому працюють організації, може мати значний вплив на процес інновацій.

Актуальність дослідження полягає в тому, що вплив турбулентних факторів є значним для будь яких видів діяльності. Особливо це актуально в нашому теперішньому військовому стані та непередбачуваності. Інноваційні проекти часто є складними і вимагають значних витрат часу, грошей і ресурсів. Успіх так ініціативних робіт залежить від багатьох факторів, включаючи навички та знання команди проекту, наявність ресурсів та підтримку вищого керівництва. З іншого боку, в літературі мало уваги приділяється впливу навколишнього середовища на креативні підприємства.

Об’єктом дослідження є вплив турбулентного середовища на інноваційні проекти, з особливим акцентом на взаємозв'язок між факторами зовнішнього середовища та інноваційною діяльністю.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти для зменшення впливу турбулентних факторів на інноваційні проекти як бізнесу так і дослідницьких відділів на підприємствах.

Мета дослідження: розглянути та сформувати рекомендації для розробки стратегії для зменшення впливу турбулентних факторів та подальшого підвищення ефективної роботи команди котра працює над реалізацією інноваційних проектів.

Для розуміння впливу мінливого середовища на інноваційні проекти дуже важливо дослідити відповідну літературу на цю тему. Огляд літератури був проведений з метою пошуку теоретичних засад та емпіричних досліджень щодо впливу умов навколишнього середовища на інновації. Згідно з дослідженням, фактори навколишнього середовища відіграють вирішальну роль у визначенні інноваційного процесу. У бурхливому середовищі темп змін є швидким, і організації повинні бути спритними та адаптивними, щоб залишатися конкурентоспроможними. Згідно з літературними джерелами, фактори зовнішнього середовища, такі як технічні зміни, конкуренція та економічна нестабільність, можуть як підтримувати, так і обмежувати інновації.

Одним з основних елементів навколишнього середовища, що впливає на інновації, є технологічні зміни. Технологічний прогрес може відкрити нові ринки, продукти та послуги для інновацій. Однак технологічні зміни можуть зруйнувати існуючі ринки і зробити існуючі продукти та послуги застарілими, що ускладнить конкуренцію для бізнесу. Ще одним аспектом навколишнього середовища, який може впливати на креативність, є конкуренція. Посилення конкуренції може викликати відчуття невідкладності та заохочувати бізнес до інновацій. Однак інтенсивна конкуренція може також створити вороже середовище, в якому фірмам буде складно успішно впроваджувати інновації. Економічна нестабільність є ще одним ключовим фактором впливу, який може впливати на інновації. Економічна нестабільність може посилити невизначеність і зменшити доступність ресурсів, що ускладнює інвестування в інновації для бізнесу. З іншого боку, економічна нестабільність може запропонувати шанси для інновацій, створюючи нові ринки та потреби клієнтів.

Проблеми, з якими стикаються організації, що працюють на території, охопленій війною, можуть бути величезними. Вплив війни на інновації різноманітний: переривання ланцюгів постачання, зміни ринкового попиту та переміщення кваліфікованої робочої сили - все це потенційно перешкоджає розвитку інноваційних підприємств та проектів.

Щоб успішно подолати ці перешкоди, компанії повинні впровадити комплексну стратегію, яка враховує як поточні потреби проекту, так і довго-

строкові амбіції організації. Як основу для створення стратегії керування інноваційними проектами пропонуємо розглянути такі етапи:

- визначення необхідних для нормального функціонування ресурси (під час війни може постраждати доступ до критично важливих ресурсів, таких як кваліфікована робоча сила, сировина та гроші тому організації повинні визначити ці ресурси і розробити плани на випадок надзвичайних ситуацій для їхнього забезпечення, навіть якщо це передбачає пошук поза межами типових постачальників і партнерів);

- зосередження на гнучких інноваційних проектах (ця методика може допомогти командам швидко реагувати на мінливі ринкові ситуації, адаптуватися до нових технологій і змінювати свої стратегії за потреби);

- побудова міцних партнерських відносин з іншими групами, зокрема з державними установами, неурядовими організаціями та місцевими громадами, може бути важливою для досягнення успіху на території, охопленій війною (така співпраця може допомогти компаніям отримати доступ до важливих ресурсів, здобути місцеві знання та навички, а також встановити довіру та авторитет серед ключових гравців)

- розробити план з довгостроковою перспективою;

- підтримка та мотивація команди котра працює над проектом в умовах війни є дуже важливим.

Запропоновані рекомендації можуть стати основою для розробки більш детального плану роботи для команд та компаній зацікавлених у роботі над інноваційними проектами в багатьох сферах. Слід зауважити, що ці рекомендації можуть бути змінені та адаптовані під різні сценарії розвитку подій в країні та світи. Можуть знадобитись як час так і додатковий досвід роботи в таких турбулентних умовах.

Таким чином, розробка стратегії управління інноваційними проектами має дуже важливе значення не лише для розвитку компаній та підприємств, але й для розвитку та відновлення країни у майбутньому.

УДК 65.011.1 : 65.014
Тесленок І. М.[1], Батіг І.Ю. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз-519 НУ «Запорізька політехніка»

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Стратегічне управління це складне багатогранне явище у функціонуванні підприємства. Зазвичай його визначають як:

- план дій, тобто це «розробка і здійснення дій, за допомогою яких досягається перевищення рівня результативності діяльності підприємства над рівнем конкурентів у довгостроковому періоді безперервний процес розвитку компанії, визначення цілей, реалізації плану із оцінкою діяльності» [3, с. 96].

- безперервний процес розвитку компанії, визначення цілей, реалізації плану із оцінкою діяльності [1, с. 108].

При цьому зважаючи на те на діяльність підприємства впливають різні фактори – то і підходи, і методи, і інструменти стратегічного управління будуть відрізняти. На рисунку 1. Наведено низку чинників які зумовлюють наявність різних підходів до побудови системи стратегічного управління. Зауважимо, що наведеними чинниками вибір не обмежується.

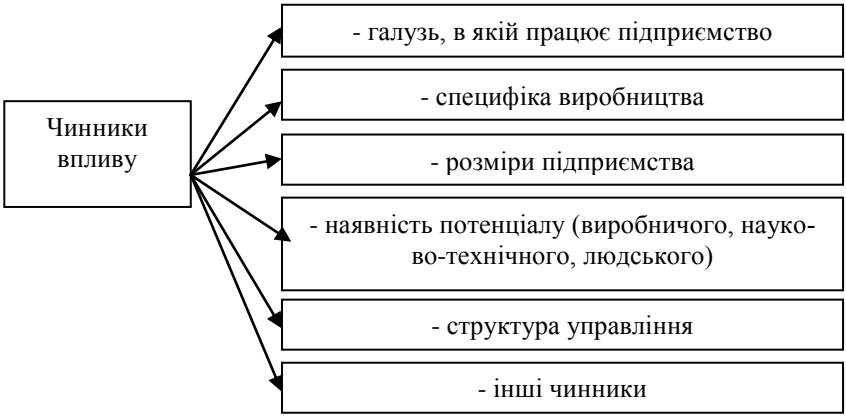

Рисунок 1 – Чинники що впливають на вибір підходу до побудови системи стратегічного управління [2].

Важливим аспектом у становленні стратегічного управління на підприємствах є розуміння методології здійснення управлінської діяльності, яка передбачає використання того чи іншого підходу до управління.

Науковий підхід – це особливий спосіб мислення та пізнання об'єктивної реальності, що формується умовами дослідження, рівнем знань, професійної підготовки та цілісним спрямуванням. Спосіб мислення керівника підприємства, особливості зовнішнього середовища, традиції підприємства та інші фактори впливають на вибір певного підходу який буде покладено в основу здійснення стратегічного управління.

Аналізуючи науковий доробок було зроблено висновок, що всі використовувані підходи можна поділити на такі, які визнаються більшістю науковців та такі, які здобули менше популярності. Поділ наведено на рисунку 2.

Рисунок 2 – Поділ підходів до побудови системи стратегічного управління на підприємстві [узагальнено автором]

Розглянемо основні підходи більш детально:

- процесний підхід можна описати як послідовність реалізації дій спрямованих на досягнення результату[4]. З позиції процесного підходу стратегічне управління розглядається як низка пов'язаних між собою процесів (функцій): планування, організація, мотивація, контроль. Підприємства що використовують процесний підхід у стратегічному управлінні багато уваги приділяють процесу обговорення та прийняття рішень, а також налагодження ефективних комунікацій, завдяки яким поєднуються виконавці усіх процесів;

- ситуаційний підхід орієнтований на обставини, що виникають у поточний момент роботи підприємства. Акцент в стратегічному управлінні зміщується від розробки планів до реакції на проблему яка вже виникла. Успішне управління що базується на ситуаційному підході передбачає орієнтацію на низку принципів, зокрема: гнучкість, відкритість, варіативність, зворотного зв'язку, рефлективності;

- системний підхід розглядає управління підприємством як цілісною системою. З цією метою підприємство поділяється на частини (елементи), аналізуються властивості кожної частини, її вплив на загальну ефективність роботи системи, оцінюється ефективність взаємодії елементів та приймається рішення спрямоване на посилення ефективності функціонування кожного елементу та отримання синергічного ефекту. Слід наголосити, що в рамках системного підходу підприємство розглядається як відкрита система (цілісний об'єкт) який взаємодіє із зовнішнім середовищем, а не зациклюється тільки на внутрішніх властивостях.

Інші підходи: цільовий, інтегральний, функціональний, синергетичний, рефлексивний, когнітивний та традиційний отримали менше розповсюдження, оскільки мають ознаки належності до одного чи декількох основних підходів. Дещо обособлено розглядають рефлексивний (заснований на формуванні «образів» підприємства та когнітивний (базується на менеджменті знань) підходи. Аналізу особливостей наведених підходів слід приділити більше уваги, що зумовлює актуальність подальших досліджень підходів до стратегічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Киш Л.М. Стратегічне управління, як основна частина менеджменту підприємства. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 38(1). С. 107-113. – URL : http://bses.in.ua/journals/2019/38_1_2019/23.pdf (дата звернення: 30.03.2023 р.)

2. Ортіна Г. В. Методологічні концепції визначення стратегічного управління підприємством. Ефективна економіка. 2010. № 4. – URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=197 (дата звернення: 15.04.2023 р.)

3. Сапельнікова Н.Л., Вознюк М.П Теоретичні основи стратегічного управління розвитком підприємства. Менеджер. 2016. № 3. С. 90-101. - URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_3_14 (дата звернення: 22.03.2023 р.)

4. Яшкіна Н. Сутність та методологія стратегічного управління: теоретичний аспект. Економічний простір. 2018. № (129), С. 208-215. – URL : http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/180 (дата звернення: 21.04.2023 р.)

УДК 366 : 353.2 : 35.072
Корольков В.В.[1], Грошева Ю.В.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз-312м НУ «Запорізька політехніка»

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ «ЗАПОРІЗЬКЕ ОБЛАСНЕ БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ» В УМОВАХ ВІЙНИ

Публічно-приватне партнерство (ППП) є доцільним для розвитку та забезпечення стабільного функціонування суспільно значущих об'єктів, експлуатація яких потребує значних бюджетних коштів [1]. Саме таким об'єктом є комунальна установа (КУ) «Запорізьке обласне бюро судово-медичної експертизи (СМЕ)» Запорізької обласної ради (ЗОР).

КУ «Запорізьке обласне бюро СМЕ» ЗОР є єдиною в Запорізькій області спеціалізованою судово-медичною експертною установою та забезпечує виконання всього обсягу судово-медичних експертиз, що призначаються правоохоронними органами та судами Запорізької області. Бюро є бюджетною установою, основними джерелами фінансування якої є кошти, що виділяються з обласного та державного бюджетів.

На сьогоднішній день, Бюро обслуговує населення міста Запоріжжя, Запорізького району та частково Пологівського району. До початку військової агресії в Україні міжрайонні підрозділи Бюро обслуговували населення всієї Запорізької області. Наразі, внаслідок російської військової агресії, Запорізька область окупована загарбниками, що унеможливлює здійснення діяльності Бюро на цих територіях.

Разом із тим, установа має певні проблеми, пов'язані насамперед із застарілою та недостатньою матеріально-технічною базою. Перш за все це стосується неможливості використання високотехнологічних (і водночас, на жаль, високовартісних) методів дослідження, що відповідають сучасним стандартам проведення якісних експертиз.

На теперішній час значну частину обсягу експертного навантаження установи складає виконання судово-медичних експертиз, призначених у відповідних кримінальних провадженнях з розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, щодо цивільних осіб та військовослужбовців, які загинули або отримали травми на території Запорізької області у зв'язку із збройною агресією проти України. Особливої уваги та максимального задіяння експертного потенціалу бюро потребують випадки із масовою загибеллю людей, зокрема внаслідок терористичних ракетних та артилерійських обстрілів житлових кварталів міста Запоріжжя та інших населених пунктів Запорізької області.

Зважаючи на особливості сучасних бойових дій, характеристики основних уражуючих факторів (вибухова травма, дія високої температури), що зумовлюють зазвичай вкрай великий обсяг пошкоджень тіл загиблих, на теперішній час є актуальним та затребуваним комплекс експертних досліджень з ідентифікації тіл (останків) загиблих.

Невід'ємним етапом ідентифікації тіл загиблих осіб насьогодні є генетична ідентифікація на основі результатів дослідження ДНК. Враховуючи наявність значних руйнувань тіла (останків) внаслідок масштабних травматичних та посмертних змін, у досить значному відсотку випадків ДНК-дослідження фактично є єдиним можливим методом ідентифікації особи загиблого.

Оскільки КУ «Запорізьке обласне бюро СМЕ» ЗОР не має відповідного обладнання, експертизи пов'язані з дослідженням ДНК виконуються в інших експертних установах (в тому числі – в інших регіонах України), які і так вже мають вкрай високе навантаження. Враховуючи також необхідність пересилання біологічного матеріалу, все це ускладнює та значно уповільнює процес ідентифікації загиблих осіб, інколи навіть до декількох місяців та більше. Наслідком цього є негативний соціальний ефект, коли рідні та близькі загиблих вимушені довго очікувати результати ДНК-експертизи, без яких неможливо ідентифікувати тіло, не мають можливості оформити відповідні документи та здійснити поховання. Навіть, якщо родичі впізнають тіло померлого, але без істотних доказів ДНК-експертизи, вони все одно не можуть розпочати процес поховання і це спричинює їм ще більші страждання. Створення та оснащення в КУ «Запорізьке обласне бюро СМЕ» ЗОР ДНК-лабораторії допомогло б скоротити терміни проведення ідентифікації тіл (останків), терміни та витрати на зберігання тіл, знизити можливе соціальне напруження.

Іншим проблемним питанням діяльності бюро є стале зростання кількості токсикологічних досліджень біологічного матеріалу з тіл померлих людей, зокрема на лікарські засоби, та наркотичні і психотропні речовини. Наприклад, за останній рік кількість таких досліджень збільшилася вдвічі, але ж частка позитивних результатів експертиз складає лише 6,5%.

Неможливість визначення таких токсичних речовин є дуже небезпечною, у зв'язку зі зростанням використання ліків та інших хімічних сполук в різноманітних злочинах, випадків масових отруєнь фальсифікованим алкоголем, продуктами горіння на пожежах, тощо.

Шляхом вирішення цієї проблеми є впровадження методів газово-хроматографічної мас-спектрометрії (GC-MS) і рідинно-хроматографічної мас-спектрометрії (LC-MS/MS), що потребує оснащення бюро комплексом відповідного аналітичного обладнання - газовим хроматографом з масселективним детектором (наприклад комплекс хроматомас-спектрографії типу Agilent 7890B/5977B Inert Plus, або аналогічний).

На жаль, заплановані насьогодні обсяги бюджетного фінансування КУ «Запорізьке обласне бюро СМЕ» ЗОР не передбачають можливості найближчим часом самостійно вирішити окреслені вище актуальні проблеми щодо матеріально-технічної бази установи, зокрема придбання комплексів обладнання для оснащення ДНК-лабораторії та комплексу хроматомас-спектрографії.

Адміністрація КУ постійно звертається з письмовими запитами щодо виділення коштів на придбання вищезазначеного обладнання до Департаменту охорони здоров'я Запорізької обласної ради. Але, в сучасних мовах Запорізька обласна рада не має достатніх повноважень приймати рішення щодо розподілу коштів без погодження голови Запорізької військової адміністрації.

Бюро постійно веде співпрацю з Міжнародним Комітетом Червоного Хреста щодо поліпшення матеріально-технічної бази бюро. На даний момент бюро судово-медичної установи знаходиться напередодні істотних змін, які зазнають всі бюро по країні у зв'язку з розробкою нового законодавства щодо діяльності судово-медичної системи України. Про ці зміни знають також і міжнародні організації, у тому числі «Червоний Хрест», який жваво приймає участь в обговоренні процесів підтримки діючих бюро. Запорізьким бюро до Міністерства охорони здоров'я заздалегідь вже було запропоновано план розвитку судово-медичної допомоги з урахуванням пропозицій від представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

На теперішній час, однією з проблемних питань є відсутність нормативно-правової бази (постанов КМУ, Наказів МОЗу, рішень органів місцевого самоврядування) стосовно запланованих змін на рівні держави. І тому, вся служба України знаходиться режимі очікування; єдине, що можна офіційно робити – це вести листування, заручатися допомогою, укладати декларації зі всіма зацікавленими в розвитку Запорізького бюро судово-медичної експертизи структурами. Ймовірно, всі нормативні документи можна буде вивчати у другому півріччі 2023 року, враховуючи що над їх проєктами йде опрацювання компетентними органами, ще до початку військової агресії російської федерації проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородієнко О. В. Публічно-приватне партнерство закладів професійної освіти: практичний посібник / О. В. Бородієнко ; за заг. ред. В. О. Радкевич.. — Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2020.- 302 с.

УДК 353.2 : 35.072: 351.77

Корольков В.В.[1], Походенко Р.А. [2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. гр. ФЕУз-312м НУ «Запорізька політехніка»

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В Україні існуючу централізовану командно-адміністративну модель в системі охорони здоров'я було реорганізовано відповідно до вимог нової концепції реформи фінансування. Цю концепцію було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України на при кінці 2016 року [1]. Існуюча раніше система централізованого бюджетного фінансування системи охорони здоров'я не дозволяла враховувати конкретні результати діяльності постачальника медичних послуг при здійснені оплати їх роботи. Саме усунення цей невідповідності було стратегічним завданням цей реформи. Відповідно до концепції передбачалось змінити характер відносин між постачальником медичних послуг й розпорядником бюджетних коштів.

Нова модель відносин фінансових відносин має будуватись на основі контрактів та договорів між постачальником медичних послуг та пацієнтами. Постачальником медичних послуг може бути заклад охорони здоров'я (ЗОЗ) або лікар, який як фізична особа – підприємець одержав ліцензію на здійснення господарської діяльності з медичної практики.

Отже, в такій системі розпорядник бюджетних коштів діятиме в інтересах пацієнта, а постачальник медичних послуг буде отримувати фінансування за конкретні результати своєї діяльності. Але для впровадження такої системи фінансування виникає необхідність надання автономії державним та комунальним ЗОЗ. Відповідно до запропонованій в концепції моделі передбачалось проведення реорганізації в системі охорони здоров'я шляхом перетворення ЗОЗ у повноцінні суб'єкти господарювання – державні та комунальні некомерційні підприємства.

Реорганізація і створення таких підприємств набуло поширення з 2018 році. Так в Запорізький області на 16 сесії міської ради 07.12.2022, рішенням міської ради № 68 від 07.12.2022 було створено комунальне некомерційне підприємство (КНП) «Патологоанатомічне бюро» Запорізької міської ради (ЗМР), яке є ЗОЗ особливого типу.

КНП «Патологоанатомічне бюро» ЗМР є єдиною в Запоріжжі та області патологоанатомічною службою, яка надає послуги третинної високоспеціалізованої медичної допомоги, консультаційно-поліклінічної допомоги та забезпечує виконання всього обсягу гістологічного та секційного дослідження. Бюро є бюджетною установою, основними джерелами фінансування якої є кошти, що виділяються з міського бюджету.

Разом із тим, підприємство має певні проблеми, пов'язані насамперед із застарілою та недостатньою матеріально-технічною базою. Перш за все це стосується неможливості використання високотехнологічних (і водночас високо вартісних) методів дослідження, що відповідають сучасним стандартам проведення якісних патогістологічних висновків.

На теперішній час значну частину обсягу навантаження підприємства складає виконання гістологічних та аутопсійних досліджень, це прижиттєва та посмертна діагностика.

Невід'ємним сучасним етапом верифікації пухлин є імуногістохімічне дослідження тканин з використанням спеціальних маркерів. Якісне та своєчасне імуногістохімічне дослідження дає онкохворому більше шансів отримати специфічну протипухлинну терапію.

Оскільки КНП «Патологоанатомічне бюро» ЗМР не має відповідного обладнання, імуногістохімічні дослідження виконуються в приватних установах (в тому числі – в інших регіонах України). Враховуючи також необхідність пересилання біологічного матеріалу пацієнта, все це ускладнює та значно уповільнює процес верифікації пухлин, інколи навіть до декількох місяців. Наслідком цього онкохворий не отримує специфічну протипухлинну терапію і втрачає терапевтичний ефект від лікування.

Створення та оснащення в КНП «Патологоанатомічне бюро» ЗМР імуногістохімичної-лабораторії з новітнім допоміжним обладнанням допомогло б скоротити терміни отримання висновків та постановки діагнозів по сучасним стандартам.

Під час війни обсяги бюджетного фінансування на придбання нового обладнання значно скорочені. На жаль, заплановані на сьогодні обсяги бюджетного фінансування КНП «Патологоанатомічне бюро» ЗМР не передбачають можливості найближчим часом самостійно вирішити окреслені вище актуальні проблеми щодо матеріально-технічної бази установи, зокрема придбання обладнання для оснащення Імуногістохімічної лабораторії що заважає стратегічному розвитку підприємства та забезпечення населення відповідними медичними послугами.

Адміністрація бюро постійно звертається з письмовими запитами щодо виділення коштів на придбання вищезазначеного обладнання до Департаменту охорони здоров'я Запорізької міської ради. Але, в сучасних умовах Запорізька міська рада не має достатніх повноважень приймати рішення щодо розподілу коштів без погодження міського голови.

Проведена реорганізація в системі ЗОЗ потребує свого продовження. Зараз відсутня нормативно-правова бази (постанови КМУ, Накази МОЗу, рішення органів місцевого самоврядування) стосовно запланованих змін на рівні держави. І тому, вся патологоанатомічна служба України знаходиться режимі очікування; єдине, що можна офіційно робити – це вести листування,

заручатися допомогою, укладати декларації зі всіма зацікавленими в розвитку КНП «Патологоанатомічне бюро» ЗМР структурами. Ймовірно, всі нормативні документи можна буде вивчати у другому півріччі 2023року, або на початку 2024року, враховуючи що над їх проектами йде опрацювання компетентними органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я : Розпорядження КМУ від 30.11.2016 № 1013-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689

2. Бородієнко О. В. Публічно-приватне партнерство закладів професійної освіти: практичний посібник / О. В. Бородієнко ; за заг. ред. В. О. Радкевич.. — Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2020.- 302 с.

3. Модернізація менеджменту та публічного управління в системі охорони здоровя / кол. Монографія за науковою ред. Д.е.н. Шкільняка М.М., д.е.н. Желюк Т.Л. Тернопіль, Крок. 2020. 560с.

УДК 352 : 342.735

Корольков В.В.[1], Чурса І.Д.[2]

[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. гр. ФЕУз-312м НУ «Запорізька політехніка»

КОРПОРАТИВНА ВЛАДА ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ДОБРОВІЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА ПРИКЛАДІ ФОЛЬКЛОРНОГО КОЛЕКТИВУ «ОХРИМОВСКИ ЦВЯТЕНЦА»

Відповідно Закону України «Про громадські об'єднання» визначається що «громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [1]. У разі якщо засновниками та членами (учасниками) такого об'єднання є фізичні особи, то таке об'єднання набуває статус громадської організації[1].

Разом із тим в законодавчій базі визначається дихотомія понять громадське об'єднання та громадська організація. «Громадські організації та громадські спілки є видами громадських об'єднань, а останні у свою чергу разом із політичними партіями, благодійними та релігійними організаціями є видом об'єднань громадян» [2].

Конституція України (ст.36) гарантує право громадян на свободу об'єднання у тому числі для задоволення соціальних, культурних та інших інтересів. Саме для цього десять років тому було створено добровільне об'єднання - фольклорний колектив «Охримовськи цвятенца». Підгрунтям

цього був той факт, що в приморському та приазовському районі Запорізької визначається велика кількість болгар, які переселились сюди ще з часів російсько-турецьких війн. Фольклорний колектив було створено в Охримівський школі Кирилівської селищної ради Якимівського району Запорізької області.

Для України з її різноманіттям мов, етносів культур, без перебільшення, національне питання має велике значення. Однією з головних умов існування нашої країни є громадянська та міжнаціональна згода.

Велика роль у формуванні культури міжнаціональних відносин належить освіті. Перед загальноосвітньою школою постає комплекс проблем, пов'язаних із формуванням культури міжнаціональних відносин учнів у полі-культурному освітньому середовищі. І саме для забезпечення неконфліктного гармонійного співіснування різних культур, толерантного ставлення учнів один до одного, для ознайомлення учнів з культурою різних народів, розширення кругообігу, прищеплення любові до своєї нації та шанобливого ставлення до інших культуру нашій школі 10 років тому був проведений Фестиваль міжнаціональної дружби «Моє село - багатонаціональне», у якому серед 11 національностей фольклорний колектив «Охримовськи цвятенца» представляв Болгарію з її самобутньою культурою, яскравими костюмами, цікавими обрядами, національною кухнею, піснями і незабутнім болгарським «хоро». Цей виступ викликав неабиякий інтерес у глядачів, у мешканців села та адміністрації району.

Саме тому фольклорний колектив «Охримовськи цвятенца» був запрошений на святкування Дня Європи, на якому були представники Євросоюзу, які високо оцінили рівень підготовки і багатоплановість поданого матеріалу про європейську країну Болгарію. Саме це і започаткувало вивчення болгарського фольклору у нашій школі.

Після цих перших виступів на районному рівні потужним мотиватором стало запрошення у 2016 році від доцента МДПУ Наталії Глєбової на Всеукраїнський фестиваль «Мелітополь – інтеркультурний». Саме з цього часу починається тісна співпраця з центром болгаристики МДПУ, лектором Красимірою Колєвою, доцентами Валентиною і Сергієм Пачевими, уповноваженим послом Республіки Болгарії в Запорізькій області Людмилою Желєвою, посольством республіки Болгарії в Україні. Саме вони були і залишаються нашими болгарськими ідейними консультантами та добрими друзями.

Пізніше, у 2019 році, на запрошення начальника відділу культури Якимівської райдержадміністрації Тетяни Володимирівни Нечібай ми були учасниками районного інтеркультурного форуму «Розмаїття культур - багатство Якимівського краю», а тісна співпраця з Тетяною Володимирівною, а пізніше вже у складі Кирилівської ОТГ – підтримка Світлани Миколаївни Шиян, запрошення на заходи високого рівня, постійна підтримка з боку перших осіб

дає осмислення того, що наша діяльність цікаво і дає стимул для подальшого розвитку.

Розвиток й досягнення добровільного об'єднання - фольклорний колектив «Охримовськи цвятенца» супроводжувався підтримкою корпоративною влади всіх рівнів. Мав місце сінергетичний ефект ініціативи і ентузіазму добровільного об'єднання з підтримкою структур влади.

Саме це дозволило фольклорному колективу «Охримовськи цвятенца» набути визнання не тільки в Кирилівський ОТГ, а і далеко за її межами.

Співпраця з корпоративною владою визначається наступними заходами:

Фінансування Кирилівською селищною радою поїздки колективу на конкурси та фестивалі;

Сприяння Якимівською селищною радою участі колективу у проекті «Голос.Діти. Якимівка» (с.м.т. Якимівка);

Сприяння та фінансування ректоратом Мелітопольського державного університету щодо участі колективу та Чурси І.Д. у фестивалі «Мелітополь-інтеркультурний» (м.Мелітополь);

Фінансування Кирилівською селищною радою участь колективу у Міжнародному фестивалі «СОБОР БОЛГАР – 2020» (м. Мелітополь);

Фінансування Центром болгаристики при МДПУ проходження курсів підвищення кваліфікації Чурси І.Д. у Софійському університеті ім. Кліментія Охрідського (2019р. м. Софія. Болгарія);

Сприяння і участь у проведенні Міжнародного Фестивалю болгарської культури в Україні (січень, 2023. М.Запоріжжя) в.о. мера м. Запоріжжя Куртєва А.В, директора Департаменту освіти і науки м. Запоріжжя Погребняк Ю.В., начальника ТВО Шевченківського району Перепелиці Н.Є.;

Сприяння щодо участі колективу в обласних фестивалях «Єдина родина", «Покрова на Хортиці» Комунальною установою «Обласний методичний центр культури і мистецтва» Запорізької обласної ради. В.о.директора Златова О.Б, (2022-2023 р.);

Співпраця з Хамдани Науфаль Кодирович, Головою Асоціації нацменшин Запорізької області, щодо закупівлі болгарських костюмів для вихованців «Народний художній колектив» ансамбль народного танцю «Вихиляс», керівник — Анна Пелішок.

Не зважаючи на окупацію смт. Кирилівка, фольклорний колектив «Охримовськи цвятенца» продовжує свою роботу на підконтрольній Україні території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про громадські об'єднання» 22 березня 2012 року № 4572-VI

2. Менджул М.В., Давидова Н.О. Громадське об'єднання та громадська організація: дихотомія понять // Порівняльно-аналітичне право. – 2020. – № 3.- С. 51-57

3. Ястремська О. М. Я Публічне адміністрування : навчальний посібник / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 132 с.

УДК 159.928

Зось-Кіор М. В. [1], Сьомич М. І. [2], Лядський І. К. [3]
[1] д-р економ наук, проф. ПДАУ
[2] д-р економ наук, проф. ПДАУ
[3] старш. викл. ПДАУ

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТИ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Соціальний інтелект достовірно пов'язаний із корисними для суспільства проявами людської поведінки, зокрема він впливає на бажання людини займатися волонтерською діяльність, регулює прояви патріотизму, турботи про державу та власний народ. Також люди із розвиненим соціальним інтелектом приділяють увагу саморозвитку, схильні до читання книжок, відвідання тренінгів та семінарів. Він має важливе значення для трикутнику розвитку, що складається з таких компонентів як:

1. Особистісні якості.
2. Hard skills.
3. Soft skills.

Їх поєднує мотивація, що розташована по центру цього трикутника [2]. Емоційний та соціальний інтелект впливаються на вмотивованість людини до розвитку, обумовлюючи її бажання вчитися, дізнаватися щось нове, постійно вдосконалюватися.

Дослідники давно виявили, що IQ не є універсальним мірилом життєвого успіху. Саме тому виникли думки, що інтелект – це не однорідне поняття, а сукупність багатьох факторів, що рівносильно впливають на розумові здібності.

Наразі можна говорити, як мінімум, про 10 типів інтелекту:

-візуально-просторовий інтелект;
-мовно-вербальний інтелект;
-логіко-математичний інтелект;
-тілесно-кінестетичний інтелект;
-музичний інтелект;
-міжособистісний (соціальний) інтелект;
-внутрішньоособистісний (емоційний) інтелект;

-натуралістичний інтелект;

-екзистенційний (духовний) інтелект;

-педагогічний інтелект [1, 3].

Ізраїльський вчений Рувен Бар-Он, досліджуючи емоційний інтелект запропонував п'ять головних його компонентів:

-Усвідомлення власних емоцій та почуттів;

-Розуміння почуттів інших і взаємодія з ними;

-Керування емоціями та контроль над ними;

-Адаптація та вирішення проблем;

-Самомотивація [2, 4].

Кожен з них піддається розвитку та покращенню, тож впровадження соціального та емоційного інтелекту безумовно сприятиме підсиленню потенціалу нації, що вкрай необхідно для розбудови України після перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Liadskyi I., Kononets N., Senko I. Management of social intelligence in the context of developing citizen's patriotism. *Economics Entrepreneurship Management*. 2022. No. 9. P. 44-52.

2. Liadskyi I.K., Diachkov D.V. Management of social intelligence as a factor of inluence on the formation of soft-skills in higher education students. *Tavriysky Scientific Bulletin*. 2022. No. 13. P. 108-114.

3. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. *Laplage in Journal*. 2021. No. 7(3). P. 315-323.

4. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin, V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. No. 43(3). P. 403–414.

5. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Models of state clusterisation management, marketing and labour market management in conditions of globalization, risk of bankruptcy and services market development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security.* 2021. Vol. 21. No. 12. P. 228-234.

6. Zherdetska L., Diatlova Y., Diatlova V., Derkach J., Goncharenko A. Zos-Kior M. Digital banking in the marketing mix and human resource management: improving the approach to the assessment as an innovative component. *Laplage in Journal*. 2021. No. 7(3A). P. 111-119.

УДК 621:005.21
Соріна О.О.
канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОЇ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ МАШИНОБУДІВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Концепція збалансованої системи показників (Balanced Scorecard – BSC) була запропонована професорами Гарвардського університету Д. Нортоном і Р. Каптаном (США) у 90-х роках XX століття. Ця модель дозволяє оцінювати ефективність діяльності підприємств на основі як фінансових, так і нефінансових параметрів, що дає змогу використовувати її в якості інструменту управління реалізацією довгострокової стратегії. Хоча у своєму дослідженні Д. Нортон та Р. Каплан не пропонували чіткої методології управління стратегією - вони лише зібрали та узагальнили досвід найкращих компаній світового бізнесу - проте такий підхід дає можливість гнучко налаштовувати та адаптовувати даний інструмент для конкретних умов та завдань підприємств різних галузей.

Основні вимоги до конструювання ефективної збалансованої системи показників включають:

- коректне відображення сутності процесу або явища, що розглядаються; наявність чіткого формулювання та, за необхідності, зрозумілого пояснення порядку розрахунку;

- просту технологію збору даних (що особливо актуально для показників, облік та моніторинг яких раніше не проводився, оскільки якщо показник вже існує в будь-якій звітності підприємства, його можна звідти запозичити);

- низку вимог до показників, що відібрані: вони повинні бути кількісно вимірюваними (при використанні якісних показників необхідно окремо узгоджувати методику приведення їх до виду, що вимірюється), незалежними, прозорими; в ідеалі - бажано охоплення одним показником кількох завдань, з метою посилення горизонтальної інтеграції показників;

- використання мінімально можливої, але при цьому достатньої кількості значущих показників – тобто система показників повинна бути компактною, проте відображати усі вагомі сторони діяльності.

Класична структура збалансованої системи показників призначена для оцінювання роботи підприємства за чотирма збалансованими параметрами (складовими або перспективами): фінанси, взаємини з клієнтами, внутрішні бізнес-процеси, навчання і підвищення кваліфікації персоналу.

Проте наразі існує багато досліджень, в яких цю структуру адаптовано до підприємств різних галузей шляхом збільшення кількості перспектив, що розглядаються.

Враховуючи поточний стан справ вітчизняних машинобудівних підприємств, а також розширення спектру їх стратегічних орієнтирів у зв'язку із вимогами зовнішнього середовища, вважаємо за необхідне розширити традиційну структуру перспектив збалансованої системи показників шляхом додавання до неї компонент "Інноваційно-інвестиційний розвиток" та "Корпоративна соціальна відповідальність"

Введення до розгляду інноваційно-інвестиційної перспективи пов'язане з низьким рівнем інноваційної активності вітчизняних машинобудівних підприємств та необхідністю його підвищення. В якості часткових показників цього блоку можна розглядати абсолютні показники витрат на НДДКР, модернізацію, впровадження нової продукції та відносні показники питомої ваги інноваційних продуктів у їх загальному обсязі, частки прибутку від інноваційних продуктів у загальному обсязі прибутку підприємства, частки витрат на інновації (по відношенню до виручки підприємства).

Виділення блоку "Корпоративна соціальна відповідальність" пов'язано з викликами зовнішнього середовища, що призводить до зміни ролі господарюючих суб'єктів у суспільстві та вимагає додавання до сфери їх інтересів (та, відповідно, до стратегії розвитку) не тільки економічних, а ї соціальних і екологічних орієнтирів. На цей час не існує єдиного підходу до кількісного оцінювання соціальної відповідальності; крім того отримання об'єктивних оцінок ускладнюється відсутністю необхідної звітної інформації (яка наразі не є обов'язковою, а тому у деяких випадках оприлюднюється дуже обмежено), а також суперечливими поглядами на використання певних абсолютних показників, таких як суми інвестицій, що спрямовуються підприємством на соціальні та екологічні програми. Тому для визначення часткових показників цієї перспективи необхідно розглядати звітність з корпоративної соціальної відповідальності конкретних підприємств (або впроваджувати її у разі відсутності).

Таким чином, використання збалансованої системи показників в якості інструмента стратегічного управління машинобудівними підприємствами дає змогу подати стратегію у вигляді впорядкованого набору найважливіших ключових параметрів ефективності та забезпечити можливість їхньої кількісної оцінки, що допоможе керівництву своєчасно ідентифікувати й запобігти проблемам на етапі реалізації та (або) коригування стратегії.

УДК 339.138:005
Соріна О.О.[1], Рибіна Г.О.[2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-519 НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ

В науковій літературі найчастіше розглядаються чотири основні підходи до управління маркетингом: системний, процесний, комплексний, організаційний.

Так, розглядаючи системний підхід, Лютенко А. С. визначає маркетингову діяльність як систему, складові частини якої взаємодіють між собою та зовнішніми факторами. Базою підходу є аналіз маркетингової діяльності у контексті організації та її співробітників, а також взаємодії з клієнтами та партнерами [1, с. 38-43].

Використання системного підходу дозволяє краще пояснювати взаємозв'язок між різними елементами маркетингу з урахуванням впливу на них зовнішнього середовища та виявляти можливість управління ними на основі формування збалансованої стратегії. Проте системний підхід не є універсальним; серед його недоліків відмітимо:

- складність аналізу системи маркетингу, якщо її побудовано з великої кількості елементів;
- необхідність підготовки керівників, а саме набуття ними спеціальних знань та навичок в галузі системного аналізу;
- потреба у значних інвестиціях в інформаційні технології та людські ресурси.

Головною метою застосування процесного підходу є аналіз маркетингових процесів та їх ефективності. При його використанні маркетингова діяльність відображається у вигляді переліку процесів, що взаємодіють між собою та мають свої характеристики, певний початок та кінець. Використання цього підходу дозволяє як структурувати ці процеси, так і аналізувати їх (цілком або поетапно) з метою виявлення проблемних місць та їх усунення [2, с. 86-94].

Комплексний підхід передбачає розуміння маркетингу як цілісної системи, що складається з певних аспектів, таких як товари, ціни, місце та промоція. На думку Гільфанової А. С., ефективний маркетинг у цьому випадку передбачає, в першу чергу, належну організацію маркетингових процесів, а не лише добре продумані продукти та рекламні кампанії. Крім того комплексний підхід передбачає виявлення взаємозв'язку між маркетинговою діяльністю та іншими функціональними областями підприємства, такими як логістика, фінанси, операції та управління персоналом.

Таким чином комплексний підхід до маркетингу дозволяє скоординувати всі аспекти маркетингової діяльності для досягнення спільної мети - задоволення потреб клієнтів та отримання прибутку [3, с. 58-66].

Організаційний підхід до управління маркетинговою діяльністю передбачає підготовку або залучення управлінської команди, створення відповід-

ної організаційної структури та забезпечення її необхідними ресурсами для здійснення маркетингової діяльності. Це дозволяє побудувати взаємодію між різними відділами організації та належним чином здійснювати контроль над реалізацією маркетингової стратегії. Таким чином організаційний підхід забезпечує гнучкість та адаптивність підприємства до змін у його микро та макрооточенні [4, с. 30-41].

Отже, кожен з розглянутих підходів робить акцент на різних аспектах діяльності, що розглядаються як найбільш важливі для досягнення успіху підприємства. Так, системний підхід наполягає на необхідності збалансованого та комплексного підходу до розробки маркетингових стратегій, орієнтованого на досягнення цілей організації. Процесний підхід зосереджується на виділенні та управлінні маркетинговими процесами та оптимізації їх ефективності. Комплексний підхід передбачає розгляд маркетингової діяльності з точки зору всіх її компонентів, процесів та їх взаємного впливу, а організаційний підхід зосереджується на побудові взаємодії маркетингу з іншими функціональними сферами діяльності підприємства та належній організації маркетингових процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лютенко А. С. Системний підхід у маркетингу: сутність, складові та інструменти. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2018. № 1 (30). С. 38-43.

2. Омельченко О. М. Процесний підхід до управління маркетингом в умовах нестабільності ринку. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2018. № 4. С. 86-94.

3. Гільфанова А. С. Комплексний підхід до управління маркетингом. Стратегічні пріоритети. 2019. № 1 (49). С. 58-66.

4. Сергієнко І. В. Організаційний підхід до управління маркетингом в умовах нестабільності ринку. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Серія: Економічні науки. 2019. № 198. С. 30-41.

УДК 005.32:005.95.96

Соріна О.О.[1], Анненков Р.В.[2]

[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. гр. ФЕУ-312м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІД ЧАС ВІЙСКОВИХ ДІЙ

Управління персоналом під час війни є складним завданням, що вимагає від керівника високого рівня організаційних здібностей та прояву лідерських

якостей, а також розширює перелік питань, вирішення яких потрібно охопити. На наш погляд, найважливішими з цих додаткових питань є наступні:

а) забезпечення безпеки працівників – один із найважливіших аспектів управління персоналом під час війни. Його виконання має включати такі аспекти:

- реалізація заходів щодо захисту співробітників під час небезпечних подій, у тому числі і забезпечення робітників додатковим спорядженням у разі необхідності (протигази, термоковдри тощо);

- організація навчання робітників основам безпеки, таким як захист від зброї, евакуація та інше. Навчання бажано проводити с достатньою періодичністю, щоб підтримувати навички персоналу на належному рівні;

- своєчасне надання інформації про можливі загрози і попередження співробітників про небезпеку, що настає;

б) підтримка морального стану та фізичного здоров'я співробітників; має включає такі завдання:

- реалізацію забезпечення співробітників достатньою кількістю їжі та можливістю відпочинку, щоб зберегти їхнє фізичне здоров'я. При цьому харчування має бути повноцінним та збалансованим, щоб забезпечити необхідні поживні речовини для підтримки здоров'я;

- забезпечення співробітників доступом до медичної допомоги. Це може включати організацію мобільних медичних пунктів на місцях і відправку співробітників на лікування до спеціалізованих медичних закладів;

- підтримка морального здоров'я співробітників. Під час війни співробітники опиняються під значною напругою, яка може негативно позначитися на їхньому моральному здоров'ї. Тому керівництво має забезпечувати підтримку працівників у цьому напрямі.

Моральне здоров'я - це стан розуму та душі, що визначає настрій та емоційний стан співробітників. Керівництво має дбати про моральне здоров'я своїх співробітників, щоб допомогти їм зберігати ентузіазм у важких умовах. Деякі заходи, які можуть допомогти в цьому, включають:

- організацію моральної підтримки для співробітників, а також забезпечення заходів щодо створення комфортних умов роботи та життя, які можуть знизити стрес та покращити настрій;

- здійснення балансу роботи та відпочинку співробітників (надання можливостей відпочинку при будь-яких графіках роботи);

- проведення різних заходів щодо підвищення морального духу, такі як спортивні змагання, концерти, та інші заходи, які допоможуть співробітникам відволіктися і налаштуватися на більш позитивний лад;

- надання співробітникам доступу до психологічної допомоги у разі потреби. Це може включати проведення психологічних консультацій і тренінгів. Загалом підтримка морального та фізичного здоров'я співробітників під

час війни – це дуже важливий аспект управління персоналом, який допомагає зберегти бойовий дух та ефективність працівників у важких умовах воєнного часу;

в) ефективний розподіл ресурсів, та розподіл завдань і робіт для персоналу.

Реалізації цього завдання керівництвом може включати такі аспекти:

- наявність чітких планів та стратегій для розподілу ресурсів та персоналу у різних ситуаціях, щоб забезпечити максимальну ефективність роботи;

- визначення пріоритетів виконання завдань та забезпечення максимально ефективного використання ресурсів, з метою скорочення витрат та забезпечення необхідної кількісті ресурсів для виконання завдань;

- швидке адаптування до умов, що змінюються та перерозподіл ресурсів та персоналу відповідно до цих змін;

г) розвиток та підтримка командного духу. Для цього керівництво має зробити наступне:

- розвивати та підтримувати командний дух серед своїх співробітників, щоб забезпечити найкращі результати;

- створити почуття єдності серед співробітників, щоб вони відчували себе частиною єдиної команди, готової до виконання завдань;

- подбати про моральний стан співробітників. Це може бути досягнуто через проведення мотиваційних розмов, організацію дозвілля та розваг для співробітників;

- організувати навчання та тренінги, щоб співробітники були готові до виконання завдань у різних ситуаціях. Це може бути досягнуто через проведення навчання з використання нового обладнання, проведення навчання з управління стресом та дій у екстрених ситуаціях тощо;

- підтримувати відкриті комунікації серед співробітників, щоб вони могли краще розуміти один одного. Це може бути досягнуто через організацію щоденних брифінгів, обговорення різних ситуацій та інше;

- заохочувати лідерство серед співробітників, щоб вони могли виступати як лідери і мотивувати своїх колег. Це може бути досягнуто через створення системи заохочення та нагороди за досягнення та прояв лідерських якостей;

д) своєчасна та точна комунікація. Керівництво має забезпечувати:

- своєчасну та точну комунікацію зі співробітниками, щоб вони були в курсі поточної ситуації та могли адекватно реагувати на зміни. Під час військових дій налагоджена комунікація є ключовим аспектом ефективного управління персоналом;

- встановлення системи зв'язку, яка працюватиме в умовах воєнних дій. Ця система повинна бути своєчасно обслуговувана та справна, щоб забезпечувати зв'язок співробітників. Також можна використовувати електронну

пошту, месенджери та інші засоби електронного зв'язку. Важливо розуміти, що своєчасна та точна комунікація може знизити рівень стресу серед співробітників та покращити роботу;

В цілому, управління персоналом під час війни вимагає високого ступеня організації, лідерства та гнучкості, щоб пристосуватися до ситуації, що змінюється. Перед керівництвом підприємств, установ та організацій настає складний період в який проявляються усі риси та здібності управлінців в реалізації певних завдань.

УДК 005.336:621]:005.332.4
Соріна О.О.[1], Доновський Д.В.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ІМІДЖ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Поняття «імідж» було запропоноване американським економістом К. Болдингом у 1961 році [1, с. 59]. За словами відомого вченого-соціолога Е. Гоффманна, імідж – це мистецтво «управляти враженням». Отже, імідж підприємства визначається загальним враженням, яке воно створює у своїх клієнтів, партнерів, конкурентів - це може бути вплив на сприйняття бренду, визначення репутації компанії або формування її унікального образу.

На думку В.О. Сизоненко, імідж – це «позитивний образ будь-якого підприємства, що формує стабільну конкурентну перевагу через створення загального образу, репутації, думки громадськості, споживачів і партнерів про престиж підприємства, його товари та послуги, післяпродажний сервіс» [2, с. 420].

Таким чином, імідж підприємства відіграє важливу роль у формуванні враження про нього у клієнтів, партнерів та конкурентів. Важливо створити позитивний образ, який буде сприяти формуванню стабільних конкурентних переваг, впливати на думку громадськості, споживачів та партнерів, а також підвищувати престиж підприємства, його товарів і послуг, включаючи післяпродажний сервіс.

Останні кілька років конкурентоспроможність АТ «Мотор Січ» знижується, і однією з причин цього є погіршення іміджу підприємства.

На нашу думку, основними факторами, які вплинули на зміну іміджу є наступні:

- пов’язаність із російськими компаніями. Це стало об’єктом критики та бойкоту з боку української громадськості та призвело до додаткових проблем у сприйнятті компанії в Україні та за її межами;

- проблеми з маркетинговою діяльністю та просуванням бренду. Багато споживачів не знають про те, що АТ «Мотор-Січ» випускає не тільки літаки, але й газові турбіни та інші продукти. Це звужує цільову аудиторію та може впливати на прибутковість компанії та її імідж як багатопрофільного підприємства. Також наразі підприємство не має чіткої маркетингової стратегії, що ускладнює його розвиток та спричинює втрату конкурентних переваг;

- проблеми у сфері корпоративного управління. За останні роки підприємство зіткнулося з низкою проблем у сфері корпоративного управління. Так, у 2018 р. було затримано керівника компанії С. Войтенка та кількох його заступників за звинуваченням у привласненні коштів компанії та порушенні корпоративних правил. Наприкінці 2020 року було подано чергову (четверту) заявку китайських інвесторів на концентрацію у них контрольного пакету акцій «Мотор Січ», проте Антимонопольний комітет України її відхилив у зв'язку з введенням у січні 2021 року санкцій проти них рішенням РНБО та указом президента України Зеленського В.О. [3]. Також, у жовтні 2023р. було заарештовано президента АТ «Мотор-Січ» Богуслаєв В.О. та керівника департаменту зовнішньоекономічної діяльності Дзюбу О.[4]. Все це призвело до додаткових скандалів та негативних новин про підприємство у ЗМІ;

- недостатнє впровадження інновацій: останнім часом підприємство не часто впроваджує нові технології та інноваційні рішення, що спричиняє відставання від конкурентів та негативно впливає на імідж.

Для подолання проблем іміджу АТ «Мотор-Січ» пропонуємо такі шляхи:

- розвиток маркетингової стратегії: визначення маркетингової стратегії та позиціонування підприємства на ринку допоможе збільшити відомість бренду та залучити нових клієнтів;

- підвищення якості продукції: вдосконалення виробничих технологій та контролю якості продукції, а також впровадження сертифікації, допоможе зменшити ризики виникнення проблем з якістю продукції та збільшить довіру до бренду;

- відкритість та прозорість діяльності: забезпечення відкритості та прозорості у взаємодії зі споживачами та іншими стейкхолдерами, такими як інвестори та партнери, допоможе відновити довіру та підвищити конкурентоспроможність бренду;

- створення позитивного іміджу в соціальних мережах: підприємство може активно використовувати соціальні мережі для спілкування зі своїми клієнтами та партнерами. Це допоможе встановити позитивний зв'язок зі споживачами та відновити довіру до бренду;

- використання принципів корпоративної соціальної відповідальності: АТ «Мотор Січ» може більш активно використовувати принципи корпорати-

вної соціальної відповідальності, такі як екологічна відповідальність та соціальні проекти, щоб покращити свій імідж.

Отже, імідж є фактором, який суттєво впливає на конкурентоспроможність підприємства, тому для її підвищення АТ «Мотор Січ» вкрай необхідно звернути увагу на цей аспект діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Химич І.Г. Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури. Економіка та держава. 2009. 59–61 с.

2. Сизоненко В.О. Сучасне підприємництво: довідник. Знання-Прес. 2007. 440 с.

3. Рішення РНБО та указ Президента. URL: https://daily.rbc.ua/ukr/show/natsionalizatsiya-motor-sichi-pochemu-vlast-1618407716.html (дата звернення 02.05.2023).

4. Арешт президента АТ «Мотор-Січ». URL: https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/10/24/7373312/ (дата звернення 03.05.2023).

УДК 338.244.47

Соріна О.О.[1], Кривошей Я.М.2

[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. гр. ФЕУ-319 НУ «Запорізька політехніка»

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В науковому середовищі поняття «децентралізація» часто розглядається як «процес передачі або перерозподілу владних повноважень та політичної відповідальності від центральних органів влади на користь регіональних або місцевих владних інститутів, які презентують територіальні громади» [1, с. 11].

Якщо розглядати сьогоднішні результати реформи децентралізації, то останню можна вважати вдалим рішенням влади, завдяки якому було побудовано якісно нову та наразі досить ефективну систему місцевого самоврядування, оскільки об’єднані територіальні громади (ОТГ) дозволяють покращувати матеріальне та фінансове забезпечення населених пунктів, підвищувати якість надання публічних послуг населенню, реалізовувати різноманітні соціальні проєкти, активізувати господарську діяльність на місцях тощо.

Проте реалізація політики децентралізації має низку системних проблем, що перешкоджають подальшому ефективному реформуванню. Серед найбільш актуальних з них науковці відмічають наступні:

- відсутність ефективної комунікації між владою та громадянами. Ця проблема виникла ще напочатку реформи децентралізації і однією з її основних причин була недостатня увага до процесу висвітлення реформ у засобах масової інформації. Це призвело до поширення серед населення негативних міфів про реформу, розбіжностей в інтерпретації окремих нормативних положень, популістських обіцянок з боку представників місцевого самоврядування, які також часто не розуміли обсягу своїх повноважень і відповідальності. Певні прояви даної проблеми зберігаються і сьогодні [2, с. 26-27];

- недостатній рівень бюджетної децентралізації. Наразі бюджетна система країни не повною мірою відповідає потребам розвитку територіальних громад у зв'язку із надмірною централізацією фінансових ресурсів. Це призводить до неможливості повною мірою реалізовувати власну фінансову політику, створювати позитивний інвестиційний клімат та залучати інвесторів до регіонів [3, с. 615];

- низька якість кадрового складу територіальних громад. Ця проблема має багато видів прояву, серед яких пенсійний та передпенсійний вік значної частини фахівців, неможливість забезпечити гідний рівень оплати праці службовців у селищах, низький рівень володіння іноземними мовами, невисока кількість осіб з вищою освітою серед службовців місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад [2, с. 29];

- неврегульовані питання розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади загалом, а також завдань та повноважень між місцевими радами, територіальними громадами і районними державними адміністраціями та районними радами. Для вирішення проблеми необхідно провести чітке розділення повноважень між цими утвореннями, переглянути їх організаційні структури та чисельність апаратів управління, і, відповідно, обсяги витрат на їх утримання;

- високі ризики, пов'язані з корупцією щодо використання бюджетних коштів. Вирішення цієї проблеми потребує контролю за плануванням та виконанням бюджетів органами місцевого самоврядування різних рівнів та налагодження максимально прозорої їх діяльності. Для цього необхідно формування відповідних механізмів контролю як з боку державних органів, так і з боку громадськості.

Таким чином, підвищення ефективності процесів децентралізації актуалізує необхідність пошуку оптимальних рішень вказаних проблем спільно органами державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів з врахуванням також думки громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельниченко А.А. Баланс централізації та децентралізації державного управління як запорука сталого розвитку України. Матеріали VIII міжна-

родної науково-практичної конференції. Вип. 10-13. С. 11-13 URL: http://fsp.kpi.ua/wpcontent/uploads/2016/03/Zbirka_Upravlinnya_2015.pdf (дата звернення 19.04. 2023)

2. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. Political Studies. №1. 2021. С. 22-40

3. Мацедонська Н.В., Кліviденко Л.М., Децентралізація в Україні та основні шляхи її впровадження в сучасних умовах. Економіка і суспільство. Вип. 31-54.С.616. № 8. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/103.pdf (дата звернення 19.04. 2023)

УДК 658.589:330.45

Шитікова Л.В. [1], Рибіна Г.О. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-519 НУ «Запорізька політехніка»

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА ШЛЯХУ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Моделювання - це метод дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови та аналізу моделей. У широкому розумінні моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання і є чи не єдиним науково обґрунтованим методом наукового дослідження систем і процесів будь-якої природи в багатьох сферах людської діяльності.

Сьогодні велика увага приділяється моделюванню. Основними поняттями в теорії і практиці моделювання об'єктів, процесів і подій є поняття «система» і «модель».

Система може являти собою окремий комп’ютер і автоматичну лінію, в якій комп’ютер є лише одним із компонентів, або ціле підприємство, що працює як єдина система в одній галузі технологічного процесу і галузі, або кілька різних підприємств. Те, що один дослідник визначає як систему, для іншого може бути компонентом більш складної системи. Усі визначення системи об’єднує те, що система – це нерозривний комплекс взаємопов’язаних елементів, які мають певну структуру та взаємодіють із зовнішнім середовищем.

Структура системи - це сукупність організованих зв'язків між її елементами. Таке співвідношення означає здатність одного елемента системи впливати на інший. Середовище - це сукупність елементів зовнішнього світу, які не є частиною системи, але впливають на її поведінку або властивості. Для цілей дослідження система вважається відкритою, якщо на неї впливає зов-

нішнє середовище, закритою, якщо зовнішнє середовище відсутнє або ігнорується.

Одне з перших визначень системи (1950) належить американському біологу Л. фон Берталанфі, згідно з яким система складається з певної кількості взаємопов'язаних елементів. Оскільки між елементами системи існує певна взаємодія, то повинні існувати і структурні зв'язки. Таким чином, система - це щось інше, ніж набір елементів.

При аналізі системи необхідно враховувати оцінку системного (синергічного) ефекту. Властивості системи відрізняються від властивостей її елементів, і один і той же набір елементів може бути або не бути системою в залежності від властивостей, які цікавлять дослідників. Багато дослідників визначають систему як цілеспрямовану сукупність взаємопов'язаних елементів будь-якої природи. Згідно з цим визначенням, система діє для досягнення якоїсь мети.

Це визначення цілком коректне для соціологічних і технічних систем, але не підходить для екологічних природних систем (наприклад, біологічних), призначення яких не завжди відоме. Визначення поняття системи пов’язане з абстрактною теорією систем, у межах якої використовуються такі рівні абстрактного опису:

– символічний або лінгвістичний;
– теоретично-множинні;
- абстрактно-алгебраїчний;
- топологічний;
- логіко-математичний;
- теоретично-інформаційний;
- динамічний;
- евристичний.

Найвищий рівень абстрактного представлення систем — лінгвістичний.

На цьому рівні вводиться поняття предметної області, яка використовується для опису алгебраїчних моделей, пов’язаних з певною мовою. У цій мові для опису предметної області використовуються два рівня формальних мов, за допомогою яких будується логіко-алгебраїчна модель предметної області. У цій моделі методи дослідження перевіряються за допомогою формального апарату, який може бути теорією, побудованою як дійсні твердження з усього набору тверджень.

Таким чином, система є окремим випадком теорії, описаної формальною мовою, адаптованою до мови об'єктів. Для визначення певного поняття використовуються певні символи (алфавіт) і визначаються правила роботи з ними. Набір символів і правил їх використання складають абстрактну мову. Під поняттям, вираженим абстрактною мовою, розуміється будь-яке речення (формула), побудоване відповідно до граматичних правил цієї мови. Перед-

бачається, що таке речення має змінні, які можна вибрати, які мають лише певні значення, які роблять висловлювання істинним.

УДК 005.95:330.45
Шитікова Л.В. [1], Гришньова В.О. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-519 НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ СПОСОБІВ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні моделі можуть бути поділені на наступні два загальних класи:

а) матеріальні – це реально існуючі об’єкти;

б) ідеальні - це уявні образи, які представляють собою опис або подання досліджуваних явищ.

Дескриптивне моделювання зазвичай пов'язане з описом ознак модельованих систем і поясненням законів зміни їх параметрів за допомогою слів, малюнків або яких-небудь символів.

Нормативне моделювання має на меті пошук відповіді на питання не про те, як є або буде, а про те, як має бути.Таким чином, основна їх функція полягає не стільки в відображенні дійсності, скільки у визначенні її бажаного образу або способу поведінки. Ці моделі повинні обґрунтовувати раціональні структури і параметри модельованих об'єктів, а також визначати оптимальні траєкторії досягнення поставлених перед ними цілей з урахуванням тенденцій і суперечностей, виявлених за допомогою згаданих вище дескриптивних моделей.

Ще більш конструктивним вважається ситуаційне моделювання, призначене як для виявлення розбіжності між поточними і необхідними параметрами об'єкта, так і для усунення зумовлених їх факторів. Можлива помилка буде визначатися різницею між векторами його бажаного і дійсного стану в досліджуваному фазовому просторі, а її оцінка може сприяти прийняттю своєчасних заходів з вироблення коригувальних впливів. Основною перевагою розглянутих моделей є їх придатність для завчасного прогнозу відповідних ризиків, а також для апріорної кількісної оцінки і оптимізації заходів щодо їх зниження.

Що стосується природи, то матеріальні моделі більш наочні і прості для розуміння: фізичні моделі зазвичай є геометричною подобою конкретного явища, а аналогові - процесу. Отже, при відомому коефіцієнті (масштабі) подібності для переходу від моделі до оригіналу і навпаки досить простого перемноження або поділу. У разі ж фізичної подібності аналогічний перехід вимагає вже перерахунку характеристик моделі і оригіналу, який еквівалент-

ний переходу від однієї системи координат (одиниць виміру) до іншої. Методи фізичного моделювання частіше застосовуються в авіа-, автомобіле-, ракето- і суднобудуванні. Так, при розробці нового літального апарата широко використовують експерименти з натурними зразками або моделями в аеродинамічній трубі. В основу ж аналогового моделювання покладено збіг математичного опису таких явищ, як механічні та електричні коливання, обтікання твердих тіл потоками газу і рідини, тощо. Основна перевага застосування аналогових моделей полягає в тому, що вивчення модельованих з їх допомогою процесів можна проводити в більш сприятливих умовах , якщо це зручно та для наочності одержуваних при цьому результатів.

Ідеальні моделі мають велику різноманітність та певну умовність обраних ознак класифікації. Під інтуїтивним моделюванням мається на увазі таке не обгрунтоване з позицій формальної логіки уявлення об'єкта дослідження, яке не піддається формалізації або не потребує її; здійснюється людиною у вигляді уявних експериментів, сценаріїв та ігрових ситуацій - з метою оцінки та завчасної пренастройки до майбутніх дій. На відміну від інтуїтивного, семантичне моделювання логічно обгрунтовано гіпотезами, створеними на основі спостереження за об'єктом-оригіналом чи його аналогами. До цієї групи входять вербальне і графічне моделювання. Якщо перше представляє сукупність висловлювань на природній мові, то друге вже використовує різні носії інформації, на яких розміщуються причинно-наслідкові діаграми, структурно-функціональні схеми та інш. Ще одним видом ідеального моделювання служить семиотичне, найвідомішим представником якого є математичне моделювання, а основними класами застосовуваних у ньому моделей - аналітичні та алгоритмічні. Дані моделі відносяться до найбільш формалізованих, оскільки використовують різного роду символи - букви, математичні знаки, цифри. При цьому основною перевагою аналітичного моделювання служить можливість отримання конкретних математичних виразів, що використовують рахункове число арифметичних операцій і переходів до межі по натуральним числам. Окремими випадками аналітичних моделей є всі коректні алгебраїчні вирази, а також та їх частина, яка має навмисне обмежене число параметрів і застосовується для отримання наближених результатів. На відміну від аналітичних моделей їх алгоритмічні аналоги можуть враховувати практично будь-яке число найбільш істотних факторів, а тому - і застосовуватися для моделювання найбільш складних об'єктів на сучасних потужних комп'ютерах. Однак у більшості випадків алгоритмічні моделі дозволяють отримувати лише наближені результати, використовуючи метод чисельного або імітаційного моделювання.

Слід зазначити неприпустимість протиставлення зазначених видів уявного, смислового і знакового моделювання. Всі вони повинні органічно доповнювати один одного, незважаючи на те що мають цілком конкретні обла-

сті пріоритетного застосування. При цьому інтуїтивні моделі найчастіше служать генератором ідей для подальшої побудови семантичних, а останні - основою для семіотичних моделей.

Існують такі додаткові типи моделей:

а) концептуальні - використовують тільки самі загальні поняття конкретної предметної області;

б) формальні – це модель у формі загального математичного співвідношення або комп'ютерного коду;

в) інформаційні - уособлюють базу даних, яка не володіє прогностичною силою.

УДК 330.45
Шитікова Л.В. [1], Андрієнко А.А. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-319 НУ «Запорізька політехніка»

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ПРИ АНАЛІЗІ ПРОЦЕСІВ, ОБ'ЄКТІВ І ПРОБЛЕМ

Одним із основних напрямків методології спеціального наукового пізнання і соціальної практики, що є метою і завданням дослідження певних об'єктів як складної системи, є системний підхід. Друга і третя чверті 20 століття докорінно змінили природу людства. Фактично на очах одного покоління оживали радіо, телебачення, атомна енергетика, космічні польоти, електронно-обчислювальна техніка, генна інженерія та інші космічні, енергетичні та технологічні проекти. Через Інтернет стало можливим спілкуватися з будь-яким куточком планети, знаходити потрібну інформацію з найбільших бібліотек світу. В результаті такого прогресу в процесах наукового дослідження системний підхід займає центральне місце.

У зв'язку з цим зростання масштабів і ускладнення суспільного виробництва, необхідність економії ресурсів і захисту навколишнього середовища, швидке поширення зв'язку в глобальному масштабі, розвиток транспорту і зростання мобільності людей накладають нові складні завдання координації процесів. Виникає необхідність у появі, розробці та подальшому розвитку принципово нових підходів, методів, які дадуть можливість ефективного управління. Тому з'явилися такі науки, як теорія організації, кібернетика, системна інженерія, дослідження операцій, системний аналіз. Усіх їх об'єднує, системний підхід послідовність, системність мислення. Технічною основою розвитку цих наук, особливо в кінці 20 століття, стало різке зростання можливостей обчислювальної техніки.

Якщо говорити про першу половину минулого 20 століття, то можна назвати лише кілька прикладів використання елементів методології системного підходу у вирішенні деяких важливих економічних, соціальних і політичних проблем. Системний аналіз був розроблений на початку 60-х років 20 століття на замовлення військових відомств з кількома науково-дослідними установами США як робочий інструмент для вирішення складних завдань з урахуванням їх подальших перспектив. У колишньому СРСР методологія системного аналізу почала використовуватися практично відразу після свого народження. Наприкінці 1960-х років для об'єднання та координації робіт з його розробки та використання був створений Комітет системного аналізу, а також опубліковані перші наукові монографії, що досліджували проблеми використання системного аналізу в різних галузях.

Необхідність вирішення нових типів науково-практичних завдань поєднується з розробкою загально-наукових і спеціально-наукових теорій і гіпотез. Дослідження складних системних об'єктів вимагає гармонійного поєднання аналітичних і синтетичних методів дослідження структури і функцій системи.

Системний аналіз як науковий метод і інструмент пізнання використовується не тільки для вивчення глобальних проблем, що стоять перед світом: екологічних, демографічних, продовольчих, транспортних, енергетичних та ін., а також при вирішенні багатьох менш масштабних проблем у межах країни, регіону, галузі, великого виробничого об’єднання, навіть малого або середнього приватного підприємства.

Системний аналіз також важливий для набуття навичок ідентифікації та аналізу складних життєво важливих проблем, головним чином організаційного характеру, багато з яких обов'язково зустрічаються в реальних об'єктах управління.

УДК 330.322:330.341.1
Шитікова Л.В.[1], Полуектов І.А.[2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУз-519 НУ «Запорізька політехніка»

ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ

Під терміном фінансування інновацій розуміється забезпечення інноваційної діяльності різними ресурсами, до яких можна включити не тільки кошти, а й інші капітальні вкладення, основні та оборотні кошти, майнові права та нематеріальні активи, кредити, позики та застави.

Приплив капіталу в інновації спрямований на впровадження нових технологічних рішень у діяльність компаній та підприємств.

Такі інвестиції можуть здійснюватися в двох формах: інвестиції на придбання інноваційної технологічної продукції, рішень, ліцензій, патентів; інвестування у розробку інноваційних продуктів [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 19].

Фінансування інновацій у розвинених країнах ділиться між державними та приватними джерелами, що характерно для багатьох країн Західної Європи та США [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 112].

В інноваційній діяльності форми та джерела фінансування розрізняють за видами власності, рівнями власників та ступенем централізації [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 450].

Існує велика кількість форм фінансування інновацій: фінансування з боку держави; акціонерне фінансування; систему банківських кредитів; венчурне фінансування; систему лізингу; форфейтинг, який характеризується як форма кредитування операцій, що належать до категорії зовнішньоторговельних; змішаних варіантах фінансування.

Джерелом, що відіграє важливу роль у питанні стимулювання інновацій є держава. Держава може надавати як пряму, так і непряму підтримку. До бюджетних способів фінансування відносяться: субсидії та гранти. До позабюджетних належать: банківські кредити, власні кошти, спеціалізовані та благодійні фонди тощо.

Також крім вищевказаних методів підтримки інноваційної діяльності існує: залучення приватних кредитів, інноваційний ваучер, лізинг, факторинг, інноваційний грант, пільгове кредитування, венчурне фінансування.

Венчурне фінансування є довгостроковими високоризиковими фінансовими інвестиціями приватного капіталу в акціонерний капітал новостворених підприємств [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Інвестиційні надходження до венчурних фондів здійснюються не тільки великими організаціями, а також фондами пенсійного страхування, страховими компаніями, державними та приватними фондами підтримки та розвитку малого бізнесу.

Світовий досвід показує, що в розвинених країнах форми і інструменти державної підтримки інноваційної діяльності постійно оновлюються та водночас оптимізуються. З цієї причини багато держав насамперед звертають увагу на формування фінансових механізмів, які дозволяють полегшити комерціалізацію отримуваних наукових знань.

Збільшується кількість програм виділення грантів для проведення початкових дослідних робіт з проектів, розширюється практика створення цільових приватно-державних венчурних фондів.

Найбільш поширеним у сфері інновацій приватним джерелом фінансування є довгострокове фінансування компаній: акції, повернення прибутку, боргові зобов’язання, фінансові установи та лізингове фінансування.

В Україні, на жаль, основним джерелом фінансування інновацій залишається власний капітал підприємств. Доступність та оптимальна структура джерел фінансування інновацій визначається різними аспектами: характером реалізованих інноваційних проектів; стадією та етапом інноваційного циклу; соціально-економічною значимістю та фінансово-економічною привабливістю проекту; ступенем залучення підприємства до інноваційного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Свідер О. П. Практичне застосування методики інтегральної оцінки ефективності прямого іноземного інвестування на промислових підприємствах Поділля. Економічна теорія та історія економічної думки. 2016. № 3 (03). С. 9-14.

2. Манаєнко І. М. Фінансування інноваційної діяльності підприємств: українські реалії та досвід ЄС. Економіка та управління підприємствами. 2018. №15. С. 109-115.

3. Колодяжна І. В. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. Економіка і суспільство. 2017. №9. С. 448-453.

4. Венгер В. В. Вектори стимулювання фінансування інноваційної діяльності в металургічній галузі України. Ефективна економіка. 2022. №2.

УДК 352.081:331.108

Шитікова Л.В. [1], Христенко А.С. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

У XXI столітті науково-технічний прогрес місцевих органів влади має високі темпи розвитку, адже для того, аби покращити життя жителів громад, треба обов'язково вміти адаптуватись під сучасні технології, крокуючи разом з ними. Кожна з організацій має власний штат, який складається з професіоналів своєї справи. Якісна та правильна підготовка персоналу - це кропіткий процес навчання, що є запорукою успішного функціонування місцевих органів влади. Функція персоналу в місцевому уряді не стоїть на місці, вона стрімко розвивається та удосконалюється новими поштовхами, спрямованими на швидке реагування на соціальні потреби населення.

Підготовка персоналу місцевих органів влади є важливим елементом успішної роботи влади на рівні місцевих громад. Вона полягає у забезпеченні необхідних знань, вмінь та навичок працівників місцевої влади для ефективного здійснення їхніх обов'язків. Основні аспекти підготовки персоналу місцевих органів влади:

1. Навчання та підвищення кваліфікації працівників влади. Це може включати професійні курси, семінари, тренінги, конференції та інші форми навчання.

2. Розвиток освіти та науки у місцевій громаді. Місцева влада може стимулювати розвиток освіти та науки в громаді, що в свою чергу сприятиме розвитку економіки та інновацій.

3. Створення належних умов для роботи персоналу місцевої влади. Це може включати забезпечення необхідного обладнання, програмного забезпечення, доступу до інформації, яка є важливою для виконання робочих завдань.

4. Забезпечення професійної етики та поведінки. Важливо, щоб працівники місцевої влади дотримувалися високих стандартів професійної поведінки та етики, що включає чесність, відкритість та прозорість у роботі.

5. Створення системи оцінки роботи персоналу. Місцева влада може розробляти систему оцінки роботи персоналу, щоб забезпечити ефективну роботу та виявити можливості для поліпшення робочих процесів та професійного розвитку.

Успішна робота персоналу місцевих органів влади може бути ключовим фактором у розвитку громади. По-перше, це дає змогу забезпечити якісними послугами громадян. Персонал місцевих органів влади повинен мати необхідні знання та навички, щоб забезпечити якісне та ефективне надання послуг громадянам. Це може покращити задоволеність громадян та сприяти розвитку громади. Для цього, органи влади можуть відправляти своїх співробітників на стажування закордон. Стажування дозволяє працівникам місцевих органів влади вивчати кращі практики та здобувати досвід від провідних фахівців у галузі місцевого самоврядування, що може бути корисним для їхньої подальшої роботи. Проживання та робота в іншій культурі допомагає працівникам розуміти та поважати різні культурні та соціальні норми, що може поліпшити їхні взаємини з іншими культурами та забезпечити більш ефективну співпрацю з міжнародними партнерами.

По-друге, розвиток та реалізація проектів. Персонал місцевих органів влади має розуміти потреби громади, розробляти та реалізовувати проекти, які допоможуть вирішувати проблеми та покращувати життя громадян. Якщо проекти виконуються успішно, це може збільшити підтримку громадян та залучення інвестицій з боку бізнес-інвесторів або компаній.

По-третє, підтримка бізнесу та залучення інвестицій. Персонал може допомогти відкривати нові підприємства, розвивати існуючі та приваблювати інвестиції до громади. Якщо підприємства успішно працюють та розвиваються, це може підвищити економічний рівень громади та створювати нові робочі місця.

В-четверте, взаємодія з громадськістю та залучення її до розвитку громади. Персонал влади повинен бути відкритим та доступним для громадян, включаючи представників громадських організацій. Це може допомогти залучити громадськість до розвитку громади, враховуючи її потреби та інтереси. Вирішуючи це питання, можна звернутись за досвідом інших громад, які брали участь у міжнародних проектах з підготовки персоналу місцевих органів влади. Комунікація між ОТГ сприяє обміну корисної інформації.

Таким чином, підготовка персоналу місцевих органів влади – це шлях до ефективного функціонування громади, який забезпечить підвищення продуктивності роботи органів влади; високу якість надання послуг громадянам; відповідність діяльності органів влади вимогам законодавства; розвиток громади та вирішення проблем, що стосуються її розвитку, а також підвищить рівень довіри громади до місцевих органів влади.

УДК 331.101.262:005.52
Шитікова Л.В. [1], Головатенко С.С. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка».

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Трудові ресурси займають особливе місце в усій сукупності ресурсів підприємства. В період ринкових стосунків роль трудових ресурсів істотно зростає. Інвестиційний характер виробництва, його наукомісткість, підвищення конкурентоспроможності продукції змінили вимоги до працівника, підвищили значущість творчого відношення до праці і високого професіоналізму працівника. Трудові ресурси як фактор виробництва помітно відрізняються від інших факторів виробництва. Виробленню стратегії розвитку підприємства логічно повинен передувати аналіз трудового потенціалу працівників.

Численні дослідження підтверджують, що підприємства, що ефективно управляють людськими ресурсами, як правило, досягають більш високого рівня економічного зростання, чим їх конкуренти. Завдання, пов'язані з ефективністю використання людських ресурсів в сучасних умовах сконцентрувалися винятково в області оптимізації чисельності персоналу.

Ефективне використання трудових ресурсів підприємства є найважливішим чинником підвищення конкурентоспроможності. Для окремого підприємства це означає: щоб протистояти конкуренції, воно повинне робити продукцію з найменшими витратами і високою якістю. Висновок для сфери

персоналу свідчить: трудовий потенціал (зокрема, чисельність і якість персоналу) має забезпечувати досягнення цілей підприємства.

Ухваленню рішень з приводу розвитку трудового потенціалу підприємства повинен передувати аналіз найбільш значимих, з точки зору конкретного виробництва, характеристик трудового потенціалу і міри відповідності вказаних характеристик вимогам, що пред'являються. Пропонується методом анкетного опитування (можливо використання репрезентативної вибірки) визначити професійно-кваліфікаційний потенціал підприємства, освітній рівень працюючих, стаж роботи загальний та на досліджуваному підприємстві. На основі отриманих даних визначається відповідність професії отриманій освіті. Серед інших важливих показників дослідження такі, що характеризують задоволеність роботою, структуру мотивів поведінки працівників у сфері праці і підвищення кваліфікації, ціннісних орієнтацій і установок. Окремо досліджується стресостійкость працюючих, встановлюється її залежність від стажу роботи по професії, умов праці, психологічного клімату в колективі.

Результати досліджень дозволяють розробити інтегральну оцінку стану трудового потенціалу, яка може бути представлена формулою:

$$I = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^{n}\left(\sum_{i=1}^{3} k_i \frac{p_{ij}}{100}\right)}, \qquad (1)$$

де I - інтегральний показник трудового потенціалу;

n - кількість показників, що враховуються;

i- порядковий номер міри прояву показника;

j- порядковий номер показника, що враховується;

pij - питома вага працівників з i-тим проявом j-того показника, %.

Кількість показників n може варіюватися залежно від соціально-економічної ситуації, що склалася на підприємстві і поставленої мети. Чим ближче інтегральний показник трудового потенціалу, I до одиниці, тим вище рівень розвитку трудового потенціалу в даний момент.

Результати зазначеного аналізу можуть бути адресовані топ-менеджерам, керівникам структурних підрозділів, співробітникам служби управління персоналом, фахівцям відділу промислової безпеки, охорони праці, медико-санітарної і психологічної служби.

УДК 658.589:330.45

Шитікова Л.В. [1], Головатенко О.С. [2]

[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

Сьогодні управління інноваційним потенціалом підприємств машинобудівання передбачає комплексне вивчення процесів, що впливають на формування, розвиток і затребуваність ресурсів. Цей процес потребує активний пошук і розробку оптимальних моделей, які допоможуть підприємству досягти запланованих цілей. В процесі моделювання треба враховувати, що сучасне підприємство, його стан розвитку характеризується існуванням різних за організацією та складністю виробничих процесів.

Переваги моделювання:

більш точне визначення показників, що дасть можливість приймати вірні стратегічні рішення щодо ресурсів підприємства;

ясність щодо виконання функцій, що дозволить:

приділяти більшу увагу певним функціям, таким, як підвищення ефективності дорогих операцій;

виявити і скоротити обсяг операцій, які не додають цінності кінцевому продукту.

Недоліками моделювання можна вважати:

1) процес опису функцій може бути зайво деталізованим;

2) модель може бути складною і її важко підтримувати;

для якісної деталізації потребуються спеціальні програмні засоби;

модель швидко застаріває в зв'язку з організаційними змінами.

Структурні економіко-математичні моделі, які основані на дослідженні взаємозв'язків між параметрами величин, дозволяють визначити, як зміни одних параметрів впливають на модифікацію інших.

Застосування економіко-математичних моделей у системі управління трудовими ресурсами значно скорочує час на підготовку прогнозної інформації, яка при цьому має високий якісний рівень. Наявність в наборі методів управління моделей критеріальних показників забезпечить в короткий термін визначення їх прогнозних рівнів, контроль ступеня досягнення цілей та оцінку передбачуваного на них впливу.

Інноваційний характер розвитку підприємства стосується не тільки технології і техніки, але поширюється і на процеси вдосконалення механізму управління. Цілком природним є вимога інноваційного моделювання намічуваних реформ по перетворень механізму управління інноваційним потенціалом підприємств машинобудівної галузі. Систематичне проведення експертизи запропонованих заходів за критеріями прийнятності та економічної ефективності має стати правилом.

Модель дозволяє встановити, наскільки змінився прибуток на одного працівника за рахунок рівня рентабельності продажів, питомої ваги виручки

в загальному обсязі виробленої продукції та продуктивності праці та інші важливі для підприємства показники.

Ефективно працююче господарство створює стратегічні можливості, так як вивільняються ресурси для нового використання або для здійснення нових виробничих можливостей. Процес управління складний і неоднозначний, тому існує багато різних поглядів і теорій, які прагнуть пояснити це явище. Дієве управління дозволяє підприємству працювати і отримувати прибутки, протистояти несприятливим ситуаціям. Воно повинно корелювати з вимогами законодавства, бути узгодженим з загальною економічною політикою і загальними принципами господарювання суб'єкта.

УДК 352.07:004
Шитікова Л.В. [1] , Шиловець І.О. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОТГ

У зв'язку з процесами децентралізації, які відбуваються в країні, виникає потреба створення єдиного комплексного інструменту впровадження інформаційних технологій та електронного урядування безпосередньою в новостворених об'єднаних територіальних громадах. Створення програм інформатизації – актуальний процес, тому що це основа легкої, незабюрократизованої електронної взаємодії між громадянами та органами місцевого самоврядування. Програми важливі тим, що вони будуть виступати таким собі "путівником" до дій. Цифрові технології стали рушійною силою соціально-економічного розвитку, відновлення економіки багатьох держав світу та визначають основу сталого розвитку в майбутньому.

В Україні на рівні ОТГ існують проблеми, щодо створення та впровадження програми інформатизації, які потребують рішення.

1. Певна невпорядкованість інформаційних відносин, що існує при організації інформаційної взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Ця невпорядкованість існує на рівні влади, тому першочергово потрібно вирішити її, а потім робити вже програми, які дозволяють налагодити інформаційні відносини між владою та громадянами.

2. Низький рівень комп'ютерної грамотності посадових осіб місцевого самоврядування, що актуалізує питання організації безперервного навчання та оцінки навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Проблеми організації доступу для користувачів і низькі показники якості доступу до Інтернету. Ця проблема є також однією з основних, вирі-

шення якої приводить до злагодженої роботи в структурах ОТГ та задовольнить потреби користувачів. Гарна якість інтернету це першочергове завдання для подальшої роботи з даного напрямку.

4. Слабка організаційна підтримка. Зазвичай питання впровадження елементів е-урядування та е-демократії пускають на самотік. Немає зацікавленості в головної особи ОТГ. Потрібна постійна перевірка стану роботи щодо втілення програми інформатизації.

5. Недосконала система захисту персональних даних та збільшення проблем та ризиків пов'язаних з цим питанням.

Всі ці проблеми мають бути не тільки враховані, а й усунені. У результаті усунення цих проблем значними надбаннями розвитку інформатизації стануть:

отримання громадянами рівного якісного доступу до послуг у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо;

створення потужних інформаційних ресурсів для надання електронних адміністративних послуг та інших сервісів;

процес надання послуг посадовими особами стане якісним, через постійне підвищення кваліфікації та навчання, яке стимулювала держава;

підвищення ступеня інтегрованості у світовий інформаційний простір.

Кожна ОТГ має свої проблеми щодо впровадження положень програми інформатизації. І те, що ці проблеми є – це питання не тільки органів місцевого самоврядування, а й держави в цілому. Тому, держава, а саме Президент та Уряд, повинні також тримати це питання на контролі і жорсткіше діяти у разі невиконання органами місцевого самоврядування наказів та доручень. Контроль впровадження елементів програми інформатизації повинен бути регулярним. Вирішення проблем, які наведені вище можливо тільки при належній зацікавленості, яка повинна бути як зі сторони уряду, так і органів місцевого самоврядування.

УДК 352/354:004]:330.322
Шитікова Л.В. [1], Котелевський Б.В. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

РАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ІТ-СФЕРУ ПУБЛІЧНИХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ

Раціональні інвестиції в ІТ-сферу є ключовим чинником успіху в динамічному технологічному світі, де великі прибутки можна отримати шляхом зрозуміння ризиків та розумного розподілу капіталу між різними секторами та компаніями.

Інвестування в ІТ сьогодні є одним з найбільш вигідних видів інвестування, оскільки технологічна галузь розвивається надзвичайно швидко, і прогнозується, що цей розвиток буде тривалим.

Раціональне інвестування в ІТ передбачає глибоке розуміння ринку та конкретного сектора, в який вкладаються кошти. Важливо досліджувати ринкові тенденції, здійснювати аналіз потенційних конкурентів та розуміти потенційні ризики. Раціональні інвестори враховують ці фактори та розумно розподіляють свій капітал між різними компаніями та секторами, забезпечуючи тим самим диверсифікацію ризиків та зниження впливу потенційних проблем на загальний портфель.

Крім того, раціональні інвестори враховують етап розвитку компанії, в яку вони вкладаються. Вони звертають увагу на прибутковість компанії, її позицію на ринку та її можливість розвитку у майбутньому. Вони також аналізують досвід та кваліфікації команди, яка працює в компанії, та оцінюють її потенційну здатність до успіху.

Отже, раціональне інвестування в ІТ - це складний та мінливий процес, який вимагає від інвесторів глибокого розуміння ринку та компаній, у які вони вкладаються, а також готовності до прийняття ризиків та диверсифікації свого портфеля. Проте, з правильними знаннями та стратегією, інвестування в ІТ може призвести до високих прибутків і позитивного впливу на загальний портфель. Технологічна галузь знаходиться в стадії активного розвитку, тому вона має великий потенціал для зростання та прибутковості

Крім того, інвестування в ІТ може мати позитивний вплив на розвиток інших галузей. Багато інноваційних технологій, які розвиваються в галузі ІТ, можуть бути застосовані у різних секторах економіки, що може призвести до значного зростання в цих галузях.

Нарешті, важливо пам'ятати про соціальний вплив технологій, які розвиваються в галузі ІТ. Багато компаній в галузі ІТ зосереджені на розробці продуктів та послуг, які можуть позитивно вплинути на життя людей, покращити ефективність роботи, забезпечити доступність до інформації та інше. Раціональне інвестування в такі компанії може допомогти підтримати розвиток цих технологій та зробити світ кращим.

Отже, раціональне інвестування в ІТ може мати великий потенціал для прибутковості та соціального впливу. Проте, воно вимагає глибокого розуміння ринку та компаній, в які вкладаються кошти, а також готовності до прийняття ризиків та диверсифікації свого портфеля. З правильними знаннями та стратегією, інвестування в ІТ може бути вигідним та допомогти підтримати розвиток інноваційних технологій та зробити світ кращим.

УДК 352.07:004(477.63)

Шитікова Л.В. [1], Зінченко А.А. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА ПРИКЛАДІ ПІДГОРОДНЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ОТГ

15 липня 2020 року Підгородненською міською радою було прийнято рішення «Про затвердження Положення "Про електронні петиції" в Підгородненській територіальній громаді». Згідно цього документу будь-яка зацікавлена особа може подати петицію до міської ради на розгляд. Таким чином, міська рада відкрито демонструє свою зацікавленість у співпраці з жителями громади. ОТГ створило платформу електронної демократії «Консультації з громадськістю», на якій розміщенні опитування, обговорення нормативно-правових актів та консультації, взяти участь в яких може будь-яка зацікавлена особа. Цікавинкою є платформа електронної демократії «Громадський бюджет». Тут можна подати власний проект на розгляд, взяти участь у голосуванні та підтримати інші проекти, переглянути списки переможців і вже реалізовані проекти. Громадяни можуть скористатися е-послугами для громадян та бізнесу, послугами житлового господарства, соціального захисту, аграрного сектору, послугами охорони здоров'я, транспорту, інвестицій тощо. На сайті міститься абетковий список із посиланнями на всі доступні електронні державні послуги.

Починаючи впровадження електронного врядування, Підгородненською ОТГ було розроблено план, яким передбачалися можливі закупівлі технічного обладнання та всього необхідного для якісної та швидкої роботи. Основним завданням ОТГ ставила покупку лише потрібної техніки, яка була б зручною в користуванні та не надто вибагливою. Скориставшись досвідом сусідніх громад, головою ОТГ було зроблено потрібні закупівлі, особливу увагу було приділено програмному забезпеченню та безпеці. Після випробувань техніки та системи на навантаження було прийнято рішення купити додатковий набір обладнання що в декілька разів прискорить роботу. Завдяки такому підходу було використано невелику суму з бюджету, а техніка була якісною та потрібною для роботи.

З початку впровадження електронного врядування в Підгородненській ОТГ окремим пунктом була виділена підготовка персоналу до нових технологій. Громадою передбачалося що завдяки навчанню, тренінгам, конференціям та постійній практиці працівники зможуть легко адаптуватися до змін. Зазвичай навчання проводили спеціалісти з відділу цифровізації та проектування, але також застосовувалася практика обміну досвідом з сусідньою громадою.

Також працівників навчили працювати з платформами електронної демократії, з якими вони співпрацюють; координувати групи та сторінки у соціальних мережах. Одним з недавніх досягнень персоналу ОТГ є створення 2 чат-ботів у Telegram.

Від 13 жовтня 2021 року міською радою було ухвалено проект рішення «Про утворення відділу цифровізації та проєктування Підгородненської міської ради». Це означає що Відділ цифровізації та проектування є структурним підрозділом міської ради, який створено з метою впровадження на території громади державної політики у сфері цифровізації та проведення організаційної та практичної роботи щодо залучення внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів для розвитку громади; проводить свою діяльність та забезпечує необхідну якість управління проектами за рахунок формування та своєчасного надання достовірної інформації по проектам керівництву Підгородненської міської ради та іншим учасникам процесу управління; забезпечує створення єдиного інформаційно-телекомунікаційного простору публічного управління соціально-економічного розвитку громади шляхом впровадження елементів телекомунікаційної та інформаційної інфраструктури, засобів інформатизації, інструментів та технологій електронного урядування, електронної демократії, інших сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій.

На веб-сайті ОТГ є окремий розділ під ЦНАП, де можна детальніше ознайомитися з регламентом ЦНАПу, його положеннями та графіком роботи.

Також там розміщено Концепцію розвитку системи надання адміністративних послуг Підгородненської міської ради на 2020-2022 роки. У концепції в одному з пунктів йдеться про «впровадження інформаційних технологій при наданні адміністративних послуг, в тому числі інтеграція з інформаційними системами органів державної влади, розширення переліку електронних послуг».

Зараз бачимо, що громаді вдалося досягти поставленої цілі, адже якщо перейти за посиланням «Перелік адміністративних послуг, які надаються через Центр надання адміністративних послуг Підгородненської міської ради», то потрапимо на сторінку з великим переліком таких послуг.

Щодо отримання онлайн-послуг від ЦНАПу, то нажаль такого розділу не було знайдено, залишається сподіватись що через певні умови у територіальній громаді поки що немає можливості їх підключити.

Для правильної організації активного використання інформаційно-комп'ютерних технологій та для впровадження всіх необхідних заходів інформаційно-комунікаційних технологій в ОТГ було створено Відділ цифровізації та проектування, який виконує всі необхідні процедури. У проекті рішення Відділу чітко прописані всі завдання та функції які він може надавати.

Таким чином, Підгородненська територіальна громада активно підтримує партнерські зв'язки з громадянами, створює нові платформи електронної

демократії, які допомагають громадянам та бізнесу скористатися е-послугами, веде постійну підготовку персоналу до нових технологій, активно використовує досвід сусідніх громад.

УДК 352.07:004
Шитікова Л.В. [1], Музолевська Б.Г. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА ПЛАНОВІ ЗАСОБИ МІСЦЕВОГО Е-ВРЯДУВАННЯ ТА Е-ДЕМОКРАТІЇ

Сьогоднішній світ все більше рухається в бік цифрової трансформації, і місцеві уряди не стали винятком. У багатьох країнах по всьому світу електронне врядування та е-демократія стали невід'ємною частиною щоденної роботи посадових осіб та громадян. Важливо розуміти, які поточні стан та виклики існують в електронному врядуванні та е-демократії на місцевому рівні, а також які планові засоби можна використовувати для подальшого розвитку та підвищення ефективності цих процесів. У даному аналізі розглядається зазначені питання та запропоновуються рекомендації щодо покращення електронного врядування та е-демократії на місцевому рівні.

Електронне врядування та е-демократія на місцевому рівні є процесом використання технологій та інформаційних ресурсів для підвищення ефективності врядування та залучення громадян до процесів прийняття рішень.

Один з головних викликів, що стоять перед місцевими урядами у цьому контексті, - це забезпечення доступності та якості електронних сервісів для громадян. Це може стати завданням, особливо для тих груп населення, які мають менший доступ до технологій або мають меншу технічну грамотність. Для вирішення цього виклику необхідно розробляти електронні сервіси, які будуть простими та зрозумілими для всіх користувачів, а також забезпечувати підтримку та навчання для тих, хто потребує додаткової допомоги.

Ще одним викликом є забезпечення ефективності електронного врядування та е-демократії на місцевому рівні. Для цього необхідно забезпечити високу якість технічної інфраструктури та розробляти нові технології, які будуть допомагати вирішувати завдання електронного врядування та е-демократії. Крім того, важливо залучати до процесів прийняття рішень різні групи населення, зокрема молодь, жінок та меншин.

Для досягнення мети електронного врядування та е-демократії необхідно розробляти механізми зворотного зв'язку з громадянами, які використовують електронні сервіси. Це допоможе збирати пропозиції та фідбек щодо покращення якості сервісів та підвищення задоволеності користувачів. Для

цього можна використовувати різні інструменти, такі як онлайн-опитування, форуми, чат-боти тощо.

Окрім цього, важливо забезпечувати безпеку та конфіденційність інформації, що обробляється в електронному врядуванні та е-демократії. Необхідно забезпечувати захист від кібератак та зловмисного використання даних. Також потрібно враховувати вимоги до захисту персональних даних та забезпечувати їх відповідне зберігання.

Для підвищення ефективності електронного врядування та е-демократії можна використовувати різні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та інші. Важливо, щоб розробка та використання цих технологій відбувалась з дотриманням принципів відкритості, прозорості та взаємодії з громадянами.

У загальному контексті розвитку електронного врядування та е-демократії на місцевому рівні, важливо визнати, що це є процесом постійного вдосконалення та розвитку. Необхідно забезпечувати постійну підтримку та навчання для посадових осіб та громадян, щоб вони могли успішно використовувати електронні сервіси та брати активну участь у процесах прийняття рішень.

Крім того, важливо забезпечувати доступність електронних сервісів та інструментів для всіх громадян, включаючи тих, хто має обмеження в зорі, слуху чи рухові функції. Для цього можна використовувати різні технології, такі як екранні читачі, спеціальні програми для людей з порушенням слуху та інші. Також важливо забезпечувати доступ до інтернету та комп'ютерів для тих, хто не має можливості користуватись власним обладнанням.

Для успішного розвитку електронного врядування та е-демократії важливо залучати громадські організації та експертів для забезпечення широкого обговорення та взаємодії з громадянами. Це може бути здійснено за допомогою публічних зустрічей, відкритих форумів, консультацій з експертами тощо.

У розвиток електронного врядування та е-демократії повинен бути спрямований на підвищення якості життя громадян та забезпечення більш ефективної та прозорої взаємодії між владою та громадянами.

УДК 658.589:330.341
Шитікова Л.В. [1], Змикало О.С. [2]
[1] канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНІЧНЕ ПЕРЕОЗБРОЄННЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Сучасний стан промислових підприємств в Україні характеризується критичним рівнем фізичного і морального зносу переважної більшості обладнання, що ускладнює отримання ефективного результату у вигляді завершених інноваційних пропозицій та їх реалізації у різних сферах економіки.

Достатньо глибоко досліджували зв'язок між нововведеннями та технічним розвитком виробництва такі вчені: Й. Шумпетер, М. Кондратьєв. Дослідження технічного переозброєння здійснили у своїх наукових працях вчені-економісти: І. Гур'єва, І. Больботенко.

Метою даної дослідницької роботи є формування взаємозв'язку запровадження нового інноваційного підходу та здійснення заходів технічного переозброєння промислових підприємств.

Метою технічного розвитку промислових підприємств є зростання ВВП держави й економічної ефективності виробництва суб'єктів господарювання в результаті випуску й реалізації конкурентоздатної високоякісної продукції, що задовольняє зростаючі суспільні потреби [1].

Традиційними проблемами інституційного характеру, що гальмують технічний розвиток підприємств в Україні, є:

- українсько-російська криза, спричинена воєнним вторгненням країни агресора;
- недостатня урегульованість законодавчого формування промислової політики держави, що включає застарілі норми державних та міжнародних програм і проектів;
- відсутність ефективної взаємодії держави та бізнесу на базі спільних інтересів, які спрямовані на економічне зростання;
- незахищеність прав власності у вищих трансакційних витратах порівняно з іноземними державами.
- рівень корупції.

На сьогоднішній день, ключовими галузями для здійснення реформ інноваційного розвитку промисловості України є:

- машинобудівна промисловість - одна з провідних галузей, що спеціалізується на виробництві знарядь праці для інших галузей промисловості, а також споживчих товарів і продукції оборонного призначення;
- хімічна промисловість - була найбільш експортоорієнтованою. Нині галузь потребує модернізації та ухвалення відповідних державних рішень;
- фармацевтична промисловість – один із факторів зростання інноваційного розвитку країни та орієнтована на роботу за європейськими стандарта-

ми. Українські виробничі потужності мають значний потенціал для виробництва широкого асортименту препаратів;

- металургійна промисловість – найбільш експортоорієнтована промислова продукція в Україні. Металургійна галузь України має виробничий потенціал та потребує розширення виробництва на задоволення не тільки зовнішнього попиту, а й внутрішнього споживання металопродукції;

- газодобувна промисловість - потребує удосконалення у зниженні енергоємності та залежності країни від імпорту енергоносіїв [2].

Реалізація потреби в запровадженні нового інноваційного підходу та здійсненні заходів технічного переозброєння промислових підприємств досягається шляхом: `

- підвищення рівня механізації та автоматизації праці, за рахунок чого відбувається скорочення витрат оплати праці робітникам; `

- широкого застосування прогресивних рішень підвищення ефективності використання основних виробничих фондів; `

- удосконалення організації та управління виробництвом;

- модернізації діючого обладнання відповідно Міжнародним стандартам; `

- застосування методів безвідходних технологій обробки сировини та охорони навколишнього середовища;

- збільшення виробництва засобів автоматизації за допомогою технологічних процесів;

- будівництва нових підприємств, що освоюють випуск нової продукції або впроваджують нові технології інтенсивного виробництва [3].

Отже, одним з найефективніших шляхів технічного переозброєння є впровадження інноваційного підходу на промислових підприємствах. Аналізуючи опрацьований матеріал, можна зробити висновок, що науково-технічний рівень країни визначається на основі її інноваційного потенціалу, який здійснюється разом з технологічними нововведеннями та переозброєнням виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Майборода. Т.В. Особливості технічного переозброєння промислових підприємств. ВНТУ, 2018. URL: https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2018/paper/download/4855/3960 (дата звернення: 26.03.2023)

2. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2018. С. 25-28.

3. Маляревський Ю. Д., Фартушняк О. В., Цибулько Д. І. Організаційно-економічне забезпечення технічного переозброєння промислових підприємств : монографія. Х.: ФОП Александрова К. М., 2016. С. 160.

УДК 330.34
Кутідзе Л.С.
канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Невід'ємною складовою бізнес-діяльності та критерієм оцінки прогресивності бізнесу є соціальна відповідальність компанії. Вона суттєво впливає на формування іміджу національного бізнесу і країни в цілому. Особливо важливим стає розуміння принципів корпоративної соціальної відповідальності власниками бізнесу в період кризи, коли соціальна відповідальність фірми стає особливо важливою для всього суспільства.

Відповідно до міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Керівництво із соціальної відповідальності», соціальна відповідальність – це відповідальність компанії за вплив її рішень та дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорої та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, враховує очікування заінтересованих сторін, відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки, інтегрована у діяльність організації і практикується у її відносинах з іншими [1].

Також, соціальну відповідальність бізнесу визначають як «постійно діючу вимогу до бізнесу діяти в межах етичних норм та забезпечувати економічне зростання, у тому числі шляхом покращання стандартів життя працівників та їх сімей тією самою мірою, що і покращання життєвих стандартів для мешканців свого регіону та суспільства загалом» [2].

Соціальна відповідальність бізнесу поширюється на такі основні напрями: дотримання прав людини; дотримання вимог законодавства; ділова та корпоративна етика; захист навколишнього природного середовища; співпраця із зацікавленими сторонами; дотримання міжнародних норм поведінки; прозорість та підзвітність.

На розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні великий вплив справила війна. Як відмічають науковці [3], в часи важкої економічної ситуації в країні саме великі приватні підприємства можуть допомогти вирішити велику кількість соціальних проблем і основну роль у збільшенні витрат на соціальну відповідальність зіграла громадянська позиція власників та працівників. Найбільш специфічною рисою соціальної відповідальності українського бізнесу стали благодійність і спонсорство.

Структура соціальної відповідальності бізнесу, з огляду на її об'єкт, складається з кількох рівнів: відповідальність перед споживачем, відповідальність перед підлеглими, відповідальність перед суспільством, країною, відповідальність перед акціонерами чи компаньйонами.

Треба відмітити, що на сьогодні особливо актуальним напрямком розвитку соціальної відповідальності бізнесу є активізація відповідальності перед працівниками. Від початку широкомасштабної війни галузь трудового права зазнала докорінних трансформацій. Верховна Рада України змінила законодавство про працю та реформувала ключові питання у сфері трудових правовідносин. Зокрема, внесено зміни до КЗпП України, прийняті нові закони, ключове місце серед яких належить Законам України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». Відбувається структурна оптимізація приватного та державного сектору, кадрові скорочення й функціональні переформатування. Трудовий ринок України суттєво похитнувся - через те, що багато висококваліфікованих працівників покинуло країну, загострюється кадрова криза, поглиблюється безробіття.

Люди – головна цінність кожного з підприємств. Важливість захисту працівників та забезпечення стійкості бізнесу стає пріоритетним завданням для кожної організації. Під час війни компанії роблять фокус, в першу чергу, на здоров'я та життя співробітників. До головних заходів соціалізації бізнесу у цьому напрямку належать: забезпечення трудових прав персоналу, створення умов для колективного представництва інтересів і ведення колективних переговорів; дотримання прав людини на робочому місці; забезпечення навчання, розвитку персоналу та кар'єрного росту; підвищення заробітної плати, виплата премій і компенсацій, упровадження принципів чесного ведення бізнесу тощо.

Управління персоналом в умовах воєнного стану потребує особливої уваги і відповідального ставлення з боку власників бізнесу та потребує додаткових зусиль для розробки організаційних, мотиваційних, контролюючих заходів. Етично відповідальний бізнес характеризується етичним та шанобливим ставленням до всіх працівників, а також до зацікавлених сторін та клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ISO 26000:2010. Guidance on social responsibility. URL: https://www.iso.org/standard/42546.html

2. Пахуча Е. В. Проблеми формування соціальної відповідальності бізнесу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 8, частина 2. 2016. С 46-49.

3. Букреєва Д., Денисенко К. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. Економіка та суспільство. Випуск 38. 2022. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1316/1271

УДК 65.011.1 : 65.014
Пуліна Т.В. [1], Чебаненко Ю.В. [2]
[1] д-р економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-519 НУ «Запорізька політехніка»

КЛІЄНТООРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні підприємства приймають як аксіому той факт що саме клієнт є основою його бізнесу та враховують цей факт при розробці стратегії розвитку. Всі управлінські рішення спрямовані на отримання прибутку, посилення позиції на ринку, успіху у конкурентній боротьбі можливі тільки за умови якщо вони орієнтовані клієнта та враховують його потреби й очікування.

Орієнтація на конкретний сегмент клієнтів це не декларативна, а постійна робота яка пронизує всі бізнес-процеси та здійснює вплив на управлінські рішення.

Становленню клієнтоорієнтованості передували такі фактори:

- відхід від товароорієнтованої моделі ведення бізнесу;
- підвищення уваги до якості сервісного обслуговування;
- підвищення якості життя, рівня поінформованості, розширення можливостей вибору товару [1, с. 173].

Зазвичай у поняття «клієнтоорієнтованість» вкладають такий зміст:

- розуміють як процес;
- вважають що це інструмент або метод;
- трактують як фінансовий результат;
- вимірюють рівень лояльності.

Найбільш повно це явище можна описати як «рівень розвитку компанії, обслуговування в якій викликає у клієнтів позитивні почуття, бажання купувати продукцію і послуги тільки в ній і привести сюди своїх знайомих. Дане поняття є комплексним і охоплює всіх без винятку співробітників і всі процеси, що відбуваються в компанії» [2].

Таким чином можна зробити висновок що клієнтоорієнтованість це процес, результатом якого є довіра та лояльність до компанії. Таке ставлення клієнта у перспективі підвищить рівень закупівель, частоту звернення, він може стати «адвокатом» бренду (просувати компанію та її продукцію серед знайомих, друзів тощо).

Слід розмежовувати поняття «клієнтоорієнтованість» та «клієнтоцентричність». Незважаючи що обидва вони описують орієнтацію на клієнта. Перше позначає націленість підприємства на довгостроковий успіх шляхом орієнтації своєї роботи на клієнта із побудовою довгострокових відносин. Друге – пов'язане із виключною увагою до споживача, що притаманне некомерційним організаціям. Згідно дослідженням 56% компаній вважають себе клієнтоцентричними, але тільки 12% клієнтів згодні із цією оцінкою [3].

Впровадження клієнтоорієнтованості передбачає врахування у стратегії низки принців роботи із клієнтів які залежать від стадії розробки стратегії, зокрема:

- на етапі розробки стратегії розвитку слід проявити сумлінність роботи з клієнтами, знання потреб цільового сегмента, продумати заходи із залучення та утримання клієнтів, окреслити відповідальність всіх відділів за обслуговування клієнтів. Основою для персоналізації пропозиції клієнтам має стати сегментація. Це забезпечить краще розуміння сегменту та особливостей конкурентної боротьби на ньому і одночасно не дозволить неефективно використовувати наявні ресурси (грошові, часові, людські) Інформаційною основою для кращого розуміння потреб та очікувань клієнта є CRM-системи, також внутрішні інформаційні потоки. Формувати систему ідеальних відносин з клієнтами потрібно застосовуючи принципи соціальної відповідальності. Для цього необхідно запровадити достатній рівень інформованості клієнтів про компанію та її послуги [4];

- на етапі реалізації стратегії розвитку потрібно: продемонструвати персональний підхід, проявити емпатію та увагу до дрібниць. Емпатія це здатність зрозуміти проблему клієнта та «увійти в його положення». Також важливо на етапі реалізації стратегії розвитку проводити роботу із негативом. Зокрема слід: виявити причину невдоволення, вислухати аргументи клієнта, зменшити психологічне навантаження, запропонувати метод вирішення проблем, вирішити проблему або навести аргументи чому вона не може бути вирішена швидко чи у так як того бажає клієнт;

- на етапі контролю стратегії розвитку здійснювати оцінку рівня лояльності клієнтів, та оцінку ключових показників. Серед інформативних можна виділити: динаміка кількості звернень / покупок / рекламацій за період, зміна середнього чеку, заборгованість, відгуки тощо.

Впровадження клієнтоорієнтованості у стратегію розвитку підприємства дозволить:

- забезпечити унікальну конкурентну перевагу шляхом розробки вищої споживчої цінності;

- спрощення взаємодії із клієнтами;

- формування системи партнерських взаємовідносин та довіри до підприємства, що у підсумку призведе до того що клієнт буде готовий переплати-

ти (у незначній мірі) за послуги заради співпраці із конкретним підприємством;

- інтуїтивний вибір між товаром підприємства та товаром конкурента.

Складність буквального копіювання клієнтоорієнтованого підходу дозволить забезпечити підприємству довгострокову перевагу серед цільового сегменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Манорик А.А. Внутренняя и внешняя клиентоориентированность как один из ключевых факторов эффективности организаций B2C-сегмента. Сучасні підходи до управління підприємством. Зб. наук. пр. 2018. № 3. С. 169–181 URL : http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/142596 (дата звернення 15.04.2023)

2. Перерва. І. М. Сутність клієнтоорієнтованості та клієнтоорієнтований підхід до розвитку організації URL : http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23147/1/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%A3%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%9A%D0%9B%D0%86%D0%84%D0%9D%D0%A2%D0%9E%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%84%D0%9D%D0%A2%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf (дата звернення 03.04.2023)

3. Сила «клієнтоцентричності». URL : https://www.management.com.ua/blog/503 (дата звернення 09.04.2023)

4. Халіна В., Васильєва Т. Клієнтоорієнтована стратегія розвитку підприємства: формування на засадах соціальної відповідальності у сфері надання послуг. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2020. № 1. С.98-107. URL : https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/download/545/447 (дата звернення 14.04.2023)

УДК 332.1

Pulina Tetiana[1] ,Yaroslav Maliarenko[2]
[1]doc. of Econom., prof. NU «Zaporizhzhia Polytechnic»
[2]PhD-student NU «Zaporizhzhia Polytechnic»

CLUSTERS IN MANUFACTURING

Cluster development has emerged as a key strategy for promoting regional economic growth and competitiveness. A cluster is a geographically proximate group of firms, suppliers, and other related organizations that share common markets, technologies, and skills [4]. Clusters are particularly important in manufacturing, where they can promote innovation, productivity, and

competitiveness. Manufacturing clusters can bring together firms from different stages of the value chain, including suppliers, manufacturers, and distributors, to create a dynamic and innovative ecosystem. By sharing knowledge and resources, firms within a cluster can increase efficiency and reduce costs, making them more competitive in the global marketplace.

One of the primary benefits of clusters in manufacturing is increased innovation. By bringing together firms with different areas of expertise, clusters can facilitate the exchange of knowledge and ideas, leading to the development of new products and processes. Additionally, clusters can help to attract investment and talent to the region, creating a virtuous cycle of growth and innovation.

There are many examples of successful manufacturing clusters in the world. Here are just a few examples.

USA [3; 4]:

1. Silicon Valley cluster in California. It is home to numerous high-tech firms, including Apple, Google, and Intel, as well as many smaller start-ups.

2. Automotive cluster in Michigan – home to many of the world's largest automotive companies, including General Motors, Ford, and Chrysler.

3. Aerospace cluster in Washington state. Washington is home to Boeing, one of the largest aerospace companies in the world, as well as many smaller aerospace firms.

4. Biotech cluster in Massachusetts. Massachusetts is home to many biotech firms, including Biogen and Genzyme, as well as many academic and research institutions.

5. Furniture cluster in North Carolina. North Carolina is home to many furniture manufacturers, including Ashley Furniture and Broyhill.

China [2]:

1. Electronics cluster in Shenzhen. Shenzhen is home to many electronics firms, including Huawei, ZTE, and Tencent.

2. Automotive cluster in Chongqing where many of the world's largest automotive companies operate, including Ford, General Motors, and Volkswagen.

3. Textile cluster in Jiangsu province – Hengli Group and Shenghong Group.

4. Steel cluster in Hebei province. Hebei is home to many of China's largest steel firms, including Baosteel and Wuhan Iron and Steel.

5. Food processing cluster in Shandong province where many food processing firms operate, including Yili Group and Bright Food.

Ukraine (before February, 2022) [1; 5]:

1. IT cluster in Lviv. It is one of the most successful manufacturing clusters in Ukraine. Lviv is home to many IT firms, including N-iX and SoftServe.

2. Agricultural cluster in Kherson. Kherson is home to many agricultural firms, including Kernel and MHP.

3. Aerospace cluster in Kyiv. Kyiv is home to many aerospace firms, including Antonov and Motor Sich.

4. Footwear cluster in Lviv. Lviv is also home to many footwear firms, including Ecco and Geox.

5. Metalworking cluster in Dnipropetrovsk. Dnipropetrovsk is home to many metalworking firms, including Interpipe and Metinvest.

However, cluster development also presents significant challenges. One of the primary challenges is ensuring that the benefits of cluster development are shared equitably across the region. For example, some firms within a cluster may benefit more from knowledge spillovers and access to resources than others, creating a situation of uneven development within the cluster. Additionally, clusters may also face challenges related to the availability of skilled labor and access to financing.

To promote the development of clusters in manufacturing, there are several measures that can be taken [4].

Firstly, governments can invest in infrastructure and technology to create an environment that is conducive to cluster development. This can include providing access to high-speed internet and promoting the development of research and development facilities.

Secondly, governments can provide tax incentives and other forms of support to firms within clusters, particularly those that are in the early stages of development.

Thirdly, businesses and non-governmental organizations can work to develop partnerships and networks within the cluster to promote collaboration and knowledge sharing. This can include developing joint research projects, hosting industry events, and providing training and support for firms within the cluster.

But it is important to recognize that cluster development is a long-term process that requires sustained effort and investment. Cluster development initiatives should be designed with a view to promoting long-term growth and sustainability, rather than short-term gains.

In conclusion, cluster development has emerged as a key strategy for promoting regional economic growth and competitiveness, particularly in manufacturing. By promoting innovation, productivity, and competitiveness, clusters can create a virtuous cycle of growth and development. However, cluster development also presents significant challenges, and efforts must be made to ensure that the benefits of cluster development are shared equitably across the region. Through government investment, business and NGO initiatives, and sustained effort, we can work to promote the development of clusters in manufacturing and create an environment that is conducive to long-term growth and development.

LITERATURE

1. Ємцев В.І. Кластери як сучасна форма квазіінтеграції на мезорівні. URL: https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9142/1/3.pdf
2. Anna Puglisi, Daniel Chou. China's Industrial Clusters: Building AI-Driven Bio-Discovery Capacity. URL: https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/Chinas-Industrial-Clusters.pdf
3. Mapped: North America Top Advanced Manufacturing Clusters. URL: https://www.waterlooedc.ca/blog/mapped-north-america-top-advanced-manufacturing-clusters
4. Mercedes Delgado, Michael E. Porter, Scott Stern. Defining Clusters of Related Industries. URL: https://clustermapping.us/sites/default/files/files/resource/Defining%20Clusters%20of%20Related%20Industries%20-%20NBER%20Working%20Paper%2020375_0.pdf
5. Top Ukrainian IT Clusters. URL: https://ucluster.org/en/school-of-startups/top-ukrainian-it-clusters/

УДК 366:353.2:35.072
Панкова А.Ю.[1], Змикало О.С.[2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

РЕГІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

В управлінні регіональним розвитком планування посідає важливе місце та включає організаційний початок всього процесу реалізації регіональної соціально-економічної політики. Суспільні перетворення призвели до посилення ролі рівня розвитку регіону, що визначає розвиток держави в цілому. Практична реалізація на основі впровадження сучасних підходів до управління, передбачає створення збалансованого та гармонійного поєднання всіх складових життєдіяльності регіону в єдину систему, центральною функцією якої стає взаємоузгоджене планування розвитку різноманітних соціально-економічних підсистем регіону. Встановлення головних напрямів діяльності, забезпечує єдність мети і завдань для всіх суб'єктів, що є відповідальними за територіальний розвиток.

Актуальність та своєчасність досліджень на регіональному рівні, обумовлені зростанням уваги до регіонів та визначенням їх провідної ролі. Вагомий внесок у регіональне становлення та розвиток зробили вітчизняні вчені, чиї праці посідають значне місце: О. Алимова, М. Бутка, В. Гейця, Е. Лібанової, В. Онікієнка, Д. Стеченка. Закордонний досвід, акумульований у

працях О. Денисова, Т. Морозової, Е. Уткіна та інших, дає можливість порівнювати існуючі тенденції у світі з вітчизняним регіональним управлінням.

Теоретичне обґрунтування важливості регіональної політики, виділення ключових проблем сучасного стану регіонів України, наведення факторів, що ускладнюють розробку регіональної стратегії розвитку та планування дій для відновлення регіонів які постраждали під час війни.

Одним із пріоритетних завдань державного управління є регулювання соціально-економічного розвитку регіонів за допомогою регіональної економічної політики, яка має забезпечити економічну, політичну та адміністративну стабільність держави в цілому. Регіони забезпечують сталий соціально-економічний розвиток країни за рахунок того, що на рівні регіону відбувається початкове акумулювання та розподіл людського, інтелектуального та соціального капіталів, природних, матеріально-технічних, фінансово-кредитних та інших ресурсів. Регіональна політика передбачає здійснення ряду заходів, які спрямовані на ефективне акумулювання, розвиток та використання ресурсного потенціалу та капіталу регіону. Однією з ключових проблем сучасного етапу соціально-економічного розвитку регіонів України є:

- дезінтеграція внутрішньорегіонального ринку, яка виявляється у зміні внутрішньої консолідованості економічного простору;

- послабленні міжрегіональних зв'язків унаслідок посилення замкнутості регіональних господарських комплексів та підвищення ролі зовнішньоекономічних зв'язків. Це обґрунтовує доцільність розгляду регіону з точки зору регіонального економічного простору, в межах якого формується господарський комплекс регіону [1].

У 2015-2022 роках Україна досягла значного прогресу в реформуванні регіональної політики за підтримки ЄС та інших партнерів. У 2018 році Україна приєдналась до Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку щодо ефективного публічного інвестування на всіх рівнях влади. Однак, складність і особливості розробки регіональної стратегії розвитку України зумовлені такими факторами:

– значна диференціація сфер економічної діяльності та велика територія суттєво збільшують коло питань, що потребують розгляду та узгодженого вирішення;

– часовий горизонт планування часто визначається державними документами, а не особливостями проблематики конкретного регіону;

– множинність центрів прийняття рішень і необхідність їх узгодження в зв’язку з наявністю в регіоні багатьох територіальних громад, що представлені органами місцевого самоврядування;

– потреба в запровадженні двоступінчатої процедури розробки стратегії, коли на першому етапі збираються ініціативи знизу, які в подальшому узагальнюються та опрацьовуються на регіональному рівні;

– наявність випадків, коли проявляється місцевий егоїзм, тобто окрема адміністративно-територіальна одиниця намагається вирішити, передусім, власні проблеми, а не розглядає себе як частину регіону, що має розвиватися збалансовано;

– наявність суттєвих диспропорцій розвитку окремих територій, що ускладнює прийняття узгоджених рішень щодо пріоритетних напрямів регіонального розвитку;

– на регіональному рівні вплив політичних аспектів на прийняття стратегічних рішень є значно більшим, ніж на локальному рівні;

– існування певної невизначеності, хто саме має відповідати за реалізацію регіональної стратегії – місцеві органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування [2].

Відкрита агресія РФ проти України, що переросла у тотальну війну, призвела до руйнувань та знищення критичної інфраструктури у багатьох регіонах, мільйонів вимушених переселенців, суттєвих зсувів у демографічній ситуації в різних регіонах. Саме тому під час війни на регіональному рівні дуже важливо планувати розвиток регіону аби вирівнювати економічну спроможність слабших регіонів:

- потребується ідентифікація та оцінка нових викликів, що постали перед регіонами внаслідок російсько-української війни.

- необхідне відновлення країни в цілому та стабілізації ситуації у регіонах та стимулювання їх розвитку у повоєнний період.

- стратегія має визначити типи уражених територій, які постраждали від бойових дій; встановити певну класифікацію цих типів в залежності від об`єктивних показників ступені руйнування інфраструктури, місцевої економіки, демографічної ситуації.

- реалізації стратегії має здійснюватись на основі програм, які випливають з оперативних цілей стратегії і які мають фінансуватись з таких джерел, як Державний Фонд відновлення та регіонального розвитку.

- програми спрямовуються на відновлення регіонів за визначеними підходами щодо належності регіону до певного макрорегіону, на розвиток певних функціональних типів територій, на досягнення згуртованості українського простору.

Плани відновлення регіонів та уражених територій необхідно розглядати разом із загальним плануванням розвитку регіонів та територіальних громад [3].

Сучасний етап розвитку України як держави характеризується зміщенням акцентів державного регулювання регіонального розвитку в напрямку децентралізації адміністративно-фінансового ресурсу та передачі повноважень і відповідальності на місця. Модернізація адміністративнотериторіального устрою, децентралізація влади і реформа місцевого самоврядування,

дадуть можливість сформувати організаційно-економічні засади розвитку регіонів України на основі ефективного використання ендогенного потенціалу усіх регіонів держави [4]. Виходячи з цього, головною метою державної регіональної політики на сучасному етапі є інтеграція регіонів у єдиний простір (духовний, гуманітарний, політичний, економічний) при збереженні регіонального різноманіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавкалов Н. Л., Аведян Л. Й., Шумська Г. М. Управління регіональним розвитком: проблеми та перспективи : монографія / за заг. ред. Н. Л. Гавкалової. Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2013. С 12-23.

2. Ковбасюк Ю. В., Вакуленко В. М., Орлатий М. К. Регіональне управління : підручник. К : НАДУ, 2014. С. 201-231.

3. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/ (дата звернення 12.04.2023)

4. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2018. С. 4.

УДК 334.012
Сергієнко Д.О.
асп. ЗНУ

ІНФОРМАЦІЙНИ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО РЕСУРСУ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ

Потреба у впровадження інформаційних технологій в державному управлінні та адмініструванні випливає з ряду факторів. Інформаційні технології дозволяють суттєво поліпшити ефективність та результативність державних органів і установ. Вони сприяють автоматизації процесів, які зазвичай можуть не використовувати людський ресурс та прискорюють прийняття рішень, покращують якість надання державних послуг. Впровадження інформаційних технологій може сприяти підвищенню прозорості та відкритості державних органів, результатом чого є зміцнення довіри громадян до влади. Крім того, інформаційні технології сприяють покращенню доступу громадян до інформації та забезпечують більшу громадянську активність та участь у процесі прийняття рішень. Також інформаційні технології сприяють підвищенню рівня кваліфікації та професійного розвитку державних службовців.

Інформаційні технології мають потенціал замінити деякі аспекти людської роботи в державному управлінні, але повна заміна людини в цій сфері

малоймовірна. Ось декілька способів, якими інформаційні технології можуть скоротити або змінити роль людини:

1.Автоматизація рутинних завдань: інформаційні технології можуть використовуватися для автоматизації таких завдань, як збір та обробка даних, генерація звітів та документів. Це дозволяє звільнити людські ресурси від монотонної та повторюваної роботи.

2. Електронний документообіг: впровадження електронного документообігу дозволяє скоротити використання паперових документів, прискорити передачу інформації та покращити її доступність. Це сприяє підвищенню ефективності роботи та скороченню часу, що витрачається на обробку документів.

3. Електронні портали та системи самообслуговування: державні портали та системи самообслуговування дозволяють громадянам отримувати інформацію та виконувати певні адміністративні процедури онлайн, без необхідності звертатися до державних служб. Це спрощує та прискорює процес взаємодії громадян з державою.

4. Аналітика та прогнозування: використання інформаційних технологій для збору та аналізу даних дозволяє отримувати більш точну інформацію про стан і потреби державних органів. Це може допомогти у прогнозуванні потрібних ресурсів, розробці стратегій та прийнятті рішень на основі даних.

5. Роботизація та штучний інтелект: у деяких випадках інформаційні технології можуть бути застосовані для автоматизації складних завдань за допомогою роботів та штучного інтелекту. Наприклад, роботи-чатботи можуть обробляти запити громадян і надавати їм інформацію без участі людини.

Висновок щодо потреби використання інформаційних технологій в державному управлінні та адмініструванні наступний. Інформаційні технології мають великий потенціал для оптимізації та підвищення ефективності державного управління та адміністрування. Вони можуть значно поліпшити доступність та обробку інформації, автоматизувати прості, але часовитратні завдання, скоротити час виконання процесів та підвищити рівень обслуговування громадян.

Впровадження електронного документообігу, електронних порталів та систем самообслуговування, а також використання аналітики та штучного інтелекту, дозволяють прискорити процес прийняття рішень, поліпшити якість обслуговування громадян, скоротити бюрократичні процеси та збільшити прозорість в державному управлінні.

Однак, незважаючи на всі переваги, слід зазначити, що на сьогодні інформаційні технології не можуть повністю замінити людський фактор в державному управлінні. Присутність та експертиза людини залишаються необхідними для прийняття складних рішень, адаптації до змін та взаємодії з громадянами. Крім того, існують технологічні обмеження та питання безпе-

ки, які потребують уваги та управління з боку людини. Використання інформаційних технологій в державному управлінні та адмініструванні є невід'ємною частиною розвитку сучасного суспільства, але успіх впровадження залежить від розумного поєднання технологій та людського потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бугай, С., & Стратулат, А. (2020). Е-управління в Україні: стан, виклики та перспективи. Журнал громадського управління та управління, 10(3), 102-114.

2. Кузьменко, О., & Степаненко, І. (2021). Е-урядування та його вплив на залучення громадян в Україні. Міжнародний журнал електронного управління, 13(3), 235-252.

3. Михайлов, С., & Лонська, І. (2021). Цифрова трансформація державного управління в Україні: виклики та можливості. Журнал економіки та управління, 37, 70-78.

УДК 338.2

Андросова О.Ф.
д-р.економ.наук, проф. ЗНУ

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІК МАЙБУТНЬОГО ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В доповіді ООН про можливості майбутнього було представлено шість економік майбутнього, новий звіт вказав найперспективніші напрями для соціоекономічного розвитку країн і міст світу. Такі напрямки будуть сприяти розвитку ринків на 30 трильйонів доларів США.

До трансформуючих трендів і можливостей належить шість мегатрендів, що трансформують світову економіку рис. 1:

Рис. 1 Шість мегатрендів, що трансформують світову економіку. Ексбайтова економіка: гіперпідключені люди і пристрої

В сучасному світову просторі дві третини населення планети має мобільні пристрої, а половина людей користується інтернетом. Також підвищується з кожним роком на 7% кількість людей, що працюють і навчаються в онлайн.

Світ швидко змінюється за рахунок розумних пристроїв, а саме: смартгодинників, інноваційних медичних приладів, розумних будинків та вмонтованих в них пристроїв на основі цифрових технологій.

Економіка добробуту: переосмислення здоров'я

Ця тенденція суттєво змінить поведінку споживачів, зокрема, вибір нерухомості та товарів для дому, а також прискорить зростання багатьох ринків економіки добробуту, зокрема, фітнесу, дієт, краси та туризму.

Значна кількість людей буде здійснювати подорожі, щоб покращити своє здоров'я через фізичні, психологічні та духовні активності. Простір для тих, хто шукає фізичного і психічного благополуччя, відкриється в реальному світі, цифровому світі, доповненої і віртуальної реальності.

Найбільш швидкозростаючою частиною економіки добробуту стануть послуги з дослідження ДНК. В майбутньому зростатиме ринок геноміки на 13,5% на рік, збільшившись з 19 мільярдів доларів США у 2019 році до 35,7 мільярдів доларів США до 2024 року. Ринок коучів з особистого розвитку також збільшиться на 3 млрд доларів США лише в США - з 10 млрд доларів США у 2016 році до 13,2 млрд доларів США у 2022 році.

Вуглецево-нейтральна економіка: масштабовані рішення для скорочення викидів CO2

На промислових підприємствах технологічні інновації дозволять зменшити викиди парникових газів. Близько шостої частини світових інвестицій в енергетику спрямовано на відновлювану енергетику. Завдяки цьому ринок відновлюваної енергетики зросте з 928 мільярдів доларів США у 2017 році до 1,5 трильйона доларів США до 2025 року.

Виробництво водневого палива неухильно зростатиме, а його застосування розширюватиметься. Транспортні акумулятори також продовжуватимуть вдосконалюватися, а продажі електромобілів зростатимуть на 22% на рік, досягнувши 567 мільярдів доларів США у 2025 році.

Економіка замкненого циклу: "Не витрачай даремно — не житимеш у нестатках".

Напруженість урядів та бізнесу, спрямовані на зменшення відходів та оптимізацію споживання ресурсів, сформують нові ринкові можливості вартістю 4,5 трильйона доларів США протягом наступних п'яти років.

Основним новим ринком у циркулярній економіці стануть "розумні" мережі водопостачання, які, як очікується, зростуть з 2,6 млрд доларів США у 2016 році до 7,2 млрд доларів США до 2025 року. Це пов'язано з удосконаленням систем опріснення води та видобуванням прісної води з атмосфери.

Взагалі значно збільшиться кількість переробленого пластику та металів. Світова індустрія моди створить новий ринок перепродажу модного одягу та аксесуарів вартістю 150 мільярдів доларів США на рік, реагуючи на суспільний попит.

Економіка біозростання: нові культури та біоматеріали

За обережними оцінками експертів, до 2025 року економіка біозростання може зрости до 1 трильйона доларів США. Однак ця цифра може сильно коливатися залежно від того, наскільки грандіозними будуть майбутні відкриття. Біоекономіка обіцяє більш ефективне паливо, нові будівельні матеріали, хімікати, фармацевтичні препарати та косметику. Також мають з'явитися нові види сільськогосподарських культур, більш поживні та стійкі до хвороб і посухи. Це пожвавить світову насіннєву галузь. Крім того, покращені інноваційні методи вирощування рослин, такі як гідропоніка та вертикальне землеробство, наблизять сільськогосподарське виробництво до споживачів.

Економіка вражень: від "володіння до відчуття"

У міру того, як технології, що дозволяють налаштовувати та персоналізувати товари і послуги, стають дешевшими, бажання купувати досвід стає все більш поширеним на масовому ринку. З розповсюдженням доступу до 3D-принтерів велика кількість споживачів приєднується до особистого виробництва власної ексклюзивної продукції. У той же час ритейлери також шукають шляхи надання індивідуального обслуговування клієнтів. Водночас роздрібні торговці прагнуть покращити індивідуальне обслуговування клієнтів. В сучасних меблевих супермаркетах надають окуляри віртуальної реальності для індивідуального підбору меблів. Модні бутіки використовують пристрої доповненої реальності (AR), щоб продемонструвати покупцям, як одяг проглядається під різними кутами та за різних умов освітлення. Фінансові установи також активно впроваджують чат-боти для спілкування з клієнтами та здійснюють надання персоналізованих банківських послуг. Одержання практичного досвіду набуває головної цілі в користуванні послугами та продуктами. Згідно цього в найближчі кілька років підвищуватиметься попит на подорожі у далекі країни, збільшиться відвідування екстремальних атракціонів, участь у видовищних спортивних заходах та попит на екзотичну кухню. Також передбачається стрімке виробництво цифрового контенту та нових технологічних напрямків економіки вражень - від 4D-кінотеатрів до 3D-ігрових гарнітур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Денис Закіянов. Шість економік майбутнього: де в ООН побачили ринки на $30 трлн. Джерело: https://www.management.com.ua/tend/tend1238.html

2. Майбутня держава 2030. Глобальні мегатенденції, які впливають на уряди. Практика КПМГ. Джерело: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2014/09/Future_State_2030_UA_v3.pdf

УДК 658.7 – 044.372
Андросов В.О.
асп. ЗНУ

ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ТИПИ В ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Логістична система у воєнний період в Україні відіграє значну роль в економіці та воєнній промисловості. В сучасних умовах вона є локомотивом воєнного комплексу держави та промислових підприємств. Логістична система охоплює та об'єднує всі сфери діяльності підприємства і визначає задоволення потреб споживачів та кінцеву мету компанії – збільшення прибутковості [2]. Логістична система представляє собою саморегульовану або самоорганізуючу систему, яка має зворотний зв'язок та виконує специфічні логістичні функції та логістичні дії, що зазвичай складаються з декількох підсистем і мають розвинений зв'язок із зовнішнім середовищем [3; 4]. Розрізняють три типи логістичних систем: макрологістичні системи, мезологістичні системи та мікрологістичні системи. Кожен з цих типів систем має низку підсистем, елементів і ланцюгів, які дають змогу функціонуванню підприємства раціональним і продуктивним [3; 4]. Для того, щоб дослідити поняття "логістичні системи", необхідно виходити насамперед з аналізу підсистем, характеристик та взаємозв'язків, які їх формують. Основними підсистемами (елементами) логістичної системи є закупівлі, складування, запаси, транспорт, виробництво, дистрибуція, збут, інформація та людські ресурси. Закупівлі - це спеціальна підсистема, яка забезпечує матеріальний потік сировини та витратних матеріалів, необхідних для виробництва фармацевтичної продукції безпосередньо від постачальника. Складське господарство також є підсистемою логістичної системи, представленою складськими площами у вигляді будівель, споруд і приміщень, а також технічними засобами, необхідними для переміщення та обробки матеріальних потоків у межах "складського простору". Основне призначення складування - розміщення та зберігання матеріальних потоків, перетворених на запаси, їх обробка на складі, надання їм "форми", необхідної споживачеві, і більш зручне транспортування.

Запаси - це особливий індикатор життєздатності логістичної системи. Це рятівний круг логістичної системи. Наявність запасів забезпечує високу адаптивність системи до мінливих ринкових умов, але фактично запаси яв-

ляють собою дорогу складову логістичної системи. Ефективність логістичної системи залежить від оптимально економічно обґрунтованого обсягу запасів. Транспорт пов'язує окремі елементи логістичної системи (закупівлі, складування, запаси, виробництво, розподіл і збут) з транспортними процесами, забезпечуючи безперебійне і своєчасне функціонування системи. Виробництво покриває трансформацію (переробку) вхідних матеріальних потоків у необхідну для ринку продукцію з найменшими витратами і заданою якістю. Дистрибуція - підсистема, що забезпечує виведення матеріалів з виробничої підсистеми та їх просування логістичними каналами і ланцюгами до місць, де вони можуть бути спожиті з мінімальними витратами. Збут - підсистема, інтегрована з маркетингом. Її основна мета - продати готовий продукт споживачеві в потрібному місці і в потрібний час разом із супутніми логістичними послугами.

Інформація, або інформаційна підсистема, є однією з основних підсистем, що забезпечують велике функціонування логістичної системи. Ця підсистема забезпечує інформаційний зв'язок між усіма підсистемами логістичної системи і водночас виконує функції управління та контролю [1]. Персонал є важливим елементом логістичної системи, який бере участь у всіх логістичних операціях і забезпечує цілеспрямоване функціонування останньої.

Логістична система має інтегративну природу всіх даних підсистем, але на певному етапі вона може бути розділена на окремі системи з незалежними функціями. Інтегративний характер зумовлений існуванням постійних зв'язків і взаємозалежностей між усіма підсистемами, які, власне, і сприяють унікальній і неперевершеній "кінцевій" якості та одночасній здатності логістичної системи - доставити потрібний продукт, у необхідній кількості, відповідної якості, у потрібне місце і час, з найменшими витратами до конкретного споживача. Це те, що формує інтегративну характеристику логістичної системи, яка не притаманна жодній з її підсистем. Така логістична система буде допомагати виживати в сучасних мінливих умовах існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Логістика: навч.посіб. / Безугла Л.С., Юрченко Н.І., Ільченко Т.В., Пальчик І.М., Воловик Д.В. – Дніпро: Пороги, 2021. - 252 с.

2. Лисько Т. Г., Луценко І. С. Основні засади функціонування логістичної системи підприємства. URL: https://cutt.ly/FxksQjP.

3. Судін В. Д. Удосконалення логістичної системи підприємства. Управління розвитком. 2014. № 8. С. 83–86.

4. Гадецька С. В., Сергієнко О. А., Матвєєва О. О. Побудова моделей оцінки та аналізу ефективності логістичної діяльності підприємств на основі SWOT-аналізу. БізнесІнформ. 2017. № 1. С. 292-301.

УДК 332.012
Андросов О.О.
асп. ЗНУ

ПРОЦЕСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В складних умовах сьогодення воєнних дій в Україні цифровізація має значний вплив на економіку та суспільство, тому відносини між ними визначаються нестандартно, а саме в особливих умовах й постійних змінах.

Відбувається масштабна трансформація розвитку, під час якої поступово змінюються бізнес-моделі та режими регулювання, характерні для певної епохи.

Виникає принципово нове цифрове середовище, створюються нові екосистеми та моделі економічного розвитку. Сучасна цифрова трансформація є одним з основних рушіїв глобальних змін, які нині відбуваються на тлі соціальної "нерівності" та фінансової "нерівності" між країнами.

Власне сьогодні світ вирішує глобальну проблему, де цифрові технології створюють можливості та ризики і характеризують те, як ми живемо і ведемо бізнес. Цифрові технології дедалі частіше розглядаються як ключовий актив, який робить різноманітні процеси ефективнішими та продуктивнішими. Цифрові технологічні процеси стали важливим фактором виробництва поряд із традиційними факторами виробництва, такими як земля, капітал і праця. Використання цифрових технологій дало змогу підвищити продуктивність, зайнятість і добробут, поліпшити якість довкілля і подолати проблеми в охороні здоров'я, освіті та державному управлінні. Це прискорило відмову від готівкових платежів, а цифровізація бізнес-моделей і ланцюжків поставок дедалі більше перебудовує торгівлю та логістику.

Діючий процес цифровізації та пристосування цифрових технологій викликає ґрунтовні питання, що ілюструють двоїстий характер перетворень, здійснених Четвертою промисловою революцією. В реальних умовах необхідно зрозуміти, як цифрові технології трансформують життя сучасного і новітнього поколінь, яких змін можна очікувати в соціально-економічних і суспільно-політичних параметрах і, дуже важливо, як це позначиться на самій трансформації - позитивним чи негативним явищем. В наукових колах фігурують сумніви, що цифровізація "витіснить" робітників певних професій, що негативно вплине на подальшу цифрову нерівність та зростання нерівності серед населення громад. Це спровокує іншу проблему цифровізації - порушення недоторканності приватного життя та безпеки населення.

Наша держава повинна домогтися стабільного економічного зростання, а саме законодавство має бути відкритим і сприйнятливим для економічних

представників, а про зміни необхідно повідомляти вчасно або заздалегідь. Економічне середовище має бути таким, щоб люди і підприємства могли дозволити собі купувати продукти ІКТ. Для людей у країнах із низьким і середнім рівнем доходу та найбідніших верств населення в багатших країнах доступ до ІКТ полегшують національні та міжнародні некомерційні організації та державні установи, які створюють громадські точки доступу до Інтернету. В Індії, наприклад, за підтримки уряду і Міністерства зв'язку було створено спеціальний Фонд універсального обслуговування. Його завдання - забезпечити доступ до надійних і якісних телекомунікацій та ІКТ для мешканців сільських і віддалених районів. З цією метою Фонд фінансує ремонт і розвиток електромереж у цих районах і будує елементи інфраструктури ІКТ (About USOF, 2019).

В сучасних умовах уряд Індії визнає важливість розвитку і поширення ІКТ у країні та виділяє кошти зі свого бюджету на програми цифровізації в міру появи можливостей.

Виходом може стати донорська технічна та кваліфікаційна допомога з економічно розвинених країн.

Для цього необхідна такі умови, як: високий рівень освіти, особливо комп'ютерної грамотності серед населення. Щоб ці умови були дієві - необхідно розвивати систему освіти, особливо в галузі розвитку ІКТ і продуктів ІКТ. Висока комп'ютерна грамотність населення дасть змогу ефективно використовувати наявні ІКТ, а система професійної підготовки та перепідготовки створить потенційні можливості для інновацій у секторі ІКТ і підвищить конкурентоспроможність окремих видів національної продукції на міжнародному ринку та їхню незалежність від імпортної високотехнологічної продукції. Також необхідно створити умови для передавання набутих знань у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). Наприклад, Україна посідає досить високі позиції у світових рейтингах за якістю освіти та рівнем освіченості своїх громадян, але це не підвищує рівень НДДКР. Щоб перебороти цей недолік, систему освіти необхідно будувати в тісному зв'язку з наукою і виробництвом, а не відокремлювати від них.

Для країн третього світу вирішенням цієї проблеми може бути доступ до інформації та послуг через мобільний зв'язок.

ІКТ в світовому масштабі та Україні, особливо в післявоєнний період, можна використовувати для покращення загального добробуту суспільства: в програмах аналізу стану довкілля, метеорологічних умовах, системах попередження про повені та землетруси, безкоштовних освітніх платформах для широкої громадськості, програмах аналізу стану довкілля, метеорологічних умовах. В даних ситуаціях ІКТ хоча частково є суспільними благами але потребують державного регулювання для забезпечення адекватної пропозиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / в.п. вишневський, о.м. Гаркушенко, С.і. Князєв, д.в. Липницький, в.д. Чекіна; за ред. в.п. вишневського та С.і. Князєва; НАН України, інститут економіки промисловості. — Київ: Академперіодика, 2020. — 188 с.

2. Smart-інфраструктура у сталому розвитку міст: світовий досвід та перспективи України. Центр Разумкова, 2021. Видавництво "Заповіт", 2021. - 400 с.

УДК 330.342.24

Метеленко Н.Г.[1], Оглобліна В.О.[2]

[1]д-р.економ.наук., проф.ІННІ ім. Ю.М. Потебні ЗНУ

[2]канд.економ.наук, доц. ІННІ ім. Ю.М. Потебні ЗНУ

ESG-ПРИНЦИПИ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ

Актуальність дослідження полягає в тому, що сталий розвиток та ESG це нові «правила гри», при яких ефективно функціонує бізнес у сталому майбутньому, в якому планує жити кожен з нас та який включає широке коло екологічних, соціальних та економічних питань.

Аналіз останніх джерел. Сучасний дослідник в галузі фінансових інвестицій Педро Матос зазначає, що відповідальні інвестори мають намагатися діяти так, щоб запобігати або зменшувати обсяги інвестицій, які характеризуються високим рівнем ESG-ризиків, або впливати на компанії з метою зміни практик на такі, що враховують ESG-чинники, а отже, будуть створювати більше користі для суспільства [1].

Мета дослідження – теоретичне та практичне осмислення принципів ESG та їх вплив на успіх і ефективність діяльності бізнесу у напряму сталого розвитку.

Методи та методика дослідження. Методами дослідження є системний підхід та системний аналіз, застосування яких дозволило обгрунтувати важливість дотримання принципів ESG для забезпечення сталого розвитку бізнесу в глобальному політико-економічному контексті.

Результати дослідження. Пандемія COVID-19 виступила певним каталізатором, пришвидшивши інтеграцію ESG-принципів в операційні процеси компаній, необхідність переосмислення економічних стратегій. ESG в глобальному політико-економічному контексті також набуває все більшого значення. Найрозвиненіші економіки світу активно розробляють стратегії імплементації ESG-принципів на державному рівні. Одна з таких стратегій – «Європейський зелений курс» або European Green Deal – запровадження транскордонного вуглецевого регулювання (CBAM – Carbon Border Adjustment

Mechanism). Унаслідок повномасштабної війни, розв'язаної рф, економіка України зазнала змін. Сукупно (за даними опитування «Advanter Group» станом на 10.06.2022 р.) майже половина підприємств зупинені (18,7%) або майже зупинені (28,1%), загальні прямі втрати МСБ оцінюються у 83 млрд доларів США, бізнес-активність скорочується, а експортери стикаються з обмеженими можливостями через блокаду портів – поточні логістичні маршрути покривають менше 20% експорту [2].

Бізнес, який претендує на високу ESG-оцінку, має відповідати стандартам розвитку у трьох категоріях: соціальній, управлінській та екологічній. Екологічні принципи визначають, наскільки компанія дбає про навколишнє середовище і як намагається скоротити збитки, які завдаються екології. Екологічним принципам відповідають екологічні чинники впливу – кліматичні зміни та вуглецеві викиди; використання природних ресурсів та управління енергетичними та водними ресурсами; забруднення та відходи; екодизайн та інновації. Соціальні принципи показують ставлення компанії до персоналу, постачальників, клієнтів, партнерів та споживачів; щоб відповідати стандартам, бізнес повинен працювати над якістю умов праці, стежити за гендерним балансом та інвестувати у соціальні проєкти. Соціальним принципам відповідають такі соціальні чинники впливу – здоров'я працівників та безпека, різноманітність та розвиток працівників; відповідальність перед клієнтами та за якість товарів; відносини із громадою та благодійність. Управлінські принципи стосуються якості управління компаніями: прозорість звітності, зарплати менеджменту, здорова обстановка в офісах, відносини з акціонерами, антикорупційні заходи. Управлінським принципам відповідають такі чинники впливу – права акціонерів; склад правління (незалежність та різноманітність); політика щодо винагород менеджменту; шахрайство та хабарництво.

За допомогою екологічного (E) індексу оцінюють вплив компанії на природну екосистему, що охоплює викиди (наприклад, парникові гази), ефективне використання природних ресурсів у виробничому процесі (наприклад, з погляду енергетичних, водних ресурсів або матеріалів), забруднення та відходи

(наприклад, розливи енергоресурсів) та інноваційні дії щодо екодизайну своєї продукції. За допомогою соціального (S) індексу визначаються зв'язки компанії з працівниками, клієнтами та суспільством. Це включає забезпечення відданості працівників (наприклад, якість працевлаштування, охорона здоров'я та безпека, підготовка та розвиток), задоволення потреб клієнтів (наприклад, виробництво якісної продукції та надання якісних послуг, що гарантують безпеку клієнтів) та бути добропорядним членом громади, де працює компанія. За допомогою індексу управління (G) надається оцінка поточних систем управління щодо діяльності в найкращих довгострокових

інтересах акціонерів, що включає забезпечення прав акціонерів (наприклад, обмеження захисту від поглинання), наявність функціонального правління (наприклад, досвідчені, різноманітні та незалежні члени), існування добре розробленої політики винагород для керівників та запобігання таким нелегальним практикам, як шахрайство та хабарі [1].

Щоб підтримати узгодження цілей розвитку та клімату на рівні країни, Група Світового банку запустила новий основний інструмент діагностики: Звіт про клімат і розвиток країни (CCDR) [3]. CCDR об'єднують питання зміни клімату та розвитку та спрямовані на те, щоб допомогти урядам, інвесторам приватного сектору, громадянам і партнерам із розвитку визначити пріоритетність найбільш ефективних дій, які можуть підвищити стійкість та адаптацію та зменшити викиди парникових газів (ПГ), досягаючи при цьому ширших цілей розвитку. Прагматичне дотримання принципів сталого розвитку бізнесу сприяє поліпшенню становища компанії в наступних напрямках: прискорення зростання і зниження витрат, мінімізація законодавчих та юридичних ризиків, підвищення продуктивності персоналу та оптимізація капіталовкладень. Отже, доцільно не тільки вибудовувати роботу компанії відповідно до ESG-принципів, але, що не менш важливо, використовувати нову мотивацію споживачів і навколишнє середовище, соціальні відносини і корпоративну практику, що вже змінилися, в інтересах розвитку бізнесу. Для досягнення сталого розвитку компанія має прагнути балансу показників власної фінансово-економічної діяльності компанії та набору показників індикаторів за концепцією ESG-принципів.

Висновки. Треба розуміти, що після перемоги процес відновлення країни та бізнесу будуватиметься за міжнародними стандартами та принципами ESG, адже міжнародні інвестори вже багато років враховують ESG складову у бізнес-планах проєктів, у які інвестують. Сталий розвиток бізнесу, тобто ведення діяльності з урахуванням інтересів майбутніх поколінь, це не тренд одного дня чи року, це обов'язок кожної сучасної компанії, яка має намір зайняти достойне місце на ринку та працювати з довгостроковою перспективою. Актуальність ESG-принципів постійно зростає, і це необхідно враховувати при створенні стратегії будь-якої компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Pedro Matos. ESG and responsible institutional investing around the world. A critical review. URL: https://www.cfainstitute.org/-/media/documents/book/rf-lit-review/2020/rflr-esg-and-responsible-institutional-investing.pdf (дата звернення 05.05.2023).

2.Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL:

https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf (дата звернення 05.05.2023).

3.Climate and Development : An Agenda for Action – Emerging Insights from World Bank Group 2021-22 Country Climate and Development Reports. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099225111022214669/pdf/P177484045ffc80470805201983259b8b34.pdf (дата звернення 05.05.2023).

УДК 658.5

Нечаева І.А.[1], Сіра О.В.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ПРИНЦИПАХ СУЧАСНОГО КОНТРОЛІНГУ

В епоху, коли єдиною константою є зміни, фінансові лідери в багатьох секторах починають усвідомлювати, що роль контролінгу стає для підприємства надважливою. Все більше вітчизняних підприємств розуміють необхідність впровадження функції контролінгу.

Цифрові ланцюги поставок і нові екосистеми змінюють спосіб роботи та взаємодії компаній; інноваційні бізнес-моделі революціонізують ринок; обмеження витрат зростають; сучасні технології створюють нові виклики, а також нові можливості. У той же час, періодичні соціально-економічні кризи та нові парадигми управління талантами ускладнюють адаптацію підприємств.

Кардинально змінилась роль контролера:

- контролери стають все більш важливими як проактивні та орієнтовані на вимірювання ділові партнери. Посада перетворюється з закулісного консультанта з управління на активного агента змін, який генерує відповідну бізнес-інформацію для підтримки прийняття важливих рішень;

- автоматизація основних завдань перетворила контролера на постачальника цифрових послуг (наприклад, пропонуючи мобільні звіти для самообслуговування або автоматизовані прогнози);

- контролери встановлюють стандарти, які гарантують узгодженість, високу якість і легкий доступ до даних у всій організації, будь то фінансові чи нефінансові дані (очевидна перевага, враховуючи важливість управління даними в епоху цифровізації);

- як засіб сприяння розвитку бізнесу, що розвивається, контролери можуть розробляти спеціальні механізми для планування, звітності, аналізу та втручання, адаптовані до конкретних потреб інноваційних бізнес-моделей;

- як рушійна сила трансформації бізнесу контролери надають цінну підтримку для впровадження та управління [1] .

У повсякденній діяльності всі суб'єкти господарювання витрачають певні ресурси на виробництво, управління, збут, закупівлі тощо. Розмір витрат значною мірою визначає конкурентоспроможність і рентабельність продукції, а також ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання [2].

В сучасних умовах одними з важливих питань системи управління підприємством є оцінка рівня витрат і пошук шляхів їх зниження та вивчення ринків збуту продукції (товарів, послуг) для отримання максимального доходу, що є основною функцією контролінгу, а також забезпечити відповідність діяльності компанії заявленим цілям і завданням.

Контролінг є результатом співпраці між контролером і менеджером, що сприяє підвищенню ефективності бізнесу.

Удосконалення системи управління на основі контролінгу передбачає відкритість та прозорість взаємодії між всіма підрозділами підприємства, що сприяє зниженню ризиків та покращенню ефективності роботи підприємства.

Оновні рекомендації щодо удосконалення системи управління на засадах контролінгу:

Для виявлення основних причин відхилень від встановлених цілей система управлінського контролю повинна бути максимально економічно ефективною;

При проектуванні системи управління необхідно враховувати структуру і призначення організації;

Структура та цілі організації повинні бути відображені в проекті системи контролінгу;

Керівництво бере на себе основну відповідальність за забезпечення виконання стратегічного плану компанії;

Принцип індивідуалізації контролю стверджує, що кожен контроль менеджера пристосований до конкретних потреб управління, яке його здійснює;

Встановлення послідовного набору стандартів для організації є важливим для ефективного моніторингу її діяльності. Для встановлення параметрів слід використовувати точні та об'єктивні критерії;

Забезпечення досягнення цілей організації лежить в основі керівних принципів.

Окрім цього, для практичних цілей потрібно вжити низку ключових дій для досягнення бажаної конфігурації контролінгу:

- дослідження інновацій: використання доступних технологічних рішень та сучасних тенденцій;

- визначення бачення та цільової картини: наявність цілісного та відчутного бачення організації та детального шляху досягнення цілей трансформації є критично важливими для успіху;

- створення власної екосистему: зосередження дій на тісній співпраці як із внутрішніми, так і зовнішніми гравцями, щоб обмінюватися думками та працювати разом для подальшого зростання;

- масштабування меж: додавання додаткових дій в сусідніх сферах до основних завдань контролю, наприклад, за допомогою спеціальної цільової групи або в мозковому центрі (ці ініціативи мають залишаютися синхронізованими та підключеними);

- вибір окремих цільових дій : зосередження на одному чи двох варіантах використання та негайне їх використання. Мета полягає в тому, щоб перетворити ці використання випадків у доказ концепції;

- доведення працездатності обраних дій: найкращий спосіб швидко просунутися вперед - це гнучкий підхід «швидко відмовитися» навколо мінімально життєздатного продукту. Це забезпечує швидке впровадження, ітераційну оптимізацію та уникає затримок, характерних для етапу проектування.

- реклама успіху : забезпечення підтримки всього підприємства за допомогою надійної комунікації та стратегії управління змінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. The Future of Controlling. - URL : https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/finance-transformation/CFO-Insights-Future-of-Controlling.pdf.

2. Marina Evgenievna Ordynskaya, Tatyana Silina, Lala Eldarovna Divina, Irina Fedorovna Tausova, Saida Aslanbievna Bagova, "Functions of Cost Management Systems in Modern Organizational Management," Universal Journal of Accounting and Finance 2021. - URL: https://www.hrpub.org/download/20210630/UJAF24-12223353.pdf

UDK 334.020

But T.[1], Mohelská H. [2]

[1] assoc. prof. Hradec Kralovo University, Czech Republic

[2] prof. Hradec Kralovo University, Czech Republic

THE IMPACT OF QUARANTINE ON THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY OF THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE

Today, the consequences of the coronavirus pandemic indicate damage of 3,320 billion in global tourism. The UNWTO notes that the sharp decline in global tourism has left millions of people without means of subsistence, including residents of developing countries. The COVID-19 pandemic in early 2022 had a major

impact on the state and further development of the tourism industry. Any crisis leads not only to negative consequences, but also to the emergence of new opportunities and prospects for the tourist market. One of these opportunities is the active introduction of modern technologies, the use of ideas of the economy of impressions, and the expansion of the geography of tourist routes. But the main ones should be: support for the state and entrepreneurial initiatives in this area, improving the service of Public Service, strengthening the information campaign on the Internet. Studying the European experience, Ukrainian realities and developing recommendations for overcoming the negative consequences of quarantine for the tourism industry with the use of social dialogue tools is an important task for business workers and economic analysts.

The last few years have been quite difficult for the tourism industry. First, the COVID-19 pandemic, and then the full-scale Russian invasion of Ukraine. Of course, the market of tourist services must adapt to the new realities of the modern world, so experts have developed various offline tours of cities, tourist attractions and museums that are known all over the world.

Table 1 shows the main indicators of the tourism sector in the European Union and Ukraine in 2019. About 6 million workers in the EU tourism industry have already lost their jobs due to the COVID-19 pandemic. since the beginning of April 2020, hotel occupancy in Europe has decreased by 84.6% compared to April 2019. Due to quarantine restrictions, outbound tourism in Ukraine has decreased by 90%. The entry fee was reduced to 1%. On the quarantine being introduced, 35-40% of hotels in Ukraine shut down, while others operated in a very limited mode.

According to experts, for 8 months of 2020, the tourist flow to the EU decreased by 68%, the tourism sector lost about 1 million euro. The situation is particularly difficult in popular tourist destinations such as France, Spain, Italy, Greece, Portugal, Malta and Cyprus.

Table 1- Main indicators of the tourism sector in 2019

European Union	Ukraine
2.4 million enterprises, more than 90% of which are located in the SME sector	100,000 commercial properties – hotels, restaurants, travel companies; 4,664 business entities in the tourism sector; 80% for by the SME sector.
Employment share in the labor market-12%: 23 million. direct and indirect jobs; 37% of tourism workers are under the age of 35.	Employment share in the labor market-6.2%; 1029 million jobs.
10% - share in GDP	1.4 - 9% - share in GDP
78% of Europeans spend their holidays in their own country or	3,6 million foreign tourists; 1,4 billion - expenses of foreign tour-ists; 13% - the

another EU country; The share of inbound tourism is 90%	share of foreign tourists. 67% of Ukrainians rest in Ukraine; 33% spend their holidays abroad

The combination of negative factors affecting the global economy leads to disrupting the operation of all its chains, especially in the service field. The significant decline in demand is observed for passenger transportation services. During the pandemic, tourists preferred short periods of rest (Health, Marine and rural tourism), means of individual transportation and accommodation. There were also changes in the tourist infrastructure: in the restaurant business, the food delivery services switched to an online service, home delivery, takeaway orders; cinemas, after the situation improved, began to open and provide a minimum of seats - an empty row between rows; Museum tourism began to provide services in a wind-driven mode, using an online program; concert programs were held on a paid basis.

The coronavirus disease COVID-19 was officially recognized as a pandemic by the World Health Organization on March 11, 2020.

The European Commission took into account three main challenges that the tourism industry faced in the context of a pandemic. Among them were the problem of liquidity of tourist enterprises, uncertainty of consumers of tourist services, as well as the social consequences of forced restrictive measures.

However, the steps taken to minimize the consequences of the COVID-19 pandemic in the tourism sector differ between European countries and Ukraine.

From the very beginning of the quarantine, EU governments immediately responded to the need to minimize the economic consequences of the COVID-19 pandemic. The EU started implementing a number of measures to support key sectors of the economy: ensuring the protection of tourists and tourism workers; ensuring business survival conditions; supporting the tourism industry through coordinated actions to maintain and restore the tourism sector of the economy. According to European experts' forecasts, it will take from 2 to 4 years for the EU tourism industry to recover.

During the COVID-19 pandemic, the policy of the Ukrainian government was ill-conceived, and tourism did not receive a quick systematic response from the government. The state agency for tourism development was deprived of funding. However, the Cabinet of ministers allocated UAH 1 billion from the COVID-19 fund to promote culture and tourism. The Ukrainian government needs to create a brand of Ukraine as a country, firstly, safe to visit, because according to statistics, you can see that since 2014 the situation has begun to deteriorate, and, secondly.

In particular, the experience gained from COVID-19 has demonstrated the extreme importance of the sector's need to adapt quickly to changes. Key measures for tourism development after COVID-19 are digitization, support for tourism entities and direct SMEs' representation at all stages of recovery from the crisis,

job retention, concern for the protection of travelers, as well as data and research to identify trends that can help in the tourism recovery.

It is clear that after the war, the Ukrainian market will be completely transformed. Due to the large number of destroyed monuments, the appearance of new memorial sites for Ukrainians, the tourism sector will completely move to the new level. Now there are already ideas about visiting places that were under occupation or partially destroyed.

The longer the military aggression against Ukraine lasts, the more the tourism industry will lose. After all, today it is necessary to develop marketing strategies to improve the image of Ukraine, to regulate gradually the mechanism of innovative development of tourism with an approach to the qualitative development of the tourism industry. Thus, the negative impact of quarantine on the development of the tourism industry in the EU and Ukraine was determined, which demonstrated the extreme importance of the sector's need to quickly adapt to changes.

In order to revive the tourism industry, it is necessary to follow the recommendations: introduction of modern technologies, expansion of the geography of tourist routes, innovative implementations by supporting the state and entrepreneurial initiatives in this area, improving the hospitality service, strengthening the information campaign on the Internet, creating a brand of countries.

For Ukraine, first of all, it is necessary to restore the destroyed monuments and memorial sites. To revive the tourism industry, you should follow the recommendations: to introduce modern technologies, expand the geography of tourist routes, implement innovations by supporting the state and entrepreneurial initiatives in this area, improve the hospitality service, strengthen the information campaign on the Internet.

LITERATURE

1. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Оновлення до документа «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». URL: http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf.

2. COVID-19 is a ticking time bomb for Europe's tourism industry. URL: https://www.eesc.europa.eu/en/newsmedia/news/covid-19-ticking-time-bombeuropes-tourismindustry-says-eesc.

3. European Tourism. Trends & Prospects Q2/2020. URL: https://etccorporate.org/uploads/2020/07/ETC-QuarterlyReport-Q2-2020_Final-Public.pdf.

СЕКЦІЯ «МАРКЕТИНГ І ЛОГІСТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ»

УДК 656.6
Балджи М.Д.
проф. Одеського національного морського університету

ЛОГІСТИКА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ВОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У ПОВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ

Для економіки України велике значення мають водні перевезення, що пов'язано з особливостями географічного розташування держави поміж двох морів та перетинання території річищами судноплавних річок.

Розвиток логістики у повоєнний час в Україні може стати надійним помічником у вдосконаленні діяльності підприємств та налагодженні міжнародних торгівельних зв'язків. З цією метою в Україні доречно сформувати розгалужену мережу логістичних ланцюгів, що допоможе підприємствам швидше відновити транспортні можливості та встановити нові міжгосподарські зв'язки. Ці служби, як ніякі інші заходи, спроможні швидко відновити виробничий ритм, подолавши бар'єр у господарських відносинах. Концепція логістики має бути переглянута, включаючи не тільки основні напрямки з формування господарських зв'язків, виходячи з потреб в обсягах і напрямках перевезень продукції та регулювання поставок товарів і їх перевезень при наданні комерційних та транспортно-експедиційних послуг, а й орієнтована на політичні положення, державні вимоги та потреби суспільства. Переорієнтація системи логістики дозволить побудувати сильну економіку в країні.

При цьому основний акцент у водних перевезеннях має бути зроблено на перспективи створення європейсько-орієнтованої інфраструктури. Для обслуговування вітчизняного і транскордонного вантажопотоку потребує оновлення не тільки прикордонна інфраструктура, а формування транспортних коридорів у напрямку портів ЄС.

Покращена інфраструктура в Україні може призвести до підвищення як міжнародної, так і внутрішньої торгівлі, адже торгові потоки, що перетинають Україну вже зараз змінили свої основні напрямки. Тому відновлена інфраструктура стимулює міжнародну торгівлю більше, ніж внутрішню торгівлю, роблячи інфраструктуру сприятливим інструментом політики для ефективно підвищити відкритість торгівлі, що забезпечує економічну потребу вітчизняних виробництв. Вдосконалення інфраструктури може принести значні вигоди, а країна, яка покращує інфраструктуру, отримує понад 95% своїх здобутків [4].

Основними чинниками процесу вдосконалення логістичних потоків та оновленої інфраструктури мають стати:

- двосторонні торговельні проксі-сервери, що поєднують відстані, спільну мову, безперервність кордонів тощо. Їх застосування дозволяє врахувати компонент відстані у вартості внутрішньої торгівлі;

- регіональна торгова угода, яка дозволяє розділяти типи торгових угод, наприклад: валютний союз, угода про вільну торгівлю та угода про економічну інтеграцію, а також можливість контролювати вплив двосторонньої торговельної політики;

- проксі-сервер інфраструктури, який збирає інформацію з різних джерел і забезпечує надійність кінцевого результату;

- інституційний контроль, що обумовлює постулат – чим краща інституційна організація, тим імовірніше зростання торгових потоків;

- інноваційна інтенсивність, а саме врахування новацій з розробки концепцій і теорій, створення програмного забезпечення оперативних методів тощо. Вони впливають на підвищення рівня конкурентоспроможності, реальний дохід, ВВП, ВВП на душу населення, зайнятість населення та ін.

Налагодження єдиної системи узгодження логістичної діяльності і вдосконаленої інфраструктури дозволять сформувати взаємозв'язок між водним і наземним транспортом, що забезпечить вдосконалення національного господарювання та внутрішньої торгівлі.

Таким чином, створення єдиної логістичної системи дозволить вдосконалити двосторонню торгівлю на міжнародному та національному рівнях; спонукатиме виробників до залучення у оновлені торговельні потоки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Логістика: Теорія та практика: Навчальний посібник / В.М. Кислий, О.А. Біловодська, О.М. Олефіренко, О.М. Соляник. – К: Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.

2. Окландер М. А. Логістика: Підручник. – К.: Центр учбової літератури. – 2008. – 346 с.

3. Андріанов В. Можливості сьогодення та що очікує на логістику України // Судноплавство. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://eba.com.ua/mozhlyvosti-sogodennya-ta-shho-ochikuye-na-logistyku-ukrayiny/ (дата звернення: 03.05.2023). – Назва з екрану.

4. Rehman, Faheem Ur, Noman, Abul Ala, Ding, Yibing, 2020. Does infrastructure increase exports and reduce trade deficit? Evidence from selected South Asian countries using a new Global Infrastructure Index. J. Econ. Struct. 9 (1), 10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dx.doi.org/10.1186/s40008-020-0183-x. (дата звернення: 03.05.2023). – Назва з екрану.

5. Політика розвитку підприємництва на морському транспорті: монографія. / О.М. Котлубай, І.В. Савельєва, В.В. Щербіна та ін. – Одеса, Львів: ННВК, «АТБ», 2021. – 368 с.

УДК 314:061.2
Головко Л.В.[1], Головко Т.В.[2]
[1]канд.економ.наук, старш.наук.сп. ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України
[2]студ.гр. 42 Б УДУ ім. Михайла Драгоманова

ЛОГІСТИКА ЯК ВАГОМИЙ ФАКТОР НАДАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування логістичних зв'язків у створенні волонтерських послуг є одним із ключових факторів їх створення та надання у залежності від адресних потреб, регіону діяльності волонтерських угрупувань, співпраці з іншими структурами неформального сектору. Зокрема з громадськими організаціями, благодійними фондами як державними, так і міжнародними.

В умовах воєнного стану значно активізувався волонтерський рух в усіх регіонах України. Основними причинами є громадський супротив агресору, масова підтримка армії, допомога особам, які постраждали від воєнних дій, надання гуманітарної допомоги ВПО.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р., територіальна анексія частини української території зі сторони Росії, зумовила концептуальні зміни у векторній спрямованості діяльності неформального сектору, зокрема волонтерських організаціях та угрупуваннях. Перевагою волонтерського руху стала всебічна підтримка громадської активності на добровільних засадах. Оперативне реагування щодо надання ефективної адресної соціальної допомоги, гнучкі форми волонтерської діяльності стали найбільш продуктивними особливо у перші місяці російської агресії.

Значущим є організація та формування гуманітарних коридорів з перевезення цивільного населення із зони бойових дій. З надзвичайно великим ризиком для життя волонтери надають послуги перевізників. Автоволонтерство відіграло особливо роль у перевезенні маломобільних верств населення, зокрема дітей, осіб похилого віку. Обізнаність у територіальному просторі щодо об'їзних шляхів, ініціативність волонтерів стали перевагами у координації зусиль, оперативному реагуванні щодо побудови логістичних маршрутів евакуації цивільного населення.

Використання соціального капіталу, мобільність людського фактору зіграли ключову роль у наданні допомоги зі сторони третього сектору, зокрема благодійних структур. Швидка побудова горизонтальних логістичних ланцюгів щодо організації переміщення і вивезення українських біженців стала

ключовим у наданні необхідних умов при перевезенні онкохворих осіб за кордон.

«Першими біженцями, які приїхали до Італії з України були онкохворі діти, особи, які їх супроводжували та медики. Завдяки налагодженій співпраці українського благодійного фонду «Запорука», за підтримки Благодійного фонду Сергія Притули та італійського фонду Soleterre Onlus, упродовж лише 36 годин 19 українських родин були вивезені до Італії» [1]. Значущу роль відіграли також волонтери у наданні послуг перекладачів, гуманітарної допомоги (одягу, продуктів харчування, засобів гігієни), вирішенні побутових проблем і найголовніше у прояві солідарності українському народові в боротьбі проти російського агресора.

Міжнародна підтримка у вигляді гуманітарної допомоги мобілізувала волонтерів та громадських активістів щодо організації її швидкого постачання у малодоступні регіони країни та адресного розподілу постраждалим від війни. У перші місяці війни найбільше допомоги надійшло з європейських країн, зокрема з Німеччини, Польщі та ін.

За даними Верховної Ради України загальний обсяг гуманітарної допомоги, що надійшла в Україну за січень-травень 2022 р., становить 3,9 тис. тонн. Надходження допомоги було оформлено на адресу 180 благодійних фондів та організацій від 29 країн-донорів. Головними донорами стали: Німеччина – 36 % загальних обсягів гуманітарної допомоги (1,4 тис. тонн); США – 17 % (683 тонни); Польща – 11 % (422 тонни); Нідерланди – 8 % (314 тонн); Швеція – 6 % (246 тонн) [2].

Об'єднання волонтерських, міжнародних та державних ініціатив під час війни є надзвичайно значущим. Вагомим є підтримка волонтерського руху, активізація благодійної діяльності провідними українськими компаніями, їх ініціативність у розбудові нових партнерських відносин з міжнародними благодійниками.

Волонтерський рух в Україні має мозаїчне фінансування «знизу», що є одним із індикаторів формування громадянського суспільства. Швидка адаптація до кризових явищ в умовах надзвичайної ситуації, згуртовує населення, мотивує до формування злагодженої командної діяльності, пошуку оптимальних рішень у розв'язанні відповідних питань, в першу чергу надання соціальної допомоги. Зростання довіри до волонтерських угрупувань та об'єднань проявляється у збільшенні обсягу донатів на ЗСУ, збільшенні кількості бажаючих долучитись до волонтерської та благодійної діяльності.

Влітку 2022 р. Redwerk реалізувала серед українських компаній, які хочуть долучитись до благодійності, ініціативу розподілу 1 млн грн (четвертий мільйон з шести, що компанія задонатила на підтримку ЗСУ та постраждалих українців з початку війни). Головною умовою було надіслати отриману суму упродовж 10 днів на допомогу ЗСУ і надіслати прув щодо донату (квитанцію,

скриншот про оплату). У підтримці фандрейзингової ініціативи більш активними були жінки, хоча є певні розбіжності у напрямках розподілу донатів. «Найбільший відрив – у донатах на потреби медиків: 80% жінок проти 20% чоловіків. Чоловіки ж дещо обігнали жінок у пожертвах на військове спорядження: 60% чоловіків проти 40% жінок» [3].

В результаті реалізації даного проєкту підтримку отримали ряд благодійних фондів. У гендерному еквіваленті жінки донатили в 11 фондів, з них: «Народний проєкт», «Пекельна кухня Харкова», Vivakot, Motohelp Kyiv, Фонд Сергія Притули, Фонд Валерія Маркуса, «Госпітальєри», УНІА, UNITED24, Українська волонтерська служба, «Бест френдз»; чоловіки робили донати у 6 фондів, зокрема «Паляниця», «Можемо разом», «Справа громад», МБФ «Смайл», Фонд Сергія Притули, «Пліч-о-пліч Дніпро». Такі сучасні маркетингові підходи покращують згуртованість працівників, їх мотивацію до роботи, підсилюють гендерну рівність, підвищують імідж компанії в цілому, водночас дозволяють задовольнити найрізноманітніші потреби захисників, популяризувати і підвищувати довіру до благодійних фондів.

Волонтерська діяльність стає важливою складовою громадянського суспільства. Вкладання інвестицій у волонтерську діяльність є підтримкою розвитку соціальної згуртованості. На перспективу, волонтерський досвід має враховуватись при працевлаштуванні, вступі у заклади вищої освіти. Важливим також є розвиток корпоративного виробництва, стимулювання до волонтерської діяльності співробітників компаній, державних установ, цим самим посилюючи їх участь у розв'язанні суспільних питань, відновленні української економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Капустинська Т. Живеш моментом і робиш свою справу: як «Запорука» допомагає онкохворим дітям та будує дім для переселенців. URL: https://media.zagoriy.foundation/ (дата звернення 05.08.2022).

2. За п'ять місяців 2022 року України отримала 3,9 тисяч тонн гуманітарної допомоги з-за кордону. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/224488.html (дата звернення: 11.04.2023).

3. Клягін К. Змішані команди працюють краще, враховують більше потреб клієнтів та швидше адаптуються до кризових ситуацій. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/31/696508/ (дата звернення: 11.04.2023).

УДК 338.5:339.5:339.9:658.8:656.1/.7

Драчук Ю. З.[1], Трушкіна Н. В.[2]

[1] д-р економ.наук, проф., академік АЕН України пров. наук. сп. Інституту

економіки промисловості НАН України (м. Київ)
[2] канд.економ.наук, старш. досл., докторант, с.н.с. Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Харків)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Одним із ключових завдань державної політики України визнано створення належних умов функціонування аграрного сектору як стратегічного напряму розвитку національної економіки. Це обумовлено тим, що цей вид економічної діяльності має велике значення у забезпеченні продовольчої безпеки держави. І особливої актуальності ці питання набувають у сучасних умовах російсько-української війни.

Це підтверджують і результати опитувань, які проведено консалтинговими компаніями та аналітичними центрами. Так, Американською торговельною палатою в Україні проведено опитування у період з 9 по 21 червня 2022 р., до якого було залучено 127 представників компаній-членів (це найбільші українські та міжнародні інвестори; серед них 70% керівники компаній і 30% топменеджери). У ході опитування встановлено, що найбільшими викликами для компаній під час війни визнано логістику й транспорт (55% респондентів); експортно-імпортні операції (36%); відсутність клієнтів / замовлень (28%); дефіцит постачання (19%) тощо.

У ході щомісячного опитування керівників 524 підприємств «Український бізнес під час війни» (лютий 2023 р.), яке проведено Громадською організацією «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», виявлено, що 59% респондентів вказали про зміни їх виробничих або управлінських процесів і логістичної діяльності. Це, у першу чергу, викликано необхідністю адаптувати діяльність бізнесу до повномасштабної війни, окупації частини територій України, блокування шляхів експорту й перевезень територією України та економічних потрясінь, викликаних російським вторгненням.

У результаті досліджень [1-4] встановлено, що на даному етапі організація логістичної діяльності аграрних підприємств потребує кардинальних перетворень і трансформацій. Це обумовлено, у першу чергу, блокуванням вітчизняних чорноморських портів. У довоєнний період 90% обсягу поставок зернових та олійних культур експортувалося через дунайські річкові та за допомогою морської інфраструктури. Але на сьогодні відбувається переорієнтація вантажів на порти країн ЄС. Водночас такий обсяг експортних поставок ці порти обробити не спроможні, тому частину відправлень продукції необхідно здійснювати через західні кордони залізничним та автомобільним транспортом. За експертними оцінками Міністерства аграрної політики та

продовольства України, через війну втрачено понад 30% посівів або 5 млн га. У зв'язку з цим недоотримана виручка аграрного бізнесу становитиме 5-7 млрд дол. США. У портах України було заблоковано понад 90 млн т зерна. Загальні збитки від війни у сфері сільського господарства оцінюються приблизно у 15 млрд дол.

Згідно з розрахунками Центру економічної стратегії, обсяги експортних постачань сільськогосподарської продукції скорочено у 4 раза. За підрахунками Київської школи економіки (KSE), станом на лютий 2023 року загальна сума збитків, заподіяних інфраструктурі України унаслідок повномасштабного вторгнення росії, становить 143,8 млрд дол. З них сума збитків агропромислового комплексу і втрат земельних ресурсів складає 8,7 млрд дол. або 6,1% загальної суми збитків.

Все це призвело до виникнення гострих проблем організації експортної логістичної діяльності агропромислових підприємств унаслідок невиконання умов контрактів; появі ризиків зриву посівної кампанії; зменшення фінальних показників врожаю та рівня продовольчої безпеки; зниження обсягів експортних поставок сільськогосподарської продукції; порушення ланцюгів постачання продовольства; відсутності належного фінансування та об'єктів критичної інфраструктури [5-6]; недостатньо ефективного використання інструментарію логістичного менеджменту [7], механізмів малого й середнього аграрного підприємництва на засадах публічно-приватного партнерства [8], кластерного механізму в процесі розподілу аграрної продукції до кінцевого споживача [9; 10]; збільшення трансакційних витрат тощо.

Тому з метою відновлення аграрного сектору України доцільно сформувати відповідну логістичну інфраструктуру та гнучку логістичну систему, яка б мала змогу швидкого реагування на зовнішні загрози та адаптації до них. Для цього необхідно: спрямовувати спільні зусилля представників урядової, підприємницької, наукової, освітньої, громадської, міжнародної спільноти задля подолання викликів, які виникають в умовах війни; переорієнтовувати існуючу критичну інфраструктуру (термінали, складські комплекси, логістичні центри, мережеві структури); змінювати напрямки усіх експортних потоків від південних портів до західних сухопутних портів.

Для більш дієвої і своєчасної адаптації і трансформації експортних можливостей для виробників аграрної продукції в умовах війни органи публічної влади (відповідні Комітети Верховної Ради України, Міністерство економіки України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство інфраструктури України) активно залучають міжнародних експертів, представників Торгово-промислової палати України, Державної установи «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», фахівців аграрного бізнесу. Загальними зусиллями розробляють альтернативні логістичні маршрути для постачання вітчизняної сільськогосподарської продукції за кордон;

визначаються нові правила, інституції, можливості для експорту, механізми і спеціальні митні режими транзиту; здійснюється пошук партнерів; усуваються додаткові заходи контролю за органічною продукцією з України, які впроваджувалися у 2015-2021 рр.; формуються стратегічні програми державної підтримки аграрної галузі з питань зовнішньої торгівлі. Наприклад, Міністерство економіки України обговорює з представниками міністерств різних європейських країн низку альтернативних варіантів щодо комбінованих маршрутів і можливості скасування мита і квот на український експорт, у тому числі аграрної продукції.

За підрахунками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), для фінансової підтримки розвитку українського аграрного сектору необхідно 115,4 млн дол.

За оцінками Світового банку, вартість відновлення національної економіки України після завершення розв'язаної росією війни становить 411 млрд дол. Це у 2,6 раза перевищує очікуваний ВВП України у 2022 році. За попередніми оцінками Уряду України, для фінансування проєктів відбудови у 2023 році потрібно понад 17 млрд дол.

Необхідно відмітити, що задля вирішення існуючих проблем експорту сільськогосподарської продукції Європейською комісією розроблено План дій «Шляхи солідарності ЄС-Україна». Він передбачає альтернативні логістичні маршрути для організації експортних постачань аграрної продукції з України з використанням усіх видів транспорту, тобто на засадах мультимодальності та екологічності. Цей програмний документ містить низку таких кроків: 1) надання учасниками європейського ринку додаткових суден і вантажівок; створення логістичної платформи задля узгодження попиту, пропозицій і запитів, налагодження контактів, встановлення контактних пунктів за принципом «єдиного вікна»; 2) збільшення пропускної здатності транспортних мереж і перевантажувальних терміналів; 3) прискорення митних процедур і перевірок на кордоні між Україною та Європейським Союзом; 4) тимчасове зберігання товарів на території ЄС; 5) збільшення потужностей інфраструктури експортних коридорів і покращення сполучення між Україною та ЄС у середньостроковій перспективі.

У подальших дослідженнях планується обґрунтувати теоретико-методологічні засади розвитку критичної інфраструктури в умовах відновлення аграрного сектору з позицій продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Kwilinski A., Hnatyshyn L., Prokopyshyn O., Trushkina N. Managing the Logistic Activities of Agricultural Enterprises under Conditions of Digital Economy. Virtual Economics. 2022. Vol. 5. No. 2. P. 43-70. https://doi.org/10.34021/ ve.2022.05.02(3).

2. Прокопишин О. С., Трушкіна Н. В., Сербіна Т. В. Щодо організації зовнішньоекономічної логістичної діяльності аграрних підприємств в умовах війни. Вісник економічної науки України. 2022. № 1(42). С. 209-217. https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).209-217.

3. Current issues of the management of socio-economic systems in terms of globalization challenges: scientific monograph. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. 679 p.

4. Food security: modern challenges and mechanisms to ensure: scientific monograph. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. 167 p.

5. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «критична інфраструктура» з позицій національної безпеки України. Бізнес Інформ. 2022. № 12. С. 58-78. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78.

6. Khaustova V., Tirlea M. R., Dandara L., Trushkina N., Birca I. Development of Critical Infrastructure from the Point of View of Information Security. UNIVERS STRATEGIC – Revistă de Studii Strategice Interdisciplinare şi de Securitate. 2023. Anul XIV. Nr. 1(53). P. 170-188.

7. Трушкіна Н. В., Драчук Ю. З., Залознова Ю. С. Логістичні концепції на промисловому підприємстві в умовах глобалізації ринку. Проблеми економіки. 2016. № 3. С. 228-238.

8. Drachuk Y. Z., Rashchupkina V. N., Trushkina N. V. Proposals for the Development of Innovative Business on the Principles of Public-Private Partnerships. Journal of Applied Management and Investments. 2016. Vol. 5. Iss. 1. P. 26-33.

9. Drachuk Yu., Stalinskay E., Trushkina N. Trends of the global market for venture funding: comparative analysis. Baltic Journal of Economic Studies. 2016. Vol. 2. No. 3. P. 59-68.

10. Драчук Ю. З., Трушкіна Н. В., Шипоша В. А. Застосування міжнародного досвіду формування кластерних структур у сучасних умовах регіонального розвитку України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Економіка і менеджмент: зб. наук. пр. / Міжнародний гуманітарний ун-т. Одеса: Гельветика, 2021. Вип. 50. С. 18-30. https://doi.org/10.32841/2413-2675/2021-50-2.

УДК 336.7

Завадська Д.В.[1], Андросова М.О.[2]

[1] д-р економ.наук, проф., Одеський національний економічний університет

[2] студ. гр. 31Ф ФФБС, Одеський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Сьогодні мільярди людей не можуть уявити своє життя без мобільного телефону та соціальних мереж. Щодня вони перевіряють свої мобільні пристрої та переглядають стрічки новин у Facebook, Instagram чи Twitter. І саме в соціальних мережах вони знаходять та публікують новини, інформацію, життєві історії, діляться проблемами та враженнями, виявляють емоції та шукають прихильників та однодумців.

Соціальні мережі забезпечують двосторонню комунікацію, де інформація передається не тільки від комунікатора до аудиторії, але й назад, де аудиторія може висловити свої думки, запитання та відгуки. Це дозволяє уникати непорозумінь та недостовірності інформації, і покращує контакт з громадськістю. Сьогодні соціальні мережі є найефективнішим каналом для реалізації комунікаційної стратегії, і чим краще буде організована присутність компанії в соціальних мережах, тим краще буде її контакт з громадськістю.

Термін «соціальна мережа» був введений англійським соціологом Джеймсом Барнсом у 1954 році в збірці робіт «Людські стосунки» [1]. Цим терміном він описав складне переплетення стосунків в суспільстві. Соціальна мережа представляє собою спільноту людей, пов'язаних між собою взаємовідносинами різної природи, такими як дружба, родинні зв'язки, професійні зв'язки тощо. Пізніше угорські математики Пауль Ердеш та Альфред Реньї в своїх наукових працях розкрили принципи формування соціальних мереж.

Розробниками теорії соціальних мереж вважаються Дункан Уоттс і Стівен Строгац [2]. Вчені довели, що людина може розширити свою мережу зв'язків, взаємодіючи з особами яких вона не знає особисто, але яких знають її знайомі. Такі взаємовідносини утворюють складні структури соціальних мереж. Структура мережі впливає на можливість досягнення успіху людною. Саме тому краще мати зв'язки з декількома мережами, аніж багато зв'язків у межах однієї мережі.

Зазначений підхід успішно використовується при поясненні багатьох реальних явищ у сфері бізнесу, зокрема впливу неформальних зв'язків на формування корпоративного іміджу компанії, на її сприйняття держструктурами, місцевою та міжнародною громадськістю. За допомогою соціальних мереж компанії збирають інформацію, утримують конкурентну позицію та, навіть, змовляються щодо встановлення певного рівня цін та політик. Це підкреслює важливість соціальних мереж у сучасному світі, де комунікація та співпраця між людьми й компаніями визначає їхній успіх і конкурентоспроможність.

В епоху розвитку Інтернету соціальними мережами стали називати онлайн-платформи, які спрямовані на спілкування між друзями, родичами, ко-

легами, співробітниками, а також на знайомства з новими людьми на основі спільних інтересів, релігійних переконань, професій тощо [3].

В банківській сфері створення власних соціальних мереж почалося задовго до появи спільнот в мережі Інтернет. Вони були представлені у вигляді клубів, які об'єднували клієнтів банків з певними інтересами або професіями. Ці клуби надавали клієнтам можливість знайомитися між собою, обговорювати фінансові питання, ділитися досвідом та отримувати спеціальні пропозиції від банку.

Найбільш відомий та успішний клуб під назвою "The 20-30 Club" був створений J.P. Morgan Chase у 1916 році в Сіетлі, США [4]. Цей клуб об'єднував молодих людей віком від 20 до 30 років, які були клієнтами банку та працювали в міжнародних корпораціях. Основною перевагою для учасників клубу була можливість спілкування між собою та з представниками банку на спеціальних зустрічах і заходах, розвивати особисті та професійні навички, обмінюватися досвідом та контактами.

Сучасні банки використовують соціальні мережі для підтримки взаємодії зі своїми клієнтами та формування громадської думки. Соціальні мережі надають можливість банкам зв'язуватися зі своїми клієнтами через публічні та приватні повідомлення, відповідати на запитання та надавати консультації щодо продуктів та послуг. Також банки використовують соціальні мережі для реклами своїх продуктів та послуг, запуску конкурсів та акцій, що може привернути уваги нових клієнтів та залучити їх до обслуговування.

Створення та підтримка бренду, розповсюдження новин та інформації про досягнення, позиціювання як соціально відповідальної установи та прозорість є важливими аспектами діяльності банків, які сприяють розвитку довіри клієнтів та формуванню позитивного іміджу. Проведення моніторингу громадської думки стосовно відношення до банку, його продуктів та послуг дозволяє розробляти заходи з оперативного реагування на проблеми та підвищення ефективності бізнес-процесів.

Серед банків, представлених в українській банківській системі, відзначимо ПриватБанк, Ощадбанк, Райффайзен Банк Аваль, Сітібанк, Укргазбанк, Ідея Банк, Креді Агріколь Банк, Кредобанк, ПУМБ, УкрСиббанк, Агропросперіс Банк, Альпарі Банк та Monobank. Проте ступінь їх активності щодо використання соціальних мереж відрізняється та залежить від обраної стратегії (табл. 1).

Таблиця 1 - Присутність банків в соціальних мережах відповідно до стратегії їх використання

Банк	Стратегія використання соціальних мереж			Назва соціальної мережі						
	Комунікація зі своїми клієнтами, проведення маркетингових акцій та розміщення корисної інформації	Розміщення інформації про свої продукти та послуги	Розміщення рекламних матеріалів	Facebook	Instagram	Twitter	YouTube	Telegram	LinkedIn	TikTok
Приват-Банк	+			+	+	+	+	+		+
Ощадбанк	+			+	+	+	+	+	+	+
Райффайзен Банк Аваль	+	+		+	+	+	+			
Сітібанк	+			+	+	+				
Укргазбанк	+			+	+		+			
Ідея Банк	+			+	+		+			
Креді Агріколь Банк	+	+		+	+		+			+
Кредобанк		+	+	+	+		+			+
ПУМБ	+			+	+	+	+			
УкрСиббанк	+			+		+			+	
Агропросперіс Банк	+	+		+						
Альпарі Банк	+			+	+	+	+			
Monobank	+			+	+			+		+

Джерело: складено за даними соціальних мереж банків.

Найбільшу кількістю підписників у соціальних мережах серед зазначених в таблиці банків має ПриватБанк, а саме: на Facebook – більше 2 млн, на Instagram – майже 500 тис, на Twitter – понад 50 тис, на YouTube – більше 650 тис, на TikTok – 40 тис. [5-10]. Це надає можливість банку підвищити ефективність рекламних кампаній та збільшити кількість лідів (потенційних клієнтів), які звертаються до банку для отримання послуг.

Однак варто зазначити, що кількість підписників в соціальних мережах не є головним показником ефективності бізнесу банку. Адже успіх діяльності банківської установи на ринку залежить від багатьох факторів, зокрема від її спроможності забезпечити якісне обслуговування клієнтів.

Далі зазначимо, що з початком воєнної агресії рф проти України відбулося збільшення попиту на такі банківські послуги, як зберігання грошей, переказ коштів, підтримка бізнесу тощо. Соціальні мережі перетворилися на головне джерело інформації для більшості українців (рис.1).

Рисунок 1– Використання соціальних мереж в Україні у 2023 році
Джерело: складено на основі [11].

Відповідно до даних, представлених рис. 1, найбільшим попитом у громадян України користується соціальна мережа Youtube, на другому місці Instagram, третє місце посідає Facebook, а четверте TikTok.

TikTok – це соціальний медіа-сервіс, який дозволяє користувачам створювати та ділитися короткими відеороликами з музикою, ефектами та фільтрами. Він став дуже популярним у світі, особливо серед молоді, зокрема в Україні.

Створення розважального контенту для вітчизняних банків стало справжнім викликом сьогодення. Вони поступово набувають досвіду у використанні розважального контенту для привернення уваги молодої аудиторії та популяризації продуктів і послуг. Для цього залучаються до співпраці популярні ТікТок-інфлюенсерами, які розповідають про фінансові можливості та

послуги банків, створюють короткі відео з обговоренням гумористичної ситуації або забавних трендів в банківській сфері.

Досить цікавим є створення банками власних блогів. Блог – це сторінка у соцмережі, на якій публікуються записи різного характеру – від особистих думок автора (блогера від банку) та ідей до новин та інформації про продукти і послуги. Такі банки як Приватбанк, Ощадбанк та УкрСиббанк мають практику запрошення відомих людей та експертів з різних галузей для проведення онлайн-трансляцій та надання корисної інформації своїм клієнтам у соціальних мережах. Використання такої стратегії маркетингу направлено на збільшення впливу банківської установи на ринку та зміцнення своєї позиції як відомого бренду.

Одним з прикладів співпраці Ощадбанку з відомими людьми є трансляція «Життя в Україні». У рамках цієї трансляції популярні ведучі Світлана Фролова та Сергій Притула відвідували різні міста України та розповідали про інтересні місця, традиції та культуру країни. Ощадбанк виступив спонсором проєкту та забезпечив проведення трансляції на своїй сторінці в Facebook, що дозволило йому привернути увагу до брендової сторінки та підвищити популярність серед аудиторії, яка зацікавлена в туризмі та подорожах [12].

На завершення зазначимо, що соціальні мережі можуть бути як ефективним каналом комунікації з клієнтами, так і чинником руйнування іміджу банку та втрати довіри клієнтів в разі порушення конфіденційності даних. Тому банки мають дотримуватись високих стандартів безпеки та належного контролю за змістом, що публікується на сторінках їх соціальних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Barnes J. Class and committees in a Norwegian Island Parish. Human Relations. 1954. № 7. P. 39–58.

2. Duncan J. Watts, Steven H. Strogatz (June 1998). Collective dynamics of ‘small-world’ networks. Nature 393 (6684): 440–442. DOI:10.1038/30918: 440–442. DOI:10.1038/30918.

3. Банки в соціальних мережах. Україна фінансова. нформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. URL: https://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/159.htm.

4. Створення клубу “The 20-30 Club” – Офіційний сайт компанії J.P. Morgan Chase. URL: https://www.jpmorganchase.com/.

5. Офіційна сторінка АТ «Приватбанк» у Facebook. URL: https://www.facebook.com/privatbankua/.

6. Офіційна сторінка АТ «Приватбанк» у Instagram. URL: https://www.instagram.com/privatbankua/.

7. Офіційна сторінка АТ «Приватбанк» у Twitter. URL: https://twitter.com/PrivatbankUA.
8. Офіційний канал АТ «Приватбанк» у YouTube. URL: https://www.youtube.com/user/privatbankua.
9. Офіційний канал АТ «Приватбанк» у Telegram. URL: https://t.me/privatbank_original_bot.
10. Офіційний акаунт АТ «Приватбанк» у TikTok. URL: https://www.tiktok.com/@privatbank.ua.
11. Найпопулярніші соцмережі в Україні під час війни – дослідження Global Logic. Mezha. URL: https://mezha.media/2022/08/06/naypopuliarnishi-sotsmerezhi-v-ukraini-pid-chas-viyny-doslidzhennia-global-logic/#:~:text=За%20останній%20рік%20в%20Україні,використовувати%20соцмережі%20як%20джерело%20інформації.
12. Офіційна сторінка АТ «Ощадбанк» у Facebook. URL: https://www.facebook.com/oschadbank/.

УДК 658.8:339.372 (004)
Зеркаль А.В.
д-р економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

В умовах військової агресії росії проти України, багато підприємств зазнали значних втрат на ринку збуту, обмежили свої можливості і стали стикаються з постійними ракетними обстрілами енергетичної інфраструктури, аварійними та плановими відключеннями електроенергії на виробничо-збутових пунктах. Однак, застосування цифрового маркетингу надає підприємствам можливість успішно продавати свої товари через інтернет-магазини, соціальні мережі та мобільні застосунки.

У період конфлікту, традиційні концепції маркетингу товарів ускладнюються, в основному через порушення принципу конкурентоспроможності. Відповідне реагування на потреби клієнтів стає неможливим, а сегментація ринку не відповідає звичним критеріям та умовам. З точки зору маркетингу, всі ці фактори можуть призвести до відповідних маркетингових рішень та подолання шкідливих наслідків конфлікту на ринку в цілому. Крім того, підприємствам надається можливість брати більш активну та відповідну участь на стадії конфлікту, а потім і на стадії ринку.

В умовах воєнного конфлікту споживання стає менш передбачуваним порівняно з традиційними умовами. Війна змінює все: попит, споживання,

ділові відносини. Люди звужують свій часовий горизонт і приділяють більше уваги цінностям родини.

Оцінка та передбачення точних результатів стають неможливими в умовах збройних конфліктів, що ускладнює аналіз переваг і очікувань споживачів. Збройні конфлікти та війни мають тривалі та широкомасштабні наслідки, оскільки вони супроводжуються жорстокістю і масовістю. Іноді воєнні дії призводять до серйозних змін у економіці, зокрема у структурі виробництва. Країни, що беруть участь у збройних конфліктах, можуть змінювати свою промислову продукцію та зосереджуватись на виробництві воєнних товарів, таких як зброя або уніформа.

Період збройних конфліктів і воєн завжди супроводжується численними труднощами і непереборними перешкодами для маркетологів. Розробка маркетингових концепцій та їх реалізація у таких умовах вимагає серйозних навичок і досвіду. Маркетологи стикаються з труднощами, пов'язаними зі звичайним процесом розробки маркетингових стратегій, а також з виконанням ринкових стратегій.

Успішна розробка маркетингових стратегій вимагає вміння аналізувати та оцінювати всі ситуації на ринку. Маркетолог повинен швидко та правильно реагувати на такі складні обставини, як збройні конфлікти. Наприклад, вони повинні вміти працювати з великим обсягом інформації, передбачати соціально-економічні зміни, адаптуватися до змінних умов, враховувати потреби та бажання клієнтів.

Процес створення маркетингової стратегії включає кілька етапів підготовки маркетингового комплексу. Маркетологи повинні розробити чітке бачення та тактику, яка вміє адаптуватися та реагувати на кожну ситуацію. У залежності від особливостей ринку під час збройних конфліктів, маркетингові стратегії можуть бути більш обережними або урівноваженими. Бізнес повинен навчитися адаптувати маркетинговий комплекс до конкретної ситуації, що виникла внаслідок збройного конфлікту. Маркетинговий комплекс складається зі змінних, які можна змінювати, оскільки підприємства можуть отримувати перевагу, впливаючи на попит на свої продукти. Змінні комплексу маркетингу дозволяють підприємствам коригувати маркетинг своїх продуктів відповідно до ринкової динаміки.

Збройні конфлікти можуть бути головною причиною змін у ринковій динаміці та процесах. Комплекс маркетингу включає такі змінні, як продукт, ціна, розподіл та просування, і маркетологам слід вміти використовувати ці змінні як інструмент досягнення бізнес-цілей, незважаючи на складне ринкове середовище, що виникло внаслідок тривалого збройного конфлікту. Наприклад, вони мають намагатися позиціонувати та продавати свої продукти, використовуючи стратегії цифрового маркетингу, які відповідають новим вимогам ринку.

Бізнес стикається зі значними негативними наслідками під час збройних конфліктів. Компанія постійно зіштовхується зі затримками через брак інформації та зв’язку. Зв'язки між компаніями, дилерами та роздрібними торговцями руйнуються, а порушення комунікації між підприємствами та державними органами є негативним наслідком конфлікту. Ситуація, що виникає через збройні конфлікти та війни, суттєво ускладнює ринкове та бізнес-середовище. Незважаючи на труднощі з комунікацією та зв’язком, успішне управління бізнесом, маркетингом та продажем продуктів і послуг вимагає значних зусиль. Однак застосування інструментів цифрового маркетингу може сприяти покращенню ефективності продажів продукції.

Успішна маркетингова стратегія вимагає значних витрат часу та досліджень. Однак цифровий маркетинг є відносно вигідним з точки зору витрат. Маркетологам часто доводиться проводити докладні дослідження та аналізи з різних напрямків. Для них важливо розуміти вплив збройного конфлікту на сімейні цінності та реакцію сімей на цей вплив. Конфлікти змінюють нормальний хід подій, і сім'ї можуть несподівано реагувати, намагаючись впоратися зі складною ситуацією. Враховуючи це, маркетологам слід ігнорувати усі вищезазначені фактори.

Складність ситуації відображається в ускладненні впровадження відповідних маркетингових стратегій. Експерти повинні враховувати не лише труднощі комунікації та поширення інформації, але й те, що люди, що постраждали внаслідок війни, зосереджені переважно на власному житті та безпеці. Поведінка споживачів зазнає змін і стає все більш непередбачуваною. Це ще одна особливість ринку під час конфлікту, коли споживачі звертають більше уваги на життєво важливі товари. Тому ті, хто відповідають за маркетингові стратегії та діяльність, повинні знайти спосіб адаптуватися до цих нових умов та прагнути до успіху, навіть в моменти кризи та конфлікту. Зазвичай конфлікти призводять до маркетингових стратегій, спрямованих на зміцнення позиції продукту на ринку.

Також важливо враховувати, що збройні конфлікти суттєво змінюють умови на міжнародних ринках, тому маркетологи повинні розробляти стратегії та альтернативні підходи до ринкової поведінки. Збройний конфлікт порушує або навіть припиняє маркетингову діяльність з серйозними наслідками: нестача транспорту та палива, загроза безпеці та погіршення стану доріг, а також обмеження доступу до ринків. Відсутність безпеки може завадити вивезенню товарами першої необхідності на ринок, оскільки бізнесмени імпортують продукцію лише у разі, якщо можуть гарантувати безпеку.

Дійсно, збройні конфлікти мають значний вплив на бізнес і маркетинг. Вони нарушують нормальне функціонування суб'єктів господарювання в політичному, економічному та демографічному середовищі. Наслідком є не лише економічні втрати, але й негативний вплив на сімейні та бізнес-

відносини. Порушення суспільного ладу обмежує ефективність нормального економічного обміну. Це має подвійний ефект. По-перше, підприємства зазнають збитків і змушені скорочувати виробництво та робочу силу. По-друге, сім'ї змушені скоротити споживання та шукати способи виживання під час збройного конфлікту.

В таких умовах багато людей і сімей змушені залишити свої домівки та шукати притулку в інших регіонах країни або сусідніх країнах. Однак, такі міграції створюють серйозні проблеми для приймаючої країни. Вона повинна швидко забезпечити нормальні умови проживання для великої кількості людей. Це вимагає значних фінансових ресурсів, які багато країн не можуть собі дозволити.

Підприємства, з свого боку, повинні розробляти нові стратегії маркетингової комунікації з клієнтами та використовувати сучасні технології для підтримки рівня продажів своєї продукції. Важливо шукати інноваційні шляхи привернення уваги клієнтів та збереження їх лояльності.

УДК 659
Кочнова І.В.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ЦИФРОВІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ БРЕНДІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Загалом воєнна комунікація має адаптуватися до поточних умов. Повномасштабна війна змінила життя кожної людини й разом з цим її ставлення до брендів та споживацьку поведінку. При побудові маркетингової стратегії компанії мають зважати на ці зміни й створювати перш за все людяну, щиру та відповідальну комунікацію, в якій на першому місці завжди стоятимуть загальнолюдські цінності.

Сучасний надзвичайно швидкий розвиток комп'ютерних технологій в економіці дає підставу для виникнення нових підходів до розвитку маркетингових комунікацій в Інтернет-просторі. Традиційно, інформацію про товари та бренди українці шукають в інтернеті, та на другому місці – соцмережі: 50% до 35%. Українці цінують двосторонній діалог з брендами, а 65% добре ставиться до інформації про запуск новинок [1].

Війна змінила країну та українців, а тому кожному бренду перед початком нової маркетингової кампанії потрібно заново знайомитися зі своєю аудиторією. Маркетингові комунікації підприємства розвиваються сьогодні, в основному, під впливом виникнення нових інформаційно-комунікаційних каналів (соціальні мережі та платформи) та на основі впрова-

дження сучасних способів (персоналізація, співтворчість, краудсорсинг, краудфандинг) взаємодії зі споживачем.

Українці загалом позитивно ставляться до бренд-комунікацій. Це цілком підтверджує тренд на раціональність. Аж 65% українців позитивно сприймає повідомлення про запуски новинок, 73% ок щодо інформації про лончі, а 50% цілком позитивно реагує на новини про сам бренд [1].

Основна мета цифрового маркетингу в умовах війни – просування товарів на ринку та розвиток партнерських взаємовідносин у тих нішах, які стали порожніми через ринкові зміни.

Понад 62% українців вважає, що бренди мають прислухатись до фідбеку своїх споживачів, а 43% обирає ті компанії, які є соціально відповідальними. Ми зазначали, що екотренд є актуальним навіть під час війни, тож і від брендів 51% жителів нашої країни очікує уваги до цього питання. Цілком зрозуміло, що українці продовжують зважати на позицію українських та міжнародних компаній щодо виходу з російського ринку (61%) та висловлення позиції щодо війни в Україні (47%). Це особливо стосується міжнародних компаній, локальні команди яких в Україні проактивно допомагають у боротьбі, у той час як деякі їх бренди продовжують свою діяльність у країні-агресорові. Для українців також дуже важливо, щоб бізнеси підтримували ЗСУ й загалом благодійні ініціативи. 7,2% українців готові рекомендувати бренди, які в своїх комунікаціях показують підтримку української економіки.

Дані показують цікавий тренд – для українців стала важливішою додаткова цінність від діяльності компаній для спільноти загалом , аніж персональна вигода. Від брендів очікують: підтримки локальних виробників (34%), соціальної відповідальності (43%) та екологічності (51%). У той час, як лише 38% українців вважає, що бренди мають допомагати покращувати їх особисте життя, 20% прагне отримати відчуття цінності, а 20% очікує покращення іміджу [1].

Щоб не лише втримати свою аудиторію у складні часи, а ще й здобути прихильність нових споживачів, брендам необхідно дуже обережно поводитися в інфопросторі та змінити підхід на користь відповідального маркетингу. Зокрема, варто:

- не паразитувати на війні та не використовувати інфоприводи, пов’язані з нею, там, де це є зайвим та недоцільним;
- бути обережними з декоративними прийомами, як-от застосування синьо-жовтої кольорової гами, соняшників, іншої української символіки або мілітарі айдентики у недоречному контексті;
- демонструвати прозору та зрозумілу політичну, соціальну, екологічну та культурну позицію і підтверджувати це діями, які несуть користь

людям (адже 64% споживачів нададуть перевагу брендам, що опікуються соціальними проблемами, а не суто прибутком);

- максимально спрощувати досвід споживання продукту чи пропонувати нові фішки, що допоможуть людям оптимізувати свій спосіб життя в умовах воєнного стану та тотальної невизначеності (наприклад, онлайн-банк запускає новий функціонал, який спрощує розрахунки в застосунку для тих, хто виїхав за кордон, чи оператор мобільного зв'язку, який фактично поєднує розділені війною сім'ї, пропонуючи спеціальні тарифи для українців);

- підтримувати оптимізм та обережно розважати, наприклад, пропонуючи доречний гумор воєнного часу [2].

Україна сьогодні – бренд світового рівня. Утім, комунікація в цей період дійсно стає більш ускладненою внаслідок підвищених вимог до соціальної місії брендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Українці цінують бренди із соціально активною позицією та позитивно ставляться до запуску новинок. URL: https://sostav.ua/publication/ukra-nts-ts-nuyut-brendi-z-sots-alno-aktivnoyu-pozits-yu-ta-pozitivno-stavlyatsya-do-93137.html.

2.Маркетинг воєнного часу: як змінилася поведінка споживачів під час війни? URL: https://cases.media/article/marketing-voyennogo-chasu-doslidzhennya-havas-village-ukraine.

УДК 65.01:339

Кочнова І.В.[1],Поліщук В.П.[2]
[1]старш.викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-211 НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Економічна глобалізація – це процес інтеграції економік різних країн світу, лібералізації торгівлі та руху капіталів, злиття організацій, ринків та виробничих ланцюгів. Вона є результатом поглиблення взаємозалежності різних складових світової економіки, а її внутрішньою суперечністю є зростання міжнародної єдності, яка посилюється в умовах зростання народних господарств.

Цей процес безумовно має вплив на підприємництво та на його розвиток. Відбувається розширення сфери діяльності суб'єктів господарювання у зовнішньо-ринковому плані. Малі підприємства вимушені здійснювати кредитно-грошові операції, закупати необхідні для виробництва товару матеріали, встановлювати ціну, набирати працівників та шукати ринки збуту із

урахуванням глобалізаційних процесів. Невеликі фірми стають залежними від них.

В свою чергу, великі корпорації можуть впливати на формування процесів глобалізації та економічну кон'юктуру в певних галузях, проводячи та поширюючи свої операції по всьому світу: закуповуючи найдешевшу сировину, наймаючи робочу силу за нижчою ціною і тим самим підвищуючи ефективність власного бізнесу за рахунок обходження митних, ринкових, законодавчих та інших бар'єрів.

Процес глобалізації має багато негативних і позитивних наслідків:

З позитивного, є багато нових можливостей для підвищення ефективності глобального виробництва, оскільки вони використовують глобальні ресурси та потенційно націлюють більше споживачів за допомогою ефективнішої реклами. Глобалізація дає змогу збільшувати масштаби виробництва за рахунок удосконалення поділу праці, зменшувати витрати за рахунок збільшення масштабів, використовувати новітні технології виробництва. Економія на масштабах виробництва може призвести до зниження витрат і цін, що узгоджується зі сталим економічним розвитком. Крім того, велика кількість інформаційних ресурсів дозволяє об'єктивно оцінити потреби ринку і точно розрахувати кількість товарів і пропозицій, а також доступні для них кошти, таким чином з'ясувати курс подальшого розвитку власного підприємства. [1]

Негативна сторона глобалізації пов'язана зі збільшенням нерівномірного розподілу світового доходу, а також економічна, політична та фінансова експансія розвинених країн, збільшення диспропорцій між країнами через відмінності в економічному розвитку. Також із глобалізацій ними процесами спостерігається схильність народів та етносів до втрати національних особливостей і традицій. Глобалізація може значно затримати дрібних підприємців, які не мають достатньо можливостей для швидкого виходу на міжнародні ринки. Таким чином на ринку можуть залишитися лише деякі найбільші транснаціональні компанії, які перехопили собі переважну більшість клієнтів. Це зменшує обсяг вибірки товарів у споживачів, так як великі компанії прагнуть придбати малі фірми, тим самим забезпечуючи собі стійке зростання та усуваючи непотрібну конкуренцію. [1]

У 2020 році Україна посіла 67 місце зі 183 країн за легкістю ведення бізнесу, свідчать результати дослідження Світового банку в рамках проекту «Doing Business». Це невисокий показник порівняно з розвиненими країнами, особливо європейськими, але слід відзначити позитивну динаміку цього показника. Варто зазначити, що у 2012 році Україна була на 149-му місці, а в 2015-му - вже на 96-му. [2]

Така низька позиція у рейтингу за 2012 рік пов'язана в першу чергу із тим, що починаючи з 2004 року в нашій країні панувала олігархічна система, яку лише з 2019 року, не дивлячись на дестабілізаційні заходи внутрішньопо-

літичної ситуації в Україні з боку рф, почали потроху витісняти. Але, варто зазначити, що підтримку малого та середнього бізнесу розпочали ще в 2015 році, що не мало відчутних результатів, але сприяло полегшенню ведення бізнесу. До 2022 року підтримка малих та середніх підприємств лише набирала обертів.

Також великою проблемою МСП в Україні був високий рівень корупції, що зменшувало обсяг інвестицій з-за кордону. На жаль, ця проблема, хоч і меншою мірою, існує і досі.

Аналітики з Economist Intelligence, станом на кінець 2022 року, віднесли Україну у низ їхнього рейтингу, спустивши одразу на 9 позицій. Звичайно, це сталося внаслідок розв'язання росією повномасштабної війни на території нашої держави. Але, аналітики зазначають, що після закінчення збройного конфлікту Україна виграє від допомоги у відновленні з боку західних партнерів. До нас потягнуться іноземні підприємці та інвестори, що підійме наш рейтинг одразу, як тільки завершиться війна. До цього, Україна мала такі місця у рейтингу: 77 в 2013 році, 72 – в 2018 [3].

Після початку війни, малий та середній бізнес вести стало ще важче. Все це пов'язано безпосередньо з бойовими діями, ракетним терором із знищенням енергетичної і цивільної інфраструктури та повною дестабілізацією економіки. Іноземні підприємці позакривали та евакуювали свої бізнеси в Україні, боючись збитків. Також знизилася підтримка МСП з боку уряду через те, що фокус спрямований в першу чергу на боєздатність нашої країни.

Розвиток підприємництва в контексті економічної глобалізації вимагає подолання багатьох перешкод, включаючи обмеженість фінансових ресурсів, надмірне податкове навантаження і відсутність законодавчо встановлених механізмів звільнення від податків для нових суб'єктів малого підприємництва. Для цього держава має надавати відповідні кредити та субсидії, знижувати податковий тиск, сприяти розвитку малого та середнього підприємництва, впроваджувати науково-технічні інновації та маркетингові процеси, заохочувати підприємництво, та має орієнтувати підприємництво на міжнародне співробітництво.

Також важливою передумовою розвитку підприємництва в умовах глобалізації економіки є обов'язковість здійснення науково-технічних, інноваційних, інвестиційних, маркетингових процесів, а також орієнтація підприємництва на міжнародне співробітництво: імпорт, експорт, франчайзинг, іноземні інвестиції тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Комеліна О. В., Чайкіна А. О. Вплив глобалізаційних процесів на становлення підприємницького потенціалу України. Організаційно-економічний

механізм управління виробничою діяльністю підприємств. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2014. № 1. Стор. 29
2. «Doing Business». URL: https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment/doing-business-legacy
3. «Economist Intelligence»: «Singapore retains its lead in business environment rankings». URL: https://services.eiu.com/singapore-retains-its-lead-in-business-environment-rankings/

УДК: 339.138(004):368.01
Кулікова Є.О.
викл. ОНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Зараз ми живемо у світі, де страхові компанії стикаються з великим викликом: донести своє ключове та характерне повідомлення до своєї аудиторії в умовах дедалі більшої конкуренції. У контексті, коли ціна більше не є найважливішим елементом для клієнтів, компанії повинні звертатися до людей із продуктами та послугами, які адаптовані до реальних потреб сучасних споживачів. Іншими словами, страхові компанії повинні взяти на себе зобов'язання визнавати інтереси людей і безпосередньо підключати їх до своїх продуктів і послуг. У зв'язку з цим страховики повинні визнавати та вирішувати проблеми, пов'язані з різноманітністю, стійкістю, фізичним та психічним здоров'ям, технологічними інноваціями та, що найважливіше, уповноваженими особами-страхувальниками, які стають все більш вимогливими та вимагають індивідуального досвіду.

В сучасному світі традиційний маркетинг все ще використовується багатьма підприємствами, в тому числі і страховими компаніями, однак перехід до цифрового маркетингу почався в 1990-х роках і постійно зростає. Недоліками традиційного маркетингу є: слабка взаємодія з цільовою аудиторією, відсутність інноваційних засобів спілкування з людьми, висока вартість, складність вимірювання рентабельності інвестицій, труднощі з отриманням зворотного зв'язку та низький коефіцієнт конверсії.

Незважаючи на те, що зростання цифрового маркетингу сповільнилося через пандемію, у майбутньому воно зростатиме. Прогноз медіа-агентства показує, що цифровий маркетинг становитиме 55% загальних глобальних витрат на рекламу в 2022 році [2]. Усі маркетингові зусилля, які здійснюються в Інтернеті, називаються цифровим маркетингом, який також називають онлайн-маркетингом. Страхові компанії використовують цифрові канали,

такі як соціальні мережі, пошукові системи, електронна пошта та інші вебсайти, щоб охопити поточних і нових клієнтів. Згідно з прогнозом маркетингової дослідницької компанії, страхова індустрія перевищить частку витрат на цифрову рекламу з 45,6% серед інших фінансових послуг [2].

Сплеск цифрового маркетингу вже спостерігається в усьому світі. Однак пандемія прискорила цю тенденцію. Опитування лідерів маркетингу показує, що 72,2% маркетингового бюджету було виділено на цифрові канали [1].

Найважливішими проблемами під час побудови каналів комунікації та взаємовідносин для залучення потенційних клієнтів є брак бюджету та ресурсів, націлювання на потенційних клієнтів, відсутність даних про потенційних клієнтів, а також обмін повідомленнями та креативність. Кілька ключових проблем, з якими стикається страховий маркетинг:

Підвищення впізнаваності бренду;
створення якісних потенційних клієнтів;
забезпечення кращого досвіду клієнтів;
залучення клієнтів;
конфіденційність даних і формування довіри;
утримання існуючих клієнтів [3].

Попит на професіоналів із навичками цифрового маркетингу зростає. Це обумовлено необхідністю використання цифрових технологій у страховій галузі. Важливо вдосконалювати талант і навички робочої сили, щоб випереджати конкурентів.

Цифровий маркетинг використовується не лише для підвищення обізнаності про бренд, продукт або послуги за допомогою рекламних акцій, але також допомагає компаніям зрозуміти поведінку клієнтів, охоплюючи їх у потрібному місці в потрібний час. Зростання цифрового маркетингу в страховій галузі різко стрімко зростає після пандемії. Незалежно від розміру, усі страхові компанії можуть використовувати цифровий маркетинг. Персоналізація реклами допомагає страховим компаніям надавати клієнтам найкращий у своєму класі цифровий досвід. Цей досвід охоплює технології керування веб-контентом, технології соціального маркетингу, керування пошуком за ключовими словами, пошукову оптимізацію та аналітику. Застосування технологій цифрового маркетингу дозволяє страховим компаніям покращити показники продажів, що дає змогу надавати клієнтам найвищий рівень обслуговування в усіх точках взаємодії, оцифрувавши досвід посередництва [1].

Використання технологій цифрового маркетингу також дозволяє провідним страхувим компаніям додатково оцифрувати свій клієнтський досвід за допомогою мобільного додатку. Обрання надійного цифрового партнера або професійного спеціаліста з цифрового маркетингу збільшує кількість клієнтів провідних компаній зі страхування майна та від нещасних випадків, а також

життя та ануїтетів. Команда експертів із домену, архітекторів рішень і дизайнерів взаємодії з користувачами допомогає їм змінити досвід роботи з клієнтами, запропонувавши когнітивні рішення для контакт-центрів, інтуїтивно зрозуміле налаштування веб-сайтів і мобільних додатків, інформаційні панелі для моніторингу ефективності продажів і рішення CRM.

Страхування переживає зміни у вподобаннях та очікуваннях клієнтів. Користувачі очікують, що взаємодія з постачальниками послуг буде швидкою, ефективною та максимально простою. Але страхова індустрія відстає від інших галузей у тому, щоб надати споживачам те, що вони хочуть – бездоганний і простий цифровий досвід, тому сьогодні надзвичайно важливо впроваджувати кращі світові практики використання цифрового маркетингу у досвід українських страхових компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Dubovyk, T., Buchatska, I., Zerkal, A., Lebedchenko V. Digital Marketing in the Condition of Wartime Posture in Ukraine/ International Journal of Computer Science and Network Security Vol. 22 No. 7 (2022) pp. 206-212 https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.7.25

2.Neher, K. Twelve Digital Marketing Trends for 2022 and How to Take Advantage of Them. Forbes. Available at: https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2021/12/07/twelve-digital-marketing-trends-for-2022-and-how-totake-advantage-of-them/?sh=48800bdd7138. 2021.

3.Зеркаль А. В., Голомб В. В. Маркетингові комунікаційні стратегії підприємства в умовах цифровізації економіки // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". - 2021. - №12. https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-12-7827

УДК 659

Кочнова І.В.[1], Синишин Б.О.[2]
[1]старш.викл. НУ«Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-410 НУ«Запорізька політехніка»

ВІТЧИЗНЯНИЙ БІЗНЕС ДО ТА ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ

Український бізнес до та після перемоги буде мати відмінності в своїх умовах та можливостях. Перед перемогою Україна знаходиться в складних економічних та політичних умовах, що значно ускладнює умови для розвитку вітчизняного бізнесу. Зокрема, проблеми з енергопостачанням, інфраструктурою, корупцією, недостатнім доступом до кредитів та інвестицій, а також з обмеженнями на зовнішньоекономічну діяльність. У цих умовах вітчизняні підприємці мають обмежені можливості для розвитку свого бізнесу, але деякі

з них зможуть створити успішні компанії та підприємства в різних сферах та складних умовах.

Варто почати з базової для економіки сфери – енергетичної. Наша держава володіє значними ресурсами нафти та газу, у тому числі, сланцевого, інших природних копалин, що можуть стати джерелом національного економічного розвитку. Зокрема, розвиток вітчизняної нафтогазової промисловості зможе зменшити залежність країни від імпортованих енергетичних ресурсів та стимулювати інвестиції в нові технології. В Україні є достатні запаси газу, нафти, вугілля, щоби повністю задовольнити власні потреби, припинити їх імпорт, а з часом – перейти на їх продаж на європейському та світовому ринку [1].

Будівництво – це безперечно лідер серед напрямків у бізнесі, які будуть активно розвиватися найближчим часом. Уже зараз уряд за своїм планом відновлення хоче залучити такі інвестиції:

- 150-250 млрд доларів – відновлення та модернізація житла й інфраструктури регіонів;

- 35 млрд доларів – відновлення та модернізація соціальної інфраструктури, а саме шкіл, лікарень, дитячих садочків тощо.

До слова, щоб розпочати успішний бізнес з нуля в цій галузі, необов'язково мати мільйонні капітали. Можна виконувати підрядні роботи, здавати в оренду будівельну техніку, налагодити постачання або й власне виробництво матеріалів для будівництва, а також запропонувати варіанти зручного тимчасового житла для переселенців [2].

Військові товари та товари подвійного призначення. Найбільш прибутковий бізнес під час війни – це безпосередньо виробництво зброї, військової техніки, боєприпасів. Утім, таке підприємство не можна відкрити без великих інвестицій та ґрунтовних технологічних знань. Тому зверніть увагу на товари військового та подвійного призначення.

Серед військових товарів і надалі матимуть попит: одяг, взуття, спальники, аптечки, бронежилети, плитоноски та інші аксесуари. Ці речі постійно псуються та зношуються, але натомість з'являється багато нових мілітарних брендів, які готові закрити цю потребу. На ринку, який стрімко розвивається, нові бізнеси можуть швидко знайти й своє місце [2].

Реабілітація військових та цивільних, які постраждали від війни – це великий напрямок, який вже зараз потрібно розвивати в Україні. Мова про різні напрямки: медичний, психологічний, соціальний.

Така соціальна потреба може бути гарною основою для власної справи. Наприклад, можна розглянути наступні бізнес-ідеї:

- курси підвищення кваліфікації для роботи з військовими для медиків, психологів тощо;

- реабілітаційний центр;

- психологічні консультації фахівців зі спеціалізацією на темі війни;
- виробництво або імпорт спецтехніки для реабілітації людей;
- виготовлення протезів тощо [2].

Незважаючи на поступове покращення бізнес-середовища в Україні до війни, попереду ще довгий шлях, особливо якщо метою є вступ до ЄС у не надто віддаленому майбутньому. У деяких аспектах (наприклад, запуск бізнесу) в останні сім років спостерігається прогрес, тож важливо зберегти досягнуте. Коли ж йдеться про ведення бізнесу, підприємства все ще підпадають під дію великої кількості регуляцій, тому важливою метою має бути полегшення адміністрування та обмеження корупції [3].

Отже, готуючись до майбутнього, уряду слід відповідати як на традиційні, так і на нові виклики, пов'язані з війною, а також враховувати відмінності між великими підприємствами та малими та середніми підприємствами (МСП).

Оскільки 70% підприємств визначають своїм головним пріоритетом на 2022-2023 роки розширення бізнесу, реалізація програми публічних закупівель дозволила б не лише закрити нагальні потреби органів влади, а й підтримати місцеві МСП. Необхідний поштовх цьому могла би надати пріоритезація місцевих компаній під час публічних закупівель. Крім того, розширені програми регіонального економічного розвитку та більша участь у них МСП підтримали б місцеву економіку. Створення альтернативних транспортних шляхів, наприклад, залізницею через сусідні країни та річковими баржами допомогло б розвитку [2].

Загальні потреби лише малих і середніх підприємств оцінюються в $73 млрд, тоді як середня сума, необхідна для однієї фірми (ticket size), становить від $30 000 до $300 000 додаткового фінансування. Отже, уряду необхідно розширити програму «Доступні кредити 5-7-9%». Однак сама держава не зможе забезпечити необхідне фінансування. Іншою, не менш важливою, метою має бути залучення приватних ПІІ, оскільки уряд та міжнародні донори не зможуть покрити всі витрати. Кінцевою метою має бути підвищення рівня інвестицій до 30-35% ВВП протягом наступних 8-10 років, причому принаймні половина цих інвестицій мають надходити не від уряду. Ефективним способом стимулювання інвестицій могла би стати підтримка ЄС у формі фондів спільного інвестування та гарантій [3].

Важливою причиною браку фінансування для підприємств є те, що вони не можуть отримати страхування від воєнних ризиків. Хоча, як пояснювалося вище, безпосередній ризик для підприємств поза межами зони бойових дій є доволі низьким, воєнні ризики не підлягають страхуванню. Проблемою для страхових компаній є те, що з липня 2022 року міжнародні перестраховики не надають можливості страхувати воєнні ризики страховикам, які працюють в Україні. Наразі відсутність страхування не лише заважає розвитку україн-

ського бізнесу та інвестицій, але і є однією з головних перешкод для притоку прямих іноземних інвестицій в країну [3].

У Європейській Бізнес Асоціації (ЕВА) наголошують, що після завершення війни буде потреба не стільки у відновленні, скільки в оновленні економіки. Це також необхідно, щоб отримувати не лише гранти і позики від міжнародних партнерів, але й залучити інвестиції.

Отже, після перемоги Україна має більш сприятливі умови для розвитку вітчизняного бізнесу, які можуть сприяти збільшенню інвестицій, зростанню економіки та підвищенню життєвого рівня населення. Водночас, вітчизняні підприємці та компанії повинні враховувати нові реалії та виклики, що виникнуть у зміненому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Без радянських папірців, корупції та бюрократії: як Україні забезпечити зростання економіки на другому році війни. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/bez-radyanskih-papirciv-korupciji-ta-byurokratiji-yak-ukrajini-zabezpechiti-zrostannya-ekonomiki-na-drugomu-roci-viyni-12192336.html.

2. Бізнес-ідеї у війну: які напрямки матимуть успіх до та після перемоги. URL: https://hub.kyivstar.ua/news/biznes-ideyi-u-vijnu-yaki-napryamky-matymut-uspih-do-ta-pislya-peremogy/.

3. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження. Forbes Ukrane. URL: https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501.

УДК 332.122:338.47

Лифар В.В.
д-р.економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛОГІСТИКИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ

Підчас війни, особливо на окупованих територіях України, відбувається руйнація транспортних шляхів сполучення, транспортної інфраструктури всіх видів транспорту. Після звільнення територій України нагальною стане проблема міжрегіонального сполучення, доставки необхідних вантажів між підприємствами, відновлення логістичних ланцюгів постачання. Тому перспективи використання логістики у повоєнний період полягають у розвитку об'єктів транспортного комплексу. Зокрема це стосується створення мережі транспортно-логістичних центрів (ТЛЦ), відбудова яких відбуватиметься у межах міжгалузевої і міжрегіональної співпраці. На основі системного підхо-

ду. Центри можуть створюватися на базі існуючих транспортних організацій із залученням промислових і торговельних підприємств регіону. ТЛЦ виконуватимуть інтеграційну функцію з пов'язування транспортних підприємств в єдине ціле шляхом формування системи регіонального руху вантажопотоків (транспортно-логістичної системи регіону). Це дозволить раціоналізувати та контролювати вантажопотоки регіону, рівномірно розподілити логістичне навантаження на регіон.

Ініціатором створення логістичних центрів і елементів регіональної логістичної системи є державний сектор при залученні місцевих органів самоврядування і регіональних органів влади. Організаційною формою ЛЦ може бути акціонерне підприємство або товариство з обмеженою відповідальністю, в якому державний сектор має більше 50% та відповідає за розробку: програми будівництва ЛЦ і необхідних документів; пошук інвестора і фінансових коштів; купівлю (виділення) і освоєння земельних ділянок; нагляд за будівництвом даного центру. Ініціатором будівництва можуть виступати й організації бізнесу, виходячи зі своїх комерційних інтересів, однак коли в цей процес включається державний сектор, то крім економічних, до уваги приймаються фактори макроекономічного, екологічного, урбаністичного характеру, що враховують стратегію регіонального розвитку, необхідність боротьби з безробіттям та ін.

Важливим фактором при створенні логістичних центрів є локалізація комерційних та державних структур в одному місці, що дозволяє гарантувати узгодженість спільних дій та комерційну кооперацію, надає можливість тісної взаємодії з державними контролюючими органами, поєднує усі види транспортної діяльності. Таким чином, ТЛЦ можуть централізовано надавати учасникам процесу перевезення повний комплекс послуг, що приводить до зменшення часових і фінансових витрат, оптимізує процес доставки вантажів, прискорює зворотність капіталу.

Основними завданнями по створенню ТЛЦ можна визначити наступні:

-вибір місця розташування логістичних центрів;

-інтеграція різних видів транспорту;

-кооперація транспортних, логістичних, страхових, фінансових компаній, державних органів і служб та їх розташування в одному місці;

-проведення єдиної регіональної транспортної політики за підтримки держави в області транспортно-логістичного сервісу;

-концентрація вантажоперевезень і створення основи для використання мультимодальних технологій;

-підвищення інвестиційної привабливості логістичного бізнесу в інтересах розвитку економіки регіону.

Крім цього, ТЛЦ притаманні наступні риси:

-відкритість – логістичні центри відкриті для всіх державних і приватних компаній, що приймають участь в процесі перевезення;

-партнерство – створюється і розвивається на основі державно-приватного партнерства по ініціативі державних органів управління;

-організація управління – наявність в якості управляючого органу однієї юридичної особи, що захищає загальні інтереси компаній, які розташовані в ТЛЦ;

-наявність обладнання загального користування – наявність доступного для всіх обладнання для обробки вантажів, що купується і використовується відповідно до принципу часткової участі або як загальна власність в ЛЦ.

Оскільки проект створення мережі ТЛЦ в регіоні передбачає створення нових робочих місць, потребу у кваліфікованих менеджерах, спеціалістах, то паралельно вирішується проблема зайнятості та відповідно добробуту населення регіону.

Отже, створення мережі ТЛЦ в регіонах після звільнення окупованих територій дозволить швидше відновити об'єкти транспортної інфраструктури, транспортні шляхи сполучення і логістичні ланцюги поставок між підприємствами.

УДК 366

Лифар В.В.[1], Бужин Т.М.[2]
[1]д-р.економ.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2]викл. ВСП «Запорізький фаховий коледж комп'ютерних технологій НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Цифровізація всіх аспектів сучасного життя суттєво впливає на сфери людської діяльності. Особливого розвитку цей процес може зазнати підчас повоєнного відновлення економіки нашої держави.

Інформаційні технології з настанням нового десятиліття, продовжують активно розвиватися та вдосконалюватися, і перехід до цифрової економіки – це нагальна вимога сьогодення. Завдяки цифровим трансформаціям промисловості, роздрібної торгівлі, державного сектора і інших сфер вже сьогодні змінюється життя кожної людини і кожної компанії. При цьому, впровадження сучасних технологій в бізнес-процеси підприємства – це не лише установка сучасного обладнання або програмного забезпечення, але і фундаментальні зміни в підходах до управління, корпоративної культури, зовнішніх комунікаціях, спрямовані на підвищення продуктивності кожного співробітника і рівня задоволеності клієнтів, створення репутації підприємст-

ва як прогресивної і сучасної компанії. Особливе значення тут набувають комунікативні можливості цифрових каналів [1].

Найважливішими сферами у післявоєнному відновленні України можуть стати освіта, промисловість і сільське господарство, як фундамент сталої економіки. Вагому роль в їх розвитку відіграють фахівці з відповідною освітою, інвестиції (в тому числі іноземні) і цифровий маркетинг.

Слід зазначити, що професійний споживач вже створений, враховуючи той факт, що навіть школяр спроможний користуватися системою замовлення товару, використовуючи смартфон чи інший гаджет.

Сучасний світ і ринок все більше оцифровуються в кожній сфері діяльності, зокрема, в освітній. Люди все більше проводять часу в гаджетах, чи то мобільні пристрої, чи комп'ютери і мають доступ до товару або послуги в будь-який відрізок часу. Тому маркетинг також повинен змінюватися і переходити до більш ефективних інструментів просування товарів та послуг. Зокрема це стосується й сфери освіти і надання освітніх послуг. Мова йде про використання інструментів і технологій цифрового маркетингу, адже традиційні технології не завжди ефективні. Повномасштабне вторгнення, війна суттєво вплинули на діяльність сфери освіти, зокрема, заклади вищої освіти. Сьогодні необхідно шукати нові ідеї для збереження своїх позицій, авторитету та іміджу серед абітурієнтів – майбутніх вступників, які мають зробити головний вибір – вибір місця свого навчання. Для вирішення цих питань актуальними є інструменти цифрового маркетингу. Соціальні мережі та месенджери стали не просто місцем для розваг та відпочинку, а місцем, де можна комунікувати з потенційної аудиторією, нагадувати про себе споживачам та переконувати зробити вибір [2].

Цифровий маркетинг, маючи цілу низку переваг над традиційним маркетингом [3], відкриває можливості економії грошей, часу, уникання зайвих витрат як для споживачів, так і для виробників, використовуючи сучасні методи обміну інформацією, здійснення платежів.

Отже, у післявоєнному відновленні економіки України саме цифровий маркетинг відіграватиме ключову роль у налагодженні економічних зв'язків між суб'єктами господарської діяльності, між покупцями та постачальниками, організації і здійсненні процесів купівлі-продажу на деокупованих територіях країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виноградова О.В., Недопако Н.М. Digital маркетинг: еволюція розвитку в Україні. «Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"». 2021. № 18. С. 103-104. URL: http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/240678/238987

2. Лифар В., Мізін А. Використання інструментів цифрового маркетингу у формуванні іміджу закладів вищої освіти в Україні. «Věda a perspektivy». 2023. № 4 (23). С. 23. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/4348/4372

3. Головчук Ю.О., Мельник Ю.В., Козуб М.В. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент комунікацій. Економіка і суспільство. 2018. № 19. С. 337. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/51.pdf

УДК 339.56

Лебедєва І.Л.[1], Данілова К.А.[2]
[1] канд.фіз.-мат.наук, доц., ХНЕУ ім. С. Кузнеця
[2] студ. гр. 6.06.073.100.21.1 ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЕКСПОРТ І ІМПОРТ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Україна вважається країною з відкритою економікою. Саме тому економічний розвиток нашої країни і на теперішній момент, і в подальшому залежить від того, наскільки успішно українська економіка вбудовується у світову економічну структуру. Протягом останніх десятиліть Україна розвивала торгівельні відносини з багатьма країнами світу. Але з початком воєнного конфлікту з Російською Федерацією умови для ведення міжнародної торгівлі суттєво змінилися. Якщо до 2014 року основним торгівельним партнером України була Російська Федерація, то потім це місце зайняли Китай та країни Єврозони, а у 2022 році лідером експорту з України стала Польща. З початком повномасштабної війни в Україні змінився не тільки вектор зовнішньоекономічної діяльності, але й зазнали змін можливості здійснювати цю діяльність. Завжди для України головними «воротами», через які до недавнього часу відбувався товарообмін з іншими країнами, були порти на чорноморському узбережжі та залізничне сполучення. Але анексія Криму призвела до того, що єдиною можливістю для України здійснювати зовнішній товарообіг залишилося залізничне сполучення з країнами ЄС.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану експортно-імпортної діяльності в Україні і дослідження впливу результатів цієї діяльності на ВВП країни. В якості способу реалізації цієї мети була обрана побудова математичної моделі багатофакторної на основі статистичних даних за 2014-2022 рр.

Ще до недавнього часу основним продуктом експорту з України були чорні метали. У 2014 році це вид експорту складав 23,9% від загального обсягу експорту. Але з початком бойових дій на Донбасі експорт цього продукту стрімко скорочувався і у 2022 році складав лише 10,3%. Слід також зазначити, що скоротився і сам обсяг експорту. Якщо у 2014 році він складав

53901,7 млн. дол. США, то у 2022 році його обсяг дорівнював 44148,8 млн. дол. США. Також скоротилася частка експорту від ВВП. Якщо у 2014 році цей показник становив 40,9%, то у 2022 році він впав до 23,2%. Також зменшилася і частка загального імпорту. Якщо у 2014 році вона становила 41,3% від ВВП, то у 2022 році цей показник впав до 29% віл ВВП. Отже, економіка України за ці дев'ять років стала більш закритою. Але є і позитивні зміни. За цей час поступово зростали такі статті експорту, як експорт зернових культур та насіння і плоди олійних рослин (рис. 1).

Рисунок 1 – Динаміка деяких статей експорту (% від загального обсягу).

Побудова моделі багатофакторної регресії здійснювалася за даними, наведеними в таблиці 1. Розрахунки проводилися за допомогою вбудованих функцій і надбудов MS Excel.

Таблиця 1 – Вихідні дані для побудови моделі регресії [1]

Рік	ВВП, млн.$	Експорт, млн. $	Імпорт, млн. $
2014	131805	53902	54429
2015	90615	38127	37516
2016	93270	36362	39250
2017	112154	43265	49607
2018	130832	47335	57188

2019	153781	50055	60800
2020	155582	49192	54336
2021	200090	98072	72843
2022	190248	44179	55273

Будемо в якості ендогенного (внутрішнього) фактору Y розглядати ВВП, а екзогенними (зовнішніми) факторами вважатимемо X_1 – загальний обсяг експорту та X_2 – загальний обсяг імпорту. Попередній аналіз показав, що залежність між факторами. Отже, у припущенні, що кореляційний зв'язок між внутрішнім і зовнішніми факторами є лінійним, отримаємо таке рівняння регресії:

$$\hat{Y} = -21926,1 - 1,3X_1 + 4,2X_2 , \quad (1)$$

Для моделі (1) коефіцієнт детермінації дорівнює 0,7648, тобто 76,48% мінливості ВВП пояснюється впливом обсягів експорту та імпорту і тільки 23,52% пов'язані з впливом факторів, які не враховані в моделі. Одна здається дивним, що коефіцієнт регресії, який характеризує вплив обсягу експорту на ВВП виявився від'ємним. Для пояснення цього був проведений кореляційний аналіз, результати якого наведені в таблиці 2

Таблиця 2 – Результати кореляційного аналізу

	ВВП, млн.$	Експорт, млн. $	Імпорт, млн. $
ВВП, млн.$	1		
Експорт, млн. $	0,7414	1	
Імпорт, млн. $	0,8650	0,9166	1

З таблиці 2 видно, що коефіцієнти кореляції між факторами Y та X_1, а також між Y та X_2 є додатними, тобто зв'язок між ними є прямим. Однак коефіцієнт кореляції між зовнішніми факторами X_1 та X_2 дорівнює 0,9166. Це означає, що має місце мультиколінеарність, отже, один з цих факторів треба виключити з моделі. Оскільки більш щільним є зв'язок між факторами Y та X_2, то залишаємо в моделі саме фактор X_2. Отримуємо таку модель парної регресії:

$$\hat{Y} = -28090,76 + 3,14X_2 , \quad (2)$$

Для цієї моделі парної регресії коефіцієнт детермінації становить 0,7482., тобто втрата точності прогнозу за цією моделлю є статистично несуттєвою. Якщо ж залишити в моделі лише фактор X_1, то коефіцієнт детермінації для такої моделі становить лише 0,5496, тобто точність прогнозу за такою моделлю суттєво зменшується.

Хоча модель (2) не враховує безпосередньо вплив обсягу експорту на ВВП, цей вплив проявляється опосередковано через прямий зв'язок між обсягами експорту і імпорту. Отже, можна очікувати, що завдяки тому, що Європарламент підтримав пропозицію Єврокомісії про збільшення тарифних квот для України на деякі види сільськогосподарською продукції, обсяг експорту української продукції буде зростати і, відповідно, зростатиме обсяг ВВП. Лібералізація митних умов дозволить Україні збільшити товарообіг не тільки з країнами Єврозони, але і з третіми країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/

УДК 519.86
Лебедєва І.Л.[1], Гур'єва Г.Д. [2]
[1] канд.фіз.-мат.наук, доц., ХНЕУ ім. С. Кузнеця
[2] студ. гр. 6.06.073.100.21.1 ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЦІНА НА ПАЛИВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ: АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗ

В умовах воєнного стану в Україні управління соціально-економічними процесами набуває надзвичайно важливого значення для забезпечення функціонування економіки країни. Застосування економетричних методів до розв'язання логістичних проблем є тим підґрунтям, яке здатне забезпечити оптимізацію фінансових та матеріальних потоків, допомогти знизити витрати та забезпечити вчасне постачання необхідних ресурсів. Застосування математичних методів дозволяє прогнозувати попит на різні види товарів та послуг. Наприклад, для забезпечення військових потреб необхідно вчасно доставляти різноманітні ресурси, такі як паливо, боєприпаси, медикаменти та інші матеріали [1]. І прогноз на потреби у цих ресурсах буде обґрунтованими, якщо побудувати модель регресії, що характеризує зв'язок між відповідними факторами. При побудові таких моделей треба приймати до уваги ціни на пальне, оскільки паливо є однією з найбільш витратних складових логістичної діяльності. Вартість транспортування залежить від цін на паливо, тому їх коливання суттєво впливає на витрати логістичних компаній.

Метою даної роботи було досліджені зміни цін на пальне протягом 2020-2022 рр. і побудова економетричної моделі часового ряду, яка дозволяла би робити прогноз на подальший період. Побудова моделі здійснювалась із застосовуванням вбудованих функцій MS Excel.

У Таблиці 1 наведено дані щодо ціни на паливо за період 2020 – 2022 рр. по кварталах. Для побудови моделі регресії розглядалася ціна за 1 літр бензину А-95 на АЗС України [2].

Таблиця 1 – Зміни ціни на бензин А-95 у періоді з 2020 року по 2022 рік

Дата	Ціна, грн/л	Дата	Ціна, грн/л	Дата	Ціна, грн/л
15.04.2020	24,83	15.04.2021	29,06	15.04.2022	42,55
01.07.2020	22,15	01.07.2021	29,75	01.07.2022	50,61
15.10.2020	23,01	15.10.2021	30,1	15.10.2022	49,41
31.12.2020	25,27	31.12.2021	30,56	31.12.2022	51,5

Аналіз даних, наведених у Таблиці 1, свідчить, що протягом останніх трьох років ціна на бензин А-95 значно підвищилася. Для побудови регресійної моделі необхідно перш за все визначити тип функції апроксимації. Для цього за даними таблиці 1 побудовано графік залежності ендогенного (внутрішнього) фактору Y, яким є ціна на бензин, від екзогенного (зовнішнього, незалежного) фактору t, яким є порядковий номер кварталів (номер вимірювання).

Рисунок 1 – Динаміка цін на бензин А-95 за кварталами.

З рис. 1 видно, що протягом досліджуваного періоду існує тенденція зростання ціни на паливо, для апроксимації якої можна обрати лінійну функцію. Однак зростання не є монотонним. Відносно цієї лінії тренду спостерігаються коливання, які можна вважати періодичними. Для побудови математичної моделі часового ряду, яка описує зміну ціни на паливо у часі, застосуємо модель, яка передбачає декомпозицію значень ендогенного фактору на тренд і циклічні складові. При цьому будемо враховувати лише сезонну складову, яка залежить від номеру кварталу. Оскільки період, що розглядається, є достатньо коротким, то нема сенсу розглядати довгохвильові коливання. Згідно з припущенням відносно того, що функція апроксимації для лінії тренду є лінійною, і з урахуванням адитивності тренду і сезонних складових математична модель задачі має вигляд:

$$\hat{Y} = b_0 + b_1 \cdot t + \bar{s}_i, \quad i = \overline{1,4}, \tag{1}$$

де b_0, b_1 – параметри рівняння лінії тренду; $\bar{s}_i$ – середнє відхилення для і-го кварталу (сезонна складова). Подначка $\hat{}$ над літерою Y означає, що це значення є розрахунковим за моделлю.

За допомогою вбудованої функції LINEST() табличного редактора MS Excel були обчислені параметри рівняння лінії тренду, і, відповідно, рівняння регресії набуває вигляду:

$$\hat{Y} = 15,36 + 2,88 \cdot t + \bar{s}_i, \quad i = \overline{1,4}. \tag{2}$$

Слід зазначити, що для лінії тренду коефіцієнт детермінації становить 0,8561, тобто 85,61% мінливості ціни на бензин визначається впливом часу і тільки 14,49% припадає на вплив сезонних коливань і інших випадкових факторів, які не враховуються в даній моделі.

Обчислення середніх значень сезонних складових дали такі результати (таблиця 2).

Таблиця 2 – Середнє значення сезонних складових за моделлю декомпозиції часового ряду

Сезонна складова, грн	$\bar{s}_1$	$\bar{s}_2$	$\bar{s}_3$	$\bar{s}_4$
	2,39	1,54	-1,33	-2,61

У якості прикладу застосуємо рівняння регресії (2) і дані таблиці 2 для здійснення прогнозу ціни на бензин А-95 на ІІІ квартал 2023 року. У цьому випадку маємо таку формулу:

$$\hat{Y}(t=15)=15,36+2,88\cdot 15-1,33=57,20. \quad (3)$$

Отже, можна очікувати, що у третьому кварталі 2023 року ціна бензину А-95 становитиме 57,20 грн/л.

Підвищення ціни на паливо в Україні має серйозний вплив на логістичну галузь і може призвести до змін в маршрутах перевезень і навіть до зміни самих логістичних стратегій. Слід зауважити, що нафта і продукти її переробки, до яких належить бензин, є основним предметом імпорту в Україні й обсяг імпорту за цей час не зменшуються, незважаючи на зменшення ВВП. В умовах сталого підвищення ціни на паливо в Україні логістичні компанії можуть звернутися до альтернативних джерел енергії, таких як біопаливо або електромобілі, якщо це зменшить витрати на пальне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Логістика війни. URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/perevezennya-v-ukrajini-pidchas-viyni-gumanitarni-vantazhi-obmezhennya-na-perevezennya-50231625.html

2. Вартість бензину на АЗС України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/a95/

УДК 368

Павлішина Н.М.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СИТУАТИВНИЙ МАРКЕТИНГ ЧИ ХАЙП НА ВІЙНІ?

Вітчизняний ситуативний маркетинг за роки війни дуже змінився, став більш зрілим та відповідальним. Компанії навчились слухати своїх споживачів та реагувати на поточні події.

Ситуативний маркетинг — це відповідь бренду на події, які активно обговорюються в суспільстві й цікаві його цільовій аудиторії. Ці інформаційні «вкиди» суттєво посилюють увагу до бренду та мають вірусний ефект [1].

Війна змінила українців, змінила компанії, змінила їх комунікації між собою. Саме сутність комунікацій змінилась найбільш помітно і вирізняється від довоєнних та від основних світових тенденцій. Перехід на українську мову, захопленість національною символікою, прояв патріотизму – відмінні риси, багато компаній почали використовувати у своїх месседжах патріотичні мотиви та військову тематику.

Але багато із них переступили межу, почавши спекуляції на тему війни. Використовувати певні події у комунікаціях – це ситуативний маркетинг, він реагує на «болі» та інтереси цільової аудиторії. Однак спекулювати на темі війни – це хайп.

Торгівля завжди ловить хайп, вона на цьому заробляє. Нажаль можна привести безліч прикладів компаній що хайпують на військових подіях, зокрема найбільш популярними темами є:

- допомога ЗСУ. Майже кожна компанія акцентує увагу на тому, що донатить на ЗСУ, але наразі такі повідомлення ніяк не відрізняють бренди один від одного. Відрахування на ЗСУ має бути «базовою опцією» бізнесу, а податки це взагалі не донати – це нормальна практика економічної взаємодії;

- військова тематика. В маркетингу знайшли відображення нові слова та символи. З'явились кафе «Байрактар» та стоматологія «Джавелін». Навряд чи споживач може пов'язати послуги компаній та їх назву. Серед символів найбільшу популярність здобув пес Патрон. Цукерки, брелоки, блокноти, зображення на одязі, предметах побуду, у соціальній рекламі. В Україні немає людини яка б не знала Патрона;

- військовий одяг. Піксель став новою модою. Однак мало хто бере до уваги той факт, що його використання регламентується наказом Міністерства оборони України № 238 (2020 р.) [3], а отже є певні обмеження;

- трагедії. Найбільш трагічні події стали темою для мемів та використовуються у рекламі. Викликають огиду використання назв міст у назвах товарів: Героїчна «Буча Комбуча», «Редиска «Азовсталь», посуд разового використання «Гостомель, Буча, Чорнобаївка, Ірпінь» викликали багато негативу у мережі. Майже за кожною позицією було спростування, однак висновки про невміння застосовувати ситуативний маркетинг українськими фахівцями зроблено;

- ЗСУ та герої війни. До прикладів можна віднести: сухарики «ЗСУ» («Збройні сухарі України»), пиво «Герої не вмирають», горілка «Привид Києва», запальнички із останнім фото розстріляного солдата за фразу «Слава Україні» знецінюють бренд та дискредитують його власника;

- новини. Частиною маркетингових комунікацій стали актуальні події в країні. Найбільш вибухові з'явились після першої бавовни в Криму, коли на Ластівчиному гнізді розмістились такі бренди як «Нова пошта», «Розетка», «АТБ». Меми дотепні, мають вірусний ефект та добре сприймаються споживачами;

- державна символіка. Найбільше використання знайшла у виробництві одягу – від светрів та шарфів до спідньої білизни та носків. Вишиванка – це патріотично, а купальник з написом Бахмут – це недоречно.

Єдиним виключенням із наведеного різноманіття можуть стати браслети «Азовсталь» від фонду UNITED24 та марки «Укрпошти».

В травні 2023 р. депутати вирішили відреагувати на військову тематику в назвах та комунікаціях шляхом реєстрації законопроєкту № 9128, відповідно до якого забороняє експлуатацію військово-патріотичної тематики. Слід уникати в назві та комунікаціях: назв військових подій, постраждалих насе-

лений пунктів, назви техніки, символів стійкості та героїзму, ЗСУ, офіційних привітань (наприклад «Слава Україні!»), імен та відомих прізвиськ військовослужбовців (Да Вінчі, Дмитро Коцюбайло). Порушення пропонується оплачувати у розмірі 17-51 тис. грн.[4].

Один із критерів неймінгу (підбір назви) – назва повинна відображати сутність товару / послуги [2]. Використання військової тематики недопустиме, тому що, функціями неймінгу є:

- юридична. Назва реєструється та забезпечує захист товару;
- комунікативна. Назва робить товар унікальним та популяризує його;
- комерційна. Сприяє продажам [5].

Однак військові події змінюються, герої забуваються, вислови втрачають актуальність, унікальність назв та комунікацій побудованих на військовій тематиці мінімальна, крім того є загроза прямої заборони на її використання. Тож резюмуючи можна відмітити, що побудувати імідж через ситуативні реакції майже неможливо. Аксіома ситуативного маркетингу – комунікація повинна мати відношення до продукту, розкривати його, викликати позитивні асоціації. Застосування ситуацій може стати гарним додатком до комунікаційної стратегії (з короткостроковим ефектом), але в майбутньому це навряд чи додасть цінності бренду. Тож слід уважніше підходити до використання військової тематики у комунікаціях, їх використання доцільне виключно у епізодичних повідомленнях із дотриманням закону, етичних норм та правил моралі, що притаманне ситуаційному маркетингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бренд-комунікації під час війни: варто хайпувати чи ні? Marketing Media Review. URL : https://mmr.ua/show/brend-komunikacziyi-pid-chas-vijny-varto-hajpuvaty-chy-ni (дата звернення 03.05.2023).

2. Неймінг. SendPulse. URL : https://sendpulse.ua/ru/support/glossary/naming (дата звернення 01.05.2023)

3. Правила носіння військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовцями Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту та ліцеїстами військових ліцеїв. Наказ Міністерства оборони України № 238 від 30.06.2020 р. URL : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2020/238_nm.pdf (дата звернення 04.05.2023).

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі. Верховна Рада України. URL : https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41592 (дата звернення 03.05.2023)

5. Что такое нейминг? URL : https://web-promo.ua/blog/chto-takoe-nejming-poisk-idealnogo-nazvaniya-brenda/(дата звернення 29.04.2023).

УДК 336.01
Павлішина Н.М.[1], Дейниченко О.В.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]асп. КПУ

ПІДПРИЄМНИЦТВО: ДОСТУП ДО ФІНАНСУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Більше року на території України триває кривавий терор. Втрат зазнають усі сектори економіки, всі підприємства незважаючи на розмір та форму власності відчули на собі її наслідки. Найбільш суттєвими із яких є: 30,4% падіння національної економіки, 26,6% споживча інфляція, 46% девальвація національної валюти, 8 млн. осіб які мігрували за кордон, 5 млн. осіб стали внутрішніми переселенцями, втрата можливості ведення зовнішньоекономічної діяльності [6].

Одними із найбільш вразливих категорій підприємств є підприємства малого бізнесу та підприємці. Незважаючи на важкі умови ведення бізнесу 93% малих підприємств долучились до допомоги країни, 67,1% – до волонтерської активності [5].

Підприємцям притаманна гнучкість та адаптивність до умов бізнес-середовища, за умов відповідного фінансування саме він стане локомотивом повоєнного відновлення економіки.

Джерелами фінансування під час війни для підприємців стали наступні:

- відшкодування пошкодженого майна. Наразі розроблено три ресурси, які фіксують інформацію про руйнацію та пошкодження, зокрема: Єдиний портал державних послуг Дія (ініціатор створення – держава), WarCrimes.gov.ua (ініціатор створення – Офіс Генерального прокурора у співпраця із міжнародними партнерами), «Росія заплатить», damaged.in.ua (ініціатор створення – KSE Institute). Зауважимо що зараз далеко не всі підприємства можуть отримати компенсацію, зокрема ті, які знаходяться в окупації чи на лінії розмежування;

- лібералізація оподаткування. Ще на початку війни додатковим джерелом фінансування стало податкове послаблення, зокрема: зменшення єдиного податку до 2% (для підприємців із оборотом до 10 млрд. грн.), звільнення від сплати податків фізичних осіб-підприємців, скасування мита на низку товарів, скасування ПДВ на імпортні товари, відміна акцизу та ПДВ на паливо, мораторій на штрафи та пені для бізнесу;

- доступні кредити за програмою «5-7-9%»;

- компенсація у розмірі 6500 грн. за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб [1; 2, с. 118; 4].

Значний внесок у отримання зовнішнього фінансування для підприємців здійснила держава шляхом створення єдиного порталу Дія. Завдяки їх підприємці отримали доступ до:

- допомоги в релокації бізнесу;
- участі у грантових конкурсах (пропонується отримати грант від держави чи іноземних партнерів);
- маркетплейсу фінансових можливостей для бізнесу. Це платформа це розміщено програми фінансування для малого бізнесу від різних банківських чи інших установ. Після ознайомлення із умовами програми, слід спрямувати документи для участі у ній;
- чекісту для рестарту бізнесу. Доступ до фінансування проєктів, що вже існували проте були призупинені через агресію [3].

Потреба у фінансуванні з боку малих підприємств за оцінкам складає 73 млрд.дол., a ticket size (сума, яку в середньому потребує одне мале підприємство) складає від 30 до 300 тис. дол. залежно від сфери функціонування. Звісно забезпечити такий рівень фінансування Україна невзмозі, то ж значні сподівання покладено на іноземних партнерів, зокрема на ЄС.

Серед перешкод, які стають на заваді відновленню малого бізнесу в Україні переважають саме фінансові, серед них:

- зменшення кількості платоспроможних клієнтів (основне джерело розвитку для підприємництва);
- нестача стартового капіталу;
- недостатній рівень інвестицій;
- складність доступу до кредитів (зокрема і анонсованої програми «5-7-9%»;
- повернення попередніх ставок оподаткування тощо [5].

Однак малий бізнес поступово відновлюється, створюються нові робочі місця, розширюється клієнтська база, пропонуються актуальні товари та послуги. Підприємці поступово виходять на довоєнний рівень. Зауважимо, що це стосується переважно Західної України. Натомість 63% підприємців Східної України не бачать можливості для відновлення своєї ділової активності. UBI (Ukrainian Business Index) на початку 2023 р. становить 33,9 (зі 100 можливих) [5]. Показник поступово зростає, але залишається на низькому рівні, що свідчить про невпевненість бізнесу у швидкому покращенні економічної ситуації. Проте ситуація покращується.

Перспективи для відновлення підприємницької активності залежать від розробки державних програм фінансування, але у більшій мірі – від стабільності та створення відповідних нормативно-правових передумов для надходження в Україну іноземних інвестицій. Доступне фінансування для підприємств малого бізнесу – це основа швидкого повоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бізнес в умовах війни: що заважає підприємцям працювати. Уніан. – URL : https://www.unian.ua/economics/finance/stalo-vidomo-yak-ukrajinskiy-biznes-ogovtuyetsya-vid-pershogo-shoku-viyni-novini-ukrajina-11874339.html (дата звернення: 07.05.2023)

2. Відбудова України: принципи та політика / за ред. І. Сологуб. – URL : https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 05.05.2023)

3. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія. Бізнес. – URL : https://business.diia.gov.ua/wartime (дата звернення: 05.05.2023)

4. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. Kyiv School of Economics, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH– URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf (дата звернення: 085.05.2023)

5. Стан та потреби бізнесу в умовах війни. – URL : https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-war-september-2022/(дата звернення: 05.05.2023)

6. Час для роботи: як відновлювався та адаптувався український бізнес за рік війни. Уніан. – URL : https://www.unian.ua/economics/finance/chas-dlya-roboti-yak-vidnovlyuvavsya-ta-adaptuvavsya-ukrajinskiy-biznes-za-rik-viyni-12154170.html (дата звернення: 08.05.2023)

УДК 338.012

Павлішина Н.М.[1], Пацелій Д.С.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]асп. КПУ

ФІНАНСОВА ЛОГІСТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ефективна логістика є одним із дієвих напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємства. Зважаючи на це, сьогодні вона має значну кількість розгалужень: закупівельна, транспортна, складська, розподільча тощо. Виділяють основні та додаткові види логістики. Якщо основним приділено досить багато уваги як з боку науковців так і з боку практиків, то додаткові продовжують залишатись поза увагою. Серед них виділяють інформаційну та фінансову логістику – види які обслуговують інформаційні та фінансові потоки відповідно.

Науковці зазначають, що вести мову про фінансову логістику ще зарано, бо відсутня її теоретико-методична платформа [3]. Тобто, інструментарій для практичного використання фінансової логістики знаходиться у стадії формування. Однак робота логістичної системи передбачає наявність фінан-

сового забезпечення яке відображається у фінансових потоках, що супроводжують матеріальні потоки.

Принциповою відмінністю логістичного підходу в управлінні матеріальними потоками від традиційного полягає у виділенні єдиної функції управління раніш розрізненими матеріальними потоками; технічній, технологічній, економічній та методологічній інтеграції ланок матеріалопровідного ланцюга у єдину систему, яка забезпечує ефективне управління наскрізними матеріальними потоками [2].

Зазвичай фінансовий потік вважається базовим поняттям фінансового менеджменту і являє собою потік витрат та прибутків підприємства протягом періоду. Фінансовий потік можна порівняти із «фінансовим кровообігом» підприємства, який обслуговує всі основні аспекти його функціонування [5]. Догістичні фінансові потоки «створюються і використовуються для забезпечення ефективного пересування матеріальних потоків у межах логістичної системи чи логістичного ланцюга» [3].

Фінансова логістика оперує грошовими категоріями, коштами, які супроводжують матеріальних потік. Таким чином фінансовий потік є об'єктом фінансової логістики, а його організація та оптимізація становлять предмет фінансової логістики.

Фінансова логістика розглядає фінансовий потік у тій його частині яка виникає при відшкодуванні логістичних витрат, при залученні коштів для фінансування сфери обігу готової продукції всіх учасників логістичного ланцюга.

Основними характеристика фінансового потоку є:

- обсяг;
- вартість (вартість потоку та витрати на управління ним);
- час (період доступності для споживача);
- спрямованість (від підприємства виступає ініціатором чи споживачем фінансового потоку) [3].

Мета фінансової логістики полягає у повному та своєчасному забезпеченні логістичних процесів фінансуванням у необхідному обсязі та у конкретний час.

Стратегія фінансової логістики – довготривалий курс фінансової політики. Стратегія розрахована на перспективу і передбачає вирішення завдань усіх учасників логістичного процесу [4]. Саме в рамках конкретної стратег вибудовуються відносини із усіма учасниками логістичного ланцюга та вирішуються тактичні завдання. У стратегічному плані фінансова логістика орієнтується на результати прогнозування.

Серед принципів фінансової логістики виділено:

- забезпечення ефективності фінансового потоку;
- гнучкість та адаптивність;

- економічна доцільність;

- саморегулювання спрямоване на мінімізацію витрат [1; 4].

Реалізація фінансової логістики на базі зазначених принципів дозволяє забезпечити синергічний ефект, який появляється у двох видах:

- структурний синергізм – оптимізація фінансового потоку між учасниками логістичного ланцюга;

- управлінський синергізм – оптимізація структури управління на основі централізації функцій та процесів, спрямована на посилення якості управління фінансовими потоками [1; 4-5].

Ключовим драйвером якісного розвитку логістичного рику є інвестиції у логістичне забезпечення (технологічні інновації, обладнання, GPS, програмне забезпечення тощо). Вартість інвестицій, період їх окупності – це ключові аспекти фінансової логістики. Тож детальний аналіз фінансових потоків, їх класифікація, визначення основних параметрів дасть можливість побудувати грамотну систему управління ними. Таким чином становлення теоретико-методичної бази фінансової логістики є важливим аспектом у практичній діяльності. Визначення внеску логістики у посилення ринкових позицій підприємства можливе тільки за умови адекватного обліку та грамотного управління фінансовими потоками у логістичному ланцюгу. Саме це зумовлює актуальність подальших досліджень фінансової логістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко О.С. Методологічні засади фінансової логістики. – URL : https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/ztatja_bondarenko_3.Pdf (дата звернення: 01.05.2023).

2. Костюк Г. В., Гурич Ю.А., Вейнберегер В.В. . Теоретико-методологічні засади формування логістичної системи. Ефективна економіка. 2012. № 9. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5318 (дата звернення: 30.04.2023).

3. Сумець О. М.Фінансові потоки в логістичних системах. URL : https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/19307/1/1_%20%D0%A1%D1%83%D0%BC%D0%B5%D1%86%20%D0%90._%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%9B%D0%A1.pdf (дата звернення: 05.05.2023).

4. Чухлата Ж. Г. Механізми фінансового забезпечення логістики національної гвардії України. Ефективна економіка. 2022. № 2. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10041 (дата звернення: 08.05.2023).

5. Dikiy A., Butenko N., Valiavska N. Naumenko M., Saiensus M., Nikitiuk V. Formation of System of Logistic Service of the Enterprise in the Conditions of

Market Relations International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) 2020. Volume-8. – URL: https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i5/E4816018520.pdf (дата звернення: 06.05.2023).

УДК 339.138
Соколова Ю.О.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

SMM ЯК ОСНОВА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Починаючи з 2020 року умови здійснення маркетингові діяльності в Україні та світі постійно змінюються, формуючи нові виклики та вимоги, змушуючи шукати більш стійкі конкурентні переваги. Світова пандемія, повномасштабна війна похитнули і без того слабку економіку України, погіршили умови функціонування підприємств, зменшили купівельну спроможність населення, знецінили національну валюту, зруйнували цілі промислові майданчики. Але, навіть, в таких умовах підприємства України продовжують працювати, виробляти наукомістку та інноваційну продукцію, експортувати продукцію у різні країни світу. Продовжує працювати і малий бізнес – сфера послуг, ритейл, сільське господарство та інші. І всі вони потребують нових інструментів та підходів до ведення бізнесу та його просування, зокрема і маркетингове забезпечення, для забезпечення життєздатності під час війни, та розвитку у період повоєнного відновлення України.

З початку 2000-х з розвиток мережі Інтернет стимулював розвиток інструментів та технологій, що сприяли появі нових можливостей для росту та розвитку бізнесу. Особливої актуальності всі вони набули у 2020 році, коли через світовий карантин та локдаун тисячі бізнесів вимушені були закриватися або шукати нові способи обслуговування клієнтів, багато бізнесів остаточно перемістилося в онлайн середовище і розвивалися за рахунок технологій інтернет маркетингу. В цей період відродилися поштові розсилки, які вже багато років вважалися неефективними, отримали поштовх бізнес-сторінки соціальних мереж, активно розвивалася інтернет-реклама. Війна, яку розв’язала рф ще більше поглибила зануреність бізнесу в цифрові технології та інтернет-маркетинг.

Аналізуючи чисельні статті та блоги присвячені інтернет-маркетингу можна зробити висновок, що найбільш розповсюдженою, затребуваною та ефективною його складовою є маркетинг в соціальних мережах або SMM просування.

У звіті Digital 2022 Global Overview Report агенції We are social показано, що у світі в 2022 році налічувало 7,91 млрд осіб, з яких понад 57% живуть

у містах; 63% використовують мережу Інтернет; 67% користуються мобільними телефонами; 58,4% активно користуються соціальними мережами [2].

Тобто в світі 4,62 млрд осіб користуються соціальними мережами при цьому загальна кількість соціальних мереж перевищує 250, більшість з яких належать компаніям із США або КНР. В рейтингу найпопулярніших соціальних мереж світу біля 30 мереж, зокрема Facebook, YouTube, WhatsApp, Messenger, Instagram, Wechat, TikTok тощо [1]. За даними агенції We are social в середньому в 2022 році користувачі проводили в YouTube – 23,7 годин на місяць; у Facebook та TikTok – 19,6 годин;WhatsApp – 18,6 годин; Instagram – 11,2 години [2]. Отже в соціальних мережах люди проводять не менше години на добу, а з урахуванням, того, що середньостатистична людина зареєстрована щонайменше в 3-4 мережах – до 4 годин на добу. Відповідно, підприємства можуть використовувати соціальні мережі з великою користю для себе, оскільки люди в будь-якому разі побачать рекламне повідомлення, допис, таргетовану рекламу, якщо не в одній мережі, так в іншій.

Соціальні мережі можна класифікувати по різному, і за підписниками, і за країною походження та розповсюдження, за рівнем глобальності, за ступенем використання у бізнесі.

В Україні найбільш поширеними соціальними мережами є Facebook, YouTube, Instagram, TikTok, Telegram, Pinterest, LinkedIn. Більшість з них використовується підприємствами для просування свого бізнесу, оскільки в цьому разі не обов'язково створювати власний web-site і витрачати бюджети на його підтримку та просування. Разом з тим, більшість підприємств, які мають сайт обов'язково ведуть сторінки в соціальних мережах, які використовують і як майданчики поширення інформації про підприємство, бренд або товари, як джерело трафіку на сайт, плейсменти для реклами, збирання баз для ретаргетину.

Зручність використання соціальних мереж полягає в тому, що кожна з них має свої особливості стосовно контенту який треба використовувати та цільову аудиторію користувачів, а тому досить легко вписати певну мережу до маркетингової стратегії підприємства.

Серед недоліків SMM слід відзначити необхідність постійно моніторити зміни, що відбуваються в алгоритмах роботи кожної мережі, щоб залишатися ефективним та конкурентоспроможним. Це потребує від власників бізнесу відповідних навичок, або витрат на фахівців, які ними володіють. Втім витрати на SMM все одно значно менші ніж, наприклад, витрати на рекламу телевізійну, яка до того ж малоефективна в сучасних умовах.

Сьогодні SMM – стратегія дедалі частіше стає основою маркетингової стратегії підприємства, по-перше, через максимальне охоплення цільової аудиторії, характеристики якої можна визначити до найменших дрібниць, а по-друге, через можливість максимально точно та з максимальною результа-

тивністю налаштувати таргетовану рекламу та відслідковувати ефективність використання маркетингового бюджету. Таким чином, SMM в разі вмілого застосування може стати джерелом конкурентної переваги підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Рейтинг: Найпопулярніші соціальні мережі у світі та кому вони належать. Блог Український спектр. URL: https://uaspectr.com/2021/12/12/najpopulyarnishi-sotsialni-merezhi-u-sviti-2022/

2.Digital 2022: another year of bumper growth. We are social. URL: https://wearesocial.com/us/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/.

УДК 338.432

Удова Л.О.,
канд.економ.наук, старш.наук.сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОГО АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ (ПО)ВОЄННОГО СТАНУ

Малі форми аграрного господарювання відігравали і продовжують під час війни відігравати вагому роль у забезпеченні населення продовольством, вирішенні соціальних та екологічних проблем сільських територій. Для дрібних господарств виробнича діяльність – це не лише самозабезпечення аграрною продукцією, а й отримання додаткового доходу для покращення рівня життя та добробуту сільського населення. Внаслідок наявної у них внутрішньої мотивації до праці такі господарства здійснюють значний внесок у забезпечення продовольчої безпеки держави, виробляючи доволі широкий асортимент сільгосппродукції, насичуючи нею локальні ринки.

Роль дрібних господарств у сільській місцевості не обмежується суто економічною сферою. Навіть не виробляючи товарної продукції, вони здійснюють значний вплив на збереження сільської поселенської мережі, підтримання зайнятості у сільських регіонах, відтворення традиційної народної культури. До вагомих позитивних аспектів функціонування дрібних господарств відносять і підтримку екологічного добробуту у сільській місцевості, збереження біорізноманіття. Певною мірою такі господарства задіяні й у процесах соціалізації сільської молоді, первинної професійної підготовки зайнятих у сільському господарстві. Отже, завдяки діяльності малих господарств поступового налагоджується сталий розвиток сільських територій.

Успішний розвиток агропродовольчих систем провідних країн світу, у т. ч. і європейських, свідчить про ключову роль малих форм аграрного господа-

рювання у досягненні сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, належного продовольчого забезпечення, добробуту сільських територій.

Малий та середній бізнес є органічним структурним елементом аграрного сектора економіки України. До представників малого агробізнесу відносяться господарства населення, що, зазвичай, самостійно визначають напрям своєї діяльності. Спеціалізація господарств населення безпосередньо залежить від цільового призначення та якості землі, яку селянин має у власності. З огляду на наявну площу землекористування дрібний товаровиробник підбирає такий виробничий напрям, який забезпечує ефективніше використання землі та власних фінансових ресурсів.

Для збільшення обсягів виробництва у господарствах населення високоякісної рослинницької та тваринницької продукції до рівня забезпечення потреби населення країни, підвищення ефективності функціонування галузі та формування відповідного експортного потенціалу з метою забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку у післявоєнний період необхідна постійна увага держави до проблем аграріїв та необхідність застосування комплексу законодавчих, цінових, фінансово-кредитних, бюджетно-дотаційних методів впливу на стан розвитку агропромислового виробництва, галузі та економіки в цілому.

Внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ на територію України аграрії опинилися в складних, а подекуди критичних умовах. На тимчасово окупованих територіях та у районах, де відбуваються бойові дії, дрібні виробники не завжди можуть вести сільськогосподарське виробництво через мінування певної частини сільськогосподарських угідь, знищення та руйнування малогабаритної сільськогосподарської техніки, міграцію сільського населення.

У воєнному 2022 р. у господарствах населення відбувся спад обсягів виробництва майже усіх видів сільськогосподарської продукції внаслідок відсутності фізичної можливості вести сільськогосподарську діяльність у регіонах, що постраждали і страждають від бойових дій; тимчасової неможливості відновлення роботи знищених та пошкоджених виробництв; нестачі та обмеженості доступу до матеріально-технічних ресурсів; зміни структури та скорочення посівних площ сільськогосподарських культур; пошкодження насаджень та посівів; зростання ризиків втрати засобів виробництва, урожаю, поголів'я тварин та готової продукції тощо.

Воєнні дії та обмеженість доступу дрібних товаровиробників до ресурсів негативно позначаться на виробництві сільськогосподарської продукції у всіх регіонах країни, однак найбільше постраждають ті області, де відбуваються бойові дії.

В умовах воєнних дій першочерговим завданням українського аграрного сектора стало забезпечення населення сільськогосподарською продукцією

та продовольством. Фермери та особисті селянські господарства забезпечили продовольством як власні сім'ї, так і внутрішньо переміщених осіб, чим довели стійкість та можливість забезпечення існування малих виробників. У період запровадження воєнного стану, коли полиці магазинів були порожніми, не працювали міські роздрібні продовольчі ринки, саме ОСГ стали для місцевого населення чи не єдиним постачальником овочевої та молочної продукції.

Діяльність господарств населення прив'язана до конкретної сільської території, а роботи в полі чи на фермі не можна відкласти на невизначений термін або перенести. Однак обсяги виробництва продукції зменшаться у деяких регіонах внаслідок внутрішнього та зовнішнього переміщення сільських жителів з районів, які опинилися під повним чи частковим контролем окупантів.

Малі форми господарювання на ринку є найменш захищеними, займаючи значну частку у виробництві окремих видів продукції у країні загалом та є основною діяльністю для багатьох селян. Своєчасним у воєнний період є розуміння слабких і сильних сторін малого агробізнесу, а також поєднання позитивного досвіду та пошук власних перспектив розвитку аграрної галузі, що стане фундаментом для майбутнього країни. Одним із головних викликів виходу господарств населення на зовнішні агропродовольчі ринки є низька якість виробленої ними молочної та м'ясної продукції, що унеможливлює забезпечення її сертифікації.

Поглиблення процесів євроінтеграції викликає багато побоювань у представників малого аграрного бізнесу. Зокрема, це стосується питань їх доступу на європейський ринок, можливості реалізації там своєї продукції та пов'язаних із цим перспектив подальшого розвитку. Зазначені ризики цілком можуть реалізуватися, якщо продукція буде несертифікованою, що потребує пошуку способів розв'язання цієї проблеми. Кожен, хто хоче продавати свою продукцію в ЄС, зобов'язаний брати на себе відповідальність за забезпечення її якості та безпечності.

Порівняно з європейськими виробниками технічне забезпечення українських фермерів застаріле, технологічний рівень виробництва низький, собівартість висока, а продукція трудомістка. При цьому суб'єкти малого аграрного бізнесу більше готові до активної конкуренції завдяки гнучкості щодо диверсифікації виробництва та швидкому реагуванню на змінні вимоги ринку порівняно з великими сільськогосподарськими підприємствами. Водночас консолідація останніми більших площ сільськогосподарських угідь, акумуляція необхідних ресурсів і здатність виробляти більші обсяги продукції й досягати при цьому ефекту масштабу є їхньою перевагою порівняно з господарствами населення. Для подолання диспропорції в системах матеріально-технічного забезпечення між агротоваровиробниками слід охопити держав-

ними програмами підтримки якомога більшу кількість господарств малого аграрного бізнесу [1].

У період повоєнного відновлення з метою виходу на внутрішній, а згодом і зовнішні ринки, господарства населення повинні, об'єднавшись у групи чи об'єднання виробників для спільного ведення господарювання, здійснювати первинну переробку виробленої сільгосппродукції, використовуючи обладнання невеликої потужності (олійні, круподерні тощо). Також варто створювати умови для трансформації й розвитку селянських господарств як суб'єктів підприємницької діяльності, створення на їх базі сімейних ферм.

Належні умови для розвитку малого аграрного бізнесу потрібно створити на державному рівні. Інструменти державної підтримки повинні мати довгостроковий характер та відповідати особливостям функціонування усіх категорій аграрних товаровиробників.

Воєнна агресія РФ суттєво вплинула на розвиток аграрного сектора України. Всі гілки законодавчої та виконавчої влади оперативно об'єднали зусилля щодо перегляду підходів до формування та реалізації державної аграрної політики, політики у сферах продовольчої безпеки та земельних відносин.

В українському законодавстві існує немало перешкод тому аби дрібні сільгоспвиробники отримували необхідну їм фінансову підтримку. Фактично господарства, які використовують до 50 га сільськогосподарських угідь, залишаються поза системою державної підтримки. З початку запровадження в Україні системи державних дотацій в агросекторі головними отримувачами коштів стали великі підприємства. У повоєнний період необхідно включити дрібних сільгоспвиробників у державні програми підтримки, як це давно запроваджено у країнах – членах ЄС, де дрібні фермерські господарства виступають домінуючою організаційно-правовою формою аграрного сектора.

Отже, для підтримки господарств населення у воєнний та повоєнний періоди необхідно здійснити ряд заходів на державному та регіональному рівнях. Так, ураховуючи зарубіжний досвід підтримки фермерів щодо збуту виробленої ними продукції, при Міністерстві аграрної політики та продовольства України потрібно створити Маркетингову агенцію; виділяти переробним і заготівельним організаціям бюджетні кредити (гранти) на створення стаціонарних закупівельних (приймальних) пунктів у сільській місцевості із відповідним технічним оснащенням; організовувати закупівлю сільськогосподарської продукції у регіональний продовольчий фонд для установ соціальної сфери; створити систему державної підтримки господарств населення; сприяти створенню сільськогосподарських кооперативів та об'єднань малих аграріїв; проводити виставки-ярмарки продукції, виробленої малими господарствами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прощаликіна А.М., Дудник О.С. Зарубіжний досвід державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва та можливості його застосування в Україні. Агросвіт. 2017. № 24. С. 9–14.

УДК 338.3
Штепа А.С.
асп. ЗНУ

МАШИНОБУДІВНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРІОДУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Машинобудування вважається провідною галуззю у сфері промисловості і має великий вплив на науково-технічний потенціал країни. Після початку бойових дій на території України економіка нашої держави не встигла поновити свій попередній стан після пандемії COVID-19 і зазнала нового удару від російського агресору.

Наразі в умовах військового часу економіка країни працює далеко не на повну потужність. В першу чергу працюють ті галузі, які забезпечують базові потреби населення, а логістичні маршрути здебільшого працюють на потреби армії та транспортування гуманітарних вантажів.

В умовах військового часу важко проаналізувати стан машинобудівного комплексу в зв'язку з відсутністю багатьох даних у відкритих джерелах.

На розміщення підприємств машинобудування впливають наступні категорії:

– наявність родовищ сировини;
– орієнтація на споживача;
– орієнтація на трудові ресурси;
– економічно-географічне розміщення.

Головним постачальником сировини для металомісткого машинобудування є чорна та кольорова металургійна промисловість. Виробництво чавуну, сталі та прокату залежить від добутку вугілля, залізної руди, газу, електроенергії та іншої сировини, основні родовища яких знаходяться на територіях Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, Кіровоградської областей. У зв'язку з військовими діями частина цих регіонів на цей час окупована, а частина знаходиться у прифронтовій зоні. Багато підприємств були зруйнуванні, деякі були законсервована що до проблем з логістичними постачанням сировини та готової продукції.

На початку 2022 року в Україні почалася міграційна криза. Мільйони людей виїхали за кордон, деякі загинули чи пропали безвісти, деякі втратили працездатність через поранення чи психологічні травми. Конкретних даних про трудові ресурси на сьогодення одержати неможливо.

Логістичні маршрути в Україні з початку військового стану зазнали суттєвих змін і тому це вплинуло на розвиток машинобудівної промисловості. Морські, авіаційні сполучення були закриті з огляду великих ризиків, обмежені залізнично-дорожні, річкові та транспортні.

До військового часу машинобудівна галузь орієнтувалась на внутрішнього та зовнішнього споживача Внаслідок вторгнення агресора усі торговельні відносини з ним і країнами-партнерами Росії були зупинені.

Перед державою та підприємцями стоїть важка задача по перебудові політики маркетингу і логістики машинобудівного комплексу. Зараз і подалі на це будуть впливати військові дії та інвестиції закордонних партнерів.

Політика подальшого розвитку повинна орієнтується на вступ до Євросоюзу, тому потрібно продовжувати розвивати економічну діяльність у цьому напрямку. Для цього необхідно розробити гнучку модель управління активами, яка здатна адаптуватися на постійні зміни не тільки в країні і світі, а ще й на потреби сучасного споживача. Однією з вимог конкурентоспроможності товарів машинобудівного комплексу на світовому ринку є повний перехід зі старих радянських ГОСТ на світові стандарти ISO. В Україні вже створені інститути сертифікації згідно світових стандартів і впроваджується ДСТУ замість старих ГОСТ , які адаптуються під світові вимоги стандартизації та реалії української економіки.

Процес перебудови машинобудівної галузі трудомісткий і не може зазнати змін у короткий термін. Згідно світової практики кращим результатом буде цифровізація активів й використання цифрової комунікації в усіх аспектах життя підприємства. Існує багато світових практик та готових моделей діджиталізації економічної діяльності промисловості, але використовувати шляхом бездумного копіювання цих практик буде недоречно та приведе до великих втрат прибутків й зменшення ринку продажу готової продукції.

Розглядаючи стан машинобудівного комплексу, можна виділити основні проблеми у реалізації цифрової трансформації в Україні:

1.Науково-трудовий потенціал підприємства. В першу чергу потрібно залучити до процесу кваліфікований персонал, який зможе створити ефективний план з цифровізації усіх процесів на підприємстві й довести економічну вигоду цих дій. Основна проблема полягає у тому, що багато працівників підприємств не розуміють навіщо щось змінювати і яка від цього їм буде користь. Потрібно буде проводити багато семінарів і тренінгів для зміни уяви людей про світові тенденції економічного розвитку і процесів виробництва та підвищення комп'ютерної освіченості.

2.Фінансування. Процес цифрової трансформації включає в себе додаткові витрати на придбання нового обладнання, модернізації старих систем, програмного забезпечення та навчання співробітників. Багато підприємств не

зможуть зробити цей крок без допомоги фінансування зі сторони держави, кредитування чи залучення додаткових інвестиційних фондів.

3.Зберегти баланс між комп'ютеризацією процесів і людським управлінням й виконанням. Як би ідеально не була налагоджена система, вона не зможе орієнтуватися та підлаштовуватися під запити сучасного споживача.

Не зважаючи на вище перераховані труднощі які виникають на цьому шляху існує багато переваг:

– скорочення часу різноманітних операцій між різними відділами компанії;

– прозорість усіх фінансових операцій;

– комунікація споживача з підприємцем. За допомогою інтернет порталів, чат-ботів та соціальних мереж прискорюється процес отримання думки клієнта та відповідь на його запитання по готовій продукції, також це робить більше відомим та інформативним уявлення про послуги компанії;

– можливість контролювати роботу підприємства у реальному часі;

– можливість швидкої перебудови логістичних маршрутів з урахуванням потокової ситуації;

– гнучкість у важких ситуаціях. При повній цифровізації активів набагато простіше прорахувати нові бізнес моделі при переході на нові умови існування підприємства та багато іншого.

Україна це велика держава з вигідним географічним розташуванням і значними родовищами сировини для виготовлення машинобудівної продукції. Використовуючи досвід світових компаній та залучаючи професійні консалтингові компанії у сфері цифрової діджиталізації, можливо відбудувати і реконструювати український машинобудівний комплекс згідно європейських стандартів та здобути стійку конкурентоспроможність, гнучкість і стабільність на світовому ринку в післявоєнний період.

UDK. 339:004.8
Kochnova I.V.[1], Zaverzaiev S.O.[2]
[1]senior lecturer of NU «Zaporizhzhia Polytechnic»
[2]stud. FEU-412m gr. NU «Zaporizhzhia Polytechnic»

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADVERTISING

In times of innovative technologies evolution in the marketing communications the interest to the new ways of advertising creation as an effective influence instrument on consumer behavior is growing. Digital advertising is one of the most successful areas of marketing that has adopted artificial intelligence.

Artificial intelligence (AI) is a branch of computer science that simulates the processes of human intelligence.

Artificial intelligence is a very young field of research, started in 1943 by American neurophysiologists W. McColloch and W. Pitts, who developed the first "neutron" model based on the theory of human brain activity. In 1950, the English mathematician A. Turing formulated the first definition of artificial intelligence. 1956 is considered the year of official recognition of AI as a scientific field of research [1].

Considering artificial intelligence, it is important to take into account its main components:

- Machine learning (ML) – studies methods of constructing algorithms;
- Deep learning (DL) – focuses on data classification;
- Artificial neural networks (ANN) – reproduces the work of the human brain;
- Natural language processing (NLP) – specializes in speech recognition technologies.

Artificial intelligence in business is a today reality that few people notice. Video games, self-driving cars, chatbots, facial recognition technologies, voice assistants Alexa, Google Assistant, Siri, and even advertising on social networks work on the basis of AI.

According to the IBM Global AI Adoption Index 2022, 35% of companies use artificial intelligence (AI) in business, and another 42% are exploring the possibilities of its usage [1].

At this technologies stage, AI helps to personalize advertising, direct it to a specific consumer accordingly, which significantly increases the probability that the customer will make a purchase. In fact, AI takes communication with the client to a new level. When offering visitors advertising, the system takes into account their needs, age, gender, interests, etc. This advertising format can be adapted to the season, time of day and many other factors. This is done in order to provide the most convenient service. How does it work? When you search for a product or service on the Internet, AI instantly remembers what you need and suggests similar things on other different platforms. You have become a target audience for brands and companies that offer services or products that you are interested in. AI is widely used on platforms such as Facebook, Instagram, Google and Snapchat. This technology helps companies to show the most relevant advertisements to the target audience at the right time, which ultimately improves the performance of the ads and leads to more sales [2].

For example, thanks to machine learning technologies, Google has increased the volume of online advertising and improved search results. The corporation is also working on the LaMDA (Language Model for Dialog) project.

The main launch of the last year in this area is Google Performance Max. The system with artificial intelligence manages advertising at once on all Google platforms. The user only needs to provide materials for creatives, describe the target

audience and perform a few more settings. The algorithm itself will collect creatives and select the strongest ones, optimize the campaign budget, adjust the display time and specify the target audience.

Performance Max is a special type of campaign that can be selected in Google's advertising cabinet [3].

Google used AI not only to manage online advertising, but also for offline promotion. So, the creative director of Google Unskippable Labs, Noel Paasch, talked about a case with outdoor advertising in London.

Google Outside has combined 160 advertising structures across the city to support the search. Advertising banners showed recommendations about nearby routes, events, recipes and ideas for the evening to the passers-by. The content of the banner changed depending on the time of day, weather, geography, latest news and search trends.

This is how AI helped to optimize external advertising. 81% of passers-by who saw the Google Outside campaign called Google the most innovative brand. And every fifth user installed Google Search on their phone after that [4].

The use of artificial intelligence in advertising has its disadvantages:

- job loss: it is expected that 85 million people will lose their jobs between 2020 and 2025 due to the automation of processes;

- social manipulation: Philippine politician Ferdinand Marcos Jr., who owns a bot farm in TikTok, won the 2022 elections thanks to this;

- because TikTok works on the basis of artificial intelligence, each user receives content according to their preferences. The algorithm is unable to filter harmful or inaccurate content;

- financial crises due to AI algorithms: the financial industry most often involves AI to solve many issues. Therefore, experts predict that possible errors in algorithms can cause a financial crisis [1].

Artificial intelligence is a new tool in human history, the invention of which is as important to technological progress as the internal combustion engine once was. AI significantly simplifies life and performs tasks much faster, and due to the progress, more precisely than people. It calculates, analyzes huge volumes of data, generates interesting ideas for advertising. Many companies already use it. And the AI segment will grow every year, even month. That is why our future lies in the technologies of artificial intelligence, and we need to adapt to the cooperation terms with it and the duty to limit it, so that this power is not used by criminals or the AI itself does not get out of our control. This is how we will make our future safer, more developed and happier.

REFERENCES

1. Smerek E. Artificial intelligence for business: what tasks it can solve and in which industries it helps. URL: https://mind.ua/publications/20254126-

shtuchnij-intelekt-dlya-biznesu-yaki-zavdannya-zdaten-virishuvati-ta-v-yakih-galuzyah-dopomagae.

2. Artificial intelligence in business and marketing. URL: https://gerabot.com/article/shtuchnii_intelekt_u_webi_ta_marketingu#:~:text=%D0%A9%D0%BE%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5%20%D1%88%D1%82% %BF%D0%BA%D1%83.

3. Kashina M. Performance Max Google Ads: marketers and artificial intelligence. URL: https://www.promodo.ua/blog/performance-max-google-ads-marketologi-y-shtuchniy-intelekt/.

4. Gurchynova E. Artificial intelligence in marketing: where it is used and how to implement it tomorrow. URL: https://aboutmarketing.info/internet-marketynh/shtuchnyy-intelekt-v-marketynhu-de-yoho-vykorystovuyut-ta-yak-vprovadyty-yoho-vzhe-zavtra/.

УДК 004.8:339.1

Pavlishina N.[1], Dotsenko A.[2]
[1]assistant professor NU Zaporizhzhia Polytecnic
[2]stud. University of Zurich

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADVERTISING

Artificial intelligence (AI) has significant potential to streamline advertising processes. It can help you determine what types of content are most effective in generating attention and converting leads, as well as automating your media buying and audience targeting processes.

AI can be used to analyze large amounts of data and identify patterns that can help determine the most effective advertising strategies. This may include determining the best time and place to advertise, analyzing campaign results, and identifying the key points that lead to conversions.

One of the most widely used applications of AI in advertising is machine learning, which is used to create personalized advertising messages and content. Machine learning can help determine what type of content is most likely to grab attention and generate personalized advertising messages based on the interests and behaviors of a particular audience.

AI can also help with automatic audience targeting and bid-per-click (CPC) optimization. Automated media purchasing systems can use AI to automatically make ad inventory purchasing decisions based on past campaign data and audience behavior patterns.

Artificial intelligence (AI) in advertising is used to improve the effectiveness of advertising campaigns, optimize advertising costs and increase conversions. Below are some examples of the use of AI in advertising:

- personalized advertising. AI can analyze the behavior and preferences of potential customers to create personalized ads that will be more attractive to the target audience;

- automatic placement of advertisements. AI can determine the best ad placements based on user behavior and interests, as well as take into account competitive ads and price offers;

- optimization of rates. AI can analyze click and conversion data to optimize ad bidding to achieve maximum performance at minimum cost;

- analysis of competitors. AI can analyze competitor data and provide recommendations to improve advertising campaigns and competitiveness;

- data analysis. AI can analyze huge amounts of data to identify trends and predict the results of advertising campaigns.

The use of AI in advertising can significantly increase the effectiveness of advertising campaigns, reduce costs and improve user experience. However, ethical aspects of the use of AI, such as transparency, data protection, and consumer fairness, need to be taken into account.

Real cases: Dynamic pricing is used Dynamic pricing is used by Amazon to drive demand for selected items. The sales forecasting system detects a growing popularity item. Several actions are triggered automatically. Amazon updates the inventory forecast and optimizes the supply chain system across warehouses. The final users see more recommendations of the popular item at an adjusted price. The results change the sales forecast again.

An in-store bot called LoweBot by Lowe's is a mobile collection of cameras and sensors that capture and process data about the store. For instance, it can recognize misplaced prices and products, and empty shelves, while escorting customers and interacting in 60 languages.

Next Best Action is a feature offered by Salesforce's Einstein that leverages rules-based and predictive models to provide agents with contextual recommendations and customer offers. These «next best actions» suggested to employees, such as «give free shipping» or «offer zero percent financing» lead to higher customer loyalty and upselling opportunities.

Below are three perspectives on AI's prospects.

1. Technology: accelerating development

In the past six years, the technologies behind AI have rapidly progressed, allowing its development to accelerate exponentially.

2. Business: great potential in every sector

As the technology evolves fast, organisations from many sectors are applying it to drive productivity and insight.

3. Investment: divorcing hype and reality

Just like the Internet 20 years ago, the AI investment story is being hyped. There is a danger that AI is already being viewed too soon as the answer to many

problems, causing disappointments. In fact, many of today's applications are relatively narrow and need higher investments and iterations of improvements than the excitement suggests.

SOURCES

1.Artificial Intelligence for Marketing: Practical Applications" – Jim Sterne.

2."Marketing to the Entitled Consumer: How to Turn Unreasonable Expectations into Lasting Relationships" - Nick Worth, Dave Frankland, Josh Bernoff.

3.Marketing Data Science: Modeling Techniques in Predictive Analytics with R and Python". – Thomas W. Miller.

4.Digital Marketing Strategy: An Integrated Approach to Online Marketing – Simon Kingsnorth.

JEL CLASSIFICATION: M31, M37

Wiesława Kuźniar[1], Wiesław Szopiński[2]
[1]Dr hab. prof. Uniwersytet Rzeszowski
[2]Dr adiunkt Uniwersytet Rzeszowski

EVENT MARKETING W PROCESIE UMACNIANIA RELACJI POLAKÓW Z NARODEM UKRAIŃSKIM W WARUNKACH WOJNY (NA PRZYKŁADZIE PODKARPACIA)

Termin event inaczej zwany wydarzeniem powszechnie odnosi się do ważnego zdarzenia lub ważnego osiągnięcia w jakiejś dziedzinie. Wydarzenie to coś specjalnego, specyficznego, wyjątkowego, unikatowego, wykraczającego poza codzienne obowiązki, odróżniającego dany czas od innych bardziej rutynowych prac. Wydarzenie jest to jednorazowe bądź rzadko występujące zdarzenie wykraczające poza zwykłe programy lub działania organu finansującego czy organizacyjnego. Dla uczestników danego wydarzenia powinna to być okazja do wypoczynku, społecznego lub kulturowego doświadczenia [2].

Według D. Kleppnera event marketing to działania uzupełniające sprzedaż osobistą i marketing, koordynujące je oraz wspomagające ich efektywność. Natomiast Ph. Kotler event marketing definiuje jako narzędzie promocji sprzedaży, zarówno w zastosowaniu konsumenckim, jak i biznesowym [4]. Niektóre elementy event marketingu wymieniane są z kolei jako kluczowe składowe public relations. Takie umiejscowienie wydaje się słuszne, ponieważ public relations we współczesnym wydaniu jest pojęciem bardzo szerokim.

Potencjalnymi korzyściami płynącymi z event marketingu są: możliwości odwoływania się do różnych wartości oraz narzędzi, różnorodne i dowolne oddziaływanie na klienta, możliwość zaangażowania emocjonalnego wobec marki, interakcja – fizyczne zaangażowanie konsumenta w proces marketingowy, tworzenie bezpośredniego kontaktu z marką we wszystkich jej formach i

elementach, możliwość bezpośredniej obserwacji reakcji na markę, możliwość podkreślenia niematerialnych elementów marki.

Event marketing nastawiony jest głównie na wywołanie rozgłosu poprzez organizowanie różnych wydarzeń oraz przedsięwzięć. Należy wybierać takie wydarzenia, które będą docierały jak najlepiej do grupy odbiorców oraz ich potrzeb, zainteresowań. Działania event marketing powinny być atrakcyjne, oryginalnie przygotowane, żeby zapewniły coś niepowtarzalnego. Do najczęściej organizowanych eventów należy zaliczyć: koncerty, pikniki, konkursy i zabawy, loterie, festiwale, imprezy sportowe, imprezy plenerowe, spektakle, pokazy aktorskie, sztuki walki, sport ekstremalny, darmowe usługi medyczne, pokazy akrobatyczne, wystawy, pokazy rycerskie i historyczne oraz występy artystyczne.

Idea eventu często określana jako wyjątkowy moment w czasie, została powszechnie przyjęta oraz jest systematycznie rozwijana. Eventy coraz bardziej stają się wyjątkowe nie tylko ze względu na doświadczenia, które zapewniają uczestnikom, ale także z powodu wyjątkowości procesu, który służy do stworzenia takich przeżyć. Event nie powstanie, dopóki nie zostanie wprowadzony w życie procesu. Na proces taki składa się cykl specyficznych czynności określanych jako „event management" takich jak: projektowanie, planowanie, organizacja, produkcja, ewaluacja. Zatem w wyniku takiego procesu może pojawić się wyjątkowe doświadczenie uczestników eventów. Z połączenia dwóch perspektyw: dostawcy i konsumenta, powstała najpełniejsza do tej pory definicja: „Special event". Jest to tak zwane jednorazowe lub nieczęsto odbywające się wydarzenie, wykraczające poza normalne programy lub działalność sponsora bądź organizatora. Dla uczestnika event jest to okazja do przeżycia doświadczenia społecznego, kulturalnego lub rekreacyjnego, które normalne leży poza zasięgiem jego wyboru bądź też wykracza poza codzienne doświadczenia [1].

Wydarzenia – eventy są powszechnie stosowaną formą public relations. W ramach promocji marki, produktu, regionu, ułatwiają dotarcie do różnych grup obiorców przekazu, która pomaga kreować pozytywny wizerunek i przynosi powszechny rozgłos zarówno przedmiotowi procesu komunikacji, jak i podmiotom zaangażowanym w ten proces. Eventy określane są także, jako rożnego rodzaju imprezy masowe, służące realizacji określonych celów firmy, instytucji, wobec otoczenia wewnętrznego, czyli mieszkańców, pracowników, członków organizacji i zewnętrznego w którego skład wchodzą klienci, kontrahenci środowisk opiniotwórczych, mediów [3].

Napaść Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku spowodowała między innymi, że wiele krajów europejskich, w tym zwłaszcza Polska zaczęły pomagać narodowi ukraińskiemu na różne sposoby. Najczęściej. była to pomoc humanitarna jak i wojskowa. Polska jako kraj sąsiadujący z Ukrainą, a zwłaszcza Podkarpacie przyjęła też największą ilość uchodźców wojennych za naszej wschodniej granicy. Miasto Rzeszów jako stolica Podkarpacia otrzymało miano miasta – ratownika od

ukraińskich władz. Przez cały ostatni rok starano się pomóc Ukraińcom – zarówno uchodźcom, którzy przybyli do Polski w ucieczce przed wojną, ale też wszystkim obywatelom tego kraju pogrążonego w wojnie, którzy zostali w swoim kraju, w jak najlepszy sposób. Bardzo szybko i sprawnie zorganizowano liczne zbiórki żywności i innych niezbędnych artykułów, bez których nie mogliby przeżyć. Wiele polskich rodzin oraz instytucji zaopiekowało się uciekającymi przed wojną Ukraińcami. Powstały kursy językowe, a do tego wiele podkarpackich szkół przyjęło młodzież za naszej wschodniej granicy.

24 lutego 2023 roku, w rocznicę napaści Rosji na Ukrainę, na Podkarpaciu, zwłaszcza w Rzeszowie przygotowano wiele eventów, zwłaszcza w postaci wydarzeń kulturalnych. W Urban Labie odbył się pokaz filmów dokumentalnych. Z kolei Stowarzyszenie ArtCity razem z partnerem – Stowarzyszeniem Folkowisko otworzyło wystawę pt.: „Trzymaj się siostrzyczko".

Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) zorganizował koncert charytatywny „Stay Together – Nie bądź obojętny" na scenie G2 Arena w Jasionce, koło Rzeszowa. Podczas koncertu wystąpiły gwiazdy z Polski i Ukrainy m.in. Muniek Staszczyk, Grzegorz Hyży, Sound'N'Grace, Ira, Mała Armia Janosika, Jan Borysewicz, Maks Barskih, Mr. Peltek, NK, Nadya Dorofeeva, Odyn V Kanoe, Anna Trincher, Julia Belei, Haydamaky. W trakcie koncertu jego uczestnicy mogli wpłacać pieniądze na pomoc dla Ukrainy. Środki trafiły bezpośrednio do Narodowego Banku Ukrainy (NBU), który przeznacza je na niezbędne wydatki humanitarne i wojskowe. Do tej pory na rachunku, który BGK otworzył w imieniu (NBU), zebrano ponad 65 milionów złotych polskich.

W tym dniu, w Rzeszowie zorganizowano również debaty. Podczas pierwszej można było posłuchać rozmów o obecnych potrzebach i wyzwaniach Ukrainy. Z kolei kolejna, druga debata była temat: „Wojna poza frontem – o roli informacji w konflikcie rosyjsko-ukraińskim".

Wyrazem solidarności z Ukrainą był również wieczorny heppening w trakcie, którego rzeszowski Ratusz został podświetlony w barwach ukraińskiej flagi – w kolorach niebiesko-żółtym. Na rzeszowskim rynku odbył się koncert Gordiy Starukh, w ten sposób zgromadzeni mieszkańcy Rzeszowa i Podkarpacia zamanifestowali solidarność z Ukrainą oraz wyrazili sprzeciw dalszej wojnie.

Również Caritas Diecezji Rzeszowskiej podsumowała rok pomocy na rzecz ofiar wojny na Ukrainie. Biskup Diecezji Rzeszowskiej Jan Wątroba, stwierdził, że: „to wszystko było i jest zewnętrznym znakiem wrażliwości Polaków na krzywdę, znakiem wyobraźni miłosierdzia i solidarności z tymi którzy cierpią". Z kolei ksiądz Piotr Potyrała, odpowiedzialny za Caritas Diecezji Rzeszowskiej, zauważył, że: „od wybuchu wojny do dzisiaj z różnych form wsparcia Centrum Caritas Diecezji Rzeszowskiej skorzystało ponad 32 tysiące uchodźców z Ukrainy".

LITERATURA

1. Getz, D. (2007). Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events, Elsevier Ltd.. Oxford s. 56.

2. Goldblatt, J. (2014). Special Events: Creating and Sustaining a New World for Celebration, John Willey & Sons Inc., New Jersey, s. 87.

3. Grzegorczyk, A. (2009). Event marketing jako nowa forma organizacji procesów komunikacyjnych, Wyższa Szkoła Promocji, Warszawa, 2009, s.76.

4. Kotler, Ph. (2001). Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola, Felberg SJA, Warszawa, s. 614.

УДК 658.6

Онуфрієнко Н.Л.[1], Діденко В.В.[2]
[1] старш.викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-419 НУ «Запорізька політехніка»

УПАКОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА

Важливого значення надається упаковці в сучасній логістиці, тому що упаковка має значний вплив як на витрати в логістичному ланцюзі, так і на його ефективність в цілому. Витрати на упаковку складаються з витрат на купівлю матеріалу для пакування, витрат на організацію процесу пакування (ручного або автоматизованого), витрат на утилізацію упаковки.

Упаковка впливає на рівень витрат для всього логістичного ланцюга: управління запасами в багатьох випадках визначається точністю ідентифікації вантажу, а маркування розміщене на упаковці; ефективність, точність і швидкість комплектації замовлення також залежать від надійності маркування упаковок, їх габаритів і форми, ступеня придатності упаковки до вантажопереробки; на вартість вантажопереробки безпосереднім чином впливає можливість консолідації індивідуальних упаковок в укрупнену вантажну одиницю; вартість зберігання й транспортування безпосередньо залежать від щільності і габаритів упаковки [1].

Упаковка виконує чотири основні функції: ідентифікує товар і надає про нього основну інформацію, захищає від пошкоджень, підвищує ефективність вантажопереробки, надає допомогу маркетингу з просування та реклами продукції, а також інформації споживачам.

Виходячи з вказаних функцій упаковки, можна визначити її основні характеристики: надійність упаковки визначається тим, яким впливам зовнішнього середовища вона піддається в процесі зберігання і транспортування; корисність упаковки визначається її впливом на ефективність і продуктивність всіх логістичних операцій [1].

В контексті глобальних трендів, екологія є однією із тенденцій, що впливає і на логістичний ланцюг, і на маркетингову стратегію, тому це

питання важливе як для виробників, так і для споживачів. Дедалі частіше виробники та споживачі приймають рішення щодо підтримки захисту навколишнього середовища, при цьому враховують той факт, що після утилізації «життя» упаковки не закінчується.

Екологічність упаковки можна розглядати, враховуючи наступні фактори: використання вторинної сировини (упаковка, виготовлена з вторинної сировини, зазвичай має менший вплив на довкілля, оскільки вона потребує менше енергії та ресурсів для виробництва); вид упаковки (деякі види упаковки можуть мати менший вплив на довкілля, ніж інші); масштаб виробництва (виробництво великих обсягів упаковки може вести до більшого впливу на довкілля, ніж виробництво менших обсягів); вплив упаковки на транспортування та зберігання товарів (деякі види упаковки можуть знижувати втрати продуктів при транспортуванні та зберіганні, що зменшує витрати на виробництво та вплив на довкілля); можливість повторного використання або переробки (упаковка, яку можна повторно використовувати або переробляти, може мати менший вплив на довкілля, оскільки вона не викидається після першого використання); спосіб утилізації (вплив на довкілля залежить від способу, яким упаковка утилізується).

За умов подальшого переходу України до економіки, що припускає собою діяльність, яка забезпечує розумне повторне використання, відновлення або переробку витратних матеріалів та сировини, завдяки розвитку новітніх технологій, еко-пакування все більше знаходить своє застосування у різних господарських сферах та галузях промисловості. Наприклад, пакувальний матеріал на основі міцелію грибів та стебел технічних конопель, що має термоізолюючі та водовідштовхуючі властивості, приємний на дотик та добре тримає форму, та на відміну від звичайного пластику або пінопласту, повністю розкладається у ґрунті за 30 днів [2]. Упаковка з крафтового паперу здатна вбирати вологу, жири та для кожної групи товарів використовується свій тип паперу. У низці країн вже створено їстівну плівку – у її складі крохмаль та полімери на водній основі, що придатні для споживання. Оптимальним варіантом для пакування як подарунків, так і продуктів харчування є еко коробки з картону [3].

Отже, ефективна логістична система повинна включати в себе розробку та постійне вдосконалення логістичної упаковки, для того щоб досягти оптимізації робочого процесу на всіх етапах логістичного ланцюга, що в свою чергу повинно призвести до зменшення витрат підприємства та покращення сервісу для потенційних клієнтів. Всі різновиди упаковки в логістичному ланцюзі, повинні забезпечувати як зручність вантажопереробки, захищати вантаж, так і нести інформацію про нього, а також враховувати такий фактор як екологічність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Репіч Т. А. Сучасна споживча упаковка: проблеми підвищення логістичної ефективності / Т. А. Репіч // Наукові праці НУХТ. – 2015. – Т.21.– №1. – С. 53-59.

2. Шимкович В. «Війна підштовхнула масштабувати виробництво» — як український стартап S. Lab створює еко-пакування з конопель та грибів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ain.business/2022/09/22/yak-praczyuye-startap-s-lab/ (дата звернення 29.04.2023).

3. Виробництво еко упаковки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ubi-pack.com/vyrobnycztvo-eko-upakovky/ (дата звернення 29.04.2023).

УДК 339.144

Борисенко О.Є.[1], Нечай М.Ю. [2]
[1] канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-210 НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ В МАГАЗИНІ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ

Одним з основних завдань управління роздрібним магазином є забезпечення ефективності управління товарними запасами, що дозволяє підвищувати рівень прибутковості підприємства та задовольняти попит покупців за рахунок оптимізації партій поставок та зменшення витрат на їх зберігання. Особливо це актуально для магазину алкогольних напоїв тому що саме в них дуже часто бракує складських приміщень. І це напряму залежить від багатьох організаційних процесів.

Магазини алкогольних напоїв сьогодні представлені в Україні в декілька форматах, а саме: невеликі винні магазини; спеціалізовані складські магазини; фірмові магазини професійних імпортерів алкогольних напоїв або поєднання кількох форматів. В невеликих та середніх магазинах складські приміщення, як правило, відсутні, а цю роль виконують торговий зал де на спеціально відведених місцях розташовується весь асортимент товару. В цьому випадку приділяють особливу увагу рівню ефективності використання поличного простору від якого залежить асортимент, обсяг та періодичність поставок алкогольних напоїв в магазин. В свою чергу середні і великі магазини формують товарні запаси на центральному складі. Тоді, рівень ефективності управління запасами буде залежати від організації системи складського зберігання товарів. Метою такої системи є зменшення витрат на утримання та переміщення товарів, а також завантажувально-розвантажувальних робіт. Головними параметрами такої системи є: обсяг партії замовлення та кількість партій поставки товару; інтервал часу між поставками; витрати на зберігання; вартість організації замовлення або вартість поповнення, викладки, виставки

товару в торговельній залі; вартість послуг мерчандайзерів та інших посередників; різноманітні показники ефективності використання товарних запасів та узагальнені показники ефективності діяльності підприємства до яких відносяться рівень рентабельності та прибутковості.

Враховуючи означені відмінності можна виділити декілька шляхів підвищення ефективності управління запасами в магазині алкогольних напоїв. По-перше, це використання сучасних заходів мерчандайзингу в торговій точці. Для підвищення рівня товарообігу слід використовувати правильну викладку товару, яка впливає на увагу покупців і, як наслідок дозволяє збільшувати продажі. В магазині алкогольних напоїв, незалежно від його формату, слід враховувати певні особливості створення планограми, яка повинна точно враховувати обсяги продажів та спосіб викладки продукції, а також має бути незмінною за кількістю фейсингів. Пропонується розрахувати демонстраційний запас з урахуванням плеча поставки, що дозволить підтримувати полиці у презентабельному вигляді. В разі тимчасової нестачі необхідного SKU роздрібний продавець зможе надати аналог покупцю, що позитивно впливатиме на продажі та унеможливить розчарування клієнтів.

По-друге, слід постійно відслідковувати показники ефективності використання заходів мерчандайзингу. За результатами такого оцінювання необхідно впроваджувати нові засоби впливу на поведінку споживача з метою збільшення обсягів продажів.

По-третє, для того, щоб забезпечити різноманітність асортименту алкогольних напоїв в магазині необхідно налагоджувати плідну співпрацю з постачальниками. Від рівня надійності постачальника, його стабільних та точних умов роботи залежить рівень запасів та залишків в магазині.

По-четверте, необхідно впроваджувати автоматизацію замовлень, що дозволяє оптимізувати всі напрямки роздрібної роботи та забезпечує повний контроль за використанням складських приміщень. Застосування програми контролю запасів алкогольних напоїв, з одного боку, дозволяє контролювати кількість таких замовлень, а з іншого, в залежності від попиту та необхідної суми замовлення автоматично формувати їх.

По-п’яте, необхідно здійснювати управляти запасами за товарними категоріями враховуючи сезонність, динаміку попиту, зміну споживчого настрою. Це дозволить вчасно коригувати асортимент та знизити обсяги залишків до мінімуму.

Окреслені заходи дозволять збільшувати продажі за рахунок прискорення процесу реагування на мінливі потреби ринку; знижувати рівень запасів в магазині, що буде збільшувати обороти підприємства, за рахунок вивільнення фінансових ресурсів, заморожених у запасах та зменшить витрати на персонал, зайнятий у процесі закупівель.

Обираючи шляхи, які дозволять позитивно вплинути на рівень ефективності управління запасами в магазині алкогольних напоїв слід враховувати не тільки формат організації бізнесу, але і умови господарювання. Так, наприклад сьогодні, в умовах війни, більшість магазинів роздрібної торгівлі перейшли від жорсткого графіку постачання товарів до гнучкого, від автоматизованого до ручного керування замовленнями враховуючи щоденні зміни середнього розміру виторгу. А отже після війни прийдеться знов змінювати систему управління товарними запасами в магазині для того, щоб забезпечувати збільшення рівня ефективності такого бізнесу. Запровадження означених шляхів дозволить швидко підлаштовувати систему управління товарними запасами під зовнішнє середовище та умови господарювання.

КЛАСИФІКАЦІЯ JEL F15, M31

Jan W. Wiktor
Prof. dr hab., Краківський економічний університет

ПРИНЦИПИ СПІЛЬНОГО РИНКУ ЄС – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ. МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ

Ці тези презентують концепцію спільного ринку Європейського Союзу (ЄС) в аспекті відбудови української економіки після завершення війни та російської агресії. Програма відбудови України буде предметом рішень органів державної влади – парламенту, президента, уряду, регіональних органів влади, установ та організацій. Він об'єднає все українське суспільство, включаючи університети з інтелектуальним капіталом, у створенні стратегії відбудови, яка дозволить якнайшвидше усунути матеріальні наслідки агресії та поставити Україну на шлях сталого та прискореного розвитку.Україна неодмінно отримає необхідну матеріальну допомогу від демократичного світу: від ЄС, США, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції та розвитку та інших країн та інституцій.

Серед напрямів відбудови та подальшого розвитку України у повоєнних реаліях особливе значення мають концепція та принципи ринку Європейського Союзу. У цьому аспекті в тезах представлена сутність і принципи спільного ринку в ЄС, його значення для окремих 27 держав-членів і всього Союзу. В основі такої визначеної мети лежать особистий інтерес до питань ринку ЄС, питання євромаркетингу, знання проблем, з якими стикається Польща та інші країни Центральної Європи (включаючи Словаччину, Чехію) в процесі вступу до ЄС [1]. У цих країнах процес був складним у часі – він охоплював майже 15 років виконання умов вступу до ЄС (1991-2004) [2]. Слід особливо підкреслити, що проєвропейський напрямок розвитку та європейські політичні прагнення України не є «функцією агресії» Росії 24.02.2022. Вже у

2014 році Україна підписала торговельну угоду з ЄС та створення зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) – це перший і важливий етап процесу створення спільного ринку за концепцією Б. Баласси [3]. Україна подала заявку на вступ вже 28.02.2022, тобто через 4 дні після агресії Росії. Такий запит не можна подавати ad hoc, потрібен час на підготовку. Я аплодую давнім зусиллям України щодо вступу до ЄС. Таку позитивну оцінку заявці висловив Європарламент 23 червня 2022 року та надав Україні статус країни-кандидата [4, 5, 6].

Ринок ЄС - це категорія, яка визначається по-різному. Досить поширеним є ототожнення «внутрішнього ринку» ЄС зі «спільним ринком», а також з «єдиним ринком» та «європейським ринком у просторовому аспекті» [1]. Однак це не синоніми. Кожен з цих термінів містить дещо різний смисловий зміст, а значить, може і зазвичай визначає різний погляд на область і об'єкт аналізу. Поняття «спільний ринок» є категорією міжнародної економіки, включаючи теорію регіональної інтеграції. Б.Баласса [3] визначив цим терміном третю, наступну, після зони вільної торгівлі і митного союзу, форму регіонального співробітництва країн, сутністю якої є митний союз, збагачений чотирма свободами: вільний рух товарів, послуг, осіб і капіталів. Ці свободи розглядаються як фундаментальні принципи і цінності «спільного ринку». Це визначення спільного ринку було неявно прийнято Римським договором про створення джерела ЄЕС (Європейського економічного співтовариства [7]). Мета ЄЕС полягала в тому, щоб «сприяти всьому Співтовариству шляхом створення спільного ринку ... до гармонійного розвитку економічної діяльності, сталого зростання, підвищення стабільності, прискорення рівня життя населення та зміцнення відносин між країнами, які до неї входять (ст. 3). Єдиний європейський акт (1986-87) передбачав, зокрема, що Співтовариство вживатиме необхідних заходів, спрямованих на створення внутрішнього ринку, у період до 31.12.1992. Так і сталося – процес створення спільного ринку ЄС тривав загалом 35 років (1957-1992). Маастрихтський договір (1992) про перетворення ЄЕС в ЄС підкреслив важливість спільного ринку для досягнення цілей договорів Союзу, включаючи створення економічного і валютного союзу з єдиною валютою - євро. Лісабонський договір про ЄС (2007) стверджує, що «союз створює внутрішній ринок. Вона сприяє сталому розвитку Європи на основі збалансованого економічного зростання і цінової стабільності, висококонкурентної соціальної ринкової економіки, спрямованої на повну зайнятість і соціальний прогрес, а також високого рівня захисту і поліпшення якості навколишнього середовища (стаття 2). Це дуже важливі цілі для створення стратегії відбудови України після закінчення війни. У своїй формальній і юридичній формі внутрішній ринок ЄС є «зоною без внутрішніх кордонів, в межах якої гарантується вільний рух товарів, послуг, осіб (Шенгенська зона) і капіталу (умова єврозони). Однак спільний ринок означає щось більше – не просто конкретну формальну категорію,

створену в результаті інтеграційних процесів, а складну комплексну політичну, економічну і соціальну програму, засновану на конкретних передумовах, принципах і цілях. Серед них в аспекті війни в Україні варто виділити також ті, що мали на меті відбудувати Європу від руйнувань після Другої світової війни. Слід підкреслити, що концепція і програма спільного ринку включає також спільну політику: захист ринку і конкуренцію, захист прав споживачів, спільну сільськогосподарську, торговельну, промислову, транспортну та інші політики. Правила Співтовариства та ЄС мають пріоритет над національними нормами.

Спільний ринок є основою для створення і розвитку євромаркетингу [1, 9]. Євромаркетинг – це концепція функціонування та розвитку підприємств у просторі єврринку, сформована єдиними або схожими правовими стандартами ведення бізнесу, захисту прав споживачів та конкуренції, ринок без бар'єрів для митного захисту на внутрішніх кордонах. Він заснований на принципах особистої свободи споживача і підприємця, і в той же час є таким же різноманітним ринком, як культури, історичний досвід і рівні розвитку країн, що входять до складу ЄС і його внутрішнього ринку. У передвступний період Польщі та інших 9 країн, які приєдналися до ЄС у 2004 році, в ЄС точилася дискусія щодо стратегії подальшого розвитку: розширення або поглиблення інтеграції. Це відображення вже історичне. Хочу висловити переконання, що така дискусія більше не потрібна: Україна, подолавши агресію Росії та відповідаючи Копенгагенським критеріям [10], швидко стане 28-м членом ЄС і буде важливим гравцем на спільному європейському ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. J.W. Wiktor (2005), Rynek Unii Europejskiej. Koncepcja i zasady funkcjonowania, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków.
2. Polskie przedsiębiorstwo na jednolitym rynku europejskim. Wyzwania współczesności, red. M. Gorynia, J. Kuczewska, A.Z. Nowak (2022), PWE, Warszawa.
3. B. Balassa, (1962), The Theory of Economic Integration. Allen Unwin, London.
4. Європарламент підтримав кандидатський статус для України і Молдови | Європейська правда (eurointegration.com.ua) [5.05.2023].
5. The European Commission presents its Opinions (europa.eu) [2.12.2022].
6. Accession of Ukraine to the European Union - Wikipedia [2.12.2022].
7. Treaty of Rome (europa.eu) [5.05.2023].
8. Treaty of Lisbon (europa.eu) [5.05.2023].
9. Решетнікова І. Євромаркетинг: особливості застосування та завдання українських підприємств, Науковий Вісник Одеського національного економічного університету. 2022, №7 (296), С. 62-72.

http://n-visnik.oneu.edu.ua/archive.phphttp://nvisnik.oneu.edu.ua/collections/2022/296/

10. Accession criteria (Copenhagen criteria), EUR-Lex - accession_criteria_copenhague - EN - EUR-Lex (europa.eu) [5.05.2023].

СЕКЦІЯ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО В СИСТЕМІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ»

УДК 338.3.(330.322.54)
Бойко В.О.[1], Бойко Л.О.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. ХДАЕУ
[2]канд.с.-г.наук, доц. ХДАЕУ

ЕКОІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ - МОДЕЛЬ ЗЕЛЕНОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Ревіталізація України буде головною темою найближчих десяти років. На сьогодні постає головне питання - яким буде план післявоєнного відновлення країни. Значною мірою це буде залежати не лише від того, яка сума коштів буде спрямована на це відновлення, але й на яких принципах базуватиметься цей процес. А це буде означати те, що Україна має можливість створення такого плану відбудови держави, який би базувався не тільки на принципах відбудувати краще, ніж було раніше, а зробити це екологічно і безпечно для навколишнього середовища [1]. Як тільки було проголошено та імплементовано Європейським Союзом засади Європейського зеленого курсу (ЄЗК), довготривалої ініціативи на меті якої є досягнення кліматично нейтральної Європи до 2050 року, Україною було заявлено про наміри теж стати його частиною, синхронізуватися з його цілями та виконувати новочасні завдання.

І дійсно, можна перерахувати значну кількість фактів на підтвердження таких бажань України: декларування цілі стосовно кліматичної нейтральності у період до 2060 року, початок перемовин з ЄЗК на найвищому рівні, внесення деяких окремих складників ЄЗК до секторальних політик, прийняття амбітного другого національно визначеного внеску до Паризького договору [2], цифровізація усіх процесів, починаючи від державних послуг тощо [3].

Через розпочаті воєнні дії бізнес в Україні зазнає великих втрат, але не зважаючи на це кожен представник бізнесу розуміє важливість існування у державі ефективного та потужного економічного тилу. Саме тому, сьогодні на території України твориться новітня історія, де кожен українець воює на своєму власному фронті, усіляко допомагаючи ЗСУ боронити свою батьківщину та прискорити настання світлого дня перемоги і миру. Як свідчить світова історія, економіка є однією з найважливіших складових могутності і успішності любої країни, тому не зважаючи на загрози та виклики вона має бути стабільною та міцною і значну роль у цьому можуть відігравати індустріальні парки.

Сьогодні індустріальні парки приймають різноманітні компанії, які вимушені через війну покидати окуповані та прифронтові території, розташовуючись у більш безпечних регіонах. Варто також вказати на значні зрушення, що відбулися в останній час на законодавчому рівні, які позитивно вплинули на просування та розвиток індустріальних парків. Прийшов той час, коли українська держава мусить у дуже швидкому темпі впроваджувати Green Deal, тобто «зелену економіку», зробити відповідні зміни до своєї екологічної політики, замислитись над більш широким застосуванням новітніх енергозберігаючих технологій.

Все більша частина підприємств сьогодні потребують створення реальних умов для економії та збереження наявних ресурсів, ціна на придбання яких у світі постійно зростає. Тому в Україні у цьому контексті мають розвиватись екоіндустріальні парки, як одна із моделей індустріальних парків.

Екоіндустріальний парк - це спеціально забезпечений відповідною інфраструктурою майданчик для здійснення промислової діяльності, який буде цілком відповідати економічним, екологічним, соціальним та енергозберігаючим параметрам і вигідним для цього нормативам планування, розташування, сталого функціонування та управління.

Особлива увага у сфері управлінської діяльності такого парку повинна приділятися проблемам збереження довкілля і раціонального використання ресурсів. Таким чином, більш сучасною, досконалою та розвиненою версією індустріального парку є екоіндустріальний парк.

До основних критеріїв, яким повинні відповідати такі парки відносяться:

забезпечення тісної співпраці між підприємствами з метою, спільного ефективного використання ресурсів та управління відходами;

більш широке впровадження в життя безвідходного виробництва (це коли відходи одних підприємств стають сировиною для інших) мета якого не тільки в економії сировини, але й коштів;

на вимогу законодавства Європейського Союзу спрямувати промисловість на ресурсоефективність та «чисте» виробництво (наприклад, зменшення кількості шкідливих викидів вуглецю в атмосферу чи більш раціональне використання природних ресурсів води, сировини, палива, енергії);

товари, що виробляються в межах території таких парків цілком відповідають встановленим міжнародним стандартам, що у свою чергу підвищує їх конкурентоспроможність на світових ринках;

створення додаткових робочих місць, що будуть відповідати високим світовим стандартам праці, забезпечення робітників сучасною соціальною інфраструктурою. Зараз такі питання дуже актуальні, через велику кількість у країні тимчасово переміщених осіб, яких необхідно забезпечити житлом та

роботою. Крім того сьогодні є позитивна тенденція повернення українців з-за кордону [4].

На сьогодні Україна має всі можливості бути учасником Європейського «зеленого» курсу, тому що з деяких питань наша країна може значно покращити ситуацію в ЄС за умови, коли нас будуть рахувати партнерами у досягненні мети і цілей ЄЗК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Бойко В.О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. Ефективна економіка. 2021. № 4. URL:http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8773. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.73

2.Зелене відновлення: на яких принципах буде базуватися відбудова України. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/14/7146700/

3. Кирилов Ю.Є., Грановська В.Г., Крикунова В.М., Жосан Г.В., Бойко В.О. (2020) Цифрова економіка. Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 228 с.

4.Як відкрити еко-промисловий парк в Україні? URL: https://pravdop.com/ua/publications/kommentarii-zakonodatelstva/kak-otkrit-eko-promishlenniy-park-v-ukraine-02-2023-137/

УДК 339.9

Ушакова Н.Г.[1], Ткач Л.Д.[2]
[1] канд.економ.наук, проф. ДБТУ
[2] студ. гр. 292з-19б-01 ДБТУ

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

На різних історичних етапах розвитку зовнішньоекономічна діяльність держави більшою чи меншою мірою допомагала вирішенню багатьох економічних проблем. Посилення інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства призвела до виходу економічних процесів за межі національних кордонів, що створює необхідність розвитку зовнішньоекономічної діяльності та удосконалення її регулювання.

Зовнішньоекономічна діяльність України відбувається в багатьох формах: через здійснення експортно-імпортних операцій, регулювання торговельного балансу країни, міграцію капіталу і робочої сили, залучення іноземних інвестицій, стабілізацію курсу національної валюти тощо. Враховуючи руйнацію української економіки внаслідок розпочатої росією повномасштабної війни, роль зовнішньоекономічної політики України безпрецедентно зро-

сла як в контексті збереження політичної та економічної незалежності, так і в контексті поствоєнного відновлення економіки країни.

За Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» [1] державного регулювання потребують наступні види зовнішньоекономічної діяльності: експорт та імпорт товарів/послуг; рух капіталів та робочої сили; наукова, виробнича, науково-технічна та інші види кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами ЗЕД України та іноземними суб'єктами; спільна підприємницька діяльність між суб'єктами ЗЕД України та іноземними суб'єктами; операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку та інші види ЗЕД, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Еволюція пріоритетів зовнішньоекономічної політики України відбувалася відповідно до зміни внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на різних історичних етапах розвитку зовнішньоекономічної діяльності нашої країни. Включення економіки України в систему міжнародного поділу праці і зовнішньої торгівлі почалося з другої половини XVII ст. на етапі формування національних, регіональних і світового ринків в складі Польської та Московської держав (рис. 1). Саме в цей період формується сільськогосподарська орієнтація українського експорту, Україна перетворюється на «донора» трудових ресурсів.

Рисунок 1 – Етапи еволюції зовнішньоекономічних зв'язків України (складено на основі: [2])

Індустріалізація українського виробництва (II етап) перетворила Україну на експортера машин, обладнання в межах Російської та Австрійської імперій, пізніше – в складі СРСР та Співдружності соціалістичних країн. Українська економіка цього періоду була активним учасником процесів виробничої кооперації та економічної інтеграції соціалістичних країн.

З 1990-х рр. і донині участь України в різних формах міжнародних економічних відносин відбувається в якості самостійного політико-економічного суб'єкта. Протягом 1991-1992 рр. відбувалося становлення законодавчої бази зовнішньоекономічної діяльності та її регулювання як суверенної країни. Впродовж 1993–1995 рр. відбувалася лібералізація зовнішньоекономічної діяльності України, а з 1996 по 1998 р. збільшилися протекціоністські тенденції зовнішньоекономічної політики, активніше застосовувалися обмеження імпорту як засобу захисту національного виробника. Наступні роки (1998-2013 рр.) стали періодом вдосконалення зовнішньоекономічної політики України відповідно до вимог СОТ, була присутня багатовекторність в системі зовнішньоекономічної діяльності. З 2014 року євроінтеграційні пріоритети стали пріоритетними в українській зовнішньоекономічній політиці, а після розпочатої росією війною зовнішньоекономічна політика України спрямована на вступ до Європейського Союзу.

Отже, особливість розробки і реалізації зовнішньоекономічної політики України визначається, з одного боку, постійною присутністю нашої країни в різних формах міжнародних економічних відносин, з іншого, - визначальним впливом на неї держав, до складу яких більше трьох століть входили українські території. Навіть після повернення Україною політико-економічної суб'єктності в 1991 році історичне минуле вже протягом тридцяти років справляє свій значний вплив. Головними завданнями зовнішньоекономічної політики України в сучасних умовах є зміцнення її економічного суверенітету, розвиток національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності українського виробництва на глобальному ринку.

Введення в Україні воєнного стану і складність економічної діяльності в умовах повномасштабної війни з рф зумовлюють пошуки нових механізмів реалізації зовнішньоекономічної політики, які будуть не лише відповідними нинішнім «воєнним» реаліям, а й ефективними в контексті поствоєнного розвитку міжнародних відносин України, пошуку нових напрямів експорту вітчизняної продукції і зв'язків з міжнародними фінансовими організаціями задля недопущення фінансового краху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» від 23.01.2008. URL : https://ips.ligazakon.net/document/JF0V101A.

2.Еволюція зовнішньоекономічних зв'язків України. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». URL : http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/pdf.

УДК 339.9
Ушакова Н.Г.[1], Носачова А.С..[2]
[1] канд.економ.наук, проф. ДБТУ
[2] студ. гр. 292з-19б-01 ДБТУ

ЗОВНІШЬНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КИТАЄМ: ЧИ Є МАЙБУТНЄ?

Зовнішньоторговельна політика є однією з найважливіших складових зовнішньоекономічної політики держави, основою розвитку країни та забезпечення її економічної безпеки. Це підтверджують вражаючі результати розвитку китайської економіки протягом останніх десятиліть, однією з головних передумов яких є постійне удосконалення зовнішньоторговельної політики країни з метою забезпечення зростання обсягів власного експорту, перетворивши Китай на одного з ключових суб'єктів світової економіки. Також великий інтерес для вітчизняних експертів представляє дослідження впливу трансформації інструментів регулювання зовнішньоторговельною діяльністю Китаю на ефективність проведення країною економічних реформ і постійну модернізацію китайської економіки, оскільки позитивний досвід можна буде використати для післявоєнного відновлення української економіки.

Впродовж 2019-2021 рр. Китай став головним торговельним партнером за обсягами реалізованої української продукції: у 2019 році Китай вийшов на перше місце в рейтингу країн за обсягом імпорту українських товарів (3,6 млрд дол.), а за результатами 2020 р. Китай став головним торговельним партнером України за товарообігом (15,4 млрд дол.) [1]. Протягом 2013-2021 рр. загальний обсяг експорту українських товарів до Китаю збільшився втричі – з 2,7 до 8 млрд дол., а його частка в загальному експорті України зросла з 4,3% до 11,8% [2], і це незважаючи на різке зниження експорту протягом 2014-2016 рр. внаслідок російського вторгнення в Україну і анексію частки територій, що спричинило чергову кризу в українській економіці.

Основними товарами, які Україна експортує в Китай є: руди, шлак і зола, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, реактори ядерні, котли, машини та залишки і відходи харчової промисловості [3] (рис. 1). У структурі українського експорту до Китаю спостерігалася зростаюча тенденція щодо сільськогосподарської і харчової продукції. Основними позиціями імпорту Україною китайських товарів, який значно перевищує

експорт України в Китай в довоєнний період були: електричні машини, пластмаси, засоби наземного транспорту тощо (рис. 2)

Рисунок 1 – Товарна структура експорту українських товарів до Китаю в 2021 році, % (складено на основі: [2])

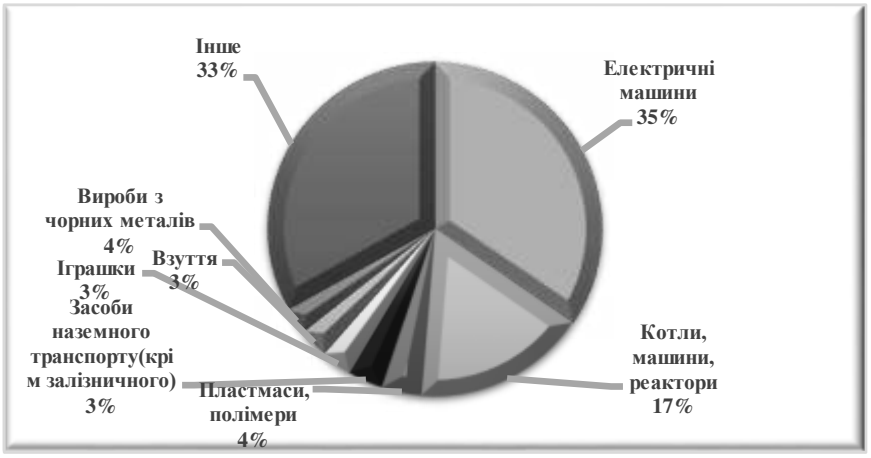

Рисунок 2 – Товарна структура імпорту Україною китайських товарів у 2021 році (складено на основі: [2])

Ще в довоєнний період значні обсяги зовнішньоторговельного співробітництва Китаю та України не перекривали низку проблем, основними з яких були: висока концентрація та недиверсифікованість українського експорту до Китаю (переважають сільськогосподарські та мінеральні продукти); закритість китайського ринку для деяких товарних позицій України ринок (аграрна та харчова продукція); негативне сальдо зовнішньої торгівлі з Китаєм та швидке зростання китайського імпорту; низький показник покриття експортом імпорту. Однак після зменшення експорту до росії Україна була зацікавлена в розширенні торговельних відносин з Китаєм задля відкриття нових ринків збуту продукції.

Після розпочатої рф війни в Україні говорити про пошук нових форм ефективної співпраці з Китаєм неможливо за відсутності однозначної протиросійської позиції Китаю в українсько-російській війні. Переслідування Китаєм власних торговельно-економічних інтересів збільшує ризик нових конфліктів і торгових війн. Розуміючи, що США готові протидіяти китайським спробам захопити Тайвань і торговельні маршрути в Тихому океані, Китай, по суті, підтримав російську агресію проти України [4]. Поки Китай ставить власні інтереси вище за світові, використовуючи війну як спосіб послаблення своїх основних конкурентів на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Слуцький Б. Китай став найбільшим торговельним партнером України. URL : https://www.unian.ua/economics/finance/kitay-stav-naybilshim-torgovelnim-partnerom-ukrajini-novini-ukrajina-11513035.html.

2. Китай як торговельний партнер України: як змінювалися обсяги експорту та імпорту. URL : https://www.slovoidilo.ua/2023/03/02/infografika/ekonomika/kytaj-yak-torhovelnyj-partner-ukrayiny-yak-zminyuvalysya-obsyahy-eksportu-ta-importu.

3. Товарообіг України та КНР за 11 місяців 2021 року зріс на 32,5%. Mind. 2022. URL : https://mind.ua/news/20207275- tovaroobig-ukrayini-ta-knr-za-11- misyaciv.

4. Китай повертається в гру, світ все ще боїться рецесії, а Україна чекає на зброю: підсумки Давосу-2023. URL : https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/20/696199.

УДК 338

Венгер В.В.[1], Романовська Н.І.[2]
[1] старш.наук.сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

[2] наук.сп. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКИХ ПРОМИСЛОВИХ ТОВАРІВ ДО ЯПОНІЇ

Виходячи із світового досвіду та враховуючи безпрецедентну фінансову, військову і політичну підтримку зовнішніми партнерами, для України сьогодні важливо визначити пріоритети економічного розвитку та здійснити оцінку втрат України від воєнного вторгнення рф [1, 2, 3,4].

Японія є одним із найбільших та важливих торговельних партнерів для багатьох членів СОТ. Ця країна займає четверте місце в світі за обсягами імпорту та експорту товарів і послуг, є лідером у виробничій сфері та впровадженні інновацій, бере активну участь у глобальних ланцюгах створення доданої вартості. Обсяг зовнішньоторговельного обороту між Україною та Японією у 2021 р. становив 1555,0 млн дол. США, що на 68,5% більше ніж у 2017 р. та на 23,7% більше порівняно з 2020 р. (табл.).

Таблиця - Торгівля товарами між Україною та Японією у 2017–2021 рр., млн дол. США

Показник	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Товарообіг	923,1	969,3	1212,8	1256,8	1555,0
Експорт	218,0	231,9	249,9	181,7	341,5
Імпорт	705,1	737,4	962,9	1075,1	1213,5
Сальдо	-487,1	-505,5	-713,0	-893,4	-872,0

Джерело: Bilateral trade between Ukraine and Japan Product: TOTAL All products. URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c392%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c3%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

Обсяг експорту до Японії у 2021 р. зріс на 56,7% порівняно з 2017 р. та на 87,9% порівняно з 2020 р. Обсяги імпорту японських товарів у 2021 р. зросли на 72,1% порівняно з 2017 р, та на 12,9% порівняно з 2020 р. Протягом 2017–2021 рр. сальдо торговельного балансу було від'ємним.

Основними групами промислових товарів, що експортувалися до Японії у 2021 р. були такі (61,9%): 26 Руди, шлаки та зола (147,8 млн дол. США або 43,3%); 76 Алюміній та вироби з нього (25,5 млн дол. США або 7,5%); 44 Деревина і вироби з деревини, деревне вугілля (19,6 млн дол. США або 5,7%); 38 Різноманітна хімічна продукція (5,7 млн дол. США або 1,7%); 72 Чорні метали (4,2 млн дол. США або 1,2%); 81 Інші недорогоцінні метали; металокераміка; вироби з них (3,5 млн дол. США або 1,0%); 84 Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини (2,5 млн дол. США або 0,7%); 28 Продукти неорганічної хімії; неорганічні або органі-

чні сполуки дорогоцінних металів, рідкісноземельних металів, радіоактивних елементів та ізотопів (2,4 млн дол. США або 0,7%).

У структурі імпорту японських промислових товарів до України у 2021 р. переважали такі товарні групи, як (92,1%): 87 Засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання (794,0 млн дол. США або 65,4%); 90 Прилади та апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, контрольні, вимірювальні, прецизійні; медичні або хірургічні; їх частини та приладдя (107,4 млн дол. США або 8,8%); 84 Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини (87,0 млн дол. США або 7,2%); 85 Електричні машини, обладнання та їх частини; апаратура для запису або відтворення звуку, телевізійна апаратура для запису та відтворення зображення і звуку, їх частини та приладдя (48,7 млн дол. США або 4,0%); 30 Фармацевтична продукція (45,2 млн дол. США або 3,7%); 40 Каучук, гума та вироби з них (35,6 млн дол. США або 2,9%).

З наведеного видно, що у структурі експорту вітчизняної промислової продукції до Японії у 2021 р. переважали сировинні товари, а частка товарів з високою доданою вартістю була незначною. Водночас у структурі імпорту товарів японської промисловості переважали товари з високою доданою вартістю.

Через широкомасштабне вторгнення рф, за результатами 2022 р. обсяги зовнішньоторговельного обороту між Україною та Японією характеризуватимуться низхідною тенденцією. Так, за нашими оцінками обсяг зовнішньоторговельного обороту за підсумками 2022 р. скоротиться в середньому на 26,6% і становитиме 1141,6 млн дол. США порівняно з 2021 р. При цьому, обсяги експорту за підсумками 2022 р. ймовірно скоротяться на 50% – до 170,8 млн дол. США, а обсяги імпорту – в середньому на 20% – до 970,8 млн дол. США порівняно з 2021 р. Таким чином, втрати України у зовнішній торгівлі з Японією через широкомасштабне вторгнення рф за підсумками 2022 р. становитимуть щонайменше 413,5 млн дол. США.

Слід зазначити, що Україні сьогодні досить важко запропонувати Японії товари вітчизняної промисловості з високою доданою вартістю. Водночас наша країна може бути вмонтована в деякі виробничі ланцюжки японської промисловості завдяки дешевій робочій силі, територіальній близькості до величезного ринку збуту ЄС тощо. Проте, для того щоб цей процес був повноцінним і незворотнім, необхідною та обов'язковою умовою є насамперед перемога України у війні з рф, проведення відповідних реформ, для створення комфортних умов потенційним інвесторам у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Оцінка втрат України від воєнного вторгнення РФ: макроекономічний вимір. Економіка і прогнозування. 2022. № 1. С. 8–51.

2. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1 (686). С. 75–89.

3.Шаров О. М. Уроки та перспективи “плану Маршалла” для України. Економіка України. 2015. № 4. С. 12–18.

4. Венгер В., Романовська Н. Механізми та напрями фінансування української промисловості у повоєнний період: світовий досвід . Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології. 2022. 1(3). https://doi.org/10.56197/2786-5827/2022-1-3-4

УДК 330.341(477)

Нечаєва І.А.1, Зінченко А.А.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ.гр.ФЕУ-310 НУ «Запорізька політехніка»

ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ ЯК МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Наразі Україна переживає не найкращі часи. Події які відбуваються впродовж останніх років негативно вплинули на всі сфери діяльності, особливо завдавши удару економічній сфері. З кожним днем Україна стає все ближче до очікуваної перемоги, тому науковці та експерти вже готують проєкти для швидкого та безболісного виведення країни з кризового стану.

Одним з кращих механізмів сучасності на нашу думку є створення індустріальних парків. Такі проєкти є доступними для застосування та мають визнання серед світових практик. Індустріальний парк – це спеціально створена територія, яка призначена для промислового виробництва та інших пов'язаних з ним послуг. Такі парки зазвичай розташовуються на околицях міст або в межах промислових зон з метою зменшення негативного впливу промислового виробництва на житлові райони.

Індустріальний парк може надавати підприємствам різні послуги, такі як забезпечення електроенергією, водою, газом, інтернет-зв'язком, а також забезпечення логістичної й транспортної інфраструктури. Багато парків також надають підтримку в галузі досліджень та розробок, що сприяє розвитку нових технологій та інновацій.

Створення індустріальних парків має ряд переваг, зокрема:

Залучення інвестицій: індустріальні парки створюють сприятливе середовище для приваблення інвестицій від іноземних та внутрішніх інвесторів, оскільки надають підприємствам додаткові переваги, такі як доступ до інфраструктури та підтримку від уряду;

Розвиток промисловості: індустріальні парки можуть стати каталізатором для розвитку промисловості в регіоні, забезпечуючи підприємствам доступ до необхідної інфраструктури та технологій;

Створення робочих місць: індустріальні парки сприяють створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості в регіоні;

Підвищення конкурентоспроможності: завдяки спільному використанню ресурсів індустріальні парки дозволяють підприємствам зменшити витрати на виробництво та підвищити ефективність, що сприяє зростанню конкурентоспроможності на міжнародному ринку;

Розвиток інновацій: індустріальні парки сприяють розвитку інновацій, оскільки співпрацюють з університетами, науковими установами та забезпечують підприємствам доступ до сучасних технологій та досліджень;

Екологічність: створення індустріальних парків дозволяє зменшити вплив промисловості на довкілля, оскільки вони зазвичай розташовані на віддалі від житлових районів та мають високі стандарти екологічної безпеки.

Всі перелічені переваги вкрай необхідні для країни, тому їх комплексність є додатковим привілеєм для застосування цього механізму у відновленні економічної сфери.

Законодавчу базу для створення і функціонування індустріальних парків у країні становить ряд нормативно-правових актів, в тому числі Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Земельний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" та інші законодавчі акти. [1]

Однак, основним є Закон України «Про індустріальні парки». [1] Нещодавно внесені зміни до цього закону включають низку інвестиційних стимулів для інвесторів, що сприятимуть розвитку економіки та нарощенню промислового потенціалу громад. Відтак, державні стимули передбачають: звільнення від оподаткування прибутку учасника індустріального парку протягом десяти років; сума коштів вивільнених від оподаткування повинна спрямовуватися на розвиток діяльності учасника індустріального парку; операції з ввезення на митну територію України звільняються від оподаткування на додану вартість; операції з постачання звільнено від сплати ПДВ; надано право встановлення пільг з податку сільським, селищним, міським радам. [2]

Певну увагу потрібно приділити Стратегії розвитку індустріальних парків на період до 2030 року. Вона містить обґрунтовані відповіді щодо опису проблем які обумовили прийняття даної стратегії, аналізу поточного стану справ у сфері створення і функціонування індустріальних парків, стратегічних цілей та показників їх досягнення, особливостей фінансування реалізації даної стратегії. [3]

Індустріальні парки є поширеною практикою в розвинених країнах світу, і вони доводять свою ефективність у забезпеченні економічного прибутку. Нижче наведені деякі приклади закордонного досвіду економічного прибутку від створення індустріальних парків:

В Китаї індустріальні парки були запроваджені з 1990-х років та відіграли важливу роль у залученні іноземних інвестицій, розвитку експортного потенціалу та створенні нових робочих місць. Зведення індустріальних парків забезпечило створення понад 4 мільйонів робочих місць та залучення інвестицій на суму більш як 1 трильйону доларів США;

У Німеччині індустріальні парки використовуються для розвитку високотехнологічних галузей, таких як інформаційні технології та біотехнології. Це дозволило підприємствам створювати інноваційні продукти, які мають високу додану вартість. Німецькі індустріальні парки також забезпечують розвиток малих та середніх підприємств та зменшення витрат на інфраструктуру;

Індустріальні парки в США сприяють розвитку високотехнологічних галузей, а також забезпечують створення нових робочих місць. Крім того, вони сприяють зменшенню витрат на енергетику та забезпечують додатковий захист довкілля. [4, с. 69-70]

Отже, спираючись на досвід розвинених країн світу та приведені вище переваги бачимо, що створення індустріальних парків є ефективним способом забезпечення економічного прибутку та зростання конкурентоспроможності національної економіки. Крім того, створення індустріальних парків може сприяти розвитку інфраструктури в регіоні, забезпечити створення нових робочих місць та знизити рівень безробіття. Застосування механізму створення індустріальних парків на території повоєнної України є правильним рішенням для швидкого відновлення економічного стану країни. Завдяки наявному досвіду впровадження такого механізму, можемо покладати надії на їх адаптацію та ефективне впровадження в дію задля успішного майбутнього країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Про індустріальні парки. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text.

2.Індустріальні парки в Україні отримали стимули для розвитку. Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.gov.ua/news/15146.

3.Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-р#Text.

4.Shevchuk N. WORLD EXPERIENCE OF INDUSTRIAL PARKS DEVELOPMENT AND THEIR BENEFITS FOR THE DEVELOPMENT OF

UKRAINE'S ECONOMY. Problems and prospects of economics and management. 2021. № 4(28). С. 68–74. URL: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4(28)-68-74.

УДК 330.83:339.92(477)(091)
Афендікова Н.О.
канд. економ. наук, доц. НУ “Запорізька політехніка”

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ

Російська агресія проти України спричинила серйозну гуманітарну кризу. Повномасштабне військове вторгнення Росії та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022р., завдали потужного удару по всіх ланках економічної, соціальної, гуманітарної системах української держави. Воєнна ескалація призвела до значної кількості випадків смерті, поранень, масового переміщення цивільних осіб, у т.ч. дітей, до пошкодження соціальної, транспортно-логістичної, інженерної інфраструктури цілих регіонів, а також серйозних руйнувань і пошкодження цивільної інфраструктури та житлових будинків. Допомоги потребують десятки мільйонів людей — як усередині країни — на окупованих територіях, на звільнених від окупанта і на тих, що не були окуповані, але постраждали від варварських обстрілів і бомбардувань, так і ті громадяни, які виїхали за кордон. Кількість розділених сімей обчислюватиметься мільйонами.

Відповідно до цього, політична нестабільність в Україні, обрання Європейського вектору розвитку, прагнення нею вступити до асоціації Європейського союзу та Організації Північноатлантичного договору (НАТО), небажання мати будь які відносини з країною-агресором зумовили початок війни між Україною та Росією.

Тому, в сучасних складних умовах, необхідно намагатися забезпечити реалізацію регіонального економічного розвитку. Останнім часом особливого значення в дослідженні регіонального економічного розвитку набув моніторинг. Поняття моніторинг неможливо однозначно визначити, це пов'язано з використанням названого інструменту досліджень в різних практичних і наукових галузях. Деякі явища, що відбуваються в екологічних системах, потребують лише спостереження з метою прогнозування сценарію розвитку в майбутньому, особливо в умовах агресії.

Незважаючи на значний обсяг досліджень з питань проведення моніторингу регіонального економічного розвитку країни в період агресії і формування інформаційних баз, не всі аспекти цієї проблеми, які мають першорядне практичне значення, достатньо розроблені. Недостатньо дослідженим

залишилось найважливіше питання побудови комплексних систем регіонального економічного розвитку країни в період агресії, що мають як уніфіковані, так і індивідуальні риси. У дослідженнях приділено мало уваги створенню на основі даних моніторингу чітких показників, які лежать в основі оцінки економічного регіонального розвитку. Недостатньо досліджень присвячено розробці механізмів обміну і надання інформації користувачам регіонального економічного розвитку країни в період агресії. Практично не розглянута можливість використання найменш витратних методів при проведенні моніторингу ресурсного забезпечення економічного розвитку регіонів країни в умовах агресії.

Добробут громадян і економічна спроможність країни протистояти внутрішнім і зовнішнім кризовим шокам значною мірою визначаються міцністю і конкурентоспроможністю економіки. На жаль, поки вітчизняна економіка залишається низькоконкурентною, із слабкими можливостями розширеного сучасного виробництва. Тому результативність соціально-економічного (повоєнного) відновлення та оздоровлення значною мірою визначаються тим, на скільки швидко зможе відновитися (вже на новій основі) економічне середовище країни. Більше того, відбудова країни має розпочинатися не чекаючи закінчення воєнних дій і звільнення всієї території країни.

Ускладнення цільової функції моніторингу регіонального економічного розвитку країни в контексті глобальних трендів обумовлено еволюцією процесу використання моніторингу. Що стосується ресурсного забезпечення регіонального економічного розвитку країни в період агресії моніторинг має активний характер, так як спрямований на створення інформаційної основи управління.

Значимість моніторингу в період агресії обумовлена тим, що на будь-якому етапі розвитку - економічному, соціальному, екологічному присутні негативні і позитивні перетворення, вплив зовнішнього середовища, виявлення і класифікація яких недостатні. В процесі проведення моніторингу в період агресії стає можливим за умови резюмування даних створити правильну думку про об'єкт, напрямки розвитку його складових, з тим щоб ґрунтуючись на цьому прийняти управлінські рішення, здійснення яких дасть можливість скоротити або взагалі припинити негативний вплив, а також підвищити вплив умов і чинників, які сприятливо впливають на певний регіон.

Безсумнівно, кількість і обсяг завдань, що постають перед науковими установами в умовах триваючої російської агресії, нині неможливо точно визначити, зважаючи на непередбачувані тривалість і масштаб проблем, які вона спричинить. Але так само безсумнівно, що існуюча в Україні система моніторингу забезпечення регіонального економічного розвитку в період агресії має ряд недоліків, до числа яких можна віднести відсутність єдиної узгодженої бази даних з широким доступом користувачів, розрізненість та неузго-

дженість суб'єктів моніторингу, недостатня оперативність при отриманні даних, відсутність механізму надання даних користувачам, використання застарілих методів і засобів спостереження, відсутність уніфікованої системи показників. Виходячи з вищесказаного, можна припустити, що система моніторингу забезпечення регіонального економічного розвитку в період агресії не в повній мірі дозволяє своєчасно отримувати достовірну та актуальну інформацію, що перешкоджає формуванню інформаційних баз, які є основою формування ефективної регіональної економічної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рогач О. Я. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ / О. Я. Рогач, Д. М. Бєлов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2022. - Вип. 70. - С. 136-140.

2. Столяров В.Ф. Композиційний моніторинг регіонального людського розвитку / В. Ф. Столяров // Економічний вісник Донбасу. Економічний вісник Донбасу. - 2020. - № 1. - С. 181-198.

3. Томашук І. В. Моніторинг складників інвестиційного потенціалу вінницького регіону / І. В. Томашук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2019. - № 8. - С. 184-195.

УДК 332.14

Юрченко В.І.
канд. наук з держ. упр., доц. НУ “Запорізька політехніка”

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ

Повномасштабна війна, розв’язана Росією в Україні, зумовила негайне та різке зростання гуманітарних потреб. Гуманітарні наслідки для населення України є руйнівними, оскільки постачання базових товарів і послуг призупинилося, а цивільне населення тікає від бойових дій. З одного боку, люди вимушені лишати свої домівки, з іншого — мільйони опинилися замкнутими в районах інтенсивних бойових дій. Географічні масштаби бойових дій є великими, обстріли — невибірковими. Подальше розширення конфлікту поглибить гуманітарні потреби мільйонів українців.

Урядом в екстреному порядку було запроваджено низку важливих регуляторних новацій, покликаних зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва. Заходи з лібералізації економіки свідчать, що в Уряді чітко усвідомлюють прямий взаємозв’язок між ступенем економічної свободи і темпами економічного розвитку. Започатковані зміни повинні не лише продовжуватися, але й посилюватися на повоєн-

ному етапі. Усі позитивні інновації економічної політики, що виправдали себе в умовах війни, мають бути застосовані в процесі підготовки та реалізації стратегії повоєнного економічного розвитку України

Процес розробки стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіонів в період агресії буде надзвичайно ускладнений відсутністю ділового співробітництва управлінців різного рівня, які можуть не тільки обмінюватися досвідом проведення досліджень, а й усувати допущені помилки. Рівень розвитку регіону визначається станом розвиненості галузей промисловості, агропромислового комплексу, будівництва, торгівлі та ін. Рівень життя населення регіону визначають такі чинники як зайнятість населення, розвиненість соціальної інфраструктури і т.д., які є низькими в умовах агресії.

Вибираючи стратегію розвитку регіону і пошук умов, які її реалізують, необхідно розробити кілька сценаріїв розвитку ситуації, особливо в період агресії. Регіон будучи стійкою соціально-економічною системою з різним ступенем відкритості і діяльності, спрямованої на автоматизацію і формування своїх структурних компонентів, має сформовані протиріччя з центром, але пов'язана з ним нерозривно, що потребує особливого підходу до прогнозування його розвитку.

Будь-яка розробка пріоритетних напрямків соціально-економічного зростання, повинна в основі своїй містити методологію стратегічного територіального планування, так цей процес являє собою розумне об'єднання оцінок (кількісних і якісних) показників економічного спрямування з метою реалізації в перспективі найбільш важливих напрямків соціально-економічного розвитку регіону, а також розробки механізму реалізації поставлених цілей органами державного управління з різними повноваженнями [1, с. 123].

Основними напрямами соціально-економічного відновлення регіонів України в контексті глобальних трендів мають бути наступні аспекти: розвиток інфраструктури (будівництво та реконструкція доріг, мостів, аеропортів, залізниць, енергетичних мереж та інших інфраструктурних об'єктів, що сприяє підвищенню ефективності економіки та покращенню якості життя населення); розвиток малих та середніх підприємств (створення сприятливих умов для підприємництва, зниження податкових та адміністративних бар'єрів, підтримка підприємницької ініціативи та інноваційної діяльності); розвиток інновацій (підтримка науково-дослідних проектів, створення технопарків та інноваційних центрів, розвиток високотехнологічних галузей економіки, відкриття вільних економічних зон та інші заходи, спрямовані на підтримку інноваційного розвитку регіонів); розвиток освіти та науки (створення сприятливих умов для науково-дослідних проектів, розвиток системи вищої освіти).

В стратегічному майбутньому саме західні регіони України можуть стати центром промислового розвитку та локації багатьох стратегічних підприємств

і галузей реального сектора національної економіки. По-перше, у сенсі віддаленності від територій агресора (вищий рівень безпеки). По-друге, у зв'язку з наближенням транспортно-логістичної системи до країн ЄС (основного зовнішньоторговельного та економічного партнера держави). По-третє, ускладнення транспортування вітчизняної продукції до країн світу морським шляхом.

Важливою умовою ефективної реалізації регіональної політики в період агресії є створення регіональних інформаційних баз для оцінки ресурсного забезпечення регіону, що зумовлює необхідність вдосконалення одного з найважливіших управлінських інструментів — розробка та впровадження стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіонів [3, с. 80].

Успіхи на економічному та соціальному фронтах значною мірою залежать від спроможності управлінців різних рівнів сформувати адекватні стратегічні плани та забезпечити ефективність їх практичної реалізації, включаючи своєчасне виконання першочергових прикладних завдань. Перші економічні шоки війни подолано, час чіткіше визначати пріоритети. Країна має передумови для неминучого повоєнного економічного та соціального відновлення, невідкладної відбудови зруйнованих міст чи модернізації інфраструктури. Значною мірою це пов’язано з міжнародною допомогою, яку надають і гарантують на майбутнє наші зарубіжні партнери. Але без адекватних дій з боку влади, що полягатимуть у впровадженні відповідних інструментів економічної політики, без активної участі і контролю з боку громадянського суспільства, значний потенціал повоєнного відродження може бути використаний не повною мірою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмінов С. В. Макроекономічне підґрунтя російської агресивності / С. В. Кузьмінов, С. О. Геращенко, В. О. Мішина // Академічний огляд. - 2022. - № 1. - С. 74-83.

2. Подлужна Н.О. Моніторинг процесів інформатизації суб’єктів господарювання як основи формування економіки знань на регіональному рівні / Н. О. Подлужна // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2018. - Вип. 14(1). - С. 122-130.

3. Сергієнко Т. І. Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України / Т. І. Сергієнко, Ю. В. Куріс // Humanities studies. - 2022. - Вип. 11. - С. 79-86.

УДК 658.8:338
Метіль Т.К.[1], Скибу Д.О.[2]
[1]канд.економ.наук, доц. ІДГУ

[2]студ. ІДГУ

РОЗРОБКА ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИДИ ТОВАРНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Товарна політика є сукупністю цілей, завдань і основних напрямів, що визначаються вищим керівництвом організації, щодо найбільш значущих характеристик товару та спрямованих на стимулювання збуту задля досягнення цілей організації [1, с.28].

Товарна політика є однією з провідних ланок у продажу товарів підприємствами (організаціями), оскільки вона є складовою частиною маркетингової стратегії і є комплекс заходів щодо розвитку асортименту, створення нових товарів та виключення з виробничої програми тих товарів, які втратили свій споживчий попит, розробку нової упаковки та бренду товару.

Розробка товарної політики для кожного підприємства в сучасних умовах та вироблення своєї ринкової стратегії є важливим напрямом у їхній діяльності.

Товарна політика - це маркетингова діяльність, пов'язана з плануванням та здійсненням сукупності заходів та стратегій щодо формування конкурентних переваг та створення таких характеристик товару, які роблять його постійно цінним для споживача і тим самим задовольняють ту чи іншу його потребу, забезпечуючи відповідний прибуток фірмі. Так визначає цей значний напрямок діяльності підприємства Г.Л. Багіїв.

Практичні та методичні аспекти проблем роботи підприємства з товарною номенклатурою актуальні, тим самим набули розвитку та авторські погляди щодо формування процесів товарної політики підприємства. Так Басовський Л.С. говорив, що товарна політика – це загальні орієнтири, яких слід дотримуватись при прийнятті продуктових рішень задля досягнення поставленої мети. Котлер Ф. давав наступне визначення товарної політики: «товарна політика – певний курс дій підприємства щодо вироблених ним товарів та послуг» [3, с.12].

Ареф'єва Є.М. визначала товарну політику як програму дій щодо товару, яка визначається виходячи з технологічних можливостей виробництва, думки покупців про очікуваних вигод від даного товару, наявності на ринку аналогічних товарів [2, с. 18].

Основні фактори, які впливають на формування товарної політики підприємства, наведено на рис. 1.1

Рис.1. Фактори формування товарної політики.

Основними складовими товарної політики є: визначення оптимального асортименту товарів та його постійне оновлення, забезпечення якості продукції, дизайн, упаковка товарів, створення товарної марки, забезпечення міри відповідності критеріям споживачів та ін. Глибинна сутність маркетингової товарної політики полягає у визначенні, формуванні та підтримці оптимальної структури асортименту товарів з урахуванням поточних і довготривалих цілей підприємства (рис. 1.2).

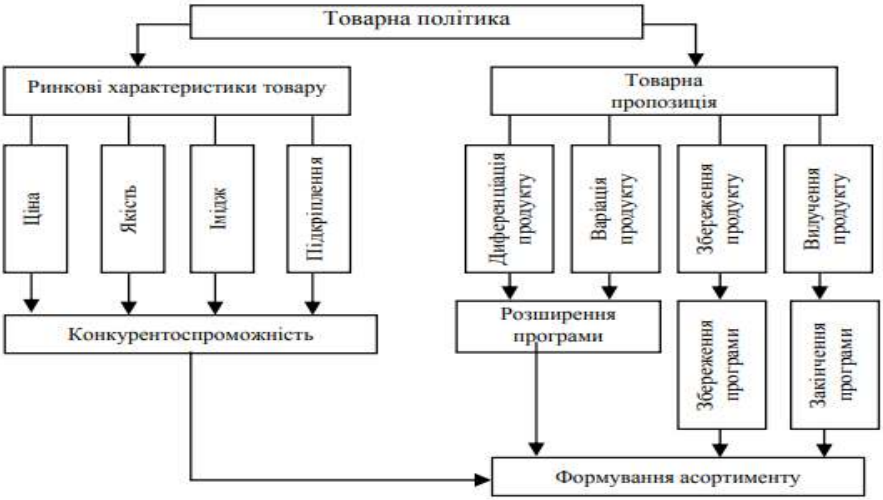

Рис. 2. Складові товарної політики підприємства.

Поряд з категорією «товарна політика» завжди стоїть категорія «товарна стратегія». Тому надалі розглянемо більш детальніше товарну стратегію у табл.1.

Таблиця 1 - Визначення товарної стратегії

Автор	Визначення
Г.Л. Багієв	Товарна стратегія – це сукупність заходів, при яких один або кілька товарів використовуються як основні інструменти виробничої та маркетингової діяльності компанії.
Н.Б. Ткаченко	Товарна стратегія – це система дій підприємства для визначення місця товару на ринку, задоволення конкретного потенційного споживача товарами, широкої можливості їх вибору.
С.С. Гаркавенко	Товарна стратегія – це комплекс заходів щодо формування ефективного з комерційної точки зору асортименту. Теоретичне підґрунтя, що дає змогу приймати обґрунтовані рішення, включає поняття конкурентоспроможності товарів, інноваційної та асортиментної політики, концепцію життєвого циклу товару тощо

Таким чином, під товарною стратегією розуміємо загальний курс товарної політики компанії, розрахований на довгострокову перспективу, також вирішення принципіальних завдань, стосовно оптимізації товарного ряду і визначення асортименту товарів та послуг.

Товарна стратегія є ключовою складовою частиною маркетингової і господарської політики підприємства. Це зв'язано з тим, що товар слугує ефективним засобом впливу на ринок і джерелом одержання прибутку. Крім того, товар виступає центральним елементом комплексу маркетингу. Формування цін, організація збуту, маркетингових комунікацій ґрунтуються на особливостях товару.

Добре продумана товарна стратегія дозволяє оптимізувати процес поновлення товарного асортименту, слугує для керівництва підприємства орієнтиром загальної спрямованості розвитку. Відсутність товарної стратегії може призвести до помилкових рішень щодо формування товарного асортименту, втрати контролю над конкурентоспроможністю і комерційною ефективністю товару.

Розробка і реалізація товарної стратегії потребують дотримання наступних умов:

-чіткого уявлення про цілі виробництва і продажу продукції на перспективу;

-досконалого знання ринку і потреб споживачів;

-наявності загальної стратегії розвитку підприємства;

-чіткого уявлення про ресурси та дослідницькі, науково-технічні, виробничі, збутові можливості підприємства зараз і в майбутньому.

До основних видів товарної стратегії підприємства відносяться (табл. 2):

-маркетингові стратегії в залежності від типу товару;
-стратегії управління товарним асортиментом;
-маркетингові стратегії на різних етапах життєвого циклу товару;
-марочні стратегії підприємства.

Таблиця 2 - Основні види товарної стратегії

Маркетингові стратегії в залежності від типу товару	Стратегії управління товарним асортиментом	Маркетингові стратегії на різних етапах життєвого циклу товару	Марочні стратегії підприємства
стратегія маркетингу товарів повсякденного попиту стратегія маркетингу товарів попереднього вибору стратегія маркетингу товарів особливого попиту стратегія маркетингу товарів пасивного попиту стратегія маркетингу товарів промислового призначення стратегія маркетингу послуг	стратегія витягування товарної лінії стратегія наповнення товарної лінії стратегія поновлення товарної лінії стратегія скорочення товарної лінії	стратегія маркетингу на етапі виведення товару на ринок стратегія маркетингу на етапі зростання стратегія маркетингу на етапі зрілості стратегія маркетингу на етапі спаду	стратегії вибору марочної назви: індивідуальна марочна назва спільна марочна назва для всієї продукції окремі марочні назви для товарних груп поєднання назви компанії з індивідуальною назвою товару стратегії управління товарними марками: стратегія розширення товарної лінії стратегія розширення меж торгової марки стратегія застосування мультимарок - стратегія комбінування торгових марок

Окрім аналізу поняття маркетингової товарної стратегії, визначення її цілей, задач, основних компонентів та етапів розробки, було наведено докладну класифікацію товарних стратегій. Звичайно ж, кінцевою та остаточною

дану класифікацію назвати не можна, адже ринок та різні ситуації змушують фірми маневрувати та знаходити нові, раніше не існуючі, стратегії та шляхи вирішення проблем. Також варто відзначити, що, найчастіше, підприємство використовує не один, а симбіоз декількох видів комунікативних стратегій, який задовольняє існуючим потребам ринку та конкретній організації.

Отже, розробка ефективної маркетингової товарної стратегії є запорукою успішного функціонування підприємства на ринку. Відсутність товарної стратегії може призвести до нестійкої структури пропозиції через вплив випадкових або поточних факторів, втрати контролю над конкурентоспроможністю і комерційною ефективністю продуктів. У таких випадках поточні маркетингові рішення нерідко ґрунтуються виключно на інтуїції, а не на раціональному розрахунку, що враховує довгострокові цілі підприємства, а також його загальну стратегію.

Навпаки, добре продумана товарна стратегія не тільки дає можливість оптимізувати процес оновлення пропозиції, а й слугує для керівництва фірми своєрідним показником спрямованості дій, здатних скоригувати поточні рішення. Товарна стратегія дає підприємству змогу зміцнити свої конкурентні переваги за рахунок аналізу своїх сильних та слабких сторін, передбачення зовнішніх можливостей і загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Ілляшенко С. М., Пересадько Г. О. Маркетингова товарна політика промислового підприємства. Управління стратегіями диверсифікації: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2015. 328 с.

2.Окландер М. А., Кірносова М. В. Маркетингова товарна політика: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2020. 248 с.

3.Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу. Київ. Видавництво «Диалектика», 2020. 880 с.

УДК 338.054.23:334.02

Лук'яненко Н.Е.
старш.викл. НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Зараз йде повномасштабна війна, економіка України перебуває у стані безпрецедентної кризи. Показниками цього є значний занепад реального ВВП, динамічний ріст інфляції, великий рівень безробіття, сповільнення активності бізнеса тощо.

В умовах динамічних глобалізаційних процесів, наша країна втрачає ресурси, потужності, інфраструктуру, людський капітал, фінанси, а також рівень конкурентоспроможності.

При цьому, таке явище, як війна, створило і певні можливості для України, зокрема в контексті переорієнтації на нові ринки, пошуку більш надійних союзників та торгівельних партнерів на теренах глобального економічного простору, а також зниження залежності від країни-агресора. Війна - це вікно можливостей для формування нової високопродуктивної і високотехнологічної «розумної» і «зеленої» економіки. Вектор відновлення і розвитку економіки України тепер має шанс бути побудований на основі нової індустріалізації, зокрема нарощування виробництва доданої вартості, подолання деіндустріалізації і відновлення промисловості в сучасних рамках використання цифрових технологій.

Безпрецедентність обставин, глобальність кризи та руйнівний характер подій вимагають завчасної розробки стратегії реформування, необхідної задля збереження України як потенційно потужної, економічно активної та перспективної держави.

На нашу дкмку, необхідно буде провести такі реформи:

1.Перебудова структури економіки: доцільним на етапі післявоєнного відновлення є прискорення розвитку переробної промисловості, перехід від торгівлі ресурсами до торгівлі товарами із високою доданою вартістю, стимулювання інноваційноорієнтованого підприємництва.

2.Реформування механізмів регулювання малого та середнього бізнесу: пошук методів спрощення регулювання малого і середнього бізнесу, стимулювання бізнесу через дерегуляцію, зниження податкового навантаження, розширенню доступу до знань, ринків, капіталу та створенню комфортних умов для ведення бізнесу; продовження адаптації сформованих механізмів кредитування бізнесу до реалій української економіки. Стимулювання відновлення бізнес-активності через податкові і фінансові механізми тощо.

3.Реформування ринку праці: запровадження ринкових засад відносин між працівниками та роботодавцями, лібералізація трудового законодавства, перехід до сучасних моделей взаємодії учасників ринку праці, наприклад завдяки розвитку маркетплейсу вакансій «є-Робота», розвиток програм швидкого перенавчання працівників тощо.

4.Реформа управління державною власністю: приватизація всіх державних нестратегічних активів, завершення централізації функції власника та укрупнення державних стратегічних активів шляхом підвищення ефективності управління такими активами.

5.Реформа ринків: зменшення впливу монополій та деолігархізація економіки.

6.Реформа правоохоронних органів: формування дієвих механізмів у сфері розслідування економічних злочинів; підтримка повноцінної діяльності Бюро економічної безпеки, напрацювання та прийняття законопроєкту щодо перезапуску конкурсу до Бюро економічної безпеки України із залученням міжнародних експертів та можливості проведення досудового розслідування економічних злочинів виключно одним органом; проєктом також повинна бути передбачена заборона участі в конкурсі колишніх правоохоронців, які займалися розслідуванням економічних злочинів до війни [1].

На наш погляд, при проведенні даних реформ можливим буде отримати наступні результати від реформ протягом 2024–2026 рр.: зупинка падіння виробництва товарів та послуг, нарощування обсягів виробництва товарів (передусім переробної промисловості) та послуг, побудова нових інноваційних підприємств, збільшення наукоємності виробництва; відбудова, модернізація повністю або частково зруйнованих виробничих/інфраструктурних потужностей; відновлення розірваних ланцюгів постачання продукції, розширення пропускної спроможності логістики; збереження контролю над інфляційними процесами; прозорість та відкритість процесу здійснення закупівель за кошти донорів у проєктах з відновлення; спрощені, більш прозорі механізми регуляторного середовища та, як наслідок, ріст іноземних інвестицій; збереження робочих місць, зростання зайнятості та легалізація трудових відносин на основі розвитку цифрового контролю за роботою ринку праці; виконання всіх економічних передумов щодо відкриття чотирьох свобод для України щодо вільного руху товарів, послуг, капіталів, вільного переміщення робочої сили та підписання договору про приєднання України до ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хмарська І.А. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. Економіка та суспільство. 2022. №42. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31

УДК 330.3
Liubov Zharova
Dr.hab.,prof. Wyższa Szkoła Ekonimiczno Humanistyczna

MACROECONOMICS 5.0. AS GLOBAL TREND

Economic background of change processes. Over the past few years, economic changes have been considered tacitly in society, the environment, and politics, even if we are not directly talking about sustainable development. This approach resulted from mutual penetration in various spheres of human life. the main characteristics of a modern economist should:

First, rethink the goal and its measurement. After all, for a long time, economists focused only on measuring the Economy, directly in macroeconomic analysis, through the GDP indicator.

Next, focus on seeing the holistic picture. Thus, the issue of using alternative energy sources should be considered in the context of ensuring energy independence [1] and preventing energy blackmail, diversification of suppliers and buyers [2], development of scientific and research activities, formation of programs to support innovative ideas of small and medium-sized businesses, use of territories [3], etc.

Moreover, raising awareness. Here, in particular, we should base our assumptions on the idea that the formation of modern economic actors (both consumers, business people, and workers) should not be based on the belief that people will use only fast thinking [4] and will be easy prey for manipulation. Thus, the modern Economy should be based on the assumption that modern people should learn to take an active position. Rethinking the customer [5]. Macroeconomics is the branch of economics that deals with the structure, performance, behavior, and decision-making of the whole, or aggregate, economy. Macroeconomics 5.0. examines economy-wide phenomena of human-centric sustainable economic development in its progress, focusing on quality and synergy (fig. 1). We can focus on the main pillars of change for Macroeconomy 5.0.

Innovations in technology, practices, and approaches – development in this direction is a logical continuation of all previous trends.

Leadership from change agents. After February 24, the world was forced to reconsider the concept of leadership and approaches to decision-making. This applies not only to the political plane (which also directly affects the macroeconomic situation) but also to the business environment. All above stimulated international companies and corporations to form and represent their positions. Currently, the status of a leader is associated less with access to resources and more with the ability to challenge responses. The role of prominent macroeconomic players will set the tone for small and medium-sized businesses. Perhaps the reputation institute will start to act more efficiently and bring profit.

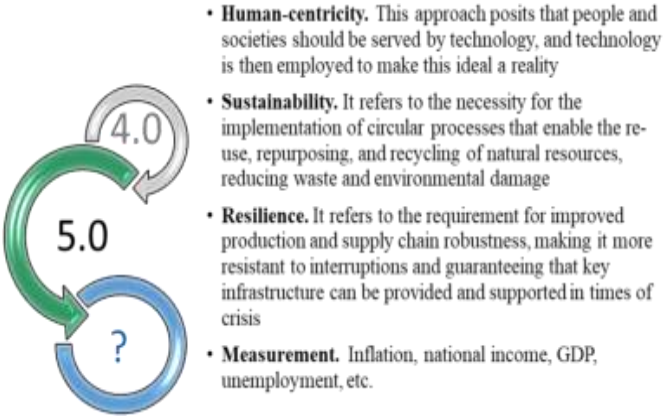

Fig. 1. Main ideas of macroeconomics 5.0. (created by the author, based on [6-8])

Regulation and incentives remain a vital part of the macroeconomic world in 2023. Currently, we are talking about the restructuring of the global economy, and the revision of trade relations for security guarantees. This makes it possible to develop those enterprises that had no chance before, losing to influential players with cheap resources. The revival of competition always positively affects the development and variety of economic solutions.

To implement our ambitious plans, regardless of whether they are related to the new society or economic reforms, we need strong institutions because the guarantee of the implementation of the ambitious project Eonomics 5.0 must be the rule of law, protection of rights, and transparency.

Summarizing the study of macroeconomic prerequisites for the development of Economy 5.0, we consider it necessary to highlight several points. Economy 5.0 is an evolutionary continuation of Economy 4.0 and closely connects with other components of development - Society 5.0 and Industry 5.0. In the recent crisis years (when the world economy faced several powerful, unpredictable, and large-scale challenges), the transformation into a new economic order intensified. Based on macroeconomic forecasts, which indicate a slow return to the rails of stable development, the innovation processes in all areas, which we have witnessed over the past few years, will continue, and the implementation of their results in our lives will intensify.

The main pillars of the implementation of Economy 5.0 will play their role not only in 2023 but also in the future, emphasizing its complexity. Including for this reason, classic macroeconomic indicators will not lose their relevance. Still,

the approach to their analysis will gradually change, taking into account the need to analyze equality, sustainability, and other development indicators as well.

The following studies of Economy 5.0 should focus on the possibilities of assessing progress using traditional indices and data because this will allow analyzing the situation before and formulating indicators for the future.

LITERATURE

1.Jewell, Jessica, et al. , 2016. Comparison and interactions between the long-term pursuit of energy independence and climate policies. Nature Energy 1.6 , pp. 1-9.

2.Gazheli, A. a. J. v. d. B., 2018. Real options analysis of investment in solar vs. wind energy: Diversification strategies under uncertain prices and costs. Renewable and Sustainable Energy Reviews 82 , pp. 2693-2704.

3.Deineko, L. e. a., 2022. Digital divide and sustainable development of Ukrainian regions. Problems and Perspectives in Management 20.1, pp. 353-366

4.Kahneman, D., 2013. Thinking, Fast and Slow. :Farrar, Straus and Giroux.

5.Mark, T. e. a., 2013. Capturing the evolution of customer–firm relationships: How customers become more (or less) valuable over time. Journal of Retailing, 89(3), pp. 231-245

6.Huang, S. e. a., 2022. Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, complementation and co-evolution. Journal of manufacturing systems, Volume 64, pp. 424-428.

7.Nahavandi, S., 2019. Industry 5.0—A human-centric solution. Sustainability, 11(16), p. 4371.

8.Carayannis, E. G. a. J. M.-J., 2022. The futures of Europe: Society 5.0 and Industry 5.0 as driving forces of future universities. Journal of the Knowledge Economy, pp. 1-27.

УДК 338.49

Сидорук І.С.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Руйнування інфраструктури України внаслідок неспровокованої агресії росії, що розв'язала криваву війну у 2022 році, має низку негативних наслідків для економіки країни та населення.

Військові дії та руйнування спричинило значне зниження рівня життя населення. Наприклад, руйнування мостів та доріг призвело до обмеження доступу до медичних закладів та інших важливих установ. Руйнування енергетичної інфраструктури призвело до постійних відключень споживачів і

аварійних ситуацій у мережах та об’єктах генерації. Планування виробничої діяльності опинилося під загрозою. До того ж, багато виробничих об’єктів було зруйновано ракетними ударами, що призвело до зменшення виробництва та стрімкого зростання безробіття.

Руйнування транспортної інфраструктури та блокування морських шляхів призвело до зниження ефективності логістики та збільшення витрат на перевезення товарів. Деякі групи товарів, що до війни становили більшу частину експорту України, наприклад сільськогосподарську продукцію і продукцію металургійних підприємств, неможливо у потрібних обсягах вивезти закордон сухопутним шляхом, через це підприємства зазначених галузей мають збитки, а експортна виручка країни значно зменшилась.

Руйнування інфраструктури має важливий вплив на психологічний стан населення. Війна і руйнування викликають почуття безпомічності, страху та тривоги, що призводить до зниження морального духу населення. Крім того, руйнування інфраструктури має довгострокові наслідки, такі як зниження капіталу країни та зниження її конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

За даними Київської школи економіки (KSE), станом на березень 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення росії, оцінюється в 143,8 мільярда доларів [1].

Враховуючи перелічені негативні наслідки, відбудова інфраструктури має розпочинатися якомога раніше і з використанням сучасних технологій. На нашу думку, найбільш доцільно застосовувати наступні цифрові інструменти для відновлення інфраструктури України:

1. Геопросторовий аналіз та планування – використання геопросторових технологій та аналітики може допомогти у створенні 3D-моделей зруйнованих інфраструктурних об'єктів та у плануванні робіт з їх відновлення. Це може включати використання географічних інформаційних систем (ГІС) та дронів для отримання даних про стан руйнування та планування реставрації.

2. Дрони – зможуть використовуватися для обстеження та моніторингу зруйнованих будівель та інфраструктури, мапування територій та визначення пріоритетів відновлення. Також дрони можуть бути використані для доставки необхідних матеріалів на віддалені території.

3. Цифрове моделювання та віртуальна реальність – використання цифрових моделей і віртуальної реальності може допомогти відновити й розробити нові проекти інфраструктури за допомогою створення симуляцій пошкодженого об'єкта для аналізу, розробки та тестування різних варіантів відновлення та ремонту. Це дозволить виробникам приймати ефективні рішення та уникати можливих проблем у фізичному середовищі.

3. Інтернет речей (IoT, Internet of Things) – це концепція, за якою фізичні пристрої, обладнані датчиками, програмним забезпеченням та інтернет-підключенням, здатні збирати та обмінюватися даними з іншими пристроями та системами без участі людей. Іншими словами, це мережа речей, яка забезпечує зв'язок між фізичними об'єктами та їхнім електронним еквівалентом у кіберпросторі. Впровадження IoT-рішень може сприяти відновленню зруйнованих інфраструктурних систем, таких як електрична мережа, водопостачання, транспортна інфраструктура тощо. IoT дозволяє збирати дані про стан об'єктів та віддалено керувати ними, що допомагає відновити та підтримувати працездатність інфраструктури.

4. Штучний інтелект – може допомогти в розпізнаванні та аналізі даних з моніторингу стану інфраструктури, таких як мости, дороги та будівл. За допомогою ШІ можна виявити та спрогнозувати потенційні проблеми, ризики та визначити пріоритети у відновленні інфраструктури.

5. Блокчейн (Blockchain) – необхідний інструмент для забезпечення безпеки та захисту інформації про фінансування і витрати на відновлення, а також відстеження постачання матеріалів та ресурсів.

6. Цифрові платформи для консолідування ресурсів – сприятимуть координації та збору ресурсів для відновлення інфраструктури. Вони можуть забезпечити зв'язок між потенційними донорами, волонтерами та організаціями, що потребують допомоги, спрощуючи процес збору усіх видів ресурсів.

Що стосується цифрової платформи, то 5 травня 2023 року була представлена цифрова екосистема управління відбудовою інфраструктури DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accounable Management) [2], яка розробляється Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України у партнерстві з Коаліцією RISE Ukraine. Вона створена для управління відбудовою країни, у цій системі громади зможуть вносити свої проєкти, залучати для них фінансові ресурси та керувати будівництвом. Система буде показувати проєктну документацію, джерела фінансування, обсяг та характер закупівель товарів і послуг, а також статус виконання будівельних робіт. Нововведення дозволить залучити більше грошей від міжнародних донорів для відбудови України. Розробка цієї платформи профінансована Урядом Великої Британії. МВФ, Світовий банк, країни G7 та інші міжнародні партнери підтримують використання системи для управління повоєнним відновленням України.

У цілому, пошкодження інфраструктури під час війни має важкі наслідки для України та потребує системного підходу до відновлення руйнувань на основі використання сучасних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже $144 млрд. Kyiv School of Economics. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/ (дата звернення 05.05.2023)
2. DREAM – екосистема управління відбудовою інфраструктури. Цифрова відбудова України. URL: https://dream.gov.ua/ (дата звернення 05.05.2023).

УДК 330.341.1:338.432(477)
Чумак О. В.[1],Шарлай Д. А.[2]
[1]канд.філософ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-311 НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах повномасштабного вторгнення російської армії на територію України, постраждала вся економіка країни, а вітчизняні аграрні підприємства знаходяться в складних умовах. Один з драйверів української економіки – АПК – станом на листопад минулого року зазнав 6,6 млрд доларів прямих збитків (найбільші пошкодження: техніка, вироблена продукція та склади) та 34,25 млрд доларів непрямих втрат (найбільші: зниження внутрішніх цін та виробництво продукції). Наразі оцінка збитків цієї сфери складає $8.7 млрд. Ринок страждає від дефіциту робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів, чимало працівників фермерських господарств мобілізовані або пішли в територіальну оборону [1].

Україна до війни була провідним виробником та експортером сільськогосподарської продукції. Вона була найбільшим у світі виробником насіння соняшнику та найбільшим експортером соняшникової олії, третім за величиною експортером кукурудзи та ріпаку, четвертим за величиною експортером ячменю та п’ятим за величиною експортером пшениці. При цьому необхідно зазначити, що в минулі роки спостерігалася позитивна тенденція до залучення інвестицій в модернізацію матеріально-технічної бази господарств корпоративного сектору аграрної економіки (капітальні інвестиції в середньому по галузях народного господарства у 2021 році порівняно з 2020 по сільському господарству — на 23,5%, лісовому — на 145,0% і рибному господарству — на 47,4%.[2, с.80].

Російська агресія проти України підірвала спроможність України збирати врожай, що призвело до потенційно довготривалих і значних наслідків для виробників і споживачів. На експорт вплинуло блокування портів і операції з

переробки олійних культур, зростання цін на енергоносії та добрива призводить до зростання витрат на виробництво, а велика кількість переміщених громадян України викликає серйозні занепокоєння щодо продовольчої безпеки всередині країни.

Для забезпечення виживання підчас війни та сталого конкурентного функціонування сільськогосподарського виробництва у післявоєнний період галузі необхідно вийти на новий техніко-технологічний рівень, з використанням більш прогресивних цифрових технологій, світових інноваційних досягнень науки та вітчизняного передового досвіду. Інновації призведуть до збільшення обсягів виробництва, підвищення урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тваринництва, раціонального використання виробничих ресурсів.

Цифровізація аграрної сфери має бути представлена двома важливими складовими: цифровізацією процесів державного управління у сфері сільського господарства, зокрема щодо отримання державної підтримки, та цифровізацією безпосередньо сільськогосподарського виробництва. Поряд із процесом цифровізації галузі потрібно здійснити ряд заходів у напрямку модернізації сільського господарства , а саме: підвищувати темпи технічного переоснащення аграрного виробництва; освоювати нові технологічні процеси на інноваційній основі; використовувати потенціал реалізації проектів, що базуються на основі державно-приватного партнерства; підвищувати інвестиційну привабливість галузі для приватних інвесторів, зокрема, зарубіжних; підвищувати фінансову грамотність сільськогосподарських товаровиробників у контексті впровадження та використання інформаційних технологій; розширяти грантову підтримку, що особливо актуально для впровадження інновацій у сфері виробничо-технологічного та біологічного факторів; розробляти і впроваджувати нові механізми субсидування наукових розробок; зміцнювати вітчизняний науковий і кадровий потенціал; надавати преференції комерційним організаціям, які здійснюють наукові розробки за рахунок власних коштів; розвивати соціальну інфраструктуру в сільській місцевості, що сприятиме припливу кваліфікованих кадрів.

Усі перераховані вище заходи потребують комплексного і системного застосування. Комплексність і системність допоможуть значно швидше та з найменшими витратами досягти позитивних результатів і забезпечити більш динамічний та ефективний інноваційний розвиток сучасних сільськогосподарських підприємств та галузі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Ціна російської агресії: що втратила економіка України за рік війни [Електронний ресурс] // Київська школа економіки – 23 лютого 2023. − Ре-

жим доступу – https://weukraine.tv/tsina-rosijskoyi-agresiyi-shho-vtratyla-ekonomika-ukrayiny-za-rik-vijny/

2.Хахула Б. В. Інновації, як чинник прискорення науково-технічного прогресу в аграрному секторі України // Агросвіт. – 2022. – № 9-10. – С.79-85

УДК 331.5(477)

Чумак О.В.[1],Шимко В.М.[2]
[1]канд.філософ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-511 НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В РЕАЛІЯХ XXI СТОЛІТТЯ

Ринок праці в Україні переживає складні часи. Через велику війну мільйони українців втратили роботу, а бізнесу доводиться враховувати нові виклики. Знайти роботу в Україні стало важче. Як свідчать дані сайту Work.ua, за останній рік кількість вакансій скоротилася майже вдвічі – до 52 тис пропозицій. На ресурсі Rabota.ua вакансій ще менше – 42,8 тис. Пропозицій від Державного центру зайнятості теж поменшало вдвічі. У січні база центру містила інформацію про 20,5 тис вакансій та 94,5 тис резюме [1]. За дослідженнями вітчизняних експертів, в Україні в умовах війни стабільно працюють усі ті, хто має зайнятість в IT-секторі, а віддалена робота доступна багатьом ще з часів пандемії. Проте зайняті люди не на 100%, а працюють зі змінним виконанням завдань. Аналітика економістів показала, що найчастіше втрачають роботу ті, хто був зайнятий у роздрібному бізнесі, що опинився в зоні бойових дій, та й у інших великих містах зараз спостерігаються проблеми з попитом, оскільки з мегаполісів масово їде споживач. Зараз практично на 100% завантажені приватні служби безпеки, мають роботу і співробітники індустрії краси. Після війни очікується відновлення попиту на фахівців, які будуть займатися ремонтом, будівництвом, логістикою, будівництвом доріг ландшафтними роботами, сільським господарством та переробною діяльністю.

Національний ринок праці у післявоєнний період має відновлюватися та розвиватися відповідно до глобальних трендів змін зайнятості, де усе на ринку праці визначатимуть високі, в основному цифрові, технології (штучний інтелект, хмарні технології, великі дані та їх аналіз, електронна комерція, сучасні супутникові системи тощо). А війна та пандемія коронавірусу лише посилили названі вище тенденції, що формуватимуть ринок праці вже у найближчі роки. Загалом, як свідчить дослідження "Майбутнє робочих місць 2020" від Всесвітнього економічного форму до 2025 року через розвиток технологій 85 мільйонів працівників втратять роботу, правда завдяки цьому

ж буде створено 97 мільйонів нових робочих місць. Вимоги до ключових навичок для працівників зміняться на 40%, навіть якщо вони залишатимуться на тій самій посаді. У найближчому майбутньому найманим працівникам знадобляться нові навички в роботі, а саме: вміння аналізувати та розв'язувати проблеми, критичне мислення, здатність до самостійного менеджменту і навчання, вміння пристосовуватися до змін, стійкість до стресів та гнучкість у підходах. Близько половини робочої сили потребуватиме перекваліфікації. Загалом близько 70% роботодавців до 2025 року планують запропонувати своїм працівникам можливість підвищення чи зміни кваліфікації внаслідок швидкого розвитку нових технологій та загальної тенденції до навчання тривалістю протягом всього життя [2].

Що ж до пріоритетних технологій, то у реаліях XXI століття "хмарне" програмування, електронну комерцію і обробку великих баз даних тією чи іншою мірою до 2025 року застосовуватимуть практично усі компанії. Окрім того, значно зросте інтерес до шифрування даних, використання штучного інтелекту та негуманоїдних роботів. Так, наприклад, очікується, що штучний інтелект буде особливо затребуваний у галузі цифрової інформації та комунікаціях, фінансових послугах, охороні здоров'я та транспорті, обробка великих баз даних та роботи - у видобувній галузі та металургії, а галузь державного управління виявить неабиякий інтерес до кодування та шифрування даних. Але експерти з різних країн світу засвідчують, що все одно люди збережуть свої переваги перед машинами і комп'ютерами у таких сферах, як ухвалення рішень, управління, аналіз, комунікації та взаємодія та ніякі машини чи цифрові технології не скасують і ручну працю, хоч її частка значно зменшиться. В умовах, коли в умовах війни національний ринок праці має системну кризу (епідеміологічну, економічну, політичну, управлінську, культурну, етичну), а на світовий ринок праці впливають процеси глобалізації, кліматичних змін, які викликають економічні, політичні та соціальні трансформації, українським роботодавцям варто оновити стратегію кризового менеджменту, щоб швидше та ефективніше реагувати на кризи, які виникають, і бути готовими адаптуватися – розробити стратегію розв’язання цих проблем найбільш економічно вигідним способом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Дячкіна Анастасія Ринок праці 2023: де зараз найбільші зарплати та яких спеціалістів шукають [Електронний ресурс] // Економічна правда – Середа, 25 січня 2023. − Режим доступу − https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/25/696322/

2.Зануда Анастасія Ринок праці майбутнього: кого шукатимуть і звільнятимуть [Електронний ресурс] // BBC News Україна − 27 січня 2021. − Режим доступу − https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369#

УДК 338.246.8-043.96(477)
Чумак О.В.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МОДЕЛЬ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА

Ключовими викликами для нинішньої економіки України внаслідок повномасштабної російсько-української війни є падіння виробництва, масова внутрішня та зовнішня міграція населення і зростання кількості безробітних, масштабні руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, послаблення стійкості державних фінансів, падіння експорту, загрози валютній стабільності. Експерти Світового банку і Єврокомісії оцінюють пошкодження від війни в Україні в період з 24 лютого 2022 р. до 24 лютого 2023 р. в сумі 134,7 млрд доларів, а потреби у відновленні – 410,6 млрд. доларів. Якщо говорити про пошкодження або прямі втрати від першого року війни, то за оцінками Світового банку і його партнерів найбільших втрат зазнали житловий сектор (38% сумарних пошкоджень), транспорт (26%), енергетика (8%), промисловість і торгівля (8%), сільське господарство (7%). Зокрема, за рік російсько-української війни руйнувань і пошкоджень зазнали 1,4 житлових приміщень (окремих квартир, будинків), серед них 135 тис. – приватних будинків і 39 тис. гуртожитків [1]

В той же час, проблеми і можливості відбудови економіки України після війни все активніше обговорюються, як на національному, так на міжнародному рівні, по мірі відновлення контролю українців над своїми окупованими територіями. Наразі мова йде не лише про модель відбудови зруйнованого та повернення української економіки до довоєнного стану, а й про більш масштабну модернізацію, яка б перетворила Україну на економічно потужну інноваційну державу, що у перспективі могла б мати достатньо власних ресурсів, окрім всього іншого, для забезпечення свої безпекових потреб.

З метою повоєнного відновлення країни, інтеграції економіки у європейський простір та глобальні ланцюги створення вартості, Україні необхідно реалізувати масштабну програму відновлення. Національною радою з відновлення України від наслідків війни був запропонований план відбудови України після війни, який включав такі основні принципи: повний доступ до ринків ЄС і G7; отримання статусу кандидата, а потім і повноправного членства в ЄС; побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації; налагодження логістичних шляхів у західному напрямку; перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку; розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу; енерге-

тичне самозабезпечення буде досягнуто за рахунок збільшення власного видобутку газу та розвитку атомної та зеленої енергетики; модернізація клімату; локалізація не менше 60% . Щодо плану відновлення, то він складається з двох етапів, 2023–2025 і 2026–2032, і охоплює 850 широкомасштабних проектів, які потребують фінансування на загальну суму приблизно 750 мільярдів доларів. У плані зазначено, що зміцнення українських інституцій і «деолігархізація» є його «фундаментальними передумовами», включаючи прозорість публічних даних, перезапуск антикорупційних офісів, реформування правоохоронних органів, впровадження законодавства про корпоративне управління та синхронізацію антимонопольних практик з ЄС.[2].

А в умовах, коли Україна повинна бути готова до тривалого протистояння, для відбудови економіки країни необхідна нова модель реконструкції, яка б могла бути реалізована вже починаючи в умовах війни.

Яскравим прикладом практичної реалізації національної моделі розвитку економіки в умовах війни є досвід Ізраїлю, державна політика якого раціонально націлена і на розвиток економіки через інновації, і на забезпечення безпеки громадян та своєї держави. Саме інновації допомагають маленькій країні з невеликою кількістю населення мати сильну економіку та високотехнологічний експорт, а комбінація системи безпеки, приватного капіталу, науки і освіти забезпечують прорив як в передових оборонних технологіях, так і в створенні приватних інноваційних продуктів з високою доданою вартістю, що мають попит у світі, готовити найбільш професійних, шанованих у світі спеціалістів. І це все наслідки довгострокової системної продуманої політики, яку вже не перше покоління політиків системно реалізують. Чотири фактори зробили Ізраїль сильною, процвітаючою країною: наявність постійної воєнної загрози, яка не залишає іншого шляху окрім, як виживати і ставати ефективнішим за інших; ефективна комбінація науки, освіти та бізнесу у модернізації вітчизняного військово-промислового комплексу (ВПК); висока роль держави у підтримці інновацій (насамперед, фінансово, але так само у просуванні на зовнішні ринки) при широкій підтримці США, від яких Ізраїль, як союзник по НАТО, отримує передові військові розробки, колосальні фінансові ресурси для їх розвитку та має доступ з ними на американський ринок; значна поміч від діаспори, розташованої по всьому світу [3].

На особливу увагу заслуговує досвід Японії у післявоєнній відбудові економіки, яка протягом 1935–1945 рр. втратила майже 70% своїх активів. Її економічна політика базувалася на глибокому аналізі зсуву глобальних тенденцій; впровадженні всеохоплюючої і конкретної стратегії відновлення, що ґрунтувалася на індустріалізації, вдосконаленні технологій і динамічному розвитку торгівлі при пріоритетному залученні інвестицій у технологічно передові галузі промисловості; отриманні від інших країн і міжнародних організацій пільгових кредитів у грошовій і натуральній формах (економічна

допомога з боку США, надана була в 1945–1952 рр. обсягом 2,4 млрд. дол. Світовий банк виділив Японії кредити за той же період на суму 860 млн. дол.); обмеженому споживанні і низькому рівні життя населення, доки економіка не покаже сталих темпів зростання[4, с. 82].

Становить інтерес історія повоєнного відродження Південної Кореї, головними економічними цілями якого були: посилення значення ключових галузей промисловості (ключовими галузями промисловості було визнано автомобільну промисловість, електроніку, суднобудування де уряд усіляко заохочував відкриття нових виробництв); перетворення країни з відсталої аграрної на сучасну індустріальну на основі централізованого управління; зменшення безробіття; підвищення конкурентоспроможності південнокорейських товарів і збільшення експорту;. впровадження ефективніших управлінських підходів і збільшення продуктивності праці. У результаті проведених заходів зростання промислового виробництва становило 25% на рік, причому в середині 1970-х років темпи збільшилися до 45% на рік. З 1960-х років корейська економіка почала бурхливо розвиватися. За майже три десятиліття (з 1962 по 1989 р.) ВНП збільшувався в середньому на 8% на рік (з 2,3 млрд. дол. у 1962 р. до 204 млрд. дол. у 1989 р.).

За сучасним розвитком інформаційних технологій (велике покриття швидкісного інтернету, хмарні технології, великі дані, сучасні супутникові системи, штучний інтелект тощо) світ не бачив проектів відновлення, схожих за масштабом із майбутнім відновлення України. Тому Україна має створити власну модель відновлення з використанням передового досвіду та кращих принципів відновлення країн світу після стихійних лих та військових конфліктів з широким застосуванням сучасних цифрових інструментів. І ця модель, на думку деяких вітчизняних експертів, має відтворювати найкраще середовище для розвитку креативу та розвитку людського капіталу, з привабливим економічним середовищем для інвестицій та ведення бізнесу, забезпечувати післявоєнне зростання економіки через інновації, бути сталою і багатосторонньою, де українське суспільство разом із бізнесом та владою міжнародні партнери будуть відстоювати українське бачення та реалізовувати антикорупційну стратегію, здатною відповідати на будь-які військові виклики.

Держава, при цьому, має забезпечити інфраструктурну відбудову стратегічних об’єктів, а місцеві органи влади – соціальних об’єктів (бо місцеві громади краще знають, які об’єкти потребують першочергового відновлення). Контроль якості виконаних робіт також може бути краще забезпечений громадами. Звісно, що необхідно чітко визначити джерела фінансування. Контроль за надходженням коштів та їх використанням покласти на міжнародних аудиторів (інші міжнародні інститути) і запровадити у територіальних громадах механізм прозорості їх витрачання. Інноваційний розвиток економіки у постраждалих регіонах може забезпечити тільки створення (спо-

чатку на підконтрольних територіях, а потім і на деокупованих) спеціальних економічних зон і науковиробничих парків. Таке створення стимулюватиме розвиток виробництв, заснованих на нових передових технологіях, збільшення кількості робочих місць, обсягу експорту тощо.

На території, де не відбувалися активні бойові дії, Україна може використати наявні успіхи, зокрема швидку та ефективну цифровізацію країни, для створення нової інституційної бази на інноваційно-інформаційній основі, що зробить бюрократію ефективнішою, а ведення бізнесу легшим, бо цифрові рішення значно зменшують корупцію, яка завжди вважалася основною проблемою. Вона також має зосередитися на підвищенні продуктивності та модернізації виробництва як ключових рушіїв економічного відновлення, що не лише вирішить проблему нестачі робочої сили, але й сприятиме більшій інтеграції України у світове економічне співтовариство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Богдан Тетяна Фінансово-економічні наслідки війни [Електронний ресурс] // LB.ua – 31 березня 2023. − Режим доступу − https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html#

2.Булик О. Б. Стратегія відновлення економіки України після війни [Електронний ресурс] // Економіка та суспільство. − 2023р . − Вип.48.− Режим доступу− DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51

3.Кондратьєва Анна Організація управління розвитком територій під час військових дій в Україні [Електронний ресурс] // Громадський простір. 03.06.2022.− Режим доступу − https://www.prostir.ua/?library=orhanizatsiya-upravlinnya-rozvytkom-terytorij-pid-chas-vijskovyh-dij-v-ukrajini

4.Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України // Економіка України. − 2019. − №1 (686). − С.75-89

5.Економічне диво за одне покоління: Південна Корея – приклад для України [Електронний ресурс]. // Finanse.ua – 21.04.2017. – Режим доступу : https://news.finance.ua/ua/news/-/400091/ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnya-pivdenna-koreya-pryklad-dlya-ukrayiny

УДК 331.108(477)(043.3)
Губарь О.В.
канд.економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ФАКТОР ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Руйнівні наслідки військової агресії з боку російської федерації загальмували економічний розвиток України на понад 10 років. За оцінками Всесві-

тнього банку, потреби України на відновлення та відбудову зросли до 411 мільярдів доларів США, що в 2,6 разів більше прогнозованого ВВП України в 2022 році [1]. Оцінені на наступне десятиріччя потреби, враховують інфляцію, стан ринку, різке зростання цін у регіонах масового будівництва, зростання страхових виплат, та перехід у майбутньому до менш енергоємних, більш стійких, інклюзивних та сучасних проєктів.

Особливо катастрофічно наслідки війни відбиваються на населенні країни, а саме на тому як кількість загиблих, втрата засобів до існування та майна призвели до бідності 7,1 мільйона людей та звели нанівець прогрес у розвитку країни, досягнутий протягом останніх 15 років. Понад 7,9 мільйонів українців виїхали за кордон через війну, а 5,9 мільйона людей є внутрішньо переміщеними [2]. Вплив війни посилив нерівність у суспільстві, зокрема впливу зазнали жінки, діти та особи з інвалідністю, що призвело до критичного відставання у досягненні цілей сталого розвитку, зокрема тих, що стосуються рівня бідності, охорони здоров'я, освіти, економічного зростання, енергетики, миру та правосуддя.

Наукові дослідження показують, що ефективний розвиток людського капіталу є невід'ємною складовою стратегії економічного відновлення після війни та допомагає забезпечити сталість та стійкість економіки у майбутньому. Розуміння важливості інвестування в людський капітал є ключовим елементом для створення стратегії економічного відновлення після війни.

Освіта та навчання, здоров'я та фізична форма, соціальна і культурна адаптація – ці чинники допомагають збільшувати рівень людського капіталу в країні. Особлива увага має бути приділена розвитку професійної освіти та навичок, що необхідні для роботи в інноваційному секторі економіки, який є ключовим для подальшого розвитку країни. Необхідно активно залучати молодь до процесу розвитку людського капіталу, забезпечивши їм якісну освіту та розвиток навичок, які відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Україна має великий потенціал для розвитку людського капіталу через свої висококваліфіковані кадри та культурну спадщину. Для досягнення успіху в розвитку людського капіталу, потрібно сприяти рівному доступу до освіти та охорони здоров'я, підвищувати якість освіти та розвивати професійне навчання. Важливо також забезпечити соціальну захищеність та добробут населення, що в свою чергу сприятиме розвитку людського капіталу та економіки країни.

Розвиток інфраструктури, науки та технологій, зміцнення правової системи та збільшення економічної стійкості також є важливими для розвитку людського капіталу та економіки загалом.

Важливо розробляти програми та стратегії залучення іноземних інвесторів, які б підтримували розвиток людського капіталу та його конкурентоспроможності. Необхідно створювати сприятливе середовище для розвитку

підприємництва та інновацій, що в свою чергу сприятиме розвитку людського капіталу та економіки загалом.

Збільшення рівня людського капіталу має бути поєднано зі збільшенням соціальної відповідальності бізнесу та влади перед населенням, що забезпечить сталість та ефективність процесу.

Врахування соціальних та економічних викликів та потреб суспільства, а також розробка імплементації наукових досліджень, є ключовими чинниками ефективного розвитку людського капіталу.

Саме ефективний розвиток людського капіталу сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню безробіття, що в свою чергу сприяє збільшенню економічного зростання та покращенню якості життя населення.

Важливо забезпечувати гендерну рівність та рівні можливості для всіх груп населення в доступі до освіти та інших ресурсів, що впливають на розвиток людського капіталу.

Розвиток людського капіталу є ключовим фактором для підвищення конкурентоспроможності економіки України на міжнародному рівні та забезпечення сталого економічного розвитку країни в майбутньому.

Розвиток людського капіталу потребує підтримки державної політики та створення необхідних законодавчих умов, які забезпечують розвиток науки, освіти та інновацій.

Співпраця з міжнародними організаціями та державами є важливим елементом розвитку людського капіталу, що сприятиме обміну досвідом та впровадженню нових методів та технологій.

Важливим елементом розвитку людського капіталу є сприяння розвитку підприємництва та підтримка малих та середніх підприємств. Це дозволить створити нові робочі місця та збільшити виробництво в країні.

У зв'язку зі зростанням важливості розвитку людського капіталу, необхідно здійснювати системний моніторинг та оцінку результатів інвестування в людський капітал, зокрема з метою визначення ефективності різних інвестиційних проектів та програм. Такий моніторинг дозволить забезпечити ефективність використання державних та приватних ресурсів для розвитку людського капітал

Отже, в суспільстві є перспективне бачення на роль людського капіталу в післявоєнному відновленні України. Держава має підготувати стратегічний план по підтримці всіх перелічених ініціатив і створювати сприятливі умови для залучення іноземних інвесторів, донорів для відновлення економіки країни. Україна має бути готова використати свій шанс країни-переможниці російського агресора в надшвидких темпах і саме розвиток людського капіталу має посідати ключову роль в цьому складному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. The World Bank press release. March 23, 2023. URL: http://surl.li/gvlip

2.Ukraine Refugee Situation. UNHCR: operation data portal. URL: http://surl.li/dplzc

УДК 334.722.012.64(477)

Кригульська Т.Б.
канд. іст. наук, доц. НУ«Запорізька політехніка»

МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Очевидним є факт, що без розвою підприємницького сектора розвиток сучасної економіки на засадах ринку є неможливим. Зростаючи кількісно та якісно з розвитком ринкових відносин, малий та середній бізнес в українській економіці стверджував себе як невід'ємна частина соціально-економічної системи держави, незважаючи на перешкоди, посилюючи свої позиції. Розвиток економічних процесів глобалізованого світу демонструє, що малий бізнес поряд із транснаціональними компаніями здатний адаптуватися до викликів сьогодення та гнучко реагувати на зміни. Багато зарубіжних вчених, серед яких Д. Белл, К. Керне, Д. Одретч, Д. Сторі та інші знані автори, підкреслюють цю нову роль малого підприємництва у нових реаліях.

Український малий та середній бізнес не є винятком. До початку воєнних дій на сході країни частка малого та середнього бізнесу в структурі підприємництва України складала 99,8% і при тому він виробляв лише 15% ВВП, 16% експорту, але, разом з тим, забезпечував 79% робочих місць в економіці країни [1, с.62]. Спостерігалася поступова позитивна динаміка росту. У 2018 було зареєстровано 75 000 нових фізичних осіб-підприємців, у 2019 - близько 49 000. У січні 2021 їх було 1 900 012, а вже в червні 2021 року - 1 931 803. У довоєнний період найпопулярнішими сферами діяльності ФОПів в Україні були інформаційні технології та послуги, роздрібна торгівля, забезпечення харчуванням, будівельні роботи, індивідуальні послуги тощо [2].

Недосконале правове поле з постійними змінами, надмірний податковий тягар, нестабільні політичні та соціальні процеси, корупція загрозливих розмірів, надмірні неформальні витрати на ведення бізнесу, посилення впливу тіньового сектора економіки – це лише невеликий перелік тих негативів, що суттєво ускладнювали бізнесову діяльність в українській економіці. З початком повномасштабної війни на території країни ситуація з малим та середнім підприємництвом також значно ускладнилася. На тлі морального та психологічного шоку виявили себе спад економічної активності, неможливість

здійснювати господарську діяльність на територіях бойових дій і звичайна людська розгубленість.

Останнім часом кризові явища, зумовлені тривалими воєнними діями з 2014 року на сході країни, впливом пандемії, ескалацією агресії та загостренням руйнівних воєнних дій рф проти України, посилили загрози для малого і середнього бізнесу та стали ще рельєфнішими. Низька продуктивність суспільної праці, розпорошення трудових ресурсів, порушення логістики та нестача ресурсів, великі масштаби руйнувань і втрат, незначний рівень внутрішнього попиту на інновації, падіння ВВП, проблеми з використанням людського капіталу, інфляційні процеси тощо – все це разом надзвичайно зменшує зони прибутковості підприємницької діяльності на теренах України.

Керівництво держави, розуміючи важливість економічної сфери діяльності, з початком війни почало вживати невідкладних заходів: створювати умови для релокації бізнесу, застосовувати засоби лібералізації, дерегуляції та активної підтримки з боку владних структур. Для більшості доцільних важливих видів економічної діяльності було встановлено спрошений порядок отримання дозвільних документів. Для невеликих підприємницьких структур було встановлено ставку податку 2% від доходу (замість 18% податку на прибуток), відмінено ПДВ (20%) з операцій на території України, відмінено обмеження щодо кількості працівників, скасовано перевірки та санкції за несвоєчасне подання звітності [3]. У межах програми «Власна справа» у листопаді 2022 року Кабінет Міністрів України надав грантову підтримку дрібним підприємцям на 33,3 мільйони гривень [4].

На наш погляд, для змін на краще уряд країни повинен спрямувати всі можливі зусилля на поліпшення ситуації. Нагальним є завдання розробки загальнодержавних та регіональних програм підтримки цього сектора економіки із залученням найдосвідченіших практиків та учених, не чекаючи завершення воєнних дій. Це є вкрай необхідним для виживання та відбудови економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Котляревський О.В. Розвиток системи підприємництва в Україні. Економіка та держава. 2014. № 12. С. 128-132. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2014/29.pdf.

2. За півроку кількість ФОПів в Україні зросла на 31,7 тисячі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: ttps://opendatabot.ua/analytics/new-fop

3. Кузьменко А. Бізнес у воєнний час: як змінити законодавство. Українська правда. 2022. 28 берез.[Електронний ресурс]. Режим оступу: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/28/684801/ 4. Правительство выделило 33 миллиона на гранты предпринимателям Українська правда.

2022. 4 листопада [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/11/4/693487/

УДК 331.104
Сердюк Є.М.[1], Соловей Д.В.[2], Тюгаєв М.К.[2]
[1] старш.викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. Е-219 НУ «Запорізька політехніка»

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ УСТАНОВОК НА ПІДПРИЄМСТВІ

Поняття «енергозбереження» передбачає наукову, практичну та організаційну діяльність підприємства, спрямовану на раціональне використання та економне витрачання первинної та перетвореної енергії, природних енергетичних ресурсів.

Енергозбереження — це комплексна, багатогранна програма, яка включає в себе модернізацію технічного господарства на основі впровадження передових європейських енергозберігаючих технологій, вирішення проблем енергозбереження у співпраці та через залучення провідних європейських виробників інвестиційних проектів, широкого використання альтернативних видів палива із дотриманням екологічних вимог, застосування комбінованого виробництва теплової та електричної енергії (когенерація), тощо. Власне увесь цей комплекс напрямків взятий за цілісну стратегічну лінію діяльності, розвитку і розбудови підприємства «Івано-Франківськтеплокомуненерго».

Постало доленосне питання — раціонального використання енергоносіїв. Саме тому наприкінці 90-х років взяло початок здійснення заміни багатокілометрових теплових мереж на попередньоізольовані труби, що залишається актуальним і донині. Попередня ізоляція труб здійснюється на підприємстві на спеціалізованій дільниці, що дає значну економію коштів. А втрати тепла при його транспортуванні по таких трубах зменшуються, як мінімум, втричі.

Одним з пріоритетних напрямків енергетичної стратегії України до 2030 року визнано запровадження на теплогенеруючих підприємствах когенераційних установок [1]. Тобто перетворення котелень на когенераційні електростанції. У вересні 2003 року на підприємстві «Івано-Франківськтеплокомуненерго» було введено в експлуатацію першу на Прикарпатті когенераційну установку фірми «Caterpillar» на базі газопоршневого двигуна G3516TA електричною потужністю 1 МВт (1,2 МВт теплової потужності) в котельні, яка забезпечила цілодобовим гарячим водопостачанням обласну клінічну лікарню та прилеглі житлові будинки. Собівартість електроенергії, яку виробляє когенераційна установка – вдвічі дешевша.

Саме задля зменшення споживання електричної енергії та компенсації її реактивної складової на підприємстві «Івано-Франківськтеплокомуненерго» проводяться роботи по встановленню конденсаторної установки в котельні.

Як відомо, реактивна потужність разом з активною враховується постачальником електроенергії, а отже, підлягає оплаті по тарифах, що нині діють, тому і складає значну частину рахунку за електроенергію.

Реактивна енергія витрачається на створення магнітних полів в обмотках електродвигунів і трансформаторів. Отже, основними виробниками реактивної потужності є асинхронні електродвигуни, які споживають до 40% всієї потужності, трансформатори всіх ступенів трансформації — 35%; лінії електропередачі — 7%.

Найбільш дієвим і ефективним способом зниження споживаної з мережі реактивної потужності є застосування установок компенсації реактивної потужності за допомогою конденсаторних батарей. За рахунок приєднання до мережі компенсуючого пристрою зменшуються втрати потужності і напруги. На практиці коефіцієнт потужності після компенсації знаходиться в межах від 0,93 до 0,99. Чим значення коефіцієнту менше, тим втрати більші.

Нині в модернізованій котельні здійснюються роботи по встановленню нової конденсаторної установки з автоматичним регулюванням. Це покращить роботу схеми електропостачання теплогенеруючого об'єкта в цілому, призведе до зменшення перетікання реактивної електричної енергії, розвантажить силові лінії та трансформатори, покращить роботу електрообладнання і сприятиме стабілізації напруги в мережі, що в свою чергу зменшить фінансові затрати при розрахунках з електропостачальною організацією.

У 2019р. встановили ще один новий сучасний газовий котлоагрегат потужністю 9 МВт із допоміжним обладнанням, який змонтувала французька компанія «ENERTEX» (м. Марсель). Кожен рік старі агрегати замінюються на більш продуктивну техніку із значно більшим коефіцієнтом корисної дії.

Відповідно до проекту в котельні у 2020р. було встановлено стальний водогрійний жаротрубний газовий котел потужністю 9 МВт (виробник ICI Caldaie S.p.A.(Італія) з повністю автоматизованим газовими пальником (виробник Німеччина WeisHaupt) та автоматизованою системою захисту.

Також було встановлено котел-утилізатор димових газів для 9 МВт нового газового котла. Виконано заміну чотирьох мережних насосів для роботи з існуючими частотними перетворювачами, та змонтовано автоматизовану систему хімводопідготовки (Grunbeck Delta-p) та автоматичну хімічну деаераційну установку. Також було виконано ремонт фасаду та приміщення котельні.

Загальний економічний ефект після впровадження проекту складає 4 875 тис. грн. в перший рік повноцінної роботи. Зменшено споживання природного газу на 708 тис. м3 в рік. Економія коштів за рахунок зменшення спо-

живання газу 4487 тис. грн. Зменшення споживання електроенергії складе 109 тис кВт/год в рік. Економія коштів за рахунок зменшення споживання електричної енергії 388 тис. грн. Зменшення викидів CO2, складе 0,186 тон в рік. Зменшення викидів складе Nox 0,466 тон в рік. Термін окупності: 4,1 роки.

Це черговий крок з оновлення технологічного парку та застосування на Прикарпатті передової європейської техніки. Продукцію німецьких фірм відрізняє якість, висока технологічна надійність, просте технічне обслуговування без відокремлення напірних та всмоктуючих трубопроводів. Все автоматизовано. А застосування сучасних частотних перетворювачів надає можливості у здійсненні енергоощадного використання енергетичних ресурсів, що в кінцевому рахунку спрямовано на зменшення цінового навантаження на наших абонентів теплової енергії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»»: Розпорядження Кабінету міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80 (дата звернення: 31.04.2023).

2.Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94 (дата звернення: 31.04.2023).

3. Докуніна К.І. Теоретичні аспекти формування економічного механізму енергозбереження / К.І.Докуніна // Комунальне господарство міст.— 2012.— № 106. – С. 341 – 350.

СЕКЦІЯ «ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СФЕР ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ, ФІТНЕСУ, РЕКРЕАЦІЇ ТА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ»

УДК 796.012
Атаманюк С.І.
д-р .пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

У третьому тисячолітті світова спільнота змінила погляд на визнання освіти, добробуту та культури особистості як на пріоритетні аспекти розвитку суспільства, що в контексті світових тенденцій має забезпечити сталий розвито канд. Виховання особистості, в якої вдало поєднувалися б духовний розвиток і фізична досконаліть, залишаються не лише метою, а й засобом суспільного розвитку. Утім, під час війни картина змінюється: надмірний стресовий стан , баланс у мозку порушується й починає переважати парасимпатична система. Вона призводить до появи змін у поведінці, "вимикаючи" усі емоції. Це необхідно для того, щоб людина могла ефективно функціонувати задля виживання. Війна є надзвичайним психологічним подразником для людини та суспільства. Ми не маємо природного імунітету, здатного захистити себе від стресу, що спричиняють бойові дії. Втім, існують правила і практики, які дозволяють навчитися спокійніше сприймати ситуацію. І одна з них це фізичне виховання.

Одним із найважливіших завдань, котрі поставлені перед системою фізичного виховання у ВНЗ України, є зміцнення здоров’я і підвищення рівня загальної і спеціальної професійно-прикладної фізичної підготовленості студентської молоді, сприяння оволодінню навичками і вмінням самостійно використовувати засоби фізичної культури і спорту в повсякденному житті для підтримки високої працездатності і відновлення організму та боротьби зі стресом.

Рухова активність складається із рухів, які є однією із необхідних умов життя. Вона підвищує працездатність, покращує здоров’я, забезпечує різносторонній гармонійний розвиток, функціонування серцево-судинної, дихальної, гормональної та інших систем організму, активізує нервово-м’язовий апарат і механізми передачі рефлексів з м’язів на внутрішні органи.

Фізична підготовка – один із найважливіших параметрів, який характеризує стан рухової активності. За останні роки виявлена тенденція зниження рівня функціонального стану, та фізичної підготовки студентів. До зниження рівня фізичного стану призводять не можливість регулярних занять. Отже

для абсолютної більшості студентів основною формою систематичних і організованих занять фізичними вправами залишаються заняття з фізичного виховання (в останні три роки) в дистанційній формі в університеті.

У зв'язку з цим студенти віддають перевагу заняттям різними видами рухової активності, що свідчить про широке коло фізкультурно-спортивних інтересів студентів. Виявлені фізкультурно-спортивні пріоритети студентів слід ураховувати при розробці змісту фізичного виховання у вищому навчальному закладі. Це оздоровчо-рекреаційні заняття з різних видів сучасного фітнесу. Недостатній рівень фізкультурної освіти студентів, що виявляється в нечітких уявленнях про сутність здоров'я і здорового способу життя, про роль рухової активності у формуванні здорового способу життя є резервом для подальшого удосконалення організації і змісту фізичного виховання студентів у вищих навчальних закладах.

Прагнення розробити ефективну систему фізичного виховання студентів в умовах бойових дій, індивідуалізувати заняття стало можливим тільки при урахуванні багатьох факторів оцінки: фізкультурної освіти; характеру попередньої рухової активності; самооцінки стану здоров'я і фізичної підготовленості.

До зовнішніх факторів відносяться умови життя, матеріальне забезпечення, спосіб життя, знання в області фізичної культури та спорту, організація занять з фізичного виховання, умови навчання у вузі, режим рухової активності.

Внутрішні особистісні фактори з однієї сторони відображають вплив зовнішніх факторів та можуть оцінюватися як реакція особистості у вигляді мотиву діяльності, зацікавленості, переконливості, та в той же час виступають як самостійний фактор, який впливає на відносини до зовнішніх умов, той або іншою формою індивідуальної відповідної реакції в залежності від спрямованості особистості, рівня домагань, соціотипу, типу темпераменту.

У кожного студента фізкультурно-спортивна діяльність формує домінуючи потреби, інтереси, цінності, орієнтації. Наявність таких домінант не тільки спонукає студентів до активних занять фізичними вправами і спортом, але й формує їх спрямованість, внутрішньо духовно збагачує та активізує їх рухову активність, допомагає відновитися від стресу, що спричиняють бойові дії.

Для підвищення ефективності фізичного виховання у ВНЗ необхідно створити умови для індивідуалізації навчального процесу, урізноманітнити форми проведення навчальних занять і позанавчальної роботи, надати студентам свободу вибору засобів фізичного виховання, а також включити їх в спільне управління спортивно-масовими і фізкультурно-оздоровчими заходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алюшина Н. Психологія війни. Як знайти сили і не втратити здоровий глузд/https://lb.ua/blog/natalia_aliushyna/512605_psihologiya_viyni_yak_znayti_sili_i.html.

2. Атаманюк С.І., Кириченко О.В. Проблема індивідуалізації на заняттях фізичного виховання / Problems and tasks of modernity and approaches to their solution, International Science Group 03.02.2021 Т.8 С-124-130.

3. Бєлікова Н. О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2013. Вип. 112. Т. 2. С. 52-56.

УДК 796.3. 008.6(045)

Мітова О.О.[1], Шинкарук О.А.[2], Полякова А.В.[3], Ханюкова О.В.[4]
[1] д-р фіз.вих., проф., зав. каф. спортивних ігор ПДАФКіС
[2] д-р фіз.вих., проф., зав. каф. інноваційних та інформаційних технологій НУФВСУ
[3] канд.фіз.вих., доц. каф. спортивних ігор ПДАФКіС
[4] канд.фіз.вих., доц. каф. спортивних ігор ПДАФКіС

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДУ ДО РОЗРОБКИ СИСТЕМИ КОМПЛЕКСНОГО КОНТРОЛЮ В КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ

Вступ. Наукове обґрунтування методичного підходу до формування цілісної системи контролю у командних спортивних іграх, яка передбачає практичну реалізацію індивідуальних можливостей гравців та команди в цілому на різних етапах багаторічної підготовки є актуальною науковою проблемою у зв'язку з тим, що у різних складових існуючої системи контролю не враховано специфічні особливості командних спортивних ігор, у яких враховано відповідність контролю навчальному матеріалу, запропонованому на кожному етапі багаторічної підготовки [5, 6].

Аналіз наукових праць з контролю у командних спортивних іграх [1, 2, 3, 5, 9] свідчить про те, що у різних складових існуючої системи контролю не враховано специфічні особливості командних спортивних ігор, у яких є відповідність контролю навчальному матеріалу, запропонованому на кожному етапі багаторічної підготовки. Окрім того, не враховано той факт, що об'єктом контролю у командних ігрових видах спорту може бути не тільки один гравець, а й група гравців і цілком вся команда не тільки під час оцінки змагальної діяльності, а й під час оцінювання різних видів підготовленості [3, 4, 6]. Поза увагою залишається структура та умови виконання тестів, які у більшому ступені виконуються одним гравцем, а не групою спортсменів та

всією командою. При чому оцінка показників гравця, групи гравців та команди може здійснюватися фахівцями за двома варіантами: як сума показників та як синергія показників [3, 6, 7, 8]. Така ситуація значно ускладнює реалізацію цих знань у спортивній практиці.

У зв'язку із зазначеним вище актуальними є наукове обґрунтування методичного підходу до формування цілісної системи контролю у командних спортивних іграх, яка передбачає практичну реалізацію індивідуальних можливостей гравців та команди в цілому на різних етапах багаторічної підготовки та наближає умови засобів та методів контролю до специфічних умов змагальної діяльності.

Мета дослідження - науково обґрунтувати підхід до розробки системи комплексного контролю у командних спортивних іграх на основі аналізу сучасних тенденцій теорії спортивних ігор, особливостей змагальної діяльності, моніторингу управлінських дій тренерів щодо здійснення контролю в практиці підготовки спортсменів в ігрових видах спорту.

Матеріал і методи дослідження: аналіз спеціальної, науково-методичної літератури, опитування, педагогічне спостереження, узагальнення практичного досвіду тренерів, систематизація, експертна оцінка, системний метод, комплексний метод, методи статистики.

Результати дослідження. При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю спортсменів у командних ігрових видах спорту ми враховували:

1) наявність: сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького спорту (зміни правил гри, календар змагань протягом річного циклу, обсяг ігор); неузгодженості навчального матеріалу за програмою ДЮСШ з заходами контролю (тестуванням) (вивчається одне – контролюється інше); однакових критеріїв контролю змагальної діяльності, як у спорті вищих досягнень, так і у дитячо-юнацькому спорті;

2) відсутність: диференційованого підходу до підбору тестів залежно від віку та етапу підготовки, періоду річного циклу; комплексної оцінки підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх, у програмі для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ; програми оцінки технікотактичних дій під час змагальної діяльності, розробленої спеціально для контролю опанування діями з урахуванням завдань етапу багаторічної підготовки юних спортсменів; розгляду об'єкту контролю у двох варіантах, як сума показників та як синергія, коли ціле (результат гри, ефективність ігрового фрагменту, інтегральні ігрові навички гравця тощо) більше, ніж сума показників.

При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю ми опиралися на такі підходи:

системний підхід, який передбачає багаторівневе і багатопланове вивчення процесу контролю в баскетболі, в процесі якого формується декілька моделей, що відображають контроль в різних зрізах і рівнях [3, 6]. До головних ознак системного підходу можна віднести: розгляд контролю як цілісної системи або елемента більш потужної системи (управління) з урахуванням того, що властивості речей залежать від цілого, властивості цілого залежать від частин, але не зводяться до суми їх властивостей, а включають такі, які притаманні системі контролю в цілому; виділення і аналіз частин, елементів і зв'язків системи контролю, визначення структури, організації системи контролю і законів її будови (структурний аспект системного підходу); аналіз зовнішніх проявів, функцій як системи контролю, так і її окремих елементів, визначення відповідності функцій елементів функцій всієї системи контролю, виявлення законів її функціонування (функціональний аспект системного підходу); аналіз зміни як в самій системі контролю, так і в її елементах, виявлення тенденцій її становлення і розвитку;

комплексний підхід дозволяє на сучасній діалектико-матеріалістичній науковій основі аналізувати, створювати і оптимізувати функціонування систем контролю баскетболістів, що мають ознаки комплексів або тенденцію до перетворення в комплекси. Комплексний підхід характеризується об'єднанням, зведенням різноякісних підсистем (видів контролю) в полісистему з метою створення алгоритму контролю для аналізу шляхів підвищення результативності спортсменів і всієї команди в цілому при впливі різноманітних факторів;

синергетичний підхід – в основі якого більш високий рівень методології дослідження, ніж системний підхід, що потребує максимально можливого врахування всіх аспектів підготовленості гравця, або показників групи гравців, або показників команди в цілому, в їх взаємозв'язку та цілісності, виділення головного та істотного, визначення характеру зв'язків між діями гравців, показниками та результатом змагальної діяльності, властивостями та характеристиками, влив гравців один на одного, внесок кожного гравця в зальний результат гри або в ефективність ігрового фрагменту у нападі або у захисті тощо;

індивідуальний підхід, в основі якого урахування конкретних індивідуальних особливостей баскетболіста (темпераменту і характеру, здібностей і схильностей, мотивів і інтересів тощо), які значниою мірою впливають на їх поведінку в різних змагальних та тренувальних ситуаціях. Тренер у процесі контролю здійснює гнучке використання різних засобів та методів, тестів для досягнення оптимальних результатів;

диференційований підхід полягає в розподілі спортсменів на групи за різними ознаками (ігрове амплуа, рівень підготовленості, стаж занять спор-

том, та застосування до цих груп засобів та методів підготовки, контролю, адекватних типологічним властивостям тих, хто займається;

особистісно-діяльнісний підхід, в основі якого враховується активна, творча змагальна та тренувальна діяльність баскетболіста з його особистісними індивідуальними психологічними особливостями, здібностями, інтересами і потребами.

Висновки. Обґрунтовано підхід до розробки системи комплексного контролю підґрунтям якого виступають принципи та положення системного, комплексного, синергетичного, диференційованого, особистісно-діяльнісного та індивідуального підходів.

Система контролю у командних спортивних іграх повинна враховувати особливості побудови навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності на різних стадіях, етапах багаторічної підготовки спортсменів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безмилов М., Шинкарук О. Тенденції та актуальні проблеми підготовки баскетболістів високого класу в сучасних умовах глобалізації та популяризації баскетболу. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць.. 2020;9(28):112-131.
2. Костюкевич Віктор, Стасюк Іван, Перепелиця Олександр, Межвинський Артем, Коннов Станіслав. Контроль тренувальної роботи у футзалі. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. 2020. Випуск 9 (28). С. 202-209. DOI: 10.31652/2071-5285-2020-9(28)-202-209
3. Мітова О.О., Шинкарук О.А. (2022). Обґрунтування підходу до формування системи контролю в командних спортивних іграх. Спортивний вісник Придніпров'я. Дніпро: ПДАФКіС, №1. С.191-200. doi:10.32540/2071-1476-2022-1-191.
4. Мітова О.О. Концепція формування системи контролю в процесі багаторічної підготовки у командних спортивних іграх. Спортивний вісник Придніпров'я. 2022;2:140-147.
5. Мітова О. Динаміка розвитку командних спортивних ігор як підґрунтя формування сучасної системи контролю у командних спортивних іграх. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2022;13(32):198-211.
6. Мітова О.О. Теоретико-методичні основи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічної підготовки. – монографія. Дніпро. ТОВ «Дріант» - 396 с.
7. Мітова О. О., Шинкарук О. А., Малойван Я. В., Полякова А. В. Обґрунтування підходу до формування системи контролю в командних спортивних іграх та командній діяльності військовослужбовців. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху

євроатлантичної інтеграції України: тези VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2022 р.). Національний університет оборони України. Київ : НУОУ, 2022. – С. 190-192.

8. National Basketball Coaches Association (NBCA) NBA coaches playbook: techniques, tactics, and teaching points. (2017). South Californian University in LA. – 819 p.

9. Viktor Kostiukevych, Anatol Skrypko, Jevgenij Vrublevskiy, Lukasz Lamcha. Tactics and movement control in football. Kaliszu Kaliskie Towarzystwo Przyjaciol Nauk. 2020. pp. 127.

УДК 378.016:796]:37.091.313

Тищенко В.О.[1], Соколова О.В.[2]
[1] д-р фіз.вих., проф. ЗНУ
[2] канд.фіз.вих., доц. ЗНУ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА СПОРТІ»

Процес реформування національної системи вищої освіти в сфері фізичної культури, поставив ряд нових завдань, які потребують свого вирішення. Особливе місце серед них посідають питання оновлення змісту освіти підготовки фахівців для закладів середньої освіти у ЗВО фізкультурного профілю, впливу факторів-мотиваторів і демотиваторів на процес формування компетентності у сфері фізичної культури [4]. Проблеми професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищій освіті вивчалися у різні роки [1-3].

Мета дослідження – окреслити вектори оновлення змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури на прикладі викладання дисципліни «Педагогічні дослідження у фізичному вихованні та спорті» за спеціальністю 014 Середня освіта (фізична культура).

У процесі підготовки здобувачів ступеня бакалавра зі спеціальності 014 Середня освіта (фізична культура) обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми виступають саме педагогічні дослідження у фізичному вихованні та спорті. З метою вдосконалення викладання даної навчальної дисципліни було визначено декілька шляхів: оновлення змісту та вдосконалення методики викладання відповідно реалій сьогодення. Удосконалення змісту дисципліни проходило на підставі приведення до відповідності зазначених компетентностей фахівця відповідно ОПП спеціальності та змісту робочої програми і силабусу навчальної дисципліни.

У межах змістових модулів передбачена навчальна діяльність студентів у традиційних формах лекційних, семінарських занять, самостійної роботи із

застосуванням сучасних методів і прийомів навчання. Підхід до організації оволодіння студентом змістовними модулями подається через активізацію самостійно-творчої пізнавальної діяльності студентів. Оцінювання рівня досягнень студентів відбувається через систему СЕЗН ЗНУ на базі MOODLE та через такі сервіси організації відеоконференцій – ZOOM, Skype, Microsoft Teams, Viber, Google Hangouts Meet, BlueJeans, GoToMeeting, JoinMe, CyberLink U Meeting, Facebook Messenger.

Широко застосовувалися таки стилі навчання. Візуальний стиль навчання – для пояснення відповідних понять за допомогою діаграм і графіків. Здобувачі ступеня бакалавра зі спеціальності 014 Середня освіта (фізична культура) люблять самі малювати графіки й дивитися, як їх створює викладач. Під час пояснення матеріалу, в залежності від можливостей сервісів організації відеоконференцій, корисне використання різних кольорів і форм. Логічний і математичний стиль – для опанування статистичних даних, що пов'язані з окремими темами; за допомогою методу класифікації вибудовували систему підготовки вчителів фізичної культури. Якщо виникали труднощі, пропонували самим студентам доповнити або вдосконалити її. Соціальний і міжособистісний стиль враховувався, у зв'язку з тим, що студенти схильні до соціального стилю навчання, віддають перевагу співробітництву та груповим формам роботи. Також вони мають такі якості: виражені екстраверти; у них хороші навички спілкування; чуйні та схильні до співпереживання. Наприклад, знайти додаткову інформацію за темою й поділитися нею із групою. Але студенти можуть бути й візуалами, аудіалами, кінестетиками, бути схильними до вербального або логічного стилю. Отже, ми маємо обов'язково враховувати це. Буває нелегко враховувати особливості всіх здобувачів, і проводити кожне заняття в іншому стилі або поєдную кілька стратегій (змішаний стиль навчання). При асинхронній організації навчального процесу особливої важливості набуває систематичність наповнення цифрової навчальної платформи MOODLE, яка в Україні є найбільш поширеною системою електронного забезпечення навчання. Потрібно надавати чіткі інструкції та передбачити різні канали комунікації на випадок виникнення технічних негараздів. Тому тут краще застосувати інструменти на кшталт LearningApps, LiveWorkSheets та інші, які дозволяють виконувати завдання довільну кількість разів без ризику отримати погану оцінку. Для мінімізації відчуття ізольованості та отримання зворотного зв'язку, зокрема при асинхронному навчанні – опитувальники. Окрім стандартних інструментів створення форм (у хмарних сервісах Google чи Office 365), можна використати онлайнові дошки (Padlet, LinoIt, Flinga тощо), спільно формуючи їх наповнення, або взаємодіючі з готовими шаблонами. Синхронний стиль навчання – для швидкого і безпосереднього зворотного зв'язку, термінового обговорення поставлених питань та прийняти рішення. На синхронних занят-

тях варто використовувати інтерактивні прийоми, практикувати роботу в малих групах (активуючи кімнати breakout rooms відповідних сервісів відеоконференцій). У синхронному режимі можна практикувати традиційний спектр рефлексивних вправ і запитань, а також використати цифрові інструменти, скажімо, шаблони MentiMeter, Miro чи інші. Доречно буде скористатись інструментами миттєвої взаємодії, наприклад, Kahoot (викладач зробив тест і одразу бачить статистику. Також можна зробити лекцію на цьому, в залежності від відповідей), Quizizz, Triventy (студенти самі створюють тести та потім надають відповіді) і т.п. Можна створити шаблон завдання на білій дошці, яка доступна для заповнення кожним здобувачем індивідуально. Таку можливість надає, наприклад, WhiteBoard.Chat. Викладач переглядає результати опрацювання шаблону усіма студентами й, за потреби, демонструє окремі фрагменти розв'язків, коментуючи їх. Також є можливості застосування інструментів Google у поточному та підсумковому контролі теоретичних знань студентів. Іншими словами, максимально зважається на факт одночасної присутності великої кількості учасників для підтримки спільної роботи та взаємодій.

Під час викладання акцентується увага на ефективності навчання, як основного інструменту досягнення високих результатів у всьому, що ми робимо; професіоналізму, як безперервного прагнення підвищення професійного рівня; проактивності для спрямовування своєї енергії на створення кращого та безпечного світу навколо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Домбровська С.М. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні: монографія / С. М. Домбровська, С. А. Вавренюк, В. В. Палюх. Харків : НУЦЗУ, 2020. 313 с.

2. Мозолев О.М. Організація фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей: навчально-методичний посібник. Хмельницький, Видавець ФОП Цюпак А. А., 2022. 99 с.

3. Танасійчук Ю., Бойко Ю., Соколенко Л. Проблеми формування культури здорового способу життя студентів закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 1 (6). С. 339-350.

4. Тищенко В.О., Коваленко Ю. О. До питання вдосконалення викладання дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання». Сучасний стан і перспективи вдосконалення національної системи фізичного виховання і спорту в умовах війни та у післявоєнний період: ІІ нау канд.-практ. інтернет-конф. з міжнародною участю. 19-20 квітня 2023. Ужгородський національний університет. 2023. С. 152-155.

УДК 379.81
Дубинська О.Я.[1], Бендюг К. В.[2]
[1] канд. фіз. вих., доц. СДУ імені А.С. Макаренка
[2] студ. ННІФК гр. 950 СДУ імені А.С. Макаренка

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІТНЕС POLE DANCE В ОЗДОРОВЧО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Визначено поняття «фізична рекреація». Окреслено основні форми фізичної рекреації молоді. Наведено основні проблеми, які перешкоджають рекреаційній діяльності молодих людей. Охарактеризовано основні чинники посилення рекреаційного ефекту фізичної рекреації. Описано проблему рекреаційної діяльності та вільного часу, її вплив на фізичне та психічне здоров'я, фактори, що впливають на залучення до рекреаційної діяльності, та стратегії популяризації здорової поведінки серед різних груп населення.

Зазначається, що фітнес-заняття можуть бути ефективним способом залучення дітей до фізичної активності та підвищення рівня здоров'я, а фітнес pole dance дозволяє поєднувати фізичну активність та самовираження, покращити фізичне та психічне здоров'я, настрій, зменшити рівень стресу та покращити якість життя. Зазначено, що фітнес-танці з пілоном вимагають високих метаболічних і фізіологічних витрат, що робить їх складною і корисною формою фізичних вправ.

Ключові слова: рекреація, фізична рекреація, дозвілля, рекреаційні потреби молоді, рекреаційний ефект, фітнес, Pole Dance.

Постановка наукової проблеми та її значення. Рекреаційна рухова активність є важливим компонентом здорового способу життя, який сприяє фізичному, психічному та соціальному благополуччю.

Проблему рекреаційної діяльності та вільного часу вивчали різні дослідники, серед яких Н.Є. Пангелова 2019, Т.Ю. Круцевич 2018, В.М. Данилко 2018, Т. Парфіненко 2017, М. Ячнюк 2012, О. Садовським 2016, О.В. Андрєєвою 2019, О. Л. Несенчук 2022, Л. В. Скрипник 2012, Г. М. Чепурдою 2012, та інші. Ці дослідження були присвячені різним аспектам рекреаційної діяльності, таким як її вплив на фізичне та психічне здоров'я, фактори, що впливають на залучення до рекреаційної діяльності, а також стратегії популяризації здорової поведінки серед різних груп населення, в тому числі української молоді.

О.Л. Несенчук [8] наголошує: «Рекреація є важливою потребою сучасної людини та має бути органічною складовою ціннісних аспектів її життєдіяльності».

Враховуючи постійну стресову ситуацію, в якій опинилась українська молодь через воєнні діє, вони можуть стикатися з такими проблемами, як

травми, психологічна травма, втрата близьких людей та відчуття страху і нестабільності. Ці проблеми можуть спричинити посттравматичний стресовий розлад, депресію інші психічні захворювання, зниження рівня фізичної активності та здоров'я.

Для поліпшення стану українських дітей рекреаційна діяльність відіграє особливу роль у зміцнення здоров'я та покращення психологічного стану. Фізична активність може допомогти зняти стрес та підвищити настрій, збільшити рівень енергії та покращити якість сну, щоб поліпшити їхній психологічний стан та зменшити ризик виникнення хвороб.

Мета: вивчити ефективність впровадження танців на пілоні в оздоровчо-рекреаційну діяльність жінок першого періоду зрілого віку.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, соціологічні методи, методи психодіагностики, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Організація різноманітних фітнес-занять, таких як танці, йога, пілатес та інші, може бути ефективним способом залучення дітей до регулярної фізичної активності та підвищення їхнього рівня здоров'я. Заняття фітнесом можуть бути дуже різноманітними та включати у себе різні види фізичних вправ, в тому числі й танцювальні напрямки, такі як Pole dance.

Цей інноваційний вид фітнесу, зокрема, може бути особливо привабливим для дівчат у віці від 17 до 21 року, оскільки дозволяє поєднувати в собі фізичну активність та самовираження, що може мати позитивний вплив на їхній розвиток та самопочуття.

На думку Дубинська О. Я., Петренко Н.В. 2016, та Т. Круцевич 2018, фітнес може бути ефективним засобом фізичної рекреації, який може допомогти покращити фізичне та психічне здоров'я. Також, фітнес може сприяти не тільки покращенню фізичної форми та здоров'я, але й впливати на підвищення настрою, зменшення рівня стресу та загальну якість життя.

Проблемою покращення рівня фізичної активності в сучасному суспільстві є те, що зростає відсоток дистанційної праці тому багато людей проводять більшість свого часу перед екраном комп'ютера або ноутбука, а у вільний час біля телевізора, що веде до сидячого способу життя та зменшення рухової активності. Це може мати негативний вплив на здоров'я, так як збільшує ризик виникнення серцево-судинних захворювань, ожиріння та інших хвороб.

Як зазначено в огляді літератури [11, 7, 12, 3, 13], фітнес-танці з пілоном можуть покращити склад тіла, серцево-судинну систему та гнучкість. Фітнес pole dance є одним з популярних напрямків, що інтенсивно розвивається останнім часом, завдяки поєднанню елементів танцю, акробатики та фітнесу. Цей вид спорту привертає увагу переважно жінок, оскільки дозволяє розвивати грацію, гнучкість, координацію та м'язову витривалість.

Ці переваги особливо актуальні для молодих жінок, оскільки ця вікова група може бути більш стурбована зовнішнім виглядом та покращенням загального фізичного стану. Фітнес-танці на пілоні дають можливість вдосконалювати фізичну форму та одночасно отримуючи задоволення і відчуваючи впевненість у своєму тілі.

Танець на пілоні, визнаний видом фітнесу, який базується на аеробних та анаеробних вправах. Поєднує в собі елементи танцю та акробатичні трюки. В цих вправах пілон використовується як снаряд, партнер та тренажер. Танець виконується на трьох рівнях: високо на пілоні виконуються складні трюки, навколо пілона – різноманітні крутки (обертання), в партері – танцювальні елементи, що демонструють гнучкість та пластичність [12]

На додаток до фізичних переваг, танці на пілоні також сприяють самовираженню та впевненості у власному тілі серед жіно канд. Дослідження Joanna C. Nicholas [15] показало, що фітнес-танці з пілоном вимагають високих метаболічних і фізіологічних витрат, що робить їх складною і корисною формою фізичних вправ.

У науковій статті досвід Chelsea A. Locke [14] підкреслює потенціал фітнес-танцю на пілоні як інноваційної та захоплюючої форми фізичних вправ для молодих жінок у віці 17-21 рі канд. Забезпечуючи складне тренування, яке сприяє фізичній підготовці та самовираженню, танець на пілоні може допомогти вирішити деякі проблеми, з якими стикається ця вікова група, включаючи сидячий спосіб життя та суспільний тиск навколо образу тіла та гендерних ролей.

Більше того, досвід Locke свідчить про те, що танці на пілоні можуть бути засобом формування у молодих жінок більш позитивної та сильної самооцінки. Відзначаючи своє тіло і приймаючи свою жіночність, жінки можуть розвинути більш впевнене почуття власної гідності, яке допоможе їм впоратися з викликами молодого дорослого життя.

Фітнес-танець на пілоні пропонує унікальну форму самовираження через рух і творчість. Це дозволяє жінкам досліджувати своє тіло і виходити за межі своєї зони комфорту. Це може призвести до підвищення самооцінки та впевненості в собі, що може бути особливо важливим у підлітковому та юнацькому віці, коли дівчата можуть стикатися з соціальним тиском і невпевненістю в собі.

Pole dance, з одного боку, дозволяє займатися фізичною активністю та зміцнювати здоров'я, а з іншого - створює можливість досліджувати своє тіло і виявляти творчі здібності. Крім того, це може бути важливим чинником для формування позитивного ставлення до власного тіла та підвищення самооцінки, що особливо важливо для дівчат у цьому віці.

Має численні фізичні та психологічні переваги, включаючи поліпшення складу тіла, серцево-судинної системи, гнучкості, самовираження, спілку-

вання та розширення можливостей. Таким чином, це чудовий варіант для молодих жінок, які прагнуть покращити свою фізичну форму та загальне самопочуття.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Рекреаційна рухова активність має велике значення для здорового способу життя та благополуччя людей. Вона може допомогти зняти стрес та підвищити настрій, збільшити рівень енергії та покращити якість сну.

Фітнес pole dance є інноваційним та привабливим видом спорту, який може мати позитивний вплив на фізичне та психічне здоров'я людей, зокрема, для дівчат у віці від 17 до 21 року.

Дослідження підтверджують, що ця форма фітнесу допомагає поліпшити фізичну форму, збільшити гнучкість та пластичність тіла, а також підвищити самовираження та впевненість у своєму тілі. Танці на пілоні особливо корисні для молодих жінок, оскільки допомагають їм розвинути позитивну самооцінку та впоратися з викликами молодого дорослого життя. Подальші дослідження можуть спрямовуватися на вивчення впливу танців на пілоні на психологічне здоров'я, самооцінку та здоров'я жінок різних вікових груп.

Перспектива подальших досліджень в детальному вивченні впливу фітнес pole dance на психологічне здоров'я, самооцінку та здоров'я жінок різних вікових груп, а також можливості розглянути можливі небезпеки та ризики, які пов'язані з його виконанням. Додатково, слід звернути увагу на підвищення рівня фізичної активності в сучасному суспільстві та вивчити способи привернення більшої кількості людей до зайняття фітнесом.

Отже, в подальшому, дослідження фітнесу pole dance та інших форм фітнесу можуть допомогти розробити ефективніші та безпечніші методи занять спортом, а також сприяти покращенню здоров'я та якості життя людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрєєва О. В., Садовський О. Рухова активність як складова рекреаційної культури студентів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2016. № 1. С. 19 –21.

2. Дубинська О. Я., Петренко Н.В. Сучасні фітнес-технології у фізичному вихованні учнівської і студенської молоді проектування, розробки та особливості: [монографія] Суми: вид. СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 208 с.

3. Кашуба В., Гончарова Н., Бутенко Г. Досвід використання рекреаційно-оздоровчої технології у фізичному вихованні школярів. Молодіжний науковий вісни канд. 2015. № 20. С. 54-56.

4. Круцевич Т. Ю., Андрєєва О.В., Благій О. Л., Блистів Т. В. Міжнародний досвід організації оздоровчо-рекреаційної діяльності школярів у вільний час. Молодий вчений. 2019. № 4.1(68.1). С. 152-154.

5. Круцевич Т.Ю., Андрєєва О.В., Благій О.Л., Садовський О.О Проблема формування рекреаційної культури студентської молоді в умовах активного дозвілля. Національний університет фізичного виховання і спорту України. 2018. С.85

6. Круцевич Т. Ю., Пангелов С. Теоретичні і методичні аспекти поняття «фізична рекреація». Теорія, види та технології оздоровчо-рекреаційної рухової діяльності: навч.-метод. посіб. Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2018. - 211 с.

7. Кулік І.Г. Оздоровчо спортивна рекреація і студентська молодь. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. 2010. №64(1). С. 54

8. Ніколенко, О. І., Гамма, Т. В., Зарічанська, Л. О., Несенчук, О. Л., Зінчук, Т. О. Рекреація як соціально-культурне явище, її різновиди та характеристики. Rehabilitation and Recreation. 2022. (12). С. 144–149.

9. Пангелова Н. Є, Круцевич Т. Ю, Данилко В. М. Теоретикометодичні основи оздоровчої фізичної культури: навч. посіб. Переяслав-Хмельницький. 2018. - 421 с.

10. Парфіненко Т. Рекреаційна діяльність як спосіб оздоровлення студентської молоді. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: Матеріали XI наукової конференції з міжнародною участю. Львів, 2017. - 170 с.

11. Приступа Є. Фізична рекреація: ЛДУФК, 2010.- 401 с.

12. Скрипник Л. В., Чепурда Г. М Фізична рекреація у сфері дозвілля української молоді. Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр.: Волин. нац. університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. № 9. С. 43-44

13. Ячнюк М. Теоретичні основи залучення студентської молоді до рекреаційної діяльності. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. С. 141

14. CHELSEA A. LOCKE. RECREATIONAL POLE DANCE. 2020. P. 11-16.

15. Joanna C. Nicholas, Kirsty McDonald, Peter Peeling, Ben Jackson, James Dimmock, Jacqueline A. Alderson, and Cyril J. Donnelly. Pole dancing for fitness: The physiological and metabolic demand of a 60-minute class. 2019. P. 3 – 5.

УДК 799.31
Ванюк О.І.
канд. фіз. вих., доц. НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У ПІДГОТОВЦІ ВОЛЕЙБОЛИСТІВ У РІЧНОМУ МАКРОЦИКЛІ

Проблема визначення характеристик спеціальної фізичної підготовленості спортсменів є актуальним науково-практичним завданням загальної теорії спорту та системи підготовки спортсменів. Це велика проблема є в ігрових командних видах спорту – взагалі, та у волейболі, зокрема. Це обумовлено декількома чинниками, а саме, складністю та варіативністю змагальної діяльності у волейболі; високим рівнем конкуренції на змаганнях національного та міжнародного рівнів; впливом дії чинників глобалізації спорту вищих досягнень на систему багаторічної підготовки волейболістів. Аналіз поточного стану відображення цієї проблеми у сучасній науковій і методичній літературі та глобальній мережі «Internet» дозволяє констатувати, що актуальні питання визначення динамічних характеристик спеціальної фізичної підготовленості спортсменів протягом річного макроциклу або його окремих структурних утворень (мікро- та мезоциклів підготовки) залишаються у центрі уваги українських і закордонних фахівців. На нашу думку, фундаментальними працями, у яких проаналізовано сучасний стан цієї проблематики у загально-теоретичному та загальнонауковому аспектах, є дослідження. Ці наукові роботи містять як ґрунтовні теоретичні та методичні підходи до вдосконалення спеціальної фізичної підготовленості спортсменів, так і критичні зауваження та дискусійні питання стосовно окремих питань загальної теорії спорту: «блокової» системи періодизації спортивного тренування; аналогічні та відмінні параметри фізичної та функціональної підготовленості; проблемні питання теорії адаптації організму спортсменів до субмаксимальних і максимальних фізичних навантажень у тренувальній і змагальній діяльності.

Більш прикладними є дослідження силових і динамічних параметрів фізичної підготовленості, які спрямовані на вивчення показників динамічної сили нижніх і верхніх кінцівок у спортсменів у тренувальному та змагальному процесах. Також ці проблемні питання отримали висвітлення в аналогічних дослідженнях. Динамічні характеристики параметрів функціональної підготовленості волейболістів протягом річного макроциклу; можливості педагогічного, медико-біологічного та комплексного тестування у системі управління командами протягом річного макроциклу підготовки. Крім цього, актуальні питання управління підготовкою та змагальною діяльністю кваліфікованих і висококваліфікованих спортсменів висвітлено у дослідженні; підвищення ефективності змагальної діяльності волейболістів на основі моделювання техніко-тактичних дій, параметрів фізичної та функціональної підготовленості – у дослідженнях; удосконалення тренувального процесу у волейболі з урахуванням особливостей формування адаптації жіночого орга-

нізму до змагальних навантажень – у дослідженнях. Також науковці зазначають, що в процесі аналізу показників змагальної діяльності в офіційних змаганнях національного або міжнародного рівнів, крім показників техніко-тактичних дій, необхідно аналізувати показники фізичної та функціональної підготовленості спортсменів в якості необхідної передумови для реалізації набутого спортивного потенціалу гравців. Аналогічне дослідження присвячене аналізу та узагальненню результативності змагальної діяльності гравців волейбольних клубів в аспекті розвитку гри, де істотно підвищуються вимоги до спеціальної працездатності організму на фоні зростання стомлення протягом змагального періоду. Також значущими є більш прикладні наукові дослідження, які стосуються вивчення окремих напрямів у питаннях спеціальної фізичної та функціональної підготовленості гравців. Зокрема, у дослідженнях проаналізовано динаміку показників технічної підготовленості гравців на основі спрямованого розвитку координаційних і силових здібностей. Зауважимо, що саме на етапі спеціалізованої базової підготовки спостерігається істотне зростання стабільності виконання техніко-тактичних дій на основі підвищення показників спеціальної фізичної підготовленості та провідних рухових здібностей – швидкісно-силових, координаційних і спеціальної витривалості. Крім цього, актуальними є дослідження, які стосуються вивчення впливу пліометричних тренувань, які мають швидкісно-силову спрямованість у поєднанні з інтервальним спринтерським бігом на показники фізичної підготовленості волейболістів і вивчення взаємозв'язків між виконанням спеціалізованих координаційних тестів та майстерністю у спортсмена. Також поширеними є результати наукових досліджень, у яких, на основі узагальнення літературних даних і результатів експериментальних досліджень, наголошено, що спеціальна фізична і функціональна підготовленість є передумовою реалізації техніко-тактичної майстерності спортсменів. На основі моделей фізичної та функціональної підготовленості визначено рухові профілі змагальної діяльності та позиційні відмінності волейболіста в офіційних змаганнях.

Фізіологічні основи розвитку спеціальної роботоздатності та педагогічне тестування рівня рухових здібностей у спортсменів розглянуто у багатьох дослідженнях. Наголошено на визначальній значущості раціонального підбору тестових вправ та їх відповідності основним вимогам– валідності, надійності, інформативності.

У контексті вищезазначеного, констатуємо, що актуальним залишається розгляд проблемних питань визначення показників спеціальної фізичної підготовленості волейболістів у річному макроциклі підготовки, які ще не знайшли остаточного вирішення у науковій та методичній літературі.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що для визначення напрямів удосконалення рівня фізичної підготовленості волейболістів необхідно проаналі-

зувати його динаміку у річному макроциклі підготовки з точки зору оптимізації його параметрів.

Основою для розробки актуальних питань проведеного дослідження є гіпотеза, яка ґрунтується на припущеннях, що для визначення напрямів удосконалення рівня фізичної підготовленості волейболістів необхідно проаналізувати його динаміку у річному макроциклі підготовки з точки зору оптимізації його параметрів. У процесі порівняльного аналізу, узагальнення та систематизації отриманих результатів експериментальних досліджень сформульовано положення наукової новизни. Вперше, на матеріалах тестування спортсменів СК «Орбіта» (Запоріжжя), розглянуто показники спеціальної фізичної підготовленості волейболістів в якості необхідної передумови для реалізації наявного техніко-тактичного потенціалу спортсменів у змагальній діяльності. Також уперше для порівняльного аналізу динамічних характеристик спеціальної фізичної підготовленості використано тести, які практично не використовуються у дослідженнях національного рівня, але широко використовуються закордонними дослідниками. Крім цього, вперше, на основі вивчення даних науково-методичної літератури і власних експериментальних досліджень, обґрунтовано спрямованість порівняльного аналізу динамічних характеристик спеціальної фізичної підготовленості на їх оптимізацію для подальшого моделювання показників фізичної та функціональної підготовленості у тренувальному та змагальному процесах. Доповнено дані про показники фізичної та функціональної підготовленості волейболістів у динаміці річного макроциклу на основі використання тестів з переважною спрямованістю на анаеробну та аеробну продуктивність – «test 300 yard». Також доповнено дані стосовно рівня розвитку рухових якостей у висококваліфікованих спортсменів у динаміці річного макроциклу.

Висновки. Динаміка показників фізичної підготовленості волейболістів має стабільний темп на зростання протягом річного макроциклу за результатами тестів «біг 30 м», «стрибок у висоту» (за виключенням 2 тестування). За показниками тестів «жим штанги, лежачи» зафіксовано змінну динаміку: 1-3 тестування – стабільний темп на підвищення показників, 4-6 тестування – стабільний тренд на зниження показників. Результати інших тестів на визначення рівня спеціальної підготовленості свідчать про варіативну динаміку показників протягом річного макроциклу: за тестом «кидок набивного м'яча» спостерігається ступенева динаміка показників протягом 1-6 тестування – «зменшення збільшення», за тестом «300 yard» – зниження у 2 та 6 тестуванні із загальним стабільним трендом на збільшення показників.

УДК 376.33:796.012.23
Журавльов Ю.Г.

канд. фіз. вих., доц. НУ«Запорізька політехніка»

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ В ПОВОЄННИЙ ЧАС

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. У процесі аналізу літературних джерел визначено, що у працях таких учених, як Д.М. Анікєєв [1], С.Н. Бацунов, О.Г. Гладощук [2], І.О. Денисенко та А.А. Чуєв, С.А. Жеребов, та ін. акцентується увага на важливості фізичних вправ в освітньому процесі ЗВО та їх позитивному впливі на організм молодої людини. Науковці підкреслюють, що сформована на сьогоднішній день система організації фізичного виховання надає студентам можливість вільно обирати певні види рухової активності. Однак, є нечисельними дослідження у напрямку пошуку сучасних технологій, які сприятимуть розвитку рухової активності студентів засобами спортивних ігор в освітньому середовищі університету. Особливо це буде необхідно та вкрай важливо після відбудови країни післявоєнний час.

Мета статті: охарактеризувати особливості розвитку рухової активності студентів засобами спортивних ігор в освітньому середовищі університету.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел, опитування студентів, методи статистики.

Виклад основних результатів дослідження. У «Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту» наголошено, що здоровий спосіб життя є визначеним чинником забезпечення тривалості активного життя, формування та реалізації бажання використовувати рухову активність у повсякденній діяльності відбувається на підставі індивідуальних особливостей і потреб кожної людини, і тому в основу системи фізичного виховання покладається комплекс показників обсягу щотижневої рухової активності, рівень спеціальних знань про особливості рухової активності людини, її фізичний розвиток, стан функціональних систем організму, фізичної працездатності та рухових здібностей.

Сучасна система освіти, яка розвивається в умовах статусності відповіді на потреби людини, як зазначає О. Г. Гладощук, повинна «знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі, своїми орієнтирами починає вбачати не лише знання, уміння й навички, але й загальну фізичну, психологічну, моральну складову людини, адже загальна спрямованість на гармонійних розвиток особистості визначає головну мету сучасної освіти як розвиток можливостей особистості, які потрібні їй самій у професійно-виробничий діяльності та суспільству, як включення її в соціально-ціннісну діяльність». Нам імпонують ці думки. П.П. Ткаченко вважає, що на сьогоднішній день «зміни в системі фізичного виховання студентів в Україні поставили перед закладами вищої освіти завдання корінного і всебічного

поліпшення професійної підготовки майбутніх фахівців». Науковець зазначає, що «зміни цільової спрямованості фізичного виховання, суть якого зводиться до формування фізичної культури особистості, вимагає від навчально-виховного процесу відмови від авторитарних методів, врахування інтересів і потреб студентів у сфері особистого фізичного і духовного вдосконалення, а зміни соціокультурних процесів в суспільстві зумовлюють прагнення молоді до заперечення сталих фізкультурно-спортивних традицій у вищих навчальних закладах і формування нових стереотипів різних виявів рухової активності, оптимально відповідних їх стилю, способу життя, соціально-психологічному і морфо- функціональному статусу, особливостям ментальності». У більшості людей, які зайняті у сфері інтелектуальної праці, рухова активність обмежена. Це притаманне й студентам, у яких співвідношення динамічного і статичного компонентів життєдіяльності складає, за даними С.Н. Бацунова, за часом у період навчальної діяльності 1:3, а у позанавчальний час 1:8. Ці показники вказують на низький рівень рухової активності значного контингенту студентів. У той же час значна частина студентів захоплюється спортом, рівень досягнень якого вимагає від них виконання порівняно високих за обсягом та інтенсивністю фізичних навантажень.

З метою вивчення стану розвитку рухової активності студентів засобами спортивних ігор в освітньому середовищі університету було здійснено анкетування 309 студентів (2 курс), які навчалися з галузі знань 01 «Освіта/педагогіка» спеціальності 03 «Гуманітарні науки», 035 «Філологія» та 014 «Середня освіта українська мова і література» за освітнім ступенем «бакалавр». В анкетуванні брали участь 32 студенти Бердянського державного педагогічного університету, 74 студенти – Хмельницького національного університету, 71 студент – Дрогобицького державного педагогічного університету та 132 студенти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Проведене опитування студентів дозволило встановити, що майже половина, а саме 43,3 % мають не достатній тижневий обсяг рухової активності, 27,8 % опитаних студентів стверджують про частково достатній та тільки 22,1% студентів вважають свій тижневий обсяг рухової активності достатнім, важко було відповісти 6,8 % респондентам щодо власного тижневого обсягу рухової активності.

Результати опитування студентів про оптимальний тижневий обсяг організованої рухової активності свідчать, що третина (33,7 %) респондентів займаються фізичними вправами від 6-12 год. упродовж тижня, 26,8 % опитаних студентів вказують на тижневий обсяг рухової активності від 3-5 год, 24,1 % респондентів вважають свій тижневий обсяг рухової активності 2 год, 15,4 % - важко відповісти.

Висновки. У процесі дослідження проаналізовано особливості організації фізичного виховання у закладах вищої освіти та вивчено стан розвитку

рухової активності студентів в освітньому середовищі університету. З'ясовано, що майже половина опитаних студентів мають не достатній тижневий обсяг рухової активності, і тільки п'ята частина студентів зазначили свій тижневий обсяг рухової активності достатній. Оптимальні тижневі обсяги організованої рухової активності для третини опитаних студентів є заняття фізичними вправами від 6-12 год упродовж тижня, і тільки четверта частина опитаних студентів вказали на оптимальний обсяг рухової активності 2 год. на тиждень.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивчені розвитку рухової активності засобами спортивних ігор в навчальний та позанавчальний час. Особливо це буде необхідно та вкрай важливо після відбудови країни повоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анікєєв Д. М. Рухова активність у способі життя студентської молоді: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту. Київ, 2012. 20 с.

2. Гладощук О. Г. Рухова активність студентської молоді – шлях до професійного здоров'я. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015. Вип. 5 (1). С. 60–63.

УДК: 796.011.3 :355.01(477)

Іванська О.В.[1], Гальченко Л.В.[2]
[1]канд. фіз. вих., доц. ЗНУ
[2]канд.пед.наук, доц. ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж ЗНУ»

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Основним завданням сучасної системи фізичного виховання у закладах вищої освіти є: підвищення у студентів рівня фізичної підготовленості, забезпечення оптимальних умов для їх фізичного розвитку, формування потреби до систематичних занять фізичними вправами. Фізичне виховання є невід'ємною частиною формування загальної та професійної культури особистості сучасного фахівця, системи гуманістичного виховання здобувачів освіти. Питання зміцнення та збереження здоров'я здобувачів освіти стоїть на першому місці серед завдань, що поставлені перед системою фізичного виховання у закладах вищої освіти України. У зв'язку із останніми подіями в країні, вимушеним карантинним режимом, воєнних дій, та переходом на дистанційну форму навчання, фізична активність критично знизилась не тільки у студентської молоді, а й у більшої частини населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вирішення цього важливого завдання найбільш підготовленою є сфера фізичного виховання учнівської і студентської молоді. Про це свідчать розроблені і експериментально апробовані провідними вченими України (Круцевич Т.Ю., Раевский Р.Т., Шиян Б.М., Єрмаков С.С., Булатова М.М.) нові форми організації, викладання і взагалі удосконалення системи фізичного виховання у школах і ВНЗ України [1].

Відомо, що фізична культура і спорт є одним із важливих засобів різнобічного та гармонійного розвитку студентської молоді. Оптимізація процесу фізичного виховання, як спеціалізованої, цілеспрямованої, керуючої педагогічної діяльності, вимагає пошуку нових підходів до фізичної активності студентів закладів вищої освіти України, особливо під час військових дій в Україні. Відповідно умов військового стану заняття з фізичного виховання проводяться в дистанційному режимі і спрямовані більш на самостійні заняття студентів і можуть мати найрізноманітніші форми, але, в першу чергу, вони спрямовуються на зміцнення здоров'я, підвищення працездатності, оволодіння необхідними уміннями та навичками, вдосконалення професійної діяльності, формування соціальної активності та свідомості [2].

Процес навчання складається з навчальної діяльності педагога і спеціально організованої пізнавальної діяльності студентів. Ефективність навчання залежить від підготовленості і можливостей студентів. Викладачу з фізичного виховання важливо вміти правильно визначати рівень розвитку фізичних якостей та забезпечувати психічну готовність і мотивацію до оволодіння фізичними вправами. Навчання як діяльність починається лише тоді, коли студент усвідомлює потребу у набутті нових знань, умінь, навичок, а педагог усвідомлює потребу передати знання, накопичені людством.

Організація самостійної роботи студентів з фізичного виховання у закладі вищої освіти є актуальною проблемою. Здійснювати її можна за такими напрямами:

– усвідомлення необхідності в самостійній роботі , що формуватиме фізичну культуру та бази знань для виховання стійкого переконання про цінність її для майбутніх фахівців;

– вироблення методики самостійних занять.

Дистанційна навчання представляє собою набуття знань студентом через всесвітню мережу Інтернет та інші комп’ютерні комунікаційні канали, що забезпечує інтенсивний і тісний двосторонній обмін інформацією між слухачами й викладачем. Зараз в системі фізичного виховання студентів у ВНЗ склалася проблемна ситуація, як проводити практичні заняття під час проведення дистанційного навчання, що вимагає негайного розв’язання. Одне із таких рішень можливе за умови використання якісної дистанційної платформи та побудови індивідуальної, систематичної роботи зі студентом для засво-

єння необхідного навчального матеріалу, залучення дієвих методів і форм навчання в тому числі інформаційних і комунікаційних технологій.

Дистанційне навчання, на яке змушені переходити заклади освіти в кризових умовах, має як переваги, так і недоліки [3]. Зокрема, в умовах воєнного стану у великій пригоді стали такі позитивні сторони, що допомогли навчатися за українськими програмами не лише студентам, які знаходяться на території України, а й тим, які опинилися за кордоном: відсутність географічного та часового обмеження; більші можливості щодо впровадження нових методичних розробок, контролю за якістю навчання, одночасного засвоєння матеріалу; фінансова економія за рахунок відсутності орендних, транспортних витрат і переходу з паперового до електронного діловодства. Негативними в контексті впливу на якість освітнього процесу є як об'єктивні (недостатній рівень володіння з боку педагогічних працівників та студентів навичками роботи на дистанційних платформах і освітніх сервісах; обмеженість або ж відсутність фінансових та технічних ресурсів – застарілі моделі телефонів, комп'ютерів, відсутність камер для онлайнтрансляції, перевантаження й обмеженість доступу до Інтернету), так і суб'єктивні (недостатня матеріальна вмотивованість педагогів, низький рівень самоорганізації та бажання до навчання з боку учнів) аспекти онлайн-навчання. Стосовно України слід зазначити, що, на наш погляд, «предтечами» формування відносної стійкості, яку демонструє вітчизняна система освіти в умовах воєнного стану, стали практичні кроки з подолання попередніх перманентних кризових випробувань і турбулентності, а саме: – намагання якомога ширше залучати учасників освітнього процесу (студентів, науково-педагогічних працівників) із тимчасово окупованих територій до навчання в межах українського законодавства через дистанційну освіту; – досвід онлайн-навчання під час пандемії COVID-19.

Тож не дивно, що з початком повномасштабної війни з боку росії вже через два тижні в українських закладах освіти було продовжено навчання в дистанційному форматі [4].

Зрозуміло, що в умовах воєнного стану освіта зіштовхнулася з низкою викликів безпекового, гуманітарного, психологічного, інфраструктурного (майнового) характеру, проявами яких стали загибель та травмування дітей, руйнація закладів освіти, відсутність умов для нормального харчування й проживання, внутрішнє переміщення в безпечніші регіони, еміграція за кордон.

Найчастіше спілкування між студентами дистанційного освітнього процесу відбувалося через месенджери (Viber, WhatsApp та ін.), телефонні дзвінки, електронною поштою та через Zoom, Skype, та системою електронного забезпечення навчання Moodle.

Оцінювання результатів навчання переважно здійснювалося шляхом Moodle, на цій платформі надана повна інформація, щодо проведення дисци-

пліни, лабораторні або практичні заняття, лекційний матеріал, також виконаних самостійних завдань, онлайн-тестування з предметів і відео- або аудіозаписів відповідей. Через платформу Zoom, Skype або Meet проводяться лекційні або практичні заняття [5].

Головним завданням, як завжди, так і наразі, є розвиток людського капіталу. Освіченість, порядність, креативність є головними рисами сучасного професіонала. Тому нині Україна, крім підтримки, повинна створювати необхідні умови для того, щоб люди розвивалися, здобували якісну освіту та стали конкурентоспроможними. Тому після завершення війни використання набутого потенціалу має стати запорукою стрімкої відбудови економіки нашої держави та її подальшої інтеграції до грона цивілізованих країн світу.

Висновки. Незважаючи на великі складнощі, дистанційне навчання досить швидко зайняло значну нішу на ринку сучасної освіти. Упровадження наведених рекомендацій сприятиме розвитку дистанційного навчання студентів, збільшить ефективність освіти на основі використання прогресивних форм організації освітнього процесу, сучасних інформаційних технологій. На сучасному етапі розвитку освіти, досить важливим є розуміння основних переваг дистанційної освіти. Суттєве значення серед форм контролю дистанційного навчання студентів має самоконтроль, який є важливим засобом розумового та морального самовдосконалення особистості студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні, Х – 2020, – 409 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://duan.edu.ua/images/News/UA/Departments/Management/2020/monograph_ekstr_dyst_nav, ch.pdf.

2.Кириленко В. І., Чалюк Ю. О. Оцінка готовності країн до дистанційного навчання. Приазовський економічний вісник. 2022. Вип. 1 (30). С. 24–33. DOI: https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-1-4.

3.Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2022. URL: https://iea.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.

4.Пермінова С. О. Створення EdTech стартапів як фактор розвитку онлайн-освіти. Ефективна економіка. 2021. № 3. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.3.82.

5.Ярославська Л. Контроль та самоконтроль на заняттях фізичного виховання як чинники підвищення якості навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/829/1/Yar_49.pdf.

УДК 615.8
Гурєєва А.М.[1], Шаповалова І.В.[2], Кабала О.Г.[3]
[1] канд. фіз. вих., доц. ЗДМФУ
[2] канд.пед. наук, доц. ЗДМФУ
[3] студ. гр. ФТ-21/2-3 ЗДМФУ

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ДИХАЛЬНОЇ ГІМНАСТИКИ,ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Великою кількістю досліджень доведено, що недостатньо розвинений апарат зовнішнього дихання спричиняє зниження необхідного рівня надходження кисню, що може сприяти розвитку порушень в організмі, пов'язаних не тільки з органами дихання, а й із серцево-судинною та центральною нервовою системою.

На сьогоднішній день серед населення світу та України захворювання дихальної системи посідають одне з провідних місць серед захворювань, які переходять у хронічну стадію протікання та є причинами летальних випадків [1, 2]. За даними МОЗ України, найбільша кількість смертей у 2022 році була спричинена хворобами серцево-судинної системи, ускладненнями, які виникали внаслідок зараження інфекцією COVID-19, захворюваннями нервової системи, злоякісні новоутворення та захворювання дихальної системи [3].

У зв’язку з цим актуальним є пошук засобів та методів для профілактики та проведення реабілітації пацієнтів після захворювань дихальної системи.

Одним із таких засобів є дихальна гімнастика. У більшості людей у світі немає навичок правильного дихання. Люди дихають поверхнево та прискорено, не виконуючи затримок дихання. Адже саме затримка дихання має значну користь для організму, оскільки це дозволяє накопичувати вуглекислий газ у крові та клітинах тканин органів. Без вуглекислого газу порушується життєдіяльність організму. Вуглекислий газ підтримує рівень обмінних процесів в організмі, бере участь у синтезі амінокислот. Вуглекислий газ збуджує дихальний центр та змушує його працювати в оптимальному режимі. Зрештою, вуглекислий газ заспокоює нервову систему та розширює судини [1].

При неправильному диханні вуглекислий газ надмірно виводиться з організму. Людина починає хворіти на гіпертонію, астму, атеросклероз і серцево-судинні захворювання. Організм щосили намагається перешкоджати процесу надмірної втрати вуглекислоти, включаючи захисну систему. Виникає перенапруга, що призводить до спазмів судин бронхів, збільшення секреції слизу, збільшення рівня холестерину, звуження кровоносних судин, склерозу судин бронхів, спазму гладкої мускулатури всіх органів. Коли процес дихання нормалізується, то в норму приходить і кількість вуглекислого газу в організмі. Це сприяє оздоровленню всіх систем тіла, покращенню сну, підви-

щенню витривалості та працездатності, розслабленню нервової системи. Саме тому дослідження сучасних методик дихальної гімнастики залишається актуальним та перспективним.

Для зміцнення дихальної системи рекомендують різні методики дихальної гімнастики. При цьому важливо підвищити використання кисню, виробити стійкість організму до гіпоксії, тобто, до кисневого голодування тканин. Один із найпростіших способів досягти цього – вправи із затримкою дихання. Штучна гіпоксія дозволяє організму перебудовувати свої функції та мобілізувати захисні резерви. Важливо пам'ятати, що такі вправи слід проводити уважно та обережно, намагаючись уникати дихального дискомфорту.

Крім найпростіших, розроблено низку спеціалізованих методів дихальної гімнастики – «парадоксальна» гімнастика Стрельникової, методика поверхневого дихання Бутейка, Бодіфлекс, Оксисайз, методики, які використовують східні техніки тощо. У основі – вправи на «правильне» дихання: регуляція вдиху і видиху, темпу дихання, певне положення тіла. «Парадоксальна» гімнастика ефективна при лікуванні бронхіальної астми та бронхітів, алергії, вегетосудинної дистонії, стенокардії, але освоювати їх необхідно під наглядом фахівця-методиста і лише потім проводити самостійно.

Дихальна гімнастика – це система дихальних вправ, спрямована головним чином на профілактику та лікування захворювань пов'язаних з органами дихання, серцево-судинних хвороб, статевих розладів у жінок і чоловіків, цукрового діабету, а також для схуднення [1, 2].

Дихальні вправи є невід'ємною частиною фізичної культури та спорту; оскільки кожна вправа, кожен рух людини супроводжується вдихом та видихом [2].

Основа та вихідна точка всіх дихальних вправ – це так зване повноцінне дихання. Воно являє собою поєднання трьох способів дихання: черевне дихання, середнє дихання та верхнє дихання.

Таким чином, використання дихальної гімнастики як одного із засобів реабілітації є частиною комплексної терапії, спрямованої на відновлення людини після перенесених захворювань та подальшої профілактики їх виникнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Дикий Б.В., Ростока-Резнікова Б.В. Немедикаментозні методи в реабілітації хворих на бронхіальну астму: Методичні рекомендації. – Ужгород, 2013. – 37 с

2.Вакуленко Л. О. Клапчук В. В. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії. – Тернопіль: ТДМУ. 2019. 372 с

3.Міністерство охорони здоров’я України URL: https://moz.gov.ua/

УДК 615.8
Івченко О.М.
канд. фіз. вих., доц. ДВНЗ УДХТУ

ВИКОРИСТАННЯ ДИХАЛЬНОЇ ГІМНАСТИКИ СТРЕЛЬНИКОВОЇ А.М., ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ БАСКЕТБОЛІСТІВ

Одним з найважливіших і в той самий час найменш вивчених факторів, що лімітують фізичну працездатність, є діяльність респіраторної системи. При цьому, в теорії фізичної підготовки спортсменів, процес розвитку здібностей респіраторної системи виділяється вкрай рідко, вважається, що він здійснюється достатньою мірою під час тренування.

Мета: довести ефективність використання методики дихальної гімнастики А.М. Стрельникової для покращення відновлення баскетболістів.

Завдання: Аналіз науково-методичної літератури; здійснення аналізу і систематизації виявлених методик; проведення функціонального тестування баскетболістів 17-18 років.

Аналіз науково-методичної літератури за змістом різних дихальних вправ виявив, що більшість із них було розроблено для лікування захворювань органів дихання, гіпертонічних станів, нормалізації обміну речовин, при цьому спрямованість впливу дихальних вправ зводиться до зміцнення дихальних м'язів, збільшення життєвої ємності легень (ЖЕЛ), насичення крові вуглекислим газом, тощо. Інформація про доцільність застосування дихальних вправ у спортивній діяльності, зокрема у баскетболі значно менша [1, 4, 6, 7].

Але ж дихальні вправи є невід'ємною частиною навчально-тренувального процесу баскетболістів; оскільки кожна вправа, кожен рух людини супроводжується вдихом та видихом. Дихання – головне джерело життя. Людина зможе прожити без води і їжі кілька днів, а без повітря максимум – кілька хвилин.

Дихальна гімнастика - це рухове навантаження, при якому відбувається зміна серцевого ритму, спрямована в тому числі на включення додаткових об'ємів повітря, що вдихається.

Наприклад, йоги надавали своїй теорії дихання соціальної значущості. Мова йде про те, що за допомогою правильного дихання, на думку йогів, можна дати здоров'я не лише окремим людям, окремим народам, а й усьому людству. «Одне тільки покоління людей, які правильно дихають, – пише Рамачарака, - відродить людство і зробить хвороби таким рідкісним явищем, що на них дивитимуться, як на щось незвичайне».

Доведено, що висока ефективність природного та штучного гіпоксичного тренування в спорті (тренування в барокамерах, дихання гіпоксичними

сумішами та ін.) для попередньої адаптації до гірських умов, для формування гіпоксичного стану без порушення рівня адаптації в інших компонентах підготовленості спортсменів, але їх проведення вимагає наявності дорогого та громіздкого обладнання. Однак існують альтернативні методики, одну з яких ми сьогодні розлянемо, як допоміжний засіб відновлення баскетболістів.

На сторінках численних наукових публікацій йдеться про необхідність пошуку та використання резервних можливостей дихальної системи організму спортсмена, але зараз немає чіткої концепції використання дихальних вправ у спортивному тренуванні в ациклічних видах спорту, зокрема, в баскетболі, де особливо необхідна стійкість до гіпоксичних станів, що неодноразово виникає під час різко змінюваного характеру рухової активності, при виконанні зупинок, розворотів, зміни темпу та напряму руху при виконанні захисних дій та у нападі, бігу, який миттєво може завершитися стрибком і т.д.

Переслідуючи мету пошуку оптимальних методик, які дозволять полегшити адаптацію стану гіпоксії в процесі виконання інтенсивної фізичної роботи під час тренування баскетболістів, а також швидке відновлення організму в період відпочинку, були здійснені аналіз і систематизація виявлених методик дихальних вправ [1, 2, 6].

Відомі наступні методики, ефективність яких науково підтверджена численними дослідженнями, а саме: методики трифазного дихання (система Л. Кофлера, система Лобанової); метод вольової ліквідації глибокого дихання (ВЛГД) К.П. Бутейко, затримки дихання (Ю. Буланов, Ю.А. Андрєєв), дихальна гімнастика А.М. Стрельникової, методики цигун і пранаяма, холотропне дихання, ребефінг, вайвейшен та ін. Ретельному аналізу науковцями, були піддані апаратні методи дихальних вправ: методи додаткового дихального простору - дихання через трубку (А. Галузін), респіратори, протигази; гіпоксичні тренування (за допомогою гіпоксикаторів), нормобарична гіпоксія (Р.Б. Стрєлков), інтервальні гіпоксичні тренування (А.З. Колчинська, А.Л. Латишкевич, М.П. Закусило та ін); застосування локального негативного тиску в барокамерах (В.У. Аванесов), дихального вібратора, дихального осциляторного електротренажера, електростимулятора діафрагми, комп'ютерних комплексів з біологічним зворотним зв'язком, метод довільного зменшення хвилинного об'єму дихання Н.А. Агаджаняна та ін; дихання через тренажер дихальний індивідуальний (ТДІ) В.Ф. Фролова та ін. [1, 3, 4, 6].

Але слід також відзначити, що існують протипоказання для використання дихальної гімнастики, а саме: коли зберігається підвищена температура тіла без симптомів, з'явилася задишка та ускладнене дихання, присутній біль в грудях та прискорене серцебиття, виникли набряки кінцівок.

Також дихальну гімнастику варто припинити, коли в процесі її виконання ви помітили: запаморочення, задишку сильніше звичайної, біль в грудях, надмірну пітливість, сильну стомлюваність; аритмію тощо.

Аналіз спрямованості та механізмів впливу дихальних вправ на організм, фізіологічних зрушень та протипоказань для використання дозволив виявити найбільш зручний, ефективний для здоров'я та доступний для виконання під час тренувального процесу та в період відновлення методику, застосування якої, дозволить підвищити працездатність баскетболістів. До них увійшло тренування резервів потужності дихальної системи за методикою А.М. Стрільникової.

Методика даної гімнастики полягає в особливому диханні. Так в дихальних вправах за методикою А. М. Стрельниковії – короткий і різкий вдих носом робиться на рухах, що стискають грудну клітину. Дихальна гімнастика А. М. Стрельникової є однією з найпопулярніших методик оздоровлення організму. Її особливостями та важливими перевагами є використання форсованого вдиху та залучення у процесі дихання найпотужнішого дихального м'яза – діафрагми.

Активна робота всіх частин тіла (ніг, рук, голови, черевного преса, тазового, плечового пояса і т.д.) в сукупності з виконанням короткого та різкого вдиху через ніс при пасивному видиху викликає загальну фізіологічну реакцію всього організму, що призводить до посилення внутрішнього тканинного дихання та підвищення засвоюваності кисню тканинами. Найбільш примітним у гімнастиці А.М. Стрельникової є парадоксальне поєднання дихальних циклів із рухами тіла [1, 3, 5, 7].

Доцільно займатися дихальною гімнастикою рано-вранці або пізно ввечері. Дуже важливо навчитися виконувати усі види дихання ритмічно. Вправи на дихання найкраще включати в підготовчу та заключну частину тренувань.

До та після шести місяців занять дихальними вправами із затримками на вдиху та видиху, функціональне тестування баскетболістів 17-18 років, виявило збільшення на 29 % часу затримки дихання на вдиху (проба Генчі) та на 24 % часу у пробі Штанге (затримка дихання на видиху).

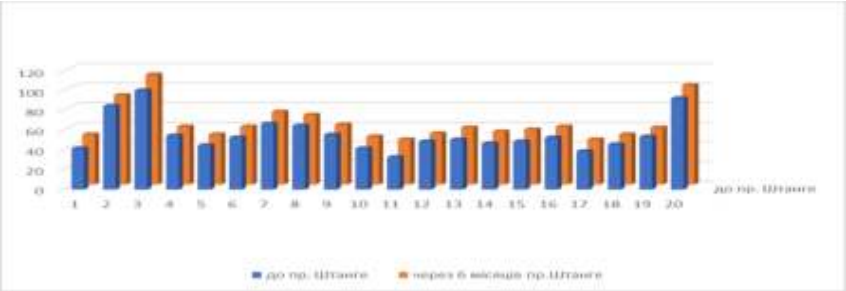

Отримані в ході експериментальної роботи позитивні результати, при максимальній доступності функції зовнішнього дихання для довільного регулювання та необхідності підвищення ефективності тренувального процесу передбачають включення до тренувальної програми баскетболістів, методику дихальної гімнастики А.М. Стрельникової.

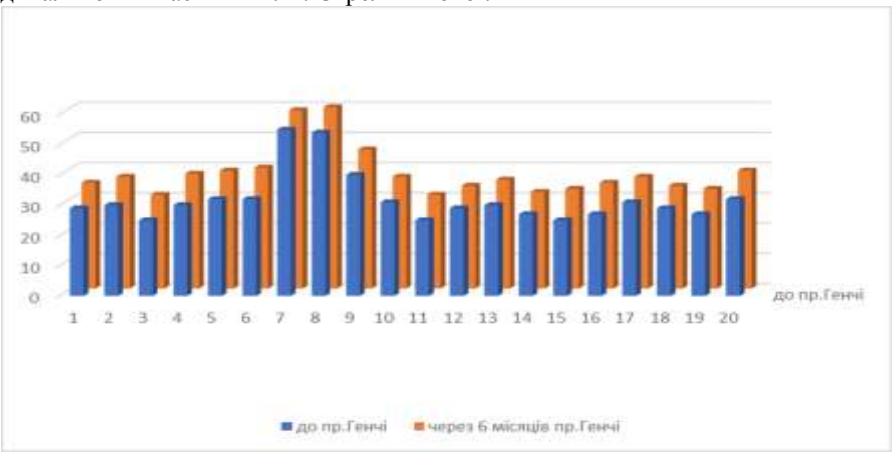

Висновок. Тож, природні дихальні вправи сприяють прискоренню адаптації до тренувальних впливів у баскетболі, що звісно, прискорює процес відновлення. На заключення хочеться згадати Рамачарака, який так визначає значення дихання: «Дитина робить довгий глибокий вдих, утримує на хвилину повітря в легенях, щоб витягти з його життєдайні частини, а потім повільно видихає його, і життя для нього почалося. Старий випромінює слабке зітхання, дихання його обривається, і життя припиняється. Від першого глибокого подиху дитини до останнього подиху вмираючого старого минає довге життя постійного дихання».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Івченко О.М. Комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки [дисертація]. Дніпро; 2019. 327 с.

2. Івченко О.М., Мітова О.О., М'ячін В.Г. (2023). Нечітко-логічна експертна система для інтегральної оцінки рівня спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. ХДАФКіС. УДК: [796.323.2:796.015.31+796.015.865.14] ISSN (Ukrainian ed. Online) 2523-4161. 2023, №2(28), 15–26 doi: 10.15391/si.2023-2.02 2023. Спортивні ігри, № 2 (28), С. 15-26. С. 131.

3. Івченко О.М., Гуменна Т.В. Застосування програми психолого-педагогічного супроводу тренувальної діяльності баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Міжнародна науково-практична конференція для освітян «Березневий науковий дискурс 2023» на тему «Детермінанти посилення ролі освіти у повоєнному відновленні України», 22 березня 2023. м. Чернігів. с. 241-244. 335С.

4. Івченко О.М. Аналіз дистанційного навчання з дисципліни фізична культура в ДВНЗ Український державний хіміко-технологічний університет в умовах сьогодення. у Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства»: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. 63 с. 34-39с.

5. Мітова О. О., Малойван Я. В., Ханюкова О. В., Івченко О. М., Раковська І. А. Підходи до оцінки змагальної діяльності в командних спортивних іграх. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – Київ : Видавництво УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2023. – Випуск 3 (161) 23. – с.168. С. 122-127.

6. Мітова О.О., Івченко О. М., Онищенко В. М., Полякова А. В., Ханюкова О. В. Визначення значущості сторін підготовленості та показників змагальної діяльності як підґрунтя розробки комплексної системи контролю гравців у баскетболі. ХДАФК Включено до Переліку електронних наукових фахових видань України категорії «Б» Спортивні ігри, 4 (26), 72. 2022. С. 16-27.

7. Grygoriy P. Griban, Nataliya V. Moskalenko, Soslan G. Adyrkhaiev, Lyudmyla V. Adyrkhaieva, Oksana M. Ivchenko, Serhii V. Ovcharenko, Kostiantyn V. Prontenko. Dependence of Students' Health on the Organization of their Motor Activity in Higher Educational Institutions. Wpływ organizacji aktywności ruchowej studentów na uczelniach na stan ich zdrowia. Acta Balneol, TOM LXIV, Nr 5(171);2022:445-450.

8. Solovey O.M., Mitova O.O., Solovey D.O., Boguslavskyi V.V, Ivchenko O.M. 2020 Pedagogy of Physical Culture and Sports (Pedagogics, psychology, medical- biological problems of physical training and sports) Analiysis and

generalization of competitive activity results of handball clubs in the game development aspect.

УДК 378.016:796]:37.091.313
Тищенко В.О.[1], Кацаєва К..В.[2]
[1] д-р фіз.вих., проф. ЗНУ
[2] маг. ЗНУ

ПОКАЗНИКИ ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Педагоги не виняток, саме в цій професії необхідно уважно стежити за своїм здоров'ям, особливо психологічним і фізичним. Але, на жаль, у представників цієї професійної групи часом не вистачає на це часу, вони відкладають свої особисті справи на потім, навантажують себе роботою, потім втомлюються і в результаті перевтоми у них виникають хвороби, які з'являються з-за постійного стресу, нестачі вільного часу, який можна витратити на себе, своє духовне і фізичне відновлення [2, 5]. Мати хороший стан здоров'я вчителям фізичної культури вкрай важливо. У науковій літературі відсутній комплексний аналіз детермінант професійного здоров'я педагога. Їх розрізненому дослідженню присвячено роботи валеологів, фізіологів, психологів, педагогів. Окремо вивчаються фактори працездатності фахівців; детермінанти психічної, емоційної стійкості; чинники стресостійкості, психологічного благополуччя вчителів тощо [1].

Діяльність учителя фізичної культури являє собою інтегральний трудовий процес, що включає різноманітні види операцій [4]. Робота вчителя фізкультури зводиться до наявності психічної напруги, що є похідним від умов, у яких проходять уроки: шум від галасу тих, хто займається, необхідність перемикання уваги з однієї вікової групи на іншу, навантаження на мовленнєвий апарат і голосові зв'язки, відповідальність за життя й здоров'я учнів, тому що є високий ступінь ризику й одержання травм [3]. Крім того, у діяльності вчителя фізкультури присутнє й фізичне навантаження на нього самого, тому що він повинен здійснювати фізичні дії разом з учнями (особливо в походах), показувати фізичні вправи, страхувати учнів, що виконують вправи.

У ході теоретичного аналізу проблеми, було встановлено, що для реалізації сучасної концепції фізичної культури особистості школяра необхідні кваліфіковані педагогічні кадри, компетентні у сфері здоров'я, здатних і готових працювати в умовах Нової української школи (НУШ).

У нових умовах учитель фізичної культури стає ключовою фігурою шкільного фізкультурно-оздоровчої освіти. Від його професіоналізму і ета-

лонного вигляду багато в чому залежать здоров'я, імунітет до вживання психоактивних речовин, безпека і працездатність нації.

Специфіка уроків фізичної культури в закладах середньої освіти характеризується проявленням високого емоційного напруження учнями та відповідальністю вчителя за їх здоров'я та життя. Особливо ці процеси загострилися під час «ковідних обмежень» та військових дій. Тому вчителю фізичної культури необхідні як нові професійно важливі якості педагога, так і ті, що збережуть їхнє професійне життя тривалий час. До них можна віднести такі якості, як обізнаність з цифрової компетентності, цілеспрямованість, правдивість, самостійність, рішучість, ініціативність, креативність, уміння працювати у команді тощо. Крім цього він повинен бути здібним до саморегуляції емоцій, гнучкості в поведінці, дисциплінованим, витриманим, готовим швидко змінювати засоби впливу на учнів, адже «нове покоління дітей» вимагає від нього саме таких здібностей у спілкуванні.

Отже, у діяльності вчителя фізичної культури можна виділити такі компоненти:

- перцептивний – пов'язаний із відчуттями та сприйманнями (наприклад, спостереження за учнями);
- мнемічний – пов'язаний із запам'ятовуванням та відтворенням інформації;
- розумовий – пов'язаний із вирішенням завдань, які виникають під час діяльності, із придумуванням нових вправ;
- руховий – займає в діяльності вчителя фізичної культури особливе місце.

У ході аналізу наукової літератури виявлено, що на рівень здоров'я вчителів фізичної культури впливають умови їхньої професійної діяльності.

Можна виділити три групи цих умов:

- психічна напруга (наявність шуму на уроці, особливо в молодших класах, від крику дітей під час естафет, рухливих та спортивних ігор, який значно перевищує допустимі 50-60 децибел, викликає психічну втому; проведення в день по 5-8 уроків із різними віковими групами тощо).
- фізичні навантаження (показ фізичних вправ та страхування учнів під час виконання ними вправ, а також переміщення разом з ними під час уроків, інших форм фізичного виховання; забезпечення високої моторної щільності уроку тощо).
- зовнішні середовищні чинники, які пов'язані з проведенням занять на повітрі (вітер, сонце, мороз, вода тощо; заняття на лижах проводяться при температурі до мінус 16 градусів і при вітрі швидкістю до 10 м /с).

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене можна стверджувати, що мати хороший стан здоров'я вчителям фізичної культури вкрай важливо.

У ході опитування вчителів фізичної культури було встановлено, що спосіб їхнього життя мало чим відрізняється від способу життя інших вчителів-предметників. Число вчителів, що регулярно займаються в спортивних секціях або самостійно становить лише 27,81±5,2%. З них 58,3±9,7% контролюють оптимальність рухових навантажень за частотою серцевих скорочень, дихання, величиною артеріального тиску, а 41,7% вчителів не використовують навички самоконтролю за станом здоров'я. Застосовують різні види загартовування 43,1±4,2% вчителів фізичної культури. Найбільш часто використовують обтирання, відвідують басейн, сауни, лазні. Біля однієї третини вчителів фізичної культури не дотримуються режиму харчування. Приймають вітамінні препарати 29,1±1,4% педагогів, для лікування хронічних захворювань застосовують правильне харчування 18,1±4,5% педагогів, розвантажувальні дні – 55,6%.

Серед провідних причин порушення здоров'я вчителі назвали: високе психоемоційне напруження; перемикання уваги на найрізноманітніші види діяльності; підвищені вимоги до уваги, пам'яті; підвищене навантаження на мовленнєвий апарат; навчальне перевантаження; ортостатичне навантаження; незадоволеність своєю працею; тривале перебування в залі; низький рівень психологічної культури дітей; недостатній розвиток комунікативних здібностей та навичок самоорганізації.

Вчитель фізичної культури у своїй діяльності повинен прагнути до успішного вирішення поставлених перед ним завдань, незалежно від негативних факторів, що впливають на нього, зберігати самовладання і залишатися для учнів прикладом в особистісному плані. Однак зовнішнє стримування емоцій, коли всередині відбувається бурхливий емоційний процес, не призводить до заспокоєння, а навпаки, підвищує емоційну напругу та негативно позначається на здоров'ї.

Результати дослідження свідчать, що високий рівень вигоряння дезорганізує діяльність педагога, та знижує її здатність до саморегуляції поведінки, що веде до емоційного та фізичного виснаження. Оскільки з віком біологічні адаптаційні можливості знижуються, для профілактики вигоряння необхідно створювати такі організаційні умови в школі, щоб вони сприяли збереженню та розвитку адаптаційних здібностей вчителів, особливо в міру збільшення їхнього віку та стажу роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова І. А. Аналіз показників здоров'я вчителів фізичної культури міста Запоріжжя : кваліфікаційна робота магістра спеціальність 017 "Фізична культура і спорт". Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 91 с.

2. Запорожченко О. В. Професійне вигорання викладачів закладів вищої освіти як актуальна психологічна проблема. Сучасні методи та форми

організації освітнього процесу у закладах вищої освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції (15 червня 2022 року) / оргком. Н. М. Черненко, О. М. Соловейчу канд. Одеса : Університет Ушинського, 2022. С. 76-79.

3. Качан О. А., Пристинський В. М. Чинники удосконалення професійної майстерності вчителя фізичної культури в закладі післядипломної педагогічної освіти //В-406 Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості [Електронне видання]: збірник статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Слов'янськ, Україна, 21-22 березня 2019 р.)/гол. ред. В.М. Пристинський. Слов'янськ, 2019. С. 466.

4. Киселиця О. М. Богданюк А. М., Гуліна Л. В., & Свекла Р. М. Прогнозування та запобігання синдрому професійного вигорання і хронічної втоми учителів фізичної культури. Молодий вчений. 2018. Т. 55. № 3.3. С. 89.

5. Хомяк С. Професійне вигорання працівників освіти: виявлення та профілактика. Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології: зб. матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 06 жовтня 2022р. Вінниця, 2022. С. 678.

УДК 341.33: 355.721(477)

Кокарева С.М.[1], Жмуцький М.А. [2]
[1] канд. фіз. вих., доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. КНТ-130 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна в Україні щодня призводить до різних видів поранення військових, що суттєво впливає на їх функціональні можливості. Вони проходять лікування у військових шпиталях та спеціалізованих медичних закладах, де їм надається необхідна перша медична допомога. Але для повного відновлення функцій та повернення до повноцінного життя у суспільстві, необхідна ефективна фізична реабілітація.

Військовослужбовці після лікування у шпиталі стикаються з проблемою відновлення своєї фізичної форми, оскільки довгий час мають обмеження рухів, що призводить до атрофії та ослаблення м'язів. Це може призвести до розвитку контрактур, які перешкоджають повноцінному руху. На сьогодні ми не маємо широкої системи фізичної реабілітації для військових, як наприклад в Європі та США та бачимо відсутність чіткої системи реабілітаційної системи. У державі потрібно чітко регулювати, осучаснити та організувати процеси фізичної реабілітації захисників після отримання поранень у зоні бойових дій, оскільки на даний момент така реабілітація майже не існує. В Україні є

декілька центрів, які пропонують сучасну реабілітацію, але їх можливості обмежені. Кількість центрів і кількість поранених – це непорівнянні речі [1].

Фізична реабілітація є складовою частиною медичного реабілітаційного процесу, переслідує мету комплексного процесу відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих. Застосовується з лікувальною і профілактичною метою фізичних вправ і природних факторів. Найбільш розповсюджені травми серед військових – це кульові та осколкові поранення.

В Україні існує медичний центр «Меднеан», в якому використовують комплекс заходів щодо розробки суглобів, відновлення еластичності зв'язкового апарату, повернення м'язового тонусу та сили, а також відновлення іннервації органів та систем. Для реабілітації в клініці застосовується мануальна терапія та комплекс фізіотерапевтичних процедур на сучасному обладнанні. Фізіотерапія дає можливість ефективно знімати біль та запалення, відновлювати іннервацію тканин та посилювати регенерацію, усувати контрактури та ущільнення, відновлювати та посилювати кровопостачання [2].

Благодійний фонд «Майнді» в травні 2023 р. планує відкрити реабілітаційний простір у Києві в Інноваційному парку. Запровадити там інноваційні технології : «Школа ходи», арт-терапію, іпотерапію, трудотерапію, залучення та інтеграція військових у спорт. Також за партнерськими програмами організовують протезування в Україні та за кордоном [3].

Проблема фізичної реабілітації захисників після війни є досить складною, але є кілька кроків, які можна зробити, щоб поліпшити ситуацію:

1. Забезпечити достатній рівень фінансування наукових досліджень з фізичної реабілітації військових та внести на цю тему відповідні поправки до законодавства.
2. Створити спеціалізовані центри фізичної реабілітації для військовослужбовців, де вони могли б отримати професійну допомогу від кваліфікованих фахівців.
3. Розвивати технології фізичної реабілітації, розробити національну стратегію школи реабілітації, зокрема використовуючи віртуальну реальність та інші інноваційні методи.
4. Забезпечувати військових, які потребують фізичної реабілітації, доступом до відповідних засобів та обладнання.
5. Посилити соціальну підтримку захисників під час їх фізичної реабілітації, забезпечивши їм необхідні умови для повернення до повноцінного життя.
6. Розвивати спеціальні програми професійної реабілітації, які б допомагали військовим повернутися до праці та досягти нових професійних цілей.

7. Робити все можливе, щоб запобігти війнам та конфліктам, які призводять до фізичних пошкоджень та потребують фізичної реабілітації військових.

Таким чином, фізична реабілітація захисників є частиною комплексної терапії, яку успішно поєднують з медикаментозною терапією, з різними фізіотерапевтичними методами лікування, профілактики, лікування, втручання, внаслідок чого покращується фізичний, психологічний, емоційний і соціальний стан військовослужбовця. В Україні виникає потреба у вирішенні проблеми на державному рівні та використання закордонного досвіду школи реабілітації. Значущість роботи реабілітолога з вищою фізкультурною освітою з кожним місяцем повномасштабної війни буде зростати, предметом праці якого є складання програми фізичної реабілітації, її проведення і визначення ефективності на всіх етапах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Футорний С. М. Сучасний стан та актуальні проблеми фізичної реабілітації в Україні. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. "Науково-педагогічні проблеми фізичної культури канд. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 2 (69)16. С. 84 – 88.

2. Реабілітація військовослужбовців
URL: https://www.mednean.com.ua/uk/reabilitaciya-vijskovosluzhbovciv/ (дата звернення: 17.04.2023).

3. Реабілітація має бути доступна всім ветеранам
URL: https://armyinform.com.ua/2023/04/04/reabilitacziya-maye-buty-dostupna-vsim-veteranam/ (дата звернення: 17.04.2023).

УДК 796.011.1/3+613.71 (477)
Кокарев Б.В.[1], Кокарева С.М. [2]
[1] канд. фіз. вих., доц. ЗНУ
[2] канд. фіз. вих., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОБУДОВИ В ЗАПОРІЖЖІ СУЧАСНОГО ГІМНАСТИЧНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ РІЗНИХ ВИДІВ ГІМНАСТИКИ

Вступ. Здобутки запорізької спортивної гімнастики в Олімпійських іграх, на чемпіонатах Світу та Європи. Серед досягнень запорізької гімнастики минулих років можна виділити наступне. У 1983 р. до складу олімпійської (молодіжної) збірної СРСР входять відразу 2 (з 6-ти у складі команди) запорізьких гімнасти: МСМК Олександр Атамась, МСМК Олександр Воробйов (закінчили спортивну кар'єру в результаті бойкоту СРСР Олімпіади 1984 р. в Лос-Анжелесі, США). Тренер: ЗТ СРСР Олександр Заруба [1, 3, 4].

На Олімпійських іграх в Сеулі 1988 р. запорізька гімнастка Ольга Стражева стає Олімпійською чемпіонкою в командній першості у складі збірної команди СРСР. До складу чоловічої Олімпійської збірної СРСР входить ще один представник Запорізької школи гімнастики МСМК Андрій Левіт [5, 6, 7, 9].

На Олімпійських іграх 2000 р. запорізький гімнаст Роман Зозуля [2]. стає срібним призером Олімпіади в командній першості. Крім того, Роман є володарем бронзової (Гент, 2001 р.) та срібної (Москва, 2003 р.) медалей чемпіонатів Європи в командній першості у складі збірної України. У цьому ж році в складі збірної призером стає ще один гімнаст, МСМК Андрій Михайличенко.

2010 р. - Запорожець Олег Степко завойовує 6 медалей Перших юнацьких Олімпійських ігор у Сінгапурі. З них – 4 золоті медалі. У 2015 р. в м. Баку (Азербайджан) на перших Європейських іграх він же (у складі збірної Азербайджану) завоював 1 золоту, 2 срібні та 2 бронзові медалі [9].

У 2012 р. на Олімпіаді в Лондоні (Англія) відразу 2 запорізьких гімнасти Олег Степко і Віталій Наконечний стали бронзовими призерами в командній першості. На жаль, результат був скасований через рішення техкому Міжнародної федерації гімнастики (FIG) через протест збірної Японії, що стало найгучнішим скандалом і негативним прецедентом олімпійських турнірів всіх часів [9, 12].

2021 р. - Запорізький гімнаст Радомир Стельмах стає наймолодшим в історії України (16 років) чемпіоном Європи у складі збірної [11].

З 2017 по 2022 рр., тобто за останні 6 років СДЮШОР № 1 зі спортивної гімнастики двічі ставала чемпіонами України серед спеціалізованих спортивних шкіл у командній першості. Ще 1 раз – срібними та 3 рази – бронзовими призерами серед чоловічих команд. В той же час, ДЮСШ "Металург" серед жіночих команд продемонстрували аналогічний результат серед дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), навіть не володіючи власним залом!

Постановка проблеми. Труднощі, з якими стикається вид спорту. Всім у світі добре відомо що з 24.02.20022 року Україна потерпає від агресії російської федерації. Ракетні обстріли м. Запоріжжя внаслідок військових дій на Сході України, руйнування, спричинені ними, ще довго будуть являтися найгострішою проблемою для регіону і країни в цілому. Але, перед усім потрібно згадати про складнощі забезпечення навчально-тренувального процесу, проведення повноцінних занять, турнірів різного рівня, які мали місце в спортивному житті Запоріжжя та України протягом всіх 30 років Незалежності. Серед проблем, з якими стикається запорізька гімнастика, найголовніша – відсутність не те що сучасної, а хоч якоїсь тренувальної бази для здійснення повноцінного навчально-тренувального процесу. Яскравий приклад – перетворення бази Олімпійської підготовки, найбільшого в Україні спортив-

но-легкоатлетичного манежу металургічного комбінату «Запоріжсталь» на приватний фітнес-центр (також, найбільший в Україні) «Sport Life».

Так, в рамках однієї фінансової угоди водночас було майже ліквідовано не тільки одну з найкращих спортивних споруд держави, а й 5 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, серед яких ДЮСШ «Металург» з жіночої спортивної гімнастики, директор – Олімпійська чемпіонка, Заслужений майстер спорту Ольга Стражева. Надання гімнастичного залу Запорізького національного університету протягом останніх 6-ти років (за Угодою – 5 разів на тиждень по 4 години) – скоріше жест доброї волі з боку Ректора ЗНУ Миколи Фролова в спробі зберегти запорізьку школу гімнастики не позбавляючи роботи тренерів і не «виганяючи» більше 200 дітей у віці від 5 до 17 років на вулицю.

Один з існуючих залів, що знаходяться на умовах оренди в користуванні СДЮШОР № 1 з чоловічої спортивної гімнастики, закритий на капітальний ремонт, як і весь «Центр дитячої та юнацької творчості», що розташований біля греблі ДніпроГЕС. До речі, одне з влучень крилатих раке агресора прийшлося саме по цій будівлі. Другий, найстаріший гімнастичний зал міста знаходиться в одному корпусі з колишньої Запорізької державної інженерної академії і фізично вже давно не відповідає ніяким нормам, що пред'являються до сучасних спортивних споруд, тим більше таким складним, як гімнастичні зали.

Неможливість установки в залах сучасного гімнастичного інвентарю, допоміжного тренажерного обладнання, відсутність необхідних страхувальних пристосувань і зон відчуження біля гімнастичних снарядів веде до збільшення травматизму, неможливості доведення перспективних спортсменів до рівня вищої спортивної майстерності. Наслідком цього є від'їзд найталановитіших і перспективних спортсменів, а також провідних тренерів в інші міста України та країни ближнього і далекого зарубіжжя. Серед найяскравіших представників зі списку, який можна продовжити:

Роман Зозуля (ЗМС, срібний призер Олімпіади 2000 в командній першості). Виступав у Бундес-лізі, пряцює тренером зі спортивної гімнастики інтернату спортивного профілю м. Котбус (Німеччина) [2].

Олег Степко (ЗМС, чемпіон перших Юнацьких Олімпійських ігор у Сінгапурі, 4 місце на Олімпіаді в Лондоні 2012, чемпіон перших Європейських ігор 2015 (у складі збірної Азербайджану).

Едуард Єрмаков (МСМК, призер молодіжного чемпіонату Європи, чемпіон України, член збірної команди України, в даний час представляє Луганськ).

Радомір Стельмах (ЗМС, чемпіон Європи 2021 р. у складі збірної України). Нині виступає за Луганськ та Черкаси та у німецькій Бундес-лізі, представляє спортивний клуб «Котбус» (Німеччина) [11].

Марія Борисова (МСУ, член молодіжної збірної команди України в даний час виступає за Київ).

Дар'я Муржак (МСУ, срібний призер Всесвітньої Гімназіади в Марокко, член збірної команди України в даний час виступає за Київ).

Осипова Валерія, (МСУ, член збірної команди України в даний час виступає за Київ).

Павло Нетреба (ЗТУ, один з тренерів збірної Туреччини, срібного призера чемпіонату Європи 2021 р., чемпіонів Європи 2023 р. у командному заліку) [10].

Андрій Левіт (ЗТУ, персональний тренер дворазового олімпійського чемпіона Лешека Бланіка, Польща). На даний час є провідним технічним експертом Міжнародної федерації гімнастики (FIG), тренер-консультант збірних Канади та Ізраїлю [6, 7].

Ще однією причиною від'їзду спортсменів і тренерів з даного проблемного ряду є неможливість проведення в Запоріжжі та області повноцінних змагань навіть серед спортсменів середнього віку і кваліфікації. Жоден із залів не обладнаний місцями для глядачів і не укомплектований гімнастичними снарядами належного рівня, або такі просто відсутні (килим для вільних вправ.

Таким чином, відсутність змагань не сприяє популяризації виду спорту в регіоні та зростанню кваліфікації спортсменів і тренерів. У цьому аспекті примітне те, що гімнастичні шоу, участь гімнастів в рекламі послуг і товарів, в різних теле-шоу є світовим трендом останніх 10-15 років. Запорожці таких можливостей позбавлені.

Обговорення. Перспективи розвитку спортивної гімнастики в Запоріжжі як олімпійського та професійного спорту. В Україні та Світі гімнастика завжди вважалася одним з найвидовищніших видів спорту, який постійно привертає до себе увагу невпинним розвитком нових видів гімнастичних дисциплін, здатністю створювати різного роду шоу-програми. У свою чергу це привертає увагу рекламодавців, стимулює виробництво гімнастичного екіпіювання, інвентарю та обладнання, забезпечує висококласними фахівцями освітню сферу. Також не є таємницею, що спортивна та художня гімнастики, акробатика, стрибки на батуті є одними з найбільш видовищних видів спорту в програмі Олімпійських ігор, які приносять до скарбниць національних збірних команд велику кількість медалей. Однак, олімпійських чемпіонів вже не можна ростити на обладнанні 80-х років минулого століття. Запоріжжя – великий промисловий цент України зі світовим ім'ям, що має видатні наукові досягнення, сучасне виробництво та інженерний потенціал. Необхідна лише воля і певні фінансові інвестиції, щоб стати піонерами України у сфері виробництва сучасного, конкурентного, професійного та аматорського гімнастичного інвентарю та спеціального обладнання. Тим більше зараз, коли запорізь-

кий регіон є одним з тих, хто найбільше потерпає від військової агресії проти України. Але війна не довічна. Проблеми розвитку сфер фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації в контексті відновлення України та її регіонів рано чи пізно стануть одним із глобальних трендів, які потребуватимуть у майбутньому нових підходів в управлінні, адмініструванні та забезпеченні цих процесів.

Це може бути виражено, наприклад, в державній програмі відродження фізичної культури (зокрема – гімнастики, у всіх її проявах) в дитячих садах, школах, закладах вищої освіти, спортивних школах і клубах. До того ж, гімнастика, як світова субкультура, продовжує розвиватися. З'являються нові види гімнастичних дисциплін: спортивна аеробіка, естетична гімнастика, паркур, брейк-данс (включений в програму Олімпійських ігор в Парижі), воркаут та інші. Стрімко розвиваються традиційні види: спортивна і художня гімнастика, акробатика, стрибки на батуті і акробатичній доріжці.

Щоб не залишитися на узбіччі світового прогресу необхідна відповідна запитам часу інфраструктура, обладнання, освітні програми. Щоб бути першими в Україні, потрібно стати першими у себе вдома – в запорізькому регіоні. У нас є величезний потенціал і ми, запорізькі тренери і гімнасти, науковці та інженери, працівники регіональних промислових підприємств це регулярно доводимо. Але, для докладання основних зусиль у нас немає головного на сьогоднішній день: інфраструктурного центру, сучасного гімнастичного комплексу, який би об'єднав і сконцентрував зусилля на досягнення поставлених цілей і вирішення окреслених завдань. А поки що ми лише можемо констатувати, що володіємо неофіційним титулом «Чемпіонів Світу» за кількістю гіпер- і супер-маркетів на душу населення. На них в запорізькому краю завжди є вільна земля і ресурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Заруба Олександр Сергійович / Л. Г. Спекторов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. – Режим доступу: https://esu.com.ua/article-15588

2.Запорожец Роман Зозуля – лучший гимнаст Бундеслиги [Електронний ресурс] Режим доступу: https://esu.com.ua/article-15588

3.Булатова М.М. Олімпійська спадщина України. Художній альбом. Кн. 1. - К.: Олімпійська література, 2016. - 128 с.

4.Булатова М.М. Олімпійська спадщина України. Художній альбом. Кн. 2. - К.: Олімпійська література, 2017. - 144 с.

5.Енциклопедія олімпійського спорту України / Нац. ун-т фізичного виховання і спорту України; Українська акад. наук; За ред. В.М. Платонова;

Авт.: П.М. Азарченков, В.В. Аксютін, Ж.А. Бєлокопитова, В.І. БобровникО.М. Вацеба та ін. – Київ, 2005. – 464с.

6.Тренер олимпийского чемпиона: У молодых азербайджанских гимнастов хороший задел на будущее [Електронний ресурс] Режим доступу: https://news.day.az/sport/969513.html

7.https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BA,_%D0%9B%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BA

8.https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%B2%D0%B0,_%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0_%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0

9.https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%BA%D0%BE,_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87

10.https://xsport.ua/ru/gymnastics_s/news/netreba-azerbaydzhan-okhladel-k-sportu-_266380/

11.https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D1%85_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

12.https://zn.ua/OLIMPIADA2012/ukrainu_lishili_medali_v_gimnastike_iz-za_protesta_yaponii.html

УДК 366

Кравчук І.М.[1], Шевчук Р.М.[2]
1д-р філос., старш.викл. ЛНТУ
2студент гр. ТРм - 11 ЛНТУ

РОЗВИТОК ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У сучасних умовах роль та значення лікувально-оздоровчого туризму в Україні та країнах світу викликає чималий інтерес, зокрема для відновлення здоров'я, попередження захворювань та відпочинок [1].

Лікувально – оздоровчий туризм є одним з найбільш перспективних напрямків розвитку туризму у Волинській області. Цей вид туризму спрямований на покращення здоров'я та психологічного стану людей, що є дуже актуальним на сьогодні, оскільки після повномасштабного вторгнення росії в Україну Волинська область вважається відносно безпечною, і тому перспективною в плані стабільності та розвитку оздоровчих закладів.

Враховуючи той факт, що у Волинській області багато природних лікувальних ресурсів, таких як: мінеральні джерела, лікувальні грязі, чисті озера, лісові повітряні ванни, вони можуть бути використані для організації лікувально- оздоровчих турів. Також у Волинській області є багато санаторіїв, баз відпочинку та готелів, які пропонують різноманітні лікувальні та оздоровчі процедури. Є достатня кількість курортів з лікувальними джерелами, такі як курортне місто Шацьк та селище Світязь та Пульмо, які мають високий потенціал для розвитку.

Незважаючи на те, що лікувально-оздоровчий туризм є перспективною галуззю туристичної індустрії, стан розвитку її на Волині є неоднозначним.

Однією з причин, які обмежують розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Волинській області є недостатній рівень відповідної інфраструктури. Наразі, у більшості курортів області відсутня необхідна інфраструктура для забезпечення комфортного перебування туристів. Це, зокрема і недостатність відповідного рівня готелів, кафе та ресторанів, а також розвиненої транспортної інфраструктури.

Крім того, негативним явищем для регіону та й загалом для України є так звана «курортна дисфункція», термін, що застосовується в означенні повного або часткового невикористання курортів та їхніх ресурсів (будівель та споруд, лісів, пляжів, водойм тощо) [2].

Крім того, низький рівень сервісу та недостатня якість послуг є ще однією причиною, яка обмежує розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Волинській області. З цього приводу Н. І. Ведьмідь вказує, що «для вирішення питань розвитку сервісу в галузі лікувально-оздоровчого туризму потрібна реалізація положень сервісного управління» [3]. Саме тому, часто буває, що через відсутність кваліфікованого персоналу та недостатньої уваги до деталей, призводять до незадовільного рівня обслуговування туристів [4].

Якщо ж поверхнево оглянути всі види лікувально-оздоровчих послуг, що надаються на території Волині та є перспективними з туристичної точки зору, серед них: санаторне та курортне лікування (які пропонують лікування різних захворювань, включаючи серцево-судинні, нервові, дихальні та інші); спортивні та рекреаційні послуги (зокрема заклади, де пропонують поєднання занять спортом та відпочинок одночасно); медичні центри та клініки (котрі спеціалізуються на лікуваннях різних захворювань, включаючи стоматологію, офтальмологію, гінекологію та інші); масажні кабінети (де пропонують різні види масажу, включаючи класичний, тайський, лікувальний та інші).

З точки зору оцінки потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму Волинської області, Волинь має безліч переваг з іншими регіонами. Найпершим є віддалене розташування від центру бойових дій (хоча й до сьогодні існує загроза повторного нападу росії з півночі нашої країни). Осно-

вними ж є: наявність культурно-історичних пам'яток, природніх та лікувальних ресурсів, які можуть стати основним вектором для розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Окрім наявності достатньої кількості умов та факторів, що стимулюють розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Волинській області, є ще такі, котрі цьому активно сприяють в більшості це: державні органи та місцева влада. Саме від цих структур, в більшості залежить успішність розвитку лікувально-оздоровчого туризму Волині, адже вони займаються розробкою та реалізацією проектів, їх промоцією та фінансуванням, і найголовніше це регулювання діяльності. В їхні функціональні обов'язки входить регулювати будь-яку діяльність у сфері лікувально-оздоровчого туризму, виділяти кошти на його підтримку та розвиток, розробляти та реалізовувати проекти і проводити промоцію .

Виходячи з усього вищезазначеного, можна зробити висновок, що завдяки наявності значної кількості природних ресурсів, які є привабливими для туристів, лікувально-оздоровчий туризм є одним із найперспективніших напрямків розвитку туризму у Волинській області. Та для залучення широкого кола туристів, необхідно створити відповідну інфраструктуру. Для цього необхідно будувати нові готелі, санаторії, курорти та інші заклади, які зможуть забезпечити комфортне проживання та лікування туристів, і це особливо актуально в теперішній час, враховуючи кількість поранених та психологічно травмованих людей, кількість яких, на жаль, постійно зростає.

Також важливо розвивати медичну інфраструктуру, зокрема створювати нові лікувальні заклади (в основному комерційні), освоювати та впроваджувати нові методики лікування та діагностики, підвищувати кваліфікацію медичного персоналу [5].

Це в свою чергу, потребує залучення інвестицій та створення сприятливих умов для бізнесу, такі як спрощення процедур отримання дозволів та ліцензій, надання фінансових пільг та інших заходів підтримки.

Відповідно, дуже важливим є просувати Волинську область як привабливий лікувально-оздоровчий регіон із раціональним використанням наявних природних ресурсів, при цьому завдаючи мінімальної шкоди довкіллю. До того ж, важливо залучати увагу як місцевих так і іноземних туристів та інвесторів, проводити рекламні компанії та інші відповідні заходи з просування лікувально-оздоровчого туризму Волинської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Штойко П.І. Бальнеологічні ресурси – важлива складова географії туризму. Подільський регіон: виклики XXI століття (географічні аспекти) : матеріали Всеукр. наук.-турист. конф. (м. Тернопіль, 25 квітня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 42–46.

2.Яковлєва С.І. Курортна дисфункція: сутність, причини та рішення.Сучасні проблеми сервісу та туризму. №2. Том 12. С. 33–44.

3.Ведмідь Н. Санаторно-курортний комплекс як системний об'єкт наукового пізнання. Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного унту. Сер. : Економічні науки. 2014. Вип. 36(1.2). С. 43-51.

4.Воробйов Ю.М. Фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів [Текст] / Ю. М. Воробйов // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – No 3 – С. 47.

5.Голованова І. А., Лисак В. П., Пашков В. М. Охорона здоров'я в Україні : організація та законодавче забезпечення. Київ : МОРІОН, 2014. 236 с.

УДК 796.011

Кубатко А.І.
канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Повномасштабне вторгнення Російської федерації на територію нашої країни призвело не лише до спроби знищення національної ідентичності українців, руйнування критичної та громадської інфраструктури, а й погіршення функціювання всіх галузей України. Перед нашою нацією стоїть багато завдань, головними з яких є відновлення державності та зміцнення економічного сектору.

Значна та відповідальна роль в цьому процесі відведена майбутнім фахівцям економічних спеціальностей. Молодь та студентство є «фундаментом» для стабільності та майбутнього процвітання України. Від майбутніх фахівців економічних спеціальностей залежить розвиток економіки нашої країни, саме тому вирішення завдань збереження здоров'я є важливим для цієї групи населення. У системі охорони здоров'я майбутніх фахівців на рівні із заходами медичного і соціально-культурного характеру важливу роль має просвітницька, навчальна і виховна робота, що проводиться відповідно до нормативних документів у всіх закладах вищої освіти.

У роботах багатьох науковців наголошується на важливості здоров'язбереження (Л. Сущенко), удосконаленні навчальних планів професійної підготовки фахівців з метою їх орієнтації на формування знань про здоров'я та умінь його зберігати й відновлювати (Ю. Бойчук, Б. Долинський, Ю. Лянной, та ін.), висвітлюються питання удосконалення системи економічної освіти (Г. Дутка, А. Колот, Л. Нічуговська, О. Набока та ін.). Науковці зазначають, що сучасний фахівець економічної галузі повинен бути не лише

висококваліфікованим спеціалістом, але й мати високий рівень здоров'я. Враховуючи це зазначимо що, фізична культура і спорт стають важливими чинниками для забезпечення нормального функціонального стану організму, оптимальної інтелектуальної працездатності та формування важливих особистісних якостей необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Отже, виникає необхідність модернізації процесу фізичного виховання при підготовці студентів економічних спеціальностей, поєднання загальної фізичної підготовки зі спеціалізованою - професійно-прикладною фізичною підготовкою. Основне призначення цієї підготовки є спрямований розвиток і підтримка на оптимальному рівні конкретних фізичних і психічних якостей особистості, до яких висуває підвищені вимоги конкретна професія. Для майбутніх фахівців економічних спеціальностей можно виокремити такі важливі якості:

Спеціальні фізичні - високий рівень витривалості м'язів зорового аналізатора, статична витривалість тулуба, спритність рук, точність маніпуляцій, сила плечового поясу.

Психічні - концентрація і стійкість уваги, розвинена пам'ять, емоційна стійкість і витримка.

Провівши аналіз наукових джерел з персоніфікації прикладної фізичної підготовки, можна виокремити такі конкретні завдання професійної фізичної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей:

- забезпечення надійності функціювання центральної нервової, серцево-судинної, м'язової, дихальної систем, зорового аналізатору майбутніх економістів;

- розвиток професійно-важливих фізичних якостей (загальної силової витривалості, статичної витривалості, сили м'язів плечового поясу, координаційних здібностей);

- розвиток спеціальних фізичних якостей (проста реакція розрізнення, реакція вибору, реакція спостереження, сенсомоторна координація, здатність швидко оволодівати навичками, здатність швидко і точно діяти руками, ручна моторика, відчуття рівноваги).

Вирішення всіх цих завдань можливо лише за умов перегляду навчальних планів економічних спеціальностей, збільшення обсягу годин для дисципліни «Фізичне виховання» та доповнення змісту розділами для формування здоров'язберігаючих знань та навичо канд. Введення в курс фізичного виховання занять з різних видів рухової активності з урахуванням особливостей професійно-прикладної фізичної підготовки - для майбутніх фахівців економічних спеціальностей це заняття з легкої атлетики, гімнастики, спортивних ігор, особливо настільного тенісу, плавання, бадмінтону, сквошу, тенісу, хокею.

Ці зміни дадуть позитивний результат для зміцнення, збереження здоров'я та профілактики професійних захворювань, адже здоров'я - це найвигідніша інвестиція в успішне майбутнє нашої нації і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойчук Ю. Д. Сучасні підходи до розуміння сутності здоров'я людини та суміжних з ним понять. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

2. Гвоздецька С.В. Професійно-прикладна фізична підготовка: навчально-методичний посібник для спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура). / С.В. Гвоздецька, П.Ф. Рибалко, С.В. Чередніченко – Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. – 110 с.

3. Лянной Ю.О. Професійна підготовка майбутніх магістрів з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах: теоретико-методичний аспект. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 566 с.

4. Сущенко А. В. Перспективи спортивно-фізкультурної підготовки як інструмента самоосвіти фахівців гіподинамічних професій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Вип. 51. С. 281-286.

УДК 796.09.4

Рімар Ю.І.
канд. фіз. вих., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Фізична активність складається із рухів, які є однією із необхідних умов життя. Вона підвищує працездатність; покращує здоров'я; забезпечує різносторонній гармонійний розвиток; функціонування серцево-судинної, дихальної, гормональної та інших систем організму; активізує нервово-м'язовий апарат і механізми передачі рефлексів із м'язів на внутрішні органи.

Навіть в умовах війни лікарі рекомендують не забувати про фізичні вправи та приділяти їм увагу хоча б пів години на день, оскільки це дозволяє знизити рівень стресу та зміцнити організм.

Нині фізична активність є особливо важливою, тому що під час фізичної активності знижується рівень гормону стресу – кортизолу.

Багато із нас переживає через війну стрес і страх за своє життя та своїх близьких.

Заняття спортом допоможуть їх подолати. Регулярна фізична активність має безліч переваг для нашого здоров'я.

Зокрема, фізична активність:

- профілактує стрес і покращує настрій;
- зміцнює серцево-судинну та дихальну системи;
- нормалізує рівень холестерину, глюкози у крові й артеріального тиску;
- зміцнює м'язи, кістки та зв'язки;
- зменшує ризик травм, зміцнює опорно-руховий апарат, розвиває гнучкість і спритність;
- поліпшує мозкову діяльність, підвищує постачання кисню до мозку;
- покращує творчі здібності.

Щоб залишатись фізично активними пропонується виконувати наступні вправи:

Нахили тулубу, присідання, відтискання від підлоги, рухи руками й ногами під час коротких перерв у роботі протягом 5–10 хвилин.

Онлайн-тренування з тренерами найрізноманітніших спортивних практи канд.

Подовжені піші прогулянки.

Окрім того, вставати та витягуватися в повний зріст кожні 30 хвилин. налаштовуватись на позитивні думки, особливо при нервовій напрузі.

Навіть в умовах війни лікарі рекомендують не забувати про фізичні вправи та приділяти їм хоча б пів години на день, оскільки це дозволяє знизити рівень стресу та зміцнити організм.

Як пояснили у ЦГЗ, нині фізична активність є особливо важливою, тому що під час фізичної активності знижується рівень гормону стресу — кортизолу. [1]

"Кожен із нас переживає через війну несамовитий стрес і страх за своє життя і життя близьких. Тож якщо ви зараз перебуваєте в безпечному місці, відновіть заняття спортом. Регулярна фізична активність має безліч переваг для вашого здоров'я", — зазначають медики.

Зокрема, фізична активність:

1) Профілактує стрес і покращує настрій.

2) Зміцнює серцево-судинну та дихальну системи.

3) Нормалізує рівень холестерину, глюкози у крові й артеріального тиску.

4) Зміцнює м'язи, кістки та зв'язки.

5) Зменшує ризик травм, зміцнює опорно-руховий апарат, розвиває гнучкість і спритність.

6) Поліпшує мозкову діяльність, підвищує постачання кисню до мозку.

7) Покращує творчі здібності.

Відтак ЦГЗ радить виконувати вправи, щоб залишатись фізично активними:

Робіть короткі активні перерви протягом дня.

"За 5–10 хвилин активності ви можете зробити прості вправи — нахили тулубу, присідання, відтискання від підлоги, рухи руками й ногами", — зазначають в Центрі громадського здоров'я. [1]

Хорошим способом підтримати свою активність також є танці, ігри з дітьми, прибирання, вправи з м'ячем, обручем, домашні тренажери тощо

Знайдіть для себе онлайн-тренування.

Тренери найрізноманітніших спортивних практик мають свої онлайн-заняття.

"Знаходьте відео фізичних вправ, займайтеся з тренером по ZOOM, шукайте однодумців. Будьте обережні при виборі занять, упевніться, що вони вам підходять і ви зможете виконувати їх самостійно", — наголошують медики.

Більше ходіть.

Як зауважують у ЦГЗ, навіть у квартирі є можливість прогулятися. [1]

"Не відмовляйтеся від ходьби, вона допомагає тримати ваші м'язи в тонусі. "Прогулюватися" можна кімнатою за розмовою з подругою чи колегою телефоном, а також на місці, впустивши трохи свіжого повітря в кімнату".

Також корисною є ходьба сходами вгору.

Частіше вставайте.

За словами медиків, багато людей ведуть сидячий спосіб життя, що збільшує ризик розвитку порушення зору, сколіозу, геморою тощо. Відтак фахівці рекомендують вставати та витягуватися в повний зріст кожні 30 хвилин.

"Подумайте, яку частину справ ви б могли зробити стоячи? Це допоможе урізноманітнити робочий час та укріпить здоров'я", — зауважили в ЦГЗ. [1]

Розслабляйтеся.

"Якщо відчуваєте, що нервуєте, зробіть глибокі вдихи та видихи, спробуйте налаштуватися на позитивні думки. Можете заспівати вголос улюблену пісню", — радять медики.

У Центрі громадського здоров'я нагадали, що всім дорослим рекомендовано мати 30 хвилин помірної фізичної активності в день. [1]

Найважливіше — це розпочати. Якщо вам важко, робіть прості вправи: нахили, присідання, рухи руками та ногами, танцюйте або грайте з дітьми. Навіть звичайні хатні справи можуть стати для вас способом поліпшити своє здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Центр громадського здоров'я МОЗ України [Електронний ресурс]. - К, 2022. - Режим доступу: https://portal.phc.org.ua/

2. Центр демократії та верховенства права [Електронний ресурс]. - К, 2022. - Режим доступу: https://cedem.org.ua/

УДК 796
Терьохіна О.Л.[1], Терьохін Є.Ю.[2]
[1] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. Е-712 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАСКЕТБОЛУ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Баскетбол - один із найпопулярніших і найпоширеніших видів спорту у світі. Він грає на всіх континентах і у понад 200 країнах. Баскетбол є олімпійським видом спорту і одним з найвидовищних і найприбутковіших спортивних заходів у світі.

Баскетбол – мабуть найзріліший вид спорту. Вільний стиль гри, безліч видовищних трюків та духовних змагань між командами роблять баскетбол дуже цікавим для глядачів. Баскетболісти також відомі своїми високими стрибками, довгими пасами та влучними кидками, що робить гру більш захоплюючою.

Крім того, баскетбол має широку міжнародну аудиторію, включаючи безліч країн, де він стає все більш популярним. Провідні професійні ліги, такі як НБА, Євроліга та Ліга чемпіонів FIBA, мають величезні фан-бази та охоплюють мільйони глядачів у всьому світі.

Баскетбол – це не лише спорт, а й культура, яка надихає та пов'язує людей з усього світу. Він об'єднує людей різних культур та національностей разом і є символом чесної гри, справедливості та спортивного духу.

Вже як більше року в Україні триває війна через збройне вторгнення Росії на територію нашої батьківщини, тому війна є серйозним бар'єром для розвитку баскетболу та спорту загалом. Багатьом професійним спортивним командам, довелося не з власної волі залишити рідний чемпіонат і перебазуватися в інші ліги. Так наприклад команда з міста Кам’янське «Прометей» взяла участь у Латвійсько-Естонській баскетбольній лізі а київський «Будівельник» брав участь у балканській баскетбольній лізі.

Війна може спричинити безліч факторів, через які баскетбол може загинути в Україні, серед них:

1) Втрата молодих талантів. Коли молоді перспективні баскетболісти залишають країну через війну, це негативно впливає на розвиток баскетболу в Україні. Адже молоді таланти – це майбутнє будь-якого спорту, і коли вони змушені залишати свою рідну країну через безперервні воєнні дії, це знижує потенціал зростання та розвитку баскетболу. Коли молоді гравці їдуть, регіон має втрату в спортивному потенціалі, який міг би допомогти зміцнити місце-

ву баскетбольну індустрію і привернути більше уваги з боку глядачів, спонсорів та інвесторів.

2) Руйнування інфраструктури. Стадіони, зали та інші об'єкти, що використовуються для проведення спортивних заходів, можуть бути серйозно пошкоджені під час обстрілів зі сторони агресора, що може призвести до того, що спортивні події перестануть проводитися або проводитимуться за гірших умов, ніж раніше.

3) Проблеми фінансування. В умовах воєнних дій люди та організації схильні спрямовувати свої ресурси на підтримку армії, не залишаючи достатньо коштів на фінансування спорту. Це може призвести до зниження фінансування баскетбольних клубів, зменшення кількості спортивних заходів та уповільнення розвитку баскетбольної інфраструктури. Без належного фінансування клуби можуть відчувати труднощі у підтримці команд у належному стані, участі у змаганнях або взагалі можуть припинити існування.

4) Відсутність легіонерів. Під час війни багато закордонних баскетболістів змушені залишати країну в пошуках кращої безпеки і стабільності. Це може призвести до зменшення кількості кваліфікованих гравців у національній лізі та зниження якості гри в регіоні. Крім того, відхід легіонерів, які є професійними та досвідченими гравцями, може призвести до зниження інтересу до чемпіонату та втрати спонсорської підтримки а також може призвести до того, що місцеві гравці не отримують достатньо досвіду і не можуть розвиватися так швидко, якби грали з кращими гравцями з інших країн.

Таким чином, під час бойових дій баскетбольна індустрія може зіткнутися з безліччю проблем, таких як відтік молодих талантів із країни, пошкодження спортивної інфраструктури, відтік легіонерів та перерозподіл фінансування на військові потреби. Всі ці проблеми разом можуть серйозно ускладнити розвиток баскетболу в Україні, однак, необхідно докласти зусиль для збереження баскетбольної індустрії в умовах воєнних дій, адже баскетбол - це вид спорту, який може приносити безліч переваг та користі для країни як на фізичному, так і на соціальному та політичному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кухарський, В.М. Динаміка розвитку баскетболу в умовах кризи. - Полтава, – № 4. – 152 с.

2. Петрик, Н.П. Війна та фізична культура в Україні: посібни канд. – 2014. – 216 с.

3. Кужель, О.В. Україна-2014: війна, спорт та державний контроль. – Київ: "Основа". – 56 с.

УДК 796.321
Черненко О.Є.[1], Сердюк Д.Г.[2]
[1] канд. фіз. вих., доц. ЗДМФУ
[2] канд. фіз. вих., доц. ІДГУ

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ГАНДБОЛІСТІВ

Спорт високих досягнень передбачає високий рівень показників розвитку усіх видів підготовленості спортсменів. У гандболі проблемі пошуку шляхів підвищення та оптимізації різних видів підготовленості приділяється велика увага.

Загальновідомо, що високий рівень функціональної підготовленості організму спортсменів є необхідною складовою для досягнення високих результатів. Велика кількість дослідників у своїх роботах підтверджують необхідність підтримання оптимального рівня функціональної підготовленості спортсменів впродовж всього річного циклу підготовки [1, 2].

Слід зазначити, що спорт високих досягнень передбачає фізичне навантаження на межі максимально можливих. Тому великого значення набувають засоби відновлення та реабілітації спортсменів, які використовуються у процесі підготовки. Саме від раціонального поєднання усіх складових підготовки спортсменів буде залежати результат їх успішної змагальної діяльності [3].

На жаль, за останні роки ми спостерігаємо зниження рівня розвитку чоловічого гандболу як на клубному рівні, так і на рівні національної збірної. Українські гандболісти не мають значних успіхів на клубних європейських турнірах та національна збірна, на жаль, не пройшла відбір на фінальну частину Чемпіонат Європи 2024 року. Тож наявні проблеми у підготовці наших гравців, які потрібно вирішувати, використовуючи сучасні засоби, методи та методики підготовки.

Як стверджують провідні фахівці у теорії та методиці підготовки спортсменів, це може бути за рахунок впровадження у процес підготовки кваліфікованих гандболістів сучасних технологій фітнес-індустрії, що суттєво змінить побудову навчально-тренувального процесу впродовж річного циклу підготовки [1, 2, 3].

Однак, слід зазначити, що лише оптимальне поєднання усіх складових підготовки, враховуючи індивідуальні особливості спортсменів, їх ігрове амплуа, період підготовки, тактичні та технічні складові команди, з якою відбудеться гра, наддасть можливість оптимізувати рівень підготовленості гравців.

У зв’язку з вище наведеним, нами було розроблено річну програму підготовки спортсменів ГК «Ізмаїл» (м. Ізмаїл Одеська область). Ця команда

була створена у серпні 2022 року та заявлена для участі у Чемпіонаті України з гандболу серед чоловічих команд Вищої ліги ігрового сезону 2022-2023рр. Це абсолютно нова команда, до складу якої потрапили зовсім молоді гравці (середній вік 19,5 років).

Метою розробленої програми – підтримання оптимального рівня функціональної підготовленості спортсменів впродовж сезону 2022-23 рр.

Календар змагань був побудований з урахуванням наявного воєнного стану в Україні. Тому між турами були різні проміжки часу – від 2 тижнів до 2 місяців, що значно ускладнювало планування підготовки.

Ще одним важливим моментом було те, що основний склад команди налічував всього 10 гравців, ще 4 приймали участь лише в офіційних іграх. Тому, основним завданням підготовчого періоду було формування оптимального рівня функціональної та фізичної підготовленості впродовж річного циклу підготовки. Необхідний рівень функціональної та фізичної підготовленості дасть можливість гравцям витримати навантаження впродовж усього чемпіонату.

На протязі усього сезону нами використовувалися сучасні засоби функціонального тренінгу, які враховували специфіку гандболу та особливості календаря змагань 2022-23 років. Слід зазначити, що широко використовувалися вправи з використанням м’ячів різного розміру, що сприяло покращенню координаційних здібностей, силових здібностей, спеціальної витривалості. Значна частина занять проводилася під музичний супровід, що покращувало емоційний стан спортсменів, сприяло покращенню відчуття ритму, темпу рухів та сприяло збільшенню рухової сфери спортсменів.

Однак, якість будь-якої підготовки відображається у кінцевому результаті в виступів команди. Слід зазначити, що гравці команди «Ізмаїл» стали відкриттям сезону 2022-23 рр. Маючи найменшу кількість гравців, наймолодший середній вік гравців та незначний ігровий досвід, спортсмени ГК «Ізмаїл» стали переможцями Чемпіонату України з гандболу серед чоловічих команд Вищої ліги ігрового сезону 2022-2023 рр. та вийшли до Фіналу 4-х Кубку України 2022-23рр. Це свідчить про ефективність побудови підготовки спортсменів та досягнення поставленої мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Кокарев Б.., Кокарева, С.., Щербій, С., Гурєєва, А., & Черненко, О. (2023). Використання інноваційних фітнес-технологій для удосконалення фізичної підготовки у жіночому пляжному волейболі. *Спортивні ігри*, (1(27), С. 4–17. https://doi.org/10.15391/si.2023-1.01

2.Кокарева, С.М., Кокарев, Б.В., & Дорошенко, Е.Ю. (2022). Інноваційні методики фітнес-тренінгу для підвищення фізичної підготовленості висококк-

валіфікованих футболістів. [монографія]. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка».

3.Черненко О.Є. Особливості засобів функціонального тренінгу у підготовці кваліфікованих гандболістів [Електронний ресурс] / О.Є. Черненко, Д.Г. Сердюк // III Всеукр. наук-практ. інтернет-конф. "Спорт та фізичне виховання у закладах вищої освіти. Сучасність та майбутнє" 15 березня 2023 р.: тези доп. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. – С.65-66.

УДК 799.311.4 (075.8)

Голєва Н. П.[1], Висоцька Н. І.[2], Сиваш О. Р.[3]
[1] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2] нач. патентно-інформаційного відділу НУ «Запорізька політехніка»
[3] студ. гр. М-710 НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ СПОРТИВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТРЕНАЖЕРІВ У ЯКОСТІ ЗАСОБУ СПІВДІЇ РОЗВИТКУ СТРІЛЕЦЬКОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ

Сучасний вітчизняний спорт існує у непростих умовах надзвичайного, воєнного стану, економічних негараздів тому для досягнення високих спортивних результатів та розвитку спорту в цілому і тренери, і спортсмени докладають надзвичайних зусиль, щоб зберегти високий рівень результатів та достойне місце українських спортсменів у світовій спортивній спільноті.

Для вирішення цієї проблеми здається очевидною доцільність використання широкого кола сучасних комп'ютерних тренажерів, які знайшли визнання поруч зі звичними тренажерами для розвитку фізичних якостей [1]. Такі тренажери, як бігова доріжка, веловеслувальні та їм подібні тренажери розвивають загальну, швидкісну і швидкісно-силову витривалість, різні тягові пристрої розвивають динамічну силу і гнучкість, міні-батут вдосконалює спритність і координацію рухів.

В даний час тренажери і технічні засоби мають ряд класифікацій за призначенням (для фізичної, технічної, тактичної підготовки, для відновлення працездатності, контролю і т.д.), структурою (механічні, електричні, з зворотнім зв'язком, з терміновою інформацією), принципу дії (світлотехнічні, звукотехнічні, електромеханічні, цифрові моделюючі, електронні моделюючі, кібернетичні та ін.), форми навчання та контролю,(технічні засоби індивідуального, групового і поточного використання), логіці роботи (з лінійною або розгалуженою програмою, тобто вони можуть впливати як на окремі органи і системи, так і бути комбінованими) [2].

В галузі фізичної культури та спорту використовуються комп'ютерні програми та системи моніторингу - Polar – ProTrainer 5, Dartfish – Dartfish

Connect 5,5, відеокомп'ютерний комплекс Qualisys, програмний пакет Fusion Smartspeed, оптико-електронна система Opto-Gate (Jump), система тривимірної оцінки IMOOV, тренажер стійкості та рівноваги SportKat 650TS, Quintic - "Quintic Biomechanics", Simi - "Simi Matchix", систем моніторингу Activio Sport, Велоергометри ножні Monark 894E, Monark 828E, система Myotest [3].

Усі ці засоби використовуються на всіх етапах спортивного тренування - дозволяють скоротити початковий навчальний процес у підготовці новачків, зробити ефективнішим процес спортивного тренування та вдосконалення.

Ні для кого не секрет, що період початкового навчання техніці будь якого виду спорту (а особливо - технічного, яким є стрільба кульова) є одним з найважливіших з точки зору успішності подальшого спортивного майбутнього молодої людини. Закладені з самого початку та вивчені правильно ази техніки дозволяють зосередитися на шліфуванні та удосконаленні виконання елементів техніки влучного пострілу, уникаючи витрат часу на виявлення та виправлення неправильно засвоєних та завчених.

Тому, за нашою думкою, необхідні комп'ютерні тренажери або методики навчання, використання яких співдіяло б запобіганню виникнення таких помило канд.

Пропоновані наразі стрілецькі тренажери можна умовно класифікувати таким чином:

- тренажери з імітацією реакції зброї на постріл (віддачі);
- тренажери з імітацією гучного звуку пострілу;
- тренажери з імітацією прицілювання та влучання до електронної мішені [4];
- тренажери з можливістю аналізу просторо-часових показників утримування зброї, реакції на постріл, тощо [5];
- тренажери, що мають у сполуці усі наведені вище можливості [6].

Використання тренажерів з імітацією реакції зброї на постріл (віддачі) та з імітацією гучного звуку пострілу мають лише допоміжний (або навіть розважальний) характер, хоча не можна й заперечувати доцільність їх застосування в окремих випадках - коли існує (іноді непереборний) острах гучного звуку пострілу (зокрема з вогнепальної зброї) або існує мимовільна м'язова реакція на звук пострілу. Такими реакціями є рефлекторне надмірне та невчасне стискання рукоятки або стрімке натискання на спусковий гачок як реакція на раптовий звук "чужого" пострілу.

Тренажери з імітацією прицілювання та влучання до електронної мішені різних рівнів складності та достеменності ефективні у разі наявності можливості для їх використання на власній змагальній (навчальній) зброї стрільця, або її достеменного макету (що майже неможливо). В іншому випадку недосконаліть таких тренажерів не дає якоїсь користі для тренувального процесу, тим більше - для його удосконалення.

Тренажери з можливістю аналізу просторо-часових показників утримування зброї, реакції на постріл та тренажери, що мають у поєднанні усі наведені вище можливості є дуже корисними на стадії тренування досвідчених стрільців, але їх використання початківцями не є доцільним, тому що сприяє закріпленню неправильно вивчених елементів техніки та заважає успішності оволодіння технікою влучного пострілу.

Серед відомих тренажерів нам комп'ютерних тренажерів не спостерігаються такі, що мали б у своїй основі принцип унеможливлювання заучування помилкового виконання елементів техніки виконання влучного пострілу. За нашою думкою необхідно попередньо розкласти техніку виконання пострілу на певні складові з подальшим визначенням можливості створення засобів, за допомогою яких було б можливим забезпечення безпомилкового їх вивчення. Одним із таких тренажерів є пропонований нами раніше тренажер для навчання правильного хвату та натискання на спусковий гачок спортивної стрілецької зброї [7].

Але цей винахід охоплює лише певну (хоча й важливу) частину техніки виконання влучного пострілу. Він не враховує такі елементи техніки як поза виготовлення для стрільби, безперервне утримування зброї до, під час та після пострілу, прицілювання, дихання тощо. Наявність інших тренажерів, що охоплює ці елементи саме для початкового розучування нами не виявлена, а їх необхідність є, на наш погляд, очевидною.

Створення такого плану стрілецьких тренажерів має забезпечити, за нашою думкою, ефективність та якісність початкового етапу оволодіння абеткою стрільби кульової під час дистанційного навчання та складних економічних обставин у країні та дозволить зберегти її потенціал для подальшого розвитку вітчизняного спорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голєва, Н. П., Висоцька, Н. І. Сучасні спортивні комп'ютерні тренажери та їх різновиди [Текст]/ Н. П. Голєва, Н. І. Висоцька / Спорт та фізичне виховання у закладах вищої освіти. Сучасність та майбутнє: Всеукраїнська інтернет- конф., 12-14 квітня 2023 р.: тези доп. / Редкол.: В.А. Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані.- Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка» , 2023. - С. 10-12 - 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). - назва з тит. екрана.

2. Г.С. Петров, О.В. Солодка. Тренажери в фізичній культурі і спорті. Методичні рекомендації для студентів IV курсу денної та заочної форми навчання – Дніпропетровськ, 2010. – 39 с.

3. Svyshch Y. Using Informational Technologies in the Training Process of Qualified Athletes / Y. Svyshch, O. Pavlos, R. Pavlos, A. Hohla, T. Dukh // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2017. - № 4. - С. 134-138. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2017_4_25.

4. Пат.16989 Україна, МПК (2006) F41J 5/00. Пристрій для візуалізації парадоксальної фази прицільної поводки зброї у спортивній стрільбі по рухомих мішенях. [Електронний ресурс]/ Пятков В.Т., Ясінський М.Ф., Ясінська Л.М., Павлюк Є.О. Собко І.П., Банах С., Магмет Т.М.(Україна); заявник і патентовласник Ясінський М.Ф. - № u200600115; заявл. 03.01.2006; опубл. 15.09.2006, Бюл. № 9.

5. Пат.149406 Україна, МПК F41G3/26, F41J5/10. Інтерактивний стрілецький тренажер. [Електронний ресурс]/ Крак Ю. В., Яременко С. В. (Україна); заявник і патентовласник Крак Ю. В., Яременко С. В. - № u20210184; заявл. 07.04.202; опубл. 17.11.2021, Бюл. № 46/202.

6. Пат. 120946 Україна, МПК (2006) F41J 5/00 A61B 5/02, F41G 3/26 Радіоелектронний пристрій для тренування біатлоністів. [Електронний ресурс]/ Карташов В.М., Коритцев І.В., Сідоров Г.І., Чобану П.В. (Україна) заявник і патентовласник Харківський національний університет радіоелектроніки.- № u201705120; заявл. 25.05.2017; опубл. 27.11.2017, Бюл. № 22.

7. Пат. 115315 Україна, МПК F41G3/26 Тренажер для навчання правильного хвату та натискання на спусковий гачок спортивної стрілецької зброї. Автори винаходу: Ярослав Андрійович Скорик, Опанас Володимирович Мельник, Любов Ярославівна Грищенко, Наталія Павлівна Голєва. (Україна) заявник і патентовласник Національний університет «Запорізька політехніка» - № u201611152; заявл. 07.11.2016; опубл. 10.04.2017, Бюл. № 7.

УДК 366

Соляник Д.Г.[1], Голуб А.О.[2]
[1] викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. ФЕУ-912 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ І ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА РЕКРЕАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Одним із головних факторів забезпечення повноцінного життя сучасної людини, підтримки в належному стані та зміцнення її здоров'я є правильно організовані заняття фізичною культурою. На жаль, як відзначають вчені, більшість населення індустріально розвинутих країн не приділяють достатньо уваги фізичній активності, яка має забезпечувати необхідний рівень енерговитрат у їх життєдіяльності. Це стосується і студентів, бо їхня фізична активність після вступу до ВНЗ стрімко знижується через збільшення навчального навантаження. Нестача фізичної активності призводить до зниження працездатності, підвищеної стомлюваності, гіршого самопочуття.

Вимушений перехід на дистанційну освіту через бойові дії загострив проблему, що вже існувала. На думку експертів, переведення студентів на

дистанційну форму навчання за технологіями дистанційної освіти може призвести до негативних змін у функціональному стані через малу рухову складову та значне психічне навантаження.

Фізична активність є важливим фактором формування, збереження та зміцнення здоров'я людини. Раціонально організована фізична активність є запорукою міцного імунітету та профілактики захворювань, а її недолік порушує нормальну роботу всіх систем організму, знижує його стійкість, послаблює адаптацію серцево-судинної системи до стандартних фізичних навантажень, призводить до зниження фізична активність.

Науковці зазначають, що хронічна відсутність фізичної активності в способі життя становить загрозу для здоров'я та нормального фізичного розвитку студентської молоді. Також це вплинуло на стосунки з колегами та друзями які мали спілкування під час занять. Результати соціологічних досліджень показують, що різниця в зміні поведінки найбільшою мірою торкнулася молодого покоління. Особливість навчальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання під час бойових дій проявляється в тому, що молоді люди змушені більше працювати самостійно, виконувати більше особистих завдань і, як наслідок, більше часу проводити за комп'ютером. ніж зазвичай, тому це впливає на їх стан здоров'я.

Фізичні вправи мають позитивний ефект у реабілітації, якщо вони, з одного боку, відповідають можливостям хворого чи інваліда, а з іншого боку, мають тренувальний ефект і підвищують адаптаційну здатність. Завдання фізичної реабілітації:

1) відновлення працездатності, тобто втрачених хворим професійних навичок шляхом використання та розвитку його функціональних здібностей;

2) попередження розвитку патологічних процесів, що призводять до тимчасової або стійкої втрати працездатності, тобто здійснення заходів вторинної профілактики. Для цього використовується комплекс лікувально-відновлювальних засобів, які включають:

- засоби підтримуючої медикаментозної терапії;
- природні фактори (фізіотерапія);
- фізичні вправи;
- додаткова терапія (рефлексо-фітотерапія, гомеопатія, мануальна терапія тощо), а також психотерапія та самоосвіта.

За висновками, можу сказати, що фізична культура є складовою частиною загальної культури суспільства, яка спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості. Вона допомагає нашій країні долати перегради на своєму шляху за рахунок нашої загартованості, кмітливості і витримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фізичне виховання: теорія і практика: Часопис кафедри теорії і методики Ф48 фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури ПНПУ імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2018. – № 4. – 152 с.

2. Андрєєнко, Т. А. Організація занять з оздоровчої фітнес-аеробіки зі студентами вузу / Т.А. Андрєєнко, Є. Г. Ткачова, Є. А. Штробакіна// Фіз. культура: виховання, освіта, тренування. - 2016. - No 2. - С. 79.

3.Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : міжнарод. нау канд.-практ. конф. : 15-16 жовтня 2009 року : тези доп. / Класич. приват. ун-т ; [редкол.: Огаренко В. М. та ін.]. — Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. — 138 с. : іл., табл. — Бібліогр. в кінці ст.

УДК 796

Данильченко С.І.
викл. НУ «Запорізька політехніка»

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СПОРТ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Фізична культура і спорт, фітнес, рекреація та реабілітація можуть стати ефективними інструментами відновлення населення України після війни, сприяючи фізичній та психологічній реабілітації, соціальній інтеграції та підвищенню якості життя. Стан здоров'я нації є основою економічного, соціального та культурного розвитку країни. Однак, на жаль, сьогодні сфера фізичної культури та спорту в Україні знаходиться в складному стані.

Однією з основних проблем є недостатнє фінансування. Більшість державних закладів фізичної культури та спорту мають обмежені бюджетні кошти. Це призводить до недостатньої розвиненості інфраструктури, недостатньої кількості тренерів та інструкторів з фізичної підготовки.

Ще однією проблемою є відсутність ефективної системи управління та організації. Недостатня координація між різними рівнями управління, відсутність відповідальності, недостатня підтримка науково-дослідної роботи та недостатня взаємодія між державними та приватними організаціями ускладнюють розвиток цієї сфери.

Також важливою проблемою є низький рівень фізичної активності населення, що призводить до різноманітних захворювань та зменшення продуктивності праці.

Відновлення після війни є складним та тривалим процесом, але спорт може допомогти в цьому процесі, зокрема шляхом створення сприятливих

умов для фізичної та психологічної реабілітації та підтримки здоров'я населення. Фізична активність може покращити фізичний стан населення, знизити ризик хвороб та підвищити загальний рівень життя. Взаємодія між людьми в спортивних командах або клубах також може сприяти соціальній інтеграції та підвищенню самооцінки.

Для підвищення фізичної активності населення потрібно забезпечувати доступ до спортивних майданчиків та тренувальних залів для населення, в тому числі і для дітей. Також важливо організовувати масові спортивні заходи, які б стимулювали людей до фізичної активності, наприклад, спортивні фестивалі, турніри, змагання, та інші заходи, які були б доступні для різних вікових та соціальних груп.

Крім того, спортивні програми можуть бути використані, як інструмент соціальної реабілітації для ветеранів та людей, які постраждали від війни, допомагаючи їм повернутися до нормального життя. Розширення доступу до фітнесу та рекреації може також сприяти підвищенню якості життя населення та підтримці їх здоров'я.

Для ефективного розвитку сфери фізичної культури та спорту в Україні необхідно враховувати міжнародний досвід та кращі практики управління спортивними об'єктами та організації спортивних заходів. Також важливо залучати до розвитку цієї сфери бізнес-структури, оскільки вони можуть стати важливими інвесторами та спонсорами у забезпеченні здорового способу життя населення.

Важливо також забезпечити розвиток інфраструктури в містах та регіонах. Наприклад, будівництво спортивних комплексів, стадіонів, басейнів, велодоріжок, спортивних майданчиків та інших об'єктів може значно покращити умови для занять спортом та фізичною активністю.

Зокрема, важливо забезпечити розвиток спортивної інфраструктури в сільській місцевості, де доступ до спортивних майданчиків та тренувальних залів може бути обмеженим. Це може сприяти збільшенню рівня фізичної активності населення в сільських регіонах. Для успішної реалізації таких програм потрібна відповідна інфраструктура та доступність спортивних майданчиків, клубів, залів та тренерів, що може вимагати інвестицій з боку держави та приватного сектору. Також важливо забезпечити доступ до спортивних програм та ресурсів для всіх верств населення, зокрема ветеранів та людей з обмеженими можливостями.

Окрім того, спорт може відігравати важливу роль у формуванні національної ідентичності та зміцненні національної єдності країни. Спортивні змагання та заходи можуть стати майданчиком для спілкування та взаємодії різних груп населення, зокрема між різними регіонами та етнічними групами, сприяючи побудові спільної культури та ідентичності.

Україна має потенціал стати країною, де розвиток сфери фізичної культури та спорту буде одним з головних пріоритетів у державній політиці. Однак, щоб досягти успіху у розвитку сфери фізичної культури та спорту, необхідно забезпечити реалізацію цих стратегічних планів на місцевому рівні.

Крім того, важливо забезпечити розвиток спортивної інфраструктури та підвищення якості навчання та тренувань у спортивних закладах.

Також важливо звернути увагу саме на розвиток сфери фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації. Заняття фітнесом та рекреаційними видами спорту можуть бути доступними для широкого кола населення, що сприятиме поліпшенню здоров'я та зменшенню ризику розвитку хвороб, пов'язаних з низькою фізичною активністю.

Фізична реабілітація може допомогти відновити здоров'я після травм та хвороб, а також покращити фізичну форму людей з обмеженими можливостями. Для розвитку цієї сфери необхідно забезпечити створення спеціальних закладів, обладнаних сучасними медичними та спортивними пристосуваннями, а також залучити кваліфікованих медичних працівників та тренерів.

Також важливо враховувати потреби різних груп населення та розвивати інклюзивний підхід до фізичної культури та спорту. Наприклад, необхідно створити умови для занять спортом для людей з інвалідністю та підвищувати рівень доступності для цих груп населення.

Таким чином, розвиток фізичної культури та спорту, фітнесу, рекреації та реабілітації може бути важливим інструментом відновлення населення України після війни, покращення їхнього фізичного та психологічного здоров'я, соціальної інтеграції, підвищення якості життя та загалом, потребує комплексного підходу та підтримки різних сфер життєдіяльності. Важливо забезпечити достатнє фінансування, розвивати науково-дослідну базу, підвищувати кваліфікацію тренерів та спеціалістів, забезпечувати належний рівень матеріально-технічної бази, пропагувати здоровий спосіб життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганусевич І.В. Оздоровча рекреаційна програма для ветеранів АТО: підвищення ефективності діяльності в умовах застосування інноваційних технологій. / І.В. Ганусевич, В.В. Черепанов, І.Б. Вікторова // Олімпійський спорт і спортивний туризм. 2018, Вип. 22, – С. 73-82.

2. Романчук В.П. Фізичне виховання та спорт як засіб реабілітації ветеранів війни. / В.П. Романчук, І.Г. Васильченко, Л.Ю. Кононенко // Військово-медичний журнал. 2016, Т. 337, № 1, – С. 69-75.

3. Warburton D.E. Health Benefits of Physical Activity: A Systematic Review of Current Systematic Reviews. / S.S. Bredin., D.E. Warburton // Current Opinion in Cardiology. 2017, Vol. 32, No. 5, C. 541-556.

4. World Health Organization. Global Action Plan on Physical Activity 2018-2030: More Active People for a Healthier World. Geneva, Switzerland: WHO, 2018. – С. 7-12, 23-25.

УДК 796.325
Луценко С.Г.
старш.викл. НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ВОЛЕЙБОЛУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Останні кілька років негативно позначилися на розвитку як дитячого, студентського, так і професійного спорту України. Спочатку COVID-19 а в останній рік і військові дії не дозволяли проводити повноцінний навчально-тренувальний процес та змагання у плановому робочому режимі. Тренери в ДЮСШ перейшли на дистанційне навчання, що в свою чергу обмежило можливості навчання юних спортсменів. Власники та спонсори команд, у зв'язку з військовими діями та важкою економічною ситуацією, змушені були розірвати контракти з гравцями та завершити чемпіонат України 2021-2022 років не догравши його до кінця. Багато молодих спортсменів та професійних гравців залишили територію країни та виїхали за кордон, для підтримки спортивної форми. Низка цих подій поставили під загрозу як проведення офіційних змагань, так і розвиток волейболу в Україні в цілому. Тому для виправлення цієї ситуації Федерація волейболу України (ФВУ), при підтримці Міністерства молоді та спорту, провела низку переговорів з бізнесменами, меценатами, власниками клубів щодо фінансування юніорських, молодіжних та національних збірних команд країни та створення чоловічої та жіночої професіональних ліг.

Завдяки гарно проведеної організаційної роботи та за допомоги федерацій волейболу європейських країн, які люб'язно надали спортивні бази для проведення повноцінних тренувальних зборів за кордоном, збірні команди змогли прийняти участь у запланованих міжнародних змаганнях.

Національна збірна (чоловіки) прийняла участь у: Євролізі - 2022 (4 місце); ЧС - 2022 (7 місце).

Збірна U-20 (чоловіки) приймала участь у відборі до ЧЄ-2022 (не змогла потрапити до фінальної частини).

Чоловіча збірна U-18 приймала участь у відборі до ЧЄ-2022 (не змогла потрапити до фінальної частини).

Національна збірна (жінки) прийняла участь у: Євролізі - 2022 (не змогла потрапили до фінальної частини); відбір до ЧЄ-2023 (пройшли до фінальної частини).

Збірна U-21 (жінки) потрапила у фінальну частину ЧЄ – 2022 (5-місце).

Жіночі збірні U-17 та U-19 не змогли зібрати потрібну кількість гравчинь та провести повноцінну підготовку до змагань, тому змушені були відмовитись від участі у відборі до ЧЄ-2022.

Дивлячись на результати виступу збірних команд, можна відзначити, що особливо позначилася нинішня ситуація в країні на жіночих юнацьких збірних, які не змогли брати участь у змаганнях у зв'язку з тим, що багатьом гравчиням довелося або припинити заняття спортом, або виїхати за кордон. Але заслуговує уваги певний успіх дорослих команд, які змогли пробитися у фінальні частини європейських чемпіонатів. Так чоловіча збірна у фінальній частині ЧС-2022 зайняла найвище місце за свою історію.

У внутрішніх чемпіонатах, значним досягненням було створення чоловічої та жіночої професіональні ліги. Розглянемо докладніше ці змагання.

В чоловічій лізі, яка мала назву – Суперліга - Будінвест, були представлені 8 команд: «Барком-Збірна України U-18» (Львів), «Епіцентр-Подоляни» (Городок, Хмельницької області), ВК «Прометей» (Дніпро), ВСК «Юридична академія» (Харків), ВК «Житичі - Полісся» (Житомир), «Збірна Полтавської області ВК Решетилівка» (Решетилівка, Полтавської області), ВК «МХП - Вінниця» (Тростянець, Вінницької області), «Поліція охорони – ЗУНУ - Динамо» (Тернопіль).

Жіноча ліга мала назву – Суперліга - ДМАРТ, та налічувала сім команд: СК «Прометей» (Кам'янське, Дніпропетровської області), «Аланта» (Дніпро), СК «Балта» (Балта, Одеської області), «Галичанка - ЗУНУ» (Тернопіль), ВК «ДоброДій – Медуніверситет - ШВСМ» (Вінниця), Збірна України U-17 (2006 рік народження і молодші, Збірна України U-15 (2008 рік народження і молодші).

Особливостями цих змагань було те, що всі поєдинки, заради безпеки, проходили в м. Чернівці, там же постійно проживали та тренувалися команди з міст Дніпро, Кам'янського та Харківа. Судили ігри кращі рефері країни, а допомагала їм у цьому новітня система суддівської відео фіксації. У світі вже давно використовується така система, але для України – це нововведення. Вона полегшує роботу суддів і дає їм змогу приймати правильні рішення. Завдяки цьому збільшилась видовищність змагань та мінімізувалась кількість суддівських помило канд.

Всі матчі транслювалися по спортивному You Tube каналу DIVISPORT VOLLEYBALL та телеканалу XSPORT, що дозволило охватити значну глядацьку аудиторію та популяризувати волейбол.

Федерацією волейболу України було проведено чемпіонати у чоловічих вищій, першій та другій лігах та жіночих вищій та першій лігах. У чоловічий вищий лізі приймали участь 9 команд, у першій лізі – 9 команд, у другій лізі – 8 команд.

Жіноча вища ліга нараховувала 11 команд, перша ліга – 9 команд.

Всі ігри як чоловічих так жіночих змагань проходили у місті Хирів, та транслювались на You Tube каналі ФВУ.

Також ФВУ провела змагання у дитячий лізі. Хлопці приймали участь у віковій групі 2009 р. н.- 18 команд.

Дівчата у вікових групах: 2006 р. н. – 11 команд; 2007 р. н.- 14 команд; 2008 р. н.- 17 команд; 2010 р. н. – 15 команд.

Отже, незважаючи на труднощі які виникли у зв'язку військовими діями на території нашої країни, Федерація волейболу України змогла забезпечити участь збірних команд у змаганнях та покращити їх рейтинг. Організувала проведення змагань у дитячих, дорослих та професіональних лігах, в яких представлені і жінки і чоловіки. Ці змагання, завдяки інноваціям в обслуговуванні та висвітлюванні були проведені на достатньо високому рівні. Це дозволило підтримати інтерес як дітей так і дорослих до волейболу. Але приймаючи до уваги погіршення умов тренувань дитячих команд та складний фінансовий стан професійних команд, особливо зі східної України, через кілька років може відбутися зниження ігрового рівня національних чемпіонатів. Тому, потрібно особливу увагу приділити дитячому волейболу та максимально швидко відновити нормальний тренувальний процес у спортивних школах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайло МЕЛЬНИК: «Потрапити на Чемпіонат Світу було однією з моїх мрій» [Електронний ресурс] // Федерація волейболу України. – Режим доступу:https://www.fvu.in.ua/uk/mykhaylo-melnyk-potrapyty-na-chempionat-svitu-bulo-odniyeyu-z-moyikh-mriy/ (дата звернення: 01.05.2023). - Назва з екрана.

2. Володимир ДУБИНСЬКИЙ: «З'явилася система відеоповторів, новий зал, покриття, звукове забезпечення. Виконана грандіозна робота» [Електронний ресурс] // Волейбол в Україні - volleyball.ua. - Режим доступу: https://www.volleyball.ua/news/8285-volodimir-dubinskii-ziavilasia-sistema-videopovtoriv-novii-zal-pokrittia-zvukove-zabezpechennia-vikonana-grandiozna-robota/ (дата звернення: 01.05.2023). - Назва з екрана.

3. «Сміливість грати – сміливість перемагати: яким буде новий волейбольний сезон в Україні» [Електронний ресурс] // Професіональна волейбольна ліга України. - Режим доступу: https://pvlu.org/uk/smilyvist-hraty-smilyvist-peremahaty-yakym-bude-novyy-voleybolnyy-sezon-v-ukrayini/ (дата звернення: 01.05.2023). - Назва з екрана.

4. «ГО ФВУ розпочинає грандіозний волейбольний марафон!» [Електронний ресурс] //Федерація волейболу України. - Режим доступу:

https://www.fvu.in.ua/uk/ho-fvu-rozpochynaye-hrandioznyy-voleybolnyy-marafon/ (дата звернення: 01.05.2023). - Назва з екрана.

УДК 796.39
Мотуз С. О.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

За останні десятиліття сфера фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації в Україні зазнала значних труднощів. Однією з причин є недостатня фінансова підтримка від держави та бізнесу. Це призвело до зменшення кількості спортивних закладів та обмеження доступу до спорту для людей з низькими доходами. Більшість існуючих закладів також потребує капітального ремонту та модернізації, щоб відповідати сучасним вимогам.

Іншою проблемою є відсутність відповідних кадрів у цій сфері. Більшість тренерів та інших фахівців відчувають відсутність підтримки та можливостей для професійного розвитку, що призводить до зменшення якості надання послуг.

Також важливо звернути увагу на здоров'я нації, зокрема на проблему ожиріння та недостатньої фізичної активності серед населення. Це може призвести до збільшення випадків серцево-судинних захворювань, діабету та інших хронічних захворювань.

Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити достатній фінансовий та матеріально-технічний ресурс для розвитку сфери фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації. Для цього потрібно залучати інвестиції з державного та приватного сектору, розробляти програми сприяння розвитку спортивної інфраструктури та підтримки спортивних закладів.

Також важливо забезпечити належні умови для професійного розвитку кадрів, надавати можливості для підвищення кваліфікації та підтримку тренерів та інших фахівців в сфері фізичної культури і спорту.

Потрібно сприяти формуванню здорового способу життя серед населення, поширювати інформацію про користь регулярної фізичної активності та проводити різноманітні заходи з пропаганди здорового способу життя.

Напрацювання інноваційних технологій в цій сфері також може сприяти її розвитку. Впровадження новітніх технологій допоможе поліпшити якість надання послуг, забезпечити відповідну медичну підтримку та фізичну реабілітацію, зробити спортивний процес більш цікавим та доступним для всіх.

Узагальнюючи, розвиток сфер фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації в Україні та її регіонах вимагає комплексного підходу, який включає в себе фінансову, організаційну та інноваційну підтримку.

Для досягнення цих цілей необхідна державна підтримка, розробка та впровадження спеціальних програм та стратегій розвитку, а також активна участь громадськості та приватного сектору.

Одним з ключових аспектів розвитку цих сфер є збільшення доступності для населення різних вікових та соціальних груп. Для цього можна проводити різноманітні заходи, в тому числі забезпечення безкоштовного доступу до спортивних закладів та інфраструктури, проведення масових спортивних змагань, активну рекламу та пропаганду здорового способу життя в ЗМІ.

Крім того, важливо розвивати співпрацю з міжнародними організаціями та федераціями в галузі фізичної культури і спорту. Це може сприяти обміну досвідом та технологіями, впровадженню новітніх методів тренування та підвищенню якості надання послуг.

Одним з найважливіших аспектів розвитку сфер фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації є зміна свідомості населення щодо значущості здорового способу життя. Це можна досягти через систематичну роботу зі шкільними дітьми, проведення масових кампаній та інформаційно-освітніх заходів для дорослих.

Отже, розвиток сфер фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації в Україні та її регіонах мається на основі комплексного підходу, що передбачає співпрацю державних та громадських організацій, наукових установ та підприємств приватного сектору. Важливо не тільки створювати сприятливі умови для занять спортом та фізичною активністю, а й розвивати культуру здорового способу життя, яка стане частиною суспільної свідомості.

Особлива увага повинна бути приділена розвитку інфраструктури та спортивних закладів. Необхідно створити нові та реконструювати існуючи стадіони, спортивні майданчики та залізничні комплекси. Важливо забезпечити якісне обладнання та тренерський склад. Потрібно також забезпечити здоров'я та безпеку спортсменів та глядачів, зокрема шляхом впровадження сучасних технологій та заходів з безпеки.

Питання фінансування розвитку сфер фізичної культури та спорту також є важливим аспектом. Держава повинна сприяти фінансуванню програм та проектів з цієї галузі та сприяти залученню інвестицій приватного сектору. Однак, важливо, щоб витрати на розвиток фізичної культури і спорту не були розцінені як витрати, але як вкладення у здоров'я та благополуччя нації.

У підсумку, розвиток сфер фізичної культури і спорту, фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації є важливим елементом забезпечення здоров'я та благополуччя нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитренко Ю. В. Проблеми фітнесу та рекреації в Україні : навч. посібник / Ю. В. Дмитренко. - 5-е вид. – Харків : Знання, 2016. - 210 с.

2. Хотієнко С. В. Популяризація фізичної культури : навч. посібник / С. В. Хотієнко. - 1-е вид. - Київ : Знання, 2018. - 544 с.

УДК 796

Напалкова Т.В.[1], Федотова Л.[2]
[1]старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»

РЕГУЛЯРНІ ЗАНЯТТЯ ФІТНЕСОМ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ РЕКРЕАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Фітнес-тренування можуть стати одним зі способів рекреації навіть у період повномасштабного вторгнення. Хоча життя у воєнні часи досить складне та люди майже постійно перебувають у стані стресу, регулярна фізична активність чудово справляється зі зняттям напруги, покращенням настрою та збереженням фізичного та психічного здоров'я. Заняття фітнесом мають позитивний вплив на людей, допомагають підтримувати фізичну та емоційну рівновагу та зберігають здоров'я. В Україні накопичено великий обсяг знань у галузі оздоровчої фізичної культури, що дає можливість відкривати нові, маловідомі методи рекреації та формування здорового способу життя людини.

Регулярні фізичні вправи – це форма відпочинку, що підтримує здоров’я тіла й духу, покращує настрій і підвищує загальний тонус організму. Стрес під час війни може негативно позначитися на психічному здоров’ї людини. Під час регулярних занять фітнесом активно виробляються ендорфіни – гормони щастя, що в свою чергу допомагають людині справлятися зі стресом. Вони допомагають зменшити тривожність, покращити самооцінку та загальне психічне здоров’я. Це особливо важливо під час війни, коли люди стикаються з небезпекою та страхом майже щодня.

Заняття спортом і фізичною культурою також покращують соціальну взаємодію серед людей. Наприклад, групові тренування під час війни створюють позитивну соціальну атмосферу, в якій люди різних професій і соціальних груп можуть знаходити спільні інтереси та спілкуватися. Види спорту, які передбачають участь великої кількості людей, сприяють розвитку командного духу та взаємної підтримки.

Фітнес, як комплекс вправ, передбачає помірні фізичні навантаження, що також допомагають людям під час війни. Виділяють декілька фітнес-систем, які відрізняються за навантаженням та впливом на організм. Цей поділ включає: soft-fitness (м'який фітнес), де основний акцент зосереджено на вправах на розтяжку, вправах що розвивають гнучкість, рівновагу, під час яких ще виконують дихальні вправи, які забезпечують релаксацію. Цей вид не потребує значних витрат енергії. Вправи виконуються у повільному темпі. Hard-fitness (важкий фітнес) – комплекс фізичних вправ із навантаженням, спрямований на розвиток фізичної витривалості організму, підвищення м'язового тонусу та м'язової маси. Ці вправи виконують із використанням такого обладнання як гантелі, гирі, штанги, еспандери, м'ячі тощо.

Крім вищезазначених видів фітнесу, виділяють фітнес-аеробіку – поєднання вправ низької, середньої або високої інтенсивності, які виконуються під ритмічну музику, а основним джерелом енергії є кисень, яким організм постійно насичується під час занять. До аеробних вправ відносяться також танцювальні вправи, що виконуються в аеробному режимі, у поєднанні з силовими вправами та вправами на розтяжку. Танцювальні види призначено для покращення фізичної підготовки та загартовування серцево-судинної системи, а також підвищення гнучкості, координації рухів і загальної фізичної форми. Ці заходи не тільки допомагають підтримувати вашу фізичну активність, але й створюють веселу та енергійну атмосферу, що особливо корисно впливає на людину в стані стресу та напруги, включаючи повномасштабне вторгнення. Ще одним з поширених видів є фітнес з елементами бойових видів мистецтв. Це високоінтенсивний вид аеробних вправ, що поєднують в собі елементи аеробіки та східних єдиноборств. Стандартний набір вправ включає боксерські удари, елементи тайського боксу, хореографію та силові прийоми.

Проте все більше людей займаються фітнесом у домашніх умовах. Фітнес удома був популярним і до війни, але зараз набув зовсім іншого значення, адже фітнес-зали можуть працювати по-іншому або не працювати взагалі. Навіть під час військової агресії люди продовжують тренуватися. Звичайно, доступне не все обладнання, і це обмежує у видах тренувань та можливостях розвитку. Але без спеціального приладдя можна спробувати почати з легеньких вправ, таких як скручування, планка, стрибки, випади та присідання. Особливий акцент краще зробити на вправах на ноги та виконанні стрибків. Такі тренування стимулюють роботу серця та розширюють наші судини. Дихання частішає, більше виробляється ендорфінів та процес приносить більше позитивних емоцій та користі. Найкраще задіювати комплексні види фітнесу. Ці тренування включають різні аспекти фізичного розвитку, такі як: кардіотренування; ті, що розвивають силу, витривалість; вправи на гнучкість (розтяжка). Такі вправи є необхідними в умовах нестабільності (коли треба

швидко реагувати на вибухи, часті переїзди і просто бути весь час зосередженим). Такі вправи запобігають виникненню стресу, дозволяють залишатися бадьорим та врівноваженим у надзвичайних ситуаціях, що є якраз необхідним зараз.

Отже, фітнес може допомогти людям скинути напругу та розслабити м'язи під час війни, забезпечуючи фізичне та психологічне здоров'я, сприяючи формуванню спільноти та забезпеченню взаємопідтримки. Регулярні заняття цим видом спорту можуть допомогти цивільним людям під час війни зберігати мобільність, розвивати навички самозахисту, нормалізувати режим дня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гакман А. Спорт під час війни: як фізактивність допомагає боротися зі стресом. URL: https://ochevydets.te.ua/post/9352 (дата звернення 03.05.23)

2. Гармаш І. Як мотивувати себе до занять спортом під час війни. URL:https://elle.ua/krasota/fitness/yak-motivuvati-sebe-na-sport-pd-chas-vyni/ (дата звернення 03.05.23)

3. Єрьоменко Л. Фітнес-тренерка з Шостки: про спорт під час війни. URL:https://shostkanews.city/articles/262236/fitnes-trenerka-z-shostki-pro-sport-pid-chas-vijni-yak-prijti-do-tyami-ta-osobistij-kaming-aut (дата звернення 03.05.23)

УДК 796
Ремешевський О.В.
старш. викл. НУ«Запорізька політехніка»

ДОСВІД РОЗВИТКУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕСУ В ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІДЕРЛАНДІВ З ПОДАЛЬШИМ ІНТЕГРУВАННЯМ В СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Постановка проблеми у її загальному вигляді. Глобалізація та інтеграція вивчення закордонного досвіду розвитку рухової активності студентів, на сьогоднішній час, стає все більш корисною практикою для освітньої діяльності різних закладах вищої освіти в Україні та за її межами.

Питання, пов’язані з розвитком рухової активності студентів та організацією занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти, ґрунтовно досліджували В. Арефьєв, В. Жамардій, Н. Завидівська та О. Ханікянц [1], О. Тимошенко [2], E. Harms, J. Boutmans та ін. Науковці наголошують, що на сьогоднішній день діюча системи фізичного виховання та зміст навчальної програми загалом вичерпав себе та потребує оновлення через упровадження сучасних, інтегративних форм організації даного процесу. Однак, є недостат-

німи проведені дослідження у напрямку діяльності польських закладів вищої освіти, які спрямовані на розвиток рухової активності студентів засобами спортивних ігор. Особливо це буде необхідно та вкрай важливо після відбудови країни післявоєнний час.

Мета статті: аналіз досвіду розвитку рухової активності студентів в освітніх середовищах закладів вищої освіти Нідерландів. В UvA налагоджені тісні взаємозв'язки з тисячами дослідників і сотнями державних і приватних установ, як в Нідерландах, так і в усьому світі. ЗВО набув вагомого міжнародного значення, яке поєднується з характером, історією м. Амстердаму як незалежного, інноваційного і привабливого міста країни.

Місія UvA полягає в наданні академічної освіти для майбутніх лідерів і новаторів, проведенні інноваційних досліджень і використанні результатів для розробки соціально важливих проектів.

Університет надає освіту для широкої групи студентів, готуючи їх до глобального ринку праці. Академічні співробітники мають все необхідне необхідні для проведення інноваційних і міждисциплінарних досліджень. До структури UvA входять 7 факультетів, які мають свої коледжі (програми бакалавра) та аспірантури (програми магістратури і навчальний компонент програм докторського ступеня).

Чотири кампуси UvA є невід'ємною частиною м. Амстердам. UvA також вступає в партнерство з компаніями, соціальними установами, музеями, громадянами та муніципалітетом. Співпраця сприяє вирішенню проблем міста. Для науковців і студентів це має перевагу змістовного викладання та дослідження.

Як і в більшості закладів вищої освіти Нідерландів, в Амстердамському університеті (University Amsterdam) заняття фізичними вправами студентів побудовані за принципом клубної системи. Університет співпрацює зі студентським спортивним центром в м. Амстердамі – USC. Студентам пропонується обрати з 80 видів рухової активності. Спортивна програма USC є доступною для усіх студентів, незалежно від їх рівня фізичної підготовленості та вподобань. У цій спортивній програмі USC збалансовано співвідношення ціна/якість наданих спортивних послуг. Окрім того, спортивна програма USC підтримує студентські спортивні асоціації в м. Амстердам, що значно розширює спектр спортивних можливостей для студентів.

У Спортивній програмі USC зосереджено найкращий спортивний фонд, який підтримує студентів-спортсменів. Найкращі спортсмени можуть тренуватися в USC безкоштовно або за дуже низькою ціною.

Університет імені Еразма Роттердамського (Erasmus University Rotterdam (EUR) – це державний заклад вищої освіти, який розпочав свою роботу у 1973 році та входить до десятки найкращих освітніх закладів Нідерландів. Головний кампус закладу вищої освіти розташований у м.Роттердам.

EUR визнається одним із найкращих університетів з якості викладання та входить до топ 200 у світовому рейтингу. Високий рейтинг серед роботодавців університету забезпечує випускникам високу ймовірність працевлаштування після завершення освітнього процесу.

Для забезпечення оптимальною руховою активністю або досягнення високих спортивних результатів в Університеті імені Еразма Роттердамського (Erasmus University Rotterdam) створені умови для діяльності студентських спортивних клубів. Студентські спортивні клуби Erasmus Sport об'єднують 26 закладів і функціонують в Erasmus Sport Center або в іншому місці в м. Роттердамі. Для студентів пропонуються заняття різними видами спорту.

Студентський спортивний клуб Erasmus Sport пропонує широку спортивну програму протягом усього навчального року під керівництвом інструкторів [12]. Діяльність усіх студентських спортивних клубів організована на платній основі. Для студентів університету передбачено знижки на абонементи для занять

Висново канд. Аналіз досвіду розвитку рухової активності студентів засобами спортивних ігор в освітніх середовищах закладів вищої освіти Нідерландів показав, що у кожному нідерландському університеті існує студентська спілка, яка опікується спортивними командами студентів і представляє інтереси студентів на різноманітних спортивних змаганнях регіонального чи міжнародного рівнях.

Перспективи подальших досліджень. Використання позитивних здобутків закладів вищої освіти Нідерландів у вітчизняній освітній практиці сприятиме запровадженню ефективних підходів до розвитку рухової активності студентів засобами спортивних ігор в освітніх середовищах українських закладів вищої освіти. Особливо це буде необхідно та вкрай важливо після відбудови країни післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Завидівська Н. Ханікянц О. Реорганізація системи фізичного виховання студентів вищої школи: проблеми й перспективи. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2016. № 1. С. 51–56.

2. Тимошенко О. В. Особливості організації дистанційної форми навчання майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах України. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2014. Вип. 118(2). С. 237–242.

УДК 796.421
Черненко А.Є.

старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТИМУЛЯЦІЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ ВНЗ

Через тривалу відсутність організованого та керованого навчально - тренувального процесу в ВНЗ актуальною стає проблема відновлення процесу тренувань. Відновлення спортивних тренувань після великої перерви вимагає більшої концентрації та додаткової обережності. Більшість тренерів - викладачів сходяться на думці, що існують певні рекомендації і правила, яких слід дотримуватися для програми тренувань після тривалої перерви. В іншому випадку активні фізичні навантаження можуть не допомогти, а призведуть до небажаних серйозних наслідків.

Студенти - спортсмени, які з якихось причин змушені надовго відмовитися від активних тренувань, будуть значно слабшими. Такий стан ще називають деадаптацією, що включає в себе два аспекти: розтренованість і дисбаланс. Спортсмени, які тривалий час не займаються спортом, відчують явні зміни в своєму тілі. Під час паузи у навантаженнях незатребувані ресурси організму спрямовуються в інші, більш критичні ділянки. Це призводить до ослаблення м'язової тканини, суглобів і зв'язо канд. Крім того, змінюється і робота інших важливих систем організму. Тому тренування після вимушеної паузи – це інтенсивний стрес для організму. Це викликає реорганізацію всього організму в спробі переналаштувати функції, які були тимчасово пасивними.

Інтенсивні тренування після тривалої перерви нерідко викликають дисбаланс у зміцненні м'язових тканин і суглобів. Як правило, м'язи відновлюються набагато швидше. Це може призвести до симптомів перетренованості, болі в м'язах і суглобах, загального погіршення самопочуття. Крім того, дисбаланс може призвести до травми і необхідності повторної обов'язкової перерви в результаті.

На цьому фоні зрозуміло, що будь-яка програма тренувань після вимушеного відпочинку повинна відповідати певному набору правил:

- обов'язкова попередня консультація кваліфікованого викладача;
- поступове збільшення навантаження та інтенсивності - за аналогією з тренуваннями для новачків;
- більше уваги слід приділяти основам базових вправ і техніки;
- тренування в залі тільки під наглядом досвідчених тренерів - викладачів.

Звичайно, багато що залежить від загального фізичного стану людини, причини перерви, її тривалості, обраного виду спорту за спеціалізацією та багато іншого.

Є певні протипоказання. По-перше, найпоширенішою помилкою є повернення до попередніх показників навантаження і міцності. Перетренованість може викликати не тільки біль, але і запаморочення, нудоту і навіть блювоту. По-друге, багато хто вважає, що перед тим, як почати займатися спортом після довгої перерви, можна пройти курс прийому спортивного харчування або (що ще гірше) фармакологічних препаратів. Це може призвести до вкрай небажаних наслідків. Не до кінця відновився організм може зреагувати на сильні подразники самим непередбачуваним чином. Більш вірним рішенням буде правильно побудований тренувальний процес і здорове харчування. Крім того, слід пам'ятати, що заняття необхідно припинити при перших ознаках дискомфорту, втоми або болю.

На питання, що робити після тривалої перерви, однозначної відповіді немає. Далі все залежить від багатьох факторів. Це включає періоди відпочинку, результати медичних оглядів і вид спорту або фізичної активності, який ви обираєте. На сьогоднішній день розроблено велику кількість різноманітних реабілітаційних програм, що враховують ті або інші нюанси. Проте загальні рекомендації можна привести: необхідна більш ретельна підготовча розминка, включаючи дихальні вправи; при виконанні вправ бажано навантажувати тільки одну групу м'язів; варто збільшити різноманітність вправ, зменшивши кількість підходів і повторень.

Відновлення тренувань після тривалої перерви – дуже повільний і відповідальний процес. Необхідно дотримуватися всіх перерахованих правил і рекомендацій. Говорячи про часові рамки для остаточного відновлення, поширена думка, що якщо ви правильно структуруєте процес, він займе вдвічі менше часу, ніж довга перерва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Котова О.В., Непша О.В., Попазов О.О. Ставлення студентів до фізичної культури і спорту як способу формування здорового способу життя. Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслав-Хмельницкий, 2019. Вип. 1(45), ч. 5. С.51-56.

2. Ушаков В.С. Шляхи формування фізичної культури особистості студентів вищих навчальних закладів. Наука ІІІ тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали ІІ Міжнар. нау канд.-практ. інтернет- конф. Т.2. Бердянськ: БДПУ, 2018. С. 108-109.

УДК: 796.012.656
Шеховцова К..В.
старш.викл. НУ “Запорізька політехніка", асп. ЗНУ

ВИКОРИСТАННЯ МФР ЯК ФІТНЕС-ПРОГРАМИ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ І ФОРМ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний критичний стан здоров'я населення, пов'язаний із несприятливими факторами, низьким рівнем рухової активності, особливо студентської молоді під час дистанційного навчання вже 4-й рік поспіль. Такий стан речей призводить до гіподинамії або бездіяльності опорно-рухового апарату, зменшенню працездатності людини, а також в цілому послаблює імунітет та негативно впливає на фізичний стан і потребує додаткових заходів, що зумовлює виникненню нових дієвих фітнес-програм, щоб подолати кризу у фізичному вихованні студентів. Саме такою є програма МФР міофасциального релізу.

МФР - (myofascial release (англ.) – міофасціальне вивільнення). Цей напрямок з'явився в 80-х роках минулого століття в Америці і спочатку був лише медичним терміном. Авторами методики є Anthony Chila, Carol Manheim і John Peckham. МФР – це цілий ряд технік, мета яких повернути м'язі або групі м'язів нормальну довжину і звільнити фасцію. Фасція це сполучна тканина, яка покриває кожен м'яз, а також пучки м'язів і сухожилля, об'єднуючи окремі м'язи в пакети м'язів. Але з часом термін МФР почав використовуватись у фітнес-індустрії, тренери-викладачі почали розробляти фітнес-програми по самомасажу з використанням МФР для запобігання травматизму, гіпо- або гіпер-динамії, профілактики захворювання опорно-рухового апарату. У сучасній науковій літературі вплив таких фітнес-програм на фізичний стан студентів ЗВО в умовах дистанційного навчання майже не вивчений, досліджене епізодично, що робить ці розвідки актуальними і своєчасними.

Метою дослідження є наукове обґрунтування використання фітнес-програм міофасціального релізу МФР на заняттях з фізичного виховання студентів ЗВО всіх спеціальностей і всіх форм навчання в умовах дистанційного навчання для профілактики захворювань опорно-рухового апарату і вплив на працездатність і на організм в цілому.

Контингент дослідження – 12 студентів Гуманітарного факультету Національного університету "Запорізька політехніка" 1 курсу денної форми навчання, які в умовах дистанційного навчання 2 рази на тиждень на протязі місяця на заняттях з фізичного виховання займались по фітнес-програмі з використанням засобів міофасциального релізу.

Методи, які ми використовували - це аналіз наукової та методичної літератури, педагогічні спостереження, педагогічне тестування, аналіз фізичної діяльності студентів, методи математичної статистики. Методика МФР вико-

ристовується для розслаблення опорно-м‘язового апарату, що досягається через делікатне натискання на окремі м‘язи і фасції. Функціональне тестування м‘язів проводиться для виявлення особливостей тонусу (гіпер- або гіпотонусу), специфіки показників різних м‘язових груп і виявлення тригерних (больових) точок над якими саме і треба працювати.

Розроблена нами фітнес-програма містить вправи для роботи дистанційно під керівництвом викладача в онлайн-форматі. Комплексне використання засобів МФР за допомогою такого фітнес-інвентаря, як роли, м’ячі, гімнастичні палиці, тощо відбувалось на заняттях наступним чином: рекомендовано в основній і заключній частині заняття – після загальнорозвивальних вправ підготовчої частини в основній – 30 хвилин або заключній частині, де використовувалися інтенсивні, кардіо або силові вправи, наприклад з навантаженням – 10-15 хвилин.

За період дослідження у студентів покращились показники еластичності м’язів на 15%, зменшилися кількість тригерних точок на 25%.

Також програма містить вправи для самостійного міофасціального релізу, які покращують функції м’язів і спрямовані на подовження скорочених м’язів. Непряма техніка міофасциального релізу зачіпає більш тканини, які лежать на поверхні шкіри і спрямована на роботу з міофасціями. Перевага прямої техніки МФР в тому, що більшу частину прийомів і технік студенти можуть виконати самостійно, використовуючи м’ячі і роли для МФР або підручні засоби, які замінять їх, наприклад замість рола - баклажка з водою, замість гімнастичної палки - рушник і т.д.

Таким чином можно зробити такі висновки. Аналіз науково-методичної літератури показав, що на сьогодні в доступних нам джерелах не опубліковані дослідження впливу використання програм МФР міофасціального релізу на заняттях з фізичного виховання студентів ЗВО всіх спеціальностей і всіх форм навчання в умовах дистанційного навчання. Наше дослідження показало, що систематичне застосування міофасціального релізу
покращує еластичність м’язів і тканин, запобігаючи появі тригерних точо канд. Аналіз використання засобів МФР свідчить про його ефективність, збільшення працездатності, покращення самопочуття студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Круцевич Т. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Спортивний Вісник Придніпров’я. / Т. Круцевич, Н. Пангелова. - 2016. № 3. С. 109–114.

2. Волкова С.С. Використання міофасциального релізу для покращення працездатності стопи. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Випуск 3 К (123) / С.С. Волкова, С.О. Яценко. - Київ: 2020, С. 99-103.

3. Олексієнко Я.І. Формування фізичного стану студентів закладів вищої освіти засобами фітнес-технологій. Педагогіка. Формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. / Я.І. Олексієнко, І.О. Дудник, В.В. Субота. - ЧДТУ 2021. - № 74, Т. 3, С. 49-53.

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному
та мережному режимах

ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ: УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції
25-26 травня 2023 року

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM); супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. № 340

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.